

**VII. TURIZMUS ÉS BIZTONSÁG
NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA**

TANULMÁNYKÖTET

**PANNON EGYETEM NAGYKANIZSA
KÖRFORGÁSOS GAZDASÁG
EGYETEMI KÖZPONT
2023**

A konferencia tudományos bizottságának tagjai:

Dr. habil. Birkner Zoltán, Dr. Janza Frigyes, Dr. Kaszás Nikoletta,
Prof. Dr. Michalkó Gábor, Dr. Németh Kornél,
Dr. Németh József, Dr. Péter Erzsébet

A konferencia szervezőbizottságának tagjai:

Dr. Ernszt Ildikó, Hegedűsné Dr. Baranyai Nóra, Jakab Bálint, Dr. Kaszás Nikoletta,
Dr. Keller Krisztina, Dr. Mátyás Szabolcs, Mezőfi Nóra, Dr. Németh Kornél,
Dr. Péter Erzsébet, Dr. Vincze András,
Dr. Tihanyi Miklós, Dr. Zsiborács Henrik

A konferencia szervezésében közreműködő szervezetek:

Pannon Egyetem Nagykanizsa – Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ
Rendőrség Tudományos Tanácsa
Magyar Rendészettudományi Társaság
Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat CSFK Földrajztudományi Intézet - MTA Kiváló Kutatóhely
MTA Veszprémi Területi Bizottság Kommunikáció Munkabizottsága

A kiadványt szerkesztette:

Dr. Németh Kornél, Jakab Bálint, Dr. Péter Erzsébet

Grafikai munkák: Püspök Krisztián

Lektorálta:

Dr. Ernszt Ildikó, Dr. Mátyás Szabolcs, Dr. Németh József,
Dr. Németh Kornél, Dr. Péter Erzsébet, Dr. Tihanyi Miklós

Pannon Egyetem Nagykanizsa - Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ
Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

2023

ISBN 978-963-396-255-8

Tartalom

Előszó.....	6
Új kihívások a rendészettudomány területén	7
Migráció-Biztonság-Turizmus 2022 - Hegyaljai Mátyás	8
A feladatok végrehajtása megszervezésének elméleti alapjai és jó gyakorlata - Kovács Gábor.....	20
A kerékpáros közlekedés biztonsága Zala megyében - Molnár Kristóf	30
A bűnügyi elemzés új aspektusai - Németh Ágota.....	44
A biztonságot fenyegető globális kihívásokra adott válasz a védelmi és biztonsági igazgatás tükrében - Nováky Mónika.....	52
Fiume a ki és bevándorlás sodrában (Határ és igazgatásrendészet kialakulása egy sajátos földrajzi környezetben) - Sallai János.....	61
Amikor bűn az élet – azaz a hajléktalanság kriminalizációja - Tihanyi Miklós	68
Az illegális szemétkerítés rendészeti és bűnügyi aspektusai - Vári Vince.....	78
A turizmus és a turizmus biztonság aktuális kérdései	91
A COVID-19 hatása a fővárosi turizmust károsító vagy elleni bűncselekményekre, különös tekintettel a zseblopásra - Bánáti Tibor	92
A „you only live once” életérzés és a sötét turizmus kapcsolata - Fülöp Réka.....	105
Covid, háború, gazdasági válság – biztonsági kérdések a kiutazó turisták körében - Gyuricza László	116
A turizmus túlélési mechanizmusa a COVID sújtotta Kínában - Kasznár Attila.....	126
Belföldi utazási szokások a magyar lakosság körében - a Covid-19 árnyékában - Komáromy Márk – Palkovics Krisztina – Varga Zoltán – Csákvári Tímea.....	136
Turizmus és biztonság szekszárdi rendezvények példáin keresztül - Slezák-Bartos Zsuzsanna – Vas-Guld Zsuzsanna	145
A guanxi biztonsága a kínai utazók körében - Song-Agócs Rita	154
A szállodákat érintő biztonsági kockázatok - Thieme-Eső Milán - Lippai Zsolt	162
Kerékpáros turizmus és biztonság Zala megyében - Varga Zoltán - Palkovics Krisztina...	173
A turizmus aktuális kérdései	183
Lehet-e az élmény mindenkié? - Angler Kinga – Dr. Máté Andrea.....	184
Kulturális turisztikai termékek bemutatása a pandémia tükrében - Ilyés Noémi – Ritecz György – Péter Erzsébet.....	200
Digitalizáció vs. senior turizmus? - Göllény-Kovács Nikoletta.....	211
Hogyan tartjuk meg a munkaerőt a magyar szállodaiiparban? - László Andrea	219

Well-being a magyar szállodaiiparban - László Andrea	225
A turizmus helyzete a visegrádi országokban 2020-2021-ben - Palkovics Krisztina - Komáromy Márk - Varga Zoltán.....	233
Fenntarthatóság az ökoturizmusban, trendek és kihívások - Ritecz György – Illyés Noémi – Péter Erzsébet	246
Megoldás az átformált városkép? – Pandémia hatásai a Hévízi szolgáltatókra - Szummer Gréta – Péter Erzsébet.....	257
Körforgásos gazdaság, fenntartható turizmus	271
A napenergia-termelés éghajlat- és energiabiztonsági kérdései - Fejes Lilian - Czira Tamás	272
A Zöld szálloda díj elnyerése és felhasználása - Jakab Bálint – Rodek Nóra – Raffay-Danyi Ágnes	281
Körforgásos gazdaság Nagykanizsán és környékén– egy felmérés tapasztalatai - Balogh Péter	296
A fenntarthatóság és körforgásos gazdaság elveinek alkalmazása az EU gazdaságában - Neumanné Virág Ildikó – Kozma Dorottya Edina – Dr. Molnárné Barna Katalin	305
A munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszerek fejlődése a körforgásos gazdasági modellhez kapcsolódóan - Ködmönné Pethó Henrietta.....	318
A körkörös gazdasági modellváltás szervezeti feltételeinek vizsgálata a strukturális és a tudás alapú menedzsment elméletek keretrendszerében - Mezőfi Nóra	328
A vendégösszetétel és a 'Plate Waste' összefüggésének vizsgálata egy budapesti szálloda büféreggelijének példáján - Nemes Petra – Karakasné Morvay Klára.....	343
Safety and security in tourism, sustainability.....	356
Cities strategies to protect their energy and climate security - Iskander Ben Rjiba Georgina Tóth-Nagy, Viktor Sebestyén.....	357
Employer branding - according to the opinion of Transdanubian employees - Erzsébet Péter - Andrea László – Péter Balogh.....	365
The vulnerability of shopping centres in the light of bomb attacks - Norbert Daruka – László Szalkai.....	371
Trends in civil aviation - Ildikó Ernszt	383
Red light running and side distance issues of the micromobility traffic in Budapest - Peter Felföldi	390

Előszó

A Pannon Egyetem Nagykanizsai képzési helyén 2016-ban útjára indított Turizmus és biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia 2022 decemberében hetedik alkalommal került megrendezésre. A közel egy évtizede útjára indított esemény és a kötetbe rendezett kutatások a kezdetektől egyfajta útmutatóként kívántak szolgálni mindazok számára, akik alaposabban szerettek volna elmélyülni, új ismereteket szerezni a témát érintő hazai és nemzetközi kérdésekben. A hagyományteremtő jelleggel megrendezésre kerülő konferencia legfontosabb célja volt, hogy a biztonság és a turizmus területén létrejött legújabb hazai és nemzetközi eredményeket a szakértő közönség számára hozzáférhetővé tegye. A szervezők további célként tűzték ki, hogy a rendezvény teret adjon a szakmában dolgozó szakembereknek, kutatóknak, a kormányzati szektor képviselőinek, a felsőoktatási intézmények munkatársainak, a téma iránt érdeklődő valamennyi kollégának, szakértőnek a kapcsolatteremtéséhez. Az elmúlt évekre visszatekintve a célok teljesülni látszanak, sőt egyes kezdeti elképzeléseket túl is szárnyalták. A témakör részterületeit lefedő kutatócsoportok alakultak, a könyvek és folyóiratcikkek mellett doktori disszertációk és diplomadolgozatok születtek a témakörben. Vagyis mind a tudományos utánpótlás nevelés, mind pedig a szakma képviselői számára megfelelő lökést adott a turizmusbiztonság témaköreiben elindult párbeszéd.

Az elmúlt évek sajnálatos eseményei miatt még inkább fókuszba került a turizmusbiztonság kérdése. A Covid-19 világméretű hatása nagyon rövid idő alatt, átmenet nélkül sokkolták a világot. A turizmus szektor óriási károkat szenvedett el. A turisztikai iparág szereplői a korábbiakban soha nem tapasztalt kihívásokkal találták és találják ma is magukat szemben. Mindemellett a háborús konfliktusok kapcsán a szektort további kihívások is érték az elmúlt időszakban. A kiszámíthatóság, a biztonság megteremtése és fenntartása kulcsfontosságú feladatként jelenik meg. Ezen folyamatokat is szem előtt tartva kerül megrendezésre évente Turizmus és biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia és kerülnek kiadásra a kapcsolódó tanulmánykötetek, melynek alapját a tárgyalt témakörökkel foglalkozó kutatók, egyes szakterületek képviselői, gyakorlati szakemberek és nem utolsósorban PhD és egyetemi hallgatók színvonalas kutatásai adják. Az elmúlt évek tanulmánykötetei a Pannon Egyetem Nagykanizsa – Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ honlapjának Rólunk/Rendezvények menüpontjában elérhetők (<https://uni-pen.hu/>). A tanulmánykötetben tárgyalt témakörök, azok korábban említett bővülése, a témában megjelent minőségi publikációk egyértelműen fókuszba helyezik és egyre nagyobb rangra emelik a turizmusbiztonság kérdéskörét. Mindemellett a járványhelyzet alatt megtanultunk sok olyan módszert, amit hatékonyan alkalmazhatunk a veszélyhelyzet után is. Az erősen beszűkült mozgástér, a közösségi kapcsolatok hiánya egyértelműen rányomta bélyegét az elmúlt időszakra. Kiemelten fontos, hogy a kutatók, kutatói közösségek folytathassák munkáikat és napjaink egyre sokasodó kihívásaira tudományosan is megalapozott gyakorlati válaszokat adjanak.

A rendezvénysorozat elmúlt években tárgyalt témakörei – rendészettudományi kihívások, a turizmusbiztonság aktuális kérdései, a turizmus aktuális kérdései – az évek során egyre bővültek. A digitalizáció, digitális biztonság és a fenntarthatóság kérdéskörei mellett tehát a világméretű hozta kihívások tárgyalásával, vagy éppen az anyag és energiahatékony működést

ösztönözni kívánó körforgásos gazdaság témakörével egészült ki. Utóbbi témakör kapcsán a Pannon Egyetem új alapszakot is indított Nagykanizsán Körforgásos és fenntartható turizmus címmel.

Napjainkban számos olyan kihívás rajzolódik ki, mely kiemelt szerepet kaphat a jövőben az eseményen, annak szekciómunkáiban. A körforgásos gazdaság gondolatkörének megjelenése mellett a klasszikus turizmusbiztonsági kérdések is megjelennek.

A turizmusbiztonság számos területet ölel fel, amelynek a kutatása – értelemszerűen – a világ történéseivel együtt változik, az élet írta aktualitásokra reagál. Az elmúlt években az egészségbiztonság kérdésköre került elsősorban fókuszba a COVID-19 járványnak köszönhetően, majd a pandémia enyhülésével a biztonságos turizmus újjáélesztése vált alapvetően fontossá.

Azonban abban a pillanatban, ahogy a járvány markának szorítása enyhült, más területek is középpontba kerültek. Így a modern technika fejlődésével együtt a turizmusiparban is megjelenő robotokkal, drónokkal, pilóta nélküli repülőgépekkel, mesterséges intelligenciával, de ugyanígy az extrém sportokkal kapcsolatos biztonsági kérdések - mindkét oldalról megvilágítva: mint amelyek a biztonságunkat növelik vagy éppen biztonsági kockázatokat hordoznak magukban. Számos cikk jelent meg az utazók biztonsággal kapcsolatos kockázateszleléséről, illetve annak megváltozásáról, a klímaváltozás turizmusra gyakorolt biztonsági kockázatairól, valamint az ételek biztonságáról.

A konferencián elhangzó előadások témája – reagálva a nemzetközi trendekre - színes palettán mozog: a 2022-es évben az érdeklődők többek között a turizmusbiztonság területén hallhattak előadást a külföldre utazó turistákat érintő aktuális biztonsági kockázatokról, a külföldi turisták biztonságérzetéről Magyarországon, de a kínai utazók esetében a személyes kapcsolatrendszer által biztosított biztonságérzet szerepéről, annak legfontosabb tényezőiről is. Olyan témák napirendre kerültek, mint az egyre népszerűbbé váló egyedüli utazás vagy a sötét turizmus. De rendezvényeket, fesztiválokat érintő biztonsági kockázatok is tárgyalásra kerültek.

Vagyis a mindennapok bőven adnak alapot a témakör tárgyalásához a jövőben is.

Nagykanizsa, 2023. 05.15.

Dr. Németh Kornél
a Szervező Bizottság Elnöke
Intézetigazgató, egyetemi docens
Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos
Gazdaság Egyetemi Központ
Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

Új kihívások a rendészettudomány területén

Migráció-Biztonság-Turizmus 2022

Dr. Hegyaljai Mátyás

Európai Unió és Nemzetközi Helyettes Államtitkár

1051 - Budapest, József Attila utca 2-4.

e-mail cím: matyas.hegyaljai@bm.gov.hu

Absztrakt

Az elmúlt évek Európát elérő migrációs hullámok egyre inkább megosztóvá tették még az Európai Unió tagállamait is abban a tekintetben, hogy milyen intézkedésekkel lehet az így kialakult helyzetet kezelni és a bevándorlók számát csökkenteni. A kedvező tendencia a tavalyi év során megfordult és ismét újabb tömeg indult el az Unió felé, elsősorban a balkáni útvonalon keresztül. Az eltérő érdekek következtében országok különböző csoportjai alakultak ki attól függően, hogy földrajzilag hol helyezkednek el Európán belül, első belépés országának vagy célországnak számítanak. Mindez rányomta a bélyegét a schengeni rendszerre és annak működésére és a bővítésére is. A nagy számban beérkező ismeretlen előélettel rendelkező személyek biztonsági kockázatot is magukkal hordoznak, ami hatással lehet még a turizmusra is. Ezekre figyelemmel elsősorban az elmúlt év eseményei alapján kívánom az aktuális helyzetet bemutatni.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Az ezredforduló migrációs csúcspontja 2015-re datálódik, amikor 1,8 millióan érkeztek Európába harmadik országokból, majd ezt követően az intézkedések és a 2019-es Covid járvány hatására az évente illegálisan belépők száma folyamatosan csökkent egészen a 2022-es évig, amikor ismét egy váratlan beáramlásnak lehettünk tanúi. A Frontex adatai alapján 2022-ben 330.000 illegális belépés történt Európa külső határain, ami 64%-os emelkedést mutat az előző évhez képest. Az érkezők közel fele a balkáni útvonalat választotta, az érkezők 47% -a szír, afgán és tunéziai állampolgárságú volt. „A migránsok pusztítása miatt töröltek egy migránsoknak rendezett fesztivált Németországban. Kritikus helyzetben a közbiztonság több francia városban. A bűncselekmények legalább felét Párizsban külföldiek követik el: mondta Macron. Olaszország vitázik az erőszakról és a migrációról a választások előtt. 2022 áprilisában több, mint száz autót gyújtottak fel Malmöben, melynek következtében a svéd miniszterelnök azt mondta, hogy a bevándorlók integrációja megbukott”. Ilyen és ehhez hasonló cikkekkal találkozhatunk a nyomtatott sajtóban és az Interneten is. Az újságolvasót azonban nem érdekli, hogy ezek a hírek mennyire megalapozottak és mit mutatnak a statisztikák, egyszerűen érzelmi alapon fogja eldönteni, hogy egy ország, város biztonságos-e vagy sem, ahogy azt is, hogy az utazásai tervezése során ezt mennyire értékeli veszélyesnek. Nem célom statisztikai adatok alapján kimutatni, hogy a nagyarányú bevándorlás következtében emelkedtek-e az elkövetett bűncselekmények számai és ez milyen befolyással van a közbiztonságra, azonban érdemesnek

tartom megnézni az elmúlt év migrációs számait, a schengeni térség aktuális állapotát, a biztonsági változásokat és azt a kapcsolatot, amely ezeket a turizmussal összeköti.

A klasszikus felosztásban a legális migrációt és az illegális migrációt különböztetjük meg egymástól. Az első elsősorban tagállami hatáskörbe tartozik, bár van uniós megközelítése is. Az emberi vándorlás állami és társadalmi hatásai esetében sokkal inkább a migráció irreguláris formái és ennek menedékjogi vetületei foglalkoztatják a közvéleményt (Hautzinger 2018). A legális migráció során az egyének a szükséges okmányok, „engedélyek” birtokában vándorolnak egyik államból a másikba, illegális migráció esetén pedig ezek hiányában (Mohay 2016). Az elsővel ezen a helyen most nem kívánok foglalkozni, hiszen utóbbi tekintetében történtek említésre méltó események az elmúlt évben.

2. Eredmények és értékelésük

Az 1989-ben bekövetkezett politikai rendszerváltás során mind az NDK-ból, mind Romániából, majd az ezt követő délszláv háború alatt jelentős számú migrációs mozgásnak lehettünk tanúi Európában, azonban sokként érte az Európai Uniót az, amikor 2015-ben 1,8 millió migráns lépte át a külső határokat. Még 2016-ban is magasak voltak a számok, azonban ezt az évek során sikerült mérsékelni. Az ezt követő években a folyamatos csökkenés volt a jellemző és egyre többen azt hitték, hogy stabilizálódott a helyzet, azonban a 2022-es év ismét egy jelentős ugrást mutatott be, aminek következtében újból fellángolt a vita a tagállamok és az intézmények között arról, hogy ki milyen formában nem képes kezelni a migrációt.

2020-ban 126.423, 2021-ben 200.101, 2022-ben pedig már 330 ezer illegális belépést regisztráltak Európában. Ezek 45%-a nyugat-balkáni útvonalon valósult meg, ahol 145.600 fő érkezett, (136%-os emelkedés az előző évhez képest), 42.801 a kelet-mediterrán útvonalon (108%), 102.529 a közép-mediterrán útvonalon (51%), míg a nyugat-mediterrán, nyugat-afrikai és a balti határokon csökkent a nyomás. Emellett érdemes figyelni arra is, hogy az Egyesült Királyság irányába 71.801 (37%) személy hagyta el az EU területét. Ezek a számok a külső határokon történő regisztrációk alapján kerültek be a Frontex statisztikai adatai közé. Ehhez hozzá kell még adni azt is, hogy az orosz agresszió kezdete óta több, mint 13 millió menekült lépte át az EU határait Ukrajna irányából, akik közül 4 millió személy kért ideiglenes védelmet valamelyik tagállamban. Figyelembe kell viszont venni azt, hogy ugyanezen időszak alatt 10 millió kilépőt is regisztráltak Ukrajna irányába. Az Európai Unió Menekültügyi Ügynökségének adatai alapján 2022-ben 996.000 menekültkérelmet nyújtottak be az EU-ban, amihez hozzá kell még adni azt a 4 millió ideiglenes menedékes státuszt, amelyet az Ukrajnából érkezettek részére állítottak ki. A menekültügyi kérelmek tekintetében 2021-ben még csak 630.890 volt ez a szám, a csúcsot pedig 2015 tartja 1 322 850 kérelemmel.

A felsorolt adatok értelmezéséhez érdemes még figyelembe venni azt a tényt is, hogy Magyarország déli határain (gyakorlatilag a magyar-szerb határon) a tavalyi év során 271.000 személy került feltartóztatásra és visszafordításra. Arra kell felkészülnünk, hogy ezek a számok

a jövőben is emelkedő pályát mutatnak majd, amennyiben az EU-n belül nem sikerül hatékony megoldást találni erre a jelenségre. A migráció ma már senkit nem hagy érintetlenül, azonban a figyelmet mindenkinél más váltja ki. Ez akár kíváncsiság, akár félelem, de olyan is van, aki ebben egy új lehetőséget lát. A politikai érdeklődés azonban ismét igen intenzívvé vált és továbbra is minden ország másként tekint a jelenségre és különbözőképpen is reagál, még az EU-n belül is van támogató és elutasító magatartás is, azonban a közös megoldást eddig még nem sikerült megtalálni. Az látszik, hogy Európa továbbra is vonzó a menekültek számára, különösen Afrikából és a Közel-keletről érkezők szemében, jellemzően a magas életszínvonal, a könnyű bejutás ígérete mentén.

Az országokat mindenképp érdemes valamilyen szempontok alapján csoportokra osztani, amely magával hozza azt is, hogy egy országot akár több csoportba is be lehet sorolni. Jelen esetben az egyik felosztást a földrajzi, a másikat a gazdasági szempontok alapján közelítem meg. Az első csoportba a tengeri külső határokkal rendelkező olyan országok kerülnek, amelyek a délről induló migrációs útvonalon fekszenek. Ilyenek Spanyolország, Olaszország, Málta, Ciprus, Görögország. A felsorolt országok migrációs miniszterei 2021. március 20-án találkoztak Athénban és az így kialakult csoport elnevezése MED5. Ezen országokon nagy a nyomás, amit a számok is bizonyítanak, ráadásul a tengeri átkelés kockázata miatt rendkívül magas az útvonalon történő halálozások száma, amelyet a tengeri hajózásra alkalmatlan eszközök használata, vagy a hajók túlsúlyossága miatt bekövetkező katasztrófák is jeleznek. A második csoport a szárazföldi külső határokkal rendelkező, a balkáni útvonalon fekvő olyan országok, mint Magyarország, Románia, Bulgária, Horvátország és Görögország. A harmadik csoport a balti országok és Lengyelország, ahová Oroszország és Belorusszia felől érkeztek a migránsok még a konfliktus kezdete előtt. A negyedik csoport pedig az ukrán szárazföldi határral rendelkező Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Bulgária, akik a 2022. február 24-én kitört orosz-ukrán háború következtében kerültek rendkívül nagy nyomás alá. Meg kell jegyezni, hogy az orosz-ukrán háború egy speciális helyzetet teremtett, hiszen míg az előző esetekben az Európán kívülről érkező migránsok több biztonságos országon is átutaztak és sokszor a jobb élet reményében keltek útra, addig ebben az esetben a saját kontinensen kialakult konfliktus következtében kényszerültek az emberek az otthonaikat elhagyni. A háború sajátos jellemvonása az, hogy főleg nők és gyermekek jelennek meg az Unió határainál és kérnek bebocsátást, hiszen a hadköteles férfiakra kiutazási tilalom van az ukrán oldalról. Az Ukrajnából menekült személyek esetében az a helyzet állt elő, hogy az onnan érkezők egyszerre a legális és az illegális jegyeket is magukon hordozzák, ezért önállóan egyik kategóriába sem sorolhatóak be. Ugyan az így érkező személyek sok esetben nem rendelkeznek a schengeni térségbe történő beutazáshoz szükséges feltételekkel, azonban az EU aktiválta azt az ideiglenes védelemről szóló 2001/55/EK irányelvet, amely az Ukrajnából érkező személyek belépését és az EU-ban tartózkodását legitimálja.

Gazdasági szempontból pedig mindösszesen két csoportot érdemes megkülönböztetni. Az egyik, ahol olyan juttatásokat kapnak a bevándorlók, hogy valódi motivációt jelent számukra, hogy melyik országot választják. Nem meglepő tehát, hogy ezekben az országokban nyújtották be a legtöbb menekültkérelmet. 2021-ben a következő öt országban nyújtották be az EU összes menedékkérelmének több, mint 75%-át: Németország 30%, Franciaország 19,1%, Spanyolország 10,4%, Olaszország 8,4%, Ausztria 6,1%. A másik csoport pedig a szerényebb lehetőséget biztosító államok csoportja.

2.1 Menekültügyi szabályozás

A migráció kezelésének irányát Európában jelenleg a politika határozza meg, aminek legjobb példája az, hogy az Európai Unióban a kormányfők tanácskozásán, az Európai Tanácsban rendszeresen napirendre kerül a kérdés. Itt kizárólag a legfelsőbb szintű politikai irányokat határozzák meg, amit később az egyes miniszteri tanácsi formációkban lehet jogi keretek közé illeszteni. Évek óta azt látjuk, hogy a jelenlegi EU menekültügyi rendszer nem felel meg a korunk elvárásainak, azonban annak modernizációjáról a mai napig nem sikerült közös nevezőre jutni. Különösen azért, mert olyan elemek is vannak a Bizottság javaslatában, amelyek egyes országok számára a „vörös vonalat” jelentik. Magyarország esetében ilyen a relokáció, amelynek kötelező formáját az ötlet megszületése óta elutasítjuk. Emellé jönnek még azok a témák, mint a schengeni határok kérdése a külső határvédelem fontosságával és a belső határellenőrzés újbóli visszaállításával, a jogos menekültek befogadása, a kiutasítottak visszaszállítása, a kibocsátó és tranzit országok motiválása vagy kényszerítése annak érdekében, hogy tartsák vissza vagy vegyék vissza az illegálisan az EU területére lépő állampolgáraikat.

Mivel a kérdés összetett, ezért csak egy olyan komplex rendszert érdemes létrehozni, amely a migráció és menekültügy minden kérdésére választ ad és megfelelően funkcionál, azonban ezt eddig annyira nem sikerült megvalósítani, hogy az Európai Bizottság által benyújtott menekültügyi és migrációs csomag elemeinek szétarabolásával és egy-egy dosszié elfogadásával próbálnak meg inkább a soros EU elnökségek előre haladást elérni. A minősített többségi szavazás rendszerével ez ugyan kivitelezhető, azonban semmi sem garantálja majd, hogy a kívánt eredmény megvalósul. Figyelemmel a 2024 év tavaszán sorra kerülő Európai Parlament képviselőinek a választására és az Európai Bizottság mandátumának lejáratára, továbbá arra, hogy ennek a csomagnak az elfogadása egy korábban kitűzött célként szerepelt mind a Bizottság, mind az EP programjában, így várhatóan politikai döntésre kerül majd sor, függetlenül attól, hogy mennyire lesz működőképes ez a rendszer.

Akármilyen is az álláspont, azonban a valóság ezzel szemben az, hogy a legtöbb ország nem szeretné a területén látni a bevándorlókat, ilyen nagy számban semmiképp, ezért kialakultak a különböző megközelítések. Ezek között vannak elutasító, elfogadó, megengedő és támogató országok is. Utóbbiak elsősorban lehetőséget látnak az új munkaerőben, a demográfiai problémák megoldásában vagy egyszerűen humanitárius szempontból fogadják el a jelenséget. A push és pull (taszító és vonzó) faktorok azok, amelyek meghatározzák, hogy milyen tömegben és mely országok tekintetében lehet számítani nagyobb számú bevándorlásra. A migrációt taszító és vonzó tényezőket több aspektusból lehet vizsgálni, melyek közül a politikai, gazdasági és természeti okok dominálnak (Ritecz-Sallai 2016, Németh, 2010). A bevándorlók is az állandóságot, a biztonságot keresik, legyen az fizikai vagy anyagi. Ezeknek részei a munkalehetőség, az egészségügyi és a szociális ellátás, az oktatás, a társadalmi beilleszkedési lehetőségek, a célországban milyen számban van már jelen az a népcsoport, ahová tartoznak, vannak-e rokonok ismerősök, a nyelv, a kultúra, a vallás és lehet más, itt fel nem sorolt motiváló tényező is. Miután jellemzően az érkezőknek nincs meg a megfelelő iskolai végzettsége,

szakmai ismerete, nem felelnek meg a legális munkavállalás feltételeinek, de sok esetben nem is tudnak a lehetőségeikről vagy egyszerűen a bűnözői csoportok elhitetik velük, hogy nincs más lehetőségük a jobb világba jutni, így számukra nem marad más megoldás, mint az illegális bevándorlás.

2.2 Schengeni övezet értékelése

A belső határok eltörlésével a schengeni országok között a személyek és az áruk szabad mozgása hozzájárult a turizmus növekedéséhez és az emberek gyorsabb mobilitásához. A külső határokkal rendelkező országok találkoznak először azokkal, akik illegális módon próbálnak meg bejutni a területükre. Miután a Schengeni Egyezmény egyértelműen kimondja, hogy a külső határok védelméért az adott ország a felelős, így az első nagy nyomással ezek szembesülnek. A Schengeni Határellenőrzési Kódex egyértelműen meghatározza, hogy milyen feltételekkel lehet az EU külső határait átlépni. Aki ezeket nem teljesíti, az gyakorlatilag illegálisan lép be a közösség területére. Miután Magyarország az egyik leghosszabb külső szárazföldi határral rendelkező ország és itt azonosítjuk a legtöbb illegális határátlépési kísérletet is, ezért figyelem járul a határőrizetért is felelős rendőrségre. Ennek a nyomásnak a mérséklése és a még gyorsabb reagálás érdekében 2022-ben felállításra kerültek a határvadász századok. Maga az intézmény jelentős történelmi múlttal is rendelkezik, legutóbb 2007-ben jelent meg egy részletes elemzés a határvadász egységek alkalmazásának lehetőségeiről (Kovács 2007). Korábban többször is előfordult, hogy a határvédelemhez más országok is támogatást nyújtottak. Jelenleg a déli határon teljesítenek szolgálatot Ausztria, Csehország, Szlovákia, Törökország rendőri erői, miközben hasonló megfontolásból hazánk is jelen van Észak-Macedóniában és Szerbiában. A Frontex ugyan 2021-ben kivonult Magyarországról, így nem vesz részt a határőrizetben, azonban az EU határvédelemért felelős ügynökségére továbbra is jelentős szerep járul, amelyet a jövőben tovább kell fokozni.

Az EU folyamatos bővítésével összhangban folyamatosan nőtt a schengeni országok száma is, azonban 2011-ben ez a lendület megtört, amikor Romániát és Bulgáriát a felkészültségük ellenére, politikai okokra hivatkozással nem vették fel a tagok közé. Bár az EU Schengeni Értékelő Munkacsoportja, a Scheval megállapította, hogy mindkét ország megfelel a csatlakozási feltételeknek, mégsem sikerült az összes tagállam szavazatát megszerezni. Több, mint 10 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a kérdést újra szavazásra bocsássák, és ez idő alatt a két országot utolérte Horvátország is a felkészülésben. A tavaly decemberi döntés kísértetiesen hasonlított a korábbihoz. A Scheval mindhárom ország esetében teljesen felkészültnek ítélte a tagállamokat a csatlakozásra, azonban míg Horvátország mögé egyhangúlag felsorakoztak az Unió országok, így a schengeni övezet tagjává tudott válni, addig Románia és Bulgária csatlakozását megvétózta Ausztria és Hollandia. Előbbi a migrációs válság kiújulására hivatkozott, míg utóbbi jogállamisági és korrupciós indokokkal mondott nemet.

A Schengeni Határellenőrzési Kódex 29. cikke kimondja, hogy kivételes körülmények esetén, amikor a belső határellenőrzés nélküli térség általános működését a külső határellenőrzés terén mutatkozó tartós és súlyos hiányosságok veszélyeztetik, és ezek a körülmények a belső határellenőrzés nélküli térségben vagy annak bizonyos részein komoly veszélyt jelentenek a

közrendre vagy a belső biztonságra legfeljebb hat hónapra visszaállítható a belső határellenőrzés. Ez kivételes esetben három hónappal meghosszabbítható.

Fenti jogával élve 2015-ben Németország és Ausztria, Svédország, Dánia, Norvégia vezetett be egyes határszakaszain belső határellenőrzést a terrorizmus, valamint az illegális migráció miatt. Az indokok között szerepelt, hogy rendkívül nagy számban adtak be menedéjközi kérelmeket a 3. országok állampolgárai. Ugyan a hosszabbításokkal együtt a belső határellenőrzés bevezetésére mindösszesen két évig van lehetőség, ez az ellenőrzés azóta is tart, ami miatt Ausztria esetében már az Európai Bíróság is megállapította ennek a jogellenességét. Ausztria ezután nemhogy azt megszüntette volna, hanem további határellenőrzést vezetett be az osztrák-szlovák határon is 2022-ben. Ugyanígy járt el Csehország is a cseh-szlovák határon. Mindkét esetben a nagyarányú migrációs mozgást jelölték meg a bevezetés okaként.

3. Határbiztonság és közbiztonság

Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. Amikor a Maslow piramisra tekintünk, akkor is azt láthatjuk, hogy az alapvető fiziológiai szükségletek után a következő szint a biztonság. A biztonság kérdése több trend hatására egyre fontosabbá válik napjainkban (Csapó-Törőcsik 2019). Azt könnyű belátni, hogy ilyen tömeg beáramlása hatással lehet az egyes országok, települések biztonságára. Mint tudjuk a biztonság sajátos vonzó hatást fejt ki a turistákra, a turizmusra is (Németh 2020). A tragédiák mindig felkeltik az emberek figyelmét, különösen az olyan események, mint a legutóbbi calabriai migránsokat szállító hajó elsüllyedése, amely 71 áldozatot követelt. Embertelen dolog férfiak, nők, gyerekek életét az utazásért általuk fizetett jegyre váltani, a biztonságos út hamis ábrándjával – közölte Giorgia Meloni olasz miniszterelnök ezzel összefüggésben.

Az alábbi fejezetben a biztonság két fajtáját említem, egyik a határbiztonság, a másik pedig a közbiztonság.

A biztonságon belül sajátos helyet foglal el a határbiztonság. A határ menti térség biztonsága nemcsak a turisták szempontjából lehet releváns, hanem a határ mentén élők aspektusából is (Németh 2020). A „határ” jelző nem kizárólagosan egy-egy határszakaszhoz, a határterülethez való szoros kötődést jelöli, hanem egy komplex rendszer működtetési igényét sugallja. A schengeni belső határon a határellenőrzés megszűnésével kompenzációs intézkedéseket kell életbe léptetni a biztonsági deficit megelőzése, illetve ellensúlyozása céljából. Ez a határbiztonságot az ország egész területére kiterjeszti (Teke 2006). Ezért gondolják egyes tagállamok, hogy a belső határok ellenőrzése az országuk belső biztonságát is növeli, amelyben bizonyos esetekben ugyan lehet igazság, de a schengeni rendszer nem erre épül. A 2015-ös események megmutatták, hogy a korábbi határvédelem már nem állja meg a helyét, hiszen nincs akkora rendőri erő, amely egy ilyen migrációs nyomással képes megbirkózni. Kézenfekvő megoldásként merült fel a fizikai határvédelem megvalósítása, így sor került az ideiglenes

biztonsági határzár kiépítésére a magyar-szerb és a magyar-horvát határszakaszokon. Ezt a döntést rendkívül nagy kritika övezte az EU tagállamok és intézmények részéről, azonban a sokat kifogásolt döntés egyre inkább teret nyert, hiszen ma már 14 európai határszakaszon épült kerítés, kifejezetten a migrációs mozgások megállítása céljából. A belső határok ellenőrzésének megszüntetésével párhuzamosan, a biztonság növelése érdekében szükség volt kompenzációs intézkedések bevezetésére, amelyeket az idők során újabakkal egészítettek ki. 2017-ben bevezették a szisztematikus határellenőrzést, amely alapján mindenkinek az adatait át kell futtatni a Schengeni Információs Rendszeren, aki az EU határait átlépi, legyen akár uniós állampolgár vagy más ország állampolgára. Az Europol és a Frontex is szélesebb jogköröket kapott. Az elkövetkező években kezdi meg a működését az Európai Határregisztrációs Rendszer (EES) és az Utasinformációs és Engedélyezési Rendszer (ETIAS) is.

Az Európai Bizottság 2022 decemberében bemutatott egy 20 pontos Nyugat-Balkánra vonatkozó cselekvési tervet, amelynek az 1-4 pontja a határigazgatás megerősítésével foglalkozik a migrációs útvonalak mentén és ebben jelentős szerep hárul majd a Frontexre:

1. A Frontex közös műveleteinek és telepítéseinek megerősítése az EU külső határai mentén a nyugat-balkáni partnerekkel; a Frontex státusmegállapodásokról szóló tárgyalások elindítása és gyors lezárása Albániával, Montenegróval, Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával.
2. A határigazgatási kapacitások megerősítésére irányuló, nemrégiben elfogadott IPA-program hatékony végrehajtásának biztosítása
3. A Frontex által a tagállamoknak az EU külső határain nyújtott támogatás felülvizsgálata és esetleges növelése
4. Pénzügyi támogatás azoknak a tagállamoknak, amelyek kétoldalúan támogatják a tagállamokat és a nyugat-balkáni partnereket határigazgatási tevékenységeikben.

Nyugodtan ki lehet jelenteni, hogy az Európai Unió országai jellemzően biztonságosnak számítanak, különösen turisztikai szempontból. Ettől függetlenül egyre több olyan hírrel találkozni a nyomtatott sajtóban és a média világában is, amelyek arról szólnak, hogy migránsok követnek el terrorcselekményeket, súlyos bűncselekményeket, a nagyvárosokban romlik a közbiztonság, kialakulnak olyan zónák, ahová már veszélyes belépni, és elindul egy gettósodási folyamat is. A turisták által látogatott helyeken általában láthatóan nagyobb a rendőri jelenlét és megfelelő a biztonság is. Javasolt elkerülni számos problémásnak tartott, főként bevándorlók által lakott negyedek, ahol nagyobb a kockázata a különféle bűncselekmények elkövetésének (Mátyás 2020). Az Európai Bizottság adatai alapján csak a tavalyi évben 200 ezer menedékkérelmet utasítottak el a hatóságok, és a korábban hozott jogerős döntéseknek sem tudnak évek óta érvényt szerezni. Ezzel együtt elenyésző azok száma is, akik önként hazatérnek, így évről-évre egyre nagyobb lesz azon bevándorlók száma, akik engedély nélkül tartózkodnak Európában. Miután ezeknek értelemszerűen a hatóságok elől „láthatatlannak” kell maradniuk, nem lehet még csak megjósolni sem, hogy az EU-ban a továbbra is joglap nélkül tartózkodó személyek milyen biztonsági kockázatot jelentenek. Következtethetünk arra is, ha valakinek nincs tartózkodási engedélye, illegálisan tartózkodik egy országban, nincs munkahelye, nincs jövedelme, akkor nagyobb eséllyel válik

bűncselekmény elkövetőjévé vagy találják rá a szervezett bűnözői csoportok, és kényszerrel vagy anyagi motivációval bevonják őket a bűnszervezetük tevékenységébe.

Nem mindig a konkrét biztonság, sokkal inkább a személyek biztonságérzete dönti el, hogy valaki a desztináció kiválasztásakor milyen súllyal mérlegeli a biztonságot. Egyetértve azzal az állásponttal, hogy a biztonságérzet a szubjektumtól szinte teljesen elválaszthatatlan, egyéneknél különböző (Szabó 2020). A vélt vagy valós veszélyre az egyén másként reagál, azonban a jelenségek gyakorisága, kirívó volta, a média hatása igen jelentősen befolyásolhatja ezt az érzetet. A biztonságérzet egyértelműen pszichés reakció a veszély fennállásának lehetőségére, miközben az áldozattá válás ennél tárgyyszerűbb, objektív tény (Róbert 2020).

Bátran ki lehet jelteni, hogy az illegális migrációt a szervezett bűnözés irányítja, hiszen az Europol már a 2016-2017 évi jelentésében papírra vetette, hogy az illegális migránsok 90%-a embercsempészek segítségével jut el a kiválasztott célpontjához. Ez egyrészt nem meglepő, hiszen rendkívül magas jövedelemre lehet így szert tenni, gyakorlatilag elenyésző kockázattal. Gaál Gyula 2005-ben a PhD értekezésében vizsgálta az embercsempész tevékenység megjelenési formáit és módszereit és már akkor azt állapította meg, hogy az illegális tevékenység bevételei milliárdokban mérhetők. Azóta az Europol jelentéseiben az embercsempészetet már multimilliárdos kereskedelemként említi. Az embercsempészek meghatározott árfolyammal dolgoznak, mintha csak turisztikai ügynökségek lennének, így ha a teljes szolgáltatást nem is, de példaként egy-egy kategóriát érdemes megemlíteni. 700-1000 eurót kérnek fejenként azért, hogy Spanyolországból Franciaországba, 5000 eurót Algériából Spanyolországba, 2500 eurót Afrikából a gibraltári szoroson keresztül Spanyolországba és 6000-12000 eurót, hogy Törökországból vízi útvonalon keresztül Olaszországba juttassák a migránsokat. Az embercsempészes egészen elképesztő üzlet lett, ugyanis egy területnek a felelőse – aki körülbelül 30-40 embert foglalkoztat – heti szinten nagyjából 150 ezer eurót (55-56 millió forintot) keres. Egy migránstól azért, hogy Szerbiából átjuttassák a magyar határára, és elvigyék, Ausztriáig körülbelül 4-5 ezer eurót kérnek. Ha azonban valaki például Afganisztánból szeretne eljutni illegálisan Nyugat-Európába, ő körülbelül 10-12 ezer eurót is kifizet az embercsempészeknek.

Ugyan a szervezett bűnözés elleni fellépésben minden tagállam elkötelezett, azonban eddig ezek az elképzelések vajmi kevés eredményt tudtak felmutatni. Talán a már korábban említett 20 pontos cselekvési terv erre is ad javaslatot, hiszen annak 11-13 pontja foglalkozik az embercsempészet elleni küzdelemmel, ahol viszont az EU másik ügynökségére az Europolra hárul kiemelt feladat:

1. Az újonnan létrehozott EUROPOL operatív munkacsoport teljes körű kihasználása a migránssempészet elleni küzdelem érdekében; valamennyi nyugat-balkáni partner részvételének fokozása az EMPACT 2022-2025-ös ciklusában és annak operatív cselekvési tervében.

2. A nemrégiben elfogadott IPA regionális embercsempészet-ellenes program gyors és hatékony végrehajtásának biztosítása.
3. Folytassa és zárja le a tárgyalásokat a migránsok csempészetének vagy az emberkereskedelemnek a megkönnyítésében részt vevő fuvarozók szankcionálására irányuló bizottsági javaslatról.

A büntetés-végrehajtási intézet adatai szerint a nálunk elítélt elkövetők a magyarországi intézetekben töltik le a kiszabott büntetésüket, ami ma már komoly terhet jelent a büntetés-végrehajtás számára, hiszen már több mint 2500 embercsempészt tartanak a hazai börtönökben. Számuk folyamatosan emelkedik, meghaladja a fogvatartotti összlétszám 13%-át. Csak a 2022. évben 1653 fővel nőtt a fogvatartottak létszáma. Az embercsempészet miatt őrzött személyek közel 90%-a külföldi.

A turizmus szempontjából azt, hogy egy úticél milyen vonzó, sok más tényező mellett a biztonság is befolyásolja. A biztonság azonban szintén több elemből áll és annak biztosítása nem egyedül a rendvédelmi szervek fellépésétől függ. Azt látjuk, ha valahol terrorcselekményt követnek el, kirívó bűncselekményre kerül sor vagy megnő a közterületeken elkövetett bűncselekmények száma, akkor ott a turizmus visszaesésével kell számolni különösen, ha azok célpontjai turisták voltak. Annak is jelentősége van, hogy a hír milyen mennyiségben és milyen formában jut el az érintettekhez. Az Internet korában könnyen utána lehet nézni a kiválasztott úti cél tekintetében, hogy biztonsági szempontból mire kell figyelni, milyen kockázatokkal kell számolnunk, megismerhetjük más utazók tapasztalatait, hozzáférünk a kiválasztott település bűnügyi fertőzöttségét bemutató térképeihez, de befolyásolnak minket a médiában megjelent hírek is. Annak ellenére, hogy az utazás kockázatos tevékenység, az utazók jelentős része megfelelő tudással és tapasztalatokkal rendelkezik a veszélyek mérséklése, illetve elkerülése tekintetében (Michalkó 2020). A terrorcselekmények, de még inkább annak fokozódása, az áldozatok mennyiségének növekedése a legtöbb esetben a turizmus visszaszorulását generálta (Ritecz 2018). Egy turisztikai desztináció funkciója összefüggésben van a turizmusbiztonság garantálásával, jelentse az akár a fokozott rendőri jelenlétet, vagy akár a tereptárgyak kihelyezését a ramming típusú terrorista akciók megelőzése érdekében (Tokodi 2013). Töröcsik kutatása azt mutatta, hogy a megkérdezett válaszadók legnagyobb csoportjának döntéseinél a biztonság kérdése a legfontosabb, míg mindössze 8% volt, aki ezzel egyáltalán nem törődött. A vizsgált csoport 25%-val pedig már megtörtént, hogy valamilyen biztonsági probléma miatt nem utazott el. Úgy hiszem, hogy ez már egy elég jelentős arány. Bujdosó és Györki pedig Kecskemét vonatkozásában vizsgálta a biztonság és turizmus kapcsolatát, ahol arra a következtetésre jutottak, hogy a rendőrség jelenléte csökkenti az elkövetett bűncselekmények számát és növeli a személyek biztonságérzetét (Bujdosó-Györki 2011).

4. Következtetések, javaslatok

Az idegenforgalmi célú közlekedésen belül a közúti közlekedés a mai napig meghatározó egy-egy ország turisztikai vendégforgalmában, és ez alól hazánk sem tekinthető kivételnek. Mára a gépkocsin történő utazások aránya az Eurostat adatai alapján Észak-Amerikában 90 % fölötti,

Európában pedig a nemzetközi turistaérkezések 75 %-át közutakon regisztrálják. A hosszú és rövid távú utazások esetén pl. egyaránt a gyorsaság az elsődleges szempont (Darabos 2011). Nem nehéz belátni, hogy a határellenőrzés, akár a korábban részletezett belső határellenőrzés jelentősen lelassítja az utazás időtartamát és így befolyásolhatja a turista célú utazót a célpont vagy akár a közlekedési eszköz megválasztásában. Elképzelhető, hogy akár eltereli az utazást a közútról a légi vagy vasúti közlekedés irányába. Ez viszont jelentős hatással lehet a turizmusra és természetesen a kereskedelemre is. Többek között Tóth és Dávid vizsgálta az elérhetőség és az idegenforgalom kapcsolatát (Tóth-Dávid 2009). Felmerül a kérdés, hogy a biztonság vagy a szabad mozgáshoz való jog, ezáltal a közlekedés gyorsasága és közvetve a turizmusra gyakorolt hatás-e a fontosabb. Mindig az adott helyzet dönti el, hogy ezek közül melyiket kell előtérbe helyezni.

Korábban láttuk, hogy a biztonságnak és biztonságérzetnek milyen hatásai vannak. Külön figyelmet kíván ez akkor, ha egy ország bevételének jelentős hányadát a turizmus adja. Nem véletlen, hogy a legtöbb ország próbál ezen a téren erőfeszítéseket tenni, hogy a biztonság minél jobb legyen. Németh a világ és hazánk turistaforgalmának összehasonlítása során arra a következtetésre jutott, hogy hazánk egyre vonzóbb turisztikai célpont, amely hatásban közrejátszhat Magyarország biztonsági helyzete is (Németh 2020).

Végül pedig álljon itt még egy kedvező statisztikai adat országunk vonatkozásában. A globális békeindex alapján 2022-ben Magyarország a világon a 13., az Európai Unióban pedig a 7. helyen szerepel.

Felhasznált irodalom

- Bujdosó, Z. ; Györki M. (2011): A biztonság szerepe a turizmusfejlesztésben. Acta Carolus Robertus 1 (2) , 45-55.p.
- Csapó, J. ; Töröcsik, M. (2019): Turizmus és biztonság: A magyar lakosság utazási szokásaihoz köthető, biztonsággal kapcsolatos attitűdök reprezentatív vizsgálata. Turizmus Bulletin XIX. évfolyam 3. szám 2019, 18. p.
- Darabos, F. (2011): Közúti közlekedés. in Veres Lajos: Turizmus és közlekedés. PTE, Pécs
- Hautzinger, Z. (2018): A migráció dinamikája és társadalmi hatásai. A XXI. század biztonsági kihívásai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XX. Pécs, 298. p.
- Kovács, G. (2007): A határvadász századok egységes rendészeti alkalmazásának lehetőségei az integrált rendvédelemben. in Tanulmányok A „Határőrség és a rendőrség – az integrált rendvédelem című tudományos konferenciáról. VII. Pécs
- Michalkó, G. (2020): A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. in Michalkó Gábor-Németh József-Ritecz György: Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Budapest 2020, 26.o.
- Mátyás, Sz: A turizmusbiztonság európai helyzete és sajátosságai. in Michalkó Gábor-Németh József-Ritecz György: Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Budapest, 397. p.
- Mohay, Á. (2016): A nemzetközi migráció jogi aspektusai, különös tekintettel a legális migráció szabályozására az Európai Unióban. in Tarrósy-Gried-Vörös: Migráció a 21. században. Publikon kiadó, Pécs, 16. p.
- Németh, J. (2020): Turizmusbiztonság Magyarországon. in Michalkó Gábor-Németh József-Ritecz György: Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Budapest, 443-454. p.
- Németh, J. (2020): Turizmusbiztonság a határ menti településeken. in Michalkó Gábor-Németh József-Ritecz György: Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Budapest, 383. o

- Németh, J. (2010): Az illegális migráció hatása a schengeni térség bővítésére, In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Tanulmányok "Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság" című tudományos konferenciáról, Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport (2010) 390 p. pp. 205-210.
- Ritecz, Gy. (2018) A terrorizmus hatása a turizmusra. Rendőrségi tanulmányok 1 évf. 4. sz. Budapest, 44. p.
- Ritecz, Gy.; Sallai, J. (2016): A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0, Hans Seidel Alapítvány, Budaörs, 12. p.
- Róbert, P. (2020): Bizakodók és gyanakvók: biztonságérzet és áldozattá válás Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban. In Társadalmi Riport 2020 szerk.:Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György, Budapest, 523. p.
- Szabó, L. (2020): Biztonságérzet és biztonságtudatosság. in IV. Turizmus és Biztonság Tudományos Konferencia. Zalakaros, 2019 Tanulmánykötet, 163. p.
- Teke, A. (2006): A veszélyek kezelése és a határbiztonság. in. Tanulmányok a „Határellenőrzés a veszélyhelyzetek tükrében” című tudományos konferenciáról. VI. kötet. Pécs, 66-67. p.
- Tokodi, P. (2023): A rendőri vezetők szerepe a magyarországi turisztikai célterületek vonatkozásában. PhD értekezés, 73. p.
- Tóth, G.; Dávid, L. (2009): Az elérhetőség és az idegenforgalom kapcsolata. Tér-és Társadalom, XXIII. évf.
- Alaptörvény IV. cikk (1)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2016/399 rendelete a személyek határátlépésére irányadó szabályok közös kódexéről (schengeni határellenőrzési kódex)
- Global Peace Index (2022): Measuring peace in a complex world, Institute for Economics and Peace, 10.p.
- European Migrant Smuggling Centre 6. AnnualReport (2022) 12-15.p.
- Europol Review 2016-2017 18. p.

Internetes források:

- abcNews (2023): Mediterranean countries push for EU solidarity on migration, <https://abcnews.go.com/International/wireStory/5-med-countries-push-solidarity-migrant-crisis-97628468> (letöltve: 2023.március 9.)
- European Union Agency for Asylum – EUAA (2022): Latest Asylum Trends – Annual Overview 2022, <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2022> (letöltve: 2023.március 9.)
- Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa (2021): Menedékjog iránti kérelmek száma az EU-ban, <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/asylum-applications-eu/> (letöltve: 2023.március 9.)
- Frontex (2023): EU’s external borders in 2022: Number of irregular border crossing highest since 2016, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-s-external-borders-in-2022-number-of-irregular-border-crossings-highest-since-2016-YsAZ29> (letöltve: 2023. február 20.)
- Hirado.hu (2021): Migrációs nyomás a magyar határon: kézzől kézre adják az embercsempészek a migránsokat, <https://hirado.hu/belfold/cikk/2021/12/14/migracios-nyomas-a-magyar-hataron-kezrol-kezre-adjak-az-embercsempeszek-a-migransokat> (letöltve: 2023. február 1.)

- Hirado.hu (2023): Olasz belügyminiszter: A tragédiák elkerülésére le kell állítani a tengeri migrációt, <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2023/02/28/olasz-belugyminiszter-a-tragediak-elkerulesere-le-kell-allitani-a-tengeri-migraciot> , (letöltve: 2023. február 20.)
- Infomigrants (2022): Italy debates violence and migration ahead of the elections, <https://www.infomigrants.net/en/post/42514/italy-debates-violence-and-migration-ahead-of-the-elections>, (letöltve: 2023. február 20.)
- Le Monde (2022): At least half of Paris crime is committed by foreigners, https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2022/11/01/at-least-half-of-paris-crime-is-committed-by-foreigners-where-does-macron-s-claim-come-from_6002508_8.html (letöltve: 2023. február 20.)
- Magyar Nemzet (2022): Kritikus helyzetben van a közbiztonság több francia városban is, <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/09/kritikus-helyzetben-va-a-kozbiztonsag-tobb-francia-varosban-is-video> (letöltve: 2023. február 10.)
- Napi.hu (2023): Félszázan vesztek a tengerbe Calabria partjainál. Ursula von der Leyen is megszólalt, <https://www.napi.hu/kulfold/migracio-hajotores-calabria-ursula-von-der-leyen-meloni.767995.html> (letöltve: 2023. március 10.)
- Reuters (2022): Swedish PM says integration immigrant has failed, fueled gang crime, <https://www.reuters.com/world/europe/swedish-pm-says-integration-immigrants-has-failed-fueled-gang-crime-2022-04-28>, (letöltve: 2023. március 13.)

A feladatok végrehajtása megszervezésének elméleti alapjai és jó gyakorlata

Dr. Kovács Gábor

egyetemi tanár – Nemzeti Közszerológiai, Egyetem Rendészettudományi Kar – Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék tanszékvezető
Budapest 1083, Ludovika tér 2,
e-mail cím: kovacs.gabor@uni-nke.hu

Absztrakt

Napjainkban a generációváltás miatt a vezetői állomány egyre fiatalabb korosztályokból tevődik össze. A vezetői feladatkör rendkívül összetett folyamatokból áll. Ahhoz, hogy a vezető a szervezetét kellő hatékonysággal irányítsa és vezesse, tudatában kell lennie annak, hogy a vezetési folyamat egyes eleme közül a szervezési és az irányítási funkció milyen elméleti alapokon nyugszik, azok a gyakorlatban hogyan valósulhatnak meg.

A tanulmány tudományos igényű feldolgozza a feladatok végrehajtása megszervezésének elméletét, melyet a szerző kiegészít a meglévő jó gyakorlatokkal. A mű módszertani ajánlásokat is tartalmaz, amelyek feldolgozásával a kevésbé gyakorlott vezetők is még eredményesebbek lehetnek a szervezetük élén.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A jövő kutatás egyik izgalmas kérdése a vezetői feladatok átalakulása. Az utóbbi két évtizedben minden megváltozott: informatikai robbanás, generációváltás, ismeretek általánosabbá válása, automatizálás, intelligens technikai alkalmazások, mesterséges intelligencia, a munkatársak közötti kapcsolatok, a kollektív tudás szerepének növekedése, a vezetői autonómia biztosítása, a vezető-beosztott közötti viszonyrendszer megváltozása és a vezetés- és szervezéselmélet fejlődése.

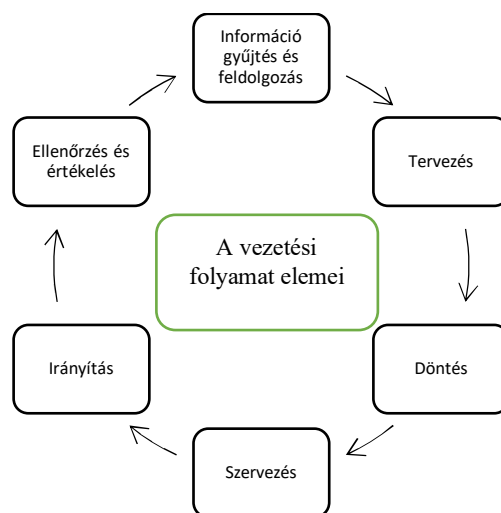
Minden eredményes vezető egyik legfontosabb célkitűzése közé tartozik az, hogy kellő hatékonysággal irányítsa, vezesse a rábízott szervezetet. A különböző generációs sajátosságokkal foglalkozó szakirodalom (Tózsér, E. 2019) pontosan meghatározza azokat a generációs jellemzőket, amelyekkel a beosztott munkatársak tevékenysége megszervezésekor számolnia kell a vezetőnek. Ezen generációs sajátosságok többsége jellemző a különböző korosztályú munkatársakra, tehát vezetőként célszerű figyelembe venni mindezeket a feladatok megszabása során.

A sikeres vezetői munka e mellett még azt is feltételezi, hogy jól ismerjük a vezetési funkciók rendszermodelljét és azt a gyakorlatban is alkalmazzuk. A vezetői magatartásformák gyakorlati érvényesülésének igénye szempontjából meghatározó szerep jut a vezetővé képzésnek, vezetővé válásnak is. (Balla, J. 2017)

Alapvető vezetéselméleti megállapítás az, hogy a vezető általában felelős mindazért, amit megtett, vagy megtenni elmulasztott. Feladata, hogy összefogja a szervezet tevékenységét, biztosítsa a hatékony munkavégzés feltételeit és motiválja a munkatársakat, ezáltal sikeres vezetői munkát tudjon végezni. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a vezetési funkciók gyakorlásával és érvényre juttatásával úgy biztosítsa a szervezet szabályszerű működését, hogy ezzel együtt jelenjen meg a felsővezetői akarat és iránymutatás.

A vezetési funkciók rendszere, annak elmélete a szakirodalomban (Horváth, J.; Kovács, G, (szerk) 2014) jól körülhatárolható módon rendelkezésre áll, melynek tudatos és hatékony alkalmazása minden egyes szervezeti tag alapvető érdeke.

A szervezetek vezetése során alkalmazott vezetési funkciók a következők: *Az információ gyűjtése és feldolgozása*, elemzése-értékelése, továbbítása és felhasználása. A döntést előkészítő *tervező munka* végrehajtása és a különböző lehetséges döntési változatok kialakítása, számba vétele. *A döntés* (mint legfontosabb vezetési funkció, amikor kiválasztjuk azt a végrehajtási módot vagy tevékenységet, amit a lehetséges cselekvési változatok közül optimálisak tartunk). *A szervezés* (a feladatok végrehajtásának koordinálása, az együttműködés megszervezése, minden olyan szervezési feladat elvégzése, amellyel biztosított a feladatban érintettek közötti koordináció). *A tevékenység irányítása és vezetése*. A végrehajtott tevékenység *ellenőrzése* és az azt követő *értékelés*, és az azzal kapcsolatos következtetések levonása.

1. ábra: a vezetési folyamat elemei, a vezetési funkciók

Forrás: saját szerkesztés, 2023.

A vezetési funkciók sorrendje és az ilyen formában történő elkülönítése inkább elméleti jellegű, mivel a folyamat egyes elemei önmagukba is visszatérnek és ezek az egyes elemek más vezetési

funkcióban is megjelenhetnek: pl. az információ gyűjtő tevékenység megjelenhet a szervezési funkcióban is, de ugyanúgy nyomon követhető az ellenőrzés végrehajtása során is.

2. A hatékony feladatszabás elmélete és jó gyakorlata

Vezetőként jelentős energiát fordítunk arra, hogy különböző feladatokat határozzunk meg a közvetlen munkatársainknak, vagy a beosztott vezetőknek. Fontos ismerni Fidler erre vonatkozó modelljét (Fidler, F. 1980), amely rendszerbe foglalja azt, hogy milyen szituációk alakulhatnak ki a szervező-irányító feladat végrehajtása során. Fidler modellje négy értékelési szempont alapján mátrix-szerűen táblázatban ábrázolja a kialakult vezetési szituációt és azokat egyenként is elemezve egytől-nyolcig – a legkedvezőbbtől a legkedvezőtlenéig – rangsorolja.

Az ideális vezetési szituációban (ideális munkahelyi alá-fölé rendeltségi helyzetben) a vezető és a beosztott(ak) közötti munkakapcsolat, az emberi és szakmai viszonyok kiegyensúlyozottak, a felek könnyen megértik egymást, a szakmai feladatok végrehajthatósága ezáltal biztosított.

A vezetői feladatszabás strukturáltságával kapcsolatban Fidler felhívja a figyelmet arra, hogy akkor hatékony a feladatszabás, amennyiben az strukturáltan kerül meghatározásra, pontosan átadásra kerülnek a feladat legfontosabb paraméterei és jellemzői.

Az általa megalkotott matrixban egyik értékelési szempontként elemezte a vezető pozíciójából fakadó hatalmának jellegét. Egyértelmű, hogy az erős vezetői hatalom megléte szükséges ahhoz, hogy a szervezet a kitzúzott célokat teljesítse. Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, azért szükséges, mert minden szervezet valamilyen környezetben működik. A támogató környezettel való szoros kapcsolat, az erőforrások maradéktalan biztosítása elengedhetetlen ahhoz, hogy a szervezet eredményesen végrehajthassa feladatát. Mindezek mellett a környezet (amely lehet: támogató, semleges, vagy ellenséges) ítéli meg az adott szervezet tevékenységét. Tehát bármennyire jól működik az adott szervezet, ha az a környezete által nincs kellően elismerve, akkor tevékenysége hiábavaló, hiszen erőforrásait az köti le, hogy megfeleljen a környezet igényeinek.

Az utolsó szempont a modellben a vezetői beállítottság kérdése. Ideális esetben a vezető első sorban feladatorientáltan vezeti szervezeti egységét, hiszen ez a feladatok minőségi végrehajtása miatt is, az eredményesség szempontjából meghatározó. Első tehát a szervezeti cél elérése, minden más csak ezután következhet. Ennek ellentéte a kapcsolatorientált vezetői beállítottság, amelyben a munkatársi jó viszony a meghatározó, a feladatok végrehajtása, annak minősége csak ezt követi. A vezetéselméletben nincsenek jó vagy rossz megoldások, mindig az aktuális helyzethez kell igazodni a megoldásokat illetően.

A feladatok megszabása az egyének számára.

1. táblázat: Fidler modellje

Helyzet /szituáció/	Vezető beosztott viszony	Feladat strukturált- sága	Pozícióból fakadó hatalom	Vezetői beállítottság
I. legkedvezőbb	jó	strukturált	erős	feladatorientált
II.	jó	strukturált	gyenge	feladatorientált
III.	jó	strukturálatlan	erős	feladatorientált
IV.	jó	strukturálatlan	gyenge	kapcsolatorientált
V.	rossz	strukturált	erős	kapcsolatorientált
VI.	rossz	strukturált	gyenge	kapcsolatorientált
VII.	rossz	strukturálatlan	erős	kapcsolatorientált
VIII. legkedvezőtlenebb	rossz	strukturálatlan	gyenge	feladatorientált

Forrás: Fiedler, Fred (1980). *A hatékony vezetés személyiségtényezői és helyzeti meghatározói*. Csoportlélektan, Gondolat Kiadó.

3. A szervezetek tevékenységének irányítása-vezetése

A szervezés

A szervezés során a vezető elsősorban a rendelkezésre álló erőforrások összhangjának megteremtésére koncentrál, amely az alárendelt szervezet, a feladat végrehajtásában érintett egyes elemekre és a szervezeten kívüli együttműködői kapcsolatokra is kiterjedhet. A szervezés során a vezető megfogalmazza a feladat végrehajtásának célját, megtervezi a végrehajtandó feladatokat, eljuttatja azokat az alárendeltekhez, majd az általa irányított vezetők bevonásával megszervezi a tennivalókat, és ha szükséges, akkor a végrehajtói szintet is bevonja a feladatok megvalósításába.

A szervezési funkció elengedhetetlen része a feladatvégrehajtáshoz szükséges mindenoldalú biztosítás (anyagi-, technikai-, humán biztosítási kérdések) megszervezése is.

Bármennyire is tehetséges és jól felkészült a vezető, önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a szervezet a működéséhez szükséges feladatokat beosztott vezetők és végrehajtást segítő munkatársak nélkül megvalósítsa. A szervezeti felépítés és hierarchia biztosítja azt, hogy a

vezetési folyamat keretein belül, a fő feladatok és folyamatok kisebb egységekre legyenek felosztva, ez a részenkénti felosztás és az azt követő végrehajtás, biztosítja a teljes tevékenység megvalósítását.

A szóbeli és az írásbeli feladatszabások jellemző vonásai

A legtöbb Weberi bürokratikus alapon felépített szervezetben, a szervezeten belüli kommunikáció alapvető módja az írásos kommunikáció. E mellett természetesen megtalálható a szóbeli kommunikáció is, a szóbeli közlések, utasítások, parancsok, rendelkezések, amelyek átadásra kerülhetnek szóban is és írásban is (összefoglalóan a továbbiakban: utasítások).

A vezetők és beosztottak érintkezési formái között leggyakoribb a szóbeli közlés. Az utasítást úgy és arra a határidőre végre kell hajtani, amit a közlés tartalmaz. A szóbeli és az írásos utasítás egyenértékű, általában az írásos anyag kiadását a fontosabb utasításoknál tartjuk indokoltnak, hiszen szükség esetén a közlés pontos tartalmának bizonyítása egyszerűbb. A közvetlen utasítás érkezhét hírközlő, vagy adatátviteli eszközön is, melynek jogosultságáról kétség esetén visszahívással, visszaigazolás kéréssel kell meggyőződni.

Szóbeli feladatszabás

A szóbeli utasításnak, pontosnak, egyértelműnek, jól érthetőnek, egyszerűnek, de szabatosan megfogalmazottnak kell lennie. A feladatok megszabásakor a felelősséget ebben az esetben is egyértelműen meg kell határozni. Csoportos feladtvégrehajtás során minden esetben meg kell nevezni a csoport munkáját vezető személyt, aki egyben lehet a végrehajtásért felelő személy is.

A szóbeli utasítások átadásának módja lehet személyes, vagy valamely más kommunikációs csatornán (telefon, rádió, stb) keresztül megvalósított. Átadhatjuk utasításainkat közvetlenül, vagy közvetett módon is a célszemélynek.

A feladatok megszabásának számos kiváló gyakorlata létezik, a legegyszerűbb és legáltalánosabb módszer a közvetlenül, az élőszóban történő feladatszabás. Ennek előnye az, hogy a feladatszabás egyértelmű, az információ átadás gyors és pontos. A résztvevők számára az elhangzottak azonos tartalommal jelennek meg. A feladatszabást követően a kérdések feltételének lehetőségével a végrehajtók számára biztosítottá válik az azonnali visszacsatolás, ezzel együtt – a visszakérdezés lehetőségével – a tennivalók pontos tisztázása. Közös érdeke a szervezetnek, hogy a meghatározott feladatot pontosan megértse minden érdekelt, hiszen ez biztosítja az elvártnak megfelelő tartalmú, minőségű, határidőre történő végrehajtást. Bevált jó gyakorlat, hogy az utasítást adó- és vevő személyek a munkafüzetükben feljegyzik a kapott feladat főbb pontjait, jellemzőit, a közbeeső határidőket és a továbbiakban mindezek figyelembevételével tevékenykednek.

Az is hasznos lehet, hogy a feladat végrehajtásának folyamatában – általában annak első harmadában – a vezető röviden tájékozik a végrehajtás akkori aktuális helyzetéről. Ebben az esetben – amennyiben szükséges – a vezető még hatékonyan tudja módosítani a feladat elvégzésére vonatkozó feladatszabását. Így elkerülhető az, hogy a végrehajtáson tevékenykedő munkatársak nem dolgoznak fölőleslegesen a megvalósítás korai időszakában feltárt hibás változaton.

Írásbeli feladatszabás

Törekedjünk az írásbeliség csökkentésére, hiszen első a bizalom a vezetők és vezetettek között. Nem kell és nem is szükséges mindent leírni! Az adott szó és a tettek maradéktalan betartása csökkentheti az adminisztrációt, az írásbeliséget.

Az írásban elkészített anyagok megléte akkor elengedhetetlen, amikor a dokumentumnak, iratnak, igazoló, jogi, felhatalmazó erővel kell bírnia. Szerepe az, hogy hitelesen ábrázolja a kialakult helyzetet, ekkor dokumentáló jellegű, valamint más esetben egyértelmű módon feljogosítja a végrehajtót a tevékenység elvégzésére és az azzal kapcsolatos intézkedések megtételére.

Az írásbeli feladatszabással kapcsolatosan ugyanazon követelményeknek kell megfelelni, mint a szóbeli feladatszabás esetén. Pontosnak, egyértelműnek, jól érthetőnek, egyszerűnek, és szabatosan megfogalmazottnak kell lennie. Legyen az kinyomtatott vagy elektronikus formátumban. Lehetőleg kerüljük a jelentős terjedelmű anyagok elkészítését, törekedjünk arra, hogy az általunk készített és bekért anyagok a lényeges dolgokra koncentráljanak, a szükséges háttér-információk pedig a melléletekben szerepeljenek.

A feladatszabás és a feladatok megfogalmazásának jó gyakorlata

Általános tapasztalat, hogy a kezdő vezetőknek problémái adódhatnak a feladatok pontos meghatározása területén. Minden feladatszabás alapja a kommunikáció, amelynek olyannak kell lennie, hogy a partnerek számára egyértelmű és érthető legyen, lehetőleg tartalmazza az alábbiakat:

KI, MIT, MIKOR, HOL, MIÉRT ÉS HOGYAN HAJTSON VÉGRE

- ✓ **Ki?** melyik személy, szervezet, fogja végrehajtani a feladatot.
- ✓ **Mit?** milyen feladatot kell az adott személynek, szervezetnek végrehajtani.
- ✓ **Mikor?** kell a tevékenységet megkezdeni, befejezni, melyek az eredményes tevékenység biztosításához szükséges főbb időpontok.
- ✓ **Hol?** történik meg a kijelölt tevékenység.
- ✓ **Miért?** azaz mi a célja az adott tevékenységnek.
- ✓ **Hogyan?** milyen módon kell a feladatot végrehajtani. (Kovács, G. 2017a)

A következő módszer az összetett, többlépcsős és többvonalas szervezetek vezetése esetében elfogadott, hiszen ilyen esetekben a vezető személyesen nem igazíthat el mindenkit, nem szabhat külön feladatot minden alárendelt szervezet és dolgozó számára. Mindezek miatt elengedhetetlen a különböző vezetői fórumok rendszerének kidolgozása és igénybevétele.

A vezetői fórumok rendszerét a szervezet sajátosságaihoz célszerűen kell kialakítani. Amennyiben havi, esetleg heti rendszerességet tudunk kialakítani a vezetési rendszerben, akkor minden beosztott vezető és munkatárs ehhez tud igazodni, részt tud venni ezeken.

Érdekes kérdés a vezetői fórumra meghívottak köre. „Kényelmesebb” vezetők előszeretettel hozzák magukkal azokat a személyeket, akik operatív módon segítik a feladataik végrehajtását, megtakarítva ezzel azt az időt, amelyet nekik kellene a saját vezetői szinten megtartott vezetői fórumra fordítani. Ez általánosságban helytelen gyakorlat, hiszen a felső vezető által működtetett vezetői fórumon nem minden téma tartozik az operatív munkát végző, és vezetőt segítő személyekre, munkatársakra. Tehát általánosságban nem javasolt az, hogy minden esetben kibővített felső vezetői értekezletet tartsunk. Természetesen indokolt helyzet esetén közvetlenül meghallgathatjuk a terület operatív vezetőjét, vagy az operatív munkában

közreműködő munkatársat – mint a tevékenység minden apró részletének pontos ismeretében lévő személy – adjon tájékoztatást a kialakult szituációról.

A jól előkészített és megtervezett vezetői fórum lehetőséget biztosít arra, hogy az értekezlet napirendi pontjait úgy állítsuk össze, hogy az közvetlenül a helyettesek beszámoltatásával kezdődik, majd a vezetői fórum kibővül az egyéb meghívott vezetőkkel, akik szintén beszámolnak a végrehajtott feladatokról. Ezt követően megtörténik a feladatszabás számukra, majd a meghívottak távoznak a vezetői fórumról. A felső vezető és a helyettesei a meghallgatott beszámolók és vezetői feladatszabás ismeretében megerősítik a végrehajtandó feladatokat, pontosítják a határidőket, majd befejezik a vezetői fórumot.

A szervezet alsóbb vezetési szintjein is célszerű kialakítani az értekezletek és beszámoltatások rendszerét, hiszen az egész vezetési feladatkör jeletős része arról szól, hogy az információk akadálymentesen eljussanak a legfelsőbb vezetői szintről a végrehajtókhoz és vissza. Természetesen a vezetési szintekhez kötődő, az információkat megfelelően osztályozó, szűrőrendszer biztosítja azt, hogy minden vezető a saját feladatellátásához szükséges minden információval rendelkezzen.

A vezetői fórumok hatékony működésének hatására, az összetettebb és bonyolultabb szervezeti egységekben a feladatok többsége a beosztott vezetők útján, közvetített módon, áttételeken keresztül jut el a végrehajtóhoz. (Farkas, J.; Krauzer, E. 2018) Az ilyen esetekben, minden vezetési szinten, felelős és megfontolt vezetőként gondolni kell arra is, hogy elegendő időt kell biztosítani ahhoz, hogy az általa megszabott feladat minden alárendelt vezetési szintre eljusson és azt, további elegendő idő rendelkezésére bocsátásával, a végrehajtók végre is tudják hajtani. Elfogadott vezetéseméleti alapelv, hogy a vezetőnek a végrehajtók számára a rendelkezésre álló idő 2/3 részét kell biztosítani. (Kovács, G. 2017b) A szervezeten belüli koordinálás (a vezetői fórumok megtartása) általában vezetői feladat, amelyről célszerű – minden esetben – valamilyen rövid emlékeztető, jegyzőkönyv, esetleg hangfelvétel készítése.

Vezetőként legyünk rugalmasak és merjük felvállalni azt, hogy bizonyos esetekben nem tartunk vezetői megbeszéléseket. Ilyen lehet például: ha minden hónap első hétfőjén szoktuk tartani, de éppen nincs semmi aktuális feladat; ha előre láthatóan, a témával kapcsolatban a résztvevők nézőpontja annyira különböző, hogy várhatóan nem tudnak megoldásra jutni; ha a napirenden szereplő témát illetően, a döntés nem az értekezleten résztvevőktől függ; vagy a munkatársak bevonása még jobban összezavarná a döntést megelőző, bonyolult és összetett helyzetet.

Mindezekkel szemben szükséges az értekezlet megtartása, ha: tájékozódni akarunk munkatársaink véleménye felől; különböző nézőpontokra vagyunk kíváncsiak és azokat ütköztetni akarjuk; együttműködés kialakítására van szükség; a szervezet tagjait be akarjuk vonni az őket érintő kérdések megoldásába és konszenzust szeretnénk elérni; döntésre van szükség, de a problémát több oldalról is körbe kell járni, több nézőpontot is figyelembe kell venni (kollektív bölcsesség).

Minden szervezetet lehet autokratikus, diktatórikus módon is vezetni, ez a vezetési módszer akkor hatékony, amikor folyamatos a vezetői ráhatás és jelenlét. Ezzel ellentétben sokkal célravezetőbb a demokratikus vezetési stílus – a munkatársak bevonása a döntésekbe – amelynek eredményeként a kapott feladatot jobban magukénak érzik, ezzel vélhetően javul a munka végrehajtásának minősége.

A szervezés és az ahhoz kapcsolódó kommunikáció során meghatározott tennivalók dokumentálása és megjelenítése olyan felépítésű tervekben, feladattervekben, folyamatábrákban célszerű (hiszen Ludwig von Bertalanffy óta a vezető mindent rendszerben szemlél), ahol maga a teljes munkafolyamat, vagy annak nagy része nyomon követhető, a felelősök és határidők pontos időpontja, az elvárt tevékenység és eredmény is megjeleníthető.

A szervezetek tevékenységének irányítása

Ahhoz, hogy a döntés során meghatározott feladatot, tevékenységet, a szervezetünk végre tudja hajtani, felsővezetőként, vagy beosztott vezetőként egyaránt – a munka megszervezését követően – folyamatosan felügyelniünk kell a végrehajtást, melyet a *tevékenység irányítása* vezetési funkció keretében hajtunk végre.

Az irányítás során, az előzetesen elgondolthoz képest váratlan, a működést akadályozó és zavaró tényezők felismerése és azok elhárítása történik meg, amikor a vezető beavatkozik a folyamatba, a tevékenység előírt szinten való tartása, vagy a kívánt módon való megváltoztatása, vagy az esetleges leállítása céljából. A zavaró tényezők kiiktatásának leggyakoribb eszköze a közvetlen, operatív szóbeli utasítás. A tevékenység irányításának ez a mozzanata viszonylagosan rövidtávú beavatkozást jelent, de hatékony alkalmazásával biztosítottá válik a zavaró körülmény elhárítása, így maga a végrehajtási folyamat a megtervezetteknek megfelelően haladhat.

A szabályozás

Szabályozás is biztosítja a gyors és operatív beavatkozás lehetőségét. Az irányítással ellentétetsen itt nem a zavaró tényezők monitorozása történik meg, hanem vezetőként a teljes, vagy valamely részfolyamat eredményeit vizsgáljuk. Ezen megállapítások függvényében történik meg a beavatkozás és a zavaró hatások kiküszöbölése. A rendszer alkalmazásának kritikus pontja a beavatkozási küszöb meghatározása, amely rendkívül szorosan kapcsolódik a vezetői követelménytámasztáshoz, a vezetői igényességhez.

4. A vezetői példamutatás

Az általánosan megfogalmazott vezetési funkciók működtetésén túlmutatóan, minden vezető feladata rendkívül összetett. A vezetőnek tudatában kell lennie, hogy a feladatok melletti elkötelezettségével, a napi munkvégzésben tanúsított példamutatásával is jelentős hatást gyakorol a vezetőtársaira, a beosztottjaira és áttételesen az összes munkatársára. A vezető minden tevékenységével folyamatosan példát mutat, legyen az jó, vagy rossz. A vezetőnek igyekeznie kell mindenben jó példával elől járnia, e mellett követelménytámasztónak kell lennie önmagával és másokkal szemben.

Általánosságban megállapítható, hogy a helytelen hozzáállás, a szabályok megszegése, be nem tartása kevesebb erőfeszítést igényel, mint az alapos, az előírásoknak maradéktalanul megfelelő feladat végrehajtás. Tartsuk be és tartassuk be a szabályokat!

Fontos vezetői tulajdonság a következetesség, amelynek a feladatok megszabása és a végrehajtás értékelése során is érvényesülnie kell. Mutassunk példát és a beosztásunkból vagy hozzáértésünkünkől fakadó, a jogi szabályozók által biztosított vezetői hatalom mellett, ekkor már minden erkölcsi alapunk megvan arra, hogy meg tudjuk követelni a szabályok betartását, hiszen magunk is mindenben jó példával járunk elől.

5. A generációs különbségek a munkahelyen

Érdekes kérdés a generációs különbségek kezelése a munkahelyen. A probléma oka, hogy a felső-, és beosztott vezetők, valamint a végrehajtásban tevékenykedő munkatársak egy része más-más generációt képvisel, ennek következtében eltérő a munkához, a feladatok végrehajtásához való hozzáállásuk. Az idősebb generációk képviselői tapasztaltabbak, megfontoltabbak, de nem minden esetben tartanak lépést a modern kor kihívásaival. A fiatalabb munkavállalók türelmetlenebbek, esetenként nem tisztelik eléggé az idősebbek tapasztalatát, az életkort, de többnyire szélesebb körű a tájékozottságuk, fogékonyak az új dolgokra, a kreativitásuk és tudásuk miatt viszonylagosan rövid idő alatt is kivívhatják idősebb munkatársaik, vezetőik elfogadását.

Minden generációnak valamilyen mértékben változnia kell ahhoz, hogy a közösen végzett munka sikeres legyen, hiszen ideális helyzetben a különböző generációk szemléletmódja, a tudása, a tapasztalata egyfajta szinergiát hoz létre, amely már önmagában több, mint a részek együttese.

Fontos vezetői elvárás, hogy minden hatékonyan működő munkahelyi közösségnek legyen egy, vagy több közös célja, – és a munkatársak legyenek elkötelezettek a céloknak történő megfelelésben. Ehhez az szükséges, hogy meglegyen a vezető és a vezetettek közötti bizalom, a párbeszéd, az őszinteség és a szükséges mértékű önállóság. Az önállóság mellett nem feledkezhetünk meg a vezetői ellenőrzések fontosságáról sem, hiszen a szervezeti tevékenység minőségi jegyeit és annak célszerűségét hivatott vizsgálni, hogy a teljesítmény és eredményesség leghatékonyabb foka valósulhasson meg. (Kovács, I. 2018) Az elvégzett feladatot követően a munkahelyi közösség minden tagja legyen büszke a közös teljesítményre.

6. Következtetések, javaslatok

A feladatok végrehajtásának megszervezése a döntést követő legfontosabb vezetési funkció, hiszen a kiváló döntés sem ér semmit, ha annak végrehajtása nincs megfelelő szinten előkészítve, megszervezve. A szervezés és az azt követő irányítás során megjelenik a vezető valóságos személyisége, hiszen hatékonyan kommunikálnia kell a beosztott vezetőkkel és a munkatársakkal. Mindig optimista szemléletmóddal vegyünk részt mindenben, megoldáscentrikus gondolkodással éljünk a jelenben, legyünk magabiztosak és céltudatosak, szemléljük rendszerben a világ dolgait.

Legyünk empátikusak és kedvesek, hallgassuk meg munkatársainkat, segítsük őket kiteljesedni, adjunk nekik lehetőséget az egyéni sikerek elérésére is, de emellett tegyünk kemény

erőfeszítéseket a szervezeti siker elérésének az érdekében és ezért vállaljuk az ezzel járó vezetői felelősséget.

Mindig legyenek egyéni és szervezeti, közeli- és távoli céljaink, a célhoz vezető úton legyen erős pozitív kisugárzásunk, legyünk kezdeményezők és nyitottak a korszerű vállalatirányítási és folyamatirányítási rendszereket illetően.

Törekedjünk a vezetői hatékonyságra és a munkaidő még hatékonyabb kihasználására, az ésszerűség határáig használjuk ki a digitális jelenlétet biztosító kommunikációs csatornákat. A jövő nagy kihívása a mesterséges intelligencia alkalmazása a mindennapok során, legyünk nyitottak ebben az irányban is.

Felhasznált irodalom

- Balla, J. (2017): Border Guard Training in Hungary Ensuring the Security of the Schengen Area, *Hadtudományi szemle*, 10 (3), 449-462. p.
- Farkas, J.; Krauzer, E. (2018): A rendőrség szervezeti kultúrája. *BELÜGYI SZEMLE* 66 71-81. p.
- Fidler, F. (1980): A hatékony vezetés személyiségtényezői és helyzeti meghatározói. Csoportlélektan, Gondolat Kiadó.
- Horváth, J.; Kovács, G. (szerk) (2014): A rendészeti szervek vezetés- és szervezéselmélete. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem (NKE), 240. p.
- Kovács, I. (2018): Klasszikus vezetési funkciók a parancsuralmi rendszerben: (állományvédelmi) ellenőrzés, és korrupciómegelőzés a helyi, és területi rendvédelmi szervek körében. Budapest: NKE, 1-102. p.
- Kovács, G. (szerk) (2017a, b): Közszerológiai műveletirányítási rendszerek. A közös közszerológiai gyakorlat elméleti alapjai. Dialog Campus Budapest. Kovács Gábor: A Közös Közszerológiai Gyakorlat előkészítése, a kockázatot jelentő és rendkívüli helyzetek kezelése, a vezetési és irányítási modellek, a vezetési funkciók általános rendszermodellje, a vezetési rendszer elemei különleges helyzetekben. NKE Nordex Kft. 33. p.
- Tózsér, E. (2019): Generációk és vezetői attitűd a rendőrség szervezetében. In: Baráth, Noémi Emőke; Pató, Viktória Lilla (szerk.) *A haza szolgálatában: Konferenciakötet 2019*. Budapest, Magyarország. Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) (2020) 322 p. 165-173. 9. p.

A kerékpáros közlekedés biztonsága Zala megyében

Molnár Kristóf

rendőr tisztjelölt, - Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Rendészettudományi Kar

e-mail cím: molkristof@t-online.hu

Absztrakt

Jelen tanulmányban megvizsgálom, hogy Zala megyében mennyit fejlődött a kerékpáros infrastruktúra a 2000-es évektől napjainkig és hogy ez hogyan viszonyult a balesetek számához, mennyivel lettek biztonságosabbak a kerékpárutak, kerékpársávok, illetve milyen a kihasználtsága az infrastruktúrának a kerékpáros szezonban, illetve az év többi részében. Keresem a választ arra a kérdésre is, hogy kevesebb baleset történt-e azóta, amióta több új létesítményt átadtak. Ezt összehasonlítom az osztrák kerékpáros hálózat infrastruktúrájával és kihasználtságával is. Kitérnek a feltárt problémákra, zavaró tényezőkre és hiányosságokra az infrastruktúrával kapcsolatban, kiemelt figyelmet fordítva a kerékpáros passzív biztonsági eszköznek minősülő sisakviselés arányára.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A közúti közlekedés legfontosabb szempontja a biztonság. Jelen tanulmányban a sérülékeny közlekedők biztonságával foglalkozom elsődlegesen, amely kérdéskört az infrastruktúra biztonságosságán át közelíthetjük meg, valamint megvizsgálom az ezzel a közlekedési móddal kapcsolatos forgalmi és baleseti helyzet egyes kérdéseit Zala megyében.

A balesetek okainak azonosítása, és a megfelelő következtetések levonása fontos feladat, hogy hatékonyabban tudjunk a balesetmegelőzésen dolgozni a későbbiekben. (Irk, 1978) (Holló, 2013) Ez nemcsak közfeladat, viszont szükséges, hogy a hatóságok, elsősorban a rendőrség által koordinálva ezt a feladatot a lehető legmagasabb színvonalon végezzék, ezzel biztosítva az állampolgárok egészséghez és a mobilitáshoz való jogát. Rendőrségi oldalon ezt a feladatot elsősorban a közlekedésrendészet látja el, napjainkra teljes egészében IT-megoldásokra alapozva (Mészáros, 2017), de ezzel párhuzamosan lehet közlekedésrendészeti tevékenység részben a közrendvédelmi állomány (Papp & Major, 2022), vagy akár készenléti rendőrség feladatkörébe tartozó is. (Gál, 2021)

Jelen tanulmányban a kerékpárosokat érintő közúti balesetekre koncentrálok. Hazánkban a motorizáció 1960-as évek végétől tapasztalható fellendülése miatt a kerékpározás és a gyaloglás egyaránt háttérbe szorult, közlekedéshez szükséges létesítmények kivitelezésében és magában a közlekedésszervezésben egyaránt. Ezt követően csak a 2010-es években került vissza a tudatos, stratégiai szintű tervezésbe, elsősorban a forgalom intenzív növekedésének hatására,

amit elsősorban a városokban tapasztalható fellendülés, és az azzal kapcsolatos balesetszámnövekedés, (Felföldi, 2020), a turizmus és az egészséges életmód iránti igények megváltozása (Sokszíni Vidék, 2022), valamint az alkoholfogyasztási trendek kerékpárosokra vetített vonatkozásai (Holló, 2012) (Felföldi, 2019), ennek jogszabályi szinten megengedő háttere (Magyarország Ügyészsége, 2022) mind eltérő irányú hatásokat fejtenek ki a kerékpározás aspektusaira.

Egy tanulmány egy ausztrál nagyvárosból (amely ugyan földrajzi tekintetben távol van, azonban szintén a nyugati kultúra része) 2023-ban kimutatta, hogy a városi kerékpározás népszerűségének elsődleges meghatározója a biztonsági szint, legyen az szabadidős vagy hivatásforgalmi közlekedés, az időjárás pedig a vártnál kevésbé befolyásolja ezt a közlekedési módot. (Pearson et al., 2023) Noha jelenleg Zala megyét vizsgálom, ezzel párhuzamosan budapesti és országos szinten is foglalkozni kell a baleseti helyzettel, ami alól egyetlen közlekedési mód sem lehet kivétel, bár nyilvánvalóan az ország különböző részeire és régióira más-más balesettípusok jellemzőek. Ezek a különbségek az érintett járműtípusokban is megmutatkozhatnak. A felmérések széleskörűek, a kerékpáros közlekedés alakulásától kezdve országosan több helyen (Glász & Hóz, 2021), a magyarországi (Baranyai & Török, 2016), vagy csak budapesti (Felföldi, 2021) baleseti adatok elemzéséig, különös tekintettel a "safety in numbers" elvére (Felföldi, 2015) (Glász, 2016). Voltak olyan elemzések is, amelyek a vizsgált szempontok között az életkori megoszlást is szerepeltették (Felföldi, 2014) (Glász et al., 2011).

A kerékpáros közlekedés mértékének és biztonságának vizsgálata magyarországi viszonylatban csupán egy viszonylag kisszámú kutatói kör által nyomon kísért, épp ezért érdeklődésre tarthat számon minden olyan vizsgálat, amely a közlekedésnek ezt a módját tárja fel.

2. Anyag és módszer

Ehhez a mostani vizsgálathoz a Web-bal nevű alkalmazás (Hóz, 2005), helyszíni forgalomtechnikai megoldások vizsgálata, valamint egyes keresztmetszetekben forgalomszámlálások elvégzése vált szükségessé.

Forgalomszámlálásokat a kerékpárforgalmi létesítmények tekintetében végeztem. Ezek csúcsidei és nem csúcsidei keresztmetszeti számolások (Felföldi, Major, & Mészáros, 2019) voltak Zala megye több pontján 2022 második felében. Az elhaladó kerékpárosok számán felül rögzítésre kerültek felszereltségre és haladási irányra utaló információk is. Ezen kívül a forgalom szabadidős vagy hivatásforgalmi jellegét is lehetett regisztrálni, ugyanis egyes területeken, pl. gyáregységekhez vezető kerékpáros infrastruktúrán a forgalmi lebonyolódás teljesen más karakterisztikával rendelkezett, mint a jellemzően szabadidős forgalomnak szánt Balatoni Körúton.

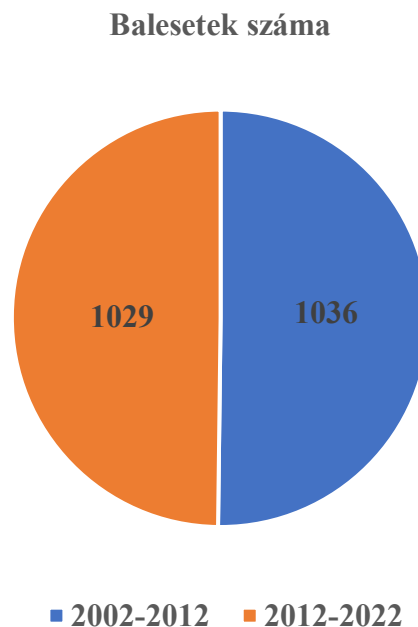
A forgalomszámlálások során 2022-ben felmértem, hogy meghatározott időpontokban egy adott kerékpáros útszakaszon mennyi kerékpáros halad el, közülük hányan használnak kerékpáros fejjvédő sisakot, illetve ha a látási viszonyok indokolják, akkor közülük mennyi kerékpár van megfelelően kivilágítva. Egyes helyeken, ahol például jelzőtáblával tiltva van a kerékpárral közlekedés az úttesten, ott felmértem azt is, hogy ezt hányan szegik meg, illetve jelzőlámpás csomópontban hány kerékpáros/gyalogos halad át a tilos jelzésen. A forgalomszámlálást

kerékpáros szezonban (körülbelül áprilistól szeptemberig) és a szezont követő egy-két hónapban végeztem, hétköznap és hétvégén egyaránt.

3. Eredmények és értékelésük

3.1. Baleseti adatok Zala megyében

Jelen alfejezetben a Zala megyében történt kerékpárral kapcsolatos közúti közlekedési baleseteket tekinthetjük át 2002 és 2022 között a Web-Bal alkalmazás adatai alapján. Kiemelem azokat a területeket, ahol gyakrabban történtek balesetek és megvizsgálom a lehetséges okokat, illetve a következő fejezetben összevetem a balesetek számának alakulását az infrastruktúra fejlődésével. 2002.01.01. és 2022.06.30. között 2065 kerékpárral kapcsolatos baleset történt Zala megyében. 2150 személyi sérülés történt a balesetek során. A balesetek számát feloszthatjuk két nagyjából 10 éves periódusra, amelyet az 1-es ábrán tekinthetünk meg.

1. ábra

Balesetek számának alakulása 2002-2022 között
Forrás: Web-Bal alapján szerző saját szerkesztése

Minimálisan csökkent a balesetek száma (5 db-bal) azonban ez a szám jó érték, hiszen a gépjárművek száma körülbelül másfélszeresével nőtt az elmúlt 20 évben. 2020-ban 4 756 537 db gépjármű, 2002-ben pedig 3141073 db gépjármű volt forgalomban. (Központi Statisztikai Hivatal, 2023). Mivel a járművek száma több lett, ennek következtében forgalom is sokat erősödött az utakon, így a balesetek bekövetkezésének esélye is nagyobb lett, mivel azonos időben több jármű közlekedik azonos úton. Ennek ellenére a balesetek száma majdnem stagnált (minimálisan csökkent), ami mindenképp jó eredmény, ha ezt a körülményt is figyelembe vesszük. A sérültek száma több, mint a balesetek száma. Ennek az az oka, hogy történt több kerékpárral történő gyalogos elütés, mely során a gyalogos és a kerékpáros is sérült. A gépjármű

és kerékpár ütközése során viszont majdnem minden esetben csak a védtelenebb közlekedő, vagyis kerékpáros sérült meg. Ezért is nagyon fontos a gyengébb közlekedők védelme, hiszen a kerékpár vezetőjét az egyéni védőfelszerelésen kívül nem védi semmi egy baleset során, míg a gépjárművek többségének van karosszériája, illetve egyéb passzív és aktív biztonsági rendszerei.

3.2. Baleseti adatok összevetése az infrastruktúra fejlesztésével

3.2.1. Zalaegerszeg

Ebben az alfejezetben először a Zalaegerszegen történt balesetekre térünk ki. Elsőként egy jelentős átmenő forgalmat is lebonyolító utat tekintünk a városban, a 76-os számú főút Balatoni út, Rákóczi Ferenc utca, Ola utca körülbelül 5 km-es szakaszát. 2019-2022 között történt több jelentős beruházás a vizsgált szakaszon. Ezen a részen az úttesten a kerékpáros közlekedés tiltva volt az elmúlt években, egészen 2022-ig. A Web-Bal-lal vizsgált 20 évben 15 kerékpáros baleset történt 15 sérülttel. Az utolsó baleset 2013-ban történt, azonban akkor még nem történt meg az új infrastruktúra átadása, viszont a Balatoni úton már akkor is megvolt a gyalog-és kerékpárút. Azóta ott nem történt kerékpáros baleset. Az adatok bizonyítják, hogy a fejlesztések után nullára csökkent a kerékpáros balesetek száma a forgalmas 2x2 sávós úttesten, hiszen megépült a kerékpársávból és kerékpárútból álló infrastruktúra. A beruházás előtt nagyon veszélyes volt kerékpárral eljutni a Zalaparki bevásárlóközpontba. Mivel nem volt más lehetőség, ezért a körfogalmat is használták a kerékpárosok, ahol szintén történt két baleset a vizsgált időszakban. A Göcseji út, Alsóerdei út mentén épített gyalog-és kerékpárút (Alsóerdei kerékpárút) vonatkozásában 21 baleset történt 21 sérülttel a Göcseji úti szakaszon. A releváns balesetek közül legsúlyosabb egy halálos baleset volt, amely során a kerékpáros nem a kerékpárút vonalvezetését követte, hanem az úttesten haladt. Itt feltételezhető, hogy a kerékpárúton történő közlekedés megelőzhette volna a balesetet.

6 baleset kerékpáros átvezetésen történt. Az egyik esetben a személygépkocsi vezetője jobbra kis ívben kanyarodott és nem adott elsőbbséget a kerékpárosnak. A csomópontban jelzőlámpa működött, a kerékpárosnak nem volt elsőbbségadás kötelező jelzőtábla elhelyezve, a balesetben könnyű sérülést szenvedett. Ez az újabban átadott szakaszon történt. A másik baleset már a régi szakaszon egy olyan csomópontban történt, ahol a gyalog-és kerékpárút elsőbbségadás kötelező jelzőtáblával van megszakítva és a kerékpáros az elsőbbséget nem adta meg a keresztező úttesten érkező személygépkocsinak. A sérülés itt is 8 napon belül gyógyuló, könnyű. A harmadik és negyedik balesetek a Csertán Sándor utca kereszteződésében történtek, (régii szakasz) ahol szintén a kerékpárosok nem adtak elsőbbséget. A pár száz méterrel arrébb található Becsali úti kereszteződésben is történt 2 ugyanilyen baleset. 3 pályaelhagyás történt, abból 1 járdán. Két kerékpáros pedig frontálisan ütközött a gyalog-és kerékpárúton. A többi baleset nem releváns a vizsgálat céljából, mert nem az infrastruktúrával kapcsolatosan történt. Az úton tovább haladva megváltozik a forgalmi rend és a kereszteződésben már nincs elsőbbsége a kerékpárosnak. Ez könnyen balesethez vezethet, ha a kerékpáros nem elég körültekintő és nem észleli a változást. Az Alsóerdei úti részen már csak 6 baleset történt 6 sérülttel, 3 lakott területen belül. Ebből 1 frontális kerékpáros ütközés, 1 pályaelhagyás, 1 pedig kereszteződésben történt, ahol a kerékpáros volt az okozó. A lakott területen kívüli balesetek

során 1 gyalogoselütés kerékpárral, 1 pályaelhagyás, 1 baleset során pedig a kerékpáros az úttesten haladt. Ezen a részen már nagyon kevés baleset történt, amely köszönhető annak, hogy a kerékpárút a járművektől távol az erdőben lett megépítve és csak egy átvezetés van a forgalmas úttesten, két esetben pedig egy parkolón vezet át az út, ahol a kerékpárosnak van elsőbbsége.

A Zala-völgyi kerékpárút térségében a 7411-es számú úton 10 kerékpáros baleset történt 12 sérülttel a vizsgált időszakban. Ezek közül 2 baleset a kerékpárút átadása előtt történt. Mindössze 1 baleset történt magán a kerékpárúton. A kerékpáros tisztázatlan okból egy szilárd tereptárgynak ütközött. A többi baleset a kerékpárúttal párhuzamosan haladó 7411-es számú úton történt.

3.2.2. Nagykanizsa

Nagykanizsa helyzetét vizsgálva a Teleki utcában 22 baleset történt 23 sérülttel ebben az időszakban. A kerékpáros infrastruktúrát itt 2014-ben adták át. Ezen a kerékpárúton az átadása óta nem történt gyalogoselütés kerékpáros által. A balesetek jelentős része, 17 darab az átadást megelőző időszakban történt. Az infrastruktúra átadása óta történt balesetek során, az egyik balesetben két azonos irányba haladó kerékpáros ütközött a kerékpárúton, amelyet figyelmetlenség okozott, az előzési és kanyarodási szabályok megszegésével. Két másik baleset idején a kerékpáros nem a kerékpárúton haladt. Egy pályaelhagyásos baleset történt a kerékpárúton, illetve egy balesetet a kerékpáros okozott, egy keresztirányba haladó járművel ütközött. Az infrastruktúra átadása előtt is történt keresztirányú járművek ütközése, akkor a kerékpáros a járdán haladt (a mostani kerékpáros infrastruktúra helyén) és úgy ütközött egy parkolóból kihajtó személygépkocsinak. Frontális ütközés is volt kerékpárosok között. Azonban a balesetek többsége az úttesten történt. Az mindenképp látszik, hogy a járdát a Teleki úton ugyanúgy használták a kerékpárosok régen is, ezért szükséges volt ugyanoda kerékpáros infrastruktúrát is létesíteni. Az infrastruktúra átadása előtt 17 baleset történt 12 év alatt, ami évi 1,417 balesetet jelent, míg utána 8 év során 5 baleset történt, ami évi 0,625 balesetet jelent. Látható, hogy ennek a kerékpáros infrastruktúrának hasznos szerepe van a balesetmegelőzésben, ha a kerékpárosok és a gyalogosok is megfelelő körültekintéssel közlekednek és mindenki a számára kijelölt oldalon halad.

3.2.3. Zalakaros

Zalakaroson történt balesetek tekintetében meg kell jegyezni, hogy a településen, a főúton (7522-es számú út), illetve a mellette haladó kerékpárúton 11 kerékpárost érintő közlekedési baleset történt, amelyben 12 személy sérült meg. A legutóbbi baleset 2022.06.12-én történt, amely során egy kerékpáros elesett a Termál utcában haladó kerékpárúton. Kerékpáros fejevédőt használt, 8 napon túl gyógyuló súlyos sérülést szenvedett. 2015.08.21-én történt egy szinte megegyező baleset a Zalakaros és Garabonc között kerékpárúton. Volt olyan baleset, amely során egy kerékpáros ütött el gyalogost, ez magyarázza azt, hogy több személy sérült meg a balesetek során, mint ahány baleset történt. A 11 balesetből 6 db pályaelhagyásos volt, amelynek nem volt több résztvevője. Azóta, amióta az infrastruktúra felújítása, fejlesztése megtörtént 2019-ben, csak 1 db baleset történt, a fent leírt 2022-es eset. Az esetszámokból következően megállapítható, hogy biztonságos a kerékpáros közlekedés Zalakaroson. Nem

történt kerékpár és gépjármű ütközéséből származó baleset, amely az infrastruktúra fejlesztésének is köszönhető, illetve annak, hogy kevés alkalommal keresztez kerékpáros létesítmény forgalmas úttestet. Az említett pályaelhagyásos balesetek sajnos bárhol, bárkivel előfordulhatnak, nem a kerékpárutak hibája, hiszen Zalakaroson az aszfalt minősége kifogástalan.

3.2.4. Keszthely

Keszthelyen a Balatoni körút kerékpárút balesetmegelőző szerepére nem lehet pontos adatokat ismertetni, hiszen az infrastruktúra még helyenként hiányos, illetve helyenként csak ajánlott útvonalakkal van kiváltva. Ugyanakkor a kerékpáros infrastruktúra fejlesztése jó irányba halad és látható a balesetmegelőző szerepe, viszont még mindig vannak hiányosságok és olyan kialakított forgalmi rendek, amelyek félreérthetőek és baleseti források lehetnek (ilyen látható pl. a 2. ábrán az Alsópáhoki út és a Georgikon utca csomópontjában, ahol a kerékpáros infrastruktúra egyszer csak eltűnik). Azonban ehhez hozzájárul a körütekintés és megfelelő közlekedési ismeretek hiánya is, amely sajnálatos módon minden közlekedő esetében meglévő jelenség.

2. ábra

Nem egyértelmű csomóponti kialakítás Keszthelyen az Alsópáhoki út és a Georgikon utca csomópontjában

Forrás: szerző saját felvétele

3.3. Forgalomszámlálások

3.3.1. Zalaegerszeg

Zalaegerszegen végzett mérések során először a város egyik jelentős hivatásforgalmi kerékpárútját vizsgáltam, ami a Zrínyi Miklós úton van, egészen az Ada és Flex gyárákig tart. Ezen a helyszínen négy alkalommal végeztem forgalomszámlálást. A forgalma jócskán alulmarad a Balatoni körúttal szemben. A mérést itt általában csúcsidőben végeztem, illetve egy mérést szándékosan nem csúcsidőben. A csúcsidő alatt itt a műszakváltáshoz köthető időintervallumot érthetjük, ami 05-07 óra, 13-15 óra, illetve 21-23 óra.

Az I. mérés 2022.08.23-án kedden történt 21:00-23:00 között, a Zrínyi Miklós utca Magyar Közút előtti ponton. Végig száraz idő volt. Az első órában 20 C° volt és 20 kerékpáros haladt el, abból 2 fejezővel 2 pedig nem volt kivilágítva. A második órában, ez a gyárból hazafelé

tartók forgalma volt, mely során 19 kerékpárost számoltam, abból egy sem használt fejevédőt és 5 nem volt kivilágítva. Összesen: 39 kerékpáros abból 2 fejevédővel, 7 pedig nem volt kivilágítva.

A II. mérést 2022.08.25-én csütörtökön végeztem 14:00-15:00 között a korábban leírt helyen. 29 C° és erős UV sugárzás volt a mérés idején. 39 kerékpárost haladt el, akik közül 3-an használtak sisakot.

A III. mérés egy csúcsidőn kívüli időpontban történt, illetve már a kerékpáros szezon utáni időszakban, 2022. 10. 02-án vasárnap 10:30-12:30 között. 17 C° volt, száraz felhős idő. Az első órában 6 kerékpáros haladt el, abból 1 fejevédővel, illetve szabálytalanul, az úttestet használva 5 sisakot használó kerékpáros közlekedett. A második órában 10 kerékpáros, abból 4 használt fejevédő sisakot és szintén volt 1 fejevédővel, aki nem a kerékpárutat használta. Összesen: 16, abból 5 fejevédővel. Azon kívül 6 fejevédős kerékpáros, akik a tiltó jelzőtábla ellenére az úttesten tekertek. Az adatokból az látható, hogy hétvégén jelentősen csökkent a forgalom, illetve ezen belül nőtt a fejevédővel közlekedők aránya, ami azt mutatja, hogy a hivatásforgalmi kerékpárosok körében kisebb ennek a védőeszköznek a használati aránya.

A IV. mérést már szintén csúcsidőben végeztem, azonban a szezonon kívül. A 2022. 10. 06-án 21:00-23:00 csütörtökön végzett mérés során 17 C° volt és száraz idő. Az első órában 8 kerékpáros közlekedett, a másodikban pedig 17, amelyekből 2 nem volt kivilágítva és 3 nem a kerékpárutat használta, hanem az úttesten haladt. Összesen: 25 kerékpáros közlekedett, abból 2 nem volt kivilágítva és az említett 3 szabálytalan kerékpáros fordult meg ott a vizsgált időszakban.

A mérések összességéből arra következtethetünk, hogy a szabályosan közlekedő kerékpárosok alig 10 százaléka, mindössze 8% viselt kerékpáros fejevédő sisakot, illetve a kivilágítással kapcsolatban is voltak hiányosságok. Ezen kívül, ahogy látható volt a csúcsidőn kívül inkább hobbi-, szabadidő- vagy versenykerékpárosok közlekedtek, akik ugyan egytől-egyik használtak fejevédő sisakot, viszont szabályt szegtek és helytelen infrastruktúrát használtak a kerékpáros helyett, ami pedig pont azért épült, hogy azon közlekedjenek kerékpárral, és amelyen az aszfalt minősége is sokkal jobb, mint az úttesten. Az útvonal kerékpáros hivatásforgalma az ősz beálltával sem csökkent számottevően, viszont a munkaszüneti napokon feleakkora a forgalom, mint a munkanapokon, azonban akkor a fejevédőt is nagyobb arányban használják. Az útvonal infrastruktúrájának kihasználtsága a műszakváltás idején tetőzik.

Zalaegerszeg másik pontján, az Alsóerdei gyalog- és kerékpárúton is végeztem 2 mérést az Erdő Gyöngye étterem parkolójánál.

Az I. mérés 2022.08.21-én vasárnap történt 15:00-18:00 között borult, száraz időben, a hőmérséklet 23-21 C° között változott. Az első órában 16 kerékpáros haladt el, közülük 2 használt fejevédő sisakot. A második órában 44 kerékpáros közlekedett, és 13 sisakkal közlekedőt számolhattam. Az utolsó órában 15 kerékpáros volt, melyek közül 3 viselt fejevédőt. A második órában lévő tetőzés annak tudható be, hogy az Aranyoslapi forrástól akkor tértek haza a kirándulók. Összesen 75 kerékpáros haladt el, és 18-an használtak fejevédő sisakot.

A II. mérés egy hétköznapi napon történt és meglepő módon egy óra alatt nagyobb volt az út forgalma, mint az előző mérés idején három óra alatt. 2022. 08. 25-én csütörtökön 18:00-19:00 között ugyanis 78 kerékpáros közlekedett az Alsóerdei gyalog- és kerékpárúton, közülük 25 viselt fejevédő sisakot. Az idő, napos és száraz volt, 26 C° hőmérséklettel. Ez egy szabadidős

infrastruktúra, ezt összefügghet azzal is, hogy itt a közlekedők 28 százaléka viselt kerékpáros fejkendő sisakot, amely már egy közlekedésbiztonsági szempontból sokkal jobb arány, mint amit Zrínyi úton tapasztalhattunk.

Egy alkalommal számoltam forgalmat Zalaegerszegen, a Platán sor 32. szám előtt, az ott haladó gyalog- és kerékpárúton 2022. 08. 25-én csütörtökön, 15:15 és 16:45 között. 29 C° volt és napos, száraz idő. Ebben az időintervallumban 109 kerékpáros haladt el, közülük 13-an hordtak kerékpáros fejkendő sisakot, ami 11%.

Az Ola utca és Rákóczi úti kerékpárútnál kétféle alkalommal végeztem mérést.

Az I. mérést 2022.09.03-án, pénteken tartottam 13:30 és 15:00 között. 21 C° volt a levegő hőmérséklete. 27 kerékpáros haladt el a mérési ponton és közülük 1 viselt fejkendő sisakot.

A II. mérés 2022. 09. 20-án kedden volt 11:00-12:00 között 11 C°-ban. Ezen idő alatt 10 kerékpárost számoltam és 1 viselt közülük fejkendőt. A mérések eredményéből kiderül, hogy a szezon végére jelentősen csökkent a forgalom. A bukósisakot használók köre nagyon szűk ezen a kerékpárúton, noha az infrastruktúra pár kilométeren belül változik kerékpárút, kerékpársáv és kerékpáros nyom között. A közlekedő kerékpáros a sűrű változások miatt nagyobb kockázatnak van kitéve. Az infrastruktúra forgalma a kerékpáros szezon után is látható módon elég jelentős, mivel több másik kerékpárutat köt össze, így a város bármely szélé megközelíthető rajta.

A Zala-völgyi kerékpárút ugyan nem Zalaegerszegen halad végig, de onnan indul és egészen Zalalövőig tart. Három alkalommal végeztem forgalomszámlálást a zalacsébi vasútállomás parkolójában, amely közvetlenül a kerékpárút mellett van.

Az I. mérést 2022. 08. 20-án, szombaton 15:00 és 18:00 között végeztem. Az első órában 25 C° fok és napos idő 20 kerékpáros haladt el, közülük 7-en viseltek sisakot. A második órában 15 kerékpáros haladt el, köztük 2 sisakkal. Az utolsó órában elkezdett esni az eső és mindössze 4 kerékpáros haladt el, közülük 2 viselt fejkendőt. Összesen: 39 kerékpáros, és abból 11 viselt kerékpáros sisakot, ami 28,2%-os arány.

A II. mérésre 2022. 09. 03-án, szombaton került sor 9:30 és 12:30 között. 20 C° volt és napos, száraz időjárás. 21 kerékpáros haladt el a három óra alatt és 7 viselt közülük bukósisakot.

Az utolsó, III. mérést 2022. 11. 25-én, pénteken hajtottam végre 15:30 és 18:30 között. Az első órában haladt csak el előttem 6 kerékpáros, és ebből 2 viselt fejkendőt. 12 C° volt és napos, száraz idő. Majd besötétedett és 7 C°-ig csökkent a hőmérséklet. Összességében az infrastruktúra forgalma elég gyér volt, viszont a sisak használat aránya 30 százalékos eredményt hozott. Ekkora mintanagyságból azonban nem lehet hosszútávú következtetést levonni. Azonban az egyértelműen megállapítható volt, hogy a szabadidős kerékpáros infrastruktúrákon jellemzően nagyobb arányban használnak sisakot, mint a hivatásforgalmi utakon.

Szabálysértések szempontjából gócpontnak lehet mondani a mérések során a zalaegerszegi Platán sor kerékpáros átvezetését, ahol többféle súlyosabb szabálysértést is meg lehetett figyelni, köztük a tilos jelzésen áthaladást is. A Platán sor-Göcseji út kereszteződésében lévő gyalog-és kerékpáros létesítmény esetében egy jelzőlámpával irányított csomópontról van szó, ahol a gyalogátkelőhely mellett, azzal párhuzamosan van kijelölve a kerékpáros átvezetés. A jelzőlámpához be van építve egy gyalogosok és járművek érkezését figyelő alrendszer. Itt a

gyalog-és kerékpárút végén kihelyezett nyomógombbal adható jelzés, amivel az átkelési szándékot lehet jelezni. A kereszteződésben három irányba lehet tovább haladni kerékpárral. A csomópontban minden irányból érkező kerékpárost regisztráltam, aki áthaladt a kereszteződésen, illetve a szabályszegő gyalogosokat is.

Az I. mérést 2022. 09. 20-án kedden 08:00-10:00 között tartottam. 9 C° volt és száraz idő. A két óra időtartam alatt 93 kerékpáros haladt át a kereszteződésen, közülük 3-an viseltek fejevédő sisakot. 3 kerékpáros haladt át a tilos jelzésen, közülük 1 lendületből érkezett és megállás nélkül körbenézést követően ment át. A példáját követve egy körülbelül 20 másodperce várakozó kerékpáros szintén áthajtott. Az átkelési szándékot jelző gombot nem nyomták meg. Az utolsó kerékpáros pedig körülbelül fél perc várakozás után elégelte meg és hajtott át a piroson. 6 gyalogos is átsétált a tilos jelzésen. Közülük ketten akkor, amikor a járműforgalom tilos jelzést kapott és a kerékpárútnak zöld lett volna, azonban a gombot nem nyomták meg, így a gyalogos irány nem kapott zöld igényfázist. A Spar parkolóból kihajtó személygépkocsi okozta a váltást, ami a Platán sorra kanyarodott rá és elsőbbséget adott a piroson áthaladó gyalogosoknak, akik felismerték, hogy a forgalmi rend szerint nekik szabadna átkelniük, mivel a gyalogoslámpa egyébként zöld fázisban kellett volna, hogy legyen, ha a gombot megnyomták volna. Ebben az esetben természetesen a gyalogosoknak nem volt elsőbbségük.

A II. mérést este végeztem 2022. 09. 24-én szombaton 18:30 és 19:30 között. 17 C° és sötét volt. Összesen 36 kerékpáros haladt át a csomóponton, közülük 3 viselt fejevédő sisakot, 14 nem volt megfelelően kivilágítva és 2 átment a tilos jelzésen. A kerékpárosokon kívül még 15 gyalogos is áthaladt a piros jelzésen. Egy valaki meglegelte a várakozást a pirosnál, és magával vitt még legalább 4-5 embert a szabályszegésbe. A szabályszegés „átragadása” volt megfigyelhető ebben az esetben. Az átkelési szándékot jelző gombot ebben az esetben sem nyomták meg.

Az utolsó, III. mérésre 2022. 10. 31-én hétfőn 16:30 és 18:30 között került sor. 13 C° és ködszitalás volt. Összesen 52 kerékpárost számoltam, közülük 1 viselt sisakot, 12 nem volt kivilágítva és 3 átment a piros jelzésen, amelyek közül kettőnek még lámpája sem volt. 6 kerékpáros szabálytalanul az út túloldalán lévő járdán haladt, illetve 17 gyalogos haladt át a tilos jelzésen. Látható, hogy az időjárási és látási viszonyok ellenére a szabálykövetés mértéke alacsony volt.

Az összes forgalomszámlálás eredményként kimutatható, hogy a kerékpárosok mindössze 3 százaléka használt kerékpáros fejevédő sisakot és az esti számolások során elhaladt kerékpárosok 29 százaléka nem volt megfelelő módon kivilágítva. Mivel a mintavétel helyszínei és alkalmi is széleskörűnek mondhatók, Zalaegerszegre megállapítható belőle, hogy az értékek közlekedésbiztonsági szempontból gyengének mondhatók, főleg a világítás terén, hiszen az észlelhetőség az egyik legfontosabb eleme a balesetmegelőzésnek.

3.3.2. Nagykanizsa

A város kerékpáros infrastruktúráján két helyszínen végeztem forgalomszámlálást. Az egyik a Teleki úton lévő „Mura-Dráva” gyalog-és kerékpárút, a másik pedig a Csónakázó tó (továbbiakban Csótó) körüli kerékpárút.

Az I. számlálás a Teleki úton volt 2022.09.09-én, pénteken 15:30 és 17:30 között. Napos, száraz időjárás és 20 C°-os hőmérséklet volt. Összesen 79 kerékpárost számoltam, közülük senki nem viselt kerékpáros sisakot.

A II. mérés a Csótónál történt 2022. 10. 07-én, pénteken 15:30 és 17:30 között. 20 C° és napos, száraz, szeles időjárás volt. Összesen 52 kerékpáros haladt el előttem, akik közül 17 viselt fejkendő sisakot.

A III. mérésre egyből a Csótói mérést követően került sor a Teleki utcában 18:00 és 19:00 között. 42 kerékpárost haladt el, közülük 2 viselt sisakot és mindenki megfelelően ki volt világítva.

A IV. mérést újból a Csótónál végeztem 2022. 10. 15-én, szombaton 14:30 és 16:30 között. Felhős időjárás és 21 C° volt. 70 kerékpáros haladt el a mérőpontomon és 17 fő viselt sisakot.

Összességében a Teleki úton lévő hivatásforgalmi infrastruktúra eredménye a negatív rekord, hiszen a közlekedők mindössze 1 százaléka használt sisakot, míg a Csótónál lévő szabadidős kerékpárúton közlekedők 27 százaléka, amely egy átlagos szám az ilyen típusú utakon a jelen megfigyelésben.

3.3.3. Zalakaros

A fürdővárosban 3 alkalommal végeztem forgalomszámlálást. A kerékpáros forgalom sajnos itt volt a leggyéresebb, még a Zala-völgyi kerékpárúttal szemben is jóval alulmaradt. A főszezonban nem, csak ősszel végeztem itt számlálást, a szezonban történő mérés meghaladta a kutatás kapacitáskorlátait. A méréseket a Termál utcában végeztem, az infrastruktúrával szemben lévő parkolóból.

Az I. mérésre 2022. 10. 15-én, szombaton 17:00 és 18:00 között került sor. 18 C° volt a levegő hőmérséklete és 4 kerékpáros haladt el, közülük 2-en viseltek sisakot.

A II. mérés 2022. 10. 19-én, szerdán volt 15:30 és 18:30 között, napos száraz időben, végig 20 C°-os levegővel. Összesen 23 kerékpáros haladt el, melyek közül 6 viselt fejkendőt, illetve 1 sisakos kerékpáros nem a kerékpárúton tekert, hanem az úttesten.

Az utolsó, III. számlálást 2022. 11. 12-én, szombaton végeztem 15:30 és 16:30 között. 12 C° volt a levegő hőmérséklete, és a nap is sütött. 3 kerékpáros haladt el összesen.

A kerékpáros fejkendő sisakot viselők aránya 26%, amely a méréssorozat adatai alapján egy teljesen átlagos értéknek mondható Zala megyében a szabadidős kerékpárutak vonatkozásában, azonban a mérés korlátai és az elemszám miatt (n=30) ez az eredmény nem nevezhető a teljes évről nézve reprezentatívnak.

3.3.4. Keszthely

A Balatoni körút északi, Zala megyei szakaszán végeztem forgalomszámlálásokat a keszthelyi Libás strand parkolójából. Itt van kiépítve egy fedett kerékpáros pihenőhely is közvetlenül az út mellett. A megyében ez a legforgalmasabb szabadidős kerékpárút, ezt a számolt adatok is jól mutatják.

Az I. mérésre 2022. 08. 27-én, szombaton került sor 09:00 és 12:00 között. 30 C°-os hőmérséklet, erős napsütés és tikkasztó meleg volt aznap. Összesen 576 kerékpáros haladt el előttem, közülük 204 viselt kerékpáros sisakot.

A II. mérést már a kerékpáros szezon után végeztem 2022. 10. 01-én szombaton 15:30 és 18:30 között. A 18 C°-os levegő hőmérséklet kellemesnek minősült az első mérési alkalomhoz képest. A forgalom csökkent a nyári adathoz képest, hiszen most 303 kerékpáros haladt el, amely még így is erős forgalomnak mondható. Ezek közül 104 viselt sisakot.

Az utolsó, III. számlálást már a hidegebb idő beálltával végeztem, hiszen csak 7 C° volt 2022. 11. 12-én, szombaton 17:00 és 19:00 között. A mérés idején sötét volt, 14 kerékpáros haladt el, mindenki viselt fejjvédő sisakot és a világítás is minden kerékpáron megfelelő volt. Az út lakott területen kívül halad, így aki nem lenne kivilágítva semmit nem is látna, mivel nincs közvilágítás a kerékpárúton.

Összességében a kerékpáros szezon végére a forgalom közel a felére csökkent, de még így is ez volt a megye legforgalmasabb kerékpárútja. Itt 100% volt a kerékpárosok kivilágítottsága sötétben a felmérés szerint, bár ez szintén kis minta alapján tett kijelentés. A közlekedők 36%-a használt sisakot, ami a megyében a legjobb eredmény. A hideg beálltával természetesen a forgalom több, mint 90 százalékkal lecsökkent, ami itt volt a legszámottevőbb érték, ez is jelezte, hogy a Balatoni körút egy szabadidős útvonal.

3.4. Az infrastruktúra és a forgalom összehasonlítása Ausztriával (Wiener Neustadt [Bécsújhely])

A kutatás során megvizsgáltam, hogy tőlünk nyugatra, egy fejlettebb országban hogy néz ki egy kerékpárút, illetve mekkora forgalmat bonyolít le. Arra a kérdésre is a kerestem a választ, hogy ott milyen arányban hordanak kerékpáros sisakot az emberek és ezek a számok hogyan viszonyulnak a zalai adatokhoz. A forgalomszámlálásokat Wiener Neustadt-ban (továbbiakban Bécsújhely) végeztem. A város lélekszáma nagyjából megegyezik Zalaegerszeg vagy Nagykanizsa lélekszámával, ezért is esett a választás Bécsújhelyre. A kerékpáros létesítmények minősége kifogástalan. Útburkolati jeleket ritkán alkalmaznak, ha mégis akkor azok fehér színűek, míg Zalában többnyire sárga színűek. A jelzőtáblák a Bécsi Közúti Jelzési Egyezmény (Nemzeti Jogszabálytár, 2023) alapján kerültek kihelyezésre, csakúgy, mint hazánkban, így minden könnyen felismerhető és értelmezhető. A kerékpárforgalmi hálózati térképüket megnézve sokkal zsúfoltabb képet ad, mint egy magyarországi térkép, mivel alából több kerékpáros létesítmény van Ausztriában, illetve sokkal több úton jelölnek ki kerékpársávot, vagy kerékpáros nyomot. Két esetben forgalomszámlálást végeztem itt is.

Az I. mérésre 2022. 09. 10-én, szombaton került sor 15:30 és 17:30 között, Bécsújhely Neudörfler Strabe-n. 22 C° és változóan felhős időjárás volt. Összesen 81 kerékpáros haladt el az út egyik oldalán lévő kerékpársávon, illetve a túloldalt épített kerékpárúton. Közülük 30 személy viselt sisakot.

A II. számlálás 2022. 10. 08-án, szombaton történt 16:00 és 18:00 között. 19 C° volt a levegő hőmérséklete. Összesen 76 kerékpáros haladt el, közülük 25 közlekedőn volt bukósisak.

Az utolsó, III. forgalomszámlálást 2022. 10. 20-án, csütörtökön végeztem 12:00 és 14:00 között, 18 C°-ban. Összesen 88 kerékpáros haladt el, akik közül 30 viselt sisakot. Az összes adatot nézve a kerékpárosok 34,69%-a viselt kerékpáros sisakot, amely hivatásforgalmi kerékpárútként nézve kiemelkedően jó adat, szabadidős útként viszont a zalai adatok élmezőnyébe tartozó adat. Arról sajnos nincs információ, hogy milyen összetételű forgalmat bonyolít le a mért kerékpáros infrastruktúra, azonban a három mérésből kettő szombaton készült, amelyből feltételezhető, hogy a hivatásforgalom a hétvégi közlekedők körében kisebb aránnyal szerepel. Ennek ellenére, ha ketté bontjuk a mérési napokat, és a csütörtöki mérés mintáját inkább hivatásforgalminak, míg a szombatiakat inkább szabadidősnek tekintjük, akkor sem lehet különbséget tenni, mivel a hétvégi 35%-os sisakviselési arány és a hét közbeni 34,1%-os között nincs érdemben eltérés. A forgalom sűrűsége hasonló, mint a Nagykanizsán, illetve Zalaegerszegen a Platán sor, Göcseji út kereszteződésében. A hasonló forgalmi adatok ellenére a kerékpárosok passzív biztonsági eszközei közti eltérések egyértelműen megállapíthatóak voltak a forgalomfelvétel következtében.

4. Következtetések, javaslatok

Jelen tanulmányban ismertetett kutatási adatokból két irányban vonhatunk le következtetéseket, amelyek a megismert adatok segítségével alátámaszthatók.

Elsődlegesen a Zala megyében megvizsgált kerékpáros balesetek adatainak elemzéséből, a jellegük megállapításából feltűnhet, hogy a kerékpáros infrastruktúra fejlettsége és a kerékpáros közlekedésbiztonság egymásra hatással vannak. A biztonsági szint a kerékpáros létesítmények átadását követően sokat javult Zala megyében is. Ezeknek a létesítményeknek a további fejlesztése egyértelmű ösztönzője lehet a környezeti és egészségmegőrzési szempontból is fontos közlekedési mód további népszerűsítésének. Azonban el kell kerülni a korábbi évtizedekre jellemző sokszor nyilvánvalóan jószándékú, de szakszerűtlenül kivitelezett kerékpáros infrastruktúra-fejlesztéseket, ugyanis ilyen esetekben nem történik meg a pozitív irányba történő elmozdulás, és sem a motorizált, sem a védtelen közlekedők nem lesznek elégedettek az eredménnyel. Szerencsére infrastruktúra-fejlesztési oldalról már 2019 óta létezik részletes Útügyi Műszaki Előírás, amely a biztonságos infrastruktúra-kialakítást helyezte a fókuszba (Magyar Út- és Vasútügyi Társaság, 2019).

A kutatásból emellett képet kaphattunk Zala megye több városának csúcsidőben mérhető kerékpáros forgalomnagyságairól, amely jelentősnek mondható. Ezeknek a forgalmaknak a motorizált forgalom nagyságával való összehasonlítása meghaladja ennek a dolgozatnak a terjedelmi korlátait, azonban egy jövőbeli kutatás elvégzése indokolt lenne ebben a kérdéskörben is. Az azonban mindenképpen kijelenthető, hogy ennek a jelentős közlekedési részarányának indokolt az összefüggő és biztonságos közúti infrastruktúra megteremtése, akár a hivatásforgalomról, akár a megyében és a balatoni régióban meglévő turisztikai forgalomra gondolunk. Az aktív turizmus erősítése, a balatoni turisztikai szezon nyáron kívüli kiterjesztése már rég megfogalmazott szándék volt a térségben, ami mára egyre inkább megvalósulni látszik. (HírBalaton, 2022) (Balatonfüred.hu, 2022) Így a turizmusra nagyban építő régió nem engedheti meg magának azt, hogy az egyre nagyobb számban megjelenő, és az elektromos

kerékpározással a nyugat-európai trendeknek megfelelően várhatóan az idősebb réteget is az aktív kikapcsolódás irányába mozdító folyamatokat ne szolgálja ki infrastrukturális oldalról is.

Felhasznált irodalom

- Baranyai, Dávid, Török, Ádám (2016): A magyarországi kerékpáros balesetek elemzése. In Balázs Horváth, Gábor Horváth, Bertalan Gaál (Eds.), Közlekedéstervezés és irányítás a 21. században (pp. 360-366): Győr: Széchenyi István Egyetem.
- Felföldi, Péter (2014): Kerékpáros-balesetek Budapesten. Belügyi Szemle: a Belügyminisztérium szakmai tudományos folyóirata (2010-), 62(11), 83-100.
- Felföldi, Péter (2015): Cycling accidents and the "Safety in numbers". In Ing Pavol Augustín CSc doc Bohus Chochlík Judr (Eds.), Prevenciaako nástroj na znízenie dopravnej nehodovsti (pp. 176-189): Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave.
- Felföldi, Péter (2019): Közlekedésbiztonság a balatoni borrégió tükrében. In Zsuzsanna Marton, Kornél Németh, Erzsébet Péter (Eds.), III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia : tanulmánykötet (pp. 69-80): Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Campus.
- Felföldi, Péter (2020): Mikromobilitás és balesetek a budapesti közutakon. In Zsuzsanna Marton, Kornél Németh, Pelbárt Pelesz, Erzsébet Péter (Eds.), IV. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos konferencia tanulmánykötet (pp. 120-129): Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Campus.
- Felföldi, Péter (2021): Gyengébb közlekedők és átalakuló mobilitás Budapesten. Belügyi Szemle: a Belügyminisztérium szakmai tudományos folyóirata (2010-), 69(7), 1239-1259. doi:10.38146/BSZ.2021.7.9
- Felföldi, Péter, Major, Róbert, Mészáros, Gábor. (2019): Forgalmiszervezés és -irányítás. Budapest: Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó.
- Glász, Attila (2016): A kerékpáros közlekedés baleseti kockázata Budapesten. In Balázs Horváth, Gábor Horváth, Bertalan Gaál (Eds.), Közlekedéstervezés és irányítás a 21. században (pp. 350-359): Győr: Széchenyi István Egyetem.
- Glász, Attila, Heinczinger, Mária, Sesztakov, Viktor, Török, Ádám (2011): Kerékpáros közlekedési balesetek korfájának meghatározása. Közlekedésbiztonság: A Nemzeti Közlekedési Hatóság szakmai lapja, 1(6), 71-74.
- Glász, Attila, Hóz, Erzsébet (2021): Kerékpárutak forgalmi lefolyásának elemzése. In Balázs Horváth Gábor Horváth (Eds.), XI. Nemzetközi Közlekedéstudományi Konferencia (pp. 353-365): Győr: Széchenyi István Egyetem.
- Gál, Erika. (2021): Nagyvárosok forgalomtechnikai eszközeinek szerepe a terrorizmus elleni küzdelemben. Magyar Rendészet, 21(2), 161-176. doi:10.32577/mr.2021.2.10
- Holló, Péter (2012): Alkohol és közúti biztonság. "Aki iszik, rosszul jár!". In KözleKlub, Széchenyi István Egyetem.
- Holló, Péter (2013): Általános hazai közúti biztonsági helyzet, baleseti okok kutatása, elemzése. In. 2013. február 28.
- Hóz, Erzsébet. (2005): Csomópontok és útvonalak balesetveszélyességi értékelési módszertanának kidolgozása. Budapest: Magyar Útügyi Társaság Retrieved from https://road-safety.transport.ec.europa.eu/system/files/2021-07/hu_-_maut_gockereso.pdf.
- Írk, Ferenc (1978): A konfliktuselemzés mint a baleseti okkutatás tárgya. Városi Közlekedés, 1978(4), 258-263.

- Mészáros, Gábor (2017): A közlekedésbaleset-megelőzés rendszerének információs folyamatai. Magyar Rendészet, 2, 129-139.
- Papp, Dávid, Major, Róbert (2022): A körzeti megbízott közlekedésrendészeti feladatainak története. Belügyi Szemle: A Belügyminisztérium szakmai tudományos folyóirata (2010-), 70(12), 2645-2661. doi:10.38146/BSZ.2022.12.6
- Pearson, Lauren, Gabbe, Belinda, Reeder, Sandra, Beck, Ben (2023): Barriers and enablers of bike riding for transport and recreational purposes in Australia. Journal of Transport Health, 28, 101538. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jth.2022.101538>

Internetes források:

- Balatonfüred.hu (2022): Elkészült az európai szintű kerékpáros központ <https://balatonfured.hu/2022/09/12/elkeszult-az-europai-szintu-kerekparos-kozpont/> (letöltve: 2023. 01. 30.)
- HírBalaton (2022): Szallas.hu: erős lesz az őszi szezon a szálláshelyeken <https://www.hirbalaton.hu/szallas-hu-eros-lesz-az-oszi-szezon-a-szallashelyeken/> (letöltve: 2023. 01. 30.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2022): 6.4.6.2. Közúti gépjármű-állomány https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode006c.html (letöltve: 2023. 01. 30.)
- Magyarország Ügyészsége (2022): Közlekedési kisokos - kerékpározás ittasan, <http://ugyeszseg.hu/kozlekedesi-kisokos-kerekparozas-ittasan/> (letöltve: 2023. 01. 30.)
- Magyar Út- és Vasútügyi Társaság (2019): Kerékpározható közutak tervezése - e-UT 03.04.13 <https://ume.kozut.hu/dokumentum/84> (letöltve: 2023. 01. 30.)
- 2004. évi XCI. törvény az 1968. évi november hó 8. napján, Bécsben aláírásra megnyitott Közúti Jelzési Egyezmény és módosításai, valamint az azt kiegészítő európai Megállapodás és módosításai egységes szerkezetben történő kihirdetéséről <https://njt.hu/jogszabaly/2004-91-00-00> (hatályos: 2023. 03. 29.)
- Sokszínű Vidék (2022): Több száz kerékpártúrán járhatjuk be az országot <https://sokszinuvidek.24.hu/eletmod/2022/04/29/tekerj-a-zoldbe-kerekpar-biciklitura-tura-kerekpartura/> (letöltve: 2023. 01. 30.)

A bűnügyi elemzés új aspektusai

dr. Németh Ágota

mesteroktató - Nemzeti Közszolgálati Egyetem – PhD hallgató Rendészettudományi Doktori Iskola

1083 Budapest, Üllői út 82.

email-cím: nemeth.agota@uni-nke.hu

Absztrakt

A bűnügyi elemzés közel 30 éves léte alapján elmondható, hogy elengedhetetlen érdemei vannak a bűncselekmények sikeres felderítésében, a jogsértések számának a visszaszorításában, a megfelelő intézkedések gyors és hatékony meghozatalában.

Kunos Imre¹ fogalmazta meg, hogy a bűnelemzés fontossága abban rejlik, hogy az egységes, és előre meghatározott technikák alkalmazásával az adatok gyűjtése célzottan folyik, megtakarítva ezzel időt és erőforrásokat. A tanulmányban arra keresem a választ, hogy ez a kijelentés mennyire aktuális napjainkban, amikor a technika robbanásszerű fejlődése mellett egyre több és nagyobb terjedelmű információ keletkezik.

1. Az elemzés megjelenése a bűnügyi munkában

A különféle társadalmi rendek fejlődése, majd a közösségek, az államok működésének megszervezéséhez a kezdetekben is szükség volt többfajta adatok számbavételére, különféle információk megszerzésére, összegyűjtésére. Mindkettő, mint a társadalom elemeinek működéséhez szükséges tevékenységek, érvényesek a rendfenntartó szervek működésére is.

A rendőrség létrejötte óta a különféle adatok gyűjtése, nyilvántartása, valamint a hírszerzés, a bűnügyi információk gyűjtése elengedhetetlen eleme a szervezet működésének. Sorra fejlődtek ki azok a tudományok, melyek különféle megközelítésekből foglalkoztak a bűnözéssel, annak okaival, a bűnelkövetőkkel, a sértettekkel. A XIX-XX. század fordulóján azonban már igény merült fel a bűnözés kontrolljára is, azaz arra, hogy ne csak utólagos reagálás történjen a bűnözés alakulására, hanem azt folyamatosan tudják figyelemmel kísérni, mérni. Ekkor jöttek létre a központosított bűnügyi nyilvántartások. Az itt összegyűjtött, és különféle szempontok alapján rendszerezett adatok vizsgálatából alakult ki a bűnügyi elemzés.

A XX. században bekövetkezett társadalmi-gazdasági események a bűnözésre is jelentős hatással voltak, megemelkedett a bűncselekmények száma, átalakult a bűnözés szerkezete is, megjelentek a sorozat-bűncselekmények, a szervezett bűnözés és a terrorizmus. Erre reagálva először az 1970-es években azokban az országokban alakultak ki az államokra kiterjedő elemzői hálózatok, ahol a legsúlyosabb volt a helyzet. Az Egyesült Államok, Kanada után Európában Belgiumban, majd Hollandiában, Németországban is létrejöttek az első elemző egységek.

Magyarországon az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején figyelhető meg az a folyamat, melynek során a rendőrség szervein belül működő adatkezelő, nyilvántartó egységek

¹ Kunos Imre r. ezredes, az ORFK Kriminálisztikai Azonosító Szolgálat vezetője, az ORFK Elemző és Koordinációs Igazgatóság igazgatóhelyettese, majd 2001-2006 között a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ Stratégiai Elemző Főosztályának vezetője volt. 2018-ban hunyt el.

fokozatosan alakultak át elemző egységekké. 1997-ben került kiadásra az első bűnelemzéssel foglalkozó szakirodalom (Kunos, 1997a), majd 2001-ben jelent meg a 13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás a Magyar Köztársaság Rendőrsége Bűnelemzési Szabályzatának kiadásáról (továbbiakban: Utasítás), melyek hosszú ideig a hazai bűnelemzői tevékenység írásos alapjait jelentették.

Az Utasítás megjelenését követő években a bűnözés szerkezetében, dinamikájában történt változások, a bűnüldöző szerveknek a bűnelemzők felé megfogalmazott új igényei, a jogszabályi környezet módosulása indokolták egy új elemzési norma megalkotását, melynek a Bűnügyi Elemzési Szabályzatról szóló 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás (továbbiakban: Szabályzat) tett eleget. Az új norma az IACA (International Association of Crime Analysis - Bűnügyi Elemzők Nemzetközi Társasága) 2014-ben kiadott ún. Fehérkönyvének, „A bűnügyi elemzés definíciója és típusai (IACA: Definition and types of criminal analysis)” című kiadványában a bűnügyi elemzés folyamatát és típusait, az adatfajtákat, az adatbázisokat adoptálja.

2. A bűnügyi elemzés rendszere

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Rtv.) megfogalmazása szerint a rendőrség az Alaptörvény, az Rtv. és felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében - többek között - „végzi a bűncselekmények megelőzését, amelynek során figyelemmel kíséri Magyarország bűnügyi helyzetét, feltárja a bűncselekmények elkövetésének kockázatait, a bűncselekmények elkövetésére irányuló törekvéseket, továbbá megszerzi, elemzi, értékeli, ellenőrzi és továbbítja a bűnözéshez kapcsolódó, a bűncselekmények megelőzése, illetve megakadályozása céljából szükséges információkat”. (1.§ (2). bekezdés 1. pont) A törvényben megfogalmazott feladatok között speciális helyet foglal el a bűnügyi elemző-értékelő tevékenység.

A Szabályzat 2.b. pontja alapján a **bűnügyi elemzés**: „a bűnügyi és bűnüldözési adatok és információk mennyiségi és minőségi vizsgálata a közöttük levő kapcsolat meghatározása és értékelése a bűnözés egészének, valamint egyes bűncselekmények terjedelmének, dinamikájának és struktúrájának, hosszabb távon érvényesülő mintázatának, tendenciáinak meghatározása, a nyomozások támogatása, a bűncselekmények elkövetőinek felderítése és elfogása, a bűncselekmények megelőzése, valamint a hozzájuk kapcsolódó vezetői döntések megalapozása érdekében”.

„A bűnelemzés **célja** a lehető legtöbb, rendezett, érdemi információ kinyerése a különböző forrásokból gyűjtött adathalmazból és ezek alapján döntések előkészítése.” (Kunos, 1997b. 3.o.)

Az elemzett adatok köre, az elemzés célja határozza meg azt, hogy milyen elemzési formát, módszert, technikát alkalmazunk. Mindezek két nagy területre oszthatók:

A **statisztikai alapú elemzési formák** különféle statisztikai adatokra épülnek, és a hosszabb távon érvényesülő tendenciák megállapításaival, a távolabbi célok kitűzésével foglalkoznak. Céljuk „a bűnözés terjedelmének, szerkezetének, dinamikájának vizsgálatával, a bűnelkövetők jellemzőinek feltárásával, a bűnüldözés pozícióinak, erőforrásainak, hatékonyságának ismertetésével nem ügyszóhoz kötött bűnüldözési feladatok meghatározását tartalmazó vezetői döntések előkészítése.” (Istvanovszki, 2012. 35.o.)

A **nyomozást támogató elemzési formák** a bűnügyi hírszerzésből származó információknak, az egyes bűncselekmények adatainak vizsgálatával foglalkoznak, segítve a történeti tényállás rekonstrukcióját, az ismeretlen elkövetők felderítését, a nyomozási cselekmények tervezését, a

bűnösség bizonyítását, a bűnöző személyekkel, csoportokkal szembeni fellépést.

A Szabályzat szerint a **bűnügyi elemzési módszer** a megfelelő sorrendben alkalmazott elemzési technikák és felhasználásuk módjának összességét jelenti. A bűnügyi elemzési formákat, módszereket az alkalmazott **bűnügyi elemzési technikák** segítik, melyek személyek, események és más információs objektumok közötti kapcsolatokat és összefüggéseket megjelenítő ábrázolási formákat jelentik, melynek nemzetközileg egységes szimbólumrendszere került kidolgozásra.

A manuális ábrázolástól kiindulva kerültek kifejlesztésre a különféle számítástechnikai ábrázolási módok, technikák, melyek rendszerébe adoptálásra kerültek a manuális elemzés során kialakított elvek, jelölési technikák. A **statisztikai alapú ábrázolási technikák** a különböző statisztikai táblázatok, diagramok, pont- és folttérképek, szervezeti ábrák. Ezzel szemben a **nyomozást támogató ábrázolási technikák** szűkebb körre, egyes ügyekre vonatkozó technikákat takarnak, melyek táblázatok, kapcsolati mátrixok, különféle ábrák, térképek, grafikonok, képek és videók is lehetnek.

A bűncselekmények eredményes felderítéséhez minél több **információra**, adatra van szükség, amelyet beszerezhetnek az eljáró nyomozók, felderítők, a hiányzó adatokra pedig következtethetnek, illetve valószínűsíthetnek az elemzők. Lehetnek **nyílt forrásúak**, mint például világhálón, vagy a könyvtárakban, illetve a különböző publikációkban megtalálható, bárki számára hozzáférhető információk. De lehetnek olyan **korlátozott hozzáférésűek** is, mint például a közhitelű nyilvántartások, a pénzügyi szolgáltatóktól származó adatok, a telekommunikációs szolgáltatók adatai vagy a bűnügyi nyilvántartások adatai, a rendőri jelentések, illetve a bűnügyi iratok is. Ezen felül a bűnügyi elemzésben fel lehet használni **minősített** információkat, jelentéseket, amelyeket a nyomozást folytató személyek szűkebb köre ismerhet csak meg.

Problémát jelenthet az információk hiánya és az információk dömpingje is, mert mindkettő eset nehezíti az elemző-értékelő tevékenységet.

2. A bűnügyi elemzés ma és holnap

A XX. század utolsó évtizedeiben jelent meg az a szemlélet rendészeti szervek tevékenységében, hogy ne csak a megtörtént jogsértésekre reagáljanak, a reaktív szemléletet váltsa fel a megelőző, elhárító megközelítés, és próbálják meg a bűnügyi kockázatokat korábban érzékelni. Ez az elvárás érvényesül a felderítő és a bűnügyi elemzői munkával szemben is. A proaktív szemlélet megvalósításában leginkább megelőző rendészet, azaz a **prediktív rendészet** tud közreműködni, ami „olyan matematikai alapokon nyugvó (főként gépi tanulás) térinformatikai alkalmazás, amely a múlt bűncselekményi adatai alapján bizonyos hibaszázalékkal előre jelzi a bűncselekmények várható elkövetési helyét és idejét, illetve a sértettek és elkövetők lehetséges körét.” (Boda, 2019. 381.o.)

Ebben az időszakban kezdődött és ma is tart a számítógépes és telekommunikációs technológia robbanásszerű fejlődése figyelhető. Még gyorsabbá vált az információáramlás, a kommunikáció, és egyre szélesebb körben vált hozzáférhetővé az adatok tárolására alkalmas eszközök széles tárháza. A pandémia megjelenésével az online tér még hangsúlyosabbá vált, a bűncselekmények elkövetésének helye egyre inkább a kibertér lett. Ez a folyamat napjainkban is tart. Az internet világában beszélni kell a darknetről, mely olyan hálózatokat foglal magába, amelyek nem érhetők el egyszerű, nyílt hozzáféréssel bárki számára. A darknet része a darkweb, ami az illegális és jogsértő tevékenységek platformja. Az elsődleges cél itt olyan adatok kinyerése, melyek alapján a nyílt interneten tovább folytatható a keresés (Herédi, 2018).

Emellett egyre nagyobb mennyiségű információ keletkezik, mely nagy, rendkívüli változatosságú, összetettségű és gyorsan változó adatmennyiséget takar. Ezek a jellemzők már sugallják, hogy ezek az adattömegek nem kezelhetők már a hagyományos eszközökkel, például adatbázis-kezelőkkel, a rendszeres adatelemzést nem lehet végrehajtani. Feldolgozásukhoz a mesterséges intelligencia technológiái szükségesek (Nyári, 2020). Fontos szerepet játszanak ebben - a Microsoft weboldala szerint - a kifejezetten Big Data-elemzésre tervezett olyan módszerek, eszközök és alkalmazások, amelyek segítségével különböző, nagy mennyiségű, nagy sebességgel létrejövő adathalmazokból elemzéseket lehet gyűjteni, feldolgozni és származtatni. Ezek az adathalmazok számos különböző forrásból érkehetnek, például a webről, mobileszközökről, e-mailekből, közösségi médiából és intelligens hálózati eszközökről. Gyakran tartalmazznak nagy sebességgel létrehozott adatokat, melyek formátuma rendkívül változatos lehet, kezdve a strukturált adatoktól (ilyenek az adatbázistáblák vagy az Excel-munkalapok) a félig strukturált adatokon át (XML-fájlok, weblapok) a strukturálatlan adatokig (képek, hangfájlok).

A modern kor bűnelkövetői a változások ellenére is naprakészek a technika, az internet világában, eredményeit a nagyon gyorsan és ügyesen használják, melyhez a hatóságoknak is folyamatosan alkalmazkodni kell, hiszen csak így lehet eredményesen fellépni ellenük. A bűnügyi elemző munka terén is az újabb technológiákat és módszereket is kell alkalmazni a rendőri munka hatékonyabbá tételéért.

A régebbi múlttal rendelkező kriminálstatisztikai megközelítés, mely a megértést szolgálta, módszerében egyszerű matematikai technikák alkalmazott. Ez a módszer azonban elsősorban olyan adatok esetén alkalmazható, melynek mérete és komplexitása is alacsony. Ezzel szemben a prediktív rendészet szofisztikált analízis módszereket igényel, mivel nagy és komplex adathalmazokon végez számításokat. Mind az adatgyűjtésnek, a feldolgozásnak, mind az adatok alapján meghatározott feladatoknak naprakésznek kell lenniük, ami a hatalmas adatmennyiség esetén nem mindig bizonyul egyszerű feladatnak.

A **statisztikai elemzési formák** közé soroljuk - többek között - a bűncselekményi mintaelemzést, trendelemzést és az általános profilelemzést, melyeknél statisztikai adatokká vált megtörtént esetek, bűncselekmények alapján történik az elemzés. A **bűncselekményi mintaelemzés** a bűncselekmények (összes vagy egyes bűncselekmény-kategóriák) számának, jellemzőinek, változásainak vizsgálata egy meghatározott földrajzi területen, egy adott időszakban. A jelenség általános leírása mellett vizsgálja az események okát, az események és jellemzők közötti kapcsolatot, a rendőri tevékenységnek a jelenségre gyakorolt hatását. Hasonlóságot mutat, de nem azonos a bűncselekményi mintaelemzéssel a **trendelemzés**, amely az összes bűncselekmény, vagy csak egyes bűncselekmény-típusok mennyiségi és minőségi változásának irányát és annak okait elemzi. Ez az elemzési forma talán már előre jelző szerepet is tölt be. Az **általános profilelemzés** a bűncselekmények elkövetői és sértetti adatainak feldolgozásával ad képet arról, hogy milyen a tipikus bűnelkövető, az egyes bűncselekmény-kategóriák elkövetője, illetve milyen a tipikus sértett, kik, és miért válnak bűncselekmény áldozataivá (Németh, 2022).

Ezek az elemzési formák a múltban történeteket elemzik, tárnak fel összefüggéseket, vonnak le következtetéseket, ezzel segítve a stratégiai és taktikai döntéshozatalt.

A proaktív szemlélethez igazodó, a jövőbe mutató, a prediktív rendészethez sorolható egyik módszer az előrejelzés, azaz a bűnözés **időbeli és térbeli mintázatainak vizsgálata**, mely arra a kérdésre törekszik választ adni, hogy milyen összefüggések állnak fenn a bűncselekmények

elkövetése, az elkövetési helyszínek és az elkövetési idők között. A **hot spot** analízis során a bűncselekmények elkövetési helyszíneit pontként jelölik a térképen. Ahol a legsűrűbb az előfordulás, az a forró pont, ott a legnagyobb a valószínűsége, hogy újabb jogsértések fognak történni. A **regresszió** két adat kapcsolatát vizsgálja, és feltételezi, hogy ahol az egyik szám változik, ott a vele szoros összefüggésben lévő másik számadat is változni fog, például, ha csökken a lakosság száma, feltehetően csökkenni fog a bűncselekmények száma is.

Az időszerelemzések egyaránt alkalmasak a szezonális és hosszú távú elemzésekhez is. A különböző **adatbányászati módszerek** képesek arra, hogy árnyaltabb információkat nyerjenek ki óriás méretű adatbázisokból, és meghatározzák, hogy nagy valószínűséggel hol fog bűncselekmény bekövetkezni az adott időintervallumban (Harmati-Szabó, 2020). A **kockázatterep-analízis** már a bűncselekményi adatokon kívül további adatokat is felhasznál lehetőséget ad arra, hogy lokalizálja azokat a helyeket, ahol nagyobb valószínűséggel fog bűncselekmény bekövetkezni (Kocher–Leitner, 2015).

Ezeknek a tér-idő-alapú statisztikai elemzések fókuszában nem a korábbi megtörtént események állnak, hanem azok a rizikófaktorok, amelyek hatással vannak a környezetre, és növelik az esélyét annak, hogy a jövőben az adott helyszínen bűncselekmény fog bekövetkezni. A bűnözés változásai korábban észlelhetők és lehetőséget kínálnak a rendőri szerveknek, hogy az előrejelzések alapján optimalizálják taktikai és stratégiai tervezésüket.

A **profilelemzés** egy stratégiai, taktikai eszköz a bűnügyi elemzés rendszerében, amellyel egy konkrét bűncselekménytípus vonatkozásában trendek, új jelenségek megállapítása lehetséges. Az előre jelző szerep érvényesül a nagy mennyiségű adatokból kinyert profilok elkészítése során. Az egyik formája a magatartás alapú analízis. A **kockázati profilalkotással** meghatározható az a kör, akik bűncselekményt követtek el, vagy fognak elkövetni, valamint a bűncselekmények várható áldozatainak köre. A helymeghatározási adatokon alapuló **földrajzi profilalkotás** során meg lehet határozni, hogy melyek azok a helyek, időszakok, ahol a bűncselekmények elkövetésének a kockázata megnő.

Így már az emberölés mellett a főleg a nemi erőszak, betörés, gyújtogatás, illetve az internet világában már fizikai helyszín nélküli bűncselekmények esetében is, mint a gyermekpornográfia és egyéb kiber bűncselekményeknél kerül sor profil felállítására (Yepes, 2015).

A bűnügyi területen kívül egyre gyakrabban jelenik meg a kockázati profilalkotás a rendészet területén is, főként a határrendészetnél. A profilok segítségével kiválasztják, azokat a személyeket, akik potenciális bűnelkövetőként jöhetnek szóba, vagyis akik magasabb valószínűséggel fognak bűncselekményeket elkövetni. Az így azonosított személyek határátlépésének engedélyezéséhez szigorúbb, személyre szabott ellenőrzések végrehajtása szükséges.

A nyomozást támogató elemzési formák közé soroljuk – többek között – az összehasonlító ügyelemzést, az elkövetői csoportelemzést, a kommunikációs kapcsolatok, pénzügyi tranzakciók elemzését, és a szociális háló összeállítását, ahol csupán az ismeretségeket vesszük alapul. Az **ügyek összehasonlító elemzése** során arra keressük a választ, hogy az egyes bűncselekmények azonos tettes vagy tettesek által elkövetett sorozatba illeszthetők-e. Az **elkövetői csoportelemzés** az elkövetőkből álló csoporttal kapcsolatos információk rendezése annak érdekében, hogy képet kapjunk a csoport tevékenységéről, felépítéséről, tagjainak csoporton belüli szerepéről. A pénzügyi adatokból, a kommunikációs kapcsolatok analízisből, a szociális háló összeállításával is lehetőség van arra, hogy az egyes bűncselekményeket

elkövetők, és a velük kapcsolatban álló személyek kapcsolatrendszerét felállítsuk. Ebből fejlődött ki a **hálóelemzés**. Ennél az elemzési formánál érvényesül leginkább a bűnelemzésnek az a fogalmi meghatározása, mely szerint „A bűnelemzés a bűnügyi és bűnüldözési adatok, információk mennyiségi és minőségi vizsgálata, a közöttük levő kapcsolat meghatározása és értékelése. (Kunos, 1997c) A bűnügyi munkában a hálózatelemzés a bűnügyileg releváns információk (entitások) és egyének között fennálló kapcsolatokat elemzi. Elemzi ezeknek a távolságát, a számosságát, csomópontokat keres, illetve igyekszik kiszűrni az esetlegesen zavaró, oda nem illő tényezőket.

A bűnügyi elemzés új aspektusai között kell még megemlíteni az **arcfelismerés rendszerét**, mint a biometrikus azonosítás egyik elemét. Az arcfelismerésnek különös előnye, hogy az arcképképeket távolról is lehet rögzíteni anélkül, hogy megismernénk az azonosítandó személyt, és az azonosításhoz nincs szükség az emberrel való interakcióra, elég hozzá egy róla készült fotó vagy videofelvétel, melyen értékelhető az arc (Tóth, 2020). A rendőri szervek munkájában szinte minden szakterületen fontos szerepet játszik az arcfelismerés. Elengedhetetlen, hogy a határon vagy közterületen igazoltatott, intézkedés alá vont személy valós személyazonossága minél előbb megállapítást nyerjen, mely az alapja a vele szemben foganatosítandó további intézkedéseknek. A büntetőeljárás, titkos információgyűjtés során a hatóság látókörébe került személy kilétének megállapítása, mozgásának figyelemmel kísérése szintén számos további cselekmény kiinduló pontját képezheti. A körözött személyek beazonosítása és elfogása pedig minden bűnüldöző szerv érdeke. A bűnmegelőzési tevékenységet is segítheti, mivel a rögzített kép a későbbiekben, más jogsértés esetén is segíthet a személyazonosításban (Németh, 2022b).

A bűnözés elleni küzdelemben a mesterséges intelligencia és a Big Data alkalmazásával lehetőség van arra, hogy a fentiekben ismertetett rendszereket összekapcsoljuk, mely alapján lehetővé válhat akár a bűnözési gócpontok észlelése a városban, arcfelismerő szoftverrel párosítva a rablásból készült kamerafelvételeket összevetése képadatbázissal, vagy akár megjósolható a bűncselekmény valószínűségű (ideértve az időpontot és a helyszínt is), mielőtt az bekövetkezne (Tylor-Francis, 2020a).

A hatalmas adatmennyiség különböző forrásból származhat, szerkezetükben is nagyon változatosak lehetnek. Gyorsan keletkeznek, sebesen áramlanak, ezért minél előbb fel is kell őket dolgozni. Az elemzéshez minden esetben csak ellenőrzött, bűnügyileg releváns információt használunk fel. Ellenőrizzük az információ forrását, tartalmát, időszerűségét, kapcsolódását a már meglévő korábbi ismeretekhez és felhasználhatóságát.

A fent leírtakhoz olyan hardverek és szoftverek használata szükséges, amelyek egyben az elért eredmények vizuális megjelenítését is szolgálják. A hatalmas adatmennyiség elemzése során még inkább fontossá válik az elemzés céljának, az elemzési feladatnak leginkább megfelelő ábrázolási technikák alkalmazása. Az összegyűjtött, elemzett adatokból készült ábrák szemléletesebbé, könnyebben érthetővé teszik az elemzést.

Az előrejelző elemzési formák alkalmazásával új távlatok jelennek meg a nyomozásokban, elemzésekben, hiszen egy másfajta gondolkodást, más eszközök igénybevételét, szakmai segítséget jelentenek az eljáró szerveknek.

A kizárólag adatvezérelt megközelítést kritikusan kell szemlélni, különösen prediktív rendszert esetén, mivel a lehetséges ok-okozati összefüggésekre vonatkozó valószínű feltételezések már

léteznek a bűnügyi jelenségek túlnyomó többsége esetében, amelyeket nem lehet egyszerűen figyelmen kívül hagyni.

A alkalmazott rendszerek esetén a végső döntést a humán erő hozza meg, azonban is folyamatos igény mutatkozik annak vizsgálatára, hogy milyen területen és milyen mértékben helyettesítheti az embert az automatizált döntés. A mesterséges intelligencia nem azokat a tényezőket veszi alapul egy döntés meghozatalakor, melyre mi emberek kellő tudással, tapasztalattal és attitűddel állítanánk döntéseinket. Jobban kellene tanulmányoznunk a gépek intelligenciáját, hogy megértsük, mi alapon hozza meg döntéseit és ez alapján még több területen is alkalmazni tudnánk (Németh, 2022b).

3. Összegzés

A bűnügyi elemzés közel 30 éves léte alapján kijelenthető, hogy az alkalmazott módszerek és technikák segítségével napjainkban hazánkban is komplex területté fejlődött, amelynek elengedhetetlen érdemei vannak a bűncselekmények sikeres felderítésében, a jogsértések számának a visszaszorításában, illetve a megfelelő döntések, intézkedések gyors és hatékony meghozatalában.

A bűnügyi hírszerzés, a nyomozások egyre több speciális ismeretet igényelnek. A minél több és speciális információk rendszerezése, feldolgozása egyre inkább igényli az elemzési módszerek, az elemzési technikák alkalmazását, a bűnelemzési terület szakmai és technikai fejlesztését, további specializációját. Különösen érvényesül az a megállapítás, hogy a bűnüldözés, és a bűnügyi elemzés is, egy folyamatosan fejlődő, soha meg nem álló, a bűnözést utol nem érő ága a rendőrség munkájának.

A jövő rendőri részlegei, különösen elemző egységei a technológia és a rendészeti munka integrálásával foglalkoznak majd. De ahogy a technológia egyre kifinomultabbá válik, a rendészeti szervezeteknek is képzettebb és professzionálisabb bűnelemzőket kell alkalmazniuk. Valójában a bűnügyi elemzők egyre szükségesebb erőforrást jelentenek a mai rendészeti szervezetekben. A bűnügyi elemző szerepe a technológia fejlődésével tovább fog fejlődni (Tylor-Francis, 2020b).

Felhasznált irodalom:

- Kunos Imre: Bűnelemzés Tananyag és Példatár a bűnelemzői tanfolyam hallgatói számára Országos Rendőrfőkapitányság Kriminálisztikai Azonosító Szolgálat, Budapest, 1997.
- Istvanovszki László: Bűnelemzés a modern bűnüldözésben - Patronicum Kft, Budapest, 2012. ISBN: 9786155107580.
- Boda József (főszerk.): Rendészettudományi Szaklexikon. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Herédi István: Nyílt forrású adatgyűjtés az interneten. Belügyi Szemle, 2018/7-8. szám, 106-116. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.7-8.8>
- Nyáry Gábor: Kiberbiztonság és külgazdasági kapcsolatok: a digitális gazdaság dilemmái, in: Információ- és kiberbiztonság, szerkesztette Török Bernát, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020
- Németh Ágota: A bűnügyi elemző-értékelő munka, in: szerk: Szendrei, Ferenc: Bűnügyi szolgálati ismeretek Különös rész, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó 2022, ISBN: 9789635316557 Felsőoktatási tankönyv 215-234.o.

- Németh Ágota: Az arcfelismerés szerepe a bűnügyi munkában Magyar Rendészet 2022/2. 171—182. DOI: 10.32577/mr.2022.2.11
- Harmati Barbara – Szabó Imre: A prediktív rendészet és az automatizált igazságszolgáltatás DOI: 10.38146/BSZ.2020.5.2 , <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/3378/3868>
- Kocher, M. – Leitner, M. (2015): Forecasting of Crime Events Applying Risk Terrain Modeling. International Journal of Geographical Information Science, 30–40. DOI: 10.1553/giscience2015s30
- Ray Yepes, „The Art of Profiling in a Digital World”, Police Chief Magazine (blog), 2016. február 1., <https://www.policechiefmagazine.org/the-art-of-profiling-in-a-digital-world/>.
- Tóth Nikolett Ágnes: Innovatív sportrendészeti eszközök Belügyi Szemle 2020/4. különszám - <http://real.mtak.hu/118384/1/TothNikolettAgnesBelugyiSzemle2020.evi4.kulonszam123-136.pdf>
- Tylor and Francis: Crime Analysis and the Future https://ebrary.net/110028/law/crime_analysis_future

Jogszabályok:

- 23/2018. (VI.21.) ORFK Utasítás a rendőrség Bűnügyi Elemzési Szabályzatáról
- 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

Internetes hivatkozások:

- <https://iaca.net/white-papers/>
- <https://azure.microsoft.com/hu-hu/resources/cloud-computing-dictionary/what-is-big-data-analytics/>

A biztonságot fenyegető globális kihívásokra adott válasz a védelmi és biztonsági igazgatás tükrében

Dr. Nováky Mónika t. alezredes¹

¹egyetemi adjunktus - Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

Katasztrófavédelmi Intézet, 1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

e-mail cím: novaky.monika@uni-nke.hu

Absztrakt

Európa és hazánk biztonsága dinamikusan megváltozott az elmúlt évtizedben. Ez a megváltozott biztonsági környezet megköveteli az állam és a védekezésben résztvevő szervezetek részéről a gyors és hatékony reagálást és a kormányzati résztvevők összehangolt tevékenységét. A biztonságunkat veszélyeztető természeti és épített környezetet egyre jobban fenyegető szélsőséges és igen pusztító erejű időjárási és ipari típusú katasztrófa események a társadalom és a gazdaság instabilitását idézhetik elő azzal, hogy hosszan elhúzódóvá válnak, és nagy anyagi, valamint személyi veszteséget okoznak. A katasztrófa országokat, földrészeket egyszerre veszélyeztet, amelyre csak összehangolt, globális válasz jelenthet hatásos megoldást. Hazánk a biztonságát veszélyeztető kihívásokra adott válasza egy olyan átfogó, összkormányzati koordinációs és irányító, gyors és rugalmas válságkezelő rendszer kialakítása, amelynek sarokpontja a nemzeti ellenállóképesség kialakítása, a felkészülés, a szabályozás korszerűsítése, a nem állami szereplők minél szélesebb körű felkészítése és bevonása. Ezzel lehetővé téve a megváltozott körülményekhez való gyors alkalmazkodás és beavatkozás képességét.

1. Bevezetés

A biztonság és a biztonságra való törekvés az egyén, a társadalom, egy ország, térség és az egész világ egyik alapvető szükséglete. Maslow 1943-ban megjelent tanulmányában, a „Maslow piramis” felvázolásával a biztonságot az alapvető szükségletek között nevesíti, a fiziológiai : élelem, ruházat, alvás után a második legfontosabb szükséglet a biztonság. (Maslow, 1943.) A biztonság megteremtése, fenntartása minden állam feladatai közül is a lefontosabb és a legspecifikusabb is, hiszen igen sok tényezőből, dimenzióból tevődik össze:

- a társadalmi (jogi, szociális)
- politikai (diplomáciai)
- gazdasági
- környezeti (ökológiai)
- katonai
- informatikai
- pénzügyi
- egészségügyi
- belügyi biztonság. (Ambrusz, 2014.)

Az elmúlt évtizedek eseményei alapjaiban változtatták meg a biztonsághoz fűződő viszonyunkat. A világ globálissá vált, aminek következtében annak pozitív oldala mellett, mint például az utazások szabadsága, az internet segítségével az információkhoz jutás határtalansága, annak negatív következménye a biztonságot fenyegető veszélyek is globálissá, kiszámíthatatlanná váltak. Az államok számára ez azt is jelentette és jelenti, hogy a felkészülést, megelőzést és a védekezést is globálissá kell tenni. A nemzet ellenállóképességének kialakítása a megelőzés egyik alapvető tényezőjévé vált.

2. Anyag és módszer

A kutatás a hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintésével és elemzésén keresztül vizsgálja a reziliencia fogalmának és tartalmának elemeit. A hazai jogi kitekintés, a védelmi és biztonsági igazgatás megvalósulásának elemeként, annak a nemzeti és személyi vetületének vizsgálatával kísérli meg bemutatni szerepét és helyét a védelmi és biztonsági igazgatás rendszerében.

3. Eredmények és értékelésük

3.1. Mi is az a reziliencia?

A reziliencia fogalma a fizikából ered és a különböző fémek képlékeny ellenállóképességének jellemzésére használták. (lexiq.hu 2020) Manapság a fogalom igen széleskörben alkalmazott és jelenti nemcsak az anyag fizikai ellenállóképességét, hanem az ember, egy szervezet, vagy egy ökoszisztéma ellenállóképességét is. (lexiq.hu 2020)

A pszichológiai értelemben vett reziliencia egy olyan képességet jelent, mely csökkenti a külső stresszorok hatását és ezáltal mérsékeli a belső sérülékenységet. (Werner-Smith, 1982) Visszaulva Maslow elméletére (Maslow, 1943), amely szerint az egymásra épülő, hierarchikus szükségleteink kielégítésével képesek vagyunk motiválni a cselekedeteinket. Ahhoz, hogy a hierarchiában magasabban lévő szükségleteinket kielégíthessük, ahhoz előbb az alacsonyabb szinten lévőeket kell kielégíteni. Maslow szerint a legalsóbb szinten a fiziológiai szükséglet helyezkedik el, ezt követi a biztonság, a szociális szükséglet, az elismerés, végül pedig az önmegvalósítás. Tehát ahhoz, hogy elérjünk az önmegvalósításig, és az előttünk álló akadályokkal és kihívásokkal, az élet buktatóival sikeresen megbirkózzunk és tovább tudjunk lépni, ki kell alakítanunk azt a lelki rugalmasságot, amely képessé teszi az embert arra, hogy újból felláljon és tovább tudjon lépni. Képes legyen megküzdeni és alkalmazkodni a váratlan eseményekhez. A reziliencia tehát jelenti az egyén megküzdési képességet a fenyegetettség és zavaró hatások esetén. Ha ezt az ellenállóképességet tovább vizsgáljuk a társadalom szintjén, akkor az egy kollektív cél és az annak megőrzését segítő struktúrákat és kapacitásokat jelent. (Molnár, 2016) Erre a rendszerre alkalmazva, mint egyének, kis csoportok, hálózatok, szervezetek és régiók, a rugalmasság egy közösségi rendszer, illetve annak egy részének azon alkalmazkodó- és helyreállító képességét jelenti, amely a zavaró hatásokat és változásokat

elfogadja amellet, hogy megtartja alapvető funkcióit, struktúráit, valamint identitását. A rendszerszintű ellenállóképességre vonatkozó kutatások jentős figyelmet fordítanak az infrastruktúrára és a szervezetek közötti kommunikációra. Vizsgálják annak nemzeti, regionális szintjét is és így integrálják a reziliencia koncepcióját pl. katasztrófa-készenléti és helyreállítási koncepciókba. A rendszer rugalmassága arra teszi képessé azt, hogy a korábbi zavaró tényező esemény, körülmény következtében rendszerük egyes részei alkalmazkodnak a változáshoz, az új körülményekhez. Amennyiben ennek a rendszernek, vagy egyes részeinek nem megfelelő az alkalmazkodási képessége, rugalmassága, akkor a működésükben zavar keletkezik, és más részei veszik át ezen funkcióit. Ennek következtében megállapítható, hogy a rugalmasság-stratégia képes garantálni egy rendszer túlélőképességét, annak alapvető funkcióinak hosszú távú fenntarthatóságát. (Longstaff, Armstrong, Perrin, Parker, Matthew- Hidek, 2010)

3.2 Reziliencia és biztonság

A biztonság egy fenyegetésektől mentes állapot, amely szubjektív, hiszen a konkrét körülmények, élethelyzetek és tapasztalatok, a pillanatnyi érzetek alakítják. Mindazon célok, eszközök rendszere is idetartozik, amelyekkel csökkenthető a fenyegetettség és elhárítható a veszély. A biztonság alapvető szükséglet, és egy állam biztonságának és védelmének megteremtését, valamint fenntartását a kormányzó hatalom speciális feladatként kezeli. A biztonság igen sok összetevőből áll össze, és az államnak kötelessége, hogy kialakítsa, megteremtse annak fenntarthatóságát.

Az Európai Bizottság Közös Kutatóközpontja az Európai Bizottság Európai Politikai Stratégiai Központjával 2015-ben a rezilienciáról éves konferenciáján tartott „Hogyan építsünk reziliens Európát a globalizált világban?” címmel. (europa.eu 2015) Az Európai Unió (továbbiakban: EU) Science Hub-ja, vagyis tudományos központja a rugalmasságot a kihívásokkal való szembenézéssel és az azokkal való megbirkózásra való képességgel, valamint az átmenetek fenntartható, méltányos és demokratikus módon történő lefolytatásával azonosította. (2020 Strategic Foresight Report) Az EU az egyes szakpolitikák mentén: társadalmi és gazdasági, geopolitikai, zöld és digitális szakpolitikákban határozta meg a főbb stratégiákat, amelyek esetében a reziliencia ellenállóbbá teheti az EU-t. Mint látható, ezek a szakpolitikák a biztonság egyes dimenzióit, területeit képezik le. Az EU 2020. évi stratégiai előrejelzésének (továbbiakban: EU stratégia) a Covid-19 világjárvány tapasztalati, tanulságai szolgáltak alapul. (2020 Strategic Foresight Report) Az EU stratégia célja a kollektív, hatékony, rugalmas, hatásvizsgálat és előrejelzésen alapuló együttműködés kialakítását az EU szövetségeseivel, valamint az uniós intézményekkel, partnerekkel, tagállamokkal és más kulcsfontosságú érdekelt felekkel. A kiemelt stratégiai szakpolitikák mentén a tagállamok kialakítják azon stratégiáikat, amelyekkel képesek a nemzet rezilienciáját, rugalmasságát kialakítani, fejleszteni.

A biztonság elemei, dimenziói, mint ahogyan az előzőekben is hivatkoztam, szoros kapcsolatban állnak a kiemelt stratégiai szakpolitikai területekkel, valamint a létfontosságú rendszerelemek ágazataival (2012.évi CLXI. tv.), melyek kijelölése, védelme minden állam prioritása. Csak ezen keresztül valósítható meg a biztonságra való törekvés.

3.3 Nemzeti ellenállóképesség kialakításának folyamata

3.3.1 Kereterendszer

Magyarország ellenállóképességének fontos szerepe nemcsak napjaink egyik legfontosabb kérdése. Az Országgyűlés 1993-ban fogadta el a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveit (11/1993. (III.12.) OGY határozat), ebben főként az Európában és a szomszédos országokban végbemenő változásokat, valamint a Közép-európai régió gazdasági elmaradottságát és a megelőző korszak hatásainak hazánk biztonságára történő negatív hatását nevezték meg, mint amelyek befolyással vannak a biztonságra. Az Észak Atlanti Szövetséghez (továbbiakban: NATO) 1998-ban történő csatlakozással a védelmi és biztonsági alapelvek is új szintre léptek. Az EU csatlakozási folyamat, az euroatlanti térség dinamikus változásai arra késztették a kormányzatot, hogy az állam biztonságának megóvása érdekében új alapelveket fogalmazzon meg. (94/1998. (XII. 29.) OGY határozat) Az ezt követő évek világpolitikai és a globális biztonságot veszélyeztető eseményei olyannyira felgyorsultak, hogy 2002-ben és 2004-ben a magyar kormány újabb nemzeti biztonsági stratégiát (továbbiakban: NBS) adott ki. (2144/2002.(V.6.) Korm.hat., 2073/2004.(IV.25.)Korm.hat.).

Ezt 2012-ben, (1035/2012.(II.21.) Korm.hat.) majd 2020-ban a jelenleg is hatályos NBS (1163/2020.(IV.21.) Korm.hat.) váltotta fel. Valamennyi biztonságpolitikai alapelv és NBS kiemelten kezeli az együttműködést, a stabil gazdaság kialakítását, a honvédelem megerősítését. 1998-ban a honvédelem, mint nemzeti ügy jelenik meg, ezzel is nyomatékosítva a katonai biztonság fontosságát. Az NATO és EU, valamint a nemzetközi szervezetekben való tagság és a globális világ kihívásai ebben az évezredben emellett, hogy az együttműködésre helyezte a hangsúlyt, rávilágított arra is, hogy a nemzetek, államok csak úgy lesznek képesek a hatékony együttműködésre, ha saját magukat megerősítik. A 2020-as NBS így fogalmazza meg célját: *„A biztonságos Magyarország rendelkezni fog azzal a társadalmi és gazdasági szilárdsággal, állampolgári elkötelezettséggel, valamint kormányzati vízióval, amely akár a fokozódó globális bizonytalanság körülményei között is képes kiszámíthatóságot, együttműködési hajlandóságot, és szükség esetén, ellenálló és elrettentő képességet kifejezni.”* (1163/2020.(IV.21.) Korm.hat.)

Visszaulva az együttműködés fontosságára az EU már említett szakpolitikai ellenállóképesség fejlesztéseihez a 2021-2027 pénzügyi időszakban az alábbi összegeket biztosítja.

1. Táblázat: az EU 2021-2027 pénzügyi kerete (mrd euró)

FEJEZET	ÖSSZEG
egységes piac, innováció és digitális gazdaság	149,5
kohézió, reziliencia és értékek	426,7
természeti erőforrások és környezet	401
migráció és határigazgatás	25,7
biztonság és védelem	14,9
szomszédság és a világ	110,6
európai közigazgatás	82,5
összesen	1 210,9

Forrás: saját szerkesztés az Európai Bizottság adatai nyomán

Emellett 800 milliárd euró támogatást nyújt a NextGenerationEU programon belül a koronavírus járvánnyal közvetlenül összefüggő pénzügyi és gazdasági stabilitás helyreállításához. (comission.europa.eu 2023)

Az EU közös biztonság-és védelempolitika végrehajtásáról szóló 2021. évi jelentés (2021/2183/INI) is kiemeli, hogy meg kell találni a megoldásokat az EU „*rezilienciájának és képességeinek megerősítésére*”. (europarl.europa.eu 2021) Nyilvánvaló, hogy az EU ezt csak szerveivel és a tagállamokkal szorosan együttműködve képes elérni. A hangsúly nemcsak a katonai típusú védelmi feladatok, hanem minden, a gazdasági, pénzügyi instabilitást jelentő fenyegetések és támadások elleni fellépést jelenti.

Magyarország hatályos NBS-e tartalmazza mindezen alapelveket. Erre épülve a jogalkotás 2020-ban megkezdte a jogi normák kidolgozását annak érdekében, hogy jogi alapot teremtsen az állam, a szervezetek, állampolgárok számára.

3.3.2. Magyarország ellenállóképességének keretei

A biztonság elérése és fenntartása érdekében megfogalmazott biztonságpolitikai alapelvek és célok szolgáltattak jogalapot arra, hogy a kormány szakértők bevonásával detektálja, nevesítse a hazánk biztonsága szempontjából fenyegető jelenségeket, amelyek az NBS-ben kerültek rögzítésre.(1163/2020.IV.21. Korm.hat.) Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása a védelmi és biztonsági reform alapja, tartalmazza Az Alaptörvény kilencedik módosítása 2020. december 22- én jelent meg. Ebben megvalósul a különleges jogrend alkotmányos szabályozásának reformja. A védelemmel és biztonsággal összefüggő alkotmányos kötelezettségeket módosítja, a különleges jogrendi helyzetek változásával - hadiállapot, szükségállapot, veszélyhelyzet - az Országgyűlés ehhez kapcsolódó jogai is megváltoztak. A különleges jogrend strukturájának ezen módosulása igazodik a változó biztonsági környezethez, és épít az elmúlt időszak válságkezeléseinek tapasztalataira. Alapját képezi egy hatékony rendszer kialakításának. Erre alapul az NBS, majd 2021. júniusában jelent meg a törvényi szabályozás, amely teljesen új alapokra helyezte a korábbi védelmi igazgatást, amely védelmi és biztonsági igazgatássá történő átalakításával már megfelel az NBS-ben

nevesített kihívásoknak. (2021. évi XCIII.tv.) A védelmi igazgatás fogalmát a korábbi honvédelmi törvény (2011. évi CXIII.tv.) tartalmazta, és a tartalmi elemeit, mint a honvédelmi és a katonai igazgatás is. A változás folyamán a védelmi és biztonsági igazgatás tartalma a 2021.évi CXIII. törvény (továbbiakban: Bizt.tv.) keretei között került szabályozásra. Annak eleme továbbra is a honvédelmi és a katonai igazgatás. (2021.évi CXL.tv.) Fontos elme a Biz.tv-nek, hogy a védelmi és biztonsági igazgatás alapját három pillérre helyezi.

Ezek a pillére:

- honvédelem rendszere és a Magyar Honvédség
- rendvédelem és a rendvédelmi szervek
- nemzetbiztonsági szolgálatok.

Szorosan együttműködve a közigazgatási szervekkel. Ez az együttműködés jelenti a védelmi és biztonsági igazgatás hatékonyságát.

Annak érdekében, hogy ennek a rendszernek a működésével a kormány meg tudja tenni azon intézkedéseket, amelyek a nemzet és az állampolgárok védelme érdekében szükséges, a Bizt.tv. a korábban tervezett, 2023. július 01-jei hatályba lépését 2022. november 01-jére módosította. Így volt lehetséges az Alaptörvény kilencedik módosításával a különleges jogrendre vonatkozó változások, és az ahhoz kapcsolódó közigazgatási, rend- és honvédelmi szabályok változásainak összehangolására. Fontos kiemelni, hogy ezen jogszabály (Biz.tv.) hatékonyabbá és korszerűbbé teszi a korábban is már jól működő védelmi igazgatás rendszerét. A résztvevők feladat- és intézkedési, irányítási rendszerét letisztítja, egységesíti, igazodik a változó helyzethez, ezzel lehetővé válik az azonnali, gyors, szakszerű beavatkozás. Az egységes irányítás pedig megteremti az együttműködés hatékonyságát és a felelősségi szinteket.

Az Alaptörvény módosítása és a Bizt.tv. megalkotása mellett a kapcsolódó jogszabályok módosítása és megalkotása is folyamatban jelenleg is.

Csak néhány a már megjelent, vagy módosított jogszabályok közül a teljesség igénye nélkül:

- 2021. évi CXL. tv. a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- 2011. évi CXXVIII. tv. a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- 2012. évi CLXVI. tv. a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről
- 2016. évi CL. tv. az általános közigazgatási rendtartásról,

valamint ezek végrehajtási rendeletei, az ezekkel összefüggő kormány- és ágazati rendeletek, és az egyéb szervezetjogi szabályozó eszközök (pl. a rend- és honvédelmi szervek utasításai intézkedései), melyek módosítása, kiadása jelenleg is tart.

3.3.3. Hazánk ellenállóképessége

Azt, hogy mit is jelent a nemzeti ellenállóképessége, a Bizt. tv. fogalmazza meg a következőképpen: „az 1999. évi I. törvénnyel kihirdetett Észak-atlanti Szerződés 3. cikkével összhangban, a nemzetet alkotó lakosság, gazdaság és állam képessége arra, hogy külső vagy belső, a közrendet és közbiztonságot, valamint az állam honvédelmi és nemzetbiztonsági

érdekeit, továbbá stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelését és azt követően a mielőbbi és hatékony helyreállítást a polgári és katonai felkészültségen keresztül - a biztonságtudatosság fejlesztésével, a felkészültség fokozásával és a szükséges védelmi intézkedések foganatba vételével - megfelelően biztosítsa;” (Bízt.tv. 5.§ 7.pont)

A fent hivatkozott NATO szerződés 3. cikke azt határozza meg, hogy a NATO –ról szóló szerződésben kitűzött célok minél hatékonyabb megvalósítása és elérése érdekében a részes felek együtt és külön is mind saját erejükből, mind pedig egymás kölcsönös megsegítésével mozdítják elő, és és fejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket a fegyveres támadásokkal szemben. (1999.évi I.tv.)

Az ellenállóképesség, reziliencia már fentebb vázolt tartalmából arra következtethetünk, hogy nem csak a megelőzés, felkészülés, kockázatok csökkentése, valamint az eredeti állapot minél hamarbbi helyreállítása a cél, hanem annak kialakítása, hogy a bekövetkező helyzettel, eseménnyel való megküzdés a lehető legkisebb veszteséggel járjon.

Ennek igen fontos elemét kell, hogy képezze a jogi szabályozás mellett az is, hogy az állam védelmi funkcióit ellátó szervek:

- Magyar Honvédség
- rendvédelmi szervek: rendőrség, hivatásos katasztrófavédelem szerve, a büntetés végrehajtás szervezete, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok

melyek alapfeladata a külső, illetve belső támadások elleni védelem, azok elhárítása, felszámolása, jól képzett és kiképzett, megfelelő technikai és műszaki, szakmai kompetenciával rendelkezzen.

Az elmúlt évek Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében a Magyar Honvédség nagyarányú fejlesztése, korszerűsítése kezdődött meg. A rendvédelmi szervek folyamatos technikai fejlesztése, a közigazgatási szervek fejlesztése mellett a képzés is kiemelt szerepet kapott. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2012-ben jött létre, ahol a közigazgatási szakemberek, a honvédelem és a rendvédelmi szervek tisztjeinek felsőfokú alap- és mesterképzése, valamint a doktori képzések keretében zajlik. Az oktatás szerves részét képezi a közigazgatás, a védelmi és biztonsági igazgatás, a honvédelmi és katonai igazgatás, a rendészeti igazgatás, katasztrófavédelmi igazgatás is. Az együttműködés hatékonysága érdekében pedig Közös Közszolgálati Gyakorlat keretében ismerkedhetnek meg a hallgatók egy szimulált, fikciós, összetett, a biztonságot veszélyeztető esemény irányítási, beavatkozási, műveleti feladataival. A legutóbbi a Védőpajzs - 2022 gyakorlat volt.

A nemzeti ellenállóképesség kialakítása érdekében tehát az állami szervek és az állampolgárok védelem- és biztonságtudatosságának fejlesztése elsődleges. Ahhoz, hogy egy válságkezelés és annak káros következményeinek elhárítása hatékony legyen, nagymértékben függ az érintettek felkészültségétől, tájékozottságától, valamint biztonságtudatosságától. Az állampolgárok biztonságtudata fejlesztésének egyik módja a megfelelő tájékoztatás, amely ma már elektronikusan is elérhető, pl. a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság hivatalos honlapján a lakosságfelkészítés almenüben. Emellett az önkormányzatok kötelező feladataként szerepel többek között a honvédelem, polgári védelem, katasztrófavédelem (2011. évi CLXXXIX.tv.), amely a védelmi és biztonsági igazgatás

települési szintje. (Biz.tv.) Az állampolgárok részvétele az Alaptörvényből eredő kötelezettségein keresztül is része a nemzet ellenállóképességének. A felkészített, kiképzett és gyakorlattal rendelkező állampolgár számára elrendelhető polgári védelmi kötelezettség, katonai szolgálat, valamint honvédelmi munkakötelezettség, amelyek részlet szabályait törvények tartalmazzák. (Bizt.tv., 2021. évi CXL.tv.)

4. Következtések, javaslatok

Az ellenállóképesség sokkal összetettebb fogalom, tartalma sokkal több rétegű, mint csupán egy megküzdési stratégia. Abban az értelemben, ahogyan azt egy nemzet összefüggésében vizsgáljuk megállapítható, hogy az állam és annak részét szervesen képező szervek, szervezetek, személyek igen széleskörű és összetett együttműködését jelenti. A nemzeti együttműködés a biztonság megteremtése, fenntartása nem képzelhető el nemzetközi elemek nélkül. Hazánk NATO, EU tagsága, valamint több nemzetközi szervezet és szerződés részeseként igen szerteágazó együttműködést folytat. A nemzetközi elem és az állam, valamint az azt képező szervezetek és polgárok összehangolt, együttműködésen és kölcsönösségen alapuló tevékenységi rendszere teszi alkalmassá arra, hogy sikeresen lépjen fel a biztonságunkat támadó, fenyegető kihívásokkal szemben. Fontos, hogy a szerzett ismeretek és tapasztalatok beépüljenek a védelmi feladatokba, és emellett ellenállóbbá tegyék a jövőbeni kihívásokkal szemben is.

5. Felhasznált irodalom

- „Hogyan tovább Magyarország? Védelem és Biztonság” című konferencia. 2019. május 22. <https://www.youtube.com/watch?v=bw569lsLJwE> (letöltve: 2023.január 19.)
- Ambrusz J.: Rendvédelmi ismeretek. NKE KVI Budapest, 2014. ISBN 978-615-5305-61-0 pp. 112. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/8587/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=2&isAllowed=y> (letöltve: 2023.január 15.)
- Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság. Lakosságfelkészítés. <https://www.katasztrofavedelem.hu/62/lakossagfelkeszites> (letöltve: 2023.január 19.)
- Európai Bizottság. Európai helyreállítási terv. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_hu (letöltve: 2023. január 17.)
- Európai Bizottság. Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_hu (letöltve: 2023. január 17.)
- Európai Parlament. JELENTÉS a közös biztonság- és védelempolitika végrehajtásáról – 2021. évi éves jelentés. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0358_HU.html (letöltve: 2023. január 17.)
- European Commission. 2020 Strategic Foresight Report. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report_en

- European Commission. Inforegio - Hogyan építsünk reziliens Európát a globalizált világban?https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2015/09/how-to-build-a-resilient-europe-in-a-globalised-world (letöltve: 2023.január 15.)
- lexiq.hu. <https://lexiq.hu/reziliencia> (letöltve: 2022.december 27.)
- Longstaff, P.H.- Armstrong, N. J.- Perrin, K.-Parker, W. M.- Matthew- Hidek, A.: Building Resilient Communities: A Preliminary Framework for Assessment. Homeland Security Affairs VI/3. 2010. p 1-23. <https://www.hsaj.org/articles/81> (letöltve: 2023.január 15.)
- Maslow, A. H.: A theory of human motivation. Psychological Review 50 (4), 1943. p 370–396.https://archive.org/details/sim_psychological-review_1943-07_50_4/page/370/mode/2up (letöltve: 2023. január 10.)
- Molnár A. (szerk.): Közösségi Reziliencia Városi Környezetben. Útmutató a közösségi alapú lakosságfelkészítés megtervezéséhez. Magyar Vöröskereszt, Budapest 2016. ISBN 978-963-7500-79-4 pp 96. <http://mek.oszk.hu/16400/16467/16467.pdf> (letöltve: 2023. január 15.)
- Védőpajzs 2022-kezdetét vette a kétnapos zárógyakorlat.<https://rtk.uni-nke.hu/hirek/2022/04/12/vedopajzs-2022-kezdetet-vette-a-ketnapos-zarogyakorlat> (letöltve: 2023. január 19.)
- Werner, E. – Smith, R.: Vulnerable, but invincible : a longitudinal study of resilient children and youth. Adams Bannister Cox Pubs. 1982. pp 228. ISBN 978-0937431030

Jogszabályok

- Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról
- 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről
- 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
- 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
- 1999. évi I. törvény a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről
- 11/1993. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveiről
- 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról
- 2144/2002. (V. 6.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról

Fiume a ki és bevándorlás sodrában (Határ és igazgatásrendészet kialakulása egy sajátos földrajzi környezetben)

Sallai János

*tanszékvezető egyetemi tanár – Nemezeti Közszolgalati Egyetem, Rendésztudományi Kar.
1082 Budapest Üllői u 82
e-mail cím: sallai.janos@uni-nke.hu*

Absztrakt

A modern magyar rendészet kialakulása a 19. század közepén vette kezdetét, amellyel párhuzamosan megszületett az országos állami rendőrség megszervezésére irányuló gondolat. Az első állami rendőrséget 1873-ban a főváros egyesülésével párhuzamosan szervezték meg, melyet követett a Határrendőrség (1903) és a Fiumei Rendőrség (1916). Ebben az időszakban, a világháború és a nagyfokú ki-be vándorlás hatása Fiúmében koncentráltan jelentkezett, amely közrejátszott, hogy előbb (állami) határrendőrségi kirendeltséget, majd állami rendőrséget hoztak létre Fiúmében, amely földrajzi-közigazgatási helyzete is speciális volt. Mindezek indokolták, hogy a felállított állami rendőrség és az önkormányzat számára jelentkezett széleskörű igazgatásrendészeti feladatokat jól lehatárolják.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Magyarország az első világháború után teljesen megváltozott hazai és nemzetközi helyzetben kezdte meg az önálló független állami létét. Az elcsatolt területek nagyvárosairól azok rendészeti, közigazgatási történetéről ezt követően csak igen kevés forrás áll rendelkezésre. Így van ez Fiume esetén is, amely 1920 előtt jelentős szerepet játszott a magyar kivándorlásban. Magyarországon az első állami rendőrséget 1873-ban a főváros egyesülésével párhuzamosan szervezték meg, melyet követett a Határrendőrség (1903) és a Fiumei Rendőrség (1916). A vidéki rendőrségek államosítása és a meglévő állami rendőrségekkel való centralizálása az 1919-es 5047. sz. ME törvénytől kiadásával vette kezdetét. Ebben az időszakban, a világháború és a nagyfokú ki-be vándorlás hatása Fiúmében („*Fiume város és kerülete kivételével, a mely város, kikötő és kerület a magyar koronához csatolt külön testet (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) képez, s a melynek, mint ilyennek, külön autonómiájára s erre vonatkozó törvényhozási és kormányzati viszonyaira nézve, Magyarország országgyűlése s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa közt, küldöttségi tárgyalások útján, közös egyetértéssel lesz megállapodás eszközöndő.*”) koncentráltan jelentkezett, amely közrejátszott, hogy előbb (állami) határrendőrségi kirendeltséget, majd állami rendőrséget hoztak létre Fiúmében, amely földrajzi-közigazgatási helyzete is speciális volt. Mindezek indokolták, hogy a felállított állami rendőrség és az önkormányzat számára jelentkezett széleskörű igazgatásrendészeti feladatokat jól lehatárolják.

2. Modern magyar igazgatás és határrendészet kialakulása

A modern rendészet egyik úttörője Lorenz von Stein a rendészetet a 19. században két fő területre osztotta, az igazgatásra és biztonságra. Az igazgatási rendészet véleménye szerint „már nem a valamely személyiségben általában rejlő, hanem valamely a közület vagy egyesek egy bizonyos életviszonyát fenyegető egyes cselekvésre vonatkozik.” Stein szerint az igazgatásrendészet legfőbb feladata a közélet oltalmazása és a közélet bizonyos köreinek védelme. S bár Stein tanai a 19. század második felében láttak napvilágot, Magyarországon az igazgatásrendészet az 1919-ben kiadott, államosításra vonatkozó 5047-es Miniszterelnök törvénytől nyerte el a magyar rendészeti rendszerben a helyét. Ezt követően a rendőrség feladataiban és szervezetében mindig megtalálható az önálló igazgatásrendészet.

Magyarország a Kárpát-medencében a 19-20 század fordulóján geopolitikailag sajátos helyzetbe került a nagy Orosz Birodalom és a Nyugat-Európa közé. A 19. században többek között Oroszországban nagyszabású zsidóüldözésre került sor, amelynek következtében zsidók tízezrei hagyták el Oroszországot. Ami kivándorlás Oroszországból, az bevándorlás más orosz szomszédos államok részére. Így ezek a kivándorló zsidó tízezrek többek között Galíciában és a Magyarországon bevándorlóként jelentkeztek (Sallai, 2015). Ezzel párhuzamosan az 1870-es évektől elindult a vándorlás Magyarországon belül a vidéki, szegény területekről az iparosított nagyvárosok felé, valamint később külföldre, főleg az amerikai földrészre, valamint egy kisebb lélekszámba Románia felé. (A megélhetési gondok miatt az 1870-es évek végétől Sáros, majd Szepes - 10 év alatt kb. 10 ezer fő -, Zemplén vármegyéből - 1914-ig kb. 90 ezer fő - indult Amerikába. 1914-ig a Felvidékről 483.703, Erdélyből 226.547, az Alföldről 348.210, a Dunántúlról 136.116, Horvát-Szlavónországból 195.289 fő vándorolt ki; 1870-1913: összesen 1,8 millió magyar honpolgárunk vándorolt ki. 1905-07: összesen 528.045, a ~ csúcspontján, 1907: kb. 210 ezer - USA-adat szerint 192.982 - fő hagyta el Mo-ot. 1908-13: össz. 528.022 lélek távozott. A kivándoroltak kb. 2/3-a véglegesen letelepedett, kb. 400 ezren hazatértek. 1921-42: kb. 52 ezer fő távozott - 12.500 Kanadába, 2500 az USA-ba, Franciaországba, Belgiumba, Dél-Amerikába). A kezdeti kivándorlás évi néhány tízezerről az 1890-es évekre 80-90 ezres tömeggé erősödött. Erre a jelenségre reagált először törvényjavaslatával Irányi Dániel, amikor képviselőházban benyújtott irományában a következőkről szolt: *„Magyarország határai minden megszorítás nélkül nyitva állanak minden külföldinek. Senki sem kérdi tőle kicsoda, honnan jön, miért jött, miből él. Lehet becsületes ember – s a legtöbb az – de lehet gonosztevő is.”* A benyújtott törvényjavaslat nem került elfogadásra. Az akkori politikai vezetés véleményem szerint jól látta, hogy nem ki-, vagy bevándorlási problémát kell kezelni, hanem **a két kérdésre csak komplexen válasz adható**, amely kapcsán mindenképp vizsgálni kell a határellenőrzés rendszerét, és a kivándorláshoz szorosan kapcsolódó útlevel jogszabály meghozatalát. Így kézzelfogható volt a megoldás, hogy egy komplex törvénycsomagot nyújtson be a kormány, amelyben a ki-, bevándorlás, és az útlevel, valamint a határrendészegről szóló törvényjavaslatok (Hautzinger Z. 2013) szerepeljenek. Az 1903-ban elfogadott törvényjavaslatokban Fiúmének kitüntetett szerep jutott. Fiume a kivándorlás gócpontjává vált azáltal, hogy a MÁV vagonjaiban Fiúméba érkező kivándorlók innen közvetlenül a Cunard angol társaság hajóival Amerikába, főleg Észak-Amerikába: New Yorkba hajóztak. Így a több, mint 30 000-es kikötő város a magyar határ és igazgatásrendészet szempontjából nagyon fontos helyszínné vált. Egy résztvevő beszámolója a Cunard linia járatról: *„a Cunard társaság július 13-án indult Pannonia gőzösével Fiuméből New Yorkba utaztam, és ugyanezen gőzősön augusztus 8–28-ig New Yorkból Fiuméba visszatértem. A hajó Fiuméből New Yorkba 1757 III.*

oszt. utassal indult, azok között 1532 felnőtt és 225 tíz éven aluli gyermek volt, jövet 545 egyén volt a III. osztályban, kik közül Fiumében 183 felnőtt és 34 gyermek szállott ki. Gibraltárban a hajó 45 spanyol kivándorlót is vett fel New Yorkba, míg a többi menetrend szerint érintett kikötőkben csak I. és II. osztályú utasok szállottak fel. Minthogy menet és jövet csak két-két nap volt viharos idő, így az előre megállapított menetrend csaknem teljesen betartatott. Útközben a kivándorlókra nézve a következő napirend volt érvényben. Felkeltésök reggel 5-kor történik, anélkül, hogy az túlmértékben siettetett volna, figyelem fordítván azonban arra, hogy a reggeli 7 órákor felszolgálható legyen. Reggeli után az összes fedélközi utasok a fedélzetre kötelesek menni, hogy azoknak a fedél alatti lakóhelyeik felsikálhatók, kitisztíthatók és kiszellőztethetők legyenek; mely teendőket a hajó személyzete 10½ óráig befejezni tartozik. 11 órákor megkezdődik az ebéd felszolgálása és két versben 1-ig pm. befejeztetik. 5 órákor délután vacsora, 9 órákor este kürtjel adatik, hogy a nők a fedélzetet elhagyni kötelesek, 11-kor pedig a tiszt kíséretében a porkoláb a fedélzeten netalán még időző férfiakat is a fedélzet elhagyására figyelmezteti.” (Pelles M. 1905)

A külföldiek ellenőrzésével kapcsolatosan már az 1903. évi V. tv. is nevesítette a határrendőrséget, amelyet ugyan 1903-as törvénnyel állítottak fel, de a gyakorlatban (hasonlóan a bevándorlási törvénnyel) csak 1906. januárjában állt fel. A magyar politikai vezetésnek a ki és bevándorlás kezelésére kiemelt figyelmet kellett fordítani már az államhatár mentén. A történelmi tapasztalatok alapján „ország határszélének állandó felügyelet alatt tartása, az azon átirányuló forgalom folytonos ellenőrzése és a határ közelében felmerülő s az államrendészet szempontjából jelentékenyebb események figyelemmel kísérése az államoknak - az állam biztonsága és belnyugalma érdekében” egy új határrendészeti szervezet a Határrendőrség megszervezése és felállítása mellett döntöttek, melynek feladatrendszerét az 1903-as VIII. törvénycikk rögzítette. A Határrendőrség szóló 1903-as VIII. törvény szerint a Határrendőrség feladatai közül az igazgatásrendészet területhez a következő feladatok tartoztak:

- a határon átkelők figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő, államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről tájékozásszerzés és az észleleteknek az illetékes hatósággal való közlése;
- a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása;
- kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek az állam területére belépésben való megakadályozása;
- a határszélen letartóztatott s a tolonc szabályok rendelkezései alá eső egyének eltoloncolása, külföldről érkező toloncok átvétele és tovább indítása;
- a határszéli vasúti és gőzhajóállomásokon az államrendőri és közbiztonsági teendők ellátása s a közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;
- azon határvonal, hol útlevél-kötelezettség áll fenn, az útlevelek vizsgálata, határátkelési igazolványok kiállítása;
- az útlevél szabályok áthágása, tilos visszatérés, nőcsempészség, a külföldiek bejelentésére s lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások eseteiben első fokon való rendőri büntető bíráskodás.

A fenti feladatokból jól kitűnik, hogy a külföldiek rendészete szempontjából a határrendészeti szolgálat különös fontossággal bírt, továbbá a feladatai megerősítik, hogy nem egy határőrizeti, hanem rendőrségi profillal is bírt a korabeli határrendőrség. Az 1906-ban felállt határrendőrség 11 kapitánysággal kezdte meg a dualista magyar határok felügyeletét, amelyhez 12.

kapitányságként csatlakozott a Fiumei határrendőrségi kapitányság, (amelynek hivatal a helyi Kivándorlási házban volt) amelynek fő feladata a Magyarországot elhagyó kivándorlók ellenőrzése. *„Tekintettel a kivándorláshoz fűződő nagyfontosságú társadalmi, gazdasági és honvédelmi érdekekre, másrészt pedig az idegenekre vonatkozóan az állam biztossága szempontjából szükséges intézkedésekre, melyek mint legutóbb a balkáni eseményekkel kapcsolatban, az esetleges kémkedés és egyéb államellenes üzemek miatt fokozott ellenőrzést tesznek szükségessé, nem volt tovább fentartható az az állapot, hogy éppen Fiume városa és kerülete, ahol a kivándorlás és az idegenforgalom túlnyomó része lebonyolódik, hiányozzék annak a határrendőrségi szolgáltatnak a láncolatából. A határrendőrség sem Fiume városának, sem különösen a mindenkor bevált városi rendőrségnek az autonómiáját nem érinti, mert a határrendőrség kizáróan állami rendészeti feladatok teljesítésére van hivatva.”* (Közrendészet 1913.)

3. Fiume igazgatásrendészete

Az előbbi fejeztrészben már említett kivándorlási jogszabály a Budapest - Fiume MÁV vonalra terelte az USA-ba kivándorolni szándékozókat a Magyar Királyság területéről, ezért a magyar rendészet történetében harmadik alkalommal létrehozta egy állami rendőrséget Fiumében, amely az első világháború következtében 1918-tól elkerült Magyarországról. A nyüzsgő kikötői forgalom a kivándorlók folyamatos érkezése nagy biztonsági kihívás elé állította a dualizmus éveiben autonóm, de a városi vezetés alá tartozó Fiumei rendőrséget. Az 1910-es Közbiztonsági almanach szerint: *„A Fiumei rendőrség a városi tanácscsal — mint általában minden autonóm rendőrség — szubordináta viszonyban van. Hivatalos címéből is kik ez: Sezione di Publica Licurezza (a városi tanács közbiztossági ügyosztálya) a hivatalos neve. A rendőrségnek tulajdonképeni feje tehát a podesztá, polgármester. Ez azonban csak névlegesen áll. Az intéző hatalom idők folyamán teljesen átment a rendőrigazgató kezébe.”* A várost lakók többsége miatt a hivatalos nyelv az olasz volt, a rendőrségen is. A jelentős rendészeti kihívások miatt a városi rendőrség államosítása egyre sürgetőbbé vált, amelyre 1916-ban került sor. Ezt az államosítást sürgette a 1912:LVIII. tc. 30. §-nak a rendelkezése is, amely a kormányt a városok államosításáról szóló törvényjavaslat benyújtására kötelezte. Az 1916-os város XXXVII. Fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló törvény külön rendelkezett az igazgatásrendészeti feladatokról. A törvény alkotói a közbiztonsági feladatokat kiemelt állami érdekek tartották, ellenben az igazgatásrendészeti feladatokat, amelyeknek csak egy részét államinak másik részét önkormányzatnak vélték. A benyújtott törvényjavaslatban a törvényalkotók véleménye szerint az *„igazgatási rendészet körében előforduló jogsérelmek hatása ugyanis az esetek túlnyomó részében nem terjed túl az illető igazgatási ág körén, nem érinti közvetlenül az állami érdekeket, hanem a helyi érdekekre szorítkozik, amelyeknek megóvását megnyugvással lehet a helyi önkormányzat szerveire bízni. Ezek a szervek erre rendszerint alkalmasabbak is, mert több érzékük és fogékonyságuk van a helyi érdekek méltánylása és oltalma iránt és mert a lakosság közvetlen érdekeltségéből merítenek állandó ösztönzést a rend követelményeinek minél helyesebb megítélésére. Az igazgatási rendészetnek legnagyobb része tehát teljesen beleillik az önkormányzati hatáskörbe és ezt jelentékenyen gazdagítani hivatott anélkül, hogy abból az állami érdekekre bárminő hátrány hárulna.”* Ez az állami és önkormányzati igazgatásrendészeti feladatkörök ellátásához alkalmazhatott elkülönítés azt is jelentette, hogy a város önkormányzata igazgatási rendészet körében: vámöröket, helypénzszedőket, temető-, vásárcsarnoki, közkerti, szegényházi öröket stb. ezek a hivatalnokok ugyanakkor nem voltak

felruházhatók rendőri jogosítványokkal, csak szükség esetén, feladataiknak ellátásához igénybe vehették a rendőrség segítségét. A rövid életű állami rendőrségre vonatkozó 1916-os jogszabály végrehajtására kiadott BM rendelet a rendőrség történetében előre vetítette a leendő centralizált állami rendőrség feladatrendszerét, amelyben az igazgatásrendészet már önálló területként szerepelt. Míg a törvény csak átfogó képet ad az igazgatásrendészetről, addig a végrehajtási rendelet már részletesen felsorolja az igazgatásrendészet ügykörébe tartozó feladatokat, területeket. Az igazgatási rendészet gyakorlása — vagyis a közigazgatás körében felmerülő egyes jogsértő cselekmények ellen irányuló rendőri védelem — az 1916. XXXVII. törvénycikk 2. §-a értelmében Fiume városában és kerületében a városi hatóság hatáskörébe tartozik. Ebben a feladatkörben különösen is felsorolja a törvény az építkezési, a közegészségügyi, az állategészségügyi, az ipari, a vadászati és a halászati rendészetet. Oda tartozik még ezeken kívül a mezei, az erdei, a tűz-, a víz- és a szegényügyi, a vásári, a piaci, a közvilágítási stb. rendészet intézése is. Mindez azonban — törvény rendelkezése szerint — csak annyiban, amennyiben egyes rendészeti feladatok tekintetében a jogszabályok (törvény, rendelet, szabályrendelet) másképpen nem rendelkeznek.

Az állami Fiumei rendőrség a 37.000/1917. (III.23.) BM rendelet. (A Fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916:XXXVII. törvénycikk végrehajtásáról és a hatáskörök körülírásáról) szerint a város igazgatásrendészeti feladatai a következők:

- „1. nyilvános színelőadások megtartásának engedélyezése és azok felett a rendőrhatalósági felügyelet gyakorlása; ellenben a színház nyitás engedélyezése ezután is a városi hatóság hatáskörében marad;*
- 2. hangversenyek, mutatványok stb. megtartására a rendőrhatalósági engedély megadása (64.573/1901. B. M.)*
- 3. erkölcsi és megbízhatósági bizonyítványok kiadása;*
- 4. az erkölcsrendészet kezelése, különösen a kéjnostroknak vonatkozó rendszabályok megtartása végett szükséges intézkedések megtétele, továbbá a bordélyházak nyitásának engedélyezése; de az ily célra szükséges hely kijelölése a városi hatósággal egyetértésben történik, megegyezés hiányában a belügyminiszter dönt;*
- 5. a fogadó-, vendéglő-, korcsma-, sörház-, pálinkamérő-, kávéházi, kávémérési, zsibárus-, foglalkozást közvetítő és cselédszerző, személyszállító és bérszolgaüzletek, továbbá a mérges anyagokat, gyógyszereket vagy robbanószerkeket előállító vagy árusító üzletek miként folytatásának állandó ellenőrzése, mindezeknek a rájuk vonatkozó szabályok megtartására való kényszerítése, és velük szemben a közönség jogos igényeinek megóvása;*
- 6. házalási engedélyek kiadása;*
- 7. a cselédügy körében a rendőri feladatok intézése;*
- 8. az állatkínzás megakadályozása; a rendőrség hatáskörébe tartozik továbbá mindazon rendelkezések megtartásának ellenőrzése, illetőleg azok érvényre juttatása, amelyek:*
- 9. a talált tárgyak megőrzésére és kezelésére;*
- 10. a veszethez vagy más veszélyes állati betegségekre;*

11. az elhullott állatok tetemeinek eltakarítására;
12. mérgeknek vagy mérges anyagoknak gyárakban vagy iparüzemekben való tartására;
13. ételeknek réz-, cin-, vagy más fémedényekben való főzésére, továbbá az elárúsításra vagy szétosztásra szánt étel- és italcikkeknek tartására és az azokkal való bánásmódra;
14. fegyverek és lőszerkészítésére vagy készíttetésére, megszerzésére, tartására, forgalomba hozatalára, vagy elszállítására vonatkoznak; ellenben a kézi lőfegyverek kötelező megvizsgálásának ellenőrzése az iparhatóság feladata; továbbá amelyek lőfegyverek használatára vagy azokkal való bánásmódra;
16. nyilvános lövölde engedélyezésére és ott a testi épség biztosítására;
17. robbanó vagy könnyen gyúló anyagok készítésére, tartására, őrzésére, elárúsítására, elszállítására vagy alkalmazására;
18. az építkezés, épület javítás vagy lebontás körül a testi épség megóvására, továbbá roskadozó épületeknek közbiztonság szempontjából szükséges lebontására vagy kijavíttatására;
19. közutakon és tereken a szabad és zavartalan közlekedés fenntartására, az akadályok elhárítására és a szükséges figyelmeztető jelek alkalmazására;
20. hidak vagy más átjárók jókarbantartására és biztonságára;
21. géperőre berendezett közlekedési eszközökön a testi épség és életbiztonság védelmére;
22. a közúti közlekedés veszélyességének elhárítására (sebes vagy vigyázatlan hajtás megakadályozására stb.) és
23. veszélyes vadállattól vagy veszélyes tulajdonságú házi állattól származható veszedelem elhárítására vonatkoznak.”

A kiadott jogszabálynál nagy szerepet játszhatott, hogy ekkor már javában zajlott az államosításra vonatkozó törvény előkészítése, annak első változata 1912-ben Pekáry Ferenc tollából ismertté is vált, így az önálló igazgatásrendészeti szakterület a Fiumei rendőrségi törvényben való megjelenítése, vélhetőleg ennek köszönhető.

4. Következtetések, javaslatok

A magyar határ és igazgatásrendészet történetében Fiume speciális helyzete kapcsán meghatározó szerepet játszott. A város évtizedekig a kivándorlás egyik legfontosabb állomása volt, ahova a Magyar Királyság területéről a MÁV vonalain évente több tízezer érkeztek, hogy hajóval az új világ felé vegyék az irányt. Ez a nagyszámú bevándorló miatt mind az igazgatásrendészet, mind a határrendészet terén a kormány kiemelt figyelmet tanúsított. Ezért előzhetette meg az országos szabályozást a Fiumei igazgatásrendészeti feladatrendszer elsőként való megjelenése, továbbá ezért kaphatott kiemelkedő figyelmet a határrendészet, a városi önkormányzat és a városi rendőrség hatáskör igazgatásrendészeti szempontból való pontosítása.

A Fiumei szabályozás rövid életűnek bizonyult, ugyanis 1919-ben az országos rendőrség létrehozása, majd 1920-at követően a trianoni békediktátum következményei miatt a feledés homályába merült.

Ugyanakkor a szabályozás előfordulhat, hogy az 1919-es 5047-es ME rendelet előkészítése során modelként szolgálhatott.

Felhasznált irodalom

1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről.

1912. évi LVIII. törvénycikk a városok fejlesztéséről.

1916. évi XXXVII. tv. a Fiumei m. kir. állami rendőrségről indoklása.

1916. évi XXXVII. tv. a Fiumei m. kir. állami rendőrségről.

37.000/1917. (III.23.) BM rendelet. A Fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916:XXXVII. törvénycikk végrehajtásáról és a hatáskörök körülírásáról.

A közbiztonsági almanachja (1910) szerk: Gegus Dániel – Székely Vladimír. Légrády Testvérek Budapest.

Hautzinger Zoltán (2013.): Az első idegenjogi törvény. in: A modernkori magyar határrendészet száztiz éve. MRTT Határrendészeti tagozat. Budapest. 179-192. o.

Közrendészet. A határrendőrség felállítása Fiumében. In. Magyar Közigazgatás. 1913. 26. sz. 3. o.

Pelles Márton (1905): Dr. Tauffer Emil és Roediger Ernő jelentései a Fiume–New York közötti kivándorlásról. http://epa.oszk.hu/00800/00861/00085/pdf/EPA00861_aetas_2019_002_107-119.pdf letöltve 2022.09.27.

Sallai János - Kobilka István (2014): Kivándorlás első törvényi szabályozásai a 20. század elején, Magyarországon és annak mai aktualitása. Szakmai Szemle. NBH folyóirata. Budapest.

Sallai János (2015): Idegenrendészet (bevándorlás) szabályozása a 19. század utolsó, és a 20. század első évtizedeiben. In. Hautzinger Zoltán (szerk.) Migráció és rendészet. Budapest. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 145-161. o.

Sallai János (2019): A magyar rendészet története. ORFK RTT. Budapest.

Sallai János (2020a): A modern magyar rendészet kezdetei. Magyar Rendészet 20. évf. 1. sz

Sallai János (2020b): Municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig: 100 éve centralizálták, államosították a magyar rendőrséget. Rendőrségi Tanulmányok. Különszám. Budapest.

Amikor bűn az élet – azaz a hajléktalanság kriminalizációja

Dr. Tihanyi Miklós

*egyetemi docens, Nemzeti Közszoigalati Egyetem Rendészettudományi Kar, 1083 Budapest,
Üllői út 82.*

e-mail cím: tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Absztrakt

Egy 2010 óta tartó jogalkotási folyamatban jutott el oda a magyar jogalkotás, hogy a hajléktalan életmód kriminális cselekménnyé vált valamennyi közterületen. A mű két kérdésre keres választ. Egyik, hogy a hajléktalanság kriminalizálása hogyan illeszthető az alkotmányos jogállamiság, illetve az európaiság elveihez, értékeihez. A másik kérdés arra irányul, hogy hol húzódnak az alkotmányos rendészet határai, azaz kaphat-e felhatalmazást a rendészet arra, hogy veszélyhelyzet hiányában is beavatkozzon egy szociális jellegű probléma megoldása érdekében. Bemutatásra kerül a kriminalizációhoz vezető jogalkotási folyamat, kiváltképp a rendészet szemszögéből. A rendészet társadalmi funkciójának vizsgálata alapján az a válasz fogalmazódik meg, hogy az Alaptörvény hetedik módosítása sem oszlatott el minden alkotmányos aggályt, sőt a korábbi alkotmánybírósi határozat alapját képező alkotmányi rendelkezések hatályban tartása belső alkotmányos feszültséget eredményezett. Kirajzolódnak az alkotmányos rendészet korlátai, amelyek miatt nem alkalmas szociális élethelyzetek kezelésére.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A hajléktalanná válás olyan trauma, amely nem korlátozható kizárólag a lakhatási problémákra (Lengyel 2022). Azt sem lehet állítani, hogy a hajléktalan kifejezés alkalmas lenne valamely marginális csoport pontos definiálásához (Prazsák 2015). Még csak abban sincs konszenzus, hogy ki tekinthető hajléktalannak. Ebben a kérdésben nem is kívánok elmélyedni, ehelyett elfogadom azt a szakirodalmi álláspontot, amely szerint a hajléktalanság a szegénység és a társadalmi kirekesztettség egy megjelenési formája (Cserháti et al 2021). Azt is elfogadom, hogy a hajléktalanság elsősorban városi létforma (Győri 2021). A kérdés az, hogy ennek az életformának egyik esetköre, az utcai hajléktalanság szankcionálása hogyan egyeztethető össze más alapjogokkal és az Alaptörvényben meglévő értékekkel. A teljesebb megközelítés kedvéért nem lehet megfeledezni arról sem, az Alaptörvény negyedik és hetedik módosításával az emberhez méltó lakhatás feltételeinek megteremtése állami kötelezettségvállalás lett.² Ez új és előremutató elem a hazai alkotmányozásban, mert új elemmel gazdagította a szociális

² Alaptörvény XXII. cikk

biztonsághoz való jogot. Az állam alkotmányos felelősségvállalása is tovább szigorodott a pozitív intézményvédelmi kötelezettség megfogalmazásával (Téglási 2015). Másfelől viszont e tanulmány készítésekor a parlament előtt lévő T/1620 számú törvényjavaslat szociális törvényt³ érintő módosító javaslatairól sem lehet elfeledkezni.⁴ A törvényjavaslat 3. §-a felállít egy sorrendet, amely egyúttal kijelöli az egyén szociális biztonságáról való gondoskodásért való felelősség mércéjét is. E szerint az egyén szociális biztonságáért elsősorban önmaga felelős. Ha az egyén e biztonság megteremtésére önhibáján kívül nem képes, akkor a hozzátartozó kötelessége arányos és számára is elviselhető mértékű segítséget nyújtani. Ha ilyen módon nem biztosítható az egyén szociális biztonsága, abban az esetben a lakóhelye szerinti települési önkormányzat gondoskodási kötelezettsége áll fenn. A sorrendben negyedik helyet az állami támogatásban részesülő karitatív szervezetek foglalják el. Végül, ha az egyén szociális biztonsága mindezek ellenére nem teremthető meg, annak biztosítása az állam kötelezettsége. Tehát az Alaptörvény erősíti az állam szerepvállalását a szociális biztonság területén, miközben alsóbb szintű jogszabályokkal az állam igyekszik a saját felelősségét és szerepvállalását a lehető legjobban háttérbe szorítani. Jogász legyen a talpán, aki eligazodik a jogalkotó szándékán.

2. Anyag és módszer

Az emberi méltóság a jog számára érinthetetlen, a büntetőjogi szabályok többnyire az emberi méltóságból levezethető további jogok védelmét szolgálják. Van azonban egy olyan kriminalizált magatartásforma, amely éppen az emberi méltósággal összefüggésben váltott ki komoly társadalmi és jogi vitákat. Ezért érdemes megvizsgálni az életvitelszerű közterületi tartózkodás szabálysértés tényállását ebből a szempontból. E vizsgálatokban nélkülözni kényszerülök a szociológiai szempontok érvényre juttatását, mert roppant messzire vezetne az eredetileg kitűzött céloktól. Ugyancsak nélkülözöm a rendészeti és kriminalisztikai szempontokat, pedig mind a rendészeti eljárások, mint pedig a szabálysértési hatóságot terhelő bizonyítási teher érdekes kérdéseket vet fel. Elsősorban az emberi méltóság és a hajléktalan létforma büntethetőségének alkotmányos szempontú vizsgálatára szorítkozom. Másodsorban a témaválasztáskor kijelölt megközelítési módnak megfelelően igyekszem bemutatni a hajléktalanság problémájára nyújtott keresztény etikai megfontolásokat.

3. Eredmények és értékelésük

Érdekes röviden történeti kontextusba helyezni a problémát, mert ilyen módon jól kirajzolódik a szabályozás mögötti gondolat és a szabályozás „fejlődési íve”. 2011 áprilisában került elfogadásra az a Fővárosi Közgyűlési rendelet, amely elsőként rögzítette a “köztér életvitelszerű lakhatás céljára történő használata” szabálysértés tényállását. Még ugyanebben az évben hasonló rendeletet alkotott a főváros VIII. kerületi önkormányzata. Ugyancsak ebben az

³ A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény

⁴ <https://www.parlament.hu/irom42/01620/01620.pdf>

esztendőben módosításra került az ekkor hatályos szabálysértési törvény és a szabálysértési deliktumok közé került a „közterületen életvitelszerű lakhatás tilalmának ismételt megszegése” elnevezésű szabálysértés. Ezt az követte el, aki az önkormányzat rendeletében meghatározott, a közterület életvitelszerű lakhatás céljaira történő használatára, illetve az életvitelszerű lakhatáshoz használt ingóságok közterületen történő tárolására vonatkozó szabályokat 6 hónapon ismételten megszegte.

A 2012-ben újra alkotott szabálysértési törvény (továbbiakban: Szabs tv.) 186. § kissé átszabva újra megfogalmazta a tényállást, és immár a „Közterületen életvitelszerű lakhatás tilalmának megszegése” elnevezést viselte. E szabálysértést az követte el, aki a közterület belterületét rendeltetésétől eltérő módon, életvitelszerű lakhatás céljára használta, illetve életvitelszerű lakhatáshoz használt ingóságokat közterületen tárolt. A tényállást az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll eljárásban a 38/2012. (XI. 14.) AB határozatval megsemmisítette. Az alkotmányos testület megállapítása szerint a szabálysértéseknek leginkább a „bagatell büntetőjogi” jellege vált meghatározóvá, azaz a tényállások jelentő része emberi magatartásokat kriminalizál. Ez történt a közterület életvitelszerű lakhatás céljára történő használatával is, másként fogalmazva az utcai hajléktalansággal.

A büntetendővé nyilvánítás egyik alkotmányos kritériuma, hogy a magatartás kriminalizálása nem lehet önkényes, annak valamely alkotmányos indoka kell, hogy legyen. A másik lényeges kritérium az, hogy a szankciót kilátásba helyező norma feleljen meg a normavilágosság követelményeinek. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a közterületen életvitelszerű tartózkodás büntetendővé nyilvánítása egyik feltételnek sem felel meg. Nem állapítható meg az az ok, az a védeni kívánt érdek, ami indokul szolgált arra, hogy egy, a szociális ellátás körébe vont élethelyzetet, a törvényhozó társadalomra veszélyes magatartásnak minősítsen.

Önmagában véve az utcai hajléktalan életmód nem sért, vagy veszélyeztet semmilyen olyan társadalmi érdeket, amelyik kizárólag szankciós eszközökkel lenne védhető. Ettől meg kell különböztetni azt az esetet, amikor az utcán élők magatartása olyan módon sérti a közrendet, hogy indokolt az állami büntetőhatalmi igény érvényesítése. Ezek a magatartások ezt megelőzően is deliktumok voltak, így a társadalom védelme biztosított volt. Pusztán az életvitelszerű közterületi tartózkodás kriminalizálása nem egy valós veszélytől óvja meg a társadalmat.

Az Alkotmánybíróság a 38/2012. (XI.14.) AB határozatában kifejtett – ekkori – álláspontja szerint, sem a hajléktalanoknak a közterületekről való eltávolítása, sem a szociális ellátások igénybevételére való ösztönzése nem tekinthető olyan legitim, alkotmányos indoknak, amely a közterületen élés szabálysértéssé nyilvánítását megalapozná. Maga a tényállás valójában egyfajta életmódot rendelt büntetni, nem pedig jól körülírt elkövetési magatartást. Az Alkotmánybíróság pedig ekkor még úgy látta, hogy az emberi méltóság védelmével összeegyeztethetetlen a társadalomra veszélyesnek minősíteni és büntetni azokat, akik lakhatásukat elveszítve kényszerűségből a közterületen élnek, feltéve, hogy ezzel mások jogait

nem sértik, kárt nem okoznak, más jogellenes cselekményt nem követnek el. Ez megfelelt az alkotmányos büntetőjog gyakorlatára korábban kialakított sérelem-és károkozási tilalom elvének. Sértőnek találták az egyén emberi méltóságából folyó cselekvési szabadságára nézve, ha az állam szankciós eszközökkel kényszerít valakit a szociális szolgáltatások igénybe vételére. Megállapítást nyert, hogy a hajléktalanság mindenek előtt társadalmi probléma, melynek megoldására a szabálysértési szankció alkalmazása alkalmatlan eszköz.

Az Alaptörvény negyedik módosításának 8. cikke több ponton is változást eredményezett. Egyfelől a lakhatás biztosításának feltételeit az állami célok közé emelte az új szabályozás. Másfelől pedig jogot biztosított az önkormányzatoknak ahhoz, hogy szankcionálják az általuk meghatározott közterületeken folytatott életvitelszerű tartózkodást. Az Alaptörvény módosítását követően az országgyűlés ismét újraalkotta a vitatott tényállást, amely immár az „Életvitelszerű közterületi tartózkodás szabályainak megsértése” nevet viselte. E szerint az követett el szabálysértést, aki a világörökségről szóló törvény szerinti világörökségi területnek minősülő közterületen vagy a helyi önkormányzat rendeletében meghatározott közterületen életvitelszerűen tartózkodik, és a kijelölt területet a rendőrség, vagy a szabálysértési törvényben meghatározott személy felkérése ellenére nem hagyja el. Az önkormányzatok szabadon, területi adottságaiknak megfelelően határozták meg azokat a területeket, ahol tilos volt az életvitelszerű közterületi tartózkodás.

A megalkotott önkormányzati rendeletek egy része a Kúria elé került törvényességi kontrollra. A Kúria több határozata is hangsúlyozta, hogy a szabálysértési törvény a közterület meghatározott részeiről szól, amelyeket mindenki által érthető módon, világosan kell kijeölni.⁵ Ennek megfelelően nem volt elfogadható megoldás, ha valamely önkormányzat az egész területén tilosnak minősítette az utcai hajléktalanságot. A normavilágosság elvét sértő volt a Kúria szerint az a megoldás, ha az önkormányzat nem kellően egzakt módon, vagy éppenséggel a norma potenciális címzettjei által kevésbé megismerhető helyrajzi számokkal jelölte ki a tiltott területeket. A Kúria szerint további korlát, hogy a terület kijelölése legitim cél érdekében kell, hogy történjen. A szabályozás által megjelölt cél a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek – mint védett jogi értékek – védelme. A Kúria rögzítette, hogy a szabálysértési törvény felhatalmazó rendelkezéseit megszorítóan kell értelmezni. Ennek megfelelően a közterületen való életvitelszerű tartózkodás csak ott lehet tilalmazott és szankcionálható, ahol a védendő jogi értékek kifejezetten, tényszerűen igazolhatóan érvényesülést kívánnak.

A Velencei Bizottság megállapítása szerint az alkotmánymódosítás lényegében az Alkotmánybíróság korábbi döntésére adott válaszként volt értelmezhető.

Az Alaptörvény hetedik módosítása ismét jelentős változásokat eredményezett. Egyfelől megjelent a jogalkotó alkotmányos védelemben részesítette a közterületek közcélú használatát.

⁵ a Kúria Önkormányzati Tanácsa Köf. 5020/2014/6., Köf.5055/2014/2., Köf.5.040/2016/3. határozatai

Másfelől alkotmányos rendelkezések közé emelte az életvitelszerű közterületen tartózkodás tilalmát. Ezzel együtt természetesen eltűnt az önkormányzatokat megillető jog a tiltott területek kijelölésére.

Úgy tűnik, hogy ezzel a módosítással az utolsó akadály is elhárult a hajléktalan életmód kriminalizálása elől. Így sokadik alkalommal újra kodifikálásra került a vitatott tényállás és megalkotásra került a szabálysértési törvény 133/B. §-a, amely az „Életvitelszerű közterületi tartózkodás szabályainak megsértése” címet viseli. A szabályozás egészét tekintve annyi különbség mutatható ki a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a jogalkotó immáron nem bízta az önkormányzatok rendeletalkotási jogkörére azt, hogy hol kerüljön szankcionálásra a közterületi hajléktalanság, hanem generálisan, az ország valamennyi közterületén büntetendő magatartássá minősítette. Az újrafogalmazott tényállás az elkövetési magatartás szempontjából tartalmilag lényegében megegyezik a korábbi szabályozással.

A hajléktalan életmód tilalmát megfogalmazó alkotmányos rendelkezés értékelésekor fontos hangsúlyozni, hogy adott magatartás tilalmazása nem azonos annak büntetőjogi jellegű szankcionálásával. Ez utóbbi azt feltételezi, hogy az adott tilalom megszegése olyan súlyos hátrányt, vagy veszélyt jelent a védett társadalmi viszonyokra, hogy a védelem érdekében szükséges és indokolt a büntetőhatalmi eszközök alkalmazása, még ha erre szabálysértési eljárásban kerül is sor. Ellenben a büntetőjogi jellegű szankciós fenyegetés nélküli tiltás olyan cselekmények visszaszorítására alkalmas eszköz, amelyek nem jelentenek olyan veszélyt, amelyek indokoltá teszik az állami büntetőhatalmi igény érvényesítését. Adott magatartás jogi tilalmazása anélkül szolgálja a társadalmi értékek védelmét, hogy ennek megszegőjével szemben az alapvető jogainak korlátozásával lépne fel. Könnyen lehetne azt mondani, hogy az alaptörvényi tilalmazás eloszlattott minden korábbi alkotmányossági kételyt. Ugyanakkor továbbra is hatályosak az Alaptörvénynek azok az emberi méltóságra, a büntetőjog ultima rációjára és a normavilágosságra vonatkozó rendelkezései, amelyek alapján a korábbi törvényi tényállást az Alkotmánybíróság alkotmánysértőnek minősítette. A tárgyalt szabálysértési tényállás alkotmányosan két tűz közé szorult. Egyfelől alkalmas egy alkotmányi tilalom védelmére, másfelől alkalmatlan a tényleges jogvédelemre és szükségtelen mértékű beavatkozást tesz lehetővé.

Ugyanezt észlelte az Alkotmánybírósági is, amikor másodszor került elé utólagos normakontrollra a közterület életvitelszerű használatát büntetni rendelő és többször újra kodifikált szabálysértési tényállás.

Az Alaptörvény hetedik módosítását követően újraalkotott szabálysértési tényállás utólagos normakontrollja ritkán látott megosztottságot mutatott az Alaptörvény őrei között. A 7:6 arányban elfogadott 19/2019. (VI. 18.) AB határozat alkotmányosnak találta a szabályozást. Ezzel az utolsó akadály is elhárult az utcai hajléktalanság szankcionálása elől. A határozat álláspontja abból indul ki, hogy az alapvető jogok és az alkotmányos felelőségek szorosan összefüggenek egymással. Előbbi az egyén személyisége szabad kibontakozásának a terepe és

mozgásteret, a felelősség pedig mások szabadságának tiszteletben tartását, illetve a békés társadalmi együttélés szabályainak betartását jelenti. Ez szorosan összefügg az Alaptörvénynek azzal az emberképével, amelyik szerint az ember társadalmi lény, ekként pedig szabad kibontakoztatásának határt szabnak a közösség érdekei, melynek előmozdítása érdekében az egyénnek társadalmi együttműködési kötelezettsége van. A közterületek közcélú védelme a társadalom érdekeit szolgálja. Ennek megvalósítása az Alaptörvényben deklarált államcél, s ennél fogva állami feladat. A hajléktalanok utcai élete ezt az érdeket sérti, közelebbről pedig nem hajlandók együttműködni az állammal a közterületek közcélú védelmével kapcsolatos feladatainak ellátásában. Az Alkotmánybíróság szerint a szabálysértési törvény ezt az együttműködési képességre vonatkozó hiányt kéri számon az utcai hajléktalanoktól. További indokként vonultatta fel a többségi vélemény a kifejezett alkotmányi tilalmat. E tilalom talaján állva arányosnak és szükségesnek találták a büntetés kiszabását, mint olyan eszközt, amely alkalmas arra, hogy a tilalomnak érvényt szerezzen. Szemben a korábbi hajléktalan határozatban foglalt állásponttal ezúttal az Alkotmánybíróság legitim eszköznek tekintette a szankciót annak érdekében, hogy a hajléktalan személyek igénybe vegyék az állami ellátó rendszert. Kétkedéssel fogadható álláspontjuk szerint az államnak az emberi méltóság és élet védelme érdekében fennálló intézményvédelmi kötelezettsége más módon nem teljesíthető, minthogy az érintettek igénybe veszik az ellátórendszer szolgáltatásait. Ezzel többségi elfogadásra talált a korábbi kisebbségi vélemény.⁶ Az indítványozók részéről felmerült a diszkrimináció tilalmába ütközés lehetősége. Erre a felvetésre adott válaszában az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy a vitatott tényállás minden embert egyaránt érint, nem kifejezetten a hajléktalanok ellen irányul, ezért őket nem éri hátrányos megkülönböztetés.

Magam részéről úgy vélem, hogy ez az indokolás a 2011 óta tartó jogalkotási folyamatokat végig tekintve nehezen tekinthető hitelesnek. A jogalkotási folyamatokból és a szabálysértési tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartásból az rajzolódik ki világosan, hogy a vitatott rendelkezés célja nem általában a közterületeken folyó evés, ivás, alvás szankcionálása, hanem annak az életvitelnek a büntetése és ezáltal történő visszaszorítása, amelynek részeként ezek a cselekmények hosszabb időn keresztül rendszeresen ismétlődnek. Nem nehéz észrevenni, hogy ez kizárólag az utcai hajléktalan közösség jellemzője. Mert ugyan mi különbség van a közterületek közcélú használatában a között a középosztálybeli között, aki szendereg egy padon a verőfényes napsütésben, miután ugyanott elfogyasztott egy hamburgert, és a között, aki ugyanezt teszi mindennap kényszerűségből? Egyedüli különbség a két személy között az eltérő szociokulturális tulajdonságaikban érhető tetten. Ha a középosztálybeli eszik egy padon és szendereg ott utána egyet, az kevésbé zavaró, mintha ugyanezt a szegénység jegyeit magán viselő – olykor kétségtelenül zavaróan rossz állapotban lévő – hajléktalan teszi.

A második hajléktalan határozathoz fűzött különvélemények igen sokrétű alkotmányos és morális kritikát fogalmaztak meg. Czine Ágnes az alkotmányos büntetőjog felől közelíti meg a problémát. E szerint az utcai hajléktalanság nem minősül olyan cselekménynek, amely emberi életet, testi épséget, egészséget vagy jogot veszélyeztető, általánosan elfogadott együttélési szabályt sért. Önmagában az az indok, hogy sérti a közterületek közcélú használatát, a

⁶ lásd: 38/2012. (XI. 14.) AB határozathoz Szívós Mária alkotmánybíró különvéleménye

szabálysértési tényállással minősítést nem alapozhatja meg. Ez pedig még az együttműködés hiányából sem vezethető le. További érvelése a szabálysértési törvénynek abból a rendelkezéseiből indul ki, amely szerint csak tevékenység vagy mulasztás minősíthető szabálysértésnek.⁷ Ezzel szemben az utcai hajléktalanság egy olyan létállapot, amely a legkritikább esetben megalapozott döntés következménye. Ennélfogva a hajléktalanná válás körében a bűnösség egyáltalán nem értelmezhető.⁸ Juhász Imre a határozat rendelkező részében foglalt alkotmányos követelményt utasította el, amely szerint a szabálysértési szankció alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a hajléktalan személy ellátórendszerben való elhelyezése a cselekmény elkövetésekor igazolhatóan biztosított volt. Álláspontja szerint a hivatkozott alkotmányos követelmény nem vezethető le az Alaptörvényből, és úgy fogalmaz meg kötelező jogértelmezési parancsot a jogalkalmazó hatóságok számára, hogy ilyen tartalmú rendelkezésre és jogalkotói szándéokra a vizsgált jogi normákból nem lehet következtetni. Álláspontja szerint ezzel a megoldással az Alkotmánybíróság a jogalkotás talajára tévedt, ezzel pedig hatáskörén túllépett.⁹ Schanda Balázs egyfelől elismeri az egyén felelősségét a közösségért, másfelől elfogadja azt a tényt, hogy a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévők sok esetben nem képesek az együttműködésre. Másfelől a szankció célját és alkalmasságát (valójában céltalanságát és alkalmatlanságát) tekintve lényegében tartja magát az első hajléktalan határozatban megfogalmazott elvhez. A határozatnak abból a megállapításából indul ki, amely szerint „a szabálysértési szankció alkalmazásának meg kell felelnie az életvitelszerű közterületen tartózkodás tilalma alkotmányos céljának, az elesett, magukról gondoskodni nem tudó személyek ellátórendszerbe vonásának.”¹⁰ Megállapítása szerint ugyanez megfordítva azt jelenti, hogy alaptörvény ellenes a szabálysértési szankció, ha annak célja nem az elesett személyekről való gondoskodás, ellátás. Márpedig a törvény által alkalmazni rendelt szankció alkalmatlan ennek a célnak a betöltésére. A távozásra felszólítás, mint a hajléktalan ellátó rendszer felé terelés alkalmas eszköz lehet a kitűzött cél eléréséhez, azonban a bíróság elé állítás már nem.¹¹ Stumpf István abból indul ki, hogy az első hajléktalan határozat meghozatala óta nem változtak azok az alkotmányos szabályok, amelyek miatt akkor az utcai hajléktalanságot alkotmányosértőnek találták. Álláspontja szerint továbbra is sérti az emberi méltóságot, az egyéb jogsérelmet nem okozó, kényszerből utcán élők büntetése és sérti az emberi méltóságból levezethető cselekvés szabadságot a szankcióval történő ellátórendszerbe terelés. Álláspontja szerint „sem az Alaptörvény emberképéből, sem pedig a hűség, a hit és a szeretet értékeiből nem következik, hogy önmagában az életvitelszerű közterületen tartózkodást – ha az egyéb sérelmet nem okoz – alkotmányosan büntetni kellene és lehetne.”¹²

A büntetőjogi szankciók célja lehet valamiféle megtorlás, amely a joghátrányban ölt testet és lehet annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más újabb bűncselekményt kövessen el. E kellően absztrakt célokat a büntetés-végrehajtási célokon keresztül lehet elérni. Érdeemes felidézni a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának céljait, mert joghatásait tekintve épp úgy

⁷ 2012. évi II. tv. a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 1. §

⁸ 19/2019. (VI. 18.) AB határozat Czine Ágnes különvéleménye

⁹ 19/2019. (VI. 18.) AB határozat Juhász Imre különvéleménye

¹⁰ 19/2019. (VI. 18.) AB határozat

¹¹ 19/2019. (VI. 18.) AB határozat Schanda Balázs különvéleménye. E különvéleményhez csatlakozott Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó és Dr. Szalay Péter

¹² 19/2019. (VI. 18.) AB határozat Stumpf István különvélemény

a személyes szabadság elvonását jelenti, mint az utca hajléktalanokkal szemben kiszabható elzárás. A szabadságvesztés végrehajtásának célja joghátrány érvényesítése, valamint a reintegráció eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és jogkövető tagjává váljon. A büntetés-végrehajtásban ennek megfelelően kellően hangsúlyos eszköz a nevelés. A szabálysértési elzárás célja ezzel szemben legfeljebb a joghátrány érvényre juttatására szorítkozhat, illetve arra az elrettentő hatásra, amely szerint az elzárás alá vont számára a joghátrány olyan mérvű hátrányt jelent, hogy később elegendő csupán az absztrakt joghátránnyal fenyegetés annak érdekében, hogy elkerülje az újabb szabálysértés elkövetését. Röviden: a szabálysértési elzárás a megtorlásra és az elrettentésre építkezik. A nevelés, mint a megelőzés eszköze szóba sem kerülhet e valóban rövid idejű szabadságelvonás alatt. A büntetés kiszabása során érvényre lehet és kell juttatni különféle szociális szempontokat, azonban a büntetési célok között ezek nem jelennek meg. Ennek megfelelően a jogalkotó lényegében megtorolja azt a létállapotot, amelynek része a közterületek életvitelszerű használata, illetve abban bízunk, hogy ez elegendő elrettentő erővel bír ahhoz, hogy az egyén a későbbiekben ne tanúsítson hasonló magatartást. A szociális ellátó rendszer a legtöbb esetben valós alternatívája az utcai hajléktalanságnak. Azonban a megtorlás és az elrettentés olyan eszközök, amelyek valóban csak *ultima ratio*-ként teszik lehetővé a szabadság elvonást, az ellátó rendszerbe terelésre azonban nem alkalmasak. Ugyanez elmondható a rendészet szerepéről is. Ugyanis a rendészet a megbomlott társadalmi rend helyreállításának állami eszköze. A rendészetre jellemző jogkorlátozás és kényszer nem alkalmas egy szociális probléma megoldására, de még csak enyhítésére sem. Valójában az államhatalom represszív közjogi eszközei teljesen alkalmatlanok az utcai hajléktalanság kezelésére.

Az Alaptörvény R) cikke értelmében e törvényben foglalt rendelkezéseket többek között a nemzeti hitvallással összhangban kell értelmezni. A preambulum a kereszténységnek nemzetmegtartó szerepet tulajdonít. Szintén az R) cikk 4) bekezdése szerint Magyarország keresztény kultúrájának védelme minden állami szerv kötelessége. Mindebből levonható az a következtetés, hogy épp hajléktalan kérdés adott volna lehetőséget az Alkotmánybíróságnak arra, hogy a fent citált rendelkezéseket élővé tegye. Ugyanis a keresztény vallásnak és ennek alapján kialakult keresztény kultúrának nagyon is határozott álláspontja van a szegénységben élőkkel kapcsolatban. Márpedig az nem vitás, hogy a hajléktalanság és a szegénység kéz a kézben járnak.

Érdeemes röviden szemlézni az ide vonatkozó egyházi tanításokat. Ezek egy részét hosszabban idézem, mert olyan módon kerültek megfogalmazásra, hogy ezt más csak a szöveg szépségének kedvéért is érdemes megtenni. Az *Evangelium Vitae* kezdetű enciklika szerint: „A szeretet szolgálatát sajátos lelkületnek kell mozgatnia és meghatároznia: úgy kell törődnünk a másikkal, mint Istentől a felelősségünkre bízott személlyel. Jézus tanítványaiként arra vagyunk hivatva, hogy felebarátnak tekintsünk minden embert, előnyben részesítve azt, aki szegényebb, magányosabb, rászorulóbb. Éppen az éhezőknek, szomjazóknak, hontalannak, ruhátalannak, betegnek, fogolynak – ugyanígy a meg nem született gyermeknek, a szenvedő vagy haldokló öregnek – nyújtott segítség lehetőség arra, hogy Jézusnak szolgáljunk, miként Ő maga mondta: „Valahányszor megtettétek egynek a legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek”. Éppen ezért nem vehetjük hallatlanba Aranyszájú Szent János mindig aktuális fölhívását és ítéletét:

„Tisztelni akarod Krisztus testét? Ne menj el mellette, ha ruhátlan: és ne itt, a templomban tiszteld meg selyemruhákkal, hogy odakinn, ahol fázik és mezítelen, elmenj mellette.”¹³

II. János Pál pápa szavai szerint” (...) Egyház kötelességnek érzi, hogy ugyanolyan bátran szóljon azokért, akik nem tudnak szólni önmaguk érdekében. Az Egyház szava mindig evangéliumi kiáltás a világ szegényei védelmében, mindazokért, akiket emberi jogaikban fenyegetnek, megvetnek és elnyomnak.”¹⁴

Protestáns etikai elvek szerint Jézus „nem hirdetett szociális programot, de meghirdette a szeretet szolidaritását a szenvedőkkel és szegényekkel.” (Szűcs 1993. 102. o.)

A karitás kifejezetten a keresztény eszmékből származó érték, minthogy a nyomorultak, elesettek támogatása korábban egyáltalán nem számított értéknek (Bolberitz 2004). Ebből fakad az az elvárás, hogy az ember ne csak azokat szeresse, akik őt szeretik, ne csak annak adjon, akitől kap. Ez vezet el a szolidaritáshoz és azokhoz a szociális elvekhez, amelyek jellemzik az európai értékrendszert. A hajléktalan életmód kriminalizálása ellentétes az európai társadalmakra jellemző szociális és kulturális értékekkel. Ugyanígy ellenétes a kereszténység etikai felfogásával, és a szegényekhez, kirekesztettekhez való kulturális viszonyával.

4. Következtetések, javaslatok

Az Alaptörvény tételes szabályai tiltják a hajléktalan életmódot, az alkotmányos értéként megfogalmazott kereszténység társadalometikai tanításai pedig kizárják ennek az életmódnak a büntetését. Tehát nem csupán belső jogi, hanem értékdiszsonancia is jellemzi az Alaptörvény előzőekben értékelt rendelkezéseit. Úgy tűnik az Alkotmánybíróság többségi álláspontja ezt a belső ellentmondást a normatív rendelkezés javára oldotta fel, háttérbe szorítva az alkotmányos értékeket.

Az állam arra tett kísérletet, hogy egy alapvetően szociális jellegű kérdést rendészeti eszközökkel igyekezzen megoldani. Ezzel rámutatott a rendészet korlátaira. Hiszen ez megmaradt továbbra is veszélyelhárító, veszélykezelő állami szervnek. Másfelől alkotmányos disszharmónia keletkezett. Egyfelől ugyanis azok az alaptörvényi szabályok továbbra is hatályban vannak, amelyekre hivatkozva az Alkotmánybíróság először még alkotmányértőnek találta az utcai hajléktanaság büntetését. Másfelől a keresztény értékek védelme felől is nehezen lehetne érvelni a szankciós megoldás mellett. Végül pedig visszautalok arra, hogy az Alaptörvény a rendőrség alapvető feladataként a közrend, közbiztonság védelmét határozta meg, amely tevékenység nezen – leginkább sehogysem – illeszthető bele a szociális nehézségek kezelésének tárházába.

¹³ Evangelium Vitae

¹⁴ II. János Pál: Insegnamenti XIV, 1:1294

Felhasznált irodalom

- Szűcs Ferenc (1993): Teológiai etika. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztály Bp.
- Bolberitz Pál (2004) : Európa és a kereszténység Hazza a magasban Előadások a Szent István Társulatban XIV. Bp. Szent István Társulat
- Lengyel Lea: „Van bennem női hiúság, hiszen nőből vagyok mégis”. Hajléktalan nők önképe. Fogymatékosság és társadalom. 2022/1 12-20. o.
- Prazsák Gergő (2015): Marginális csoportok értékrendszerei. <http://kulturaeskozosseg.hu/pdf/2015/1/09.pdf> (utolsó letöltés: 2019. szeptember 11.)
- Cserhádi Ilona – Keresztély Tibor – Pirisi Károly (2021): A hajléktalanság vizsgálata a Február Harmadika Munkacsoport felmérésének adataival. In. Breitner et al (szerk): Húsz év után – a február harmadika országos hajléktalan adatfelvétel elemzése. Menhely Alapítvány ISSN: 1785-30-79 <http://www.menhely.hu/index.php/hajlektalansag/tanulmanyok/8090-husz-ev-utan-a-februar-harmadika-oroszagos-hajlektalan-adatfelvetel-elemzesei>
- Győri Péter (2021): A hajléktalan világ peremén. In Breitner et al (szerk): Húsz év után – a február harmadika országos hajléktalan adatfelvétel elemzése. Menhely Alapítvány ISSN: 1785-30-79 <http://www.menhely.hu/index.php/hajlektalansag/tanulmanyok/8090-husz-ev-utan-a-februar-harmadika-oroszagos-hajlektalan-adatfelvetel-elemzesei>
- Téglási András (2015): A lakhatáshoz való jog - a közterületen (?) avagy az emberhez méltó lakhatás és az életvitelszerű közterületi tartózkodás tilalmának alkotmányossági kérdései. http://acta.bibl.u-szeged.hu/45298/1/juridpol_078_528-549.pdf (letöltve: 2019-01-14)
- Alaptörvény XXII. cikk
- Az Alaptörvény negyedik módosítása
- A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény
- 2012. évi II. tv. a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 38/2012. (XI.14.) AB határozat
- 38/2012. (XI. 14.) AB határozathoz Szívós Mária alkotmánybíró különvéleménye
- 19/2019. (VI. 18.) AB határozat
- 19/2019. (VI. 18.) AB határozat Czine Ágnes különvéleménye
- 19/2019 (VI. 18.) AB határozat Juhász Imre különvéleménye
- 19/2019. (VI.18.) AB határozat
- 19/2019 (VI. 18.) AB határozat Schanda Balázs különvéleménye. E különvéleményhez csatlakozott Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó és Dr. Szalay Péter
- 19/2019 (VI. 18.) AB határozat Stumpf István különvélemény
- Kúria Önkormányzati Tanácsa Köf. 5020/2014/6., Köf.5055/2014/2., Köf.5.040/2016/3. határozatai
- Evangelium Vitae kezdetű apostoli onstitúció
- II. János Pál: Insegnamenti

Internetes források:

- <https://www.parlament.hu/irom42/01620/01620.pdf> (letöltve: 2022. október 23.)

Az illegális szemétkerítés rendészeti és büntető-jogi aspektusai

Dr. Vári Vince

*Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntető-eljárásjogi tanszék,
egyetemi docens*

1083 Budapest, Üllői út 82.,

e-mail cím: vari.vince@uni-nke.hu

Absztrakt

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (a továbbiakban: Btk) 248. §-ban szabályozott a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény tényállása 2021. március 1-jétől jelentős mértékben módosult, kiterjesztve a tényállást, szigorítva a büntetési tételeket. A törvénymódosítás egyértelműen a hatékonyabb és ütőképesebb hatósági fellépés ígéretét hordozta. A tényállás miatt éves átlagban indított eljárások száma 300 és 500 bűncselekmény között mozog. Ami rendkívül alacsony szám, ha azt vesszük alapul, hogy éves szinten több százezer tonna szemét kerül az utcákra, termőföldekre, erdőbe. Az illegális hulladékelhelyezéssel szembeni harcnak számos nehézsége van a jogalkalmazó szervek oldaláról. Többek között ilyen a rendőrség, mint nyomozó hatóság hatásköri és illetékességi szervezetrendszerével kapcsolatos anomáliák. A szétaprózódott, sokszor nehezen értelmezhető jogszabályi környezet, amelyek számos hatóságot ruháznak fel átfedésben lévő jogkörökkel. Ugyancsak az elkövetéstől való érdemi visszatartásra alkalmatlan jogalkalmazói szankciók. Az ilyen típusú cselekmények bizonyításának összetettsége és költségessége. És nem utolsósorban a rendőri állomány szakmai hozzáértésének hiánya. A tanulmányban bemutatom a büntető-jogi helyzetet és azokat az ajánlásokat, amelyekkel javítani lehetne a jogalkalmazói fellépés eredményességén.

1. Bevezető gondolatok

A fenntartható és racionális hulladékkezelés az egyik legsürgősebb globális környezeti probléma lett napjainkra. Az erőforrások túlzott felhasználása és a műanyagok előállítása világméretű válságot okoz a hulladékok ártalmatlanításában. A fejlett országok híresek arról, hogy túlzott mennyiségű szemetet és ipari hulladékot termelnek, és hulladékaik egyre nagyobb lerakókban, egyes helyeken a tengerekben végzik. A szemetet sokszor egyszerűen elszállítják a kevésbé fejlett országokba. Nem véletlen, hogy az EU tagországok közül 2019-ben Dániában volt a legmagasabb az egy főre jutó települési hulladék mennyisége, majd Luxemburgban és Máltán. A 2004 óta csatlakozott tagállamokban mért alacsonyabb érték alacsonyabb fogyasztással magyarázható. Hazánk egy főre jutó települési hulladékának mennyisége (387 kg/fő) 2019-ben az uniós átlagnál 22%-kal kevesebb volt. A mutató értéke Romániában a legalacsonyabb, 28%-kal kisebb, mint Magyarországon (Keletkezett hulladék, 2022). Régebben az egyik legnagyobb szemétkerítő Kína volt, de mára gyakran Fekete-Afrika, illetve Banglades a szemét végállomása. Tragikus az a helyzet, hogy a fejlődő világ, mondjuk,

a *fast fashion* ruhaneműk előállításának környezeti terhelésén túl az ebből keletkező hulladékok feldolgozását is kénytelen magára vállalni. A szelektíven gyűjtött szemét minél nagyobb arányú újrafeldolgozása mellett az is cél, hogy ilyen hulladékfajták ne is keletkezessenek. Egyre több országban látják be, hogy az egyszer használatos műanyagok, gyorséttermi csomagolóanyagok, a túlzó csomagolás és az olcsó elektronikus készülékek használata nyomán keletkező hulladékok rendkívüli pazarlásnak számítanak, és veszélyeztetik az emberek életminőségét (Környezeti problémák, 2019). A hulladék mennyiségének rohamos növekedése fogyasztásunk és termelésünk eredménye. A fenntarthatóság szempontjából a hulladékok csökkentése, beleértve a háztartási hulladékokat is, általános feladattá vált. A hulladékok nem csak környezetterhelést jelentenek, de gazdasági veszteséget is okoznak. Az elmúlt évek törekvései a lineáris gazdaság helyett a körforgásos gazdaság irányába való elmozdulást sürgetik, melynek feltétele a hulladékok gazdasági körforgásba történő visszajuttatása (Németh-Mészáros, 2022). A közterületek hulladékmentesítése ugyancsak mindennapi kihívás a települési önkormányzatok és a hulladékgazdálkodási közszolgáltatók előtt. Persze a probléma nem áll meg itt, hiszen az ember sokszor a saját ablaka alatt, vagy az erdőben sétálva, vagy éppen egy hulladékgyűjtő-szigetet mellett felhalmozva is találhat ismeretlen tettesek által elhelyezett hulladékot (Mit dobunk ki a kukába? – Feltérképeztük a hazai hulladékhelyzetet, 2021). Sajnálatosan a modern kor embere szemétnek tekint minden olyan anyagot vagy energiát, amelyre a továbbiakban már nincs szüksége, s ezt az érdekközpontú felfogást a nyelvhasználat is tükrözi, hiszen gyűjtőfogalmat használunk a nyersanyagok és erőforrások cizellált meghatározásaival szemben (Molnár, 2015). A hulladékok számos osztályozási formája létezik, mégis a legnagyobb veszélyt talán a műanyag hulladékok jelentik, éppen a legalacsonyabb újrahasznosítási arányuk és a leghosszabb ideig tartó környezetterhelési jellemzőik miatt. Tagadhatatlan tény tehát, hogy napjaink egyik legnagyobb globális problémája a műanyagszennyezés. Az emberek többsége nincs tudatában ennek nagyságával és fontosságával, mivel közvetlenül nem tapasztalja a következményeket. Viszont az állatokra, különösen a vízi élővilágra óriási veszélyt jelent minden egyes mikroműanyag darabka, ami már most elképzelhetetlen mennyiségben hever az óceánok mélyén. Kutatók szerint a mikroműanyag szennyezés meghaladja a 14 millió tonnát is (Műanyagszennyezés káros hatásai, 2021). Miközben a becslések szerint a mai napig 8300 millió tonna (Mt) „szűz” műanyagot állítottak elő, 2015-ig körülbelül 6300 millió tonna műanyag hulladék keletkezett. Az összes műanyag hulladék 9%-át újrahasznosították, 12%-át elégették és 79%-át hulladéklerakókban vagy a természetes környezetben „halmozták” fel. Ott várják azt a néhány száz évet, ami alatt természetes körülmények között „elporladnak.” Ha a jelenlegi termelési és hulladékgazdálkodási tendenciák folytatódnak, 2050-ig körülbelül 12 000 millió tonna műanyag hulladék kerül a hulladéklerakókba vagy a természetes környezetbe (Geyer és mtsai, 2017). A hulladékprobléma szoros kapcsolatban van a körforgásos gazdaságra való átállás globális szükségességével, ebből fakadóan az Európai Unió számára is kiemelten kezelt kérdéskör, irányelvek és determinációk határozzák meg a tagállamok részére a teljesítendő kritériumokat, amelyek hazánkra is kötelezettségeket rónak, és melyek teljesítését vállaltuk. Ahogy az illegális hulladéklerakók felszámolását, a hulladékot illegálisan elhelyezők szigorúbb büntetését, a visszaváltási rendszer és kiterjesztett gyártói felelősségi rendszer kialakítását, valamint azt is, hogy a hulladékgazdasági tevékenység racionalizálását szolgáló jogszabályi módosítását is, melyek hozzájárulnak ahhoz, hogy megóvjuk a természeti környezetünket, azok értékeit, valamint kincseinket és megtisztuljon az ország (Országos Hulladékgazdálkodási Terv, 2021-2027.).

A téma iránti érzékenységet jól mutatja, hogy önmagában a hulladékok illegális közterületi elhelyezését a kevésbé környezettudatos országokban és régiókban nem tekintik „egyelőre” kiemelt jelentőségű kriminális viselkedési formának. *„Nem jellemzi a környezetvédelmi szakmát a holisztikus gondolkodás, pedig ez által nemcsak a saját témájukat menedzselnék hatékonyabban, hanem a rendszerszemlélet által sokkal nagyobb hatást tudnának elérni a fogyasztókban. Saját életükbe könnyedén és relevánsan tudják beépíteni a környezetet óvó és a károsítást megelőző eszközöket. A felnőttek előszeretettel hártják a felelősséget a gyermekeikre a 'majd a jövő generációja megoldja' felkiáltással.”* (Somfay, 2021, 100). Ezt a fajta hozzáállást kellene megváltoztatni. Ugyanis éppen a lakossági vagy kommunális hulladéklerakás okozza a legnagyobb környezetterhelési problémát. Ez abból a lakossági attitűdből következik, miszerint az illegális szemétkerakás következményei úgysem az egyénnél, hanem inkább a lakosság nagyobb csoportját érintően jelentkeznek, vagyis azt nem közvetlen, hanem távoli, gyakran megfoghatatlan veszélynek tekintik. Másrészt az elszállítás és a feldolgozást alapvetően hatósági feladatkörnek vélelmezik, és nem érzik ebben a saját felelősségüket. A populista kriminálpolitikában ez a jellemző attitűd jól lecsapódik, aminek köszönhetően viszonylag alacsony társadalmi veszélyességet tulajdonít a jogalkotó az ilyen jellegű elkövetéseknek. Holott a helyzet egyre inkább komolyodik, növekvő nyomás nehezedik a helyi önkormányzatokra, a jogalkalmazó szervekre, különösen a rendőrségre a helyi lakosság részéről. Az illegális szemétkerakás Magyarországon mára rendkívüli mértékben elszaporodott. Nyilvánvaló, hogy a probléma bűnügyi és rendészeti kezelésének „ultima ratio” megoldásként kell jelentkezni, amennyiben viszont nem kielégítően működnek a megelőzést erősítő edukációs csatornák illetve nem hatékonyak a hulladéklerakó helyek számának növelésével kapcsolatos állami és önkormányzati intézkedések, úgy a lakosság joggal várja el a szankcionálással járó hatósági fellépés szigorodását. Mindeközben ott tartunk, hogy mind a jogszabályok mind a szakmai felkészültség, továbbá a rendészeti és bűnügyi kapacitás rendkívül alacsony a bűnözés ezen formájának kezelésére. Ennek köszönhetően a hatósági reagálás sokszor hatástalannak vagy látszatjellegűnek imponál a lakosság számára. Összehasonlítva mindezt a drogokkal vagy akár az erőszakos bűncselekményekkel szembeni rendőri fellépés és üldözés szigorával és hatásosságával. A terület tehát jelentős kihívásokkal küzd, melynek főbb jellemzőit kívánom ismertetni a következőkben.

2. Módszertan

Elsődlegesen a téma területet érintő büntetőjogi szabályozást és a nyomozó hatósági szakirányítás vizsgálati megállapításait tartottam elsődlegesnek. Ahogy kiemelt fontosságúnak tekintettem a rendőrségi belső anyagok feldolgozását. Így az ORFK 2021. évi szakmai feladatterv 1.7. pontjában meghatározott *„A hulladékgazdálkodás kockázati tényezői és annak büntetőjogi aspektusai”* című feladat végrehajtásáról szóló jelentésének, illetőleg az Országos Rendőr-Főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Főosztály által *„a hulladékkal kapcsolatos intézkedések egységes gyakorlatának kialakítása céljából”* elkészített Módszertani Segédlet elemzését és bemutatását. Mindemellett a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény statisztikai adatait is vizsgáltam, úgymint a regisztrált bűncselekmények számát, a nyomozás és felderítés eredményességi mutatókat. A feltártak alapján a

bűncselekményt érintő olyan bűnügyi és rendészeti vonatkozású indikátorokat kerestem, melyek az illegális szemétkerakással szembeni fellépés szempontjából hangsúlyosak. Kutatásom feltevése, hogy a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekményének 2021. márciusi módosítása nem hozott áttörést a bűncselekmény elleni hatékonyabb fellépésben, mivel hatásköri változás, ahogy szervezetbővítés sem történt. És továbbra is hiányzik a specifikus ismeret a rendőri állomány oldaláról, emellett a bűncselekményekkel szemben kiszabott joghátrányok sem szigorodtak jelentős mértékben. Illetőleg a rendőrség szervezeti hatékonyságmérésében sem jelent meg ez a bűncselekmény, így üldözése nem kiemelt és hangsúlyos feladat az egyes nyomozó szervek számára, ellentétben más kiemelten kezelt bűncselekményekkel. Ennek ellenére érzékelhető a pozitív elmozdulás bűnügyi és rendészeti vonalon, habár a folyamatok felgyorsítása érdekében gyorsabb és hatékonyabb döntésekre és lépésekre lenne szüksége.

3. A hulladékgazdálkodással rendjének megsértésével kapcsolatos jogi szabályozás

A Btk. 248. §-ában meghatározott, a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény törvényi tényállása 2021. március 1-ei hatállyal átfogó módosításon esett át. A keretdiszpozíciót kitöltő a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Ht.) hatálya kiterjed az e törvényben meghatározott kivételekkel (pl. szennyvíz, állati melléktermék stb.) minden hulladékra, a hulladékképződést megelőzését szolgáló tevékenységekre. Emellett jelentős a hulladékgazdálkodásra és a hulladékgazdálkodási létesítményekre és a hulladékgazdálkodási tevékenységek nyilvántartásba vételéről, hatósági engedélyezéséről szóló 439/2012. (XII.29.) Korm. rendelet, de fontos rendelkezések találhatók a környezet- és természetvédelmi törvényben, valamint az országhatárt átlépő hulladékszállításról szóló 180/2007. (VII.03.) Korm. rendeletben és a veszélyes hulladékkal kapcsolatos egyes tevékenységek részletes szabályairól szóló 225/2015. (VIII.7.) Korm. rendeletben is. Fontos rendelkezésként a Ht. 12. §. a hulladék gyűjtésére vonatkozó szabályokat rögzíti. A keretjogszabály alapján a hulladéktermelő az ingatlanon képződött hulladék gyűjtését az ingatlan területén hulladékgazdálkodási engedély nélkül legfeljebb 1 évig végezheti. Természetes személy tulajdonában vagy használatában álló ingatlanon legfeljebb 3 m³, egyértelműen az ingatlanon képződő, a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás körébe nem tartozó és nem építési és bontási hulladék, valamint legfeljebb 10 m³, egyértelműen az ingatlanon képződő építési és bontási hulladék gyűjthető. A Ht. 86. § (16) bekezdése külön rendelkezik arról, hogy a hulladék mennyiségének a meghatározása különösen méréssel, számítással, valamint műszaki becsléssel történhet. A Ht. rendelkezésében foglaltakat meghaladó mennyiségű hulladék gyűjtése hulladékgazdálkodási tevékenységnek minősül, amely felveti a Btk. 248. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény gyanúját. A hulladék elszállítása érdekében a területileg illetékes megyei kormányhivatal, mint hulladékgazdálkodási hatóság jár el. A hulladék felszámolása annak birtokosát, tulajdonosát, vagy amennyiben ezen személy ismeretlen, úgy az ingatlan tulajdonost terheli.

A köztisztasági szabálysértés¹⁵ és a hulladék illegális elhelyezése miatt indítható közigazgatási eljárás eseteinek az elhatárolása a szennyezés mértéke, valamint az elhelyezés körülményei alapján történik. A kis mennyiségű hulladék (jellemzően darabonkénti) eldobása, vagy a közterület valamilyen anyaggal történő beszennyezése miatt szabálysértés, míg a nagyobb mennyiségű hulladék jogellenes elhelyezése miatt közigazgatási hatósági eljárás megindításának van helye. A Ht. 2021. március 1-jén hatályba lépett módosításával az ingatlanon más által, az ingatlantulajdonos hozzájárulása nélkül, ellenőrizetlen körülmények között elhelyezett vagy elhagyott hulladék esetében a hulladékgazdálkodási hatóság folytat le hatósági eljárást. A hulladékgazdálkodási hatóság kijelöléséről szóló 124/2021. (III.12.) Korm. rendelet 1. § (1) bekezdése értelmében a Kormány közigazgatási hatósági ügyekben eljáró hulladékgazdálkodási hatóságként a megyei kormányhivatalt és a hulladékgazdálkodásért felelős miniszter által kijelölt szervezeti egységet hulladékgazdálkodási hatóságot jelöli ki. A törvénymódosítás indokolása szerint az egyszerű szennyezés elleni fellépés a rendőrség hatáskörében maradt, azonban a hulladék illegális elhelyezése alapvetően közigazgatási szankcióval büntethető. Ugyanakkor 10 m³-t, valamint 1000 kg-ot meghaladó mennyiségű hulladék esetén büntetőeljárás lefolytatása szükséges. A hulladékokkal kapcsolatos bejelentések zöménél a mennyiségre tekintettel kommunális hulladékokra nem követhetnek el bűncselekményt, így a nyomozó hatóságok a hozzájuk tett bejelentéseket továbbítják a kormányhivatalba, akik nem nagy sikerrel tudják a megfelelő szankciót kiszabni, az ismeretlen elkövető kilétét felderíteni.

A hulladék illegális elhelyezésével kapcsolatos bűncselekmény alapesete az alábbi két módon valósulhat meg:

- a Btk. 248. § (2) bekezdés a) pontja alapján, aki arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő vagy azok összetevői, illetve élő szervezet egyedeinek veszélyeztetésére alkalmas hulladékot elhelyez;
- a Btk. 248. § (2) bekezdés b) pontja alapján, aki arra a célra hatóság által nem engedélyezett jelentős mennyiségű hulladékot elhelyez.

A törvénymódosítás a mennyiségi korlát bevezetésével részben segítette az egységes fellépést a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény elkövetőivel szemben. Több helyen is gondot okozott az új tényállás megfelelő értelmezése, ugyanis különböző megyékben a szakértők és a hatóságok is eltérően értelmezik a hulladékveszélyeztető mivoltának fogalmát.

A 2021. március 1-jétől hatályos normaváltozást megelőzően a hulladék Btk-ban nevesített fogalma szűkebb körű volt. A bűncselekmény elkövetési tárgya kizárólag az a hulladék lehetett, ami az emberi élet, a testi épség és egészség, a föld, a víz, a levegő vagy ezek összetevői, valamint az élő szervezet egyedeinek veszélyeztetésére volt alkalmas. A normamódosítás a korábbi megszorítást megszüntette, a törvényi tényállás alkalmazási körét pedig ezzel egy időben kibővítette. A Ht. igazgatási előírásai alapján (a nyilvántartásba vétel, a bejelentés vagy az engedély nélküli, illetve az engedély kereteit túllépő hulladékgazdálkodási tevékenység) a hulladék veszélyes voltának bizonyítása nélkül is [Btk. 248. § (1) bek. a) pont] büntetendővé vált. Ugyanígy önmagában is büntetendő az engedély nélküli hulladéklerakás, ha azt jelentős mennyiségű hulladékokra követik el. A Btk. értelmező rendelkezése alapján jelentős mennyiség

¹⁵ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, 196.§.

az 1000 kg-ot vagy a 10 köbmétert meghaladó mennyiségű hulladék. A minősített esetek köre is kibővült. A jelentős mennyiséget el nem érő hulladék esetén.

A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény vonatkozásában egyébiránt továbbra is az esetek jelentős részében a lakossági illegális hulladékelhelyezéssel valósult meg. A települési hulladék engedély nélküli vagy nem a kijelölt lerakóhelyen történő lerakására, elhelyezésére nagyrészt az a jellemző, hogy az elkövetőt nem érik tetten, a szabálytalanul lerakott hulladékot leginkább megtalálják, és annak tényéről tesznek bejelentést a rendőrségnél. Jellemző az is, hogy a hulladékot az elkövetés helyére annak jellegénél, terjedelménél vagy súlyánál fogva járművel vagy gépjárművel szállítják (Törvényi szigorral, 2021). Egyértelműen kijelenthető, hogy alapvetően kommunális hulladék, gépjárművek bontása valamint építési, bontási törmelék illegális elhelyezése miatt indult büntetőeljárásokat, egy-egy kivételtől eltekintve magánszemélyek követtek el. Ritkán fordul elő, hogy építkezés során az ott dolgozók – kivitelező megbízottja, megrendelő – utasításra a keletkezett törmelékot illegálisan szállítják és engedély nélkül helyezik el, vagy illegálisan töltik fel vele a talajt. A hulladékhierarchia első számú megoldásai közé tartoznak a megelőzés és az újrahasznosítás növelése (Bera-Mészáros, 2022, 82.). A nyomozó hatóságok a megelőzést a közrendvédelmi állomány bevonásával visszatérő ellenőrzések végrehajtásával, valamint az önkormányzatokkal együttműködve térfigyelő kamerák, vadkamerák telepítésével hajtják végre.

4. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértésével kapcsolatos bűncselekmény statisztikai adatai

A vizsgált bűncselekmény vonatkozásában az országos értékek évenkénti összehasonlítását a regisztrált bűncselekmények száma, nyomozás és a felderítési eredményesség vonatkozásában a 1. számú ábra tartalmazza.

1. ábra: Hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, Forrás: Enyübs

Az ábra ENyÜBS adatai alapján megállapítható, hogy a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmények száma évenkénti bontásban 300 és 500 eset között mozog. Egy-egy ügyszámemelkedés nagyobb ügyszámhoz, sorozatalkövetés felderítéséhez köthető. A vizsgált bűncselekmény vonatkozásában a nyomozás eredményességi mutató országos értéke csökkenő tendenciát mutat, 2020. évben 32,7 %-os értékkel zárult. A nyomozás felderítettségi mutató azonban évről-évre növekedést mutat, bár csupán néhány százalékos mértékben. A mutató 2020. évben 24,5 % volt. A regisztrált bűncselekmények számossága a jogellenes személtelhelyezéskörében csak egy statisztikai számadat, nem a ténylegesen elhelyezett szeméthalmokat mutatja. Mindez természetesen nem a nyomozó hatóságok/az igazságszolgáltatás hibája vagy hiányossága, hiszen nagyon magas a látencia, nem minden jogellenes hulladékkelhelyezés nyomán indul hatósági vagy büntetőeljárás, erre csak akkor kerül sor, ha a látókörbe kerül e magatartás (Garai-Molnár, 2021, 170).

A 2022-es év I-IX. hónapja, illetve a tavalyi év azonos időszakának adatait megvizsgálva a bűncselekményt leggyakrabban kommunális szilárd hulladéokra, építési törmelékre, akkumulátorra, elektrotechnikai hulladéokra, ipari szilárd hulladéokra követték el.

6. Az országos szakirányítás megállapításai és javaslatai a hatékonyabb fellépés érdekében

Közép-Európát, így Magyarországot – tranzit és célországként egyaránt – is fokozottan érintik az illegális hulladékszállítások. A zöld listás hulladékszállítás fedése mellett veszélyes hulladék is érkezik Magyarországra, mely ellenőrizetlenül, illegálisan kerül feldolgozásra, elégetésre. Nemzetközi trend továbbá a műanyag hulladék-tüzek elszaporodása. Ezek háttere a hulladék kínai felvásárlásának a megszűnése, amely miatt az újrahasznosítás lehetősége beszűkült. A nemzetközi hulladékkereskedelem ötven százalékát szállították Kínába, műanyag hulladékból évi 7-8 millió tonna érkezett az országba. Az EU műanyag hulladék-exportjának 95 százaléka ment Kínába, az USA összes hulladékának pedig a 40 százaléka (g7.hu, 2020). Így a hivatkozott jogellenes magatartás jelenthet olcsó megszabadulási lehetőséget a felgyülemlett hulladéktól. Egy tanulmány szerint a kínai személtimport megszűnése szükségszerűen 2030-ra 111 millió tonna kiszorulásával jár, amit nem lesz hova tenni (China plastic waste, 2018). Így már jobban értelmezhető, hogy a bűncselekmény nemzetközi, szervezett bűnözési trendjei fognak dominálni az elkövetkező néhány évben. Mindezek ellenére a rendőrség nyomozó hatósági szintjein ez a bűncselekmény alacsony értékeléssel bír, hiszen e bűncselekmények felderítése alapvetően a helyi szervek hatáskörébe tartozik. Nagyon ritkán, az egyes esetek specialitása, összetettsége miatt, illetve egyéb indokolt esetben a területi szerv, vagy a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda (a továbbiakban: KR NNI) szakalegysége végzi a nyomozást, amennyiben külön kijelölik erre. Az illegális hulladékkelhelyezéssel szembeni fellépés fontos tényezője a hatóságok kölcsönös információmegosztása, együttes fellépése, a tevékenység egzaktabb elhatárolása. A rendőrség a minél sikeresebb, hatékonyabb felderítés érdekében együttműködik a kormányhivatalokkal, önkormányzatokkal, jegyzőkkel, polgárőrségekkel, természetvédelmi őrkkel, halászati őrkkel, mezőőrökkel, katasztrófavédelmi szervvel, a Nemzeti Adó- és Vámhivatallal és a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatallal.

Ugyancsak fontos a rendészeti állomány érzékenyítése a téma iránt, visszatérő járőri jelenlét,

tájékoztatók kiküldése a közrendvédelmi/rendészeti osztályoknak, rendőrőrsöknek a jellemző elkövetési helyekről, módszerekről. Az is megállapítható, hogy a tevékenység visszaszorítása elsősorban az önkormányzatok és civil szervezetek bevonásával lehetséges, az önkormányzatok téma iránti érzékenységtől függ a kezdeményezett eljárások száma. A kulcs kifejezés a fenntarthatóság. A hulladékgazdálkodás területén cél a hulladékok keletkezésének minimalizálása. Ez hatékonyabb alapanyag-felhasználással és az újrafeldolgozás magasabb arányával érhető el. A hulladékok keletkezését úgy is lehet csökkenteni, hogy az anyag- és energiaáramlások mentén elősegítjük a gazdasági tevékenységek összehangolását, azaz az egyik termelési folyamatban keletkező anyag- és energiahulladék legyen a következő folyamat inputja (Keletkezett hulladék, 2022). Hasznos lenne az illegális szemétkerakó helyeken figyelmeztető táblák kihelyezése, illetve egyes önkormányzatok már meg is valósították, illetve javasolt a lakosság tájékoztatása a vizsgált cselekmény által okozható károkat illetően. Kitűnő kezdeményezés az un. hulladékradar applikáció bevezetése, amely jelentősen hozzájárult az illegális szemétkerakóhelyek elleni küzdelemhez (Hulladékradar, 2022). A hulladék legális elhelyezésének a megkönnyítése segítséget jelentene az illegális tevékenység kiszorításában, tekintettel arra, hogy a legális elhelyezés helyenként nehezebb és költséges. Vannak olyan települések, ahol a háztartásban keletkezett kommunális hulladék szabályszerű elhelyezésére a lakosoknak nincs lehetősége. Emellett kiemelt a bűnmegelőzés és a sajtó szerepe, amelynek keretében szükséges a lakosság tájékoztatása a hulladéklerakó díjairól, elérhetőségeiről, díjmentességről, szankciókról.

Indokolt a helyi civil szervezetektől érkezett jelzések fokozott figyelemmel kísérése, mobil applikációkon keresztül a közigazgatási hatósághoz beérkezett adatok nem egyértelműek, például kimutathatóan több részletben egymástól függetlenül letett hulladékokat a rendszer egynek kezeli, és így haladja meg a jelentős mértéket, amely miatt a feljelentést teszik. Gyakorlati probléma, hogy a lakossági bejelentést, vagy egyéb észlelést követően a környezetvédelmi hatóság „szemrevételezés alapján” írja le a hulladék mennyiségét, amely alapján nem egyértelmű, hogy az így megállapított mennyiség a bűncselekményi határt eléri-e és pontosan mi az összetétele. Ezen tények hiányában mindenképp szükséges szemle tartása. Több esetben előfordult olyan, hogy a rendőrség helyszínre történő megérkezésekor a hulladék már nincs ott, amelynek oka, hogy a helyi környezetvédelmi hatóság tájékoztatása szerint, hogy nekik jogszabály alapján haladéktalanul el kell szállítani azt. Ezen probléma a társszervekkel történő szoros együttműködés keretében oldható meg. Szintén kihívás a hulladéklerakás esetén, hogy amennyiben látják, hogy valahol már van szemét, úgy oda mások is raknak le szemetet, ezzel megnehezítve az egyes különálló cselekmények elhatárolását. Az elkövető kilétére sok esetben a hulladék átvizsgálásával kinyert információkból lehet következtetni, azonban gyakori védekezési stratégia, hogy az így azonosított személyek irataik eltulajdonítására hivatkoznak (ORFK feladatterv, 2021).

5. Összegzés, javaslatok

A tanulmánnyal érintett téma jelentős kihívásokkal és akadályokkal küzd, vegyük is sorra őket:

- A rendőrség, mint nyomozó hatóság hatásköri és illetékességi szabályai.

Egy bizonyos bűncselekmény nyomozásával kapcsolatos hatásköri szabályozás fontosabb szerepet tölt be a valóságban, mint akár az, hogy milyen büntetési tétellel fenyegetik, vagy egyébként mekkora a jogalkotó által megítélt társadalmi veszélyessége. Mivelhogy a hatósági reagál módját elsődlegesen az határozza meg, hogy milyen erőforrások állnak rendelkezésre az adott bűncselekmény üldözésére. „*A nyomozó hatóságra vonatkozó hatásköri szabályozók specialitása az, hogy a büntetőügyekkel kapcsolatos tennivalókat részben a rendőrség szervein belül, másrészt azonban a rendőrség szervei és más, ugyancsak nyomozó hatóságként tevékenykedő szervek között osztják meg.*” (Szabóné, 1974, 119). A jogalkotó hatásköri és illetékességi módosításai többnyire azt a célt szolgálták, hogy a kiemelt kategóriába tartozó bűncselekményeket egyik területi szervtől egy másik területi szervhez, esetleg központi szervtől területi szervhez helyezzen át. Továbbá új kiemelt vagy kivételes hatáskörű területi szerveket hozzon létre, vagy nevezzen át, de ezek a helyi szintű nyomozó hatóságokhoz rendelt bűncselekmények számarányára jelentős változást nem gyakorolt (Vári, 2019). Ebből jól levezethető módon, amíg a hulladékgazdálkodás megsértésének nyomozási feladatait a hatásköri szabályozás nem helyezi magasabb, legalább területi szintű nyomozó hatósághoz, addig jelentős mértékben nem fog több eljárás indulni, ahogy nem fog javulni a nyomozás sem a felderítési mutató. Ez elsősorban kriminálpolitikai kérdés, ami azt jelenti, hogy szakmapolitikai döntésre lenne szükség, ami automatikusan „felértékeli” ezt a bűncselekményt. Onnantól nem felsővezetői döntéstől függ a hatáskörbe helyezés, hanem már kezdetektől a nagyobb kapacitással, így jobb felderítő képességgel rendelkező szerv fog nyomozni az ilyen ügyekben.

- Szétaprózodott (nehezen értelmezhető) jogszabályi környezet. Nem kétséges, hogy ez okozza a legnagyobb fejfájást a jogalkalmazóknak. Egyrészt a hulladékgazdálkodás megsértése keretjogszabály jellege miatt a bűncselekményt számos más jogágba tartozó norma tölti meg, és határoz meg olyan elemeket, amelyek pontos ismerete nélkül nehéz még a tényállászerű magatartások detektálása is. Gondoljunk csak arra, hogy mit tekintünk hulladéknak, az egyes hulladékfajtákat hogyan lehet megkülönböztetni egymástól, a hulladékgazdálkodás keretében milyen magatartások jogszerűek és jogszerűtlenek. Teljesen más a teendő attól függően, hogy mit minek minősítünk az észleléskor, vagy a hatósági intézkedés során. Példa okának elég, ha a Hulladék lefoglalásával kapcsolatos feladatokat említem. Ugyanis alapesetben a 11/2003. IM-BM-PM együttes rendelet 3. §-ban foglaltak alapján szükséges intézkedni. Amennyiben a bűnjel a hatósághoz vagy a bűnjelkezelőhöz terjedelme, súlya, jellege, mennyisége, kezelésének vagy gondozásának szükségessége miatt nem szállítható be, illetve tárolása nem megoldható, díjazás ellenében a szakszerű kezelés feltételeivel rendelkező gazdálkodó szervezet őrizetébe és kezelésébe adható. Amennyiben viszont az merül fel, hogy a hulladék összetétele alapján veszélyesnek minősül, úgy különösen körültekintően kell eljárni pl. biztonságos mintavétel során; az anyag jellegére tekintettel az elszállítás a katasztrófavédelmi hatóság közreműködésével; jövedéki termék hulladék esetén a bűnjelként történő elhelyezés a Nemzeti Adó- és Vámhatóság bevonásával történik. Egyébiránt a hulladék elszállítása nem a nyomozó hatóság feladata, azonban előfordulhat, hogy bűncselekmény gyanúját megalapozó, illegálisan szállított hulladék esetében szükséges a hulladék szállítóeszközzel együtt elkobzás céljából történő lefoglalása és a legközelebbi hulladéklerakóban történő leállítás a szemle megtartása, a hulladék megfelelő elhelyezése céljából. Amennyiben bűncselekmény elkövetésének a gyanúja merül fel, úgy a Btk. 72. § (1) bekezdés a) pontja alapján – amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak vagy arra

- szántak – figyelemmel a Btk. 73. § c) pontjára, a kötelező elkobzás esete áll fenn a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény vonatkozásában.
- Sokféle hatóság, átfedésben lévő jogkörökkel. Az illegális szemétkerakással kapcsolatosan számos hatósági jogkör van egymással részben átfedésben és a cselekvési lehetőségek is félreérthető helyzetekhez vezetnek, melynek eredményeképpen sok esetben mutogatnak egymásra az egyes hatósági szereplők, amelyek elkerülése érdekében szoros protokolt kell követni. Az illetékes kormányhivatal hulladékgazdálkodási hatósága köteles minden segítséget megadni az intézkedő rendőröknek, ahogy egyebek mellett kötelesek tájékoztatni az eljárást folytató rendőri szervet az intézkedés környezetében található azon hulladékgazdálkodási engedéllyel rendelkező gazdálkodó szervezetekről, ahol szükség esetén a hulladék átmenetileg elhelyezhető. Amennyiben a jogsértő cselekményt észlelő rendőri szerv hatósági eljárást kezdeményez az illetékes megyei kormányhivatal hulladékgazdálkodási hatóságánál, vagy a nemzetközi hulladékszállítás szabályainak megsértése esetén az országos hatáskörrel rendelkező Pest Megyei Kormányhivatalnál.
 - Visszatartásra alkalmatlan büntetőjogi szankciórendszer. Ahogy a statisztikai adatokból is kiderül, az országosan éves szinten indított 4-500 eljárás nem kiemelkedő mennyiségű, különösen, ha a szeméthalmok számát nézzük az ország egésze vonatkozásában. Ráadásul az eljárások nagy többsége eredménytelen lesz, a 30-40%-os nyomozáseredményességi mutató mellett alig 150 ügy kerül a bíróság elé. Az a néhány ügy, amely vádirattal a bíróság elé kerül, ez 2021 első félévében 18, addig 2022. első félévében mindössze 53 ügy volt. Az ügyek jelentős része tárgyalás nélkül büntetévégzéssel zárult, ez az arány 2021. első félévében 53, addig 2022. azonos időszakában 92 volt. Az országos tendencia azt mutatja, hogy az elkövetők szankcionálására 41%-ban a felfüggesztett szabadságvesztést tartották a legmegfelelőbbnek, míg csak 24%-ban a pénzbüntetést, és 18%-ban a közérdekű munkát. Próbára bocsátás a vádlottak 9%-ánál jöhetett szóba, az elzárás elenyésző, végrehajtandó szabadságvesztést pedig kizárólag büntetett előéletű elkövetők esetében indítványoztak az ügyészségek, illetve azokban az ügyekben, ahol büntetőeljárás hatálya alatti elkövetés történt, ez a vádlottak 7%-át tette ki. (Garai, 2017). Következésképpen nincs komoly és érdemi büntetőjogi fenyegetettség a szankcionálás oldaláról sem.
 - Bizonyítás összetettsége és költségessége. A bűncselekmény alapvetően nem az egyszerű és könnyű megítélésű bűncselekmények osztályába tartozik. Sokrétű, összetett nyomozást igényel, amelynek elengedhetetlen eleme a szakértő bevonása, amely jelentős bűnügyi költséget jelent. Elég csak arra gondolni, hogy gyakran felmerül más a környezetkárosítás bűncselekmény gyanújának megállapításához szükséges azon jogszabályi feltétel vizsgálata, amely szerint ezen tevékenység alkalmas emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő vagy azok összetevői, illetve élő szervezet egyedének veszélyeztetésére, minden esetben szakértői feladat. A szakértő bevonása pedig jelentősen növeli az eljárások költségét.
 - Az állomány szakmai hozzáértésének hiánya. A hulladékok szállításának ellenőrzése esetén, illetve az illegális szemétkerakás észlelése esetén is jelentős szakmai tudás birtokában lehet megfelelő döntést hozni, ehhez viszont a közterületi rendőri állomány nem rendelkezik megfelelő ismerttel. Ahogy a nyomozó hatóság tagjai sem, főleg mert rendkívül kevés ilyen eljárás indul, így értékes tapasztalatok nem alakultak, és nem is tudják azt egymással megosztani. Pedig az ilyen nyomozáshoz szükséges speciális szaktudás kiterjed a vizsgált cselekménnyel érintett társhatóságokkal, szakértőkkel történő szoros együttműködésére, az egyes hulladékfajtákra vonatkozó jogszabályi háttér változásainak nyomon követésére. A vizsgált tevékenységet ellenőrző

hatóságokkal történő egyeztetés minden ügy esetén új információkkal szolgál a korábbiakhoz képest, melyek ismerete, az eredményes lefolytatás feltétele. A szakirányítás számára lényeges és fontos a rendészeti állomány érzékenyítése a téma iránt, visszatérő járőri jelenlét, tájékoztatók kiküldése a közrendvédelmi/rendészeti osztályoknak, rendőrőrsöknek a jellemző elkövetési helyekről, módszerekről (Módszertani Segédlet ORFK, 2021).

- Nem bír jelentőséggel a szervezeti hatékonyság értékelésében. A 2010-es éveket követően születettek megoldások a szervezeti teljesítményértékelés elemeire nézve olyan belső szabályozókban, mint a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok, a rendőrkapitányságok és a határrendészeti kirendeltségek objektív mérőrendszer alapján történő értékelésének eljárásáról szóló 18/2012. (X. 12.) ORFK utasításban, majd a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről szóló 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet, és a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek szervezeti teljesítményértékelése keretében elvégzendő, a szervezeti működés teljesítménymutatói értékelésének szempontrendszeréről szóló 36/2013. (XII. 21.) BM utasítás. Ezek a normák határozzák meg, hogy mely bűncselekmények bírnak kiemelt jelentőséggel, ezek indikátorként határozzák meg a rendőri szervek feladatának fókuszát. Nos ezek között, nem meglepő módon nem szerepel a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése tényállás.
- A vagyonvisszaszerzés nincs (még) kiterjesztve erre a területre is. Mivel a bűncselekmény nincs kiemeltként kezelve, ezért ennek nemzetközi vonatkozásai, ahogy szervezett bűnözői aspektusai sem hangsúlyosak, így rendkívül ritkán kerül sor a vagyonvisszaszerzés kiterjesztésére ezen bűncselekményi körre. Éppen ezért érdemes szélesíteni a módszertani spektrumot ebbe az irányba is. (Mátyás és mtsai, 2021).

Felhasznált irodalom

- Bera P., Mészáros A., (2022): A műanyag hulladékok újrahasznosításának globális és lokális tényezői és hajtóerői, különös tekintettel az EU-ra. *Külgazdaság*. 66: 5-6. 78-108. p.
- Garai R. (2017): A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének elhatárolási kérdései. OKRI 2017/III/B/2/30. sz. kutatás.
- Garai R., Molnár T. (2021): A hulladékprobléma kriminológiai és büntetőjogi vetülete. *Jog Állam Politika: Jog- És Politikatudományi Folyóirat* 4. 159-179. p.
- Geyer R., Jambeck, J. R., & Law, K. L. (2017): Production, use, and fate of all plastics ever made. *Science Advances*, 3(7), e1700782. <https://doi.org/10.1126/sciadv.1700782>
- Mátyás Sz., Frigyer, L., Prilenszky, G. (2021): A virtuális fizetőeszközök szerepe és jelentősége a vagyonvisszaszerzés során. *Belügyi Szemle: A Belügyminisztérium Szakmai Tudományos Folyóirata* (2010-) 69: 3. 417-430 p.
- Molnár T. G. (2015): Az ipari hulladékgazdálkodás vállalati gyakorlata. TÁMOP 4.0. (Elérhető: <https://adoc.pub/konv-az-ipari-hulladekgazdalkodas-vallalati-gyakorlata.html>. Letöltés ideje: 2021.06.11.).
- Németh N., Mészáros, K. (2022): A nyugat-dunántúli háztartások vizsgálata a hulladékkezelési környezettudatossági indexen keresztül, *STATISZTIKAI SZEMLE* 100: 11 pp. 1025-1054 p.
- ORFK 2021. évi szakmai feladatterv 1.7. pontjában meghatározott „A hulladékgazdálkodás kockázati tényezői és annak büntetőjogi aspektusai” című feladat végrehajtásáról szóló jelentése

- Országos Rendőr-Főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Főosztály által „a hulladékkal kapcsolatos intézkedések egységes gyakorlatának kialakítása céljából” készített Módszertani Segédlet, 2021
- Somfay D. (2021): Társadalmi szemléletformálás a magyarországi hulladékgazdálkodás területén 298 p. Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációtudományi Doktori Iskola.
- Szabóné Nagy Teréz (1974): Büntetőeljárás-jog. Budapest, BM Tanulmányi és propaganda csoportfőnökség.
- Vári V. (2019): Hatásköri szabályozás, mint a nyomozás erőforrás-elosztási eszköze a rendőrségen. Magyar Rendészet 19: 1 pp. 167-180.

Internetes források

- Környezeti problémák, 2019: <https://www.portfolio.hu/krtk/20210312/mit-dobunk-ki-a-kukaba-felterkepeztuk-a-hazai-hulladekhelyzetet-473564> (letöltve: 2022. november 3.)
- Mit dobunk ki a kukába? – Feltérképeztük a hazai hulladékhelyzetet, 2021: <https://xforest.hu/globalis-kornyezeti-problemak/> (letöltve: 2022. november 3.)
- Műanyagszennyezés káros hatásai, 2021: <https://www.montiviz.hu/hu/hirek/milyen-karos-hatasai-vannak-a-vizi-elovilagra-a-muanyag-szennyezésnek> (letöltve: 2023. január 13.)
- Törvényi szigorral és összefogással küzdünk a tiszta környezetért, 2021: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2021/05/torvenyi-szigorral-es-osszefogással-kuzdunk-a-tiszta-kornyezert> (letöltve: 2021. október 22.)
- Európát ellepték a hulladékhegyek, miután már nem tolhat át minden ganét Kínába, 2020: <https://g7.hu/vilag/20200125/europat-elleptek-a-hulladekhegyek-miutan-mar-nem-tolhat-at-minden-ganet-kinaba/> (letöltve: 2022. november 23.)
- China's plastic waste ban will leave 111 million tons of trash with nowhere to go, 2018: <https://www.theverge.com/2018/6/20/17484866/chinas-plastic-waste-import-ban-trash> (letöltve: 2023. január 3.)
- Hulladékradar applikáció segítségével 66 ezer tonna illegális hulladékot sikerült felszámolni, 2022: <https://kormany.hu/hirek/a-hulladekradar-applikacio-segitsegevel-66-ezer-tonna-illegalis-hulladekot-sikerult-felszamolni> (letöltve: 2021. szeptember 23.)
- Országos Hulladékgazdálkodási Terv 2021-2027. 2018: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/9/92/921/921c2f798773d4336ee3f45884a662d3018bb3d7.pdf> (letöltve: 2022. március 14.)
- Keletkezett hulladék, 2022: <https://www.ksh.hu/ffi/3-28.html> (letöltve: 2022. november 12.)

Jogforrások

- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)
- A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Ht.)
- A hulladékgazdálkodásra és a hulladékgazdálkodási létesítményekre és a hulladékgazdálkodási tevékenységek nyilvántartásba vételéről, hatósági engedélyezéséről szóló 439/2012. (XII.29.) Korm. rendelet
- Az országhatárt átlépő hulladékszállításról szóló 180/2007. (VII.03.) Korm. rendelet
- A veszélyes hulladékkal kapcsolatos egyes tevékenységek részletes szabályairól szóló 225/2015. (VIII.7.) Korm. rendelet

- A lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról szóló 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet
- A megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok, a rendőrkapitányságok és a határrendészeti kirendeltségek objektív mérőrendszer alapján történő értékelésének eljárásáról szóló 18/2012. (X. 12.) ORFK utasítás
- A belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek szervezeti teljesítményértékelése keretében elvégzendő, a szervezeti működés teljesítménymutatói értékelésének szempontrendszeréről szóló 36/2013. (XII. 21.) BM utasítás

A turizmus és a turizmus biztonság aktuális kérdései

A COVID-19 hatása a fővárosi turizmust károsító vagyon elleni bűncselekményekre, különös tekintettel a zseblopásra

Dr. Bánáti Tibor

*Ph.D hallgató, - Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
1089 Budapest, Diószegi Sámuel utca 40.*

e-mail cím: banati.tibor@uni-nke.hu

Absztrakt

A COVID-19 okán kialakult pandémia szükségszerűen magával hozta a bűncselekmények, azon belül a vagyon elleni deliktumok számának megváltozását. A statisztikai adatok alapján bizonyos vagyon elleni bűncselekmények elkövetői egyre inkább a kiberteret preferálják elkövetési helyként, míg a „klasszikusnak” mondható bűnesetek ugyanakkor továbbra is a való világban történnek, elkövetőik a szállodákban, vagy a turisztikailag frekventált helyeken károsítják meg áldozataikat. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy a vagyon elleni bűncselekmények, kiemelten a zsebtolvajlások milyen irányban és milyen mértékben változtak Budapesten a pandémia időszakában. A statisztikai adatok megjelenítése mellett a kutatási eredmények elemzésével és értékelésével mutatom be fővárosunk bűnelkövetőinek turistákat is érintő vagyon elleni bűnös tevékenységének alakulását.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Úgy gondoltam, hogy a 2022. december 09. napján Zalakaroson megrendezett VII. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia egyik előadójaként úgy fogom érezni magam, mint egy outsider. Ezt az érzést arra alapoztam, hogy a turizmus világában meglehetősen járatlan, a magánbiztonsági szektort felületesen ismerő rendőrtisztként szinte csak érintőlegesen kapcsolódik a témám a fősodorhoz, a turizmusbiztonsághoz. Később, ahogy a cikket készítettem, rájöttem: a zsebtolvajok nem csupán közbiztonsági szempontból veszélyesek a társadalomra, bűnös tevékenységüknek jelentős hatása van a nemzetgazdaságra és az országimázsra egyaránt. Ebből az aspektusból vizsgálva a zsebesek jelentős mértékben megkeserítik a hazánkba érkezők életét, itt tartózkodását.

A turizmus résztvevőire nézve a kiemelkedő csoportképző helyek: az állomások, nevezetes közterületek, híres épületek, vásárcsarnokok kiváló elkövetési helyet biztosítanak a többnyire csoportokban dolgozó elkövetőknek, értékeinket a kialakult tömegben könnyedén eltulajdoníthatják. Remek lehetőség a tolvajok számára a tömegközlekedési helyeken, eszközökön csoportokban utazó turisták is. A COVID-19 okozta pandémiás helyzet szükségszerűen negatív hatást gyakorolt a turizmusra, esetünkben a „ráépülő” zseblopásra is.

Tanulmányomban a fővárosi zsebtolvajlások COVID-19 időszaka alatt bekövetkezett változásait mutatom be, hiszen a vagyon elleni deliktumok közül a zsebtolvajlás módszerével elkövetett lopás az, amely a turizmusra közvetlen hatást gyakorol.

2. Anyag és módszer

Kutatásom során a Belügyminisztérium által üzemeltetett Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENyÜBS) adatait használtam fel. Az ENyÜBS egy ún. követő jellegű statisztika, amely azt jelenti, hogy az abban szereplő bűncselekményi adatok a lezárt nyomozások statisztikai adatait tartalmazzák. Ezen típusú bűncselekmény esetében igen magas fokú látenciáról beszélhetünk, valamint a hatóság előtt nem ismert lopások adataival sem dolgozhatunk.

Kutatásom során a fővárosra koncentráltam, mivel hazánk szebbnél szebb tájai közül a budapesti turizmus mindmáig kiemelkedő szerepet tölt be az ágazatban. Az épített és természeti környezet, a turisztikai szempontból kiemelt látnivalók szinte mágnesként vonzzák a turistákat, és – bár más okokból – a zsebtolvajokat is. Budapesten működik továbbá hazánk egyetlen, a zsebtolvajokra specializálódott rendőri egysége: a Budapesti Rendőr-főkapitányság Vagyonvédelmi Osztály Zsebtolvajász Alosztálya. (Kovács, 2000) A rendőri egység tagjai mind a tolvajok elfogásában, mind a büntetőeljárás további lefolytatásában kizárólagos illetékességgel rendelkeznek a fővárosban, jelentős mennyiségű többletterhet levéve ezzel a kerületi szervek „válláról”.

A vizsgált időszak a 2019–2021. évek közti intervallum volt, mivel a COVID-19 időszakával együtt az azt megelőző trendet is vizsgálnom kellett ahhoz, hogy viszonyítási alapom legyen a zsebtolvajlás alakulásával kapcsolatban. Az elkövetési időszak ezen deliktum esetében folytonos, mégis kiemelt időszaknak számítanak a nemzetközi és nemzeti ünnepek, valamint a nyári turisztikai szezon is. Kriminálstatisztikai kutatásom során azt vizsgáltam, hogy a számadatok tükrében kimutatható-e egyértelmű összefüggés, ok-okozati kapcsolat a zsebtolvajlások számának alakulása és a COVID-19 okán bevezetett korlátozások között.

3. Eredmények és értékelésük

A zsebtolvajlás a magántulajdon kialakulásával egyidős. Mióta pénzt, értéktárgyat hord magánál az ember, valószínűleg azóta vannak zsebmetsző tolvajok is. Olyan jelenség ez, mely ellen mindig nehéz volt harcolni. (Kelemen, 2008) Az elkövetési módszerek az évszázadok során lényegében nem változtak: a tolvaj a sértett ruházatából, testén viselt hordozó eszközéből tulajdonította el annak értékeit. A vizsgált módszerrel elkövetett lopások száma az évszázadok során bizonyosan változott, releváns adatok azonban a múlt század végétől állnak rendelkezésre. A zsebtolvajlások száma a rendszerváltást követő években jelentős mértékben megnőtt, ami nagyban befolyásolta a vagyon elleni bűncselekmények számának alakulását is.

Az elkövetett zsebtolvások – az általában kisebb kárérték ellenére is – igen rossz hatással vannak az emberek szubjektív biztonságérzetére, amit a médiumokban hangoztatott pozitív statisztikai számadatok tükrében sem lehet megnyugtatónak nevezni. A fenti elkövetések nem pusztán a bűnügyi statisztikákat rontják jelentős mértékben, hanem hazánk nemzetközi megítélését is negatívan befolyásolják, nem is beszélve a turisták számának kimutatható csökkenéséről.

Ahhoz, hogy a zsebtolvajokat és bűnös tevékenységüket megismerhessük, feltétlenül szükséges az elkövetők, az elkövetési módok és még ha csak felületesen is, de a jogi szabályozás megismertetése a kedves olvasóval.

Jogi szabályozás

Hatályos büntetőjogi kódexünk, a 2012. évi C. törvény (Btk.) a 370. § alatt szabályozza a lopás törvényi tényállását. A jogszabályhely alapján

„Aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el.

(2) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a lopást kisebb értékre vagy

b) a szabálysértési értékre elkövetett lopást

ba) bűnszövetségben,

bb) üzletszerűen,

bc) dolog elleni erőszakkal - ideértve azt is, ha a dolog eltulajdonításának megakadályozására szolgáló eszközt állagsérelem okozása nélkül eltávolítják, vagy a dolog eltulajdonításának megakadályozására alkalmatlanná teszik -,

bd) zsebtolvajlás útján,

be) egy vagy több közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvételével, követik el.” (Btk. 370. §)

A jogalkotó a normaszöveg megfogalmazásában egyértelműen ki kívánta emelni a zsebtolvajlás módszerét, mint a lopás alapeseti tényálláshoz képest minősített esetet. Ennek oka a módszer elszaporodottsága, a sértettekre gyakorolt jelentősen negatív szubjektív hatásban és a jelentős mértékű károkozásban egyaránt keresendő. Minősített eset lévén a zsebtolvaj cselekménye a bűncselekmény vétségi alakzatának minősül akkor is, ha a szabálysértési értéket meg nem haladó tárgyra követi el, sőt már a zsebtolvajlás kísérlete is büntetendő cselekmény.

Ahhoz, hogy a cselekmény zsebtolvajlás módszerével elkövetett deliktumnak minősüljön, védendő értékeinknek (birtokba vehető, ingó dolog) közvetlen testi őrizetben, vagy testünkön viselt ruházatunkban, kézben tartott, vagy vállon, háton hordott táskánkban kell lennie. A be) alpontban szereplő magatartás az esetek nagy többségében – a tapasztalat alapján szinte mindig – együtt jár a zsebtolvajlással. Valljuk be, igen kevesen tartjuk az iratainkat a pénztárcánktól

elkülönülő helyen. Szükséges ismerv továbbá, hogy az elkövető cselekménye áldozata előtt rejtve, fedve maradjon, más esetben tevékenysége nem minősül zsebtolvajlás módszerével elkövetett lopásnak.

Az elkövetők módszereinek bemutatása

Zsebtolvajok vonatkozásában egyaránt beszélhetünk egyes és többes elkövetési alakzatról. Amennyiben a zsebtolvaj csoportosan dolgozik, a csoport minden résztvevője kifinomult módszerrel, ha kell, saját szerepét a társával szükség szerint felcserélve tevékenykedik a sértett kárára. A többes elkövetési alakzat klasszikus résztvevői:

- a tolvaj, aki ellopja kiszemelt áldozat értékeit, frontembernek is nevezik;
- a figyelő, több személy is lehet, jellemzően 1-2 fő;
- a fedező, feladata azon személyek kiszűrése, akik esetleg figyelik őket;
- az értékmentő, aki az elkövetés után a lopott dolgot elviszi. (Kovács, 2000)

A tettestársak ebben az esetben azok, akik az elvételt, vagy a cselekményt közösen, egymás tevékenységéről tudva, cselekményükben egymást kiegészítve, akarategységben valósítják meg. A csoportosan elkövetett zsebtolvajlásnál a szerepek előre meghatározottak. A csoport részét képezi az a személy, aki a közvetlen környezet figyelését, aki a figyelemelterelést, aki a fedezés folyamatát, aki magát a lopást végzi és az is, aki az eltulajdonított tárgyat átveszi. Ez utóbbit hívja a rendőri szakzsargon értékmentőnek.

A zsebtolvaj nem ismerhető fel öltözékéről, neméről, koráról, olyan ő, mint bármely más személy. Általánosságban elmondható, hogy átlagosan, vagy jól öltözött, nem ápolatlan, nem kirívó viselkedésű. A szervezett zsebtolvaj csoportok tagjai közt nem ritka a fiatal – vagy gyermekkorú elkövető. Ez mind a kezűességnek, mind a fiatalkorúakkal szembeni enyhébb büntetőjogi elbírálásnak tudható be, így felnőtt társaik könnyen pótolhatónak, helyettesíthetőnek tartják őket. (Ernszt, 2018)

A COVID-19 hatása a fővárosi bűnözésre

A 2019-ben, Kínában felfedezett COVID-fertőzés és a pandémia veszélyének híre természetesen hazánkat is elérte. Utólagos kimutatások már arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a 2019-es év novemberében-decemberében megjelent hazánkban a COVID-19 vírus, de enyhébb lefolyású megbetegedéseket okozott. A világszerte bevezetett korlátozások értelemszerűen egy csapásra megváltoztatták mindennapjainkat, a szabad mozgásukban jelentősen korlátozott emberek egy soha nem ismert élethelyzettel szembesültek. A turisztikai adatok alakulásának szempontjából relevanciával bíró hazai adatok az alábbiak:

- az első magyar fertőzött: 2020.03.04. (Budapest)
- Operatív Törzs létrehozása: 2020.01.31.
- országos veszélyhelyzet: 2020.03.11.
- kijárási korlátozás elrendelése: 2020.03.28 - 04.11.
- kijárási korlátozás feloldása: 2020.05.18.
- óvoda-iskolaszünet feloldása: 2020.06. hótól (Budapesten)
- szállodai korlátozások bevezetése: 2020.11.11.
- maszkviselés feloldása zárt térben: 2022.03.07.

A sorolt magyarországi intézkedések, illetve azok bevezetése azért fontos momentum, mert a megjelöltek alapján a 2020. 03. hó és a 2022. 03. hó között eltelt időszakot kell górcső alá vennünk a zsebtolvajlás tekintetében. Bár a COVID-időszak nem múlt el teljesen, mégis az első magyar fertőzött hivatalos felfedezésétől a nyilvános helyen történő maszkviselési kötelezettség feloldásáig terjedő időszakot kell megvizsgálunk.

Egy kriminalisztikai képzavarral élve a zsebtolvajlás - akár csak a rablás és a kifosztás bűncselekménye - ún. szükségszerűen jelenléti bűncselekmény, hiszen csak a sértett(ek) és az elkövető(k) együttes jelenlétében válik elkövethetővé ez a deliktum. A korlátozások okán a turisták számában tapasztalható drasztikus létszámcsökkenés értelemszerűen a zsebtolvajlások számának csökkenéséhez kell vezessen. A statisztika adatok segítségével arra kaptam választ, hogy a sértetteket vizsgálva magyar, vagy külföldi állampolgárságú személyek váltak zsebtolvajok áldozatává, a magyar sértettek közül arra vonatkozóan, hogy melyikük volt turista, pontos adatok nem álltak rendelkezésemre.

1. számú táblázat: Budapest főbb vagyon elleni bűncselekményeinek számadatai

bűncselekmény	2019	2020	2021	2022
kifosztás	529	381	275	307
lopás (összes mód)	17140	13166	11196	11066
rablás	219	202	186	166

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

Az 1. számú táblázat adatait a 2019.02. havi és a 2022.11. havi adatokat elemezve állapítottam meg. Szembetűnő, hogy minden, a turizmus szempontjából relevanciával bíró deliktum száma

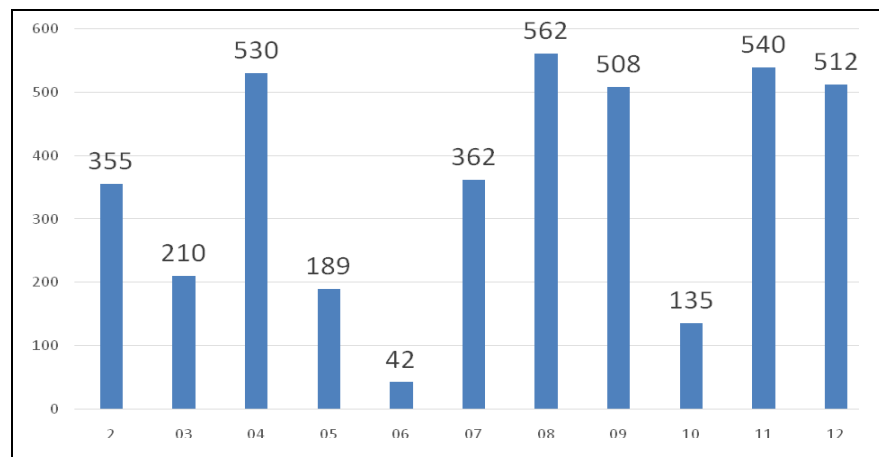
szignifikáns csökkenést produkált a vizsgált időszakban. Ahogy azt fent már említettem, esetünkben a zseblapások számát vettem górcső alá, a rendőrség tudomására jutott bűncselekmények, valamint a külföldi és magyar állampolgárságú sértettek számának alakulását és megoszlásukat vizsgáltam.

A bűncselekmények számának alakulása

Egy klasszikusnak mondható adatokat tartalmazó ábrát láthatunk az 1. számú grafikonon, amely a nyári szabadságolások és az év végi bevásárlások idején megnövekvő esetszámokat remekül láttatja a bázisévben (2019).

1. számú grafikon: Budapest zseblapásának alakulása havi bontásban

2019 február-december (bűncselekmények száma)

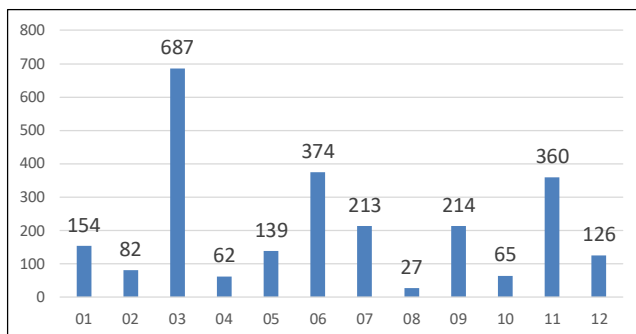

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

A grafikon oszlopai és számadatai jól szemléltetik, hogy 2019-ben, azaz a vizsgált bázisév elejétől jellegzetes, hektikusan változó számokat követően júliustól októberig, azaz a nyári szabadságolások időszakában (fő- illetve utószezon) jelentősen megnőtt a zsebtolvajlások esetszáma. A márciusi - áprilisi esetszám-növekedés a tavasszal jellemzően megnövekvő közterületi jelenléttel hozható összefüggésbe, az emberek a borongós téli időjárás után igyekeznek több időt tölteni a közterületeken, a természetben. Az év végi ünnepek is kiemelt időszaknak számítanak a turizmus szempontjából. A közlekedők, bevásárlók száma megemelkedett, ezzel együtt jól kimutathatóan, mintegy négyszeresére nőtt a bejelentett zseblapások száma is.

2. számú grafikon: Budapest zseblopásának alakulása havi bontásban

2020 január-december (bűncselekmények száma)

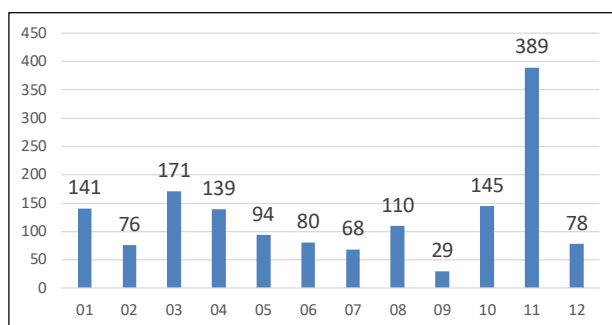

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

A 2. számú grafikon adatait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 2020 novemberében hazánkban bevezetett szállodai korlátozásoktól kezdve jelentős csökkenés figyelhető meg a zsebtolvajlások esetszámában. Mivel a zseblopás módszerével elkövetett deliktum megvalósulásához szükségeszerű mind a tettes, mind pedig az elkövető személyes jelenléte, a szállodai és közterületi tartózkodási szabályok jelentős szigorításával együtt értelemeszerűen csökkent a vendégéjszakák száma is. A jelentősen megcsappant számú turista és helyi lakos – jóllehet akaratlanul – egyaránt jelentős bevételkiesést okozott ezzel a zsebtolvajoknak.

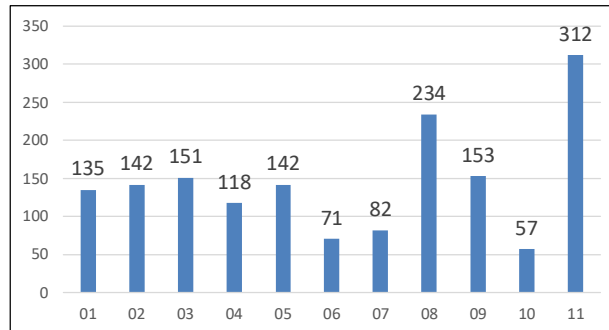
3. számú grafikon: Budapest zseblopásának alakulása havi bontásban

2021 január-december (bűncselekmények száma)

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

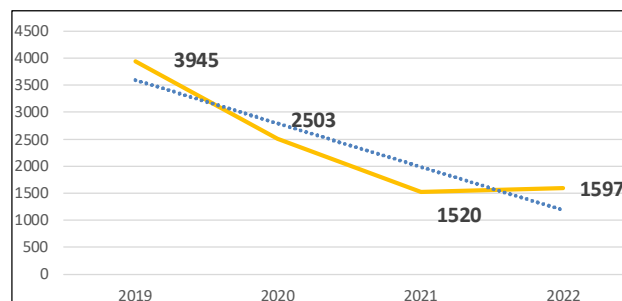
4. számú grafikon: Budapest zseblöpésének alakulása havi bontásban
2022 január-november (bűncselekmények száma)

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

Ahogy az a 3. és a 4. grafikonon is jól látható, a pandémiával kapcsolatos jelentős korlátozások a zseblöpések esetszámának a bázisévhez viszonyított jelentős mértékű visszaesését eredményezték. Ez egyértelműen a közterületi tartózkodási szabályok, a szállodákban bevezetett szigorítások, valamint az utazási korlátozások bevezetésének együttes következménye. Megjegyzendő, hogy a 2021. novemberi és a 2022. augusztusi és novemberi számbeli eltérések nem írhatók egyértelműen a COVID-19 okán bevezetett korlátozások „számlájára”, ezen eltérések oka a statisztika ún. követő jellegének, valamint adminisztrációs sajátosságoknak tudható be.

5. számú grafikon: Budapest zseblöpésének alakulása havi bontásban
2019-2022. (bűncselekmények száma)

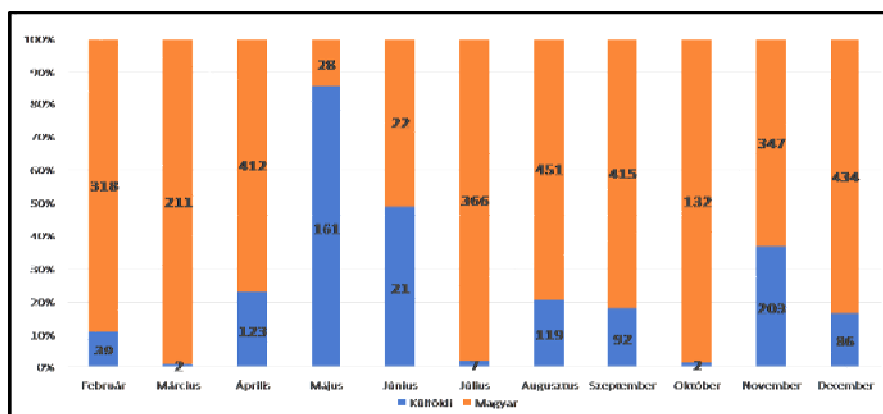
Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

Az 5. számú grafikon a bázisévtől a 2022-es évig terjedően láttatja a deliktumszám radikális csökkenésének tendenciáját. A kék színnel jelölt trendvonal egyértelműen rávilágít a folyamatos csökkenő esetszámra. A száraz statisztikai adatok adekvát értelmezése helyett egyszerű, formál-logikai értelmezés alapján kijelenthetjük: ha nincs közterületen tartózkodó turista, nem tudnak a sérelmére bűncselekményt elkövetni. A sárga színnel jelölt esetszám alakulás a 2022-es évben kivezetett korlátozásoknak köszönhetően szükségszerűen emelkedő tendenciát jelez, előre vetítve ezzel a zsebtolvások számának szükségszerű emelkedését.

A sértettek számának alakulása

A zsebtolvajlások sértetteinek állampolgárság szerinti megosztását (magyar és külföldi állampolgár) vizsgáltam, illetve jelenítettem meg azt alábbi grafikonokon.

6. számú grafikon: zsebtolvajlás sértetteinek száma havi bontásban
2019 február-december (sértettek száma)

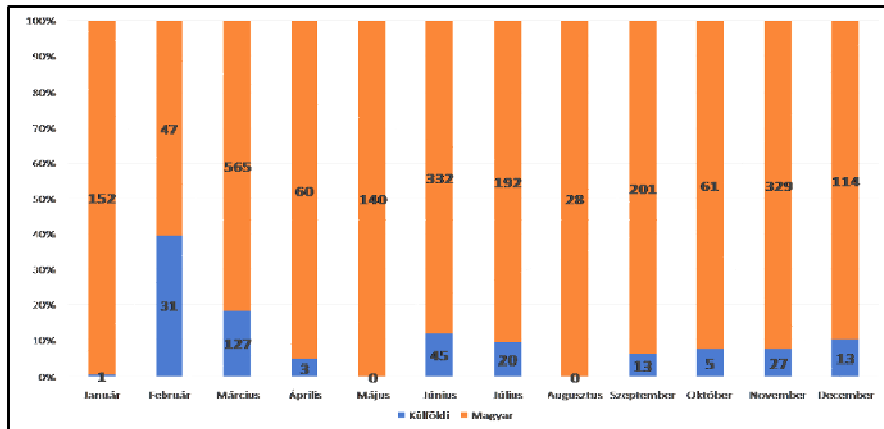

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

A vizsgálat időszakban (bázisév) a kék színnel jelzett külföldi állampolgárságú sértettek száma mutatja a tavasszal megnövekvő hazánkba látogatók számát. A grafikon azt szemlélteti, hogy a megnövekedett esetszámokkal (ld. 1. sz. grafikon) a sértettek állampolgárság szerinti (magyar-külföldi) megoszlása egymással nem korrelál. A zsebtolvajok áldozatainak száma és a bűncselekmények esetszáma folyamatosan változik, köztük szükségszerű ok-okozati összefüggés csupán általánosságban állapítható meg. A turisztikai szempontból releváns elő- és utószezoni, továbbá az év végi időpontokban értelemszerű a külföldi sértettek számának növekedése.

7. számú grafikon: zsebtolvajlás sértetteinek száma havi bontásban

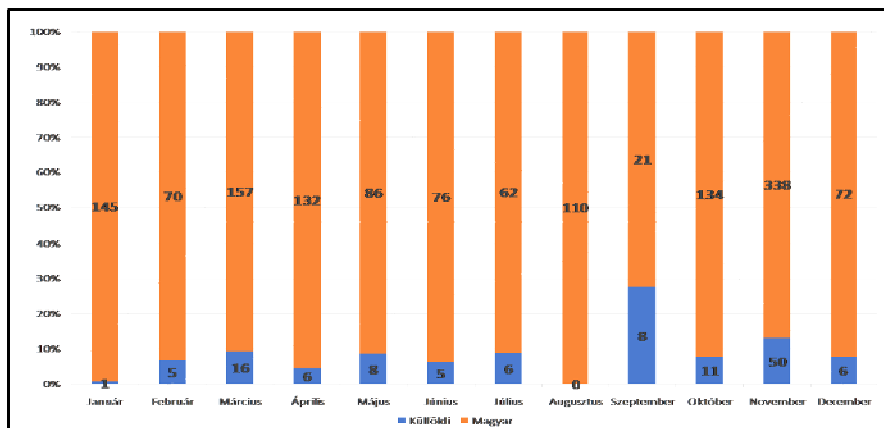
2020 január-december (sértettek száma)

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

8. számú grafikon: zsebtolvajlás sértetteinek száma havi bontásban

2021 január-december (sértettek száma)

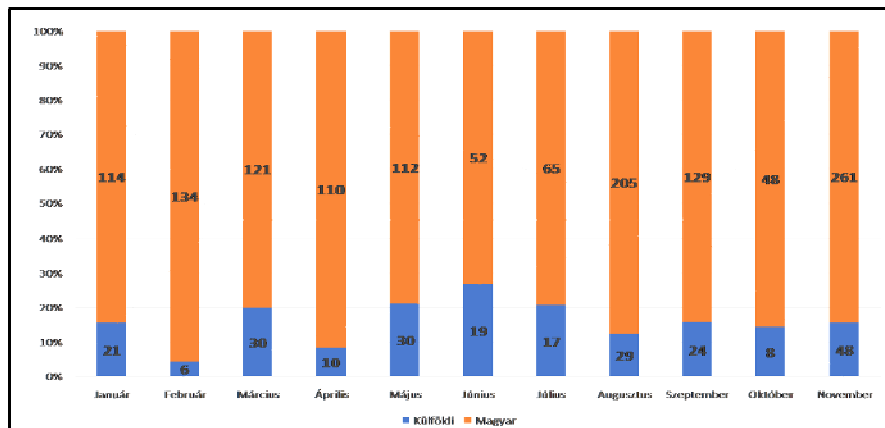
Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

Ahogy azt a 7. és a 8. sz. grafikonon láthatjuk, a 2020 márciusában kihirdetett országos veszélyhelyzet bevezetését követően a külföldi állampolgárságú sértettek báziséhez viszonyított száma jelentős mértékben lecsökkent. A 2019-es bázisévben, ahol a júliusi és az októberi alacsony számadattól eltekintve a külföldi sértettek száma 39 és 203 közti tartományban mozgott, a 2020. márciust követő időszakban a korlátozások enyhítéséig, vagy feloldásáig a külföldi sértettek száma 0 és 50 közötti értékekre zuhant vissza. Megjegyzendő, hogy a 2020. júniusi (7. sz. grafikon) és a 2021. novemberi (8. sz. grafikon) relatív megemelkedett sértetti számok alakulásának oka vélhetően adminisztratív jellegű okokra vezethető vissza. Mind a vizsgált időszakban, mind a további időszak adataiban kimutatható kiugró értékek alakulása betudható a zsebtolvajlás esetében is fennálló jelentős látenciával is, hiszen nem minden elkövetett bűncselekmény jut a

hatóságok tudomására, az ilyen esetek az eljárásra jogosult szervek elől rejtve maradnak. A zseblapások esetében mind az időtényező (relatív hosszú eljárási idő), mind az eltulajdonított érték többnyire csekély volta visszatartja a sértetteket a feljelentés megtételétől.

9. számú grafikon: zsebtolvajlás sértetteinek száma havi bontásban

2022 január-november (sértettek száma)

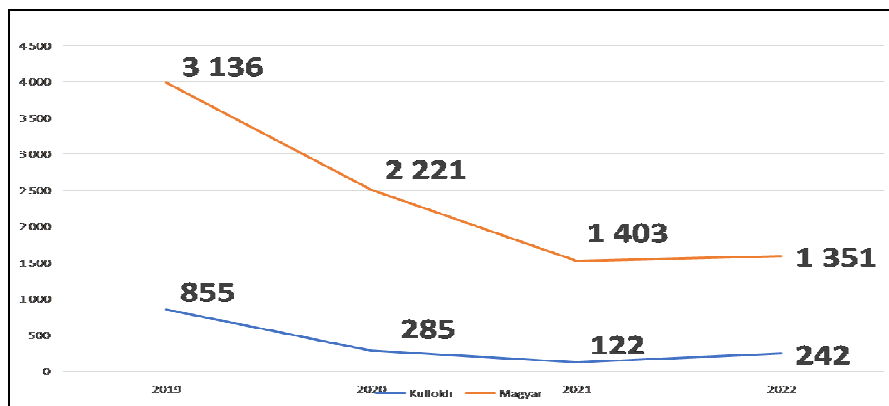

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

A 9. sz. grafikonon a zárt térben kötelező maszkviselés szabályainak a 2022 márciusi eltörlését, illetve annak turizmusra gyakorolt hatását szemléltetem. A kötelező maszkviselés zárt térre vonatkozó szabályának március eleji eltörlése a minimálisra csökkent sértetti számok lassú emelkedését eredményezte. A bázisév hasonló időszakához viszonyított mindvégig alacsony sértetti számok ugyanakkor a turisták félelmének fennmaradását, fokozott óvatosságát tükrözik.

10. számú grafikon: zsebtolvajlás sértetteinek száma havi bontásban

2019-2022 (sértettek száma)

Forrás: saját gyűjtés (ENyÜBS), 2022

A 10. számú grafikon a bázisévtől a 2022-es évig terjedően a sértettek számának mintegy harmadára történő visszaesését hivatott szemléltetni. A kék színnel ábrázolt külföldi állampolgárságú, míg a sárga színnel ábrázolt magyar állampolgárságú sértettek számnak alakulását jeli. A grafikonon a külföldi állampolgárságú sértettek számának lassú emelkedése figyelhető meg, ami a maga abszurditásában ugyan, de turisztikai szempontból mégis bizakodásra adhat okot. A fenti szám adatok együttes vizsgálata alapján kijelenthetjük, hogy mind a magyar, mind a külföldi állampolgárságú sértettek számának a korlátozások feloldását követő mintegy szükségszerű emelkedése prognosztizálható.

4. Következtetések, javaslatok

A zsebtolvajlás módszerével elkövetett lopások esetszámának alakulását jól szemlélteti a kék színnel jelölt trendvonal. (5.számú grafikon) A 2019-es bázisév azonos időszakához viszonyított mintegy 65-70 százalékos csökkenés mind a hazai korlátozásoknak, mind a külföldről hazánkba történő beutazási nehézségeknek egyaránt betudható.

Ugyanakkor kijelenthetjük, hogy a csökkenés mértékét nem írhatjuk egyértelműen és kétséget kizáróan a COVID-19 miatt bevezetett szigorító intézkedések számlájára. A vizsgálat során megállapíthatjuk, hogy a pandémia miatt alkalmazott korlátozó intézkedések zsebtolvajlásra gyakorolt hatását kizárólag ezen adatok alapján nem állapíthatjuk meg. Azért sem kapunk valós képet a bűncselekmény-számok monitorozásakor, mert ezen deliktum esetében igen magas a látencia, az ismertté vált esetek vizsgálata során pedig nem állapíthatunk meg kizárólagos ok-okozati összefüggést a bűncselekmények számának alakulása és a COVID-19-cel kapcsolatos intézkedések között.

A sértettek számának alakulása kapcsán kijelenthetjük, hogy a vizsgált időszakban úgy a magyar, mint a külföldi állampolgárságú áldozatok száma jelentős mértékben csökkent.

A bevezetett korlátozó intézkedések hatására mind hazánk megközelítése, mind az itt tartózkodás jelentősen megnehezült, esetenként megghiúsult. A szállodai vendégéjszakák számának 2020 és 2022 közötti drasztikus csökkenése is jól mutatta a szállóhelyekre vonatkozó szabályok szigorításának következményét úgy a magyar, mint a külföldi állampolgárságú turisták körében.

A vizsgált adatok tükrében kijelenthetjük, hogy a közlekedési, illetve a szállások igénybevitelével kapcsolatos szigorítások, valamint a közösségi terekben tartózkodók maszkviselési szabályainak bevezetése és fenntartása kimutatható változást okozott, jelentős csökkenést eredményezett a sértettek számaiban.

Összességben megállapítható, hogy a vizsgált időszakban, azaz a COVID-19 pandémia időszakában a sértett és az elkövető együttes jelenlétét megkövetelő bűncselekmény esetében

mind a bűncselekmények száma, mind pedig a sértettek száma csökkenést mutat. Mivel a zsebtolvajlás sajátossága, hogy mindkét fél részéről „helyszíni jelenléte” igényel, a korlátozó intézkedések alatt sem szükségszerű a bűncselekmények számának csökkenése. A tolvaj épp azt lopja meg, akivel „találkozik”, az alkalmi sértett mindig az elkövető által a helyszínen kiszemelt személy lesz.

A kutatáshoz felhasznált statisztika követő jellege okán érdemes lenne egy későbbi időpontban visszatérni a kérdés vizsgálatához, az elemzés-értékelés műveletének megismétléséhez. A későbbiekben lezárásra kerülő büntetőeljárások adatainak ismeretében mind a bűncselekmények, mind pedig a sértettek számának alakulásával kapcsolatban konkrétabb megállapításokat tehetünk, a felhasznált kriminálstatisztikai adatait pedig további adatbázisok adataival egészíthetjük ki.

Felhasznált irodalom

- Ernszt, I. (2018): „Fény és árnyék” nemzetközi kitekintésben: A turizmus két oldala – nemcsak a turista lehet áldozat, Turizmus Bulletin XVIII. évfolyam 2. szám, 24.p.
- Kelemen, Z. (2008): Egyes vagyon elleni bűncselekmények felderítéséről különös tekintettel a sorozatjelleg megállapításának lehetőségeire, Jogi Fórum, 24.p.
- Kovács, M. (2000): Lopások nyomozása, Rejtjel Kiadó Budapest, 56-57.p.

Felhasznált jogszabály

- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

Internetes források

- Turizmus Bulletin (2018): „Fény és árnyék” nemzetközi kitekintésben: A turizmus két oldala – nemcsak a turista lehet áldozat, <http://real.mtak.hu/154326/1/925-Cikkszovege-4450-1-10-20220125.pdf> (letöltve 2023.január 30.)e

A „you only live once” életérzés és a sötét turizmus kapcsolata

Fülöp Réka

szállodai recepciós, Hotel Moments Budapest, 1061 Budapest, Andrássy út 8.

e-mail cím: fulop.reka98@gmail.com

Absztrakt

A sötét turizmus témakörében a legújabb kutatások középpontjában a turisták viselkedésével kapcsolatos problémák állnak. A helyzet súlyosságát jól mutatja a fiatalok nem megfelelő turisztikai magatartására figyelmet felhívó Yolocaust mozgalom, amelynek keretében digitálisan megszerkesztett fényképeken találkozik a múlt valósága a jelen könnyelműségével.

A tanulmány célja a Z generációs fiatalok sötét turisztikai helyszíneken tanúsított nem megfelelő viselkedésének háttérében álló okok feltárása a Yolocaust mozgalom képeinek segítségével. Ennek érdekében mélyinterjúk készítésére került sor Z generációs fiatalokkal, továbbá történelem szakos pedagógusokkal.

A vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a Yolocaust jó kezdeményezés, azonban a holokausz fogalmának ilyen módon történő felhasználása sértő lehet, ezért érdemes lenne másik név alatt és átgondolt formában újrakezdeni a mozgalmat, segítve a fiatalok előzetes edukációját.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Az emberek természetükből fakadóan kíváncsi lények. Az ókori gladiátorharcok, a középkori nyilvános kivégzések is már a szórakoztatás és a borzongás bizarr egyvelegének tekinthetők és bizonyítják, hogy az ember már nagyon régóta érdeklődik a morbid, akár halálesettel is járó helyszínek felkeresése iránt. A 20. század rémtetteinek színterei, a különböző katasztrófa sújtotta övezetek vonzóak a turisták számára.

A sötét turizmus fogalma nem csak az akadémiai világban kelt nagy érdeklődést, a kifejezés rendkívül népszerű a köznyelvben, de előszeretettel használja a média is. A sötét turizmus részét képezik azok a helyszínek, amelyek a különböző népi történetekhez, a holokauszhoz, merényletekhez, katasztrófákhoz, bebörtönzéshez kapcsolódnak és a turisták előszeretettel keresik fel őket. A kereslet növekedésének háttérében felfedezhető a média és a filmipar befolyása, hiszen általuk még vonzóbbá válnak ezek a helyszínek (Lennon, 2017).

Light (2017) alapján a sötét turizmus háttérében álló motivációk rendkívül sokrétűek lehetnek, a sötét turizmusban részt vevő turisták nagyon különböző indíttatásokból látogatják a sötét helyeket (1. ábra)

1. ábra: Sötét turizmus fő motivációi

Forrás: saját szerkesztés, 2022, Light (2017) alapján

Auschwitz-Birkenau területén számos film készült (Schindler listája, Az élet szép, A csíkos pizsamás fiú), melyek a történelmet igyekeznek tükrözni, és ezek alapján nagyon sok ember fejében él a kép az „Arbeit macht frei” feliratú kapuról, vagy a Birkenaubába vezető sínekről, ahol régen emberek tömegeinek élete pecsételődött meg percek alatt. Úgy érezzük ismerjük a helyet anélkül, hogy jártunk volna már ott. Az Auschwitz-Birkenau területén kialakult múzeum ma már nagy üzletet is jelent a megemlékezés mellett, melyet a kereslet-kínálat erősen alakít (Griffith, 2019).

A közösségi média hatására egyértelműen átalakulóban van a turisták megemlékezési kultúrája. A berlini „Holocaust Memorial” az európai zsidók meggyilkolásának állít emléket. Az emlékhely nyitottsága és elérhetősége az egyik oka annak, hogy a leglátogatottabb holokauszthoz kapcsolódó helyszínné nőtte ki magát, mely által a közösségi médiában is rendkívül népszerűvé vált. Számos fotót találunk, amelyen hátizsákos fiatalok mosolyognak a kamerába. A képhez fűzött hashtagekből azonban tudható, hogy nagyon is tudatában vannak annak, hol készült róluk az adott fénykép. Megjelenik például a #memorialtothemurderedjewsofeurope, a #history és a #neverforget hashtag. A képhez fűzött megjegyzések és a rajta lévő mosolygó fiatalok így már rendkívül ellentétes érzéseket váltanak ki. A megjegyzések alapján a képen lévő személyek érzelmileg kötődnek az adott helyszínhez és a holokauszthoz, a mosolyuk alapján azonban érzelmi közömbösséget mutatnak a múlt és a történelem iránt, és valamilyen módon tiszteletlenek a holokauszt áldozataival szemben (Bareither, 2021).

Bareither (2021) kutatása során olyan interjúalanyokat keresett, akik posztoltak képet egy holokauszttal összeköthető helyszínről. Ennek kapcsán beszélgetett velük, és az eredmény azt mutatja, hogy a téma sokkal árnyaltabb és bonyolultabb, mint azt elsőre gondolnánk. A képek készítői képesek kifejezni érzéseiket, mint a harag, a szomorúság és az emlékezés, továbbá segítségükkel megragadhatják mások figyelmét és ezáltal beszélgetést kezdeményezhetnek. Ezek a képek nem feltétlenül vezetnek érzelmi ellentmondáshoz, helyette azáltal, hogy a turisták belehelyezik magukat a képbe, kifejezik elköteleződésüket a megemlékezés kultúrája iránt.

2017 elején egy német-zsidó származású művész, Shahak Shapira figyelmét felkeltette a berlini zsidó emlékhelyről rendszeresen feltöltött fényképek sokasága, melyeken emberek mosolyognak közléről a kamerába. Ezekre a képekre a művész a YoloCaust mozgalom kereteiben megszerkesztett fényképekkel válaszolt (Bareither, 2021).

A kifejezés a YOLO és a Holocaust szavak összevonásából keletkezett. A YOLO egy, az interneten rendkívül elterjedt szleng kifejezés, amely a „you only live once” mondat kezdőbetűiből keletkezett. A kifejezés tehát a fiatalokra nagyon jellemző hippi életérzést közvetíti és a holokauszt fogalmával összevonva nagyon ironikussá válik. A művész a közösségi média felületeken, mint a Facebook, Twitter és Instagram keresett olyan fiatalok által készített képeket, amelyek a berlini Holocaust Memorial területén készültek. Ezek háttérét számítógépes módszerrel megváltoztatta, és olyan, koncentrációs táborokban készült eredeti fotókkal helyettesítette, ahol a háttérben meggyilkolt emberek, cipő- és ruhahegyek, tömegsírok látszanak. Egyértelműen látszott az általa készített fotókon, hogy mekkora ellentmondás van a napjainkban ott készülő fényképek és a turisták viselkedése, valamint a régmúlt valósága között (Gaižutyė-Filipavičienė, 2020).

A Shapira által felhasznált képek mindegyike elérhető volt az interneten. Néhány fényképen mosolyogva szelfiző fiatalok voltak láthatók, de olyan is akadt, amikor valaki akrobatikus mutatványokat mutatott be a barakkok között. Ezen fényképeket felhasználva és manipulálva Shapira egy nagyon különleges módját mutatta meg a megemlékezésnek. Arra ad lehetőséget, hogy a holokauszt borzalmait közvetlenül tapasztaljuk meg, miközben inspirációs forrásként szolgál a csendes elmélkedésre és a kollektív megemlékezésre. Miután a portrékon szereplő személyek felvették a kapcsolatot a művésszel és kifejezték megbánásukat, a megszerkesztett fényképek törlésre kerültek és Shapira csupán egy írásos dokumentumot hagyott fenn a projektről weboldalán (Bareither, 2021).

1. illusztráció: Yoloocaust - Mosolygós szelfi

Forrás: The Time of Israel, 2023

2. illusztráció: Yoloocaust – Ugrándozó fiatalok a Holocaust Memorial területén

Forrás: Euronews, 2023

3. illusztráció: Yoloocaust – „Enyém a világ”

Forrás: Bird in Flight, 2023

Összességében elmondható, hogy a YoloCaust projekt rendkívül nagy hatást váltott ki, világszerte sokakhoz eljutott és felnyitotta az emberek szemét. Modern világunkban teljesen hétköznapi viselkedés, ha fényképeket és szelfiket készítünk, ugyanakkor nem mindegy, milyen helyszínen tesszük ezt a mindennapi cselekedetet. A holokauszthoz kapcsolódó helyszínek esetében a legfontosabb a meggyilkolt emberekről való megemlékezés.

2. Anyag és módszer

Empirikus kutatásom során a Z generáció fénykép – és szelfikészítési hajlandósága fontos szerepet kap, valamint azt vizsgálom, hogy az eredeti auschwitz-i látogatásuk során tanúsított viselkedésüket hogyan változtatták volna meg utólag a YoloCaust mozgalom során megszerkesztett fényképek hatására.

Ezek alapján kutatási kérdéseim a következők:

- Milyen hatást vált ki a Z generációs fiatalokból a YoloCaust mozgalom?
- Mit változtatnának utólag a megkérdezett fiatalok a látogatás során tanúsított viselkedésükön a YoloCaust mozgalom keretein belül megszerkesztett fényképek hatására?
- Hogyan lehetne az adott korosztályt még inkább felkészíteni a sötét turizmushoz kapcsolódó helyszínek területén elvárt viselkedési normákból?

Interjúalanyaimat a Z generációs fiatalok közül választottam ki a kutatáshoz a hólabda módszer segítségével. Kárpáti (2019) alapján a Z generációhoz azok a személyek sorolhatók, akik 1996 és 2010 közötti születésűek, netgenerációnak, illetve digitális bennszülötteknek is nevezhetjük őket. Jellemző rájuk, hogy rendkívül bátrak, kezdeményezőkések, nagyon fontos számukra a változatosság és magabiztosabbak a saját képességeiket illetően. Igénylik a modern eszközöket és szívesen használják is őket, kedvelik a közösségi médiát és aktív tartalomfogyasztók, illetve tartalomgyártók. Célom volt, hogy olyan személyekkel készítsek egyéni mélyinterjút, akik már legalább egyszer jártak az auschwitz-birkenau-i volt koncentrációs tábor területén működő múzeumban, így releváns tapasztalatokkal rendelkeznek, továbbá ismerik a helyszínt. Ezen kvalitatív módszer választását indokolja, hogy kutatásom célja a problémafeltárás, a jelenségek megértése, továbbá alkalmazásával választ kaphatunk a mögöttes okokra, megválaszolásra kerülhetnek a miért? és hogyan? kérdések (Mitev, 2019).

Mivel az oktatás fontossága és a megfelelő felkészítés is kutatásom részét képezi, ezért a témában jártas pedagógusok véleménye is nélkülözhetetlen az adott téma minél mélyebb kiaknázása érdekében. Úgy gondolom, hogy fontos a tanárok szemszögéből is feltérképezni a problémát, mivel ők közelről ismerik a korosztályt és ráhatásuk is van a viselkedésükre.

Kutatásom másodlagos részeként ezért az edukáció és a fiatalok megfelelő felkészítése kapcsán történelem szakos pedagógusokkal készítettem mélyinterjút. Úgy gondolom ugyanis, hogy nagyon fontos szerepük van a diákok viselkedésének alakításában a történelmi tények és

ismeretek átadásával, továbbá jól ismerik a Z generáció általános szokásait is. Kiválasztásukhoz szintén a hólabda módszert alkalmaztam.

A kutatás során tehát összesen 5 mélyinterjú készült Z generációs fiatalokkal, míg további 2 került levezetésre történelem szakos pedagógusokkal.

Az interjúk lebonyolítására személyesen került sor 2021 augusztusában. A kapcsolatfelvétel az interjúalanyokkal telefonon keresztül vagy e-mail formájában történt, majd személyes találkozás keretében folytattuk le az interjút. A mélyinterjúk hossza a Z generációs fiatalok esetében 20-26 perc, míg a történelemtanárok esetében 25 és 42 perc közé esett.

3. Eredmények és értékelésük

A mélyinterjúk során a YoloCaust mozgalom keretében készült fényképeket mutattam mind a Z generációs fiataloknak, mind pedig a pedagógusoknak. Általánosan elmondható, hogy egyik interjúalany sem ismerte a mozgalmat előzetesen, ezért minden esetben elmondtam, hogyan és mi céllal készültek a fényképek. Hagytam időt arra, hogy megnézhessék a fényképeket és elkezdjenek gondolkodni a látottakon. Ezután nem csak arra kérdeztem rá, hogy mit gondolnak az adott fotókról és milyen érzelmeket váltottak ki belőlük, de arra is kíváncsi voltam, hogy jó kezdeményezésnek tartják-e a magát a mozgalmat.

A Z generációs fiatalok esetében általános volt a döbbenet a képek hatására és nagyon negatív módon értékelték a fotókon látott személyek viselkedését. Mindannyian azt hangsúlyozták, hogy nem értik, hogy képesek az emberek ilyesmire. *„Nagyon nagy düh is van bennem, hogy mennyire nincsenek tisztában a fiatalok azzal, hogy egy tömeggyilkosság helyszínén nem fogunk elkezdni ökörködni kegyeleti okokból, meg egyébként sem. Nagyon megdöbben, hogy ennyire nincs tartás vagy morál a fiatalokban.”* - II. interjúalany. A III. fiatal azt emelte ki, hogy nem csak az a furcsa, hogy valakinek egy ilyen helyszínen eszébe jut bohókás, viccesnek szánt fényképet készíteni, de számára az az igazán megdöbbenő, hogy fel is töltötték ezeket a közösségi médiába. A II. és V. interjúalany pedig a kreativitást emelte ki, úgy gondolják, hogy nagyon jó ötlet ilyen módon felhívni a fiatalok figyelmét a problémára – *„A szerkesztések nagyon élethűek.... Sikerült elérni, hogy rájöjjenek, hogy mit tettek, hogy mennyire nem jó, amit csináltak.* – V. interjúalany.

Arra a kérdésre, hogy jó kezdeményezésnek tartják-e a mozgalmat mindenki egyértelműen igennel válaszolt. A II. interjúalany mellett, hogy a mozgalom céljával nagyon is egyetértett, a név kapcsán aggályait fejezte ki. Szerinte nem jó ötlet összemosni a holokauszt fogalmát egy mai, fiatalos kifejezéssel, mert ez is könnyen kegyeletsértő és bántó lehet. Persze a céllal tisztában van és a kifejezés mögöttes jelentése is érthető számára, mégis máshogy nevezte volna el a mozgalmat.

A beszélgetés folytatásában először arra kérdeztem rá, változtatnának-e valamit a megkérdezett fiatalok utólag az Auschwitz-Birkenau területén tanúsított viselkedésükön. Erre mindenkitől azt a választ kaptam, hogy szerintük ők egyáltalán nem viselkedtek kegyeletsértő módon, mindannyian tisztában voltak azzal, hogy hol járnak, mi történt ott a múltban és ennek megfelelően viselkedtek. Senkinek nem jutott eszébe ilyen jellegű fotókat készíteni.

Arra is kerestem a választ, hogy segített-e volna a látogatásra való felkészülésben, ha még előtte találkoznak a Yoloocaust mozgalommal. Az öt megkérdezettből négyen úgy reagáltak, hogy nem befolyásolta volna őket, mert így is tisztában voltak azzal, mi az elvárt viselkedés. *„Örülök, hogy előtte nem láttam képeket, és ott szembesültem mindennel. Én ott se voltam képes sokiág nézni őket, volt olyan kép, amelyről azonnal elkaptam a tekintetemet, mert tudom, hogy olyan lelkem van, ami nem biztos, hogy fel tudja dolgozni.”* – II. interjúalany. Egyedül az V. Z generációs fiatal gondolta azt, hogy a fényképek hatására még tiszteletudóbban viselkedett volna, ha előzetesen látja őket – *„Ha azelőtt látom ezeket a képeket, de úgy, hogy megvan az előtte és az utána fotó is, akkor talán még komolyabban veszem és tényleg próbálok még tiszteletudóbban és alázatosan viselkedni.”*

A kutatás végén pedig arra kérdeztem rá, hogy mit gondolnak, érdemes lenne-e a mozgalmat népszerűsíteni annak érdekében, hogy minél több fiatalhoz eljusson, továbbá szerintük hogyan lehetne még hatékonyabban befolyásolni a fiatalabb generációk viselkedését. Egyértelműen igennel válaszoltak mindannyian, az I. interjúalany fogalmazta meg a következő gondolatokat, amelyek jól összefoglalják a többiek véleményét is: *„Szerintem a mostani generáció még inkább szeret szelfit készíteni és kevésbé érzik át ennek az egésznek a súlyát. Egyre komolytalanabbak a fiatalok és egyre inkább kellene erősíteni bennük azt, hogyha elmennek egy ilyen helyre akkor érezzék a súlyát, hogy ne csináljanak ilyen képet, ha ott vannak.”* Abban azonban nem volt egyetértés az általam megkérdezettek között, hogy hol és hogyan kellene ezt a mozgalmat népszerűsíteni. A II. interjúalany egyáltalán nem tartja jó ötletnek a közösségi média használatát, mert szerinte ez nem oda való téma, túl mély és túl fájdalmas. Ő mindenképpen személyesen kommunikálna a fiatalokkal, fórumok, előadások keretén belül juttatná el hozzájuk a fényképeket. Ezzel szemben a III. és IV. Z generációs fiatal szerint éppen a közösségi média lenne alkalmas arra, hogy híret vigye ennek a kezdeményezésnek, hiszen ott lehet legkönnyebben elérni a mai ifjúságot. A IV. és V. interjúalany pedig azt is kiemelte, hogy más, holokauszthoz, illetve sötét turizmushoz köthető helyszín esetében is érdemes lenne hasonló fotókkal felhívni a figyelmet a nem megfelelő viselkedésre.

„Ez egy nagyon jó kezdeményezés, nem csak erre a helyszínre értve, hanem a világ más pontjain lévő hasonló jellegű helyszínekre nézve is.” - IV. interjúalany

„Folytatni kéne ezt a mozgalmat, amit elkezdtek, de nem csak ennél az emlékműnél. Biztosan van más emlékhely is, ahol hasonló stílusú képek készülnek. Ott is jó lenne megcsinálni ezeket.”
- V. interjúalany

A mai fiatalok viselkedését tekintve a problémát abban látják a megkérdezettek, hogy sok esetben nincsenek eléggé felkészítve a sötét turisztikai helyszínek történetével kapcsolatban, negatív viselkedésük tudatlanságból fakad. Emellett többen kiemelték, hogy szerintük neveltetés kérdése is, ki hogyan viselkedik, továbbá úgy gondolják, hogy a fiatalabb generációknak alacsonyabb az érzelmi intelligenciája is.

„Szerintem nagyon sokszor az a probléma, hogy nincsenek felkészítve arra a diákok, hogy mivel fognak találkozni.” - II. interjúalany

„Igazából szerintem nagyon nehéz belerakni valakibe a tiszteletet, ha az nincs meg benne. Ugyanez a helyzet az intelligenciával is, ha valaki nem elég intelligens és mégis ellátogat egy ilyen helyre, azzal nem nagyon lehet mit kezdeni.” – III. interjúalany

„Szerintem minél fiatalabb generációról beszélünk, annál inkább alacsonyabb az érzelmi intelligenciájuk, teljesen tompák az ilyen dolgokra. Elsősorban érzékenyíteni kellene őket, hisz ez a legnagyobb baj, hogy ilyen tompák és mindenből képesek tréfát csinálni, nem vesznek komolyan semmit.” – V. interjúalany

Megoldásként az ilyen jellegű utak megfelelő előkészítését javasolták, emellett a II. interjúalany kiemelte, hogy szerinte meg kellene válogatni a diákokat, a problémás magaviseletű gyerekeket alapvetően nem kellene elvinni egy ilyen kirándulásra. Az V. megkérdezett szerint pedig nagyon fontos, hogy sötét turizmushoz köthető helyszínekre történő látogatáson megfelelő életkorban vegyenek részt a fiatalok, hiszen a korral válnak egyre érettebbé és értik meg, hogy mekkora súlya van az ott történeteknek. Emellett ő kifejezetten jó ötletnek tartja, ha a diákok csoportos utazás keretein belül jutnak el Auschwitzba, mert a társas viselkedés hatására egymást befolyásolják, így szerinte kevésbé akad olyan, aki nem megfelelő módon viselkedne.

A tanárokat először szintén sokkolta a képek látványa. Az I. interjúalany kifejtette, hogy ő is járt már a berlini Holocaust Memorial területén, és úgy véli, ha valaki nem tudja, hogy hol jár és mit jelképez az emlékmű, akkor a látványból nem feltétlenül következett rá. Éppen ezért úgy gondolja, hogy az ott készült ilyen fajta képek háttérében nem feltétlenül az áll, hogy az adott fiatal tiszteletlen, csupán a tudatlanságának tudható be, hogy ilyen képeket készített. Azokról a fotókról, amelyeken barakkban szelfit készítő fiatalok láthatók, már más a véleménye. Ebben az esetben az adott személyek pontosan tudták, hogy hol vannak és mi történt ott, ennek ellenére mosolyognak a kamerába. Ez már tiszteletlenség az ott elhunytakkal szemben, kegyeletsértő és nem elfogadható viselkedés. *„A Z generációban biztos, hogy van egy ilyen érzés, hogy micsoda jó hecc ez a fajta viselkedés a többiek felé, de szerintem emberfüggő” – II. interjúalany.*

Hozzátette továbbá, hogy szerinte sajnos a mai fiatalok tényleg viselkednek néha így, ha nincsenek korlátaik és nem tudják, hogy hol a határ.

Az I. megkérdezett nagyon jó ötletnek tartotta a kezdeményezést: *„Kifejezetten jó ötlet, szimpatikus, mert önvizsgálatra és a történelemmel, illetve az önmagaddal való szembenézésre sarkall. Hogy miért vagy felelős, hol a határ a civilizált internethasználat esetében.”*. A másik interjúalany ezzel szemben arra tért ki, hogy vajon mit érezhetnek a képeken látható személyek, nem visszaélés-e ez az ő személyiségi jogaikkal szemben. A kezdeményezés célját teljes mértékben érti és elfogadja, de a fiatalok által készített fényképek ily módon történő felhasználását nem tartja jó ötletnek.

Abban sem volt egyetértés a tanárok között, hogy megmutatnák-e diákjaiknak a YoloCaust mozgalom keretében készült fényképeket. Az I. interjúalany szívesen megmutatná az óráin a YoloCaust keretében megszerkesztett fényképeket, mert úgy véli, hogy mindenképpen tanulságos lenne diákjai számára, jó irányba befolyásolná a viselkedésüket és szerinte még nem találkoztak ilyen fajta figyelemfelhívással. Ezzel szemben a II. megkérdezett úgy véli, hogy nem kell látniuk a tanítványainak ezeket a fotókat, mert csak ötletet adna nekik, lehetséges, hogy másolnák a képeken látható fiatalok viselkedését, negatív mintát jelentene számukra. Éppen ezért ő nem használná fel őket tanítási célzattal, helyette inkább eredeti fotókat mutat Auschwitzról.

Végezetül a tanárokat is arról kérdeztem, hogy szerintük hogyan lehetne befolyásolni a Z generációs fiatalok viselkedését, amennyiben sötét turizmushoz köthető helyszínt keresnek fel. Teljes mértékben egyetértettek abban, hogy nekik, mint pedagógusnak kell felkészíteni a diákokat a látogatásra, az ő felelősségük, hogy tanítványaik megfelelő módon viselkednek-e.

4. Következtetések, javaslatok

A YoloCaust mozgalmat a megkérdezettek többsége nagyon jó ötletnek tartotta, de érkeztek kritikák is a névválasztás, illetve a képeken látható fiatalok személyiségi jogaival kapcsolatban.

A Z generáció nem megfelelő viselkedése sötét turisztikai helyszínek esetében létező probléma, amelynek orvoslására a szakirodalom és a mélyinterjúk eredményei alapján a következő javaslatokat fogalmaztam meg:

- A legfontosabb, hogy amennyiben egy fiatal sötét turizmushoz köthető helyszínt keres fel, megfelelően fel legyen készítve, legyen tisztában azzal, mi történt az adott helyszínen. Egyéni turisták esetében erre megoldást jelenthet, ha a sötét turizmushoz köthető helyszíneken a látogatás megkezdése előtt levetítenek egy rövid filmet, videót, amelyben hiteles információkkal és valódi, történelmi fotókkal szemléltetik azt, hogy mi történt a múltban. Amennyiben a fiatalok még a látogatás előtt képet kapnak a hely múltjáról, lehetőségük van felfogni annak súlyát és jelentőségét, elkerülhető a tudatlanságból fakadó tiszteletlen viselkedésük is. Iskolai csoportok esetében a megfelelő felkészítés elsősorban a kísérőtanárok felelőssége. Mindenképpen szükséges a diákokat szembesíteni az adott emlékhely történelmével, hogy megértsék és felfogják annak súlyát. Amennyiben a pedagógusok szükségesnek érzik, fel kell hívni a tanulók figyelmét előzetesen arra, hogy mi

az elvart és megengedett viselkedés, hogyan és milyen fényképeket készíthetnek a látogatás során.

- Mivel a kísérőtanárok felelőssége a diákcsoportok felkészítése, így számukra is lehetne fórumokat, konferenciákat szervezni, ahol megoszthatják tapasztalataikat. Fontos lenne az egyes diákcsoportokkal történő utazások során felmerült problémák megbeszélése, továbbá a különböző felkészítési módszereket is megoszthatnák egymással.
- A Yolocaust mozgalom önmagában nagyon jó kezdeményezés, azonban a holokauszt fogalmának ilyen módon történő felhasználása sértő lehet. Éppen ezért érdemes lenne másik név alatt újratekinteni és kiterjeszteni más, sötét turizmushoz köthető helyszínekre is. Véleményem szerint a történelem és a múlt tiszteletét kellene ötvözni a mai élettel, a mostani jelennel. A „You Only Live Once” kifejezést megtartanám és a holokauszt helyett az angol „remember”, azaz emlékezz igével kötném össze. Példamondat, amely egy hasonló mozgalom mottójaként szolgálhatna: „*You only live once, but never forget to remember.*” A személyiségi jogok védelme érdekében nem valódi fiatalok fényképeit használnám fel a megszerkesztett fotókhoz, csupán inspirációt jelentenének. A montázsok elkészítéséhez modelleket kérnék fel, hiszen a hatásosságukat pont az adja, hogy valódi embereket látunk rajtuk és a cél, hogy az embereket rádöbbenítsük arra, hogy amennyiben sötét turizmushoz köthető helyszíneket keresnek fel alapvető elvárás a történelem tisztelete.

A sötét turizmus leggyakoribb motivációi közé a megemlékezés iránti vágy, a borzongás, a kíváncsiság és a tanulás, a történelem megértése tartozik. Általánosan kijelenthető, hogy minden turista indíttatása más és érzelmi érintettségük mértéke is eltérő. A sötét turisztikai helyszínek látogatása kapcsán az egyik leggyakoribb probléma, hogy a fiatalabb generációk sokszor kegyeletsértő módon viselkednek. Számos olyan fénykép került megosztásra a közösségi médiában fiatalok által, melyek tiszteletlenséget és tudatlanságot feltételeznek, elkészülésük hátterében azonban számos dolog állhat.

A Yolocaust mozgalom kapcsán elmondható, hogy célja a figyelemfelhívás, a fényképek az interjúk során döbbenetet váltottak ki a megkérdezettekben. A kezdeményezést mindenki támogatta, azonban érkeztek kritikák is, ezért a személyiségi jogok védelmére és a névválasztásra oda kell figyelni, amennyiben a későbbiekben ehhez hasonló mozgalommal szeretnénk felhívni a látogatók figyelmét a viselkedési problémákra.

Jövőbeli kutatásként érdemes lenne a sötét turisztikai vonzerők menedzsmentjével interjúkat készíteni arról, hogy az adott desztináció esetében mennyiben tapasztalják a leírt problémát és hogyan próbálják orvosolni, felhívni a figyelmet a sértő magatartásra. Emellett a Z generáció körében, nagyobb elemszámon elvégzett kvalitatív kutatás is sokat segíthet a téma feltérképezésében, csak figyelni kell arra, hogy az interjúalanyok minél inkább különbözzenek életkort, demográfiai jellemzőket és iskolázottságot tekintve. Megoldást az jelenthet a problémára, ha a sötét turizmusban részt vevő fiatalok előre felkészülnek a látogatásra, tudatosan viselkednek és átérzik a múlt fájdalmát.

Felhasznált irodalom

Bareither, C. (2021): Difficult heritage and digital media: ‘selfie culture’ and emotional practices at the Memorial to the Murdered Jews of Europe. *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 27. No. 1, 52-72. p.

Bird in Flight: YoloCaust: Is It Appropriate to Take Selfies at a Place of Memory <https://birdinflight.com/en/inspiration/project/20170120-shahak-shapira-yoloCaust.html>
Utolsó letöltés dátuma:2023.04.10.

Euronews: YoloCaust: A satirist's challenge to Holocaust tourist behaviour <https://www.euronews.com/2017/01/19/yoloCaust-a-satirist-s-challenge-to-holocaust-tourist-behaviour> Utolsó letöltés dátuma: 2023.04.10.

Gaižutytė-Filipavičienė, Ž. (2020): Jewish heritage in the creative cities of Central and Eastern Europe: Tourism, technologies and prosthetic memory. *Creativity Studies*, Vol.13. No.1, 41-52. p.

Griffiths, C. (2019): Encountering Auschwitz: touring the Auschwitz-Birkenau State Museum. *Holocaust Studies*, Vol.25. No.1-2, 182-200. p.

Kárpáti L. (2019): Gondolatok a Z-generáció társas jellemzőiről és ezek lehetséges társadalmi hatásairól. *Közelítések*, 77-91. p.

Lennon, J. (2017): Dark tourism. *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*.

Light, D. (2017): Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, Vol.61, 275-301. p.

Mitev A. Z. (2019): *Kutatásmódszertan a turizmusban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

The Time of Israel: Citing success, creator takes down YOLOCAUST webpage <https://www.timesofisrael.com/citing-success-creator-takes-down-yoloCaust-webpage/> Utolsó letöltés dátuma: 2023.04.10.

Covid, háború, gazdasági válság – biztonsági kérdések a kiutazó turisták körében

Gyuricza László

egyetemi docens – Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet Turizmus Tanszék, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

e-mail cím: gyuricza@gamma.ttk.pte.hu

Absztrakt

A húszas évek eddig eltelt időszakában olyan események történtek a világban (Covid-járvány, orosz-ukrán háború, az iráni helyzet fokozódása, energiakrízis, s ahhoz kapcsolódó gazdasági válság, hazánkban drasztikus mértékű infláció, illetve nemzeti valutánk súlyos leértékelődése), amelyek nem voltak jelen a közelmúltban, s amelyek bekövetkezése évtizedek óta nem látott változást hozott a nemzetközi turizmusban, illetve Magyarország kiutazó forgalmában is.

A tanulmány egy működő utazási iroda törzsutasainak körében végzett kérdőíves felmérés alapján arra keresi a választ, hogy a felsorolt problémák, veszélyek miként, hogyan hatnak azoknak a magyar turistáknak az utazási döntéseire, akik rendszeresen – évente akár többször is – külföldi desztinációt választottak 2020 előtt. A biztonsági bizonytalanságok, növekvő veszélyek átalakítják-e, s ha igen, milyen mértékben, módon az utazási szokásaikat? A biztonsági kérdések mennyiben, s milyen szerepet játszanak utazási döntéseikben?

1. Bevezetés, a téma aktualitása

A turizmus sikeres működésének egyik alapfeltétele a biztonság. Számos nemzetközi példát említhetünk, ahol bármennyire is vonzó egy-egy természeti érték (pl. vulkánok Kelet-Etiópiában) vagy egy-egy különleges kulturális emlék (pl. Szíriában), mégsem keresik fel a turisták e helyeket. Nem tekinthető versenyképesnek az a desztináció, amely nem képes a turistákra leselkedő veszélyek elhárítására (Puczkó-Rátz 1998). De nem csak a célterületen fontos a biztonság, a turizmushoz hozzátartozik az állandóság igénye, a küldő területről való elindulás mellett a lakóhelyre való biztonságos hazatérés is (Gyuricza 2008), tehát a küldő országok turizmusbiztonsága is fontos kérdés.

A 2020-as évek eddig eltelt időszakában a nemzetközi turizmusban olyan esemény történt, amely a mai világméretű turizmus történetében még soha nem fordult elő. A Covid 19-világjárvány nem csak lokálisan, adott desztinációkat sújtott, hanem a világ minden országára kiterjedt, tehát a küldő országok turizmusát éppúgy megbénította, mint a fogadó országokét.

Az elmúlt években ráadásul a pandémia mellett több olyan esemény is történt a világban, amelyek szintén nem fordultak elő vagy nem voltak jelentősek a 21. században. Két európai független ország (Oroszország és Ukrajna) közötti totális háború Európában, s az ezzel összefüggő – az egész kontinensre kiterjedő – energiakrízis; a fokozódó zavargások Iránban; a néhány évvel korábbi fertőzések, járványok Afrikában, Latin-Amerikában (Zika-vírus, Ebola)

stb. Mindezek jelentősen hatottak a nemzetközi turizmus forgalmára, irányára. Ráadásul e problémák Magyarországon még kiegészültek a rekord méretű inflációval, illetve a nemzeti valuta jelentős értékvesztésével, ami csökkentheti a fizetőképes keresletet. Így hazánkban is nem csak a beutazó, hanem a kiutazó turizmus is jelentős mértékben megváltozott.

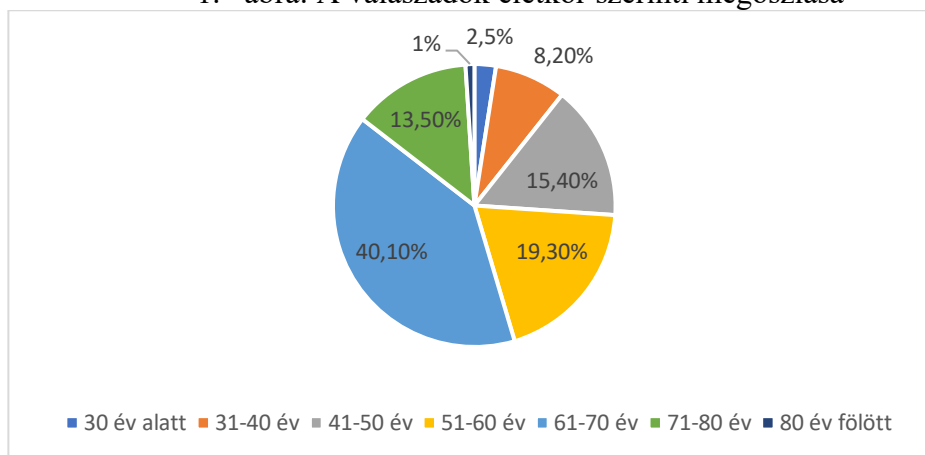
2. Anyag és módszer

E tanulmány célja, hogy a magyarországi kiutazásban a rendszeresen – évente akár többször is – külföldi desztinációt választó turisták körében felmérje, hogy a pandémia után visszatérnek-e a korábban kialakult utazási szokások, vagy a két „belföldi év” hozott-e változást a többnyire külföldi célpontokat előnyben részesítők motivációjában. A Covid-helyzet létrehozott-e új szempontokat az utazási döntések meghozatalakor? A fentebb említett globális és lokális biztonsági kockázatok, veszélyek miként, hogyan hatnak azoknak a magyar turistáknak az utazási döntéseire, akik következetesen külföldi desztinációt választottak 2020 előtt. A biztonsági bizonytalanságok, növekvő veszélyek átalakítják-e, s ha igen, milyen mértékben, módon az utazási szokásaikat? A biztonsági kérdések mennyiben, s milyen szerepet játszanak utazási döntéseikben?

Az online kérdőíves felmérést egy működő kiutaztató utazási iroda törzsutasainak körében 2022 októberében és novemberében végeztük. A válaszadók többsége nem csak rendszeresen utazik külföldre, de az utazási irodának – egyesek már több évtizede – hűséges törzsutasai is.

Összesen 302 fő töltötte ki a kérdőívet. A válaszadók közel kétharmada nő volt, az arány megfelel a társasutazások résztvevői összetételének. Életkor szerint – évtizedenkénti korosztályokat összehasonlítva – legaktívabbak a 61-70 év közöttiek (40%), de összességében a senior korosztály a meghatározó, a 60 év fölöttiek adják a válaszadók több mint felét (1. ábra). Ez az arány nem csak a vizsgált utazási iroda törzsutasai korösszetételének felel meg, de a napjainkban tapasztalható trendeknek is megfelel, miszerint a senior turizmus egyre inkább meghatározó szerepet tölt be a turizmusban, különösen a szervezett társasutazások terén (Gyuricza, 2018).

1. ábra: A válaszadók életkor szerinti megoszlása

Forrás: saját szerkesztés, 2023

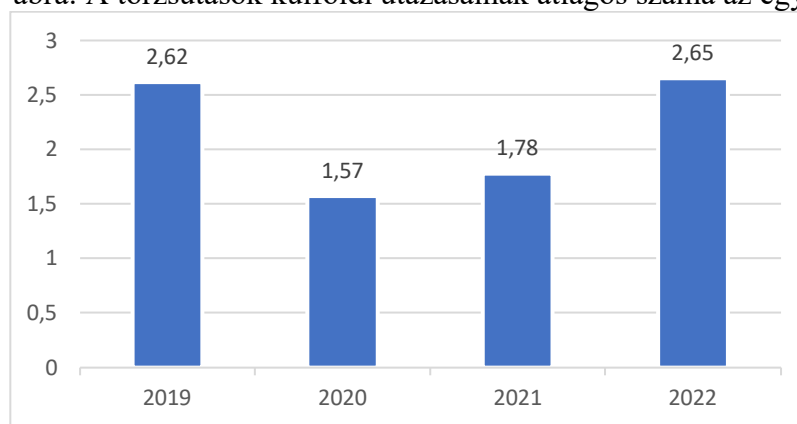
3. Eredmények és értékelésük

Ismert tény, hogy a Covid alatt – országos és nemzetközi szinten is – a külföldre irányuló utazások száma drasztikusan visszaesett, 2020-ban tömegesen csak meghatározott irányokba, s csak a nyári hónapokban lehetett utazni, 2021-ben pedig alapvetően a külföldi túrák feltétele a védőoltások felvétele volt. Felmérésünkben arra voltunk kíváncsiak, hogy egy-egy törzsutas a pandémiát érintő 3 évben, illetve előtte 2019-ben átlagosan hány alkalommal utazott külföldre.

Ha az összes külföldi utazás számát elosztjuk a válaszadók számával, akkor az tapasztalható, hogy az átlagszámokat összehasonlítva nem volt olyan mértékű a visszaesés, mint ami a pandémia súlyosságából következne. Sőt az átlagszám 2022-ben már meghaladta a Covid előtti békés 2019. év értékét (2. ábra).

De ha a számok mögé nézünk, akkor kiderül, hogy valójában lényegesen kevesebben utaztak még 2022-ben is, mint 2019-ben (az egyáltalán nem utazók aránya 2019-ben: 1%, 2020-ban: 27%, 2021-ben: 25%, 2022-ben: 22%), viszont akik utaztak, ők többször éltek a lehetőséggel, mint korábban. Ne felejtsük el, hogy olyan törzsutasokról van szó, akik rendszeresen, évente többször is külföldi desztinációt választanak, számukra életforma az utazás. Személyes interjúk alapján elmondható, hogy voltak olyanok, akiknél gyakorlatilag elvonási tünetek jelentek meg, lelkileg szenvedtek attól, hogy nem utazhatnak.

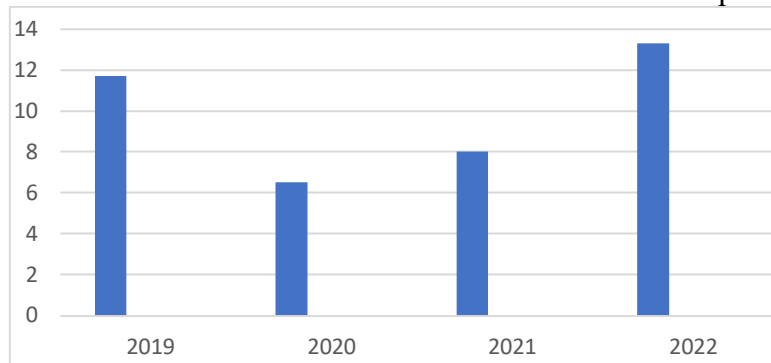
2. ábra: A törzsutasok külföldi utazásainak átlagos száma az egyes években

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A szétnyíló olló a külföldön eltöltött napok számában is megmutatkozik. A pandémia alatti erős visszaesés után 2022-ben a válaszadók összességében már több időt töltöttek el külföldön, mint a pandémia előtt, de a magasabb érték kevesebb utashoz kapcsolódik (3. ábra). A Covid alatt leginkább a rövid, 1-3 napos utazások voltak többségben, ami magyarázható a betegségtől való félelemmel, másrészt a korlátozások miatt a közeli, szomszédos országokba viszonylag könnyebb volt eljutni, s ott relatíve kevés napot töltöttek el.

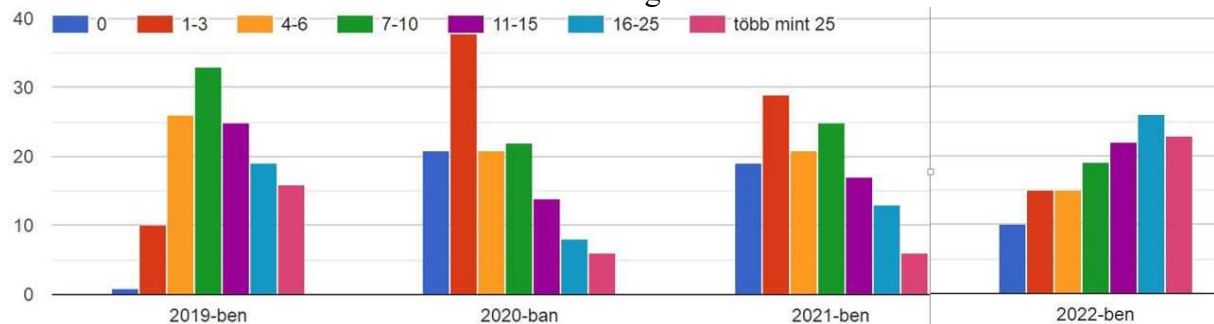
3. ábra: A törzsutasok által turistaként külföldön eltöltött napok átlagos száma

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A pandémia előtt a 7-10 napos külföldi tartózkodást jelölték meg legtöbben, viszont a járvány után a 16-25 napos időtartam volt a leggyakoribb válasz (4. ábra). Ugyanakkor az egyáltalán nem utazók aránya a kevesebb mint 1%-ról (2019) 12%-ra nőtt (2022). A két köztes évben elsősorban azok maradtak itthon, akik nem vállalták a védőoltásokat, vagy nem a megfelelő vakcinával oltakoztak, vagy kockázatosnak tartották egészségügyi szempontból az utazást. 2022-ben – amikor már gyakorlatilag korlátozás nélkül lehetett utazni – viszont némi lemorzsolódás tapasztalható, aminek már nemcsak az egészségügyi veszély az oka, hanem a gazdasági helyzetből fakadó problémák is. E megállapítást támasztják alá a későbbi kérdésekre adott válaszok is.

4. ábra: A válaszadók által külföldön turistaként eltöltött napok számának megoszlása.

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A pandémia alatt a külföldre történő utazások feltétele volt a Covid elleni oltás felvétele. Tovább nehezítette a magyar turisták kiutazását, hogy a hazánkban alkalmazott kínai és orosz vakcinákat a külföldi országok többsége nem fogadta el. Így a törzsutasok egy része, akik nem oltatták be magukat, vagy utazási szempontból nem megfelelő vakcinát választottak, eleve kizárták magukat a külföldi utazásokból. A válaszadók közel 10%-a nem élt az oltási lehetőséggel, bár közülük 8,5% átesett a betegségen, így fél évre mentesült az oltási feltétel alól.

Bár a megkérdezettek 53%-a átesett a Covid-betegségen, de az utasok többségét a járvány nem tette óvatosabbá a jövőre vonatkozóan az utazási döntésekben, hasonlóképpen döntenek, mint a Covid előtt. Az utasoknak kevesebb mint a fele, 44% nyilatkozott úgy, hogy a jövőben óvatosabban választja meg a célpontokat.

A belföldi turizmus bővülése kapcsán fontos kérdés volt: „Mivel a Covid-járvány alatt nem vagy csak korlátozottan utazhatott külföldre, helyette utazott-e turistaként belföldi úticéllal?” A válaszok alapján a rendszeresen külföldre utazók közel 2/3-a a Covidtól függetlenül idehaza is gyakran utazik, viszont 8%-uk nyilatkozta, hogy számukra a külföldi utazást semmiképp sem pótolja a hazai. Így a maradék 28%-ot alkotják azok, akik „kényszerűségből” kirándultak idehaza, s akik a belföldi turizmus növekedéséhez hozzájárulhattak, illetve a jövőben hozzájárulhatnak (5. ábra). Összességében 10% nyilatkozott úgy, hogy 2023-ban biztosan nem tervez belföldi úticélt.

5. ábra. A „Mivel a Covid-járvány alatt nem vagy csak korlátozottan utazhatott külföldre, helyette utazott-e turistaként belföldi úticéllal?” kérdésre adott válaszok megoszlása

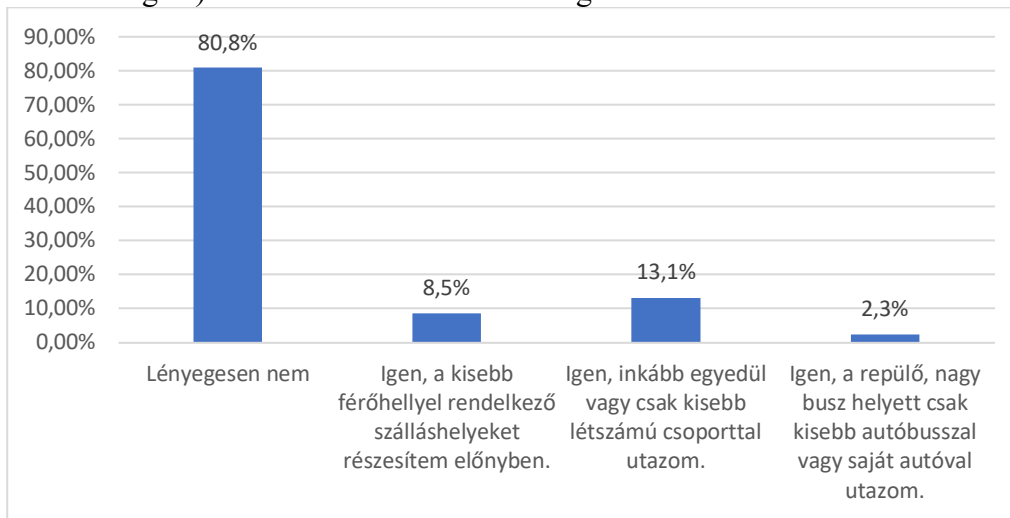

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Utazásszervezők számára kedvező eredmény, hogy a válaszadók több mint négyötödének utazási szokásait a Covid lényegesen nem változtatta meg, hasonlóképp utaznak a jövőben, mint eddig (6. ábra).

Turizmusbiztonsági szempontból a felmérés legfontosabb kérdései arra vonatkoztak, hogy a pandémia alatt a turista mely veszélyektől tartott leginkább az utazási döntés meghozatala és a program lezárulta között. Tehát a kérdés vonatkozott a célterület biztonságára és a válaszadó saját környezetére egyaránt. A veszélyek megnevezését a 3 biztonsfaktorhoz (intézményesült fenyegetettség, közegészségügyi helyzet, életkörülmények) igazítottam, amelyeknek külön-külön vagy együttesen észlelt hiányosságai a turizmus működésének gátjává válhatnak (Michalkó, G. 2020). Az életkörülményeket mint biztonsági faktort nemcsak a fogadó területre értelmeztem, hanem az utas saját gazdasági helyzetének negatív változásától való félelmét is veszélynek tüntettem fel.

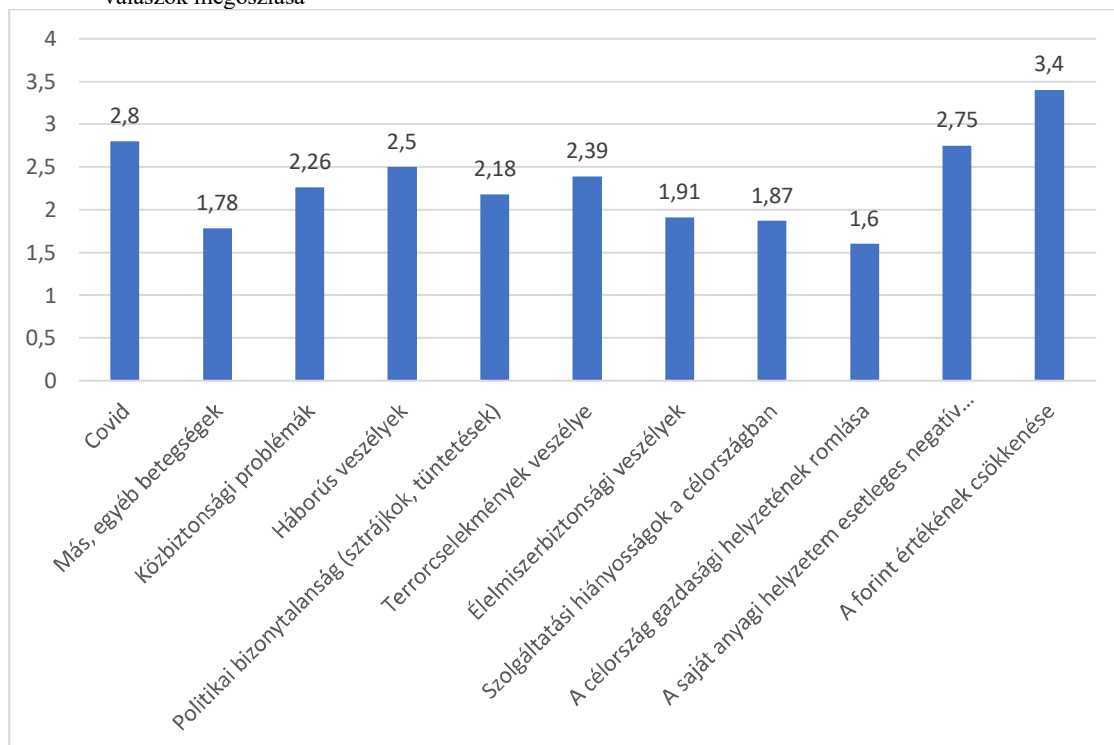
6. ábra. „A Covid hatására változott-e utazási szokása, igénye? (Több válasz is lehetséges!)” kérdésre adott válaszok megoszlása

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Az eredmény kissé meglepő, hiszen az 1-5 fokozatú skálán (5: nagy kockázatot jelentő veszély) a Covidot csak a 2. legjelentősebb veszélyként értékelték, a legnagyobb problémát a gazdasági veszély jelentette a válaszadók számára. Különösen a forint leértékelődését látták kockázatosnak az utazásuk lebonyolításáig, illetve a Coviddal gyakorlatilag azonos fokú veszélyként élték meg saját anyagi helyzetük rosszabbra fordulását is a pandémia alatt (7. ábra).

7. ábra. „Az elmúlt 3 évben melyik veszélytől tartott külföldi utazásával kapcsolatban a célterületen a döntés meghozatala és a program lezárulta között? Értékelje a veszélyek fokozatait 1-5-ig! (1: egyáltalán nem tartom veszélynek... 5: nagy kockázatot rejtő veszély)” kérdésre adott válaszok megoszlása

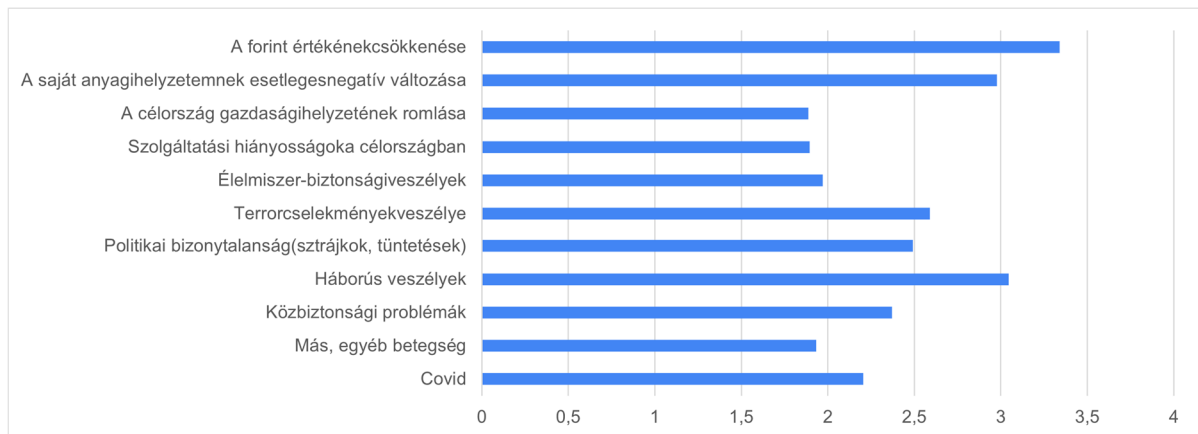

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Úgy vélem, hogy ezek után fontos kérdés az, hogy ugyanezeket a turizmusbiztonsági faktorokat a törzsutasok miként ítélik meg a közeljövőre vonatkoztatva. Marad-e a betegségtől való félelem vagy esetleg megjelennek-e újabb kockázati tényezők az utazási döntések meghozatalakor?

A rendszeresen külföldre utazók optimista életszemléletét tükrözi, hogy a 2023-ra tervezett programok kialakításakor a Covid már nem szerepel a 6 legjelentősebb kockázat között. Viszont helyére belépett a háborús veszély (8. ábra). De legtöbbször továbbra is a magyarországi gazdasági helyzetet ítélik meg legnagyobb problémaként, ami a saját utazási döntésükben szerepet játszhat (a forint leértékelődése és a saját anyagi helyzetének romlása).

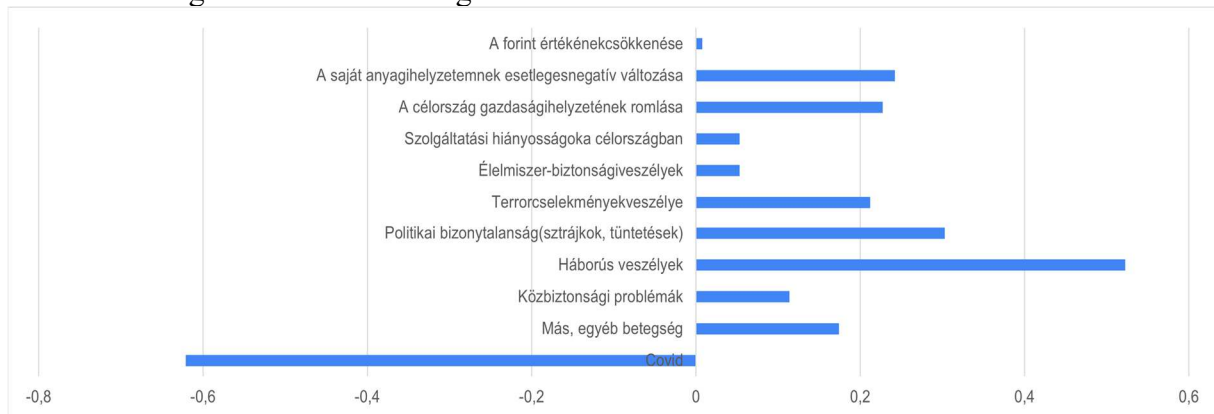
8. ábra. „A 2023-ra tervezett utazási célpontjának kiválasztásakor mekkora szerepe lehet a következő veszélyeknek? Értékelje a veszélyek fokát! (1: egyáltalán nem tartom veszélynek, nem veszem figyelembe... 5: nagy kockázatot jelentő veszélynek tartom)” kérdésre adott válaszok megoszlása

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Érdeemes összevetni az előbbi két kérdésre adott válaszok eredményét, célszerű megvizsgálni, milyen eltérés van a közelmúlt és a közeljövő megítésében a turizmusbiztonság terén. Elgondolkodtató, hogy a törzsutasok meglátása szerint a Covid-veszély kivételével 2023-ban valamennyi biztonsági kockázat növekedni fog (9. ábra). Kiemelkedik a „Háborús veszélyek”, ami valószínűleg az orosz-ukrán háború esetleges eszkalálódásától való félelmet jelenti. Külön kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy bár 45%-uknál a 2023-ra tervezett utazási célpontok kiválasztásában egyáltalán nem játszik szerepet a kelet-európai háború, de 53% a konfliktusövezettől csak távoli úti célt választ, 2% pedig emiatt nem is utazik külföldre.

9. ábra. A közelmúltra és a közeljövőre vonatkoztatva a lehetséges veszélyek megítélésének különbségei

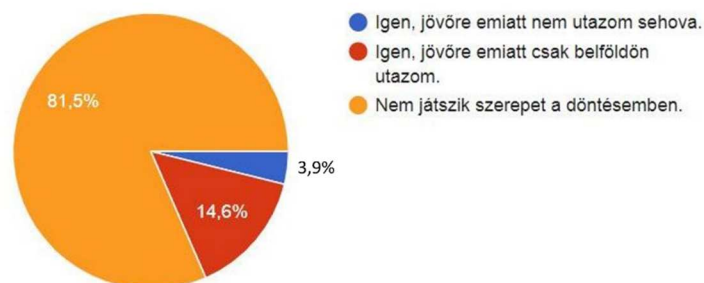

Forrás: saját szerkesztés, 2023

De emellett a közbiztonsági, politikai, fogyasztás- és egészségbiztonsági kérdésekben is borúlátóbbak az utasok a jövőt illetően. S ami az utazásszervezők számára is kedvezőtlen eredmény, hogy a törzsutasok saját anyagi helyzetüket is a közeljövőre vonatkoztatva még rosszabbnak látják, mint jelenleg, ami a fizetőképes kereslet csökkenését eredményezheti (9. ábra).

Ezt erősítik meg az utolsó kérdésekre adott válaszok is. A magyarországi infláció, a rezsikrízis és a forint értékének romlása miatt a közeljövőre tervezett utazási célpontok kiválasztása során az eddig rendszeresen külföldre utazó válaszadók közel egyötöde nem tervez külföldi utazást, ezen belül 4 % egyáltalán nem szándékozik turistaként utazni 2023-ban (10-11. ábra).

10. ábra. „A 2023-ra tervezett utazási célpontjának kiválasztásában szerepet játszhat-e a magyarországi infláció, illetve a rezsiárak emelkedése?” kérdésre adott válaszok megoszlása

Forrás: saját szerkesztés, 2023

11. „A 2023-ra tervezett utazási célpontjának kiválasztásában szerepet játszhat-e a forint árfolyamának romlása?” kérdésre adott válaszok megoszlása

Forrás: saját szerkesztés, 2023

4. Következtetések, javaslatok

Kérdőíves felmérésünket olyan gyakorlott turisták körében végeztük, akik rendszeresen, évente akár többször is utaznak külföldre, a kiutazó turizmus aktív résztvevői, akik az utazási irodák számára biztos piaci szegmenst jelentenek.

A felmérésből kiderült, hogy a Covid idején bekövetkező turisztikai krízis a megkérdezettek körét úgy érintette, hogy – az időlegesen lezárt határok mellett – elsősorban az egészségügyi aggodalmak, valamint az oltások elutasítása, illetve az utazáshoz nem megfelelő vakcina választása miatt csökkent nagymértékben a külföldi utazások száma.

A pandémia végére kissé szétnyílt az olló, akik 2022-ben eljutottak külföldre, azok gyakrabban utaztak, s több időt töltöttek el a határon túl, de mindezt kevesebben tehték meg, mint az utolsó „békeévben”, 2019-ben. Kevesebben utaztak, de akik utaztak, azok több alkalommal tették a járvány végezetével, mint korábban.

Bár a járvány idején kényszerűségből sokan választottak belföldi desztinációt, de az utazási szokásokban a Covid lényeges változást nem eredményezett. Csak kis mértékben nőtt az érdeklődés az itthoni desztinációk iránt, a „fanatikus”, külföldre utazók kevésbé vonzhatók be új szereplőként a belföldi turizmusba. A megkérdezettek 10%-a számára kizárólag csak külföldi desztinációk jelentik az utazási élményt.

A pandémia elmúltával az utasok a külföldi utazásokat érintő biztonsági faktorok közül csak a Covid-veszélyt érzik kisebbnek, minden más kockázatot (közbiztonság, a Covidon kívüli egyéb egészségügyi biztonság, fogyasztásbiztonság, politikai és gazdasági biztonság) magasabb fokúnak tartanak, mint a közelmúltban. Az új kockázatok közül jelentős az orosz-ukrán háború által kialakult veszély, de a megkérdezettek leginkább a forint további gyengülésével, illetve a magyarországi inflációval összefüggésben a saját anyagi helyzetük esetleges romlásában látják további külföldi utazásaik akadályozó tényezőjét.

Felhasznált irodalom

- Gyuricza, L. (2018): Utazási és fogyasztói szokások a szenior turizmusban – In: Kupi, M. – Printz-Markó, E. – Ivancsóné Horváth, Zs. (szerk.): „Út” a XXI. században , In: Nemzetközi Turizmus Konferencia Tanulmányok, Győr, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 126-136.p.
- Gyuricza, L. (2008): A turizmus nemzetközi földrajza. Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 319 p.
- Michalkó, G. (2020): A biztonság szerepe a turizmus rendszerében – In Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (szerk.): Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 15-28.p.
- Puczko, L. – Rátz, T. (1998): A turizmus hatásai. Budapest, Aula Kiadó – Kodolányi János Főiskola 491 p.

A turizmus túlélési mechanizmusa a COVID sújtotta Kínában

Kaszvár Attila

egyetemi docens – Neumann János Egyetem Kecskemét – Gazdaságtudományi Kar

Nemzetközi Gazdaságtan Tanszék, 6000 Kecskemét, Izsáki út 5.

e-mail cím: kaszvar.attila@gtk.uni-neumann.hu

Absztrakt

A COVID-19 járvány, globális hatásai nem csak a nemzetközi kapcsolatrendszert alakították át, de az egyes államok belső viszonyait is, a korábbiakhoz képest alapvetően új keretek közé szorították. A fertőzés kiindulópontjának tekintett Kínai Népköztársaság sajátos helyzetbe került, miután az ország vezetői a járványkezelés egy sajátos változatát, a zéró-COVID politikát találták a vírus terjedésének megfékezésére legalkalmasabb eszköznek. A zéró-COVID politika eredménye a számtalan, a legkisebb járványügyi szituációra adott drasztikus, hermetikus lezárás volt. Ennek eredményeként a kínai állampolgárok mozgási lehetősége a minimálisra csökkent. Ebben a szituációban az egyik leginkább sérülékenynek mutakozó ágazat a turizmus volt, amely súlyos veszteségeket szenvedett el 2020 és 2022 között.

1. Bevezetés

A koronavírus-járvány hatására a globális társadalmi keretrendszer egésze drasztikus átalakuláson ment keresztül. A rendszerszintű változás a korábbi humánszerveződéseket mind állami, mind állam feletti, mind pedig állam alatti szinten egyaránt változtatta meg. Az új keretek pedig új kihívások sorozatát eredményezi, amelyek vonatkozásában azonban a hagyományos válaszstruktúrák nem bizonyulnak eredményesnek. A globális COVID járvány hatására a globalizált emberi társadalom szerkezete megingott, a korábban jól működő struktúrák egyik napról a másikra működésképtelenné váltak. Teljes iparágak kerültek válságos helyzetbe – járműipar, információtechnológiai-ipar –, miközben a szolgáltatóipar egyes szegmenseiben még drasztikusabb gyengélkedés volt tapasztalható. A negatív tendenciák által érintett egyik legsúlyosabb gazdasági terület a turizmus és vendéglátás volt. Ez a speciális terület ugyanis különösen is kitett a koronavírus ellen bevezetett szabályok – lezárások, humán-kontaktálás korlátozása, utazási korlátozások – hatásának, az emberi mobilitási lehetőség csökkenésének.

Jelen tanulmány a koronavírus-járvány turizmusra gyakorolt hatásait nem globális, hanem szűkített keretek között, mindössze a Kínai Népköztársaságban vonatkozásában kívánja áttekinteni. Miután, a COVID fertőzés villámgyors terjedésének hatására, a lakosság további nagyarányú megbetegedésének elkerülése érdekében, 2020. január 27-én minden, a turizmushoz köthető tevékenységet a pekingi kormányzat felfüggesztett (Wang, 2021), így az országba való beutazás gyakorlatilag a kereskedelmi szállítást végző személyekre, az országban működő diplomáciai testületek tagjaira, illetve a 2022. évi téli olimpia idején Pekingbe érkező

sportküldöttségekre korlátozódott. A turista forgalom egyik napról a másikra megszűnt. Ennek alapján, a külföldre irányuló, illetve az onnan érkező turistaforgalom elemzése gyakorlatilag értelmetlenné vált, hiszen az tulajdonképpen nem értelmezhető a tanulmányban vizsgált 2020-2002-es periódusban. Holott korábban igaznak volt tekinthető, hogy: „2012-óta évről évre Kína adja a világnak a legtöbb nemzetközi turistát” (Song-Agócs, 2022). Csak 2019-ben 154.632.500 kínai utazott külföldre (CEIC). Közben a Kínába irányuló külföldi turizmus is jelentős számadatokkal büszkélkedhetett, amelyet jól tükröz, hogy 2019-ben több mint 145 millió turista utazott be az országba (TravelChinaGuide).

A kínai népköztársaságban a vizsgált időszakban innovatív, elsősorban a mobil applikációkra fejlesztett, az applikációs-életter (Kasznár – Balogh, 2022) adta virtuális lehetőségekre épülő megoldásokat vezettek be, annak érdekében, hogy a pandémiás szituáció ágazati és nemzetgazdasági szinten is jelentkező negatív hatásait enyhítsék.

A tanulmány célja, hogy szemléltesse azt a katasztrofális mértékű visszaesést, amely a kínai turizmust a COVID-járvány – 2020-2021-es, statisztikai adatokkal is mérhető, valamint a 2022-es személyes, helyi tapasztalatokkal alátámasztható – időszakában érte. További célként jelenik meg, olyan általános, globális szintű következtetések levonása, amelyek az esetleges jövőbeni pandémiás szituációk kezelése során alkalmazhatók annak érdekében, hogy a járványügyi helyzetek által különösen sérülékenynek mutató turizmus iparág veszteségei minimalizálhatók legyenek.

2. Bevezetés és irodalmi áttekintés

2.1 A kínai belföldi turizmus sajátosságai és változásai a COVID hatására

A koronavírus első fertőzötteit 2019 decemberében regisztrálták Vuhan városában, Kínában. A súlyos tüdőgyulladást okozó, gyakran halálos kimenetelű fertőzés terjedésének gyorsaságát jól mutatja, hogy 2020. január végén már az egész országban be kellett tiltani a turizmust, és súlyos, a humán-mobilitást korlátozó intézkedések sorát kellett bevezetni. 2020 márciusában pedig az Egészségügyi Világszervezet (WHO) már globális járványt hirdetett.

A pekingi vezetés a legszigorúbb járványellenes fellépést választotta a gyorsan növekvő egészségügyi veszélyhelyzet kezelésére, és bevezette a dinamikus zéró-COVID politikát. A zéró-COVID politika lényege, hogy annak „célja, hogy a vírus terjedését a lehető legközelebb tartsák a nullához, és végül teljes mértékben megszüntessék a vírust bizonyos földrajzi területekről. A stratégia célja, hogy növelje az átviteli láncok azonosítására és nyomon követésére, valamint a vírustörések azonosítására és kezelésére szolgáló kapacitást, miközben gazdasági, pszichológiai, szociális és egészségügyi támogatást is integrál, hogy biztosítsa az esetek és a kontaktok elkülönítését” (Llupia et. al., 2020). A számos országban – többek között: Szingapúr, Új-Zéland, Vietnam, Dél-Korea és Észak-Korea – különböző tartalommal alkalmazott zéró-COVID politika azonban a Kínai Népköztársaságban kiegészült a „dinamikus” jelzővel, amelynek eredményeként a szabályozó keretrendszer gyakorlatilag folyamatos, teljesen kiszámíthatatlan változásban volt. A dinamikus változtatásnak eredetileg az lett volna a célja, hogy minden esetben a pandémiás szituáció súlyosságához, aktuális előretöréséhez, vagy akár visszahúzódásához kötődjenek a járványellenes intézkedések. A

pekingi kormányzat célja az volt, hogy a SARS-CoV-2 vírushoz köthető megbetegedéseket „a lehető legközelebb tartsa a nullához. Ennek érdekében tömeges tesztekert hajtottak végre, a betegeteket kormányzati létesítményekben karanténba zárták, és szigorú, akár egész városokra kiterjedő zárlatokat rendeltek el” (VOA News, 2022). A folyamatosan változó szabályokat jól mutatja a 2022 tavaszán végrehajtott nagy sanghaji lezárás, amelyet a hatóságok eredetileg három naposra volt terveztek, ám a valóságban végül több mint két hónapig tartott, „a bezárt lakosok nem kaptak sürgősségi orvosi ellátást, nem is beszélve arról, hogy nem tudtak részt venni a szokásos üzleti és társadalmi tevékenységekben” (Haenle, 2022). A zéró-COVID politika országszerte megbénította az életet, a turizmust pedig gyakorlatilag nullázta. A kínai kutatók és turisztikai szakemberek már 2020-ban úgy vélték, hogy a COVID „hatalmas veszteséget okozott a kínai turisztikai iparnak, különösen az utazási irodáknak, az utazási társaságoknak és a szálláshelyeknek” (Wang, 2021).

A statisztikai adatok látványosan mutatják meg azt a pusztítást, amelyet a COVID, és a hozzá csatoló zéró-COVID stratégia eredményezett a Kínai Népköztársaságban, a korábban dinamikus, egyben pedig töretlen növekedést felmutató turizmus terén.

1. ábra: A kínai belföldi turizmus alakulása (személy/év).

Forrás: Ceicdata.com, 2023

A COVID hatására, a 2019-ben, rekord magasan tetőző, hatmilliárd-hatmillió vendégéjszakát produkáló belföldi turizmus, iszonyatos visszaesést mutatott 2020-ban. A zuhanás hatására, 2020-ban mindössze csak 2,879 milliárd vendégéjszakát sikerült elérni, amely a 2012-es eredményt is mindössze megközelíteni tudta. A pandémiás szituáció némi enyhülésére enged következtetni, hogy 2021-ben valamelyest növekedett az utazási kedv – illetve elsősorban a lehetőség –, amelynek eredményeként a vendégéjszakák száma jelentősen közeledett a 2013. évi adatokhoz, és azoktól mindössze tizennyolc millióval maradt el. A 2022-es év adatai még ugyan nem állnak rendelkezésre, de az előrejelzések ismét gyászévre engednek következtetni. A várt vendégéjszaka szám a 2,53 milliárd körül alakul, amely nem csak a COVID-járvány kitörését követő legalacsonyabb szám, de egyben azt is jelenti, hogy a több mint tíz évvel korábbi szintre, a 2011-es évnél is alacsonyabb szintre hullott vissza a Kínai Népköztársaság belföldi turizmusa. A veszteség azért is különösen fájó, hiszen a kínai társadalom a 2010-es

években kezdett a fogyasztói társadalmak jellemzőivel rendelkezni, így, amint az az 1. ábrán is látszik a 2010-es évektől mutatható ki a kínai lakosság aktív turistatevékenysége. Amint azt a Zhao – Li szerzőpáros megállapította: *„a gazdasági fejlődéssel és az életszínvonal javulásával szembeállítva a belföldi turisták száma és a belföldi turizmusból származó bevétel folyamatos növekedési tendenciát mutatott”* (Zhao – Li, 2018). Az ágazat egy évtizedes folyamatos, nagyarányú élénkülését követően, szinte a „kőkorba” vetette vissza a kínai turizmust a járvány. A kármentés keretében születtek olyan ötletek, mint a Pekingi Állatkert online túrája (Wang, 2021). Ennek keretében az érdeklődőknek lehetőségük nyílt arra, hogy virtuálisan jegyet vásárolva, virtuálisan nyomon követhessék az állatokat. A Pekingi Állatkert ezzel kívánta enyhíteni az állatok magas etetési, valamint az egyéb költségekből származó veszteségeit. Mint azt a fenti példa is mutatja, a koronavírus okozta járványhelyzet hozzájárult az innovatív technikák és technológiák terjedéséhez a Kínai Népköztársaságban. Mint azt számos tanulmány mutatja, az *„innováció javíthatja az ügyfelek elégedettségét és hűségét, növelheti az értékesítés volumenét és pénzügyi teljesítményt”* (Bao – Hua, 2022). Ugyanakkor ez az innováció Kínában elsősorban a kormányzati politikából és iránymutatásból eredeztethető, miközben a szolgáltatási iparágakban, így a turizmusból is a fogyasztói visszacsatolás kereslet orientált, piaci alapon nyugszik, még Kínában is. Ami azt eredményezheti, hogy az ágazati innováció némileg önálló színezettel bírhat.

Valamelyest bizakodásra adhat okot, hogy már 2021-ben, viszonylag dinamikus élénkülni kezdett az ágazat, azonban a 2022-es év várhatóan a 2020-as évi adatokhoz hasonlatos, vagy még annál is rosszabbakat fog produkálni. A 2022-es nagy sanghaji lezárás – a sanghaji „lockdown” – gyakorlatilag az egész országot blokkolta. Az év első tíz hónapjában gyakorlatilag nem volt olyan régió, amely ne lett volna érintett – a legtöbb esetben hosszabb idejű – karantén szituációval. A dinamikus zéró-COVID politika eredményeként, a teljes kiszámíthatatlanság, valamint a mobilitást akadályozó, rendkívül szigorú egészségügyi szabályok miatt az utazási feltételek ellehetetlenültek. A mindennapi – az élet fenntartásához szükséges – mozgás is a lakóhely előírásainak eleget tevő, 24-72 óra közötti – negatív PCR tesztet igazoló – egészségügyi kód meglétéhez volt kötve. A sok esetben mindennapos tesztelési kötelezettség, illetve a lakóhelyül szolgáló település elhagyása esetén meglévő karantén kötelezettség sem teremtett megfelelő környezetet a turizmusnak. Az egyik legszélsőségesebb helyzet a Kínai Népköztársaság és Délkelet-Ázsia gazdasági és pénzügyi központjában, a mintegy 26 millió lakosú, Sanghajban alakult ki, ahol a mozgás szabadsága csak 2022 decemberében állt helyre, akkor is csak rövid időre. Miután a kínai kormányzat bejelentette a zéró-COVID politika enyhítésére vonatkozó szabályokat, a sanghaji lakosság nagy része, rendkívül rövid időn belül megfertőződött a koronavírus által, és akkor is kénytelen volt a lakásában maradni, ha a szabályok lehetővé tették volna az utazást.

A bizonytalanság a turizmus minden szegmensében jelentkezett, amely jól mutatkozik a vidéki és a városi turizmus különválasztott adatainak áttekintése esetén is.

2. ábra: A kínai vidéki turizmus alakulása (személy/év)

Forrás: Ceicdata.com, 2023

A 2. ábrán szembevetendő, hogy Kínában a vidéki turizmus jelentősége hagyományosan jóval elmarad a városokba irányuló turistaforgalomtól, „*kulturális turizmus által dominált városok szezonális ingadozásai termékek által dominált turisztikai termékek kisebbek, mint a természeti turizmus termékei által domináltak*” (Zhang – Yu – Miao – Li – Qiao, 2022). A turizmus teljesítőképessége szempontjából csúcsevnek tekinthető 2019. évet vizsgálva megállapítható, hogy a vidékre utazók a teljes turistaszám nem egész egy hatodát adták, vagyis a vidéki turizmus Kínában alacsony arányt képvisel. Nemzetgazdasági szempontból ugyanakkor ez az aránytalanság veszélyes szituációt is teremthet. A kínai társadalom csak az utóbbi években érte el azt a pontot, amikor a túlszűfolt városok ipari-, irodai környezetében, jó anyagi körülmények között élő lakosságban megérett a gondolat arra, hogy pénzt kívánjon költeni a vidéki, a természeti látványosságok megtekintésére irányuló turizmusra. Ezt a lassan kialakuló szándékot törte meg a koronavírus járvány.

Ugyanakkor, talán éppen a koronavírusnak lesz köszönhető az is, ha a vidéki turizmus iránt a közeli jövőben megélnék az érdeklődés Kínában. A kínai társadalomban az utóbbi három évben zsigeri félelem alakult ki a koronavírus okozta fertőzéssel szemben, ennek eredményeként a távolságtartás minden korábbinál nagyobb szerepet kap a társadalmi együttélés során. A kialakult új szituációban, a vidéki környezetbe, a kevésbé zsűfolt helyszínekhez, illetve a természeti látványosságokhoz irányuló turizmus iránti érdeklődés – ahol a személyek közötti kontaktusok száma minimalizálható, illetve az emberi érintkezés során a lehető legnagyobb távolság tartható, továbbá még a zárt tér jelentette pandémiás veszélyekkel sem kell számolni – jelentősen megnövekedhet. Erre enged következtetni az is, hogy a 2022-es évben számos turisztikai vállalkozó szervezett kis létszámú, közeli természeti látványosságokhoz irányuló, mindössze egynapos kirándulásokat, amelyek iránt viszonylag élénk érdeklődés volt tapasztalható. Ezek a kirándulások – a szervezők leleményességének köszönhetően – több esetben a járványügyi előírások megkerülésével juttatták turisztikai élményhez az érdeklődőket.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a 2020-as mélyrepülés után, 2021-ben a városi turizmus is növekedésnek indulhatott, azonban, bár az adatok még nem kerültek publikálásra, teljes bizonyossággal állítható, hogy 2022-ben szintén nagymértékű visszaesést produkált.

3. ábra: A kínai városi turizmus alakulása (személy/év)

Forrás: Ceicdata.com, 2023

A pandémiás szabályok 2023-as, jelentős enyhítését követően valószínűsíthető, hogy a városi turizmus – amely korábban is a hagyományos kínai turizmus gerincét adta – iránti érdeklődés szintén nagy arányban fog emelkedni.

A városokba irányuló turizmus várható célrendszerét jól mutatja egy 2021-ben készült, azonban csak 2023-ban publikált kínai közvélemény kutatás, amely alapján (mp.weixin.cn, 2023) a legvonzóbb kínai városok:

1. Peking,
2. Sanghaj,
3. Hangcsou,
4. Sencsen,
5. Csingtao,
6. Kanton,
7. Szucsou,
8. Nanking,
9. Vuhan,
10. Csengtu.

Várható, hogy a belföldi turisták a legnagyobb arányban a fenti felsorolásban megjelölt tíz várost fogják a közeljövőben meglátogatni. Ugyanezen felmérés szerint azonban nem csak a hagyományos helyszínek iránt tapasztalható érdeklődés, de több potenciális célpontváros létezik Kínában, amelyek korábban az érdeklődés színterei voltak:

1. Hszian,
2. Csinan,
3. Csungking,
4. Kunming,
5. Tiencsin,
6. Vuhszi,
7. Yantai,
8. Hofej,

9. Csangsa,
10. Hsziamen.

Ennek alapján pedig előre jelezhető az is, hogy a hosszú bezártság után, a kínai lakosság körében a hagyományos, kulturális értékközpontokon túl, új helyszínek is az érdeklődés középpontjába kerülhetnek, amely egészen új irányokat és lehetőségeket teremthet.

3. Következtetések, javaslatok

A Kínai Népköztársaságban, az utóbbi években, a belföldi turizmussal kapcsolatosan keletkezett adatoknak az áttekintése alapján egyértelműen megerősíthető, hogy a SARS-CoV-2 vírus, illetve annak mutációi által generált COVID-19 világjárvány az ázsiai országban is komoly károkat okozott a turizmus ágazatában; a koronavírus egy évtizeddel vetette vissza a kínai turizmust. A károk pedig generálisan jelentkeztek, nem csak egy-egy szűk ágazati szegmensben voltak tapasztalhatók. A kínai belföldi turizmus százalékos visszaesése nemzetgazdasági szinten jelentkező, nem csak hogy mérhető, hanem nehezen is korrigálható hiányt eredményezett.

Jelenleg még nem egyértelmű, hogy a belföldi turizmus visszaesése mennyire töri meg azt a trendet, amely a pandémiás helyzet előtt már mérhető volt, és amelynek eredményeként korábban elmaradott falvak esetében a vidéki turizmus hatásaként a települések *„ipari struktúrája teljes mértékben átalakult, optimalizálódott és korszerűsödött”* (Chen – Li, 2022). A 2022 decemberében és a 2023 januárjában hozott enyhítő intézkedés sorozatok alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a kínai kormányzat már birtokában van azoknak az adatoknak, amelyek az egész országot, valamint a vidéki területeket érintő jelentős gazdasági, illetve gazdaságfejlesztési visszaesésekről szólnak. Azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a Kínai Népköztársaság, már több mint egy évtizede küzd a túl gyors gazdasági növekedés jelentette kihívásokkal. *„Az elmúlt évtizedekben alkalmazott növekedési stratégiák jelentős makrogazdasági és pénzügyi egyensúlytalanságokhoz vezettek a kínai gazdaságban. A rendszer fenntarthatatlanságát a központ kormányzat is felismerte, és legfontosabb céljaként a mennyiségiről minőségi növekedésre való áttérést tűzte ki, amit reformok sorozatával igyekszik biztosítani mind a reálgazdasági, mind a pénzügyi szektorban”* (Komlóssy – Vargáné, 2019). A korábbi, a gazdaság bővülésének megakadályozására tett kísérletek azonban nagyrészt kudarcot vallottak. A COVID járvány viszont lehetőséget teremtett olyan intézkedés sorozatok meghozatalára, amelyek lehetővé tették, hogy a pekingi kormányzat megállítsa a veszélyessé terebélyesedő gazdasági bővülést.

Ugyanakkor figyelembe kell venni a változó lakossági igényeket is, vagyis, hogy *„a szociális gazdaság növekedésével az emberek jobban törődnek fizikai és mentális egészségükkel, valamint az utazás változatos módjaival”* (Yu et. al., 2022), így a turizmus iránti igény a gazdasági bővüléssel párhuzamosan mind kevésbé nyomható el. A gazdasági bővülés lassulása pedig a már meglévő igényeket nem fogja megszüntetni.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a koronavírus által okozott károk bármikor megismétlődhetnek. Az emberi társadalom, és elsősorban a mindinkább urbanizálódó közösségek kitettsége a biológiai veszélyeztetettségeknek, az egyes epidemiológiai szituációknak mind nagyobb. Az egyes, az emberekre veszélyt jelentő fertőzések – legyenek

azok vírus, vagy akár bakteriális háttérűek is – jövőbeni terjedésének fokozódása, illetve ennek eredményeként a járványügyi helyzetek számának, és azok emberi életre gyakorolt veszélyességének növekedése várható. Az ok pedig meglehetősen összetett:

- 1) A globális felmelegedés,
 - a) a jégborította területek felolvadásával lehetőség nyílik eddig nem ismert vírusok és baktériumok elszaporodására, valamint lehetővé válik azok elterjedése,
 - b) a változó klímaviszonyok eredményeként kiterjed az egyes vírusok és baktériumok élettere,
 - c) a klímaviszonyok átalakulása megváltoztatja a gazdaszervként szolgáló állatok globális elterjedését, ezáltal korábban ismeretlen helyekre juttatva el a fertőzéseket okozó organizmusokat. Ennek kiváló példája a nyugat-nílusi lázat okozó nyugat-nílusi vírus, amelynek magyarországi megjelenésére napjainkban már számos kutató reális veszélyként hívja fel a figyelmet (Nagy et. al., 2022), holott másfél-két évtizeddel korábban alig ismerték a kórokozót a közép-európai régióban.
- 2) Az emberi tevékenység, amely nagyszámban eredményezi a korábban elszigetelt fertőző ágensekkel való kontaktálás lehetőségét, ugyanúgy, mint azok globális szintű szétterjesztését.
- 3) Különböző radikális csoportok, elsősorban terrorista közösségek tevékenysége. *„A bioterrorizmus terrorista-szervezetek tevékenységében betöltött szerepe a közeljövőben várhatóan a korábbinál jelentősebb szerepet tölthet be. Annak a lehetősége sem zárható ki, hogy a biológiai támadó ágensek a jövő meghatározó terrorista eszközei lehetnek, mivel az aszimmetrikus hadviselés könnyen felhasználható eszközei”* (Kasznár 2012). Várható hogy a terrorista csoportok szakértői mély elemzőmunka keretében fogják felmérni a koronavírus okozta világjárvány tapasztalatait. Nem zárható ki, hogy a radikális közösségek szélsőséges és erőszakos tevékenységük során ki fogják használni a társadalom újonnan feltárt sérülékeny behatási pontjait, ennek eredményeként pedig már akár a közeljövőben, globális szinten megnövekedhet a bioterrorista tevékenység.

A jövőben várható további, különböző jellegű és differenciált intenzitással jelentkező pandémiás szituációk nagymértékű behatással lesznek az egyes államok belföldi turizmusára ugyanúgy, mint a nemzetközi turizmusra. A járványos betegségek által okozott különleges társadalmi szituációkban a turizmusnak – amely mind a szolgáltatás igénybevevői, mind a szolgáltatói oldaláról speciális egészségügyi kondíciókat, azaz alapszituációban egészséget, megkövetelő ágazat – zavartalan működéséről beszélni nem lehet, A pandémiás helyzetek alatt a turizmus az első ágazatok között fog szerepelni, amelyeknek biztos, hogy veszteséget kell elkönyvelniük. Annak biztosítása, hogy a járványügyi szituációkban a turizmussal kapcsolatos szolgáltatások üzemelése az ágazati szolgáltatók fennmaradásához elegendő szinten maradjon, sokszegmensű, összetett tevékenységsorozatot igényel. *„Az intelligens turisztikai technológia gyors fejlődése új lehetőségeket teremt a turizmus számára. növekedést. Egyre több úti cél használja az intelligens technológiát, hogy több látogatókat és javítsák az utazási élményt. Az utazási élményekkel való elégedettség pozitív hatással van mind a látogatók élvezetére, mind a visszatérési szándékra”* (Musa. et. al., 2022). A modern, innovatív technika azonban nem helyettesítheti hosszú távon a személyes, jelenléti élményen alapuló turizmust. Így, bár a modern technológiai fejlődés indokolt és kívánatos, azonban korántsem elegendő.

A COVID-járvány hatása a Kínai Népköztársaság turisztikai rendszerére bebizonyította, hogy a 21. század olyan, korábban nem tapasztalt kihívásokat tartogat az ágazat minden szereplőjének, amelyekre még nem léteznek kidolgozott, és egyértelműen hatékony válaszlehetőségek. Mind a turizmusban szolgáltatóként, mind pedig abban a szolgáltatást igénybe

vevőként megjelenő szereplők közös érdeke azonban, hogy a jövőben, várhatóan nagyobb gyakorisággal jelentkező hasonló szituációk kezelésére mihamarabb kidolgozásra kerüljenek a hathatós válaszlépések.

Felhasznált irodalom

- Bao, Y. – Hua, h. (2022): Research on driving forces of service innovations in tourism enterprises--a case study on a tourism group in east China. TM Web Conf. Volume 47, DOI: 10.1051/itmconf/20224703032
- Ceicdata.com/en/china/tourism-industry-overview/cn-domestic-tourist (letöltés időpontja: 2023. január 9.)
- Ceicdata.com/en/china/tourism-industry-overview/cn-domestic-tourism-revenue-rural (letöltés időpontja: 2023. január 9.)
- Ceicdata.com/en/china/tourism-industry-overview/cn-domestic-tourism-revenue-urban (letöltés időpontja: 2023. január 9.)
- Chen, X. – Li, J. (2022): Research on Industrial Structure Transformation and Upgrading of Chinese Tourism Villages Based on Big Data Analysis. Hindawi Mobile Information Systems, DOI: 10.1155/2022/1820098
- Haenle, P. (2022): China's Zero COVID Policy Is a Double-Edged Sword. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2022/12/01/china-s-zero-covid-policy-is-double-edged-sword-pub-88535> letöltve: 2023. január 10.)
- Kasznár, A. – Balogh, A. Z. (2022): Kína az alipay világában – teljes élet egy pénzügyi alkalmazásban. Gradus Vol. 9 No. 2. DOI: 10.47833/2022.2.ECO.016
- Kasznár, A. (2012): A bioterrorizmus. Terror&Elhárítás 2012/2, 4-36.p.
- Komlóssy, L. – Vargáné Körmendi, Gy. (2019): Kína egyensúlykeresése – a növekedés és a stabilitás átváltási dilemmái. Hitelintézeti Szemle Vol 18. No. 3. 114-134.p. DOI: 10.25201/HSZ.18.3.114134
- Lluþià, A. –Rodríguez-Giralt I. – Fité, A. – Álamo L. – de la Torre, L. – Redondo, A. – Callau, M. – Guinovart, C. (2020): What Is a ZeroCOVID Strategy and How Can It Help Us Minimise the Impact of the Pandemic? ISGlobal Barcelona Institute for Global Health. https://www.isglobal.org/documents/10179/7943094/26_ISGlobal+COVID19+y+COVID+Cero+o+Maxima+Supresion+EN/0a4e83bb-6257-4f5d-8960-16c323b464b2 (letöltve: 2023. január 10.)
- Most attractive Chinese cities for expats announced, <https://mp.weixin.qq.com/s/RQG40tgfpWpWqRACHUvDJw> (letöltve: 2023. január 10.)
- Musa, M. – Rahman, P. – Kang, Z. – Abid Hossain, S. F. (2022): Technology Application in the Chinese Tourism Industry. In: Hassan, A. (szerk.): Technology Application in Tourism in Asia. Springer, Singapore, 219-239.p. DOI: 10.1007/978-981-16-5461-9_13
- Nagy, A. – Horváth, A. – Nagy, O. – Koroknai, A. – Csonka, N. – Barabás, É. – Takács, M. (2022): A nyugat-nílusi vírusfertőzések jelentősége hazánkban. Orvosok Lapja. <https://mok.hu/orvosoklapja/aktualis/a-nyugat-nilusi-virusfertozesek-jelentosege-hazankban> (letöltve: 2023. január 10.)
- Song-Agócs, R. (2022). A kínai VFR turizmus Budapesten: vendégek és házigazdák. Turizmus Bulletin, 22(3), 12-22.p. DOI: 10.14267/TURBULL.2022v22n3.2
- TravelChinaGuide. <https://www.travelchinaguide.com/tourism/2019statistics/> (letöltve: 2023. január 10.)

- Wang, S. (2021): COVID-19's Impact on Chinese Tourism Industry. *Frontiers in Business, Economics and Management*, Vol. 1, No. 2, 18-21.p. DOI: 10.1177/13548166211041209
- What Is China's 'Zero-COVID' Policy? VOA News 2022. november 28. <https://www.voanews.com/a/what-is-china-s-zero-covid-policy-/6854291.html> (letöltve: 2023. január 10.)
- Yu, Y. – Wang, K. – Li, Z. – Ge, X. – Wu, W. (2022): Research on Quality Improvement and Upgrading for Tradition Chinese Medicine Tourism Industry in Shandong Province Based on RMP Analysis. *BEMS*, Vol. 18, 305-311.p.
- Zhang, J. – Yu, Z. – Miao, C. – Li, Y. – Qiao, S. (2022): Cultural Tourism Weakens Seasonality: Empirical Analysis of Chinese Tourism Cities. *Land* 2022, 11, 308, DOI: 10.3390/land11020308
- Zhao, L. –Li, L. (2018): Analysis of Development Environment and Development Trend of Chinese Tourism. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. DOI:10.1088/1757-899X/301/1/012101

Belföldi utazási szokások a magyar lakosság körében - a Covid-19 árnyékában

Komáromy Márk^{1,2} – Palkovics Krisztina¹ – dr. Varga Zoltán³ – Csákvári Tímea²

¹Ph.D hallgató- Pécsi

Tudományegyetem Egészségtudományi Doktori Iskola, Pécs, ² tanársegéd– Pécsi

Tudományegyetem ETK ZKK, ³ adjunktus – Pécsi

Tudományegyetem ETK ZKK

¹ 7621 Pécs, Vörösmarty u. 4

^{2,3} 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 33.

e-mail cím: mark.komaromy@etk.pte.hu; palkovics.krisztina@pte.hu;

zoltan.varga@etk.pte.hu; timea.csakvari@etk.pte.hu

A turizmus, mint szektor az elmúlt évtizedek egyik leglendületesebben növekvő gazdasági ágazata, amellett, hogy munkahelyeket hoz létre a gazdasági fejlődés egyik legjelentősebb eleme.

Kvantitatív, retrospektív, leíró kutatást végeztünk adatelemzéssel. Az adatokat a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából nyertük. A magyar lakosság többnapos belföldi utazási szokásait vizsgáltuk 2013-2022 között.

2013-2019 közötti időszakban a belföldi összes többnapos utazáson résztvevők átlagosan évente 21,6 milliárd forinttal költöttek többet, 2020-ban a világjárvány miatt 2019-hez képest 123,5 milliárd forintos bevételkiesést kellett elszenvednie az ágazatnak. Az átlagos tartózkodási időre a pandémia nem volt negatív hatással. A 2020-as évben meghaladta a 2019-es és 2021-es évet is, átlagosan 0,2 nappal többet töltöttek el belföldi utazáson a magyarok.

Az elkövetkezendő évek adatait folyamatosan monitorozva az egész világ, így a magyar belföldi turizmus is várja a fellendülést.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A turizmus, mint globálisan, úgy lokálisan Magyarország vonatkozásában is meghatározó ágazat a gazdaságban, a GDP 7%-a származik ebből az ágazatból. Ezáltal, hogy komoly szerepe van globális és nemzeti szinten is nagyon érzékeny azokra a tényezőkre, melyek elősegítik vagy éppen ellenkezőleg korlátozzák az utazásokat, ezáltal a turizmust is. A 2020 tavaszán egyre jobban elterjedő pandémia pedig jól bemutatja azt, hogy az utazáshoz köthető egészségügyi kockázat, a be- és kiutazási korlátozások vagy a kategorikus tilalmak, hogyan fojtották meg a világ minden részén a turizmus ágazatot. A Covid-19 pandémia alapjaiban változtatta meg a globális gazdaságot, benne a kiemelkedő szerepet betöltő turizmust is, a hozzá kapcsolódó korlátozások, melyeket hazánkban is bevezettek negatívan érintették a legtöbb szolgáltatót (Nagy et.al., 2021; Hall, 2010).

A koronavírus járvány a világ legnépesebb országából, Kínából indult 2019 végén, ennek hatására bevezetett nemzetközi utazási korlátozások a világ lakosságának több mint 90%-át érintették. A korlátozásokból következően a csökkenés 2020 első 10 hónapjában 900 millióval kevesebb nemzetközi turistaérkezést jelentett, mint a 2019-es év ugyanezen hónapjaiban, emellett 938 milliárd dolláros bevételkiesést a nemzetközi turizmusból származó exportbevételek terén az ENSZ Turisztikai Világszervezet jelentése alapján (UNWTO, 2020).

Világszinten és Magyarországon is a kormányzati intézkedések, határlezárások, valamint a lakosság utazás iránti vágya, igénye következményeként felélénkült a belföldi turizmus. A belföldi turizmus megnövekedése hazánkban is átalakította a turisztikai keresletet, megnövekedett az igény a vidéki térségek iránt. A lakosság utazási szokásaiban előtérbe került a tudatosság, a biztonságosnak vélt belföldi utak előtérbe helyezése. (MTÜ Turisztikai Trendriport, 2020, Gössling et al., 2020).

Raffay (2020) alapján a világjárvány hatására a következő jelenségek fokozódtak és a turizmus ágazatának válsága az alábbiakban gyűjthető össze:

- Soha nem volt ennyire előtérben a biztonság, mint tényező. A globálisan elterjedt járvány elleni védekezés biztonsága alapvető befolyásoló tényezője lett az utazásoknak.
- A járvány hatására komoly gazdasági visszaesés mutatkozott globálisan, így sokan döntöttek úgy, hogy elhalasztják vagy egyáltalán nem élnek az utazás lehetőségével.
- A vírus terjedésének hatására egyre inkább az egyéni közlekedési formák felé tolódtak el a turisták a tömegközlekedés helyett, folyamatosan csökkent a csoportos utazások iránti kereslet, illetve a vasúti és autóbuzsós közlekedés iránti kereslet is lecsökkent. Ezek mellett a repülés szinte teljesen megszűnt, a magyarországi légitársaságok 99%-kal csökkentek 2020 tavaszán az előző év ugyanezen időszakához képest.
- Eltolódás a belföldi desztinációk felé költségcsökkentési motivációval. A belföldi turizmus azzal is vonzóbbá tudta magát tenni, hogy alapvetően olcsóbb, hazai viszonylatban könnyebben megközelíthető a kisebb távolságok miatt.
- Egyre nagyobb teret hódít az alapvetően turizmusban eddig sem ismeretlen digitális lehetőségek alkalmazása. Ezáltal haladunk egyre inkább az érintésmentes utazás irányába, egyik szempont ebben a kategóriában a szállásra való bejutás például kulcsok átvételének elhagyása, a másik fontos szempont a digitális úti okmányok alkalmazása, így biometrikus azonosítással is le tudjuk csökkenteni a higiéniai, járványügyi kockázatot.
- Az utazások lecsökkenésével előkerültek a pozitívumok is, például a környezetszennyezés nagy arányú lecsökkenése, a tömegturizmus, túlturizmus eltűnése. Ebben az időszakban kicsit fellélegezhettek azok a túlszűfolt úticélok, akár városok, akár az élővilág, melyek ez idáig szinte élehetetlenek voltak a helyi lakosok számára. (Raffay, 2020)

A járvány enyhülésével egyidejűleg a globális és magyarországi korlátozások részleges vagy teljes kivezetése, eltörlése a belföldi turizmus felé fordulást eredményezte szerte a világban. Természetesen a Magyar Turisztikai Ügynökség is reagált a helyzetre és 2020 júniusában nagy volumenű kampányt indított, hogy a magyar lakosságot a belföldi turizmusra ösztönözze. E kampány célja természetesen a hazai turizmus újraindítása és az üdülési szezon patronálása volt. (MTÜ, 2020)

Elemzésünk célja a magyar lakosság belföldi többnapos utazási szokásait megvizsgálni, kitérve a turisztikai ágazatot ért a Covid-19 pandémia okozta utazások kiesésére, bevételek

elmaradására, illetve a világjárvány utáni statisztikai adatok megvizsgálása, milyen mértékű növekedéséről beszélhetünk a turizmus újraéledése kapcsán.

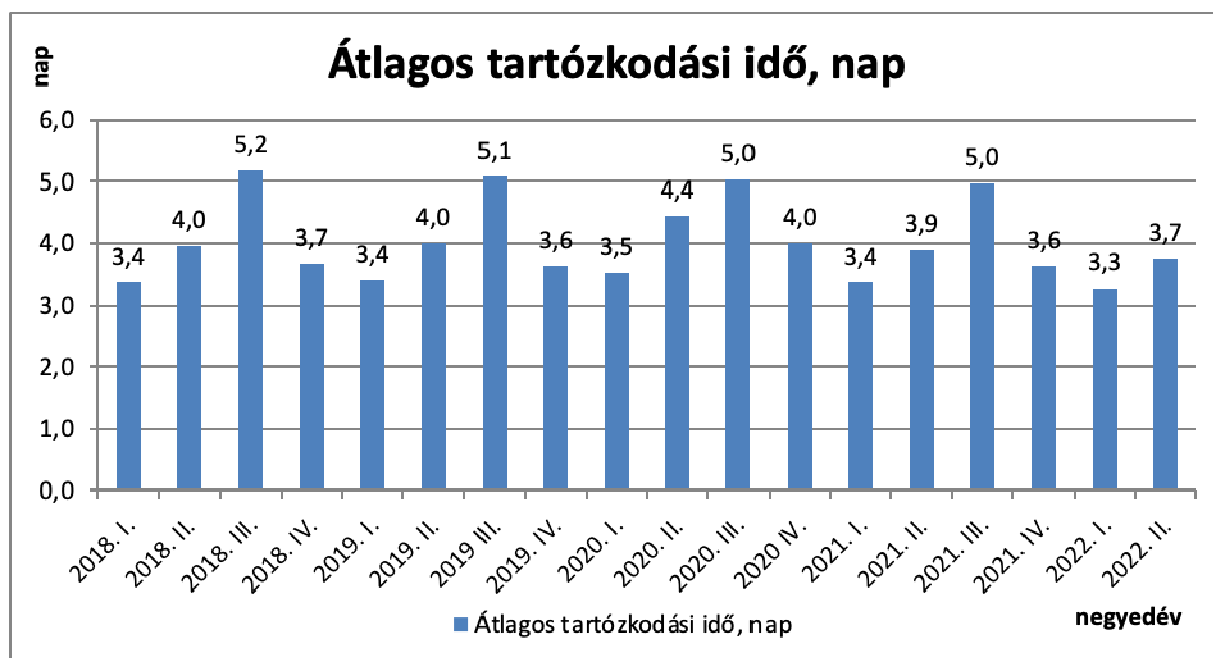
2. Anyag és módszer

Kvantitatív, retrospektív, leíró jellegű kutatást végeztünk teljeskörű adatelemzéssel. Az adatokat a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisaiból válogattuk le. Az adatokat a 2013-2022 második negyedéve közötti időszakra vizsgáltuk. 2018-2022 között negyedéves bontásban vizsgáltuk az átlagos tartózkodási időt napokra vetítve, a többnapos turisztikai célú belföldi utazásokon eltöltött időt országosan és a Balaton vonatkozásában (millió nap), a lakosság turisztikai célú kiadásait a többnapos belföldi utakon. Végeztünk számításokat az összes többnapos belföldi utazás kapcsán ezer főre vetítve és ezer napra vonatkozóan is, illetve vizsgáltuk a költségi trendeket (milliárd Ft) 2013-2022. II. negyedéve között. Emellett áttekintettük a többnapos, turisztikai célú belföldi utazások számát az utazás célja és a tartózkodási idő szerint (millió nap), melyet úgy vetettünk össze, hogy a 2013-2019 évek közötti adatokat leátlagoltuk és viszonyítottuk a 2020-as, 2021-es évek adataihoz.

3. Eredmények és értékelésük

Szándékosan a világjárvány kitörését megelőző és azt követő éveket vizsgálva, 2018-tól 2022 II. negyedévéig az 1. ábra alapján látható, hogy a pandémia első évében 2020 III. negyedévében ugyan csökkent az átlagos tartózkodási idő, összességében elmondható, hogy éves szinten átlagosan 0,2 nappal többet utaztak a magyar turisták, mint 2019, 2021-es években.

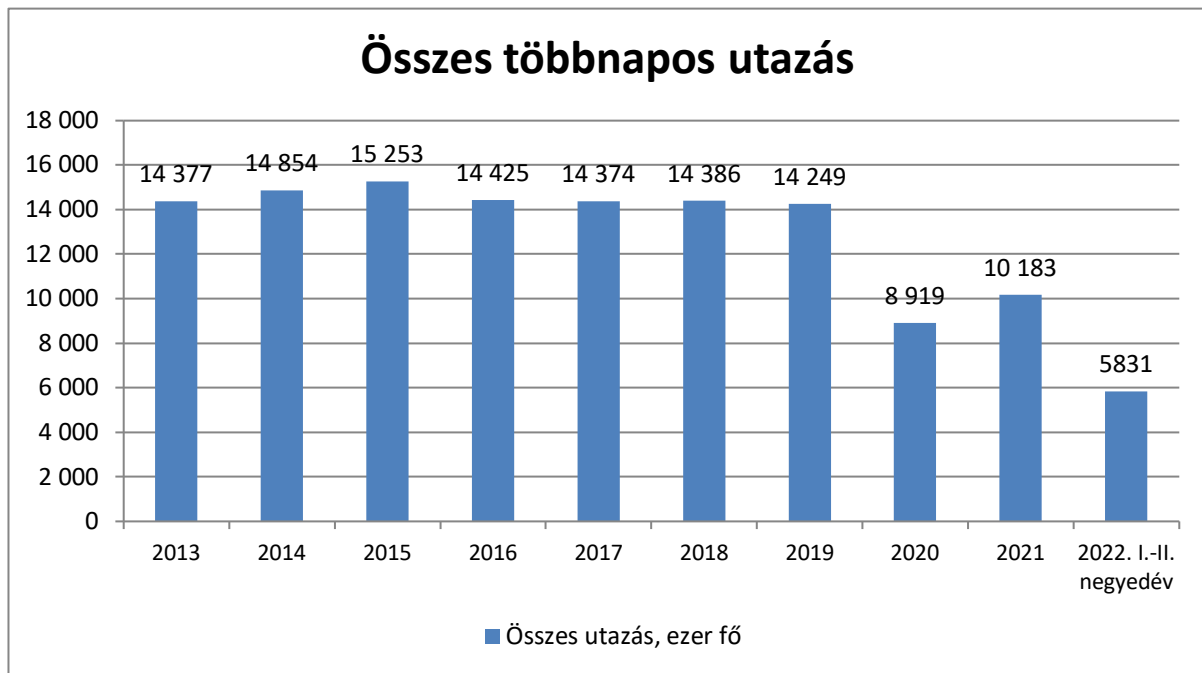
1. ábra: Átlagos tartózkodási ideje a magyar turistáknak (nap)

Forrás: KSH, saját szerkesztés

Kiseb ingadozások ellenére 2013-2019 között átlagosan 14400 többnapos utazáson vettek részt a magyarok, mely szám 2020-ra a világvárvány okozta korlátozások hatására lecsökkent a korábbi évhez képest 5330 ezer fővel (2. ábra). A Központi Statisztikai Hivatal csoportosítása szerint 2-4 napos és 5 vagy annál több napos utazásokról vannak adataink. Míg a pandémia előtt 2013-2019 között a 2-4 napos utazásokon átlagosan 10680 ezer fő vett részt, addig az 5 és annál több napos utazásokon átlagosan 3880 ezer fő.

2. ábra: Összes többnapos belföldi utazás (ezer fő)

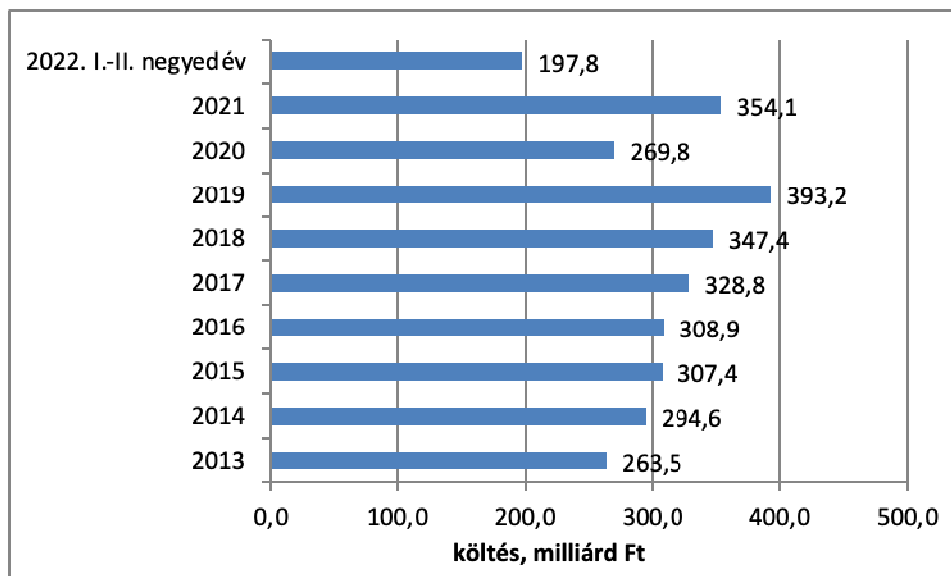

Forrás: KSH, saját szerkesztés

2013-2019 közötti időszakban a belföldi összes többnapos utazáson résztvevők átlagosan évente 21,6 milliárd forinttal költöttek többet, 2020-ban a világvárvány miatt 2019-hez képest 123,5 milliárd forintos bevételkiesést kellett elszenvednie az ágazatnak. A 2-4 napos utazások alkalmával a magyar turisták többnapos belföldi utazáson átlagosan 178,5 milliárd forintot költöttek a 2013-2019 közötti időszakban, az 5 és annál több napos utazások során ugyanezen időszakban 142,1 milliárd forint volt az átlag költés.

A vizsgált időszakot áttekintve látható, hogy legmagasabb költés 2019-ben volt, amelyet a járványhoz fűződő korlátozások részleges majd teljes kivezetésével a 2021-es év sajnos megközelíteni nem tudta, de meghaladta a 2019 előtti évek költési trendjeit (3. ábra). Az adatokat csak 2022. II. negyedévéig tudtuk vizsgálni, de az addigi adatokból látszik, hogy a teljes 2022-es évre vonatkozóan bizakodóak lehetünk a turisztikai ágazatot tekintve.

3. ábra: Magyar turisták költése többnapos belföldi utazáson (milliárd Ft)

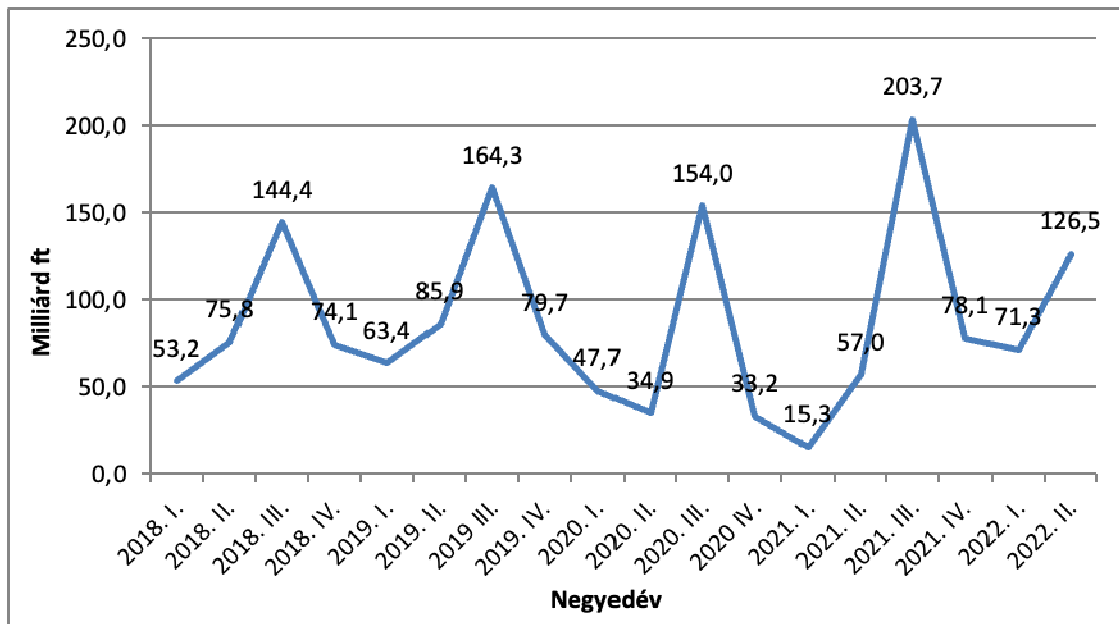
Forrás: KSH, saját szerkesztés

Negyedévekre bontva és úgy vizsgálva a 2018-2022 közötti időszakot szembevetve, hogy 2020 III. negyedévében - tehát a turisztikai főszezonban - 10,3 milliárd forinttal kevesebb költés mutatkozott 2019-es év ugyanezen időszakához képest, viszont meghaladta a 2018-as év ugyanezen negyedévét 9,6 milliárd Ft-tal.

Majd a 2021-es év III. negyedéve új csúcst hozott és meghaladta az összes korábbi év ezen időszakát turisztikai célú kiadásait belföldi többnapos utak vonatkozásában, az addigi legmagasabb 2019-es adathoz viszonyítva 39,4 milliárd Ft-tal.

A 2022-es év II. negyedévében pedig meghaladva a korábbi várakozásokat szintén magasabb költési trendet mutatott, mint a koronavírus járvány előtti időszakban (4.ábra).

4. ábra: A lakosság turisztikai célú kiadásai a többnapos belföldi utakon negyedévenként (milliárd Ft)

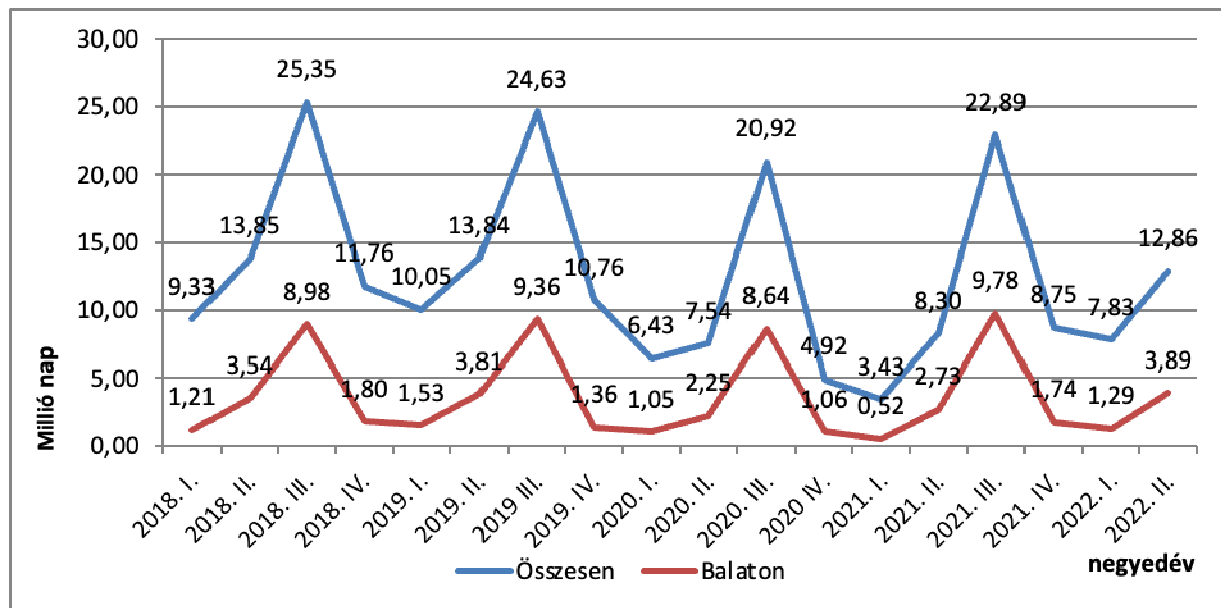
Forrás: KSH, saját szerkesztés

A régiók közül azért választottuk az összehasonlításához a balatoni régiót, mivel itt töltik el a legtöbb időt napok vonatkozásában országosan többnapos belföldi út alkalmával a magyar turisták. Természetesen, ahogy több mutató kapcsán úgy ebből a szempontból is meghatározó volt a koronavírus járvány, jól látható mindegyik negyedév tekintetében a visszaesés 2020-ban, de természetesen a főszézon a III. negyedév, ami az elemzés középpontját adja. 2019-hez képest a korlátozások hatására a főszézonban 3,71 millió nappal kevesebb időt töltöttek összesen a magyar turisták, ez a balatoni régióra vetítve 0,72 millió nap csökkenés volt (5.ábra).

A 2021-es évben ugyan a balatoni régió III. negyedéves adatai már meg is haladták a korábbi éveket, a 2019-es évnél is többet töltöttek el a többnapos utazások alkalmával a belföldi turisták a régióban, viszont országos összesítésben még elmaradt ez az év a korábbi „csúcs” értéktől (2018-hoz viszonyítva 2,46 millió nappal kevesebbet töltöttek el 2021-ben).

Szintén kíváncsian várjuk 2022. második félévének adatait, az első két negyedév igen csak bizakodásra adhat okot a szektorban dolgozóknak.

5. ábra: A többnapos turisztikai célú belföldi utazásokon eltöltött idő országosan és a Balatonon negyedévente (millió nap)

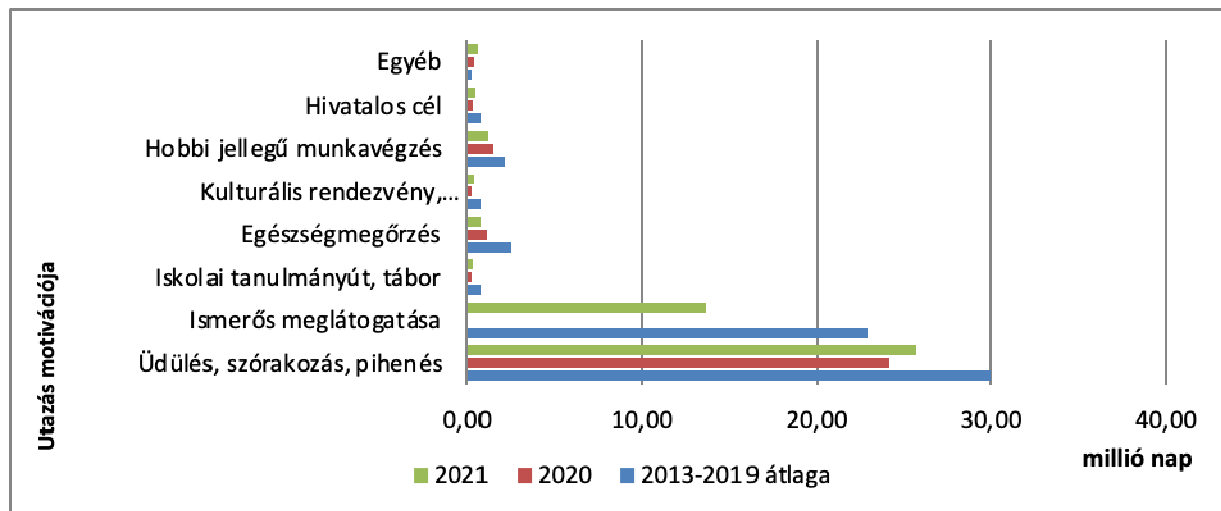
Forrás: KSH, saját szerkesztés

A releváns megközelítéshez mindenképpen külön kellett választanunk a koronavírus előtti időszakot (2013-2019 közötti időszak átlaga), a 2020-as vírus berobbanásával és szinte teljes lezárásokkal teli évet, illetve a 2021-es ugyan lezárásokkal, de már könnyebb feltételek mellett élhető évet. Nem meglepő módon a legnagyobb utazási motiváció a többnapos turisztikai célú belföldi utazások száma az utazás célja és a tartózkodási idő szerint millió napok vonatkozásában az Üdülés, szórakozás, pihenés, mely a Covid-19 előtti időkben átlagosan elérte a 29,95 millió napot, majd 2020-ra nem meglepetésre visszaesést mutatott 5,82 millió nappal, de még a fellendülő 2021-es év is elmaradt 4,21 millió nappal a korábbi átlagtól.

A legnagyobb visszaesést, vagy akár lehetne úgy is fogalmazni, hogy szinte teljesen megszűnt a statisztikai mutatószámok alapján az Ismerősök meglátogatása, mely a járvány előtti években átlagosan 22,9 millió napot tett ki, majd 2020-ban a korlátozások hatására alig mérhető 0,02 millió napot mértek, de, ahogy már többször említettük a korlátozások részleges vagy teljes feloldásának hatására 2021-ben már 13,73 millió nap volt látható a statisztikai adatsorban.

Egy érdekességre hívnánk még fel a figyelmet, az Egészségmegőrzés, mely szintúgy visszaesett, mint bármely más utazási motiváció a vírus előtti átlagról -2,47 millió nap- 2020-ra 1,06 millió napra, de a sokak által várt fellendülés az egészségturisztikai szektorban elmaradt 2021-ben, csupán 0,83 millió napos adatról számolhatunk be a statisztikai adatok alapján (6.ábra).

6. ábra: A többnapos, turisztikai célú belföldi utazások száma az utazás célja és a tartózkodási idő szerint (millió nap)

Forrás: KSH, saját szerkesztés

4. Következtetések, javaslatok

A kutatásunkban a többnapos belföldi utazási szokásokat vizsgáltuk a magyar lakosság körében. A 2020 tavaszán felbukkanó koronavírus járvány negatív hatása megkérdőjelezhetetlen országunk esetében, ahogy globálisan is eddig soha nem tapasztalt próbatétel elé állította a Föld lakosságát. A vírus előtti években tapasztalható turizmus iránti igény növekvő tendenciájában bizva várjuk a 2022-es év teljes adatsorait és bizakodva tekintünk előre a 2023-as esztendőbe, hogy mind a világ turizmusa mind a magyarországi belföldi turizmus újabb rekord évet zár.

Felhasznált irodalom

- Gössling, S. –Scott, D. – C. Hall, M. (2020): Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19, *Journal of Sustainable Tourism*, 29:1, 1-20. p., DOI: 10.1080/09669582.2020.1758708
- Hall, C. M. (2010): Crisis events in tourism: subjects of crisis in tourism. *Current Issues in Tourism*, 13 (5), 401-417. p.
- Nagy, D. – Csapó, J. – Végi, SZ. (2021): A jövő turizmusa, a turizmus jövője – vállalkozói prognózis kutatás a Dél-dunántúli turisztikai vállalkozók szemszögéből. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 6 (2), 72-85. p.
- Raffay, Z. (2020): A COVID-19 járvány hatása a turisták fogyasztói magatartásának változására. *Járványidőszak alatti szekunder kutatások*, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs.

Internetes források:

- Magyar Turisztikai Ügynökség (Online) 2020. (Letöltve: 2022. november 03.)
<https://mtu.gov.hu/cikkek/kampanyok-16/>
- MTÜ Turisztikai Trendriport (2020): Átalakuló turisztikai piac, a belföld az új külföld.
<https://mtu.gov.hu/cikkek/mtu-turisztikai-trendriport-2020-a-belfold-az-uj-kulfold-2193> (Letöltve: 2022. szeptember 03.)
- UNWTO (2020) UNWTO Barometer: 2020: Worst Year in Tourism History with 1 Billion Fewer International Arrivals 28 Jan 2021
<https://www.unwto.org/taxonomy/term/347> (Letöltve: 2022. augusztus 28).

Turizmus és biztonság szekszárdi rendezvények példáin keresztül

Slezák-Bartos Zsuzsanna¹ –Vas-Guld Zsuzsanna²

¹⁻² adjunktus, - Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 7100 Szekszárd, Rákóczi u. 1.

e-mail cím: slezak-bartos.zsuzsanna@pte.hu; vas-guld.zsuzsanna@pte.hu

Absztrakt

Mint minden településen fontos a rendezvények közösségi szerepe, hiszen ezek teremtik meg a lehetőséget arra, hogy az emberek társas kapcsolatokat, gasztronómiai, művészeti, továbbá sporttal kapcsolatos élményeket szerezzenek. A programok kialakításánál rendkívül fontos a rendezvényszervezői háttér munka, különös tekintettel azokra a biztonsági feladatokra, melyeket a koronavírus-járvány miatt kell mérlegelni. A koronavírus-járvány okozta válság kihívás elé állítja az gazdaságot, a turisztikai szektort, a városvezetésnek és a helyi együttműködéseknek tovább kell folytatni a megkezdett munkát, helyi lakosság preferenciáival összhangban bővíteni kell olyan szolgáltatások körét, mint a szórakozás, a sportolási, szabadidős, illetve kulturális lehetőségek a biztonság megteremtése mellett.

A tanulmány célja megismertetni Tolna megye székhelyén élők elégedettségét, véleményét, a rendezvényekre és szervezett eseményekre vonatkozóan az egészségbiztonság tekintetében. Választ keresve arra is, hogy a koronavírus okozta válság hatására hogyan változott Szekszárd borvidéki eseményeinek kedveltsége a helyi lakosok körében. Az empirikus kutatás – a szekszárdi lakosok, valamint a városban tanulók és dolgozók véleményét vizsgálva – online kérdőívezésen, mélyinterjúkon és személyes tapasztalatokon alapul.

Bevezetés és irodalmi áttekintés

Tolna megye székhelyén a turisztikai vonzerők közt megemlíthetjük a Szekszárdot közvetlenül érintő történelmi borvidéket, de az erdők (a Gemenc) közelsége, a népművészet is jól értelmezhető vonzerők, amelyekre a város marketingje építhet. A helyi borászok egyéni tevékenysége kiemelkedő a térségben. A borászok saját pincészetük és pincéjük mellett vendéglátással és szállásadással is foglalkoznak. A borhoz kötődő rendezvények közül a legsikeresebb a minden szeptember harmadik hétvégéjén megrendezésre kerülő Szekszárdi Szüreti Napok. Az esemény megszervezése és lebonyolítása jól mutatja a vállalkozók és a borászok közötti összefogást, hiszen e vállalkozások támogatásával történik a Borudvar kialakítása, a zenekarok, együttesek finanszírozása, pavilonok építése stb. A kulturális tevékenység sokszínűsége jellemző: Szekszárd szülőltéhez, Babits Mihályhoz kötődő kulturális rendezvények, Mészöly Miklós kapcsán tartott emléknapi, illetve az ahhoz kapcsolódó konferencia, valamint Liszt Ferenc kapcsán szervezett rendezvények. A rendezvények gyakoriságának növelésével esetleg a „fesztiválok városa”-aként, illetve a kulturális rendezvények, művészeti kiállítások kapcsán a „művészetek városa” arculati kiegészítéssel többlet tartalmat adhatnánk az üzenetnek a városvezetők. (Máté — Nagy, 2015) A COVID időszak a város fő rendezvényére, a Szekszárdi Szüreti Napokra is markáns hatással volt, hiszen az eseményt 2020. évben nem tartották meg, 2021-ben más formában, szűkebb kínálattal Őszi Fesztivál néven került lebonyolításra. A védettségi előírások és kötelezettségek okán a rendezvényt látogatói köre is nagymértékben szűkült, ami befolyásolta a városlakók rendezvények, kulturális kínálattal szembeni elégedettségét is.

A településen szervezett rendezvények, eseményeknek kiemelkedő szerepe van. Az alkalmazott marketingstratégia feladata, hogy segítse a városi gazdaság fejlődését, a város imagének javítását és fogyasztásának növelését, mivel a rendkívül sokrétű célpiac szemében is mást és mást jelent ugyanaz a terület. A várostermék sokkal komplexebb a fogyasztói árucikkekénél, a termék ugyanis ez esetben azonos magával a területtel, a régióval, a településsel. (Kozma, 2002; Gordos, 2000) A bor jelenleg turisztikai vonzerőként sikeresebb, mint kereskedelmi terméként. (Angler, 2017) A pozícionálás, a márkaépítés a területi marketing meghatározó feladata. (Molnár et al., 2015) a borturizmus fejlődése a borutak, klaszterek, új rendezvények születése szintén segíti a közösségi bormarketing erősödését (Gonda– Raffay, 2015; Gonda, 2017; Máté et al., 2015b; Máté 2007). A Szekszárdra érkező turisták a borral, borvidékkel, borászokkal, borúttal és a szüreti fesztivállal kapcsolják össze Szekszárdot, vagyis a helyi borászok sikerei széles körben ismertek, és markáns elemeivé váltak a város pozitív megítélésének. Megállapítható, hogy az elmúlt évtizedben jelentősen megnőtt azon pincészetek száma, melyek nemzetközileg is versenyképes borokat készítenek, építészetiileg is kiemelkedő pincék, szálláshelyek és feldolgozók létesültek. (Slezák-Bartos et al., 2016) A borturizmus megerősödése javít Szekszárd turisztikai helyzetén, de a túlzott egy lábón állás kiszolgáltatottá teszi a piacon. A helyi társadalom igényli a hagyományok felélesztését, megtartását, amelyben a hagyományőrző csoportoknak is nagy szerepük van. A Szekszárdi Szüreti Napok érdeme, hogy életben tartja ezeket a hagyományokat, hiszen 1970-től töretlenül szervezik meg minden évben. Óriási jelentősége van annak, hogy 2005-ben meg tudott újulni a rendezvény mind tartalmában, mind formájában, tehát a programok, a helyszínek, a borpavilonok, a név és logó tekintetében, amely a mostani sikerekhez elengedhetetlen feltétel volt. Ezzel párhuzamosan a szekszárdi borok és pincészetek is hatalmas fejlődésen mentek keresztül az elmúlt húsz évben, amely megalapozta a fesztivál minőségi boros szolgáltatásait. Megerősödtek a borászok civil szerveződései, amelyeken keresztül megfogalmazták elvárásaikat a rendezvényvel kapcsolatban, sőt társszervezőkké váltak a Szekszárd Borvidék Nonprofit Kft. révén. (Angler, 2016) A fesztivál és borpavilonok minőségi változásának köszönhetően sokkal több borász vesz részt a Borudvarban, mint a 2005 előtti években. A jelenlegi borpavilonok nemcsak kulturáltabb helyszínt biztosítanak a borkóstoltatáshoz, de a borászok közötti együttműködést is erősítik, hiszen egy pavilonban általában kettő borászat mutatkozik be. (Máté et al., 2015a, Slezák-Bartos — Horváth, 2017) Szekszárdon, a fesztiválra érkező turisták esetében kiemelt szerepet kap a borvidék, borászatok megismerése, akár a borással való személyes találkozás lehetősége; így feltételezhető, hogy további alkalmakkor is – szívesen vesznek részt borfesztiválokon, borkóstolókon, borvacsorákon, gasztrorfesztiválokon. (Gonda, 2017) Egy korábbi, nem reprezentatív felmérés alapján csupán 11% volt a megkérdezettek közül, akik kimondottan csak a bor-étel párosítás céljából fogyaszt bort. Ennek tekintetében óriási szerepe van a borgasztrónómiai rendezvényeknek, továbbá rendkívül fontos, hogy a borfogyasztók megismerjék a borok borgasztrónómiai jelentőségét, élményét, de akár a borok egészségre gyakorolt pozitív hatásait is, hiszen ez a mértékletes és tudatos borfogyasztást népszerűsítheti. A minőségi borfogyasztás kultúrájának ösztönzése, a fogyasztás mértékének szinten tartása a borászok felelőssége, hiszen velük találkozik a borkedvelő és mindig hatalmas élmény a borász szavait hallgatva elkortyolgatni egy pohár finom bort. (Guld, 2021) Ugyanakkor a médiában látottak, hallottak, olvasottak, a személyesen megtapasztaltak, a rokonok, ismerősök által elmondottak egyaránt táplálják az adott településről kialakult imázst. (Michalkó, 2014) A turizmus fejlesztésének feltétele az önkormányzatok aktív szerepe, hiszen azok felelnek többek között a települések környezetéért, az építészeti örökség védelméért, az utcák, a terek rendben tartásáért, és a helyi fejlesztési tervek kidolgozásáért (Spiegler, 2009).

Anyag és módszer

A tanulmány Szekszárdon életvitelszerűen élők körében, kérdőíves felméréssel végzett kutatás kapcsán a megkérdezések véletlenszerűek, önkéntesek és anonimak voltak. A felmérés 2021. november és 2022. január közötti időszakban, online és offline módon történt egyszerű véletlen mintavétellel. Az online kérdőívet a közösségi média felületein tettem közzé. Offline módon az idősebb korcsoportba tartozók által kerültek kitöltésre a kérdőívek, melynek eredményeit később rögzítettem az online felületre. A kvantitatív kutatásban a statisztikai feldolgozás érdekében a kérdéstípusok többsége (előre meghatározott válaszokat tartalmazó) zárt kérdés, valamint Likert-skálába (1-től 5-ig számmal) sorolt válaszokat tartalmazó kérdés volt. A feldolgozás során a Microsoft Excel 2016 programban rögzített adatbázis alapján összesítő, arányokat, értékátlagokat bemutató diagramok készültek. A kutatásban kvalitatív módszerrel a nyitott kérdésekre szabad vélemény kifejezésére adódott lehetőség a válaszadóknak. Jelen tanulmányban a kérdőíves kutatás Szekszárd megyeszékhely rendezvényeinek megítélését vizsgáltam a Covid és a lezárások időszaka alatt.

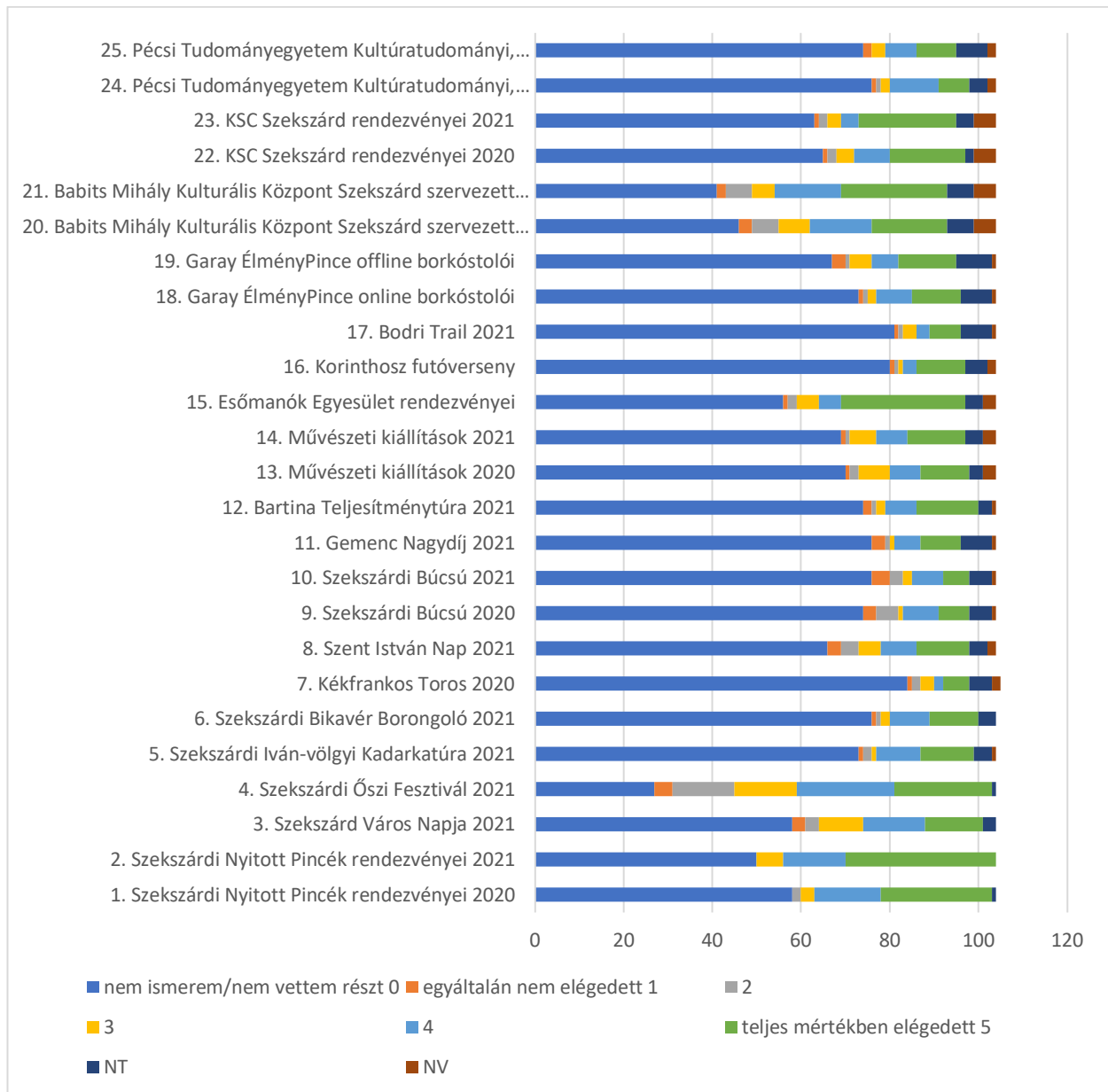
Eredmények és értékelésük

A KSH adatai szerint 2011-es népszámlálási adatok alapján Szekszárdon 34.296 ember élt életvitelszerűen, ez 1933 fővel kevesebb, mint a tíz évvel korábban mért adat. A 2011-ben mért adatok alapján Szekszárd lakosságának 46,34%-a férfi, 53,66%-a nő. A település legnépesebb korcsoportja az 55-59 éves korosztály volt, így 2014-re nagy valószínűséggel már a közvetlen nyugdíjazás előtt állók csoportja lehetett a legszélesebb, illetve tekintve az azt megelőző osztályokat, gyakorlatilag folyamatos növekedésre lehetett számítani. (ksh.hu, 2011) Szekszárd utolsó becsült népessége 32 488 fő 2019. évben, ami akkori Magyarország népességének 0.33%-a, Tolna megyének 14.81%-a. Ha népesség azonos ütemben változna, mint 2018. évről és 2019. évre (-1.47%/év), akkor 2020-ban Szekszárd lakossága 32 009 fő és 2022-ban Szekszárd lakossága 31 073 lenne (nepesség.com, 2022). A lakónépesség az adott területen lakóhellyel rendelkező és másutt tartózkodási hellyel nem rendelkező személyek, valamint az ugyanezen területen tartózkodási hellyel rendelkező személyek együttes számaként értelmezhető. (www.teir.hu, 2022)

A kérdőíves kutatásban 104 Szekszárdon élő/dolgozó válaszadó vett részt. A megkérdezettek kisebb része férfi (29,8 %), nagyobb arányban nő (70,2 %) volt. A mintában minden korosztály képviselteti magát, 13,5 % a fiatal korosztályból (18-29 év) került ki, 23,1 %-a 30-39 év közötti, 41,3 % 40-49 év csoportban szerepel, 50-59 évesek aránya 13,5 % és a 60-69 év közöttiek 6,7 %-kal, a 70 év feletiek 1,9%-kal jelennek meg a mintában.

A megkérdezettek 73,1 %-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 66,3 %-a anyagi körülményeit átlagosnak jellemezte, 76 %-a 2-4 fős háztartásban él. Az alacsony számú kitöltést a magas aránnyal rendelkező felsőfokú végzettségű válaszadókkal magyarázhatjuk, az alacsonyabb végzettségűek valószínűsíthetően nem tartják relevánsnak a kutatásban való részvételt, a véleménynyilvánítást. A válaszadók 88,6 %-a Szekszárdon dolgozik vagy tanul.

Kizárólag a 2020 februárjától és 2021. évben megrendezett rendezvények szerepeltek a kutatásban. Több rendezvény kapcsán külön vizsgáltam a 2020 és 2021 éveket, hiszen a vonatkozó jogszabályok, a városlakók hangulata, hozzáállása és lehetőségei; valamint a rendezvényt szervezők és az önkormányzat, városvezetés lehetőségei és kötelezettségei is különbözőek voltak a két évben. (1. ábra)

1. ábra 2020. februártól 2021. év végéig tartó időszakban a rendezvényeken történő részvétel és elégedettség

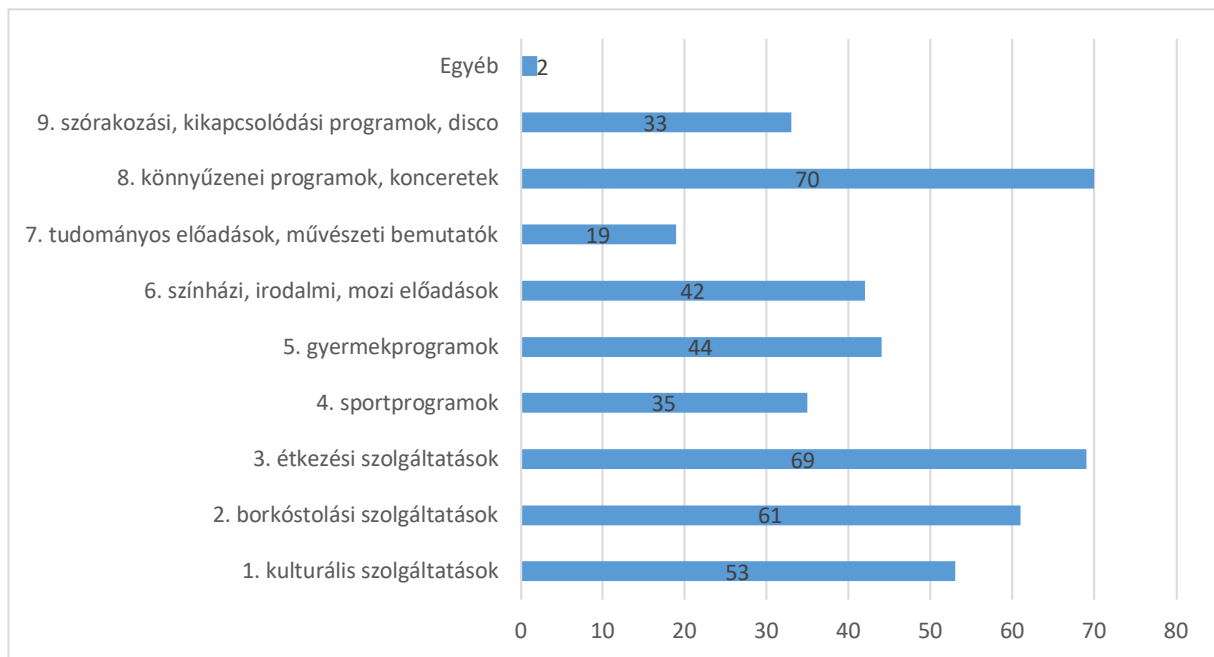
(Értékelés 0-5-ig; A 0 a „nem ismerem/nem vettem részt”, az 1-es az „egyáltalán nem elégedett”, az 5-ös a „teljes mértékben elégedett”, NT/NV „nem tudja/nem válaszol” választ jelenti.)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját összeállítás, 2022

A rendezvények vizsgálatakor megállapítható, hogy a szervezők 2021-ben bátrabban, nagyobb számban rendeztek az eseményeket, felmérve a keresleti oldalon megjelenő igényeket. 2020-ban a teljes lezárások alatt és utáni nyári időszakban még nagymértékű volt a bizonytalanság, mind keresleti mind kínálati oldalon. 2021-ben is leginkább azon rendezvények kerültek megszervezésre, amelyek megfeleltek a jogszabályi kereteknek, a szigorú védettségi követelményeknek. Jól látszik az elégedettségi eredményeket vizsgálva, hogy a válaszadók nagyobb, hangsúlyosabb része szinte az összes rendezvény esetében nem vett részt/nem tudott

az esemény létéről; nem minősítette azt. Az elégedettségi adatok közül a Babits Mihály Kulturális Központ 2021. évben szervezett és lebonyolított eseményeit szeretném kiemelni, melyeket a válaszadók 37,5 %-a 4 és 5 értékkel jelölte meg. Meg kell említeni a Szekszárdi Őszi Fesztivál rendezvényt, amelyet a városvezetés a Szekszárdi Szüreti Napok időszakában szervezett. Az eseménynek fogadtatása, az elégedettségi vizsgálat ebben az esetben kettős volt — a válaszadók közel harmada (30,8 %-a) legfeljebb 3-asra értékelte a rendezvényt, míg a megkérdezettek több mint ötöde (21,2 %) teljes mértékben elégedett az esemény szervezésével.

Szekszárd adottságait figyelembe véve nem meglepő, hogy a rendezvényeken releváns igénybevett szolgáltatások között a válaszadók a borkóstolási lehetőségeket, kínálatot emelték ki. (2. ábra) A megkérdezettek a rendezvényeken elérhető lehetőségek közül legfontosabbnak a könnyűzenei programokat, koncerteket (67,3 %) és az étkezési szolgáltatásokat (66,3%) jelölték meg.

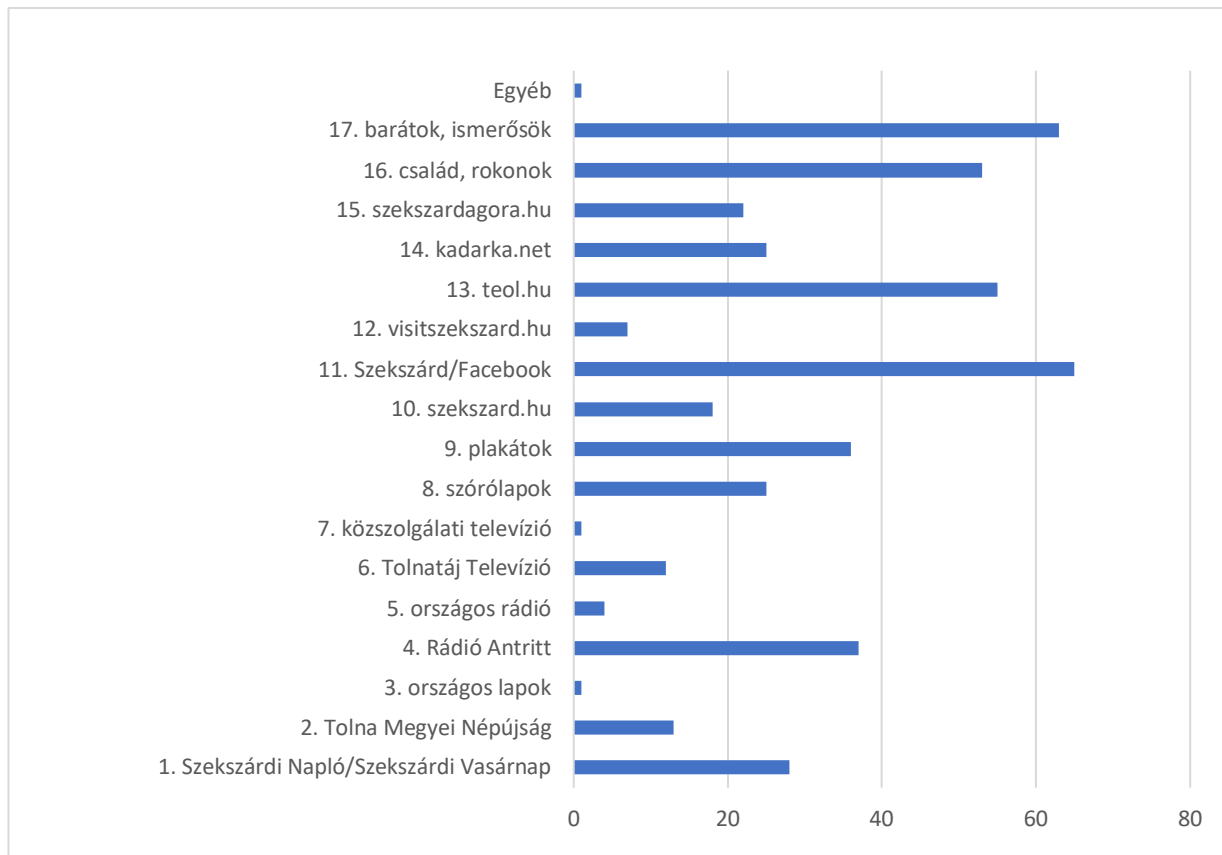

2. ábra: A rendezvényeken igénybe vett szolgáltatások és a programokon való részvétel gyakorisága

(Több válasz is adható volt)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját összeállítás, 2022

A 3. ábra eredményei alapján elmondható, hogy a válaszadók széleskörűen tájékozódnak az eseménylátogatások előtt; több szempontot, információszerzési forrást jelöltek meg. A megkérdezettek legnagyobb számban a családot, rokonokat, illetve a barátokat, ismerősöket jelölték meg az aktuális információk figyelemmel követése kapcsán. (3. ábra) Kiemelkedő hasznosságot képviselnek továbbá a teol.hu internetes portál és Szekszárd város Facebook oldala, továbbá a szórólapok és a plakátok alkalmazása. A szekszárdiak hírszerzésében a Rádió Antritt fontos szerepet játszik a kutatás szerint.

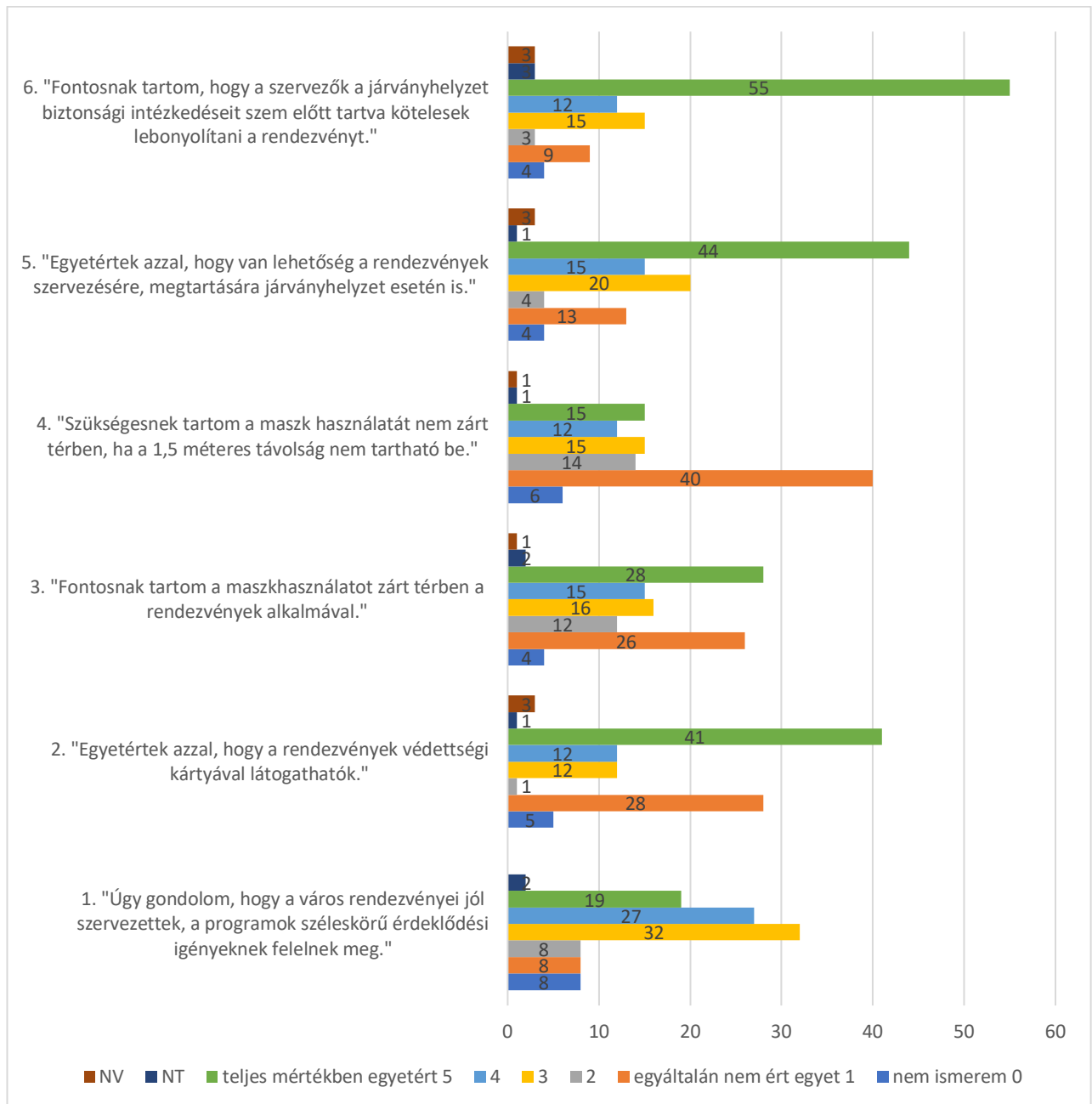

3. ábra: Információiszerzés a Szekszárdon történő eseményekről

(Több válasz is adható volt.)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját összeállítás, 2022

Az attitűdök kialakulását meghatározhatja a személyes tapasztalat és a változó szükségletek, a szelektív észlelés. Ennek alapján a valóságot egyéni képességeink szerint értelmezzük, határozódik meg valamely termékekről, márkákról kialakuló attitűd, illetve maga a vásárló személyisége, valamint csoportkapcsolata is erősen befolyásolja a tapasztalatokat. Az attitűdök nem figyelhetők meg közvetlenül, csupán az egyének kommunikációjából és cselekedeteiből következtethetünk az irányukra. (Dörnyei — Pethő, 2019)

4. ábra: Attitűdállítások a Szekszárd szervezett rendezvényeivel kapcsolatosan

(Az állítások kizárólag 2020. február után szervezett rendezvényekre vonatkoznak. Értékelje 0-5-ig! A 0 a „nem ismerem”, az 1-es az „egyáltalán nem egyet”, az 5-ös a „teljes mértékben egyetért”, NT/NV „nem tudja/nem válaszol” választ jelenti.)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját összeállítás, 2022

A magyar vásárlói típusokat több csoportosító változó mentén határozták meg, mint a nemük, generációs hovatartozásuk vagy trendaffinitásuk szerint (Töröcsik, 2017). Azonban a magatartást a különböző mentalitás, habitus és az eltérő körülmények is befolyásolhatják (Földi, 2012). A 4. ábrán összegeztem a szekszárdi rendezvényekre megfogalmazott attitűdállítások eredményeit. A koronavírus miatti vészhelyzeti időszakban megjelenő szervezői kötelezettségek, — védettségi kártya ellenőrzése, szigorú biztonsági előírások a

rendezvényeken, maszkhasználat, — iránti egyetértés, illetve a szabályok iránti ellenállás feltárása volt a cél városlakói oldalról. A megkérdezettek több mint fele (55,9 %-a) fontosnak tartja, hogy a szervezők a járványhelyzet biztonsági intézkedéseit szem előtt tartva lebonyolítsák le a rendezvényt; valamint 42,3 %-uk egyetért azzal, hogy van lehetőség a rendezvények szervezésére, megtartására járványhelyzet esetén is. A zárttérben előírt maszkhasználat és a védettségi kártyához kötött rendezvénylátogatás már kettős képet mutatott. A válaszadók 26,9 %-a teljes mértékben fontosnak tartja a maszkhasználatot zárt térben a rendezvények alkalmával, míg 25 %-uk teljesen elutasító választ adott. A megkérdezettek 39,4 %-a teljesen egyetért azzal, hogy a rendezvények védettségi kártyával látogathatók, ezzel szemben 26,9 %-uk teljesen ellenzi a használatát.

Következtetések

A pandémia bizonytalanságot okozott a rendezvények szervezésében és lebonyolításában mind kínálati mind keresleti oldalon. Megváltozott az eseménykínálat, a nem zárttérben lebonyolítható események kerültek nagyobb számban megrendezésre. A sport- és kulturális programok mellett a bor és a borvidék jelent meg központi témaként. Eltűntek a kínálatból a nagy tömegeket megmozgató események, szűkebb fogyasztói kört vonzottak és a jogszabályi keretekhez illesztett, kontrollált módon szerveződtek. A kutatás eredményeiből látszik, hogy a városlakók elsősorban kikapcsolódási, gasztronómiai élményeket kerestek. A borok népszerűsítése is kiemelt feladat, igény van a borismereti tudásra, bor-étel élményekre, a bor a társasági élet fontos része. A 2021-es év rendezvényein már nagyobb és bátrabb érdeklődés jelent meg a programok iránt, mint 2020-ban. A rendezvényeken résztvevők a könnyűzenei programokat, koncerteket, étkezési szolgáltatásokat, borkóstolási szolgáltatásokat jelölték meg elsődleges célként az eseményeken történő részvételük kapcsán. A kutatás szerint a rendezvények szervezését fontosnak tartják a településen lakók járványhelyzet idején is, emellett azonban a résztvevők szükségesnek ítélik meg a biztonsági intézkedések maradéktalan betartását.

Felhasznált irodalom

- Angler, K. (2017): Borkóstolás vendéglátós szemmel I.: A borkóstoló, mint gasztronómiai rendezvény. In Máté A. (szerk.), Modern egyetem - hasznosítható tudás. (3-36). Szekszárd: PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.
- Angler, K. (2016): „Egyedül nem megy!” Formális és informális együttműködések sikeres gyakorlatai Szekszárd borturizmusáért. In: Ivancsóné Horváth Zsuzsa, Darabos Ferenc (szerk.), „Turizmus és innováció”: VIII. NEMZETKÖZI TURIZMUS KONFERENCIA 2016: Tanulmányok. 394 p. 51-63. p.
- Dörnyei, O.; Pethő, B. (2019): Vásárlók attitűd alapú szegmentálása reprezentatív mintán. In: Veres, Zoltán; Sasné, Grósz Annamária; Liska, Fanny (szerk.) Ismerjük a vevőt? : A vásárlás pszichológiája : Az Egyesület a Marketingoktatásért és Kutatásért XXV. Országos konferenciájának előadásai. Veszprém, Magyarország : Pannon Egyetem (2019) 795 p. pp. 615-635. , 21 p.
- Földi, K. (2012), „A fogyasztói üzletválasztási döntések az élelmiszerorientált kiskereskedelemben”, Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

- Gonda, T. (2017): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. PTE KPVK, Szekszárd p. 226.
- Gonda T. (2014): A turisztikai klaszterfejlesztés régiós tapasztalatai a Dél-Dunántúlon. *Modern Geográfia* (3) 1-16. p.
- Gonda, T.; Raffay Z. (2015): A tematikus utak szerepe a turizmus- és vidékfejlesztésben. *A Falu* 30 (1) 49-58. p.
- Gordos, T. (2000): A városmarketing néhány kérdése. *Tér és Társadalom* 14. évf. 2000/2-3. 183-193. p.
- Guld, Zs. (2021): „Terroir”? „Bio”? „Kézműves”? – minőséget meghatározó fogalmak? In: Gonda, Tibor (szerk.) A vidéki örökségi értékek szerepe az identitás erősítésében, a turizmus- és vidékfejlesztésben. 251 p. pp. 188-196. 9 p.
- Kozma, G. (2002): Terület és településmarketing. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Máté, A. (2007): A „Pannon Borrégió” Borútjainak összehasonlító értékelése. In: *Modern Geográfia*, (4) 1-15. p.
- Máté, A., Nagy E. (2015): A turizmusfejlesztés szerepe és hatása a versenyképességre, a település imázsra és az arculatra. *Településföldrajzi Tanulmányok* 4:(2) 94-107. p.
- Máté, A.; Spiegler, P.; Angler, K.; Krizl, E. (2015): A bormarketing innovatív trendjei. In: Horváth B. (szerk.) Tolna megye egyik húzóágazatának a jövője: Szőlészeti – Borászati Trendkutatás. PTE Pécs, 88-128. p.
- Máté, A.; Slezák-Bartos Zs.; Guld, Zs. (2015): A fesztiválturizmus fejlődése és korlátai Szekszárdon In: Darabos Ferenc, Ivancsóné Horváth Zsuzsa (szerk.) Nyugatmagyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 266-282. p.
- Michalkó, G (2014): Városimázs és versenyképesség: a turizmusorientált településmarketing néhány aspektusa. In: Tózsza István (szerk.) Turizmus és településmarketing: Tanulmánykötet. 195 p. Budapest: BCE Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék. 37-46. p.
- Molnár, L.; Piskóti, I.; Dankó, L.; Nagy, K.; Szakál, Z. (2015): Térségi identitás és márka-modellek gyakorlati adaptációja társadalmi marketing megközelítésben. In: Veresné Somosi Mariann, Lipták Katalin (szerk.) „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. 340-353. p.
- Slezák-Bartos, Zs.; Guld, Zs.; Angler, K. ; Krizl, E. (2016): "Kreatív fejlesztések – kreatív város" egy jó gyakorlat alapján. In: Gonda Tibor (szerk.) A Kárpát-medence turizmusának és vidékfejlesztésének aktuális kérdései: Tanulmányok a turizmus és a vidékfejlesztés témaköréből. Szekszárd, PTE, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. 68-86. p.
- Slezák-Bartos, Zs.; Horváth, Z. (2017): Marketing kommunikáció hagyományos eszközei a turizmusban - elméleti alapok. In: Máté Andrea (szerk.) Modern egyetem - hasznosítható tudás. Szekszárd, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. 104-118.p.
- Spiegler, P. (2009): A turisztikai imázs és a területi identitás jelentősége a térségi marketingben. In.: Területfejlesztés és innováció 3 (1) pp. 16-23.
- Sulyok J. (2006): A turisztikai imázs. In.: *Turizmus Bulletin* 10(4). 55–62. p.
- Törőcsik, M. (2017), „Fogyasztói magatartás - Insight, trendek, vásárlók”, Akadémiai Kiadó, Budapest. ISBN: 9789630591584.

Internetes források

<https://www.teir.hu/helyzet-ter-kep/kivalasztott-mutatok.html> (letöltés dátuma: 2022.10.11.)

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_17_2011.pdf (letöltés dátuma: 2022.10.11.)

<http://nepesseg.com/tolna/szekszard> (letöltés dátuma: 2022.10.11.)

A guanxi biztonsága a kínai utazók körében

Song-Agócs Rita¹

¹PhD hallgató – Budapesti Corvinus Egyetem – Gazdálkodástani Doktori Iskola, 1093

Budapest, Fővám tér 8.

e-mail cím: rita.agocs@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A Covid-19 világjárványt megelőzően Kína a világ vezető kibocsátó piacaként fontos szerepet játszott a globális turizmusban. A pandémia elmúltával a kínai VFR (rokon- és barátlátogatás) turizmus várhatóan az elsők között fog aktivizálódni, melynek alapját a társadalmi és személyes kapcsolati hálók (guanxi) képezik. A biztonság kulcsszerepet fog játszani a hamarosan újra induló kínai kiutazó turizmusban is. A kutatás célja, hogy feltárja a kínai guanxi kapcsolatrendszer által nyújtott biztonságérzet szerepét, és azonosítsa annak kulcstényezőit az utazások során. A kutatás módszertana kínai nyelvű online kérdőíves lekérdezés, hólabda-mintavételezési technikával a Magyarországon élő kínai diaszpóra körében. A tanulmány gyakorlati javaslatokat fogalmaz meg a helyi desztináció menedzsment szervezetek és turisztikai szolgáltatók számára, mellyel képesek megérteni a Magyarországon élő kínaiak turizmusbiztonsággal kapcsolatos attitűdjét. Emellett a kutatás számos új információval szolgál annak érdekében, hogy Magyarország továbbra is meghatározó és biztonságos úti célként tűntesse fel magát a kínai utazók körében.

1. Bevezetés

A Kínai Népköztársaság a nemzetközi migráció és a kiutazó turizmus egyik főszereplője. Korábbi kutatások szerint nagyjából 30-50 millió kínai származású ember él a Kínai Népköztársaságtól eltérő országban (Huang et al., 2016; Tan–Tan, 2012). Így szinte a világ valamennyi országa otthont ad kisebb vagy nagyobb kínai diaszpórának. Kelet-Közép-Európán belül Magyarországon található a legnagyobb kínai közösség, amely 2022-ben 17 685 regisztrált személyt jelentett (KSH, 2023). A kínai bevándorlók két nagy hullámban érkeztek hazánkba, 1988 és 1992 között a két ország között fennálló vízummentesség okán (Nyíri, 2006), illetve a 2013-2017 közötti letelepedési kötvényes időszakban (Szabó et al., 2021). A Covid-19 világjárványt megelőzően (2019) a kínai turisták a globális kiutazó turizmus éllovasaként, 155 millió regisztrált külföldi utazás mellett 255 milliárd dollár nagyságú külföldi költségben volt részük (UNWTO, 2021). A turizmus és a biztonság összefüggéseit vizsgálva láthatjuk, hogy a biztonság a turisztikai kínálat elengedhetetlen eleme, másszóval a turizmus alapfeltétele (Pizam–Mansfeld, 1996; Michalkó, 2012). A közelmúlt eseményei (Covid-19 világjárvány, orosz-ukrán háború) hatalmas kihívást támasztanak a turisztikai szektor számára, és egyben fokozott biztonsági igényekre és kockázatkezelésre szólítanak fel (Floyd et al., 2003). Az utazás továbbra is a társadalom létformája marad, amely mind a szabadidő, mind a munka szerves részét képezi (Michalkó, 2020). Egy úti cél meglátogatásakor az utazók legalapvetőbb igénye a fizikai biztonság, azaz a biztonságérzet garantálása, melynek érzetét már az utazást

megelőzően ki kell alakítani az utazóban. A kínai utazók körében ebben a személyes kapcsolati háló (guanxi) játssza a legnagyobb és legfontosabb szerepet. A rokon- és barát látogatás (VFR) a turizmus jelentős szegmense, a kínai VFR utazásokkal kapcsolatos korábbi tanulmányok bizonyítják a társadalmi kapcsolatok (guanxi) (Bai–Qu, 2017) és a családi egység fontosságát (Dai et al., 2021). Bár a korábbi tanulmányok, a guanxi-t leginkább az üzleti kapcsolatok és menedzsment tanulmányok mentén vizsgálták (Chen–Chen, 2004; Jacobs, 1982; Tsang, 1998), ez a kutatás amellel érvel, hogy a guanxi jelentős szerepet tölt be a kínai utazások során, és célszerű az elemzést ennek figyelembevételével elvégezni. A hazánkban élő kínaiak által nyújtott helyi biztonsággal kapcsolatos tapasztalatok, vélemények új betekintést nyújthatnak a guanxi turizmusbiztonságra gyakorolt hatásával kapcsolatban, melynek megértése elősegítheti a kínai beutazó turizmus jobb menedzselését. A tanulmány célja, feltárni a kínai guanxi kapcsolatrendszer által nyújtott biztonságérzet szerepét, és azonosítani annak kulcstényezőit az utazások során.

2. Irodalmi áttekintés

A turizmusbiztonság elméleti koncepcióit áttekintve (Breda et al., 1996; Pizam–Mansfeld, 1996; Michalkó, 2020) láthatjuk, hogy a kutatók figyelme egyre több az utazással kapcsolatos biztonsági elemre és területre terjedt ki. A nemzetközi szakirodalomban a „tourism safety” és a „tourism security” mint turizmusbiztonsági kifejezéseket néhány tanulmány elválasztja egymástól, ebben a kutatásban a két kifejezést egymás szinonimájaként használjuk. A turizmusbiztonság arra utal, hogy a turisták hogyan érzékelik biztonságérzetüket, és mennyire képesek megbirkózni az esetlegesen felmerülő bizonytalanságokkal (Quintal et al., 2010). A turizmusbiztonság elsősorban a turisták személyes biztonságát, vagyonának védelmét jelenti, szándékos külső fenyegetéssel szemben (pl. válságok, bűncselekmények, terrorizmus, háborúk) (Pizam–Mansfeld, 1996). A kínai kutatók figyelme a turizmus biztonsága felé a SARS-járvány 2003-as kitörése után fordult, amely negatívan érintette az ázsiai turizmust. Az elmúlt évtizedben sokféle témájú és innovatív módszerrel végzett kutatás született a kínai turizmusbiztonsággal kapcsolatosan (Wan–Zhao, 2016), de szükség van az elméleti és a gyakorlati hozzájárulások fokozására (Wan–Zhao, 2016; Zheng et al., 2017).

A rokon- és barátlátogatás (VFR) a turizmus egyedülálló szegmense, ugyanis a vendéglátót is bevonhatja a turisztikai tevékenységekbe, mely jelentős hatással van a helyi gazdaságra, például a vásárlásra, amely a kínai utazók egyik legfontosabb turisztikai tevékenysége (Jin et al., 2021). A VFR házigazda az, akit barátai és/vagy rokonai meglátogattak, és legalább egy éjszakát eltöltöttek a célállomáson (Yousef–Backer, 2016). A meghatározás legfontosabb szempontja, hogy az utazónak nem kell barátaival vagy rokonaival lennie ahhoz, hogy a fogadót VFR házigazdaként azonosítsuk. A VFR turisták nagymértékben támaszkodnak barátaik és rokonaik tanácsaira az úti cél kiválasztásakor, és nem feltétlenül hagyatkoznak a hagyományos promóciókra (Young et al., 2007). A vendéglátók hozzáállása befolyásolhatja a turisztikai élmények és vágyak alakulását, még akkor is, ha a VFR utazók eltérő motivációkkal rendelkeznek (Zátori et al., 2019). A felkeresett desztinációban folytatott vásárlási tevékenységet és a meglátogatott turisztikai nevezetességeket, attrakciókat a kínai VFR házigazda nagymértékben befolyásolja (Song–Agócs–Michalkó, 2022). A kínai VFR

házigazdák olyan biztonsági hálót nyújtanak, amelyre a kínai utazóknak szükségük van utazásaik előtt és/vagy alatt is.

A guanxi az emberi kapcsolatok hagyományos kínai fogalma, amely az egyének közötti kapcsolatokra vagy a társadalmi kapcsolatokra utalnak, és amelyek kölcsönös érdekeken és előnyökön alapulnak (Gold et al., 2002). Konfuciusz 2500 évvel ezelőtt öt emberi kapcsolatot nevezett meg – apa-fiú, férj-feleség, idősebb testvér–fiatalabb testvér, barát-barát, uralkodó–alattvaló –, amelyek fontosabbak, mint az egyén önmagában. Konfuciusz kapcsolati, közösségi alapú filozófiája a kínai társadalom kapcsolatrendszerének hajtóereje (Li, 2020). A guanxi a társadalmi kapcsolatok egyik formája, és hálózati szempontból ezek a társadalmi viszonyok, az emberek és a közösségi csoportok közötti kapcsolatok összekötői (Batjargal–Liu, 2004; Davidsson–Honig, 2003, Hou–Zhu, 2020). Fajtáit tekintve több típusra is osztható, úgymint lokális, rokoni, osztálytársi és munkatársi kapcsolatokra (Jacobs, 1982), ahol a guanxi különböző típusai eltérő eredményekhez járulnak hozzá (Chen–Chen, 2004). A kínai VFR utazást a társadalmi kapcsolatok mentén érdemes vizsgálni, felhasználva Huang (1987) társadalmi viszonyok elméletét, amelyben háromféle típust nevez meg. Az expresszív kapcsolat általában az egyén és a család kapcsolatát jelenti, a vegyes kapcsolat az egyén és az ismerősök – rokonok és barátok – kapcsolatát, míg az instrumentális kapcsolat az egyén és az idegenek kapcsolatát jelenti bizonyos erőforrások megszerzése érdekében. A világ számos országában a kínaiak jelentős bevándorló közösséggel rendelkeznek. A hozzájuk látogató és/vagy az ő véleményüket, tapasztalatukat kikérő rokonok és barátok turisztikai magatartása eddig kevés tudományos figyelmet kapott. A kínai VFR utazásokat érdemes a társadalmi kapcsolatok (guanxi) szempontjából elemezni (Bai–Qu, 2017), leginkább a rokonságon keresztül, ugyanis a családi kapcsolat a legfontosabb, legstabilabb és a legbensőségesebb guanxi az összes közül (Huang, 1987), különösen Kínában (Tsang, 1998).

A Magyarországon élő kínai bevándorlók két nagyobb hullámban telepedtek le hazánkban. 1988 és 1992 között a két ország között fennálló vízummentesség okán (Nyíri, 2006), illetve a 2013-2017 közötti letelepedési kötvényes időszakban (Szabó et al., 2021). A közösség markáns része bár Budapesten él, más európai nagyvárosokhoz képest mégsem jöttek létre ún. „China town”-ok (Irimiás, 2009). Ennek hiánya a városi szegmentációnak, a közelmúltbeli kínai bevándorlóknak, valamint a befogadó ország speciális gazdasági és társadalmi környezetének tudható be (Irimiás, 2013). Az első hullámban (1988-1992) hazánkba érkezőket leginkább a vállalkozóvá válás lehetősége motiválta, a kedvező hazai befektetési és kereskedelmi lehetőségek fennállásával. A 2010-es éveket követően nőtt a Magyarországra látogató kínai turisták száma, mely a Covid-19 világjárványt megelőzően hazánk egyik legdinamikusabban növekvő küldőpiaca volt, kétszámjegyű éves növekedést produkálva az egyes években (Song-Agócs, 2022). Ennek hatására a helyi kínai diaszpórából egyre többen a turizmusban kezdtek el tevékenykedni, úgymint utazásszervezés, idegenvezetés, éttermi szolgáltatás, tolmácsolás vagy kisbuszbérlés formájában (Song-Agócs, 2022).

3. Anyag és módszer

A kutatás célja feltárni a kínai guanxi kapcsolatrendszer által nyújtott biztonságérzet szerepét, és azonosítani annak kulcstényezőit az utazások során. Ennek eléréséhez strukturált online kínai

nyelvű kérdőíves lekérdezést alkalmaztunk, hólabda-mintavételezési technikával (Biernacki–Waldorf, 1981) a Magyarországon élő kínai diaszpóra körében (N=144). A válaszadók a Kínai Népköztársaságban születtek és minimum egy éve Magyarországon tartózkodnak. A hólabda-mintavételezési technika előnye, hogy lerövidíti a kutatási időt és csökkenti költségeit annak érdekében, hogy elérjük a kívánt minta elemszámot (Sadler et al., 2010). A kérdőív felépítése a turizmusbiztonság korábbi tanulmányai és szakirodalma (Chen–Chen, 2004; Dolnicar–Grün, 2013; Jacobs 1982; Huang 1987), valamint a pilot teszt (n=5) eredményei alapján épült fel. A végleges kérdőívet a Survey Monkey kérdőíves platform igénybevételevel készítettük el. A kérdőív linkjét a kínai WeChat programon és a Messenger programon keresztül került megosztásra. Az adatgyűjtésre 2022 augusztusában került sor. Ebben a tanulmányban a kérdőívből egy többtétéles skálát (18 állítás) valamint bináris kérdéseket (16 állítás) használtunk fel. A többtétéles skála célja felmérni, hogy a Magyarországra utazó kínaiak milyen mértékben használják fel az itt élő rokonaik, barátaik véleményét a helyi turizmusbiztonsággal kapcsolatosan. A bináris kérdések a válaszadók Magyarországról, mint utazási desztinációról alkotott véleményét kívánta feltárni, valamint a kínai társadalmi kapcsolatok (guanxi) szerepét az utazások során. Az adatok főkomponens-elemzéssel (PCA) kerültek feldolgozásra.

4. Eredmények és értékelésük

A megkérdezettek (N=144) nemek szerinti eloszlása kiegyensúlyozottnak tekinthető a férfi (55,6%) és a női (44,4%) válaszadók között. A legtöbben Budapesten (88,9%) élnek, önálló vállalkozóként (50%) vagy alkalmazottként dolgoznak a vállalati szektorban (20,1%), míg 16,7%-uk jelenleg is tanulmányaikat folytatják. A válaszadók többsége 40-59 év (46,5%) és 25-39 év (32,6%) közötti korcsoportba tartoztak, 80,5%-uk főiskolai vagy annál nagyobb végzettséget szerzett, 58,4%-uk pedig 300,001 Ft vagy annál magasabb havi jövedelemmel rendelkezik. A válaszadók 12,5%-a az első hullámban (1988-1992), míg 23,6%-uk a második bevándorlási hullámban (2013-2017) telepedett le hazánkban.

A kínai társadalmi kapcsolatokra (guanxi) vonatkozó eredmények (1. táblázat) alátámasztják a kínai vendéglátó szerepének fontosságát. A válaszadók társadalmi kapcsolatok (guanxi) mentén való megoszlását a szakirodalom alapján három részre bontottunk (Chen–Chen, 2004; Jacobs, 1982; Huang, 1987). Az expresszív (affektív – családi kötelék) kapcsolat általában az egyén és a család közötti kapcsolatot jelenti és a válaszadók 81,9%-a használja ezt a típusú guanxit utazásai előtt és/vagy alatt. A vegyes kapcsolat (ismerős személyek – egykori osztálytársak, kollégák és/vagy egy városban/környéken nevelkedettek) az egyén és az ismerősök, barátok közötti kapcsolatra utalnak, és a válaszadók 67,4%-a nyilatkozott úgy, hogy a guanxi ezen típusát használja utazásai során. Az instrumentális kapcsolat (idegenek – közös demográfiai jellemzőkkel vagy anélkül) az egyén és az idegenek közötti kapcsolatra vonatkozik, és a válaszadók mindössze 9%-a használja ezt a guanxi típust utazásai során. Az eredmények alapján kijelenthetjük, hogy a kínai utazók nagymértékben támaszkodnak rokonaik és barátaik tanácsára és véleményére hazánk felkeresése és a turizmusbiztonság kapcsán.

A kínai utazók turizmusbiztonsággal kapcsolatos kulcstényezőinek azonosítása végett Dolnicar és Grün (2013) kutatását vettük alapul. A válaszadóknak feltett 16 bináris állítás közül – „Számomra Magyarország, mint desztináció...” –, nyolc esetében 90%-ot meghaladó

egyértékes mutatókat mutatkozott, azaz hazánk *biztonságos* (97,2%), *pihentető* (95,1%), *természetes* (96,5%), *barátságos* (97,2%), *izgalmas* (91,7%), *kulturális* (97,2%), *autentikus* (95,8%) és megfelelő *éghajlattal* (95,8%) rendelkezik. Három állítás esetében a válaszadók 80% és 90% közötti egyértékes értéket értek el, mely szerint hazánk több szempont tekintetében *könnyű* (88,2%), *tiszta* (84,7%) és számos *tevékenységet* (89,6%) lehet ott folytatni. Hazánkat két állítás esetében „nem” válasszal jellemezték, miszerint (nem) *drága* (85,4%) és (nem) *zsúfolt* (68,8%).

A kínai utazók turizmusbiztonsággal kapcsolatos kulcstényezőinek azonosítása végett egy saját fejlesztésű 18 állítással rendelkező skálát használtunk fel, mely főkomponens-elemzéssel (PCA) került feldolgozásra, varimax rotációval. Az elemzés során hat állítás eltávolításra került az alacsony kommunalitás miatt. A KMO érték 0,875, a Bartlett-féle teszt pedig 1053,509 ($p < 0,001$) volt, amit azt jelenti, hogy az adatok alkalmasak főkomponens-elemzésre. A megbízhatósági elemzés (Cronbach-féle $\alpha = 0,904$) elérte a szükséges 0,70-es küszöböt. A sajátértékek 5,93 és 1,3 között mozognak, és az adatok varianciájának 73%-át a három tényező magyarázza (2. táblázat). Az azonosított három faktort, „helyi biztonsági tényezők”, „helyi biztonsági tevékenységek” és „biztonságos kölcsönzés” névvel jelöltünk. A „helyi biztonsági tényezők” azok a válaszadók, akik tájékoztatják rokonaikat, barátaikat az aktuális egészségügyi biztonsági feltételekről (pl. higiénia, fertőzések, ételmiszer-biztonság), közlekedésbiztonsági feltételekről, a közbiztonsági feltételekről (pl. zsebtolvajlás, csomagok/értéktárgyak ellopása), fogyasztóvédelmi feltételekről (pl. taxi, hotel, étterem fogyasztás) és a környezetbiztonsági feltételekről (pl. levegőminőség). A „helyi biztonsági tevékenységek” faktorba tartoznak azon kínaiak, akik tájékoztatást adnak lakóhelyük és az ország főbb látnivalóiról, a szállodákról, éttermekről és vásárlási lehetőségekről. Míg a „biztonságos kölcsönzés” faktorban lévők tájékoztatást és segítséget nyújtanak a helyi autó- és buszbérléssel kapcsolatban.

1. Táblázat: A guanxi használata az utazások során, vagy azt megelőzően (N=144)

	Igen	Nem
Expresszív kapcsolat	81.9%	18.1%
Vegyes kapcsolat	67.4%	32.6%
Instrumentális	9,0%	91,0%

Forrás: saját szerkesztés, 2023

2. Táblázat: A kínai házigazdák által nyújtott biztonságérzet szerepe az utazások során

Tényezők	Faktorok		
	Helyi biztonsági tényezők	Helyi biztonsági tevékenységek	Biztonságos kölcsönzés
Egészségbiztonság	.892		
Közlekedésbiztonság	.880		
Közbiztonság	.814		

Fogyasztásbiztonság	.750		
Környezetbiztonság	.715		
Városnézés		.863	
Desztináció választás		.786	
Helyi látnivalók meglátogatása		.729	
Étterem választás		.685	
Vásárlás		.630	
Buszbérlés			.884
Autóbérlés			.816
KMO: .875; Bartlett's teszt: 1053.509 (.001)			

Forrás: saját szerkesztés, 2023

5. Következtetések, javaslatok

A kutatás célja feltárni a kínai guanxi kapcsolatrendszer által nyújtott biztonságérzet szerepét, és azonosítani annak kulcstényezőit az utazások során. A kapott eredmények elméleti és gyakorlati hozzájárulást nyújtanak a kínai turizmusbiztonsághoz Magyarország esetében.

A kínai turizmust a guanxi perspektívájából szükséges vizsgálni, mely a személyes kapcsolati háló fő mozgatórugója. A kínai utazók megfelelő biztonságérzetét a guanxi kapcsolati háló nyújtja. A desztinációnak garantálnia kell turisztikai tevékenysége során a turizmusbiztonság feltételeit, ezért fontos megismerni és megérteni, hogyan értékelik a kínai utazók hazánkat a turizmusbiztonság tényezői kapcsán. Az eredmények megerősítik, hogy Magyarország biztonságos és izgalmas úti cél, ahol az emberek barátságosak, kulturálisan gazdag, sokszínű, autentikus, természetes és kedvező klímával rendelkeznek. Ezen tényezők azonosítása segítheti a helyi desztináció-menedzsment szervezeteket (TDM) és turisztikai szolgáltatókat a kínai utazók számára készült turisztikai termékek tervezésében és népszerűsítésében. A kínaiak aktívan használt, széles kapcsolati hálóval rendelkeznek, melyet előszeretettel felhasználnak utazásaik alkalmával is, ez megerősíti Huang (1987) társadalmi kapcsolatok elméletének hasznosságát. Az azonosított három faktor ismerete – helyi biztonsági tényezők, helyi biztonsági tevékenységek, biztonságos kölcsönzés –, lehetőséget nyújt a helyi turisztikai kínálati szektor számára, hogy megértsék a Magyarországon élő kínaiak turizmusbiztonsággal kapcsolatos attitűdjét. A kínai utazók sok esetben csak rokonaikon és barátaikon keresztül érhetőek el, mert hajlamosak rájuk elsődleges információforrásként tekinteni. Így a különböző bevándorlási időszakokban Magyarországon letelepedett kínai állampolgárok VFR házigazdaként kiemelt jelentőséggel bírnak. A kínai VFR házigazdák jelentősen befolyásolhatják a vendégeik által meglátogatott látnivalókat, valamint a desztinációban végzett tevékenységeket. Ezért hasznos lenne, ha a helyi TDM szervezetek és turisztikai szolgáltatók proaktív marketingkampányt folytatnának, a kínai bevándorlók VFR házigazdaként való aktív részvételének ösztönzésére. A jövőben további kutatásokat kell

végezni a kínai turizmusbiztonsági szokások feltárására, valamint a vásárlási preferenciákra és a vendéglátási tevékenységekre is. A helyi turisztikai kínálati szereplőket megcélzó oktatási kampányra is szükség van, hogy potenciális fogyasztóként tekintsenek a kínai guanxi hálózatokra. Ezáltal Magyarország továbbra is meghatározó és biztonságos úti célként tudja majd feltüntetni magát a kínai utazók körében.

Felhasznált irodalom

- Bai, K.; Qu, Y. (2017): Interaction of VFR Tourists and Their Hosts from the View of Social Relationship: Literature Review and Theoretical Framework. *Tourism and Hospitality Prospects*, 1, 67-124.p.
- Batjargal, B.; Liu, M. (2004): Entrepreneurs' access to private equity in China: The role of social capital. *Organization Science*, 15(2), 159-172.p.
- Biernacki, P.; Waldorf, D. (1981): Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-163.p.
- Breda, Z.; Costa, C. (2006): Safety and Security Issues Affecting Inbound Tourism in the People's Republic of China. In Mansfeld, Y. & Pizam, A. eds.: *Tourism, Safety and Security, From Theory to Practice*. Butterworth-Heinemann. 187-208.p.
- Chen, X. P.; Chen, C. C. (2004): On the intricacies of the Chinese guanxi: A process model of guanxi development. *Asia Pacific Journal of Management*, 21(3), 305-324.p.
- Dai, M.; Fan, D. X. F.; Wang, R.; Ou, Y.; Ma, X. (2021): Residents' social capital in rural tourism development: Guanxi in housing demolition. *Journal of Destination Marketing & Management*, 22(1), 100663.
- Davidsson, P.; Honig, B. (2003): The role of social and human capital among nascent entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*, 18(3), 301-331.p.
- Dolnicar, S.; Grün, B. (2013): Validly Measuring Destination Image in Survey Studies. *Journal of Travel Research*, 52(1), 3-14.p.
- Floyd, M. F.; Gibson, H.; Pennington-Gray, L.; Thapa, B. (2003): The Effects of risk perception on intention to travel in the aftermath of September 11, 2001. In Hall, M., Timothy, D. J., & Duval, D. T. eds.: *Safety and Security in Tourism – Relationships, Management and Marketing*. New York, Haworth Hospitality Press, 19-38.p.
- Gold, T.; Doug, G.; Wank, D. (2002): *Social Connections in China. Institutions, Culture, and the Changing Nature of Guanxi*, 1st ed.; Cambridge University Press: Cambridge, MA, USA, 3-20.p.
- Hou, J. Z.; Zhu, Y. (2020): Social capital, guanxi and political influence in Chinese government relations. *Public Relations Review*, 46(1), 1-9.p.
- Huang, K. G. (1987): Face and favor: The Chinese power game. *American Journal of Sociology*, 92, 944-974.p.
- Huang, W. J.; Ramshaw, G.; Norman, W. C. (2016): Homecoming or tourism? Diaspora tourism experience of second-generation immigrants. *Tourism Geographies*, 18(1), 59-79.p.
- Irimiás, A. (2009): Az új kínai migráció—A Budapesten élő kínai közösség. *Statisztikai Szemle*, 87(7-8), 828-847.p.
- Irimiás, A. (2013): Traveling patterns of Chinese immigrants living in Budapest. *Journal of China Tourism Research*, 9, 180-190.p.
- Jacobs, J. B. (1982): The concept of guanxi and local politics in a rural Chinese cultural setting. In *Social Interaction in Chinese Society*, 1st ed.; Greenblatt, S. L., Wilson, R. W., & Wilson, A. A., Eds.; Praeger: New York, NY, USA, 209-236.p.

- Jin, H.; Moscardo, G.; Murhpy, L. (2021): Unraveling the mechanisms behind Chinese outbound tourist shopping: A social practice perspective. *Journal of Hospitality Tourism & Research*, 45(4), 629-651.p.
- Li, T. E. (2020): Guanxi or weak ties? Exploring Chinese diaspora tourists' engagements in social capital building. *Current Issues in Tourism*, 23(8), 1021-1036.p.
- Michalkó, G. (2012): *Turizmológia. Elméleti alapok*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Michalkó, G. (2020): A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In: Michalkó, G.; Németh, J.; Ritecz, Gy. szerk. *Turizmusbiztonság*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó. 15-28.p.
- Nyíri, P. (2006): Transznacionalitás és a közvetítő kisebbség-modell: Kínai vállalkozók Magyarországon. In *Global Conjectures: China in Transnational Perspective*, 1st ed.; Kirby, W. C., Leutner, M., & Mühlhahn, K., Eds.; Lit Verlag: Berlin, Germany, 73-91.p.
- Pizam, A.; Mansfeld, Y. eds (1996): *Tourism, Crime and International Security Issues*. New York, John Wiley and Sons. 1-28.p.
- Quintal, V. A.; Lee, J. A.; Soutar, G. N. (2010): Risk, uncertainty and the theory of planned behavior: A tourism example. *Tourism Management*, 31(6), 797-805.p.
- Sadler, G. R.; Lee, H. C.; Lim, R. S. H.; Fullerton, J. (2010): Recruitment of hard-to-reach population subgroups via adaptations of the snowball sampling strategy. *Nursing and Health Sciences*, 12(3), 369-374.p.
- Song-Agócs, R. (2022): A kínai VFR turizmus Budapesten: vendégek és házigazdák. *Turizmus Bulletin*, 3(2), 12-22.p.
- Song-Agócs, R.; Michalkó, G. (2022): Chinese VFR Travel in Budapest: The Hosts' Roles. *Tourism and Hospitality*, 3(8), 720-732.p.
- Szabó, L.; Beck, F.; Knyihár, E. (2021): Chinese "Golden Visa" Migrants in Budapest. *Global Dialogue*, 11(4), 28-29.p.
- Tan, C.; Tan. C.-B. (2012): *Routledge Handbook of the Chinese Diaspora*, 1st ed.; Routledge: London, UK. 15-28.p.
- Tsang, E. W. (1998): Can guanxi be a source of sustained competitive advantage for doing business in China? *Academic of Management Perspective*, 12(2), 64-73.p.
- Wan, X.; Zhao, M. (2016). Analysis of foreigners' willingness to travel to China and its influencing factors: Based on the perspective of tourism perception of source-country residents. *Geographical Research*, 35(10), 1973-1982.p.
- Young, C.; Corsun, D.; Baloglu, S. (2007): A Taxonomy of Hosts: Visiting Friends and Relatives. *Annals of Tourism Research*, 34(2), 497-516.p.
- Yousef, M.; Backer, E. (2016): Hosting friends versus hosting relatives: Is blood thicker than water? *International Journal of Tourism Research*, 19, 435-446.p.
- Zátori, A.; Michalkó, G.; Nagy, J. T.; Kulcsár, N.; Balizs, D. (2019): The tourist experience of domestic VFR travellers: the case of Hungary. *Current Issues in Tourism*, 22(12), 1437-1459.p.
- Zheng, X.; Zou, Y.; Yin, J.; Pi, C. (2017): Tourism security research in the last decade in China: Review and analysis. *Tourism and Hospitality Prospects*, 1(2), 89-106.p.

Internetes források:

- Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2023): Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok, az állampolgárság országa és nem szerint, január 1., https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0023.html (letöltve: 2023. január 28.)
- UNWTO (2021): *International Tourism Highlights, 2020 Edition*, <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456> (letöltve: 2023. január 28.)

A szállodákat érintő biztonsági kockázatok

Thieme-Eső Milán¹ - Lippai Zsolt²

¹ Director of Loss Prevention – The Ritz-Carlton Budapest – 1051 Budapest, Erzsébet tér 9-10.

² egyetemi tanársegéd, Ph.D hallgató – Nemzeti Közszolgálati Egyetem - 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

e-mail cím: Milan.Thieme@marriott.com, Lippai.Zsolt@uni-nke.hu

Absztrakt

A szerzők gyakorló biztonsági szakemberként a szállodák biztonságát átfogóan, annak különböző aspektusaira rávilágítva mutatják be, miközben egy dinamikus, az adott egység üzemeltetése és a desztináció versenyképessége szempontjából is kihívásokkal teli területről beszélnek. Bizonyítják, hogy a turizmus a biztonságra különösen érzékeny iparág, hiszen egy desztináció biztonsági körülményeinek megváltozása negatívan érinti a turizmus összes szereplőjét. Továbbá azt is, hogy napjaink geopolitikai, társadalmi és technológiai változásai kihívások elé állítják a tursztikai szektort is, azonban az együttműködésen alapuló és a hangsúlyt a megelőzésre fektető szemlélettel a felmerülő kockázatok hatásai lényegesen mérsékelhetőek. Jelen tanulmányuk céljaként megfogalmazva a szállodákat érintő biztonsági kockázatok elemzését, az érintett területek átfogó értékelését, a turizmusipar rendszerszemléletű megközelítésének alkalmazásával.

1. Bevezetés

Hazánkban nem gyakoriak a szállodabiztonsággal foglalkozó publikációk, miközben egy dinamikus, az adott egység üzemeltetése és a desztináció versenyképessége szempontjából is kihívásokkal teli területről beszélünk. Tanulmányunk célja a szállodákat érintő biztonsági kockázatok elemzésével az érintett területek átfogó értékelése a turizmusipar rendszerszemléletű megközelítésének alkalmazásával. A tanulmány aktualitását alátámasztja, hogy ahány szállodát vizsgálunk, annyi megoldást láthatunk a szállodabiztonsággal kapcsolatos kérdésekre. Gyakran még a nagyobb szállodák sem rendelkeznek külön biztonsági részleggel és a tevékenység ellátásával többnyire egy más területért is felelős vezetőt bíznak meg, illetve magánbiztonsági szolgáltatót alkalmaznak. Kifejezetten biztonsági részleg csak a nagyobb budapesti szállodákban működik, viszont ezek feladatköre között is jelentős eltéréseket tapasztalhatunk, gondolva itt például a fizikai biztonság, az információbiztonság, az élőerős védelem, a biztonságtechnikai rendszerek üzemeltetése, a tűzvédelem, a munkavédelem, az adatvédelem, az élelmiszerbiztonság, a veszélyes anyagok kezelésének, rendszerint más részlegekkel is megosztott, sokszorosán összetett kérdéskörére.

A terület honi jogi szabályozásán túl a nagyobb szállodaláncokhoz tartozó szálláshelyeknek a szállodalánc belső szabályozóinak is meg kell felelniük. Önálló szállodák esetében viszont azok saját belátására van bízva, hogy miként kezeljék a normatív szabályozás alá nem eső területeket. Kijelenthetjük, hogy egy szállodát érintő kockázatok és fenyegetések rendkívül szerteágazók lehetnek a szálloda profiljától, besorolásától, elhelyezkedésétől, méretétől és tevékenységétől függően, akár egy adott országon vagy városon belül is.

2. A szállodákat érintő biztonsági kockázatok

A szállodák üzleti vállalkozások, céljuk a vendégek bevonása és igényeik minél szélesebb körű kielégítése. Közforgalom számára nyitott magánterülettel, parkolóval, akár több vendéglátó- és kereskedelmi egységgel, rendezvénytermekkel, fürdővel rendelkeznek, ahová nagy mennyiségű és kevésbé kontrollált forgalom áramlik, adott esetben hírességek, delegációk, tehetős személyek szállnak meg bennük. Egyszerűbben kivitelezhető a feltűnésmentes bejutás – akár szállóvendégként is – és a potenciális jogsértés elkövetése. A vendégek, pihenőidejüket töltve sokszor hajlamosak a megszokott biztonsági óvintézkedéseket is figyelmen kívül hagyni, ezáltal lehetőséget teremtve az elkövetésre.

A szállodákat érintő bűncselekmények vagy terrortámadások minden esetben fokozott érdeklődést váltanak ki a sajtóban, ami kifejezetten kedvez az olyan támadóknak, akiknek célja a hírverés. Ezek a tulajdonságok úgynevezett „puha” célponttá teszik a szállodákat, ahol alacsonyabb kockázatvállalás révén magasabb haszonra számítanak az elkövetők vagy a támadók (Lippai - Thieme, 2020). A kockázatokat a következő nagy csoportokba soroltuk: bűncselekmények, terrorizmus, természeti katasztrófák, egészségügyi-, tűzvédelmi-, munkavédelmi-, és adatvédelmi kockázatok. Vita tárgyát képezheti, hogy mely kockázatokat határozzuk meg a biztonsági területhez tartozónak vagy kezeljük külön területként őket, sőt több esetben átfedés is van közöttük. Jelenleg ez nem egységesen meghatározott gyakorlat, országonként, régióként, de akár szállodánként is eltérő lehet.

Kétségtelen, hogy nem válhat versenyképes turisztikai desztinációvá egy település, régió vagy ország, ha nem képes az oda érkezőkre leselkedő veszélyek kiküszöbölésére és a fenyegetettség elhárítására, mindazonáltal valamiféle szálláshelyszolgáltatás működik a világ legveszélyesebb helyein is és a szállodáknak képeseknek kell lenniük üzemelni abban az esetben is, ha a fenyegetettségi szint valamilyen okból drasztikusan megnő. Az oda- és visszautazás feltételeinek biztosítása olyan desztinációkhoz is szükséges, ahol eleve magas a fenyegetettség és turizmusról kevésbé beszélhetünk, azonban a szálláshelyek iránti alapelvárások nem változnak meg, sőt a biztonság iránti igény tudatosabbá válik. Alan Orlob szerint „*magas fenyegetettség esetén a vendégek nem a legjobb éttermeket vagy a legszebb szobákat keresik, hanem a legbiztonságosabbakat. Minél magasabb a veszély annál több vendég fogja választani azokat a szállodákat, ahol kiemelt biztonsági intézkedéseket alkalmaznak*” (Orlob, 2017). A szállodabiztonság további biztonsági kihívásaként a koronavírus által a turizmusra gyakorolt hatásokon túl az egyre kiszámíthatatlanabbá váló környezetet említhetjük meg. Az utazási korlátozások olyan mértékben meggyengítették a turisztikai szektort és olyan mértékű munkaerő elvándorlás történt, hogy a szállodáknak többet kell tenniük kevesebbel és a

forráshiány erőteljesen érinti a biztonsági területet is. Mindezek mellett olyan geopolitikai-társadalmi átalakulási folyamatok is zajlanak, amelyek egyre bizonytalanabbá teszik a pontos előrejelzéseket.

Magyarország esetében az általunk jelölt kockázatok egyikében sem beszélhetünk magas szintű fenyegetettségi értékről, ugyanakkor a globalizált világ eseményeinek hatásai alól nem vonhatjuk ki magunkat és a váratlan katasztrófák bekövetkezése sem kizárható. Véleményünk szerint bármilyen típusú kockázat esetében az elkerülés leghatékonyabb módja a megelőzés, ezért a szállodabiztonság területén (is) erre kellene a legnagyobb hangsúlyt fektetni.

2.1 A szállodákat érintő bűncselekmények

Magyarországon a regisztrált bűncselekmények száma az 1990-es évek csúcserőit követően folyamatosan csökken és szerkezetileg is átalakult. 2020-ban 162 416 bűncselekmény történt (KSH, 2022), amely a legalacsonyabb érték a rendszerváltás óta. Ez a javuló tendencia a koronavírus járványtól független, hiszen 2016-2019 közötti években is a turisták ellen elkövetett bűncselekmények száma Budapesten stagnált, miközben a fővárost látogató turisták száma növekedett. A szállodabiztonság szempontjából különbséget kell tennünk a szállóvendégek sérelmére és a szállóvendégek által, adott esetben a szálloda vagy annak alkalmazottai sérelmére elkövetett jogsértések között. Mindezek általános jellemzője a turistákat és azon belül a szállóvendégeket érintő bűncselekmények nagyon magas látenciája, hogy a bűncselekményeknek csak a töredéke jut a hatóságok tudomására (Mátyás, 2020). A magas látencia a következő okokra vezethető vissza:

- az időfaktor szerepe (rövid itt-tartózkodási idő, hosszadalmas rendőrségi procedúra),
- nyelvtudásbeli nehézségek (a sértett nem beszéli a nyelvet, tolmács elérése hosszadalmas),
- az elkövetett jogsértés tárgyi súlya (kisebb tárgyi súlyú, vagyon elleni bűncselekmények esetén nem tesznek feljelentést),
- az elszenvedett jogsértés kényes mivolta (a sértett nem tesz feljelentést, hogy ne derüljön ki a környezete előtt a bűnös szenvedélye),
- a hatósági hozzáállás (számos esetben előfordul sajnós, hogy a hatóság képviselője a hosszadalmas eljárásra és annak várható eredménytelenségére hivatkozva megpróbálja eltántorítani a külföldi sértettet a feljelentéstől),
- különböző nemzetek közötti eltérő feljelentési hajlandóság,
- a szállodákban történt bűncselekmények esetén a szálloda inkább kártalanítja a vendéget, hogy megelőzze a feljelentést és a negatív sajtóvisszhangot (Mátyás, 2020).

A sértetté válás komoly lelki megrázkódtatást okozhat a vendégnek, különösen erőszakos bűncselekmény esetén, a szálloda részéről nyújtott támogató hozzáállás pedig sokat segíthet a helyzeten. Megkönnyítheti az elszenvedett trauma feldolgozását, növelheti a feljelentési hajlandóságot (nyelvi nehézségek áthidalása, könnyebb rendőrségi ügyintézés) és nem utolsósorban a vendég kevésbé keserű tapasztalattal távozik.

A szállóvendégek sérelmére elkövetett jogsértések esetén megkülönböztetjük még a szállodán belül és a szállodán kívül történt bűncselekményeket. Szállodán kívül leggyakrabban a garázdaságról, testi sértésről (szórakozóhelyeken, de leginkább közterületen, fiatalabb korosztályt érintő esetek, általában az alkoholos és kábítószeres befolyásoltsággal

összefüggésben), a közlekedési bűncselekményekről, lopásról (elsősorban zsebtolvajlás) és a csalásról (taxisofőrök és vendéglátóegységek túlszámlázásai, árendőr típusú elkövetések, pénzváltáskor történt csalás) beszélhetünk. Nem tudjuk ugyanakkor, hogy hány esetben válnak a vendégeink az itt-tartózkodásukkal kapcsolatban informatikai csalás sértettjeivé. A szálloda területén történt esetek pedig leginkább vagyon elleni bűncselekmények, ahol a vendégek leginkább lopás sértettjeivé válnak, miközben az elkövetői oldalon érdekes módon egyenlő arányban oszlanak el a cselekmények a szálloda dolgozói, más vendégek és harmadik személyek között. A lopásokat megközelítő arányban vannak jelen a szálloda területén történt közlekedési jogsértések, azaz a szálloda parkolójában történt kisebb balesetek, koccanások, parkoláskor történt gépkocsisérülések. Ezekon kívül még megemlíthetők a garázda jellegű cselekmények, melyek jellemzően alkohol befolyása alatt történő konfliktusok.

A szállodák sérelmére elkövetett leggyakoribb jogsértések a kutatási eredményeink szerint a csökkenő sorrendben a következők:

- fizetés nélküli távozás által megvalósított csalás (gyakran előforduló esetek, amelyek viszonylag könnyen megelőzhetőek lennének vagy az okozott kár mértéke csökkenthető, ha a szálloda garanciát vagy az összeg egy részének tartózkodás előtti kifizetését kéri a vendégtől),
- rongálás (a vendég vagy adott esetben az alkalmazott megrongálja a szálloda tulajdonát),
- lopás (a vendég, az alkalmazott vagy harmadik személy ellopja a szálloda tulajdonát, a vendégek „szuvenírként” hazaviszik a szállodában található tárgyakat, de ide sorolhatóak a személyzet által más alkalmazott sérelmére elkövetett lopások is),
- bankkártya csalás (itt már megjelennek az olyan típusú elkövetések, amikor a vendég visszaélészerűen használja a kártyát, jellemzően lopott bankkártya adatokat).

Ezekon kívül megemlíthetők a garázdaság és testi sértések esetei, amikor jellemzően alkoholos befolyásoltság alatt a vendégek bántalmazzák a szálloda alkalmazottait és a kábítószerrel kapcsolatos egyéb bűncselekményekről.

További előforduló eset a csalás vagy biztosítási csalás kísérlete, amikor a vendég – arra hivatkozva, hogy a szállodában kárt szenvedett – megpróbál kárigényt támasztani a szállodával szemben. Azokban az esetekben, amikor felmerül a rendőrségnél tett feljelentés szükségessége a kárrendezéshez, a vendég gyakran eláll a kártérítési igényétől, ami arra is utalhat, hogy az eleve megalapozatlan volt. A jövőben számítani kell a kiberbűncselekmények és információs rendszerek felhasználásával elkövetett csalások számának növekedésére, például a jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (tipikusan bankkártyaadatok) felhasználása, adathalászat, pszichológiai manipulációs csalás (social engineering fraud és BEC – Business Email Compromise). Grant White, a Marriott International volt európai biztonsági igazgatója elmondása alapján a 2014-es Szocsiban megrendezett téli olimpiai játékok alatt tapasztalták először azt, hogy valóságos „kiberbűncselekmény bombázás” indult a környékbeli szállodák ellen (CBS NEWS, 2014).

2.2 A szállodákat érintő terrorista jellegű cselekmények

Egy terrorista szervezet gyorsabban elérheti a stratégiai céljait, ha sikerül a támadásai következményeit megnövelni (Sandler - Enders, 2008) és erre a nemzetközi visszhangot kiváltó

könnyű célpontok, azokon belül is a turizmus és a szállodaipar elleni támadások is rendkívül hatásos eszközök lehetnek.

A szállodák elleni terrortámadások az elkövetéshez használt eszközök alapján csoportosíthatóak. Ezek közül az első a robbanószerkezettel elkövetett támadás, amelynek során a robbanószerkezetet leggyakrabban gépjárműbe rejtik és azt a szálloda környékén vagy bejáratánál, a mélygarázsban, parkolóban vagy a szálloda épületébe behajtva robbantják fel. Ilyen támadás volt például az Islamabad Marriott szálloda elleni elkövetett robbantás 2008-ban Pakisztánban, amely során a tehergépjárműbe hatszáz kilogramm robbanóanyagot telepítettek. A robbanószerkezettel elkövetett támadások másik típusa az öngyilkos merénylet, amikor a támadó a testére akasztott robbanómellénnyel vagy övvel hatol be a szállodába, megkeresi a legalkalmasabb helyszínt és felrobbantja magát (Lippai - Thieme, 2020). Ilyen, öngyilkos merénylet(k) által elkövetett szálloda elleni támadás például a 2005-ben Amman-ban, Jordánia fővárosában történt hármass robbantás. A robbanószerkezettel elkövetett támadás harmadik módja, amikor azt egy táskába vagy hátizsákba szerelik és viszik be a szállodába, majd otthagyják és távolról vagy időzítővel hozzák működésbe.

A második kategória a lőfegyverrel elkövetett támadások, amelyek során az elkövető az épületbe való behatolást követően lőfegyverével válogatás nélkül nyit tüzet a benntartózkodókra. Egy szálloda elleni automata fegyverekkel elkövetett terrortámadás is követelhet annyi áldozatot, mint egy robbantás, főleg ha a támadó(k) jártasak a fegyverkezelésben. A legtöbb szálloda biztonsági szolgálata pedig nem képes felvenni a harcot ekkora tűzerővel, illetve a személyzete sincs többnyire kiképezve a lőfegyveres támadás esetén követendő magatartásra (Lippai - Thieme, 2020). Ilyen támadás volt a 2015 júniusában Tunézia tengerpartján és a Riu Imperial Marhaba szállodában pihenő vendégek ellen történt lőfegyveres támadás, amelynek legtöbb áldozata európai turista volt.

A harmadik kategóriába sorolt komplex támadásokkal azokban az esetekben találkozunk, amikor a terrorszervezet eleve egy kemény célpontot tervez megtámadni és számol annak védelmével vagy a szervezet képességei lehetővé teszik egy jól koordinált, akár egyszerre több célpont ellen irányuló akció végrehajtását. Ezek kivitelezése a legösszetettebb, alapos tervezést, több erőforrást, szervezést és kiképzett, harcászati elvekben jártas támadóegységet igényel, így csak a megfelelő támogatással rendelkező szervezetek képesek komplex támadásokat végrehajtani (Lippai - Thieme, 2020). Komplex támadásnak minősül a 2008-as Mumbai terrortámadás, amely három napra megbénította a húszmilliós város életét és több száz áldozattal járt. A támadás öt kiemelt célpontja közül kettő szálloda volt.

Hazánk szállodái nincsenek olyan veszélynek kitéve, mint a magas terrorfenyegetettségű országokban, ugyanakkor sok szálloda környezetében számtalan alkalmas, aggodalomra okot adó puha célpont található, mint rendezvények, tömegközlekedési csomópontok, szórakozóhelyek, vásárok, amelyek az elmúlt évtized európai terrortámadásainak elsődleges célpontjaiként szerepeltek. A budapesti belvárosi szállodák általában nem rendelkeznek külső védelmi gyűrűvel és a szállodák közvetlen környezetében lévő területek is sokszor nagy forgalomnak kitett közterületek.

2.3 A szállodákat érintő természeti katasztrófák

A legnagyobb, maradandó pusztítást a szállodákban és környezetük infrastruktúrájában a természeti katasztrófák képesek okozni, például a 2004-es földrengés és szökőár átalakította az indiai óceán térségének geológiáját, bizonyos helyeken megváltoztatva a partszakasz vonalát is. Napjaink legnagyobb globális kihívása az éghajlatváltozás, bolygónk klímájának tartós és jelentős mértékű megváltozása. A Kárpát-medencében a hőségnapok számának növekedésére, a nyári csapadék csökkenésére és a szélsőséges csapadékeloszlás fokozódására kell számítanunk a jövőben, ezek alapján egyrészt az árvizek gyakorisága és intenzitása fog növekedni, másrészt aszályok alakulhatnak ki. A szélsőségek és az extrém időjárás gyakoribbá válhat és növekszik az özvízszerű esőzések, orkánerejű viharok, hóviharak, hőhullámok gyakorisága (Németh at.al, 2020). A turisztikai termékek jelentős része bizonyos időjárási körülményekhez kötődik, így az éghajlat megváltozása jelentősen befolyásolhatja ezek vonzerejét vagy akár teljes mértékben eltüntetheti azokat. Még ma is viszonylag új területnek számít a klimatikus és időjárási tényezők turisztikai szerepének vizsgálata, a jövőben ez egyre fontosabbá fog válni. A szakirodalom korábban elsősorban a klimatológia és a meteorológia oldaláról közelítette meg a kérdést, mára ezek kapcsolatával a turisztikai klimatológia foglalkozik (Németh, 2020). Azoknak a tengerparti turisztikai régióknak, amelyek eddig is fokozottan ki voltak téve természeti katasztrófáknak – a hurrikán öv a Karibi térségben vagy a földrengések és szökőár súlytotta Dél és Kelet Ázsiában – számolniuk kellett a működésük során ezek bekövetkezésével, azonban a klímaváltozás okozta tengerszintnövekedés miatt újabb kihívások elé néznek. A hó és jégtakaró olvadása, a gleccserek eltűnése viszont számos téli sportokra alapozó desztináció működését veszélyezteti. A tartós kánikula pozitívan érinti a vízparti fürdőturizmust, de az aszály egyben veszélyezteti ezeket a vízforrásokat. A nagyobb szél erősség elriasztja a fürdőzőket, de lendületet ad a vízi sportok kedvelőinek. Az enyhe telek ellehetetlenítik a síturizmust, de kedveznek a városi turizmusnak és a vásároknak. A szállodáknak fel kell mérniük, hogy melyek azok a természeti csapások, amelyek elhelyezkedésüknél fogva veszélyeztethetik őket és ezek bekövetkezésének esetére olyan biztonsági protokollokat kell kidolgozniuk, amelyeket életbe léptethetnek ilyenkor.

2.4 A szállodákat érintő egészségügyi kockázatok

Tanulmányunkban az egészségügyi kockázatokhoz sorolunk minden olyan sérülést és megbetegedést, amely egy szálloda működése során előfordulhat (kivéve a munkavállalóknak a munkavégzéssel összefüggésben bekövetkezett baleset okozta sérüléseit és foglalkozási megbetegedéseit), ideértve a járványos megbetegedéseket, a nem megfelelő higiénia vagy étel-miszerkezelés miatt bekövetkező megbetegedéseket, a vendégeknek a szálloda területén elszenvedett balesetből, mérgezésből, rovarcsípésből, állatharapásból származó sérüléseit. Mindazok annak ellenére, hogy hazánkban az egészségügyi kockázatok összességében alacsonynak mondhatóak, a szállodákban történt vendégpanaszok egy része ezzel függ össze. Európában a fejlett higiénés feltételeknek, a megfelelő infrastruktúrának és a szigorú vízminőségi és étel-miszerbiztonsági előírásoknak köszönhetően nem kell olyan veszélyektől tartani, amelyek mindennaposak a fejlődő országokban és a trópusi régiókban.

Senki nem számított rá, hogy egy koronavírus típusú világjárvány ilyen súlyos hatással lesz a turizmusra világszerte. A korábban rendszeres időközönként felbukkanó különböző járványok, mint a madárinfluenza (H5N1) vagy tevék által terjesztett MERS légzőszervi megbetegedés mindig megőrizték lokális jelegüket. A Covid-19 járvány 2020-ban a valaha mért legnagyobb csapást jelentette a turisztikai szektorra, a 2019-es állapothoz viszonyítva globálisan (UNWTO, 2022) 73%-os visszaesést eredményezett az ágazatban, ami az 1990-es évek kezdeti szintjére vetette azt vissza. Világszinten a GDP 4%-ról a 2020-as 1,8%-ra (UNWTO, 2021) csökkent, ami 62 millió állás elvesztésével járt és a szakemberek csak 2024-re számítottak a járvány előtti helyzet helyreállítására, még az ukrajnai háború kitörése előtt. A koronavírus hatásai Magyarországon is rendkívül súlyosan érintették a szálláshelyszolgáltatást, ugyanis a vendégéjszakák száma 2020-ban 13,7 millióra esett vissza, ami 57%-os csökkenés volt az előző évhez képest. Némileg kompenzálta a külföldről érkező turisták szinte teljes eltűnését a belföldi turizmus, azonban így is ezen nemzetgazdasági ágazat bruttó értéke 1,4%-ra csökkent (KSH, 2020).

A pandémia ismételten rávilágított az általános higiénés előírások betartásának fontosságára és az esetleges fertőzés esetén meghatározott teendők protokolljainak kidolgozására, amelyek egy szálloda esetében kiemelten fontosak, és amelyek némileg újdonságként hatottak hazánkban. Napjainkra a vendégek részéről alapvető elvárássá vált a magas szintű higiéniai intézkedések megléte a szállodákban, emellett a szállodáknak fel kell készülniük azoknak az intézkedéseknek a megtételére, amelyeket egy súlyos fertőzés felbukkanása szükségessé tesz. Egy esetleges megbetegedésből, sérülésből származó vendégpanasz és kárigény megelőzése akkor lehetséges, ha a szálloda megfelel a hatályos jogszabályoknak és bizonyítani tudja, hogy minden ésszerű intézkedést megtett a megbetegedés vagy sérülés elkerülése érdekében.

2.5. A szállodákat érintő tűzvédelmi kockázatok

A tűz hagyományosan az emberi szálláshelyek egyik legnagyobb kockázata és veszélyeztetője volt a történelem során, azonban éppen emiatt óriási tapasztalat gyűlt össze a megelőzésében és kezelésében. Egy jól szabályozott és megfelelő gyakorlattal rendelkező területről beszélünk, amely hazánkban szigorúan meghatározza azokat a technikai eszközöket és intézkedéseket, melyeknek a szálláshelyszolgáltatóknak eleget kell tenniük, emiatt nem tartjuk szükségesnek a részletes tárgyalását (az egyes kereskedelmi szálláshelyekre vonatkozó tűzvédelmi előírások az 1996. évi XXXI. törvényben, az 54/2014. (XII. 5.) BM rendeletben, az úgynevezett OTSZ-ben és a 30/1996. (XII. 6.) BM rendeletben, valamint a Tűzvédelmi Műszaki Irányelvekben találhatóak).

Gyakori hiba szokott lenni a szállodákban a menekülési útvonalak leszűkítése, eltorlaszolása, ezek szabadon tartására különösen oda kell figyelni, hiszen életek múlhatnak rajta valódi vészhelyzet esetén. Nyílt láng használatát, gyertyagyújtást vendégszobákban nem tanácsos engedélyezni, kizárólag a közösségi terekben mécses formájában és olyan tartóban elhelyezve, amely oldalról is fedi a lángot. Másik gyakran előforduló probléma a szállodákban a raktározási helyiségek szűkössége és az emiatt előforduló szabálytalan tárolás, amely lényeges tűzvédelmi kockázatot hordoz magában.

Tipikus kockázat a szállodákra nézve a menekülési képességükben korlátozott személyek, vakok és sietek elhelyezése, így számolni kell azokkal a riasztási és menekítési megoldásokkal is, amelyeket az ő esetükben alkalmazni lehet.

2.6 A szállodákat érintő munkavédelmi kockázatok

Ide sorolhatunk minden olyan sérülés és megbetegedés veszélyét, amit a szálloda munkavállalói a munkájukkal összefüggésben, szervezett munkavégzés közben szenvednek el. Hazánkban a munkavédelemnek is jól kifarrott gyakorlata és jogi szabályozása van, ezért hasonlóan a tűzvédelemhez itt is a munkavédelem kereteit meghatározó jogszabályokat, azok előírásait és a szállodákra jellemző sajátosságokat érdemes röviden szemléltetni (a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény nem szabályozza a munkáltatók számára, hogy a jogszabályban előírt munkavédelmi kötelezettségek teljesítésére milyen módot válasszanak).

Megszokott és a gyakorlatban bevált megoldás a Munkavédelmi Szabályzat készítése, melynek célja a vonatkozó munkavédelmi előírások érvényre juttatása és helyi viszonyokra adaptálása, a végrehajtás módjának, a felelőségeknek a meghatározása, mindazon kérdés rendezése, mely szükséges ezek gyakorlati megvalósulásához (Nyitrai, 2018).

A Munkavédelmi törvény előírja a munkavállalók egészségét és biztonságát veszélyeztető kockázatok értékelését, valamint a veszélyes anyagok és készítmények felhasználásával kapcsolatos és a Legionella Pneumophila, vizes közegekben terjedő baktérium veszélyeire kiterjedő kockázatbecslést, ezeken kívül a szálloda, mint munkáltató valamennyi munkavállalójára kiterjedően foglalkozás-egészségügyi szolgálatot kell biztosítani, ami elvégzi a munkaköri alkalmassági vizsgálatokat a kockázatértékelés és a hatályos jogszabály alapján.

Az úszómedencével és wellnessrészleggel rendelkező szállodáknak külön üzemeltetési szabályzattal kell rendelkezniük a fürdő üzemeltetésére a hatályos jogszabályok – 121/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet és a 37/1996. (X. 18.) NM rendelet – alapján, valamint gondoskodniuk kell a vízminőségi előírások betartásáról. Továbbá a szállodákban üzemelő fürdők közfürdőnek minősülnek, ezért előírás az úszómesteri képesítéssel rendelkező személy jelenléte a nyitvatartási idő teljes időtartama alatt. Amennyiben pedig a szálloda fürdője vagy a mosodája a határértéket meghaladó mennyiségű veszélyes anyagot tárol, illetve szállít, úgy meg kell felelnie a 61/2013. (X. 17.) NFM, a veszélyes áru szállításáról szóló rendeletnek is.

2.7 A szállodákat érintő adat- és információvédelmi kockázatok

Larry Orecklin már az ezredfordulón azt nyilatkozta, hogy a cégek adatvagyonára annyit ér, mint a súlyuk arányában (Orecklin, 2000). Ezen állítás napjainkban aktuálisabb, mint valaha.

Az adatvagyon védelme is egy olyan terület, amely a fizikai és az informatikai biztonságot egyaránt érinti. Az adattárolás rendszerint digitálisan történik, saját hardveren vagy felhőszolgáltatónál, azonban bárhol is van a tároló hardver, annak fizikai védelemre van

szüksége, illetve az adatvédelem leggyengébb láncszeme továbbra is az emberi tényező. Az adatszivárgásból származó, nagy sajtóvisszhangot kiváltó – és szállodákat is érintő – esetekre példa a Marriott szállodalánc ellen a brit adatvédelmi hatóság által kiszabott 18,4 millió angol font összegű adatvédelmi bírság a Starwood Preferred Guest programban tárolt vendégek személyes adatainak kiszivárgása miatt (Hotel Tech Report, 2022). Egy szálloda esetében adatvagyonnak tekinthető a vállalat saját üzleti adatai, az alkalmazottak és a vendégek személyes adatai, valamint adott esetben harmadik személyek személyes adatai. Szállodák esetében ez azért különösen érzékeny, mert a vendégeik révén nagy mennyiségű személyes adatot kezelnek. A GDPR hatálya alá tartozó személyes adatok kezelését nevezzük adatvédelemnek, míg magára a teljes adatvagyon védelmére alkalmazott eszközöket, szabályozókat és eljárásokat információvédelemnek. Az adat és információvédelmi kockázatok növekvő súllyal vannak jelen napjainkban és a jövőre nézve az általuk okozott fenyegetések további növekedésére lehet számítani.

Az a tényező, amely a védelem leggyengébb láncszemét képezi és amelyről hajlamosak vagyunk elfeledkezni az maga az ember. Az emberi tényező sebezhetőségének alapvető okai éppen az ember komplexitásának tulajdoníthatóak, például kiberbűncselekmények esetében két tengely mentén sorolják be az emberi viselkedéseket: a szándékosság és a szaktudás (Stanton - Stam, 2005). A legkártékonyabb a magas szaktudással rendelkező személy által okozott szándékos károkozás, ugyanakkor a legtöbb esetet magában foglaló kategória a naiv hibák, amikor nincs károkozási szándék, csupán az alacsony szaktudással rendelkező felhasználó megszokásból, figyelmetlenségéből vagy a rendszerek nem megfelelő ismerete miatt olyat tesz, ami potenciálisan kaput nyit a kiberfenyegetéseknek.

„Ahogy a közkeletű bölcsesség tartja – a legtöbb biztonsági probléma a billentyűzet és a szék között található” (Muha - Krasznai, 2018), így az adat- és információvédelmi szempontból is az egyik legfontosabb a személyzet képzése, a lehetséges fenyegetések tudatosítása és a biztonság tudatos hozzáállás kialakítása, amivel lényegesen csökkenthetjük az adatszivárgás vagy adatvesztés kockázatát.

3. Következtetések, javaslatok

A szállodák biztonsága egy olyan terület, amelyet sokszor magától értődőnek gondolnak, és ha nem történik nagyobb baj, akkor fel sem merül az azzal kapcsolatos bármilyen irányú változtatás igénye.

„A megelőzés a legjobb védelem” az ismert mondás szerint. Miközben a legtöbb objektum esetében az egyik alapvető biztonsági intézkedés a belépés korlátozása az arra jogosult személyekre és a nemkívánatos elemek bejutásának megakadályozása, egy szállodába gyakorlatilag bárki szabadon beléphet. Az ebből származó magasabb kockázatot kell a megelőzéssel és más alternatív megoldásokkal csökkenteni. A szakszerű vendéglátás önmagában is bír bűnmegelőző hatással: a szálloda bármely üzemegységébe belépő személyek üdvözlése, a szálloda közösségi tereiben tartózkodó személyekkel való udvarias kontaktusteremtés kezdeményezése, valamint annak megakadályozása, hogy zsúfoltság és sorbanállás alakuljon ki bárhol a szállodában mind olyan intézkedések, amelyek elsődlegesen a vendégek kényelmét szolgálják, de egyben kényelmetlenül hatnak az esetleges elkövetőkre.

A biztonság kialakítása és megőrzése közös ügy: e megállapítás szállodák esetében különösen érvényes, hiszen a lehetséges kockázatok rendszere meglepő komplexitást mutat, ezáltal ezek minden területet lefedő megelőzése és elhárítása sem valósulhat meg kizárólag egyetlen szereplő tevékenysége által. Megfelelő felkészítéssel és oktatással a szálloda alkalmazottai válnak a szálloda védelmének egyik pillérévé, a biztonság rendszerének egy olyan összetevőjeként, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen ők lesznek azok, akik a legjobban ismerik a közvetlen munkakörnyezetüket. Lényeges a különböző rendvédelmi szervekkel való együttműködés ugyanúgy, mint a turizmus szereplői közötti együttműködés biztonsági kérdésekben. A cél közös, az ország vagy egy régió biztonságának csökkenése a piac összes szereplője számára negatív következményekkel jár.

Társadalmunk történéseire, a világban zajló folyamatokra, a technológiai megoldások ugrásszerű fejlődésére való tekintettel a szállodák biztonságának fejlesztése is megkerülhetlenné vált. Ennek egyik alapfeltétele a kockázati tényezők objektív felmérése, a megoldásorientált, együttműködésre épülő biztonsági stratégiák kidolgozása, a közös biztonságunk megteremtéséhez szükséges komplex látásmód igénye.

Felhasznált irodalom

- Lippai, Zs. - Thieme-Eső M. (2020): A szállodák, mint “puha” célpontok, In.: Csaba Z. at al. (szerk): Közös kihívások – egykor és most, Tanulmánykötet, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, Budapest, 161. p.
- Mátyás, Sz. (2020): A turisták sérelmére elkövetett jogsértések, In.: Michalkó, G. at. al. (szerk): Turibusbiztonság, Dialóg Campus, Budapest, 173. p.
- Muha, L. – Krasznay, Cs. (2018): Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 53. p.
- Németh, K. – Czira, T. – Sütő, A. – Domjánné, Nyizsalovszki R. – Péter, E. (2020): Melegszik a helyzet? A klímaváltozás hatásai három hazai turisztikai desztináció példáján, Turizmus Bulletin, XX. Évfolyam, 4. szám, 31. p.
- Németh, K. (2020): Klímaváltozással összefüggő biztonsági problémák a turizmusban, Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (2020) (szerk): Turibusbiztonság, Dialóg Campus, Budapest, 89. p.
- Nyitrai, Z. (2018): Munkavédelmi tájékoztató kézikönyv szállásahely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatban dolgozó munkaadók részére, X-TRA Média Kft. 114. p.
- Orlob, A. (2017): Thieme-Eső, M. által készített személyes interjú, Frankfurt. 2017.06.06.
- Sandler, T. - Enders, W. (2008): Economic consequences of terrorism in developed and developing countries: an overview, School of International Relations. University of Southern California, 1. p.
- Stanton, J. M. - Stam, K. R. - Mastrangelo, P. - Jolton, J. (2005): Analysis of end user security behaviors, Computers & Security, 24(2)

Internetes források:

- Hotel Tech Report: Marriott Data Breach FAQ: What Really Happened?, January 26, 2022, <https://hoteltechreport.com/news/marriott-data-breach>, (letöltve: 2022.10.01)

- Központi Statisztikai Hivatal, 11.2.2.1. Regisztrált bűncselekmények, elkövetők, elkövetések, sértettek, sértetté válások negyedévenként megye és régió szerint, https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0012.html, (letöltve: 2022.10.01.)
- Központi Statisztikai Hivatal, Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2020, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/jeltur/2020/helyzetkep_turizmus_2020.pdf (letöltve: 2022.10.01.)
- Sochi 2014: Privacy and hacking at the Olympic Games, <https://www.cbsnews.com/news/winter-olympics-2014-privacy-hacking-sochi-olympic-games/> (letöltve: 2023.04.06.)
- UNWTO World Tourism Organization, The economic contribution of tourism and the impact of Covid-19, November 2021, <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284423200>, (letöltve: 2022.10.01.)
- UNWTO World Tourism Organization, World Tourism Barometer, Tourism grows 4% in 2021 but remains far below pre-pandemic levels, Volume 20, Issue 1, January 2022, <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>, (letöltve: 2022.10.01.)

Felhasznált jogszabályok:

- 1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről
- 37/1996. (X. 18.) NM rendelet a közfürdők létesítésének és üzemeltetésének közegészségügyi feltételeiről
- 121/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet a közfürdők létesítéséről és működéséről
- 61/2013. (X. 17.) NFM, a veszélyes áru szállításáról szóló rendelet

Kerékpáros turizmus és biztonság Zala megyében

dr. Varga Zoltán¹ - Palkovics Krisztina²

¹egyetemi adjunktus – Pécsi Tudományegyetem, Egészségbiztosítási Intézet
Zalaegerszeg 8900, Landerhegyi u.33.

²Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Egészségtudományi
Doktori Iskola, Pécs, Vörösmarty u. 4.

e-mailcím: zoltan.varga@etk.pte.hu, palkovics.krisztina@pte.hu

Absztrakt

A kutatás során az aktív turizmus egyik lehetőségével, a kerékpáros turizmussal foglalkoztunk (n=472). Bemutattuk, hogy Zala megye területére honnan érkeztek, és mi vonzotta a bringázókat. 87 %-ban a pihenés, 63 %-ban az idegenforgalmi látóvalók, 51%-ban a tájjellegű ételek, valamint a táj szépsége határozható meg a kiépített útvonalak mellett. Megállapítható, hogy a kerékpáros turizmus három évszakossá vált. Választ kaptunk arra is, hogy milyen közlekedési eszközzel érkeznek megyénkbe a kirándulók. Egyre újabb területek kapcsolódtak be az élményeket adó turizmusba, újabb attrakciók jelentek meg immár a fenntarthatóság jegyében. A természet és az adrenalint fokozó kalandparkok felkeresése egyre népszerűbb. Az aktív életmódot választók részére nagyon fontos a kerékpárutak minősége, rendszeres karbantartása, a biztonság fokozása. Átlagot, gyakoriságot számoltunk Microsoft Excel 365 segítségével.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A kerékpáros turizmus fejlődése az elmúlt években pozitív irányú volt, annak ellenére, hogy a járvány tartóssága és hullámozása a turizmus egyéb ágazatait negatívan érintette. Zala megye különösen alkalmas a kerékpár turizmusra, hisz nincsenek nagy emelkedők, a táj változatos, és széles körben kihasználható a kulturális, gasztronómiai és rekreációs lehetőségek sokfélesége is. Az igényeket, lehetőségeket és a természeti adottságokat figyelembe véve az utóbbi években sok kerékpárút és kapcsolatos attrakció létesítésére került sor. A kerékpáros turizmus fejlődése abból a szempontból is érdekes, mivel támogatja az egészséges életmód fenntartását. (Hardy 1990). A mobilitást ösztönző faktorok a turizmusban is érvényesülnek, mely közül a biztonság kulcsfontosságú. A falvakhoz és a városokhoz kötődött térbeli mobilitást azonban a kapcsolattartás, az információáramlás és nem utolsósorban az árucserre szükséglete hozta magával, ami a rendszeres forgalmat bonyolító útvonalakat, az utazók ellátását segítő infrastruktúra létrejöttét biztosítja. (Enyedi 2005) A mobilitás fogalmi rendszerének egyik pillérét képező környezetváltozás feltételezi a biztonságosból a veszélyesbe való átlépést, a fenyegetettséget, melyet a természet szeszélyeinek kitettsége tovább fokoz. (Benke 1986)

A piacszegmentáció fejlődésével egyidejűleg megjelentek és fejlődésnek indultak a hagyományos turisztikai terméktípusok mellett az olyan, niche jellegű, résziaci igényeket kielégítő termékek, mint a fenntartható fejlődés elveire építő, a természeti környezet védelmét szem előtt tartó aktív turisztikai terméktípusok (Millington, 2001). Ezek egyike a kerékpáros turizmus, amely bár az elmúlt években mind nemzetközi, mind hazai környezetben töretlen bővülést eredményezett, ma is elsősorban niche turisztikai terméknek számít (Chen – Cheng, 2016). A kerékpáros turizmus fogalomrendszerét a kutatók eltérően magyarázzák. A kerékpártúra és rekreációs használat közötti különbség hangsúlyozásától a kerékpártúrára fordított idő mindenhatóságán át (Lumsdon, 2000) a kerékpározás térbeli megjelenésének fontosságáig Magyarországon egyre több szervezet, önkormányzat investál az aktív turizmusba, de sajnos sokszor a fogadási feltételek és a kiegészítő szolgáltatások nem érik el a megfelelő minőségi színvonalat. „Az aktív turizmus alatt értendő minden olyan turisztikai

tevékenység, amelyben az egyén élményszerzési célból eredő, nem rutinszerű mozgása a mindennapi térpályáján kívül eső térben, költésével egybekötve valósul meg”. (Michalkó, 2012) Ha mint turisztikai terméket vizsgáljuk, akkor az aktív turizmust tevékenységhez kapcsolódó, csoportos terméként határozhatjuk meg. Ebben az értelmezésben a tevékenység és a motiváció szorosan összefügg egymással (Michalkó, 2012).

A kerékpározás elterjedése alapvetően a fenntartható fejlődést szolgálja, és egyben társadalmi igényként is jelentkezik. A turistaérkezések elmúlt évekbeli folyamatos növekedése azt eredményezte, hogy előtérbe kerültek olyan alternatív, az egyén fizikai, szellemi és mentális állapotán, illetve azok minél teljesebb igényű kielégítésén nyugvó turisztikai termékek, mint a környezetkímélő közlekedési, rekreációs és turisztikai lehetőséget nyújtó kerékpáros turizmus. A kerékpározás divatossá válásának eredményeként bővült a kerékpárral együtt utazók számára nyújtott szolgáltatáshalmaz, amely magában foglalja a kerékpárral együtt történő közlekedési lehetőségeket. Magyarországon kerékpár kizárólag helyközi kötött pályás közlekedési eszközön (vasút) szállítható, ami a kerékpározási szokások térbeli expanzióját mindenképpen korlátozza. (Lőrincz et al. 2020) Emellett a vasúti szolgáltatók kerékpár-szállítási lehetőségeit is figyelembe kell venni a kerékpáros turizmus közlekedéssel és szállítással szembeni követelményeinek érdemi vizsgálatához. Bemutatásra kerül a vasúton történő kerékpárszállítás keresleti és kínálati oldala, valamint a turisztikai szempontú lehetőségeinek bővítése. Az alternatív, a természeti és ökológia környezet adottságait is figyelembe vevő, azokat kevésbé károsító turisztikai magatartásformák egyike a kerékpározás, amiből következően az ily módon útra kelők esetében a táj, mint a kerékpározás környezete, fontos tényezővé válik (Steiner, 1999).

A biztonság napjainkban olyan mértékben meghatározza egy létező vagy egy potenciális turisztikai desztináció működését, hogy a biztonságfaktorok egyúttal a turizmusipar alapfeltételeiként értelmezhetők (Michalkó 2012). A turizmus rendszere rendkívül dinamikus, ugyanakkor szenzibilis is (Lengyel 2004). A piac legkisebb rezdülése érzékelhető az egymással is összefonódó környezeti elemekben, ugyanakkor a környezetben bekövetkező változások a piac működésére is hatással vannak (Dávid–Baros 2006). A turizmusbiztonság az utazásból és az átmeneti tartózkodásból fakadó, az utazót és a desztinációt egyaránt fenyegető kockázatok csökkentése, illetve kizárása. A turizmusbiztonság tehát semmi esetre sem tekinthető egy pusztán absztrakciónak, feltételezi az utazó minden érintettjének tevékenységét, a prevenciót, a gyors és hatékony beavatkozást és a rehabilitációt. (Michalkó 2012.) A turizmus minden más szolgáltatások láncolatára épülő ágazat. A biztonság és a kockázat kérdésének jelenléte azonban nemcsak a térbeli folyamatokat, hanem a fogyasztói magatartást is erősen befolyásolja. A napjaink turizmusát befolyásoló nemzetközi és hazai trendek kapcsán a fogyasztó, azaz a turista magatartásának változása és annak új tendenciái egyre meghatározóbb szerepet töltenek be az idegenforgalom formálódásában, átalakulásában, ami hatványozottan igaz a biztonsági tényezők figyelembevétele kapcsán (Bogáromi–Malota 2017).

A hazai viszonyok tekintetében kiemelendő, hogy Magyarország társadalmi-gazdasági életében, és nem utolsósorban nemzetközi imázsában is komoly szerepet tölt be a turizmus, ezért napjaink felgyorsult gazdasági-társadalmi folyamatait megélve és vizsgálva különösen fontos meghatározni az idegenforgalmat befolyásoló biztonsági, biztonságpolitikai kérdéseket (Bujdosó–Györki 2011). Ezt a trendet felismerve a magyar állam képviselői rendre hangsúlyozzák a különböző politikai és szakmai fórumokon, hogy a biztonság és kockázatok szemszögéből hazánk kiemelkedően jó pozíciókkal rendelkezik, amit a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 is kiemelt kérdéskörnek tekint, mivel ezt a vonatkozást hangsúlyozza a jövőt meghatározó legfontosabb globális trendek és kihívások között. A stratégiában is sokszor kerül elő a biztonság kérdése, nyomatékosítva, hogy Magyarország biztonságos desztináció. (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2017).

Az európai kerékpárúthálózat, közismertebb nevén EuroVelo, az Európai Kerékpáros Szövetség projektterve, amely 14 hosszú távú, egész Európát átszelő kerékpárút kialakításáról szól. Az EuroVelo teljes hossza 70 000 km (2020-ig), amelyből több mint 45 000 km már elkészült. Az elmúlt évtizedekben, különösen hazánk EU-csatlakozása után felgyorsult a kerékpározás infrastruktúrájának bővítése, amelynek lendületet adott, hogy hazánkon több nemzetközi vándorútvonal (az EuroVelo 6, 11, 13 és a nemrég kijelölt 14) is áthalad. Számos tanulmány bizonyítja, hogy a kerékpározás a legkedveltebb szabadidős tevékenységek közé sorolható, így a kerékpáros turizmus az egyik legnépszerűbb aktív turisztikai termék. Zala megye területén több kerékpárút is keresztül halad, illetve érinti a megye különböző idegenforgalom szempontjából fontos területeit. (Varga-Palkovics 2022.)

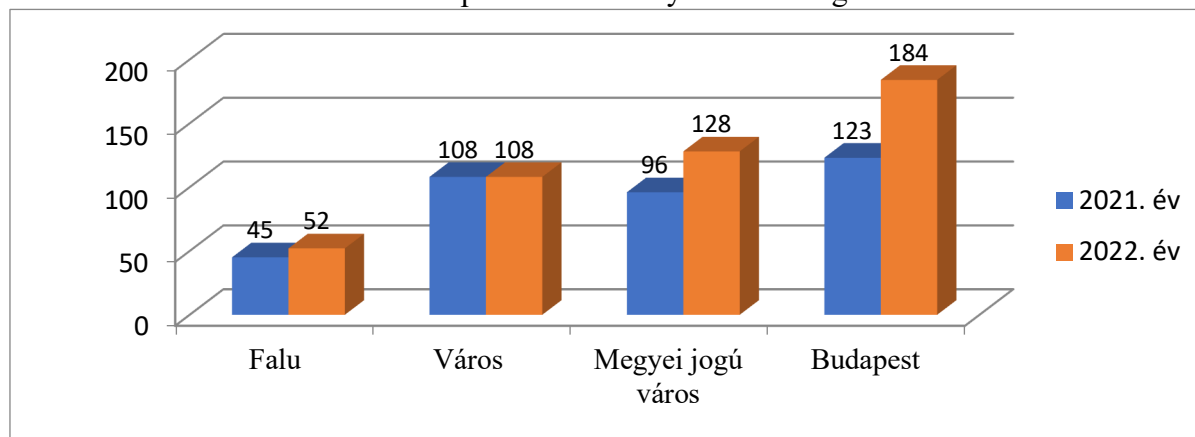
2. Anyag és módszer

A kutatás egy kvantitatív, leíró jellegű kutatás, melynek során primer és szekunder elemzést is végeztünk. Szekunder kutatáshoz hazai és nemzetközi szakcikkeket, folyóiratokat, könyveket vettünk alapul az aktív turizmus és biztonság tekintetében, illetve vizsgáltuk kérdőíves felmérés és egy mélyinterjú alapján a kerékpáros szokásokat és a hozzá tartozó biztonságot a turizmus terén. Átlagot, gyakoriságot számoltunk Microsoft Excel 365 segítségével. A kutatást 2022 októberében végeztük a magyar lakosság kerékpározási szokásairól. 472 értékelhető mintát kaptunk az aktív életmódot folytató, illetve rendszeresen kerékpározó egyénektől. A magyarázó változók közt a válaszadó neme, életkora, lakóhelye, végzettsége szerepelt. Megvizsgáltuk a bejárt távolság, a kirándulások útvonalait, az egyéb közlekedési kombinációkat, infrastruktúra jellemzőket. Vizsgálat alá vontuk a rendszeresség, a cél, a gyakoriság, az elégedettség és a biztonság kérdéseit.

3. Eredmények és értékelésük

A Covid-19 járvány utáni évben – 2021-ben végeztük első felmérésünket a Zala megyei kerékpáros turizmussal kapcsolatban. A lakosság a „bezártságból” szabadulva egyre inkább az aktív turizmus felé nyitott, melyben a természetjárás, kirándulások, a kerékpáros turizmus jelentős mértékben megnövekedett. Ennek több oka is volt. A vírustól való félelmükben az emberek kerültek a tömeges találkozásokra és több időt töltöttek a szabadban. Növekedett a szabadtéri programok száma, új idegenforgalmi attrakciókat fedeztek fel a kirándulók, így hetente többször, vagy alkalmasszerűen többen ültek biciklire. Kutatásunk Zala megyében kerékpározók adatait dolgozza fel a 2022. év őszi időszakáig egy kérdőíves felmérés alapján úgy, hogy figyelembe vettük részben a természetjárás, részben a megyei vízi-túrázás lehetőségeit is. 2022-ben 27 %-kal többen töltötték ki a kérdőívet, így lehetőségünk volt összehasonlítást is elvégezni. Megvizsgáltuk, honnan érkeztek Zala megyébe a kerékpárosok.

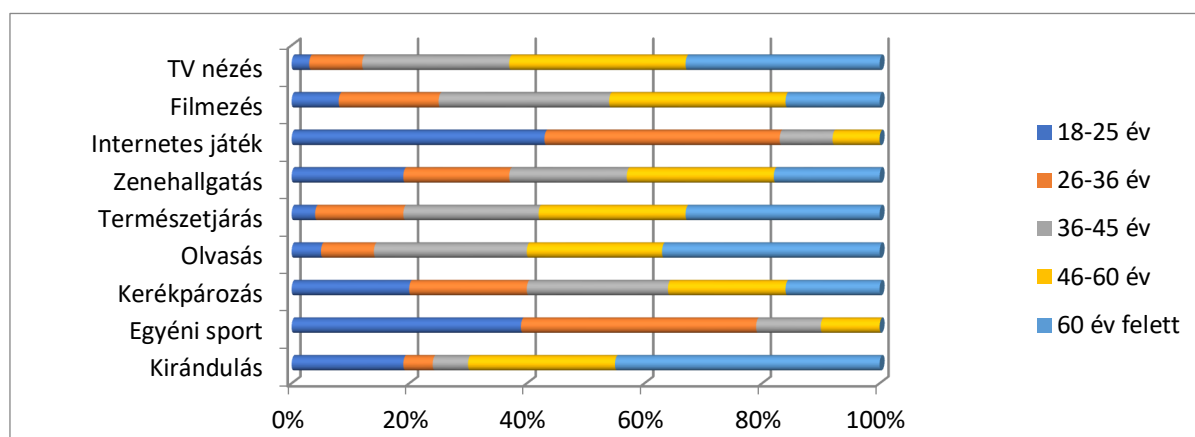
1. ábra: Kerékpározók lakóhely szerinti megoszlása

Forrás: Saját eredmények, 2022.

Az 1. számú ábrából jól látható, hogy legtöbben a fővárosból, megyei jogú városból, egyéb városból, illetve falvakból vettek részt az önkéntes felmérésben. Az előző évhez képest 50%-kal többen érkeztek a fővárosból, 33%-kal a megyei jogú városokból. A falvakból érkezett kerékpárosok száma 15%-kal növekedett. A választ adók közül mindössze 34 fő (7,2%) volt Zala megyei. A kérdésekből az is kiderült, hogy a megkérdezettek 24%-a nem első alkalommal jött Zala megyébe kerékpározni. Valószínűsíthető, hogy a járványnak nagy hatása van a közlekedési szokások változására, ezért megkérdeztük azt, hogy milyen közlekedési eszközt használnak naponta munkába járáshoz a választ adók: 35 % személygépkocsit, 32% autóbust vagy vonatot, 16% kerékpárt és 15% gyalogol, 2% motorkerékpárt. Az előző évhez képest az arányok minimális mértékben változtak. A megkérdezettek 86%-a rendelkezik saját kerékpárral (ez előző évben 88%) és 14%-nak nincs kerékpárja, de elérhető számára. Megvizsgáltuk a kerékpár használatot kor, nem, iskolai végzettség és település típus alapján. Több férfi kerékpározik, mint nő, a fiatal felnőttek jóval nagyobb arányban kerékpároznak az idősekhez képest, valamint a kisebb városokban és falvakban legnagyobb a biciklizők aránya – utóbbi a megtett utak hosszával lehet leginkább összefüggésben. Megkérdeztük azt is mivel töltötték előző évben szabadidejüket a kérdőívet kitöltők.

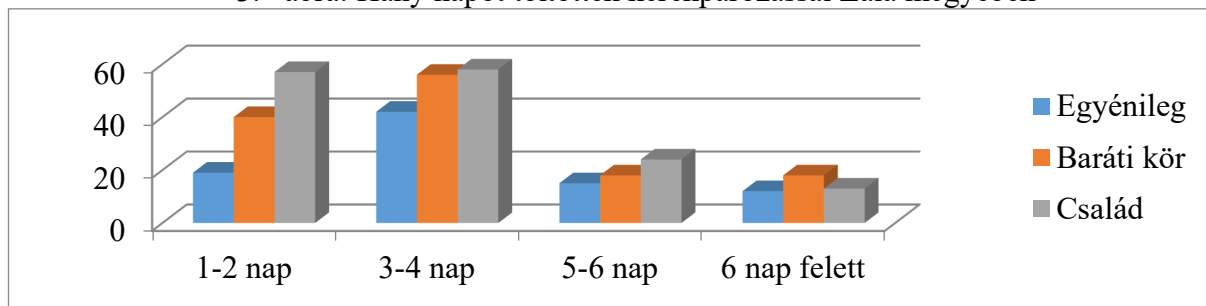
2. ábra: Szabadidő eltöltése pandémia idején életkorok szerint

Forrás: Saját eredmények, 2022.

A 2. ábrából látható, hogy szabadidejüket a vizsgált mintában részt vevő 18-25, és 26-36 éves korosztály inkább egyéni sportolással, internetes játékkal, addig a 36-45 és a 46-60 éves korosztály TV nézéssel, zenehallgatással, természetjárással, olvasással, kerékpározással töltötte. Jól látható, hogy a 60 éves korosztály kirándulásokkal, természetjárással és olvasással töltötte idejét a pandémiás évek alatt. Látható az is, hogy a kerékpározás az, amely valamennyi korosztálynál közel azonos nagyságrendet képvisel. A kerékpározó nők és férfiak aránya életkor szerinti megbontása esetén a 18-36 év közötti korosztály esetében a férfiak, 46 éves korosztály felett a nők kerékpároznak többen, míg a 36-45 éves korosztály esetében a férfiak-nők aránya azonos. A mintára jellemzően a negyvenes éveik elején járókra esik a korátlag. Tekintve, hogy igen népszerű tevékenység a kerékpározás, minden társadalmi csoportban sokan üzik. Anyagi helyzet tekintetében inkább az átlagos körülmények között élők esetében népszerű a kerékpár, a jó módúak kevésbé tartoznak a kerékpárosok közé. Megfigyelhető, hogy minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy legalább alkalmanként kerékpározik. A megkérdezettek 7%-a (33 fő) naponta, 39%-a (184 fő) hetente egy alkalommal, 31%-a (146 fő) hetente több alkalommal, 23%-a (109 fő) havonta jár a természetben.

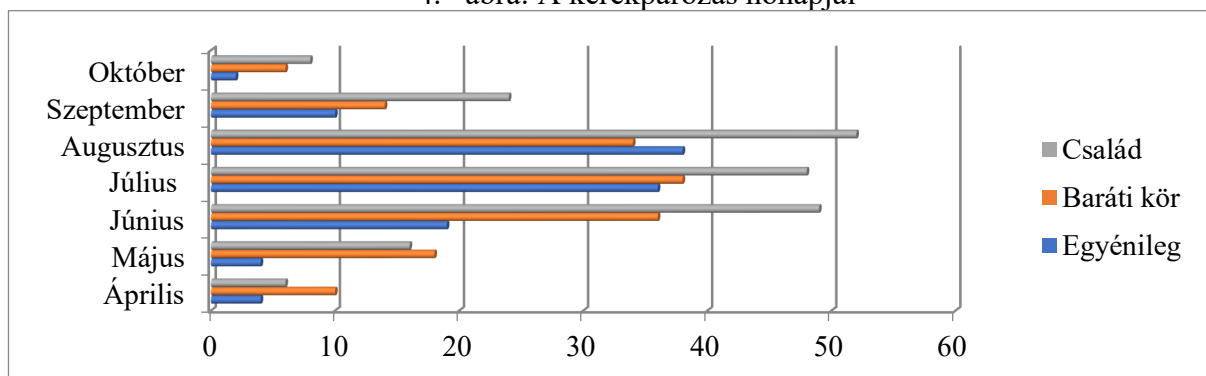
3. ábra: Hány napot töltöttek kerékpározással Zala megyében

Forrás: Saját eredmények, 2022.

A 3. ábrából megfigyelhető, hogy a Zala megyében töltött idő alapján a választ adóknak 41%-a 3-4 napot, 28% 1-2 napot, 23% 5-6 napot, míg 14 % 6 nap felett tartózkodott a vizsgált területen. Az előző évhez képest a tartózkodási idő 0,4 nappal nőtt. Megvizsgáltuk azt is, hogy a kerékpáros turizmus során a Zala megyébe érkező vendégek hány vendégéjszakát töltenek. Megállapítható, hogy a Budapestről érkezők átlagosan 4,3, a vidéki városokból érkezők 3,8, míg a falvakból és megyei jogú városokból érkezők 2,8 éjszakát töltenek megyénkben. A megyébe érkezők 24%-a egyedül, 35%-a baráti társasággal és 41%-a családosan érkezik. Jól megfigyelhető az is, hogy döntően családos kerékpárosok érkeznek, melynek mindössze 57%-a érkezik gyermekkel. Megvizsgáltuk azt is, mely hónapban kerékpároznak Zala megyében az ide látogató vendégek.

4. ábra: A kerékpározás hónapjai

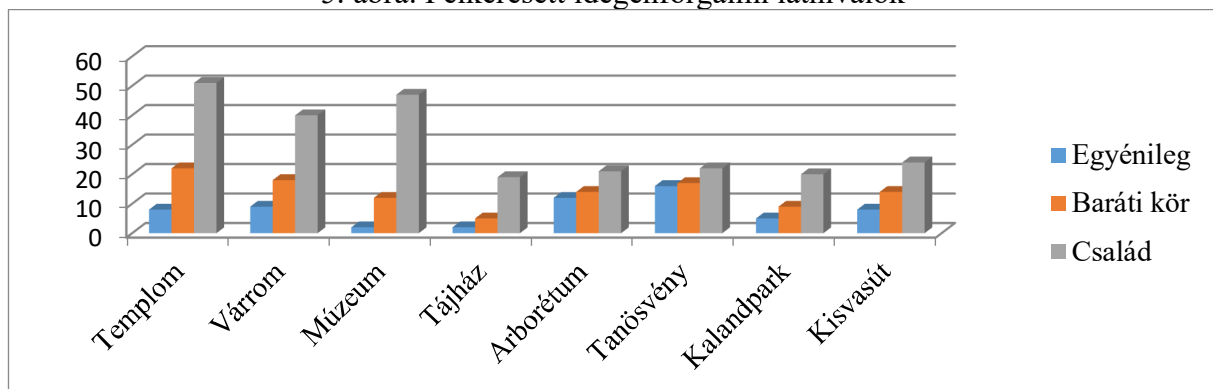

Forrás: Saját eredmények, 2022.

Látható, hogy Zala megyébe is júniustól-augusztus hónapig érkezik a legtöbb kerékpáros. Az előző évhez képest 15%-kal megnövekedett a családi és baráti körrel érkezők száma szeptember hónapban, míg augusztusban 7%-os növekedés figyelhető meg ezen a területen. Az is megfigyelhető, hogy a kerékpáros szezon egyre jobban kitolódik április, és október hónapokra is. Az aktív kerékpározást folytatók 17%-a naponta, 61%-a hetente, illetve hetente többször jár kerékpározni. A felmérésből kiderült, hogy egy átlagos nap alkalmával, amikor a válaszadók összessége kerékpározik, átlagosan 20,7 kilométer távolságot tesznek meg egy nap alatt. Ez az előző évi felméréshez képest 4,3 kilométerrel csökkent. A teljes minta kerékpározási hajlandósága az idősebb korosztálynál csökken, mely leginkább a Budapestről érkezőkre jellemző. A naponta vagy hetente kerékpározók aránya községekben és kisebb városokban nagyjából egyenlően oszlik el a korosztályok között.

Az is feltérképezésre került, hogy milyen tájegységen kerékpároztak Zalában a válaszadók. A kerékpározás során legtöbben Keszthely, Hévíz környékét és a közelben található Balatonfelvidéket keresték fel, mely mögött a Kis-Balaton és vidéke váltotta ki a legnagyobb érdeklődést. Új elemként került be a kerékpárosok programjába Lenti és Hetés tájegység kerékpárútja, melynek következtében több mint 10 kilométer minden idényt kielégítő, biztonságos kerékpárút épült. Új színfolt, de még sok biztonsági kérdést tartogat a Göcseji kerékpárút, mivel itt a kerékpáros utak még nagy részben a főútvonalakon haladnak. Nagy előrelépés történt a Zalai Borút kerékpárral történő megközelítésében. Érdekes az is, hogy az előző évhez képest a kerékpáros forgalom minden területen arányosan növekedett. A válaszadók több mint feléről (67,3%) elmondható, hogy üdülése előtt tájékozódik a környéken kerékpárral elérhető úti célokról. Az előző évi felméréshez képest 12%-kal magasabb ez az arány. A válaszadókra jellemző, hogy figyelik a kerékpár útvonalak felújítását, illetve új szakaszok átadását, valamint a különböző kerékpárút szakaszok összekötését. Az elmúlt évben Zala megyében jelentős fejlesztések valósultak meg a Zala völgye kerékpárút esetében is. Ezzel megnyílt a lehetőség arra, hogy az aktív turizmus során a különböző turisztikai látványosságok elérhetőek legyenek kerékpárral és gyalogtúrákkal együtt.

5. ábra: Felkeresett idegenforgalmi látnivalók

Forrás: Saját eredmények, 2022.

Látható, hogy a kerékpározóknál fontos a mozgás öröme és a rekreációs tevékenység. Az átlagosnál több termálfürdő a megyében biztosítja a fürdési lehetőségek felkeresését, a tájegységre jellemző konyha kínálata mellett. Többen megjegyezték a választ adók közül, hogy kerékpározás során útba lehet ejteni a boros pincéket és meg lehet kóstolni a helyi kiváló minőségű borokat. Zala bővelkedik idegenforgalmi attrakciókban: várakkal, kastélyokkal, arborétumokkal, látványos növény és állatvilággal rendelkezik, ami a kerékpározás során

felfedezhető. Az úti célok választásában a kerékpározással kombinálható kulturális programok játszottak jelentős szerepet. Azonban az aktív tevékenységgel (gyalogtúra, természetjárás) kombinálható lehetőségeknél már más kép rajzolódik ki, mivel itt már többen vannak azok, akik ezt a szempontot figyelembe veszik az úti cél kiválasztásakor, mint azok, akiket ez egyáltalán nem érdekel. Vannak olyan kerékpáros útvonalak, melyek összekapcsolhatók a zalai Erdei kisvasút adta látvánnyal és egyben lehetőséggel. Újabb élményt adnak azok a kalandparkok, melyek közül egyre több létesült a kerékpárútvonalak mellett. A Zalába látogató kerékpárosok 66%-a nem ismeri a kalandparkok nagy részét. Ennek egyik oka lehet, hogy a kalandpark szolgáltatásait általában a fiatalabb korosztály veszi igénybe. Meg kell jegyezni azt is, hogy a kalandparkok mellett három mesepark is található Zala megyében, melyet elsősorban a gyermekkel érkező családok vettek igénybe. A meseparkokat felkereső kerékpárosok aránya 13% (61 fő).

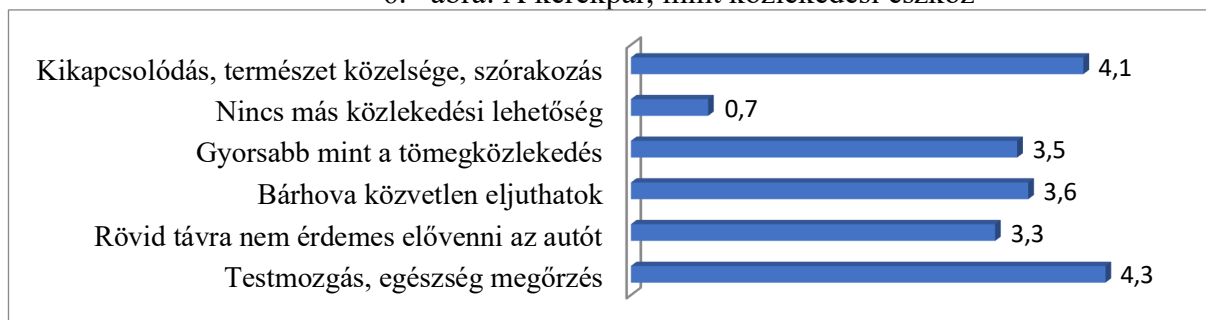
Zala megyében 16 jegyzett tanösvény található, melyből a legtöbben a Tavirózsa tanösvényt 36% (171 fő), a Búbos blanka tanösvényt 24% (115 fő), az Éger tanösvényt 20% (95 fő), a Madárerdő tanösvényt 15,6% (74 fő) kereste fel. A tanösvények hossza változó, 900 métertől a több kilométer hosszú tanösvényig. A felmérésben részt vevő kerékpárosok sok új ismeretre tettek szert a rendkívül érdekes, különleges túra során.

A kerékpárral érkező turisták 28%-a (133 fő) megismerte a megye vízitúra lehetőségeit. A Zalai vízitúrán 35 fő (7,4%), míg a Hévízi kenutúrán 98 fő (20,8%) vett részt. A két vízitúra igazán jó sportolási, feltöltődési lehetőséget biztosít az ide látogatóknak.

A meglátogatott helyszínekkel a kerékpározók többsége elégedett (átlag: 3,6), amit az is alátámaszt, hogy a megkérdezettek 45,3%-a mondta azt, hogy szívesen visszatér oda, ahol korábban már kerékpározott. A felmérésben résztvevők 69,1%-a szívesen kerékpározik társaságban.

Megkérdeztük a mintában résztvevőket, miért használják a kerékpárt, mint közlekedési eszközt? A Linkert-skálán 1-től 5-ig lehetett a lehetséges válaszokat erősnek, vagy gyengének minősíteni. A következő eredményt kaptuk.

6. ábra: A kerékpár, mint közlekedési eszköz

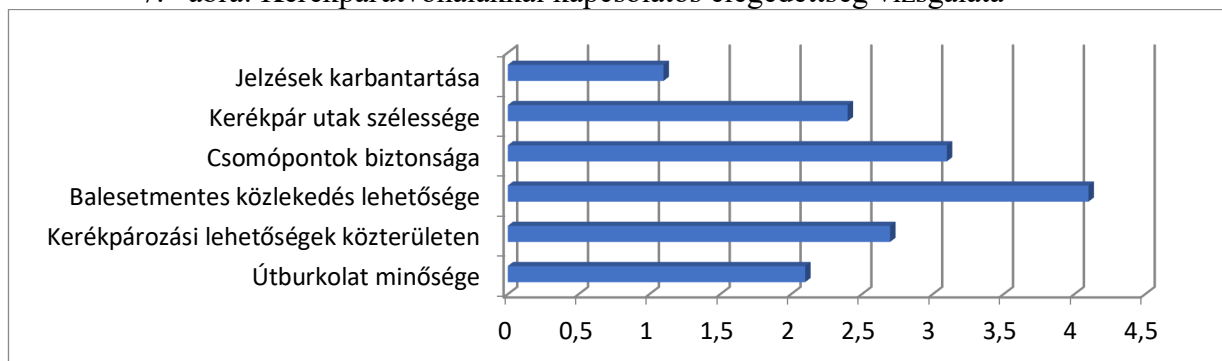
Forrás: Saját eredmények, 2022.

Az 6. ábrából látható, hogy kerékpározás során a kikapcsolódás, egészségtudatos életmód fontos a felmérésben résztvevők számára. A testmozgás, egészség megőrzés és rekreáció hozzájárul a jó közérzethez, kellemes környezetben, természetben töltött idő hozzásegít a kikapcsolódáshoz, feszültségoldáshoz.

Fontos kérdés az is, honnan szerzik a kerékpáros turizmusra készülők a legfontosabb információkat a döntés előtt. A választ adók 82 %-a (387 fő) az internet segítségével tájékozódik. A speciális applikációkat inkább a fiatalabb korosztály tölti le, míg legkevésbé az idősek. A kerékpáros honlapról 340 fő (82%), nyomtatott anyagokból 335 fő (71%), ismerőstől 309 fő (65%), blogokból, útleírásokból 283 fő (60%) nyer információkat. A vizsgált kör 6 %-a (28 fő) indulás előtt nem gyűjt anyagot, ők a spontán megoldások hívei.

A kerékpáros turista, de valamennyi turista döntésében szerepet játszó tényezők: az egészségbiztonság, a közbiztonság, az eligazodási biztonság, műszaki biztonság, fogyasztásbiztonság, azaz többet fog költeni, ha tudja, hogy biztonságos helyen fog pihenni. Fontos a kiépített pihenőhelyek távolsága, a kiépített szálláshelyek távolsága, hol található ivóvíz, de fontos lehet az is, hogy betegség esetén hol talál orvost. Amit szinte valamennyi kerékpáros hiányol, hogy kevés a kerékpárutak mellett kiépített WC, kevés a mosdó. Megkérdeztük a kerékpárosokat arról, miért fontos számukra a kerékpározás? A választ adók 32 % (151 fő) az egészségügyi hasznosságát, 21% (99 fő) légszennyeződés csökkentését, 13 % (61 fő) az energia felhasználás csökkentését és a környezettudatosságot, 12 % (58 fő) CO₂ kibocsátás, 9% (42 fő) zajcsökkentést jelölte meg.

7. ábra: Kerékpárútvonalakkal kapcsolatos elégedettség vizsgálata

Forrás: Saját eredmények, 2022.

A szolgáltatások tekintetében megállapítható, hogy a válaszadók összessége a kerékpárutak mennyiségével elégedett, de az utak minőségével, szélességével nem. Ugyanez a helyzet a kerékpározáshoz szükséges feltételek meglétével. Szembetűnő, hogy a megkérdezettek nem annyira elégedettek a hazai kerékpáros megálló kiépítettségével és az információs táblák sok helyen előforduló hiányával. Az újonnan épített kerékpárutaknál a csomópontok biztonsága és a balesetmentes közlekedés lehetősége legtöbbször biztosított, közlekedési táblával védett, biztosított. Azonban a biztonsághoz hozzá tartozik az is, hogy a meglévő kerékpárutakat takarítani, karbantartani kell, illetve figyelni arra, hogy vannak-e az út mellett öregedő fák, vagy útra hajló és hulló ágak. Fontos, hogy megfelelő jelzőtáblákkal lássák el ezeket az utakat, akár vadveszély vagy egyéb veszély táblákkal. A biztonság másik oldala, hogy hol vezetnek át a kerékpár utakat a közutak területén illetve a mezőgazdasági területek mellett. Az érem másik oldalát is vizsgálni lehetne, ott a kisbirtokok milyen veszélynek vannak kitéve, azonban ez egy másik tanulmány tárgya lehet.

8. Következtetések, javaslatok

Egyre több turista választja a kerékpárt, mint közlekedési eszközt, mint életformát. A kerékpározás, a természetjárás nem csak főszezoni tevékenység, a szezon kitolható elő- és utószezonra. Összeköthető az aktív turizmus egy része a műemlékek felkeresésével, ismeretanyag szórakoztató megszerzésével. A kerékpározás üdüléssel, pihenéssel jól kombinálható. Elsősorban a városi lakosság körében fontos a szabadságérzet, élményszerzés miatt. Gépkocsival meg nem közelíthető, be nem járható területek fedezhetők fel Zalában is kerékpározással, illetve a természetjárás során. Egyre több kerékpárút épül Zala megyében, azonban a régiók karbantartására is figyelni kell.

A természetjárás inkább azonos érdeklődésű kis csoportok részére kedvező időtöltési forma. A kalandparkok és mese parkok az aktív turizmus palettáját jól bővítik, egyre több vendég keresi

fel azokat. A természetet kedvelők, a kerékpárosok egyre nagyobb számban keresik fel a tanösvényeket, melyek könnyen megtalálhatók, élményt nyújtó programok. Új szolgáltatásként megjelentek a vízitúra útvonalak Zala megyében.

A kerékpáros turizmus, a természetjárás hatással van a helyi lakosság életére, a szolgáltatásokra, mobilitásra és biztonságra.

A kerékpárturizmus terén magas a szolgáltatói infrastruktúra hiánya Zala megyében: biztonságos kerékpártárolók, esőbeállók, pihenőhelyek az útvonal mentén, kerékpáros szálláshelyek, hiányosak az útvonal-jelzések, kevés a kerékpár szerviz, kevés a kerékpáros rendezvény (marketing hiánya), útkarbantartás folyamatosságának hiánya, és sok a szándékos rongálás.

A megkérdezett válaszadók legnagyobb csoportjának (94%) fontos a biztonság. Azonban a válaszadók többsége nem él a modern infokommunikációs eszközökkel, lehetőségekkel és nem tölt le applikációt. A biztonsággal kapcsolatos kérdésekre a hölgyek érzékenyebben reagálnak. Ha a generációk és biztonság kérdését vesszük górcső alá, elmondhatjuk, hogy a fiatalok „bevallásabbak”, azaz minél idősebb valaki, annál inkábbba biztonságra törekszik.

Felhasznált irodalom

- Benke R. (1986): Az idegenforgalom előnyei és hátrányai a helyi lakosok számára. *Kereskedelmi Szemle*, 11. sz. 87–92.p.
- Bogáromi, E. – Malota, E. (2017): Perception of Hungary in terms of security and touristic destination choice – country image of Hungary in 8 countries. In: Németh K. – Péter E. – Kiglics N. (szerk.): II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Nagykanizsa. Lektorált online kötet. 180–189.p.
- Bujdosó Z. – Györki M. (2011): A biztonság szerepe a turizmusfejlesztésben. *Acta Carolus Robertus*. 1(2). 45–55.p.
- Chen, C-F. – Cheng, W-C. (2016): Sustainability SI: Exploring Heterogeneity in Cycle Tourists' Preferences for an Integrated Bike-Rail Transport Service. *Networks and Spatial Economics*. 16(1). 83-97.p.
- Dávid L. – Baros Z. (2006): A globális klímaváltozás hatása a turizmusra. *Gazdálkodás*, 50. évf. 15. sz. 82–91.p.
- Enyedi Gy. (2005): A városok kulturális gazdasága. In Enyedi György – Keresztély Krisztina szerk.: *A magyar városok kulturális gazdasága*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ. 13–27.p.
- Hardy, D. (1990): Sociocultural dimensions of tourism history. *Annals of Tourism Research*, Vol. 17, No. 4. 541–555.p.
- Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete. Budapest, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft. – Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája
- Lőrincz K. et al. (2020) Kerékpáros turizmus újragondolva – a kerékpáros túraútvonalak és -szolgáltatások iránti kereslet felmérése a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben, *Turizmus Bulletin* 2020/4. 4-14.p.
- Lumsdon, L. (2000): Transport and Tourism: Cycle Tourism – A Model for Sustainable Development. *Journal of Sustainable Tourism*. 8(5). 361-377. p.
- Michalkó G. (2012): *Turizmológia. Elméleti alapok*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Millington, K. (2001): Adventuretourism. *Travel and Tourism Analyst*. 4. 59-88 p.
- Steiner, J. (1999): Wirtschaftsfaktor Radtourismus. *Münstersche Geographische Arbeiten*. 42. 33-38.p.

- Varga Z. –Palkovics K. (2022): A kerékpáros turizmus fejlődése a pandémia éveiben Zala megyében VI. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, Nagykanizsa. Lektorált online kötet. 188-196.p.

Internetes források:

- Eurovelo (2012): The European Cycle Route Network Eurovelo. Study. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2012/474569/IPOLTRAN_ET\(2012\)474569_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2012/474569/IPOLTRAN_ET(2012)474569_EN.pdf) (letöltve: 2021. november 10.)
- Kerékpáros Turizmus Fejlesztési Stratégiája 2010–2015 (2010): http://www.terport.hu/webfm_send/248 (letöltve: 2021. október 04.)
- MTÜ (2017): Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030. Magyar Turisztikai Ügynökség. - https://mtu.gov.hu/documents/prod/mtu_strategia_2030.pdf (letöltve: 2021. október 30.)
- MTÜ (2019): Összefoglaló a GINOP-7.1.9-17 turisztikailag frekventált térségek integrált termék- és szolgáltatásfejlesztése című felhívás pályázatairól. Magyar Turisztikai Ügynökség. https://mtu.gov.hu/documents/prod/Ginop719_kiadvanyn_v4_javNzs_small_jav_20190617-frissi--tett.pdf (letöltve: 2020. július 30.)

A turizmus aktuális kérdései

Lehet-e az élmény mindenkéé?

Angler Kinga¹ – Dr. Máté Andrea²

¹ tanársegéd, ²adjunktus – Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 7100 Szekszárd, Rákóczi u. 1.

e-mail cím: angler.kinga@pte.hu; mate.andrea@pte.hu

Absztrakt

Az utóbbi évtizedben egyre nagyobb hangsúlyt kap a turizmus területén is az esélyegyenlőség. Az egymástól merőben eltérő célcsoportok egyedi igényekkel jelentkeznek a turizmus piacán. A turisztikai élményekből a fizikai, vagy értelmi képességeiben akadályozott látogatók, a különféle allergiákkal küzdők is részesülni szeretnének. Így az akadálymentes turizmus komoly kihívást, ugyanakkor egy új, kiaknázandó piacot jelenthet a szolgáltatók számára. A fizikai akadálymentesítés mellett a speciális igényű turisták teljes biztonságának megteremtéséhez a turizmusban tevékenykedőknek mentális és viselkedésbeli akadálymentesítése is szükséges.

A fogyatékossgal élő emberek lehetőségeit a hazánkban rendelkezésre álló akadálymentes turisztikai szolgáltatások kínálata azonban számottevően korlátozza.

Tanulmányunkban felvillantjuk milyen hiányosságok vannak akadálymentesítés terén a turisztikai szektorban és néhány jól működő, követendő turisztikai példát mutatunk be az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítására.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

„A Föld kincseinek felfedezéséhez és élvezetéhez való közvetlen és személyes hozzáférés lehetősége a világ valamennyi lakójának egyformán joga” (UNWTO, 1999). A „Tourism for all (turizmus mindenkinek)”- elv azonban csak az esélyegyenlőség biztosításával valósulhat meg: ha megoldott az épek mellett a fogyatékossgal élő, vagy bármilyen okból kiemelt figyelemre, segítségre szoruló személyek hozzáférése a sport, az üdülési és turisztikai helyszínekhez és szolgáltatásokhoz (2007. évi XCII. tv.). Az európai turisztikai célpontok, termékek és szolgáltatások minden utazó számára történő elérhetőségét, az utazás és turizmus területén a tudatos akadálymentességet elősegítő Akadálymentesített Turizmus Európai Hálózatnak (ENAT) már négy magyar tagja van (ENAT tagság, 2020), köztük a Magyar Turisztikai Ügynökség. A téma fontosságát mutatja, hogy a Magyar Turisztikai Ügynökség a Turisztikai Innovációs Marketing Együttműködési Alapprogram (TIMEA) projekt keretében módszertani segítséget nyújt a vállalkozóknak az akadálymentes fejlesztésekhez (turizmus.com, 2019), és a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége is készített komplex akadálymentesítési ajánlást tagjaiknak (Angler, 2021).

Magyarországon az 1998. évi XXVI. törvény alapján a fogyatékossgal élő személynek joga van a számára akadálymentes, amellet érzékelhető és biztonságos épített környezethez.

Lehetővé kell tenni számukra a művelődési, kulturális és sportlétesítmények látogatását, továbbá a közlekedési rendszerek és eszközök biztonságos igénybevételét (Angler, 2020). Mindezek ellenére az Országos Fogyatékosügy Program (OFP 2015-2025) szerint a turisztikai szolgáltatók többsége még nem áll készen akadálymentesítést igénylő emberek fogadására. A Program feladatként fogalmazta meg a turizmusban dolgozók érzékenyítését, hozzáférhető honlapok, akadálymentes turisztikai programcsomagok kialakításának szorgalmazását. Az OFP-hez kapcsolódó 2022. év végéig szóló Intézkedési Terv nevesíti továbbá a fogyatékos emberekkel együtt élő családok üdülésének támogatását, a közlekedés hozzáférhetőségét, a filmek audio-narrációjának szükségességét, valamint egy állami ösztönzőrendszer kidolgozását akadálymentes szálláshelyek létesítésére (OFP, 2020).

A Világ Egészségügyi Felmérésének adatai szerint mintegy 785 millió ember a 15 évesnél idősebb népesség tagjai közül fogyatékos, míg a Betegségek Megterhelő Hatásáról készült felmérés ezt a számot 975 millióra teszi. (WHO, 2011). Az Európai Unióban a 16 éven felüliek több mint 25%-a tartósan korlátozott valamilyen szokásos tevékenységében egészségügyi okok miatt (Eurostat, 2013).

A KSH 2011-es népszámlálási adatai szerint a hazánkban igazoltan fogyatékossgal élők száma 490578 fő, ez a teljes lakosság (9937828 fő) csaknem 5%-át teszik ki (Népszámlálás, 2011). A fogyatékossg lehet fizikai vagy mentális állapot, ami olyan testi vagy szellemi károsodással jár, ami nehezíti az érintett személy mindennapi életvitelét. A szakemberek különbséget tesznek a veleszületett, a várandósság során kialakult, a szülés során fellépő elváltozás nyomán kialakult fogyatékossg, és az úgynevezett szerzett fogyatékossg között. Elsősorban a mozgásukban korlátozottakat, a látás- és hallássérülteket, az értelmi fogyatékossgal, a beszéd fogyatékossgal élőket, az érzelmileg sérülteket, az autistákat és a szervátültetetteket soroljuk a fogyatékossgal élők körébe (Máté, 2020; Zsarnóczky, 2018). Tapasztalatunk szerint azonban a turisztikai szolgáltatások igénybevétele esetén nemcsak ők igénylik az akadálymentesítés valamely formáját. A turizmusnak szem előtt kell tartania azokat a potenciális látogatókat is, akik az életminőségükre kiható állapotuk miatt akár átmenetileg vagy tartósan pl. a balesetekből, vagy egyéb traumákból fakadóan akadályoztatottak, a rehabilitáción lévők, az életkoruk, testalkatuk/testméretük, allergiájuk, pszichoszociális fogyatékossguk miatt speciális figyelmet igényelnek. A turizmusban nagy számban vesznek részt továbbá a kisgyermekkel utazók, a babakocsival érkezők, a gyógyászati segédeszközöket használók (járóbot, rollátor), továbbá sajátos nevelési igényű gyerekek különböző csoportjai is. Ők mindannyian az aktuális állapotukhoz illeszkedő sajátos körülményeket, felszereléseket, eszközöket, egyedi segítséget, bánásmódot kívánnak meg (Darcy – Dickson, 2009; Zsarnóczky et al., 2020; Akadálymentes turizmus, 2017) (1. ábra).

1.ábra. Az akadálymentesítést igénylők csoportosítása

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Az előrejelzések szerint a különleges figyelmet igénylők és a fogyatékossgal élők száma egyértelmű növekvő tendenciát mutat. Ennek okai között a szakemberek az orvostudomány fejlődését, ennek következtében a nagyobb esélyű élve születést, életben maradási, a várható élettartam növekedését, a társadalom előregedését, valamint a vizsgált szegmenseket segítő, életminőségüket növelő innovatív eszközöket emelik ki. Ezek a csoportok is jogot formálnak az utazással járó turisztikai élményekre. Az élményt, mely egy szubjektív örömforrás, a megszokott környezetből való kiszabadulást követően a turisztikai termék elfogyasztásával a turisztikai szolgáltatások és attrakciók sokszínűsége tudja nyújtani (WTO és Interparlamentáris Unió, 1989; Michalkó, 2007). A turista motivációja az úgynevezett meghatározó, tetőpont-élményelemek (pl. turisztikai attrakciók) megtapasztalásáért utazik (Michalkó, 2012). Az akadálymentesítésre szoruló látogatók számára a támogató élményelemek (pl. szállás, közlekedés, vásárlás stb.) élményhatása jelentősebb, mint ép társaiknál.

A fentiek figyelembe vételével feltételezhető, hogy a fogyatékossgal élők és a speciális figyelmet igénylők, valamint kísérőik, családtagjaik turizmusban való részvételi szándéka is növekszik a következő években. A környezetünk kincseinek felfedezése, az élményszerzés mindenkinek joga. Az akadálymentesítést igénylő turisták ugyanazokra az élményekre vágnak utazásaik során, mint az ép társaik (Máté, 2021). Ám ahhoz, hogy a szolgáltatási kínálathoz, az élményhez ténylegesen mindannyian eljussanak, biztosítani kell az egyenlő esélyű hozzáférést, amihez fejleszteni szükséges a közvetítői szektort és a fogadóterületeket is. A tendenciákat látva kijelenthető, hogy a turizmusiparnak nemcsak a különböző ágazati iránymutatókban megfogalmazott ajánlások, jogszabályi előírások, hanem társadalmi felelősségvállalás miatt, hanem hosszútávú gazdasági érdekből is széleskörű akadálymentesítést kell végrehajtania (Zsarnóczky – Zsarnóczky-Dulházi, 2019; Buhalis – Michopoulou, 2013; Gonda – Raffay, 2020)

Az akadálymentességre gondolva, a fizikai hozzáférést szolgáló elemekre, a fogyatékossgal élők, azon belül is a mozgáskorlátozottak szükségleteinek (rampák, liftek, széles ajtók, küszöbmentesség, kapaszkodók, alacsonyan elhelyezett villanykapcsolók, csengők, akadálymentes mosdók, zuhanyzék stb.) kielégítésére asszociálunk elsősorban. De ebbe a

csoportba tartozik a látássérültek mozgását segítő taktilis vezetősáv, a jobban hozzáférhető, alacsonyabb ügyfélpultok, a forgalommentes, csendesebb helyeken kialakított információs pult pl. az autistáknak, a kognitív zavarral élőknek, az indukciós hangerősítő a hallássérültek számára stb. Ezek az akadálymentesítés legjobban látható elemei az épületekben, utak mentén, közlekedési eszközökön stb. Az egyén akadályozottságától függően speciális egyedi megoldásokkal is szükséges könnyíteni a helyzetén. Ezek a megoldások sok esetben más csoportoknak is biztonságosabb, komfortosabb utazást, szabadidő eltöltési lehetőséget nyújtanak (Máté, 2021; Farkas – Petykó, 2020). Az egészség- és környezettudatos táplálkozást követők, valamint az ételallergiával, ételintoleranciával küszködők részéről is joggal merül fel az igény az általuk fogyasztható ételek, italok elérhetőségére utazásaik alatt. Számukra ez jelenti az egyenlő esélyű hozzáférést és az elfogadást (Raffay-Danyi – Ernszt, 2021; Benedé et al., 2016). A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 a hozzáférhető turizmus megvalósítását hangsúlyozza, ahol a fizikai akadálymentesítés mellett az infokommunikációs akadálymentesítés, és a desztinációk könnyű megközelíthetősége szerepel kiemelt célként (Turizmus 2.0, 2021). Az infokommunikációs akadálymentesítés a korábban felsoroltakon túl pl. a korszerű számítógéppel, okostelefonnal nem rendelkezők, vagy azokat nehezen, gyakorlatlanul használó ép személyek széles rétege, valamint érzelmi sérülést mutató egyének, epilepsziások, színvakok, szintévesztők, kézsérüléssel bajlódók számára is segítséget nyújt (Pataki, 2014).

Meglátásunk szerint az akadálymentesítésnek egy – sokszor háttérbe szoruló – területe a turizmus és a vendéglátás, az utazásszervezés és a közlekedés területén dolgozók mentális és viselkedésbeli akadálymentesítése, pedig az OFP-ban is hangsúlyosan szerepel (Navarro et al., 2015). A személyzetnek hatékony odafigyeléssel, empátiával kell a fogyatékosággal élő vendégek felé fordulnia, szakszerű kommunikációval fel kell tudnia ismerni a különböző akadálymentesítést igénylő vendégek nehézségeit, tájékozottnak kell lenniük a szükséges segítség formáiról, hogy a látogatók pozitív élményként éljék meg a turizmusban való részvételüket (Kovács – Kozák, 2016; Raffay – Gonda, 2020a; Angler, 2021) (2. ábra).

2.ábra. Az akadálymentesítés területei

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Az akadálymentes turizmus tehát lehetővé teszi mindenki számára – függetlenül a korlátozottsága jellegétől, fokától – a turisztikai fogadóterületek, turisztikai termékek vagy szolgáltatások, szabadidős tevékenységek, kulturális programok elérhetőségét, a turizmushoz való hozzáférést (Farkas – Petykó, 2019; Raffay – Gonda, 2020b). Mindeközben hangsúlyozza az esélyegyenlőséget, a függetlenséget és az emberi méltóságot.

2. Anyag és módszer

Hazánkban több jogszabály, direktíva foglalkozik az élet különböző területeire – így a turizmusra is – vonatkozó esélyegyenlőséggel, akadálymentesítéssel. Számos szolgáltató használja is az akadálymentes jelzöt szolgáltatásának reklámozásakor. Véleményünk szerint azonban a ténylegesen akadálymentes turisztikai kínálat lényegesen kevesebb az igényeknél, jelentősen beszűkíti az érintett csoport utazási lehetőségeit. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk megvalósult-e az elvi elkötelezettség átültetése a gyakorlatba.

A téma feldolgozását primer és szekunder adatok összegyűjtésével és rendszerezésével végeztük el. Munkánk első része szekunder alapú kutatásból ered, tehát releváns hazai, illetve nemzetközi publikációk szisztematikus tanulmányozása nyomán készült. Az elemzett terület elméleti háttere elsősorban a fogyatékossgal élők, a segítségre szoruló csoportjainak megalkotásához, a turizmus, vendéglátás területén szükséges akadálymentesítés területeinek lehatárolásához, valamint a vizsgált csoport nagyságának meghatározásához nyújtott támpontot. A tanulmányok, jogi szabályozók, statisztikai adatok és egyéb dokumentumok mellett felhasználtunk nem tudományos munkákból, hanem ágazati hírekből származó információkat is.

Empirikus kutatásunk kvalitatív vizsgálatra épül, mely során tizenkét mélyinterjút készítettünk múzeumpedagógusokkal, turisztikai és vendéglátó vállalkozások vezetőivel, utazási szakemberekkel, valamint egy építésszel. Az interjúk során azt vizsgáltuk, a szolgáltatók mennyire igyekeznek, illetve tudnak megfelelni a fogyatékossgal élők vagy egyéb speciális szükséglettel érkezők igényeinek. A konkrét kérdések az elérhető kultúrákövetítés lehetőségeire, a létesítmények akadálymentességére, az ételallergiával rendelkezők, valamint a speciális étkezést folytatók számára megvásárolható kínálatra vonatkoztak. Ezzel párhuzamosan megkérdeztük a fogyatékossgal élőket vagy egyéb különleges figyelmet igénylő személyeket a turizmusban szerzett tapasztalataikról. Az interjúk 2022 nyarán és őszén zajlottak.

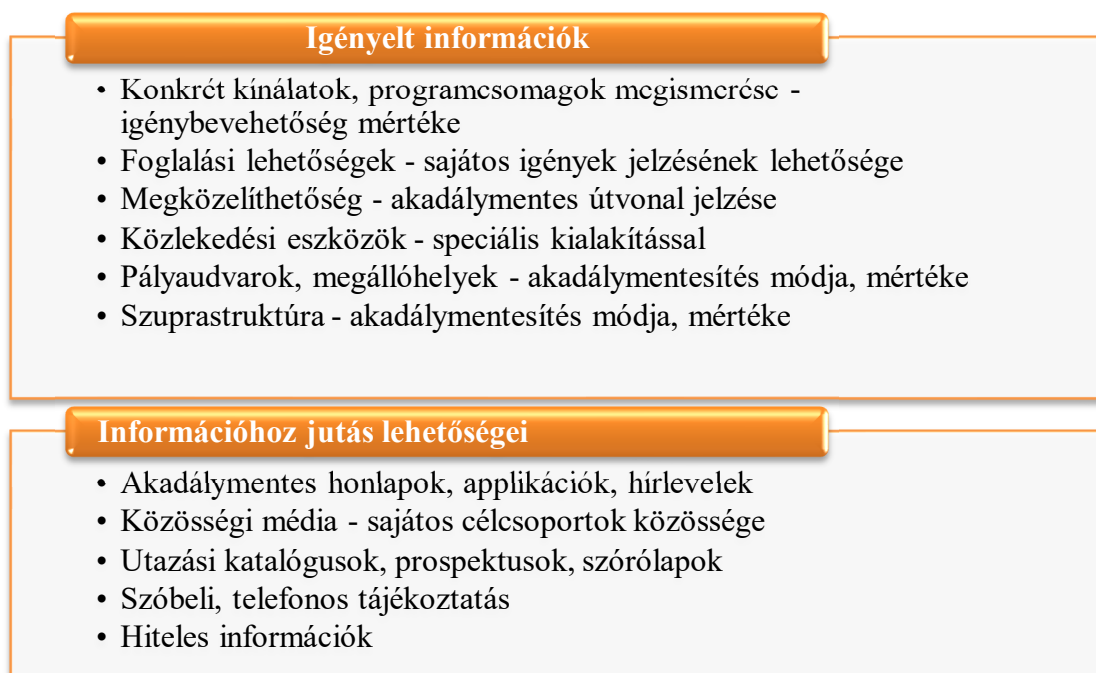
Emellett tartalom- és kínálatelemzést végeztünk turisztikai szolgáltatások honlapjait, az érintett csoportok közösségi média felületeinek mintegy száz bejegyzését és a hozzájuk fűzött többszáz, kommentet analizálva.

Az egyéb módszerekkel begyűjtött ismereteket tartó saját megfigyelésekből, helyszíni bejárásokból származó információkkal egészítettük ki.

3. Eredmények és értékelésük

Az akadálymentesítésre szorulóknak ugyanazokra a turisztikai élményekre vágnak, mint a többségi lakosságnak, így azonos jellegű szolgáltatásokra is van szükségük.

Az attrakciókról való értesülés, az utazással kapcsolatos előkészületekre vonatkozóan (3. ábra) az utazási szektorban tevékenykedők és a megkérdezett érintettek is úgy nyilatkoztak, valamint a kínálatelemzés során magunk is úgy tapasztaltuk, hogy a szakma nem rendelkezik megfelelő ismeretekkel a különleges figyelmet igénylők és a fogyatékkal élők szükségleteikről, így elenyésző a számukra ajánlott termékek és szolgáltatások száma. Ugyanakkor léteznek turisztikai programcsomagok pl. a kisgyermekes családoknak vagy nagycsaládoknak. Rájuk a szolgáltatók is jobban odafigyelnek pl. családi szobát, rácsos ágyat, etetőszéket, gyermekmenüt, gyermekprogramokat biztosítanak számukra. A szeniorok esetében inkább a turisztikailag kevésbé frekvenciát kapó időpontokban szervezett autóbusszos társasutazások kényelmét és biztonságát hangsúlyozó kínálat jellemző. Itt-ott jelenik meg az utazási irodák honlapjain, katalógusaikban a figyelem a speciális igényekre. Az a megfigyelésünk, hogy az akadálymentesítés kapcsán a szolgáltatók szinte kizárólag a mozgásukban korlátozottakra gondolnak és elsősorban a fizikai akadálymentesítésre fókuszálnak: „Nyaralás fogyatékkal élőknek is” – hirdeti az utazási iroda honlapja „...tengerpart ideális nyaralási úticél fogyatékkal élők számára. Akadálymentesített szállás is választható.”

3. ábra. Akadálymentesítés területei az utazás előtt

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Sajnos, az információk sokszor nem teljeskörűek és hitelesek, az akadálymentes jelzöt számos esetben marketingcélból alkalmazzák a vállalkozások társadalmi felelősségvállalásuk hangsúlyozására. Ezért fordulhat elő, hogy az akadálymentesként hirdetett szálláshelyet a kerekesszékekkel érkező nem tudja megelégedésére használni. Ahogy az egyik érintett fogalmazott: „A rámpától és az alacsonyabb a küszöbtől még nem akadálymentes valami. Borzasztó, hogy hány helyen találkozok ezzel az ember!” Annak ellenére, hogy a szakma figyelme leginkább a mozgásukban korlátozottakra irányul, a helyszíni kellemetlenségek elkerülése végett ők is előzetesen telefonon vagy e-mailen pontosítják a szükségleteiket, elvárásaikat, csak így kelnek útra. Még egy akadálymentes utazásokra specializálódott utazásszervező is ezt ajánlja az érdeklődőknek: „indulás vagy foglalás előtt mindenki érdeklődjön az akadálymentességgel, a különböző lehetőségekkel és feltételekkel kapcsolatban.”

A másféle akadálymentesítésre szorulóknak további nehézségekről számolnak be: számukra az információhoz jutás további problémákba ütközik. Az audiovizuális akadályokkal, vagy a pszichoszociális fogyatékosokkal élők utazási irodába csak segítővel juthatnak el, a kommunikáció szinte minden formája is körülményes, hiányoznak az ehhez szükséges segítőeszközök. Jobban fájjalják azonban azt, hogy a személyzet felkészültsége hiányos, nem ismerik fel a fogyatékosok fajtáit, nincsenek tisztában a legegyszerűbb kapcsolatteremtő technikákkal (pl. látássérülttel írásban, a hallássérülttel szembe fordítva, artikuláltan kommunikálni stb.) sem.

Honlapok tekintetében alig találtunk olyan utazásszervezőt, turisztikai szolgáltatót, akinek akadálymentesített lenne a honlapja. Legnagyobb számban a közlekedési társaságok (MÁV, Volán, Budapesti Közlekedési Központ (BKK), légitársaságok stb.), akik rendelkeznek ilyennel. Pedig egy akadálymentesített internetes felület a látássérülteken túl, a mozgássérültek, az értelmi fogyatékosok és az informatikai jártassággal kevésbé rendelkezők számára is kedvező lehet nemcsak a tájékozódásnál, hanem a kiválasztott program foglalásakor is.

Csak elvétve találkozhatunk akadálymentesítésre törekvő szolgáltató honlappal, mint például a Termál Hotel Harkány vagy a Munkácsy Mihály Múzeum Békéscsaba esetében, ahol olvasható betűtípussal, nagyobb betűmérettel, kontrasztosabb háttérrel segítik az információhoz jutást.

Az odaérkezés tervezése mellett magát az odautazást, a közlekedést is meg kellene könnyíteni, de a vágyott úticélokhoz való eljutás a következő kihívás az ott szolgáltatást igénybe venni szándékozóknak. Pozitívum, hogy az érintettek kísérőjükkel együtt a közösségi közlekedéshez ingyenes vagy kedvezményes áron juthatnak hozzá belföldi utazásaik során. A visszafogó erőt a hiányos útvonalhálózat (a közelben „távolsági busz nem áll meg”, „háromszor kell átszállni”), a közlekedési eszközök hiányos felszereltsége, így kevésbé biztonságos mivoltuk, bizonytalan ütemezése (pl. vannak alacsonypadlós járművek, de a menetrend nem mindig jelzi egyértelműen, melyik járat az), jelenti. Jó példaként hozzák fel az érintettek a BKK utazástervező appját, ami valós időben mutatja, az alacsony padlós jármű érkezését.

A nagy közlekedési vállalatok állomásaikon személyes segítségnyújtást (fel- és leszállás, poggyászkezelés stb.) is biztosítanak a fogyatékosokkal élő és a csökkent mozgásképességű emberek utazásához. Mivel az erre vonatkozó igényt egy-két munkanappal írásban előre be kell jelenteni, a turisztikai célú utazásoknál itt is inkább kísérőikre hagyatkoznak a válaszadóink, hiszen szinte mindannyian családdal, barátokkal utaznak.

A legpozitívabb megítélése a légi közlekedésnek van a vizsgált csoport körében. A repülőterek és a légitársaságok diszkrimináció- és pluszköltségmentes közlekedést biztosítanak a különleges figyelmet igénylőknek a jelzett egyéni szükséglet szerint. A vakvezető kutyát felengedik az utastérbe és két mozgást segítő berendezést térítésmentesen szállítanak.

Előny, bár a jelenlegi árakhoz képest kevesellik az erre jogosultak az autóvásárlási támogatás mértékét. A mozgáskorlátozott parkolókarttyák birtokában vehetik igénybe az akadálymentes parkolókat. Panaszként fogalmazták meg a parkolók gyakori szakszerűtlen kialakítását (pl. szűk méret, süllyesztett járdaszegélyek hiánya, távoli elhelyezkedés stb.).

Az utazás megtervezéséhez, valamint a helyszíni tartózkodás zökkenőmentes lebonyolításához hiteles, és gyorsan elérhető információk szükségesek. A társadalmi célú startup vállalkozás, az Acces4you célja, hogy a speciális igényű személyek számára aktuális és megbízható információt nyújtson az egyes helyszínek, épületek egyenlő esélyű hozzáféréséről. A helyszíni felmérés után minősíti is az akadálymentesség mértékét: bronz, ezüst vagy arany fokozat szerint (Acces4you, 2023).

A desztinációban további szolgáltatások, programok egyenlő esélyű hozzáférése szükséges (4. ábra). Az információbiztonsággal, a közlekedéssel, parkolással hasonlóak az akadálymentesítést igénylők tapasztalatai a desztinációban is, mint amiről az utazás előtt beszámoltak. Széles körben követendőnek találják a BudapestGO applikációt, ami felolvasóprogramjával segíti a látássérültek közlekedési információkkal való ellátását. A BKK ügyféltereiben alacsony ügyfélpultok, indukciós hurok, taktilis jelek segítik a tájékozódást, a megértést. A felkeresett helyeken kevesellik ugyanakkor az attrakciók, települések akadálymentesített honlapjait, a számukra is elérhető applikációkat.

4. ábra. Akadálymentesítés területei az utazás alatt

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Általánosságban a felkeresett úticélokhoz kapcsolatos elvárásaik között az akadálymentesített környezetet, útbaigazítót, információs táblákat, a szükséges segédeszközök (kerekeszék, bot, indukciós hurok stb.) bérlését, a segítő kutyák fogadását említették. Mindezeknél jobban hangsúlyozták a személyes segítség fontosságát, a személyzet és a többi látogató, turista,

vendég elfogadó viselkedését. Szeretnék, ha a fizikai környezetet, a szolgáltatóhelyeket úgy alakítanák ki, hogy teljesértékű turistának érezzék magukat.

A fizikai megközelíthetőség alapvető követelmény minden látnivalónál, attrakciónál, szolgáltatóhelynél. A bejutást nemcsak a mozgásukban korlátozottak számára (pl. kerekesszéssel), de a hallássérült (pl. fényjelzések segítségével) és látássérült személyeknek (pl. vezető sávval, hangjelzésekkel) is biztosítani kell. Állapotuk miatti hátrányos megkülönböztetésként élik meg, amikor például csengetés után percekig várnak arra, hogy egy eldugott, oldalsó vagy hátsó bejáratot valaki kinyisson nekik.

Építész interjúalanyunk számolt be arról, hogy bár a mozgásukban korlátozott személyek esélyegyenlőségének megteremtése érdekében az építkezések, felújítások során – a rendelkezéseknek köszönhetően – számos kritériumnak kell megfelelni, a projektekbe rehabilitációs környezeti szakmérnök bevonása ritka. Ebből adódóan a szálláshelyeknél is a kivitelezés okozza a legnagyobb problémát: rossz helyen lévő vagy hiányzó kapcsolók, kapaszkodók, szűk ajtónyílások, szállodai ágyak, szekrények és a recepciós pultok magassága stb. „Vannak a panziók, különféle szálláshelyek, amiket akadálymentesként hirdetnek – mondja egy érintett –, aztán a helyszínen kiderül, hogy a fürdőszobába be sem fér az ajtón egy kerekesszék...” Az egyéb akadálymentesítésre szorulóakra még kevesebb figyelem irányul. Ilyen jellegű észrevételek tömegével találkozhatunk a vizsgált közösségi oldalakon is. Az építész szerint az épület látványossága, a beruházás gyors megtérülése gyakran előrébb való, mint az épületet használni akarók kívánalmai. Ehhez a szemlélethez társul még, hogy a pályázati kiírásokban is csak érintőlegesen jelennek meg az akadálymentesítésre vonatkozó követelmények. A szűkös határidőknek, a költségcsökkentésre való törekvéseknek leginkább az esélyegyenlőséget biztosító elemek esnek áldozatul egy beruházás során. A szálláshelyeknél a legtöbb panasz az alacsony ágyakra, illetve a fürdőszoba kedvezőtlen kialakítására érkezett. Ellenpéldát is említenek a kutatásban részt vevők pl. a példaértékűen akadálymentesített hódmezővásárhelyi Ginkgó szállodát, vagy a magasabb kategóriájú agárdi MeDoRa Hotelt. Az egyik mátrafüredi vendégház akadálymentesített kisbuszt vásárolt, így transzfert, rövid kirándulásokat is vállalnak vendégeiknek. Kiszomborban egy magánszálláshely pezsgőfürdőjéhez beemelőt építettek. Nem igényel jelentős költséget pl. a vakok és gyengénlátók szabad és biztonságos mozgásának érdekében a területen a tájékozódást segítő, illetve a liftekben a hangjelzés – hogy tudja a vendég, hányadik emeleten jár –, mégis nagyon kevés helyen találkoznak ezzel az érintettek.

Az akadálymentességet igénylő interjúalanyaink és a közösségi oldalakon történő bejegyzések tanúsága szerint a nem minden szempontból tökéletes akadálymentesítést képes ellensúlyozni a szolgáltatók rugalmassága és odaadó figyelmük. Pl. hallássérült vendégek miatt mindig legyen kéznél jegyzetfüzet, amin keresztül írásban kommunikálni tudnak, a látássérült vendégeknek nagy segítség, ha a személyzet a helyes látóvezető technikát, az irányszavakat elsajátítja.

Az igazán akadálymentesített hotelek nagy része a drágább, négycsillagos kategóriába tartozik – vélik az érintettek. Éppen ezért vonzóak számukra az elő- és utószezoni akciók.

A szálláshelyekkel kapcsolatos hiányos vagy félrevezető információk, az akadálymentesítés változó szintje okozza azt, hogy az akadálymentesítésre szorulóknak gyakran az egynapos utak mellett döntenek. Így nincs szükség szállásra.

A vendéglátóegységek megítélésében az akadálymentes megközelítésen, az akadálymentes mosdók túl a választék sokszínűsége és annak megismerése a leglényegesebb szempont a speciális bánásmódot igénylőknek. Ritka azonban, ha a vendéglátóhelynek külön nagybetűs étlapja, itallapja van. Többen ajánlották sorstársaiknak a közösségi oldalakon a nyíregyházi Hotel Pangea akadálymentes étlapját és itallappját, megjegyezve, hogy itt legalább bevontak a tervezésbe, megvalósításba vak és gyengénlátó személyeket. Hasonló együttműködéssel készültek el a Frei kávézóba a Braille-írásos, valamint a nagybetűs kávé- és itallapok is. Fizikai akadálymentességük miatt a szállodák éttermei jelentik a legnagyobb lehetőséget, de többen dicsérték a kecskeméti Spaletta Étterem, valamint a 48 Étterem és Bár nyújtotta lehetőségeket. Minden megkérdezett kevesellte a pincérek felkészültségét, az ételajánlás hiányát, pedig ez válthatná ki a hiányzó akadálymentes étlapot. Kifogásolták az ételkínálatot, hiányolták a diétát követők, ételallergiáktól szenvedők a számukra is biztonsággal fogyasztható ételeket. Úgy ítélik meg, mindig kellemetlen tortúra az ő problémájuk, gondot okoz a családtagoknak, együtt utazóknak stb. is az ő „különőségük”. Ettől ők maguk is flusztrálttá válnak.

Extrém példaként hozta fel idegenvezető interjúalanyunk, annak a glutén-érzékeny utasnak az esetét, aki a hatnapos svájci autóbuzos társasútra egy hatalmas, megrakott hűtőtáskával érkezett. Az utazásszervező előre egyeztetett a szálláshelyekkel, akik nem tudták garantálni az elkülönített térben készített gluténmentes ételeket. Így az utas otthon előre elkészítette, lefagyasztotta az utazás folyamán elfogyasztandó ételeit. A szálláshelyek a hűtőakkuk fagyasztását, az ételek melegítési, – csoporttal együtt történő – elfogyasztási lehetőségét is készségesen engedélyezték. Nem ilyen súlyos esetekben (pl. húsmentes, paleo, cukormentes, sószegény stb. étkezés), azonban előzetes egyeztetés után az egyedi igényeket biztosítják a vendéglátóhelyek. Az érintettek tapasztalatai is hasonlóak: előzetes egyeztetés után – ha nem is túl változatos kínálatot –, de az éttermek igyekeznek teljesíteni a vendégek kívánalmait. A korábban említett gondok (nincs, vagy szűkös a választék, nincs, vagy felületes a tájékoztatás az ételekről, allergénekről stb.) akkor jelentkeznek, ha spontán keresnek fel vendéglátóhelyet.

A múzeumoknak, látogatóközpontoknak fontos szerepük van a kultúráközvetítésben, az ismeretátadásban, ezért is kedvelt úticélok. A múzeumokat sok esetben műemléki épületben alakították ki, amikor még nem volt szempont az akadálymentesség. Interjúalanyaink rávilágítottak arra, hogy a műemléki épületek átalakítása pénzügyi, építészeti, műemlékvédelmi akadályokba ütközik. A közelmúltban megépült látogatóközpontoknál a fizikai akadálymentesítés megjelent feltételként, azonban ezek kivitelezése, használhatósága változó minőségű lett. A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum felújításánál figyelembe vették az akadálymentesítést igénylők különböző csoportjainak elvárásait.

Az érintettek gyakran nehezményezik, hogy a belső terek kialakításánál hiányoznak a tágas bejáratok, taktilis és vizuális vezetővonalak, a domború térképek. A látványelemeknél szintkülönbségek okoznak gondot, pozitívként említették, hogy az emeletek közötti mozgás viszont többnyire megoldott (pl. lift, emelőszerkezet).

A látogatóbarát szolgáltatásnak tekintik a pihenőhelyeket, egyszerű vendéglátási formákat (pl. italautomata, ivóvizet tartály vagy büfé, kávézó). Ma már elvárás a mozgáskorlátozott WC, pelenkázók kialakítása, de a kisgyermekes családok jó néven vennék, ha gyermekek méretéhez igazított mosdók is lennének.

A fizikai akadálymentesítés mellett fontosnak ítélik a hozzáférhető és élményszerű interpretációt. Még mindig ritka a látássérültek számára a Braille írással ellátott tájékoztatók, feliratok, tapintható tárgyak, szagolható anyagok, hallható információk. Jó példaként említhető a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum Braille írásos tájékoztatója és a tapintható

tárgymásolatai. Ezek a megoldások azonban a többi látogató számára is kínálnak élményeket, tehát nemcsak egy szűk réteg igényeit elégíti ki.

Tapasztalataink szerint a jelnyelven történő tárlatvezetéshez előzetes egyeztetés szükséges.

A látogatói vélemények alapján okoseszközökkel a digitális segítséget jól tudják használni, akár városnéző túrán, akár a kiállítói terekben. QR kóddal hangos tájékoztatást kapnak pl. a Munkácsy Múzeumban, zenerészletet hallhatnak a szekszárdi nemzetiségi tanösvényen, vagy kutatómunkára invitálja az érdeklődőket a Wosinsky Múzeum. Ezek nemcsak az ismeretátadást, hanem az élményszerűséget is szolgálják.

A látássérültek az applikációkat, a hangos tájékoztatást fontosabbnak tartják, mint a taktilis segítségnyújtási formák (Braille-írás, vezető sávok) meglétét.

A múzeumok, látogatóközpontok ritkán rendelkeznek indukciós hurokerősítővel a hallássérültek számára, azonban a szöveges, a képi anyagok, az érintőképernyős interaktív eszközök segítik a múzeumi élményszerűséget.

Nemcsak a gyerekek, hanem a felnőttek figyelmét is lekötik a játékos, manuális és digitális foglalkoztató terek, ahol megpihenhetnek, feldolgozhatják az őket ért új ingereket (pl. a gyulai Andrassy kastély hologramjai, keszthelyi Festetics Kastély digitális címerkészítés).

A múzeumi akadálymentesítés területén kifejezetten jellemző, hogy a hiányosságait a programok kialakításával, a személyzet látogatóbarát hozzáállásával igyekeznek javítani.

Az akadálymentesítést igénylő látogatók Facebook csoport visszajelzései alapján érzékelhető, hogy egyre több múzeum, vagy látogatóközpont kap pozitív értékelést az akadálymentesítése alapján, és ajánlják társaiknak látogatásra (pl. Tornyai János Múzeum kiállítóhelyei, Hódmezővásárhely, Mátra Múzeum, Gyöngyös, Tisza-tavi Ökocentrum, Poroszló, Nyíregyházi Állatpark).

Egyre több színházi előadás elérhető a mozgásukban korlátozottak számára is. Speciális audio-narrációs előadásokat szervezve segítik, hogy a látássérültek is színházi élményhez jussanak. A közösségi felületeken többször felmerül Kaposvár, Budapest és Miskolc, mint pozitív példa. A Vígszínházban néhány földszinti páholyban a székek egy mozdulattal arrébb tehetőek, így kerekesszékekkel is használhatóak. Különleges színházi élmény részesei lehetnek a páholyban helyet foglalók, hiszen a kerekesszékes a színpaddal azonos magasságban van, a színésztől karnyújtásnyira. A színház bejárata, a páholy bejárata is akadálymentes és akadálymentes mosdót is kialakítottak. Más jellegű, de szintén az esélyegyenlőség megteremtését célozza hazánk egyetlen német nyelvű színháza, a szekszárdi Deutsche Bühne kezdeményezése, miszerint a németül nem értőknek tolmácsberendezéssel teszik élményszerűvé az előadásokat.

A mozielőadások között elvétve találunk csak a siketek és nagyothallók feliratozott filmvetítéseket, leginkább kampányszerűen. A kutatásunk azt bizonyítja, hogy ők többnyire le is mondtak ezekről a közösségi moziélményekről, a ma már otthon is elérhető lehetőségekkel élnek mozi helyett.

Az elmúlt évtized fürdő- és strandfejlesztései is többnyire a mozgásukban korlátozottaknak, kisgyermekeseknek kedvez: akadálymentesített mosdók, szoptató- és pelenkázóhelyiségek rendelkezésre állnak. Vannak beemelők szerkezetek, számos helyszínen, azonban ezek nem mindig működnek, vagy keresni kell használatukhoz a hozzáértő segítő személyzetet. Ez minden esetben erősíti a kiszolgáltatottság, a másodrangú turista érzését. Teljeskörű akadálymentesítésre a kaposvári Virágfürdő a jó példa, de Harkány és Hévíz is kedvelt körökben.

Gondolhatnánk, hogy a termál- és gyógyfürdők, gyógyszállodák totálisan akadálymentesek. Ugyanakkor a kutatásban résztvevők elmondásai, illetve a tartalomelemzések során e téren is

komoly hiányosságokra derült fény. Előfordul, hogy éppen a gyógykezelés megközelítése okoz problémát, a látás- és hallássérült gyógyulni vágyókra kevés helyszín készült fel.

Az akadálymentesítést igénylők inkább csak a lakóhelyükön vagy annak közelében zajló rendezvényeket, fesztiválokat látogatják. A környezet ismerete, a rendelkezésre álló segítők (család, barátok) biztonságot nyújtanak számukra. A pszichoszociális fogyatékosokkal élők – a fogyatékoság jellegétől függően – kerülnek is az erős fény- és hanghatással járó eseményeket.

A játszóterek akadálymentes hozzáférése nemcsak a speciális igényrel érkező turisták számára lehet kiegészítő időtöltés, hanem a kisgyermekes családok széles táborának is megkönnyítheti az életet. A szintkülönbségek megszüntetése, csúszásvédő burkolatok, széles bejáratok a kerekesszékes látogatóknak éppúgy segítséget nyújtanak, mint a babakocsival érkezőknek. Akadálymentesített játékok minden gyermek számára élményt jelentenek, azonban ebben az esetben is törekedni kellene arra, hogy a mozgáskorlátozottak mellett más fogyatékosokkal élők segítése is megtörténjen (pl. taktilis vezetősávok alkalmazása, Braille írás). Tehát az akadálymentesített környezet a helyi lakosság számára legalább annyira előnyös lenne, mint az érkező turisták számára. Befogadó játszótér fejlesztések már több településen (pl. Szekszárd, Pécs, Budapest, Nyíregyháza) elindultak önkormányzati és/vagy civil szervezetek kezdeményezésére pályázati forrásból.

A nyilvános akadálymentes mosdók, WC-k a vizsgált csoportok számára különösen fontosak, hiszen ők nem „ugorhatnak be” hirtelen bárhová, csak ezek a megfelelő létesítmények számukra. Sajnos, Magyarországon a turisztikailag frekventált területek egyik problémája éppen a kevés mosdó, így akadálymentesítettek sem állnak megfelelő számban rendelkezésre. A meglévőkkel kapcsolatban hasonló észrevételeket fogalmaztak meg az érintettek, mint a szálláshelyek fürdőszobái esetében, bár itt úgy tapasztalják, talán kevesebb a tervezési pontatlanság. A nyilvános illemhelyeknél negatívumként a szappan, kéztörölő, valamint – leggyakrabban – a tisztaság hiánya merült fel. Sokszor gond, hogy a zárt mellékhelyiségekhez kulcsot kell kérni, vagy csöngetni kell. Néhányan kerültek olyan helyzetbe is, hogy a számukra kialakított WC-t arra nem jogosultak foglalták le. Kedvezően nyilatkoztak arról viszont, hogy – az egyébként „fizetős” – WC-kkel szemben az akadálymentesítettek legtöbbször térítésmentesen állnak a rászorulóknak rendelkezésére.

A vendégszeretet az akadálymentes turizmus esetén sokszor inkább a befogadó szemléletről, az elfogadásról szól.

Interjúalanyaink közül csak azok számoltak be autóbuszos társasutazásban való részvételről, akiknek kevésbé súlyos a fogyatékoságuk, és sorstársaik között is ezt látják. Ezt erősíti meg idegenvezető interjúalanyunk, akinek csoportjaiban többször fordult elő nehezen mozgó, bottal, rollátorral közlekedő, valamint látás- vagy hallássérült, autista és súlyos ételallergiával bajlódó. Pozitív tapasztalatról számolt be a tekintetben, hogy az együtt utazók – felismerve utastársuk nehézségeit – elfogadóak, készségesek, kifejezetten segítőkészek voltak minden esetben. A kiemelt figyelmet igénylő utas miatt komolyabb fennakadást egyik esetben sem tapasztalt a programok megvalósításában.

A magasszintű élményszerzés biztosításához szükséges feltételek megteremtését jelenti, beleértve a látás- vagy hallássérültek, vagy értelmi fogyatékosokkal élők számára is hozzáférhető és élvezhető turisztikai attrakciók, szabadidős tevékenységek és egyéb szolgáltatások nyújtását. Ugyanígy a speciális étrendet követő látogatók számára is akkor lesz

teljes az élmény, ha a turisztikai-szabadidős szolgáltatások igénybevétele során az étkezési igényeit is kompromisszumok nélkül ki tudja elégíteni.

4. Következtetések, javaslatok

Minden turistának vannak egyedi igényei, a fogyatékossgal élők számára azonban ezek elengedhetetlenek az utazás tervezése és lebonyolítása során. Amennyiben nem tud a turizmusipar ezeknek az elvárásoknak megfelelni, az érintettek utazása meg sem tud valósulni, vagy csalódással, kellemetlen tapasztalatokkal térnek haza.

A különleges figyelmet igénylők és a fogyatékossgal élők utazási lehetőségeikkel kapcsolatban információhiánnyal, pontatlan tájékoztatással, valamint nehezen hozzáférhető információkkal találják szembe magukat. Számukra kevés az akadálymentes címke a szolgáltatás reklámjában; tudniuk kell, hogy milyen típusú és milyen fokú nehézségekkel küzdők számára akadálymentes az adott szolgáltatás, program. Hitelt érdemlő hasznos segítséget az úticél és a felkeresendő látnivalók terén leginkább sorstársaiktól kapnak. Ezért is kiemelten fontos a turizmusban részt vevő akadálymentesítést igénylők elégedettsége. Tudniillik, ha az utazásuk alkalmával pozitív élményekhez jutnak, lojálisak lesznek a desztinációval, szolgáltatásokkal kapcsolatban, népszerűsítik azokat társaik körében. A hétköznapokból való kitörés, esetükben még nagyobb jelentőséggel bír, mint az ép utazók körében.

Egyértelmű, hogy lényegesen szűkebb kínálatból tudnak választani, mint az ép társaik. Még a körültekintő, alapos szervezést is sok bizonytalansági tényező nehezíti. Kisebb a kockázat az egnapos utazások esetében, hiszen ott nincs szükség szállásra, nem feltétlenül kell étkezési lehetőség, ezért gyakran egy-egy napra korlátozódik a turizmusban való részvételük. A családtagokkal, barátokkal történő kirándulások biztonságot nyújtanak számukra, hiszen ők elfogadóak, ismerik a speciális szükségleteiket, gyakorlottak a segítségnyújtásban is. Kis számban vesznek csak igénybe utazási irodát az útjaik megszervezéséhez, még kevesebben vállalkoznak pl. társasutazásokra.

A turisztikai szolgáltatók még mindig nem érzékelik a szegmensben rejlő üzleti lehetőséget: kötelezően előírt terhet és az azzal járó költségeket látják elsősorban az akadálymentesítésben. Mások esetleg marketingcéljaik érdekében, mint társadalmi felelősségvállalást tüntetik fel az ilyen jellegű beruházásaikat. Észrevehetősége miatt a fizikai akadálymentesítés került fókuszba, háttérbe szorul az infokommunikációs, a mentális akadálymentesítés. Véleményünk szerint teljes akadálymentesítés többek között a turizmus területén is csak úgy tud megvalósulni, ha a rehabilitációs környezettervező szakemberek, az építészek és az érintettek bevonása – mind a tervezési, mind a megvalósítási fázisba – megtörténik. Továbbá a jogszabályi előírások, a pályázati feltételek teljes megvalósítását szigorúbban megkövetelik, ellenőrzik és szankcionálják. Így a vizsgált csoport emberi méltósága nem sérülne, nem éreznék magukat a fogyatékossguk miatt másodrangúnak utazásaik során. A fogyatékossgal élők számára integrált turisztikai programokat lenne célszerű szervezni, amiket aztán az érintettek speciális igényeihez érdemes hozzáigazítani. A teljeskörű akadálymentesítés érdekében a vendéglátóhelyek kínálatát is hasznos lenne módosítani az ételérzékenyek, vegetáriánusok, vagy egyéb diétát követők érdekében. Az előrejelzések szerint a nehézségekkel utazók száma

növekedni fog, így elkerülhetetlen az attrakciókkal kapcsolatos tájékozódás megkönnyítése mellett a turizmusban dolgozók felkészítése is a különleges igényekkel rendelkező turisták fogadására. Ahhoz, hogy ők teljes mértékben élvezni tudják az utazás örömeit, hozzájussanak az élményekhez minden turisztikai infra- és szuprastruktúra elemnek mindennemű fogyatékkal élő számára elérhetővé kell válnia.

Felhasznált irodalom

- Angler, K. (2021): Kívül-belül akadálymentesen Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 6: 1. 78-92.p., 15 p. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.01.05
- Angler, K. (2020): Opportunities for people with disabilities in tourism In: Gonda, Tibor; Schmidtchen, Roger (szerk.) Opportunities and challenges of barrier-free tourism in Hungary: Results and recommendations of a scientific workshop during the conference "European Peer-Counselor Training in Accessible Tourism – Peer-AcT" on September 4, 2020 in Orfű (Hungary) Bonn, Németország: Bundesinstitut für Berufsbildung 157 p. 100-109.p., 10 p.
- Benedé, S.; Blázquez, A.B.; Chiang, D.; Tordesillas, L.; Berin, M.C. (2016): The rise of food allergy: Environmental factors and emerging treatments. EBioMedicine7: 27-34. p. DOI:10.1016/j.ebiom.2016.04.012
- Buhalis, D.; Michopoulou, E. (2013): Information provision for challenging markets: The case of the accessibility requiring market in the context of tourism. Information and Management 50: 229-239 p. DOI:10.1016/j.im.2013.04.001
- Darcy, S.; Dickson, T. J. (2009): A whole-of-life approach to tourism: The case for accessible tourism experiences. Journal of Hospitality and Tourism Management16: 32-44. p. DOI:10.1375/jhtm.16.1.32
- Farkas, J.; Petykó, Cs. (2020): Disability, accessibility, and mobility as basic existential characteristics. In Schmidtchen, R. and Gonda, T. (eds): Opportunities and challenges of barrier-free tourism in Hungary Results and Recommendations of a scientific workshop during the conference "European Peer-Counselor Training in Accessible Tourism – Peer-AcT" on September 4, 2020. Orfű (Hungary): 89-99. p.
- Farkas, J.; Petykó, Cs. (2019): Utazás az akadálymentesség, a fogyatékoság és a fenntarthatóság ultidiszciplináris és bölcséleti dimenzióiba, Turizmus Bulletin 19: 4. 13-22. p., 10 p.
- Gonda, T.; Raffay, Z. (2020): Egyedül nem megy fogyatékkal élők utazási szokásainak vizsgálata egy Nemzetközi felmérés eredményeinek tükrében. In: Csapó, J. – Csóka, L. (szerk.): Kreativitás, változás, reziliencia. III. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia: Tanulmánykötet. Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, (2020) 154-165. p., 12p.
- Kovács, T.; Kozák, A. (2016): Paraturizmus és konfliktusmenedzsment a szállodaiiparban. Területfejlesztés és innováció2: 18-26. p.
- Máté, A. (2021): Az akadálymentes turizmus lehetőségei egy helytörténeti múzeum példáján Turisztikai és Vidékfejlesztési tanulmányok 6: 1 39-56. p, 17 p. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.01.03
- Máté, A. (2020): Situation eines Komitatsmuseums und seine Möglichkeiten im barrierefreien Tourismus. In: Gonda, T. – Schmidtchen, R. (Ed.) Opportunities and challenges of barrier-free tourism in Hungary. Results and recommendations of a scientific workshop during the conference "European Peer-Counselor Training in Accessible

- Tourism – Peer-Act” on September 4, 2020 in Orfű (Hungary) Bonn, Németország: Bundesinstitut für Berufsbildung, 53-72. p.
- Michalkó, G. (2012): Turizmológia: elméleti alapok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 266 p.
 - Michalkó, G. (2007): A turizmuselmélet alapjai Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 224 p.
 - Navarro, S.; Garzón, D.; Roig-Tierno, N. (2015): Co-creation in hotel-disable customer interactions. *Journal of Business Research* 68: 1630-1634. p.
 - Pataki, M. (2014): Miért kell akadálymentesíteni? <http://www.w3c.hu/szolgáltatások/miertkellakadalymentesiteni.html>. (letöltve: 2022. november 14.)
 - Raffay-Danyi, Á.; Ernszt, I. (2021): Esélyegyenlőség a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt rendezvényein Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 6: 1 5-19. p. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.01.01
 - Raffay, Z.; Gonda, T. (2020b): Az akadálymentes turizmus innovatív jó gyakorlata. *Modern Geográfia*, 15 (4). 1-14. p.
 - Raffay, Z.; Gonda, T. (2020a): Accessible tourism in some European countries -results of an empirical survey. In Schmidtchen, R. and Gonda, T. (eds): Opportunities and challenges of barrier-free tourism in Hungary. Results and Recommendations of a scientific workshop during the conference "European Peer-Counselor Training in Accessible Tourism – Peer-Act" on September 4, 2020. Orfű (Hungary). 23-52. pp.
 - Zsarnóczky, M.; Zsarnóczky-Dulházi, F.; Remenyik, B. (2020): Accessibility in tourism, compliance or regulatory? In: Munkácsy, András; Jászberényi, Melinda (szerk.) *Utazás a tudományban 2020: Mobilitás a jövőben: Konferenciakötet Budapest, Magyarország: Budapesti Corvinus Egyetem* 71 p. 68-71. p., 4 p.
 - Zsarnóczky, M.; Zsarnóczky-Dulházi, F. (2019): The Phenomenon of European Accessibility as a Special Niche in Active Tourism *Journal of Tourism Challenges And Trends* 12: 2 85-100. p. , 16 p.
 - Zsarnóczky, M. (2018): The Future Challenge of Accessible Tourism in the European Union. *Vadyba Journal of Management* 2(33): 39-43. p.
 - Internetes források:
 - 2007. évi XCII. törvény (2007): a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.tv> (letöltve: 2021. október 23.)
 - Access4you (2023) <https://access4you.io/about-us> (letöltve: 2023. január 14.)
 - Akadálymentes turizmus (2017): https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_42_akadalymentes_turizmus.pdf/c0f80467-094d-4e40-b555-7f3c064f9106 (letöltve: 2022. november 14.)
 - ENAT tagság (2020): <https://www.accessibletourism.org> (letöltve: 2023. január 17.)
 - Eurostat (2013): <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-3/eurostat-2013> (letöltve: 2023. január 18.)
 - Népszámlálás (2011): Fogyatékossgal élők http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossag (letöltve: 2021. október 23.)
 - OFP (2020): Az Országos Fogyatékossgügyi Programhoz (OFP) kapcsolódó, 2022 év végéig tartó Intézkedési Terv <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/9be87c3c76abd6feb974122c0d2fce8bcd2d5646/megtekintes> (letöltve: 2023. január 17.)
 - Turizmus 2.0, (2021): https://mtu.gov.hu/dokumentumok/NTS2030_Turizmus2.0-Strategia.pdf. (letöltve: 2022. november 14.)
 - turizmus.com (2019): <https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/turizmus-akademia-val-segiti-a-vallalkozasokat-az-mtu-1166466> (letöltve: 2021. október 23.)

- UNWTO (1999): Turizmus Globális Etikai Kódexe turizmus globális etikai kódexe <https://qalandar.hu/oldal/etikai-kodex> (letöltve: 2021. október 23.)
- WHO (2011): World report on disability. WHO jelentés, 2011. http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf (letöltve: 2021. október 23.)
- WTO és Interparlamentáris Unió (1989-2019): https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2019-11/hungary_1.pdf (letöltve: 2022. november 14.)

Kulturális turisztikai termékek bemutatása a pandémia tükrében**Ilyés Noémi¹ – Dr. Ritecz György² – Dr. Péter Erzsébet³**¹ PhD hallgató Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola – ² egyetemi docens Nemzeti Községi Egyetem – ³ egyetemi docens - Pannon Egyetem¹ 1093 Budapest, Fővám tér 8.² Budapest 1083, Ludovika tér 2.³ Nagykanizsa 8800, Zrínyi utca 18.e-mail cím: noemi.ilyes@stud.uni-corvinus.hu, riteczgy@gmail.com, peter.erszebet@uni-pen.hu**Absztrakt**

Mára már a mindennapokban is tapasztaljuk, hogy bármikor, rövid időn belül, komoly előjelek nélkül is történhetnek olyan, akár nagy földrajzi távolságokon átívelő változások, amelyek gyors választ követelnek meg. Ezen folyamatokban a turisztikai szektor minden szereplője erőteljesen érintett, így a kockázati tényezők és kihívások azonosítása, a kockázatok kezeléséhez szükséges feladatok meghatározása kiemelt jelentőségű menedzsmentfeladat. Utazása során a turista jóllétének alapja testi biztonsága és egészsége. Ezen alapvető tényezők mellett azonban a turista jólléte többet, valamiféle megelégedettséget, lelki egyensúlyt is feltételez. Ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy a pihenni vágyó emberek a turisztikai célterületen biztonságban érezzék magukat (Ásványi – Gyulavári – Jászberényi, 2018). Míg az aktív turizmus viszonylag hamar újjáéledt, a kulturális turizmus helyzete sokkal nehezebb volt. A test és a lélek potenciálisan megtalálhatja örömeit az általunk vizsgált kulturális turizmus szegmensein belül. Jelen tanulmány jó példákat villant fel a hazai gasztronómiai turizmus és a vallási turizmus mezsgyéjén haladva.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A kultúra valóban a turizmus egyik fő hajtóerejévé vált, miközben a kulturális örökségi erőforrások a városi és vidéki turizmus középpontjába kerültek. Az elmúlt években a kulturális örökség ágazata gazdasági potenciáljának köszönhetően nagy politikai figyelmet kapott és a piacfejlesztésben és az információs társadalomban betöltött szerepe miatt.

Számtalan eset érzékelteti a rendezők felelősségét és azt, hogy mindaz, amit tettek vagy tenni elmulasztottak, milyen mértékben képes befolyásolni az ott lévő emberek, mondhatnánk a (nem ilyen) élményekre vágyó turisták biztonságát. Gondoljunk csak a West Balkánban meghalt három lányra (index.hu, 2011), vagy a Heisel stadion béli tragédiára, de akár az ez évi Bajnokok Ligája döntőre is (Balázs, 2022).

Jelen tanulmány célja, hogy bemutasson, néhány, kiemelt kulturális turisztikai terméket, amelyeket valamilyen szempontból érdemes kiemelni és elemezni a koronavírus járvány tükrében. A zarándokutak és vallási turizmus reneszánszukat élük, hiszen a pandémia által előidézett bezártság sokakat indított el valamilyen önismereti úton. Zarándokutakból hazánkban sincsen hiány, a Szerzők ezekre is hoznak példákat a turizmusbiztonsági aspektusok bemutatásával. A bor-gasztró és fesztiválturizmus háromszöge szintén jelentős figyelmet kapott a pandémia kapcsán. A tömeges, főleg étel-és italfogyasztással járó nagy rendezvények teljes egészében háttérbe kényszerültek a kulturális turizmus palettáján. Annak ellenére, hogy többségében szabadtéri eseményről beszélünk, a komoly higiéniai és élelmiszerbiztonsági szabályozások ellehetetlenítették ezeket a típusú rendezvényeket.

A határok lezárásával és az utazások bizonytalanná válásával rengeteg diák került nehéz helyzetbe, aki külföldön végez tanulmányokat. Veszélyek azonban a panémián túl is leselkednek rájuk, a Szerzők ezek turizmusbiztonsággal összefüggő kérdéseit is elemzik.

Végezetül, a kulturális turizmus iránti kereslet várható élénkülésével kapcsolatban bemutatásra kerül néhány módszer, amely segítségünkre lehet a kulturális turista nyomon követésére, a kereslet feltérképezésére és elemzésére.

2. Anyag és módszer

Jelen szekunder keresztmetszeti kutatásunk, másodelemzésen alapul, amelyen belül jó példákat gyűjtöttünk a bor és gasztronómiai turizmus és a vallási turizmus témakörökön belül a biztonsági szempontokra fókuszálva. A vizsgálat 2022 nyarán készült hazai és nemzetközi szakirodalom elemzéssel és Interneten fellelhető információk tartomelemzésével. A szerzők kiemelten fókuszáltak a járvány előidézte jó gyakorlatok, újítások felkutatására és a turizmusbiztonsági aspektusok bemutatására a pandémia tükrében.

3. Eredmények és értékelésük

A COVID-19 pandémia hatásai a kulturális turizmusra

A 2019-ben, a kínai Vuhan tartományból elszabaduló COVID19 elnevezéssel bíró, koronavírus járvány a modern idők egyik legjelentősebb egészségügyi válsága, amely jelentős gazdasági hatásokat okozott szerte a világban. A főként alsólégúti megbetegedéssel, súlyos esetben tüdőgyulladással és szervi elégtelenséggel járó vírus tovább terjedésének megakadályozására kezdetben az emberi kontaktusok számának csökkentése jelentett megoldást. A koronavírus járvány a turisztikai termékek fogyasztására jelentős hatással volt, hiszen a turizmus - természetéből adódóan - tömegek találkozásával jár, akik sok esetben egy térben tartózkodnak összezárván.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ kutatása alapján a bezárt múzeumokban a látogatottság jelentős csökkenésével számoltak: közel 2 millió látogató kiesésével terveztek a muzeális intézmények, egy 2020. április elején végzett felmérés alapján.

(muzeumstat.hu, 2022) A területi és fővárosi múzeumok szakemberei körében történt kérdőíves kutatás szerint a jegyeladásokból meghiúsuló bevétel akár a 280 millió forintot is elérhette előzetes számítások szerint. A digitális kínálat hiánya fájóan jelentkezett a hazai múzeumok esetében, előtérbe kerültek azonban a saját honlap, valamint a különböző közösségi média csatornák, amelyek a közönséggel való kapcsolattartásban játszottak szerepet.

„A járványügyi korlátozások miatt bezárt a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria, de az online térben számos izgalmas tartalmat kínálnak az intézmények. A múzeum egyedülálló színházi programja, a Textúra is megtekinthető az interneten, emellett tárlatvezetések, virtuális kiállítások, útvonaltippek és oktatási segédanyagok is elérhetőek otthonról a múzeumok honlapján. A Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria célja, hogy alkotásait, kiállításait digitálisan is bejárhatóvá tegye, és olyan háttértudást biztosítson ezeken a site-okon, amelyek lehetővé teszik, hogy akár az iskolai oktatásban is hasznosuljanak. Ezek mellett számos, az oktatásban is használható tartalmat találnak az intézmények oldalain, így angol nyelvleckét, játékokat, kvízeket, múzeumpedagógiai feladatokat is kínálnak a múzeumok, de akár – a Dürer kora című tárlatot bemutató – élő tárlatvezetésekre is bejelentkezhetnek az érdeklődők. A Szépművészeti Múzeum és az MNG Facebook oldala pedig naponta kínál új tartalmakat, hogy látogatók otthonukban is élvezhessék a múzeumi élményt” (turizmus.com, 2020).

Visszatérés önmagunkhoz - Zarándokutak, vallási turizmus

Varga (2011) szerint szűk értelemben csak a zarándokutat és a búcsújárást, a vallási eseményeken való részvételt tekinthetjük vallási turizmusnak, és azt is csak akkor, ha a hívő ember lelkében is részese az eseménynek. Amennyiben a fogalmat tágabban értelmezzük, akkor azt is vallási turizmusnak minősíthetjük, amikor hívők vagy nem hívők vallási nevezetességeket keresnek fel, néznek meg, de ezeket nem, mint szent helyeket, hanem mint kulturális, történelmi vagy művészeti emléket értékelik. Lehetnek köztük a vallásukat gyakorló személyek és olyanok is, akiket egyszerűen a fennmaradt szakrális, kulturális, művészeti értékek vonzanak. Példának említenénk a 2005-ben az Európa Tanács Szombathelytől a franciaországi Tours-ig vezető utat Szent Márton Európai Kulturális Útvonallá nyilvánította, amely Szent Márton szülőhelyétől a nyughelyéig vezető zarándoklat összeköti a Szent Márton-kultuszt ápoló helyszíneket.

Távolkeletre tekintve a kínai társadalom és vallási kultúra diakronikus népi hiedelmei az elmúlt néhány ezer év során alakultak ki, és a buddhizmus, a konfucianizmus és a taoizmus keverékei. Mivel ugyanahhoz a kulturális körhöz és filozófiai gondolkodási hagyományhoz tartoznak, a tajvani vallások szinkretizáltak és panteisztikusak (Wang et al., 2020). A Tajvanon a Mazu-hit, 2009-ben felkerült az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára (UNESCO and The Mazu Belief and Customs 2009). Az úgynevezett szent földön zarándokok gyűlnek össze különleges ünnepekre, például minden holdév március 23-án, Mazu születésnapjának megünneplésére. Számos kapcsolódó tevékenység kíséri ezt a megemlékezést, például csoportos istentiszteleti szertartások és zarándoklatok a templomot őrző helyszínekre. Turisztikai szempontból a Mazu-ünnepek fontos turisztikai bevételi forrást jelentenek,

mivel több millió látogatót vonzhatnak, akik hajlandóak kilenc napon át vonulni a különböző városokban csak azért, hogy megünnepeljék az istenség születésnapját. A zarándoklat lehetővé teszi a turizmussal kapcsolatos tevékenységeket, és fontos regionális jellemző, mivel megtestesíti az erős helyi népi kultúrát. A Dajia Mazu zarándoklat esetében a fesztivál kilencnapos felvonulással jár, amelynek során Mazu szobrát egy széken ülve napi 12 órán át hordozzák a hegyeken és a zord terepen keresztül. A felvonulás a városban található Jenn Lann templomnál kezdődik és végződik, de 300 km-es útja során több mint 100 templomot érint a tengerparti Changhua, Yunlin és Chiayi megyékben. A 2013-as évben a résztvevők száma összesen ötmillió fő volt. (Ez alapvetően rávilágít az esemény turisztikai jelentőségére, ami magával hozza a vallási turizmus árucikké válásának kérdését, ahol a mitikus elbeszélést nem vallási igényekkel kombinálják, turisztikai lehetőségeket biztosítva a zarándokhelyeket körülvevő területek számára. Az elmúlt években Tajvanon számos templom erőteljesen népszerűsítette a folklórhiedelmeket a kulturális fejlesztésben, hogy lenyűgözze a hívőket és a turistákat, ezáltal növelve az adományokat és a marketingbevételeket, beleértve a vallási tárgyak kreatív termékfejlesztését is. Például amulettek, képeslapok, kulcstartók és USB-meghajtók vásárolhatók egy dél-tajvani történelmi templom automatáiban. (Simándi – Benkei - Kovács, 2018)

A hazai zarándok figyelmét nem kerüli el Bakonybél. Az államalapítás és a kereszténység felvétele után a Bakony erdei, szurdokai nyújtottak menedéket az ősi hithez ragaszkodó pogányoknak. A közelben találhatók a Borostyán-kút (Szent-kút), Kertes-kő, Oltár-kő, Fehér-kő, Odvas-kő, Hegyes-kő környékén. 1991-ben a Pannonhalmi Szent Benedek Rend visszakapta a béli apátság és a park tulajdonjogát, amely ma a Szent Maurícius Monostor. A kulturális turistának kínál tárlatvezetést, megpihenhet a hozzá tartozó kávézóban is, amelyben hithez kapcsolódó, illetve helyi ajándékokat is vásárolhat. Párhuzamos utcában rátalál a Pannon Csillagdára, amely Magyarország első számú, komplex csillagászati ismeretterjesztő élménycentrumba, amely közös élményszerzési lehetőséget kínál a család minden tagja számára (1. kép). A Bakonybéli Tájház a bakonyi népi építészet egyik legszebb példája, de emellett megtekinthető a településen a Bakonyi Erdők Háza. A zirci apátság hajdani gazdasági épületegyüttesének korszerű felújítása teremtette meg annak a lehetőségét, hogy az egykori magtárban természetvédelmi és erdészeti gyűjteményt lehessen kialakítani.

1. kép: Bakonybéli látnivalók
 Forrás: Saját fotó (Péter E.), 2022

A túrázók a helyi szervezett utakon kívül ráléphetnek az Országos Kék Túra útvonalára, valamint a Mária útra is és végül elzarándokolhatnak bakonybéli Borostyán-kút (Szent-kút) kápolnájának környékre, amely 2009 óta Veszprém megye hét természeti csodájának egyike. Három forrás fakad a kápolna előtt, amelyet kőből rakott medencével foglaltak kútházba. A medence közepén dombormű eleveníti fel Szent Gellért e helyhez kötődő legendáját, valamint emlékét egy szintén Szent Gellértet és egy szarvasborjút ábrázoló szobor is őrzi, amely Opra Szabó István zirci szobrászművész alkotása (bakonybel.hu, 2022).

Borturizmus, gasztroturizmus, fesztiválturizmus

A borutak esetében a program alapját a szőlő és borkultúra helyi megjelenési formái adják. A turisták érdeklődése rendszerint kiterjed az adott régióra, a borkészítés folyamatára és magukra a térségből származó borokra. A gasztronómia része a szellemi és kulturális örökségünknek.

A pincészetek a helyi ételeket borkóstolóval párosítják a tartózkodási idő meghosszabbítása, az alkohol kiegyensúlyozása, a bevételek növelése és a gasztronómiai élmény teljesebbé tétele érdekében. A pincészetek helyi ételekkel, kenyérrrel, sajttal vagy helyi finomságokkal párosítják borkóstolójukat látogatóiknak.

Hazánkban népszerű a Villány-Siklós borút, Tokaj-Hegyalja Borút és a Mohács-Bóly Fehérborút), de akad példa pálinkára alapozott gasztronómiai témájú tematikus utakra is, mit például a Békési Szilvapálinka Útja. Külföldön kiváló példák arra, hogy a sör, mint gasztronómiai, helyi és kézműves termék köré hogyan építhető komplex élménycsomag. Árpád-házi sörtúra Csehországban népszerű a kulturális turisták körében is, hiszen, ha valaki

nemcsak a mennyiségre törekszik, és sok helyett jó sört akar inni, netán történelmi, Árpád-házi környezetben annak ajánlani lehet Brno és Olmütz környékét, de szerveznek sörtúrát Tatabányáról indulva Prágai városnézéssel is.

A szélesebb réteget vonzó gasztronómiai rendezvények az év egy jól kiválasztott időpontjában, a legjellegzetesebb helyi terméket, annak készítési módját, vagy a helyi gasztronómiai tradíciókat bemutatva vonzzák a programokra vágyó közönséget. Ezen rendezvények egyúttal piacot jelenthetnek a helyi termékek mindennapi keresletének. Erre jó példa lehet a Tormaút (Bagamér térsége), az Almaút (Vas-Zala). A gasztronómiai utak az adott térség mezőgazdaságához, gasztronómiájához kötődő vonzerőket kötik össze és alakítják turisztikai programmá. Rech et al. (2021) eredményeiből kiderül, hogy a turistákat elsősorban a gasztronómiai és borászati élmények motiválják. A jelenlegi európai társadalmakban a városi és a vidéki környezetet egyaránt kulturális turisztikai célpontnak tekintik, különösen azóta, hogy az élményekre való figyelem és a turisták aktív szerepe fokozatosan differenciálta a turisztikai kereslet és kínálat folyamatát (Andersson, 2007). A vidéki környezet a táj vonzerején keresztül (Terkenli, 2014), és a hozzá kapcsolódó termékek megfelelnek a posztmodern turista élelmiszer- és gasztronómiai keresletének (Dixit, 2021).

A vidék kulturális örökségét, hagyományait középpontba állító helyi rendezvények, fesztiválok reneszánszukat élik. Szinte már nincs olyan falu vagy kisváros a vidéki Magyarországon, amely ne rendezne évente akár többször is a helyi hagyományokra építő fesztivált, kulturális-közösségi eseményt. A kolbásztól a sonkáig, a krumplitól a tormáig, a juhásztól a betyárig, a fazekastól a kovácsig széles spektrumát vonultatják fel a vidék hagyományainak, kulturális és természeti értékeinek ezek a rendezvények, amelyek eltérő sikerrel ugyan, de térségi, regionális és esetenként országos jelentőségre is szert tettek.” Itt mindenképpen megemlítendő a nagykanizsai Bor- és Dődölle fesztivál a várgesztesi Kucsmagomba Fesztivál, az orfűi Medvehagyma Fesztivál a kőrösi Mogygyfesztivál, valamint a rácalmási Almavirág Fesztivál is.

Nagy kulturális vonzerővel bíró fesztiváljaink közül mindenképpen kiemelnénk a Budapesti Tavasz Fesztivált, a Sziget fesztivált, a VOLT fesztivált, a Debreceni Virágkarnevált és a szegedi Szabadtéri Játékokat és a szombathelyi Savária történelmi játékokat is. Igaz, az 1993 óta megrendezésre kerülő VOLT Fesztivál 2023-ban elmarad, Sopron nem marad fesztivál nélkül. Egy új formátummal jelentkeznek a VOLT alapítói: Sopron-szerte mintegy húsz helyszínen lesznek kulturális, gasztronómiai és turisztikai programok a SopronFest programsorozat részeként. (turizmusonline, 2022). Egy-egy ilyen regionális, vagy országos jelentőséggel bíró programsorozat természetesen nagyon komoly attrakciót jelent az adott terület turisztikai kínálata tekintetében.

Van néhány kivételes példa arra, hogy egy-egy falucska a maga fesztiváljával országos hírűvé nője ki magát, Kapolcs (Művészetek Völgye) és Nagyszakácsi esete kiváló példa erre, ugyanakkor be kell lássuk, szinte páratlan esetekről van szó. E két kistélepülés sikere sem a véletlen műve, komoly háttér munka eredménye. A Művészetek Völgye rendezvény alatt a települések turisztikai fenntartó-képessége messze túl van terhelve, meg sem lehet mozdulni a gépkocsiktól és a hömpölygő emberáradattól, azonban az év további 355 napjában egy békés és nyugodt falucska éli mindennapjait. A siker másik forrása pedig, hogy az itteni rendezvények szervezői a komplex turisztikai termék elérése érdekében nem elégedtek meg a tetszetős szlogenekkel, hanem a meghirdetett főprogram mellé remek kiegészítőket is szolgáltatottak (Csapó-Matesz, 2020).

A bor- és gasztrotúrák egyik jellegzetes kockázati tényezője lehet, maga az alkohol. Egyrészt az alkohol mértéktelen fogyasztása válhat veszélyessé és juttathatja a turistát akár az alkoholmérgezés állapotáig is, de mérsékeltebb fogyasztás is okozhat gondot, akár a gyalogos közlekedésben elbotlás, elesés formájában, a járművezetés természetesen ilyen állapotban semmiképpen nem ajánlott. Ide tartozhat még az is, hogy az ittas személy gyakran válik bűncselekmény áldozatává, rablás, lopás, de illuminált állapotban egyesek erősebbnek és bátrabbnak is képzelik magukat, mely verekedéshez, garázdasághoz is vezethet. Ilyen állapotban még könnyebb átvágni a turistát, mellyel némely vendéglátósok és taxisok meg is próbálkoznak (Blikk, 2021). Lényegében a gasztronómia világa tekinthető a kulturális eltérések azon területének, amelyben kódolva vannak a turizmus biztonságát fenyegető kockázatok. Az ételek elkészítési módja, azaz a konyhatechnológia egyrészt közegészségügyi, másrészt kulturális vonatkozású veszélyekkel is párosulhat (Michalkó, 2020). A gasztrotúrák egyik lényege, hogy addig nem ismert, nem fogyasztott ételt, italt is megkóstolhatunk, ennek során viszont a kisebbik, rossz, ha nem ízlik az adott étel, de túl érzékenység esetén akár anafilaxiás sokkot is kaphat a nem kellően tájékozott, vagy óvatos vendég (Origo 2018, Webbeteg 2022).

A vendéglátó- és a szállodaiiparra vonatkozóan a gazdasági társaságokra (tevékenységi körtől függetlenül) érvényes jogszabályok és törvények érvényesek és betartandók. A törvényesség és etikus működés magába foglalja a versenytörvénytől a számviteli törvényig az összes hatályban lévő előírás szerinti üzemeltetést. A tevékenység jellegénél fogva néhány terület (élelmiszerbiztonság, élelmiszer-higiéncia, nyomon követhetőség) jelentősége megnövekedik, amikhez különböző jogszabályok, EU rendeletek és ajánlások tartoznak (Kovács – Benkő 2019:174, NÉBIH 2022, Németh – Sallai, 2023).

Tanulmányok külföldön – milyen veszélyek leselkednek a más országban tanuló diákokra?

Az Európai Unióban különösen nagy hangsúlyt fektetnek a mobilitás ösztönzésére és az egyes oktatási intézmények együttműködésére. Már a maastrichti szerződés hatálybalépését megelőzően is léteztek különböző programok, amelyek a külföldön történő tanulmányokat ösztönözték. 1986-ban indult a például a Commet elnevezésű program, amely az egyetemek közötti együttműködést szorgalmazta, vagy az egy évvel később indult Erasmus, amelyeket mind nagy népszerűség övezett az egyetemista hallgatók körében (Kengyel, 2016). Az Erasmus program elindulása óta több mint 9 millió polgárnak tartózkodott másik EU-s tagállamban tanulmányok folytatása céljából (Kengyel, 2020). Az Erasmus, illetve egyéb külföldi, tanulmányi programban résztvevők kiemelten fontosak lehetnek egy ország számára kulturális turizmus szempontjából. Az ilyen csereprogramokban résztvevő fiatalok szívesen tanulnak új dolgokat, ismerkednek, és kötnek barátságokat helyiekkel. Sok időt szánnak az adott országban történő kirándulásokra és utazásokra, jobbra kíváncsiak, merészek és kalandvágyók. Könnyebben alkalmazkodnak és gyorsabban integrálódnak. Illetve, szívesen megosztják tapasztalataikat megosztása a közösségi médiában a Facebookon, Twitteren és Instagramon keresztül (Marin-Pantelescu et al., 2022), amely jó esetben pozitív országimázssal társul, kivétel, ha valakit negatív élmény ér. Turisztikai szempontból talán az sem utolsó, hogy az adott „vendéglátó” országban tanulók a későbbiekben szívesen térnek vissza az adott országba turistaként, nem ritkán már a családjukkal. A fiatal egyetemisták a felkészületlenségükből fakadóan, vagy csak szimplán a tapasztalatok és a helyismeret hiánya miatt gyakran válhatnak

célponttá, hanem a korosztályukból eredő kockázatok is jelentkezhetnek. Ennek tipikus jelensége a bulizáshoz kapcsolódó alkohol, nem ritkán kábítószer fogyasztás, mely sajnálatos módon nem egyszer balesetekhez, is vezethet (Eduline, 2011). A külföldön tartózkodó más kultúrájú egyéneknek, így az Erasmusos diákokat is érhetik xenofób megnyilvánulások, támadások (Paraméter, 2014). Éppen ezért célszerű a kellő előre látás és gondoskodás, annál is inkább, mivel az Európai Egészségbiztosítási Kártya vagy a bankkártyákhoz adott utasbiztosítások nem fedeznek minden kockázatot (EUB, 2022).

A kulturális turista nyomon követése

A kulturális turista igényeinek felméréséhez akár már innovatív eszközök segítségével is nyomon követik a mozgásukat, létrehozva az intelligens turizmust (Kalvet et al., 2020). A kulturális turizmus hatásvizsgálatának új eszközei négy kulcsfontosságú terület köré összpontosulnak: ilyenek például a mobil helymeghatározási adatok, világhálós adatok, megosztási és együttműködési gazdaságra vonatkozó adatok, valamint utasadatok. Az e területek körüli fejleményekről leggyakrabban az OECD és az Eurostat által két évente szervezett OECD Globális Turisztikai Statisztikai Fórumon (2018) esik szó. A fórumon külön foglalkoztak a mobil helymeghatározási adatokkal és az „együttműködő gazdaság tevékenységeinek és hatásának mérése” témakörével 2014-ben a „mobiltelefonos adatok az felhasználásával az idegenforgalmi statisztikákhoz”, valamint a forgalomirányító kamerák és a webes adatok felhasználása is a középpontban állt (OECD, 2016). Az emberek túlnyomó többsége rendszeresen magával viszi a telefonját mindenhová, így lehetőség nyílik arra, hogy részletes információkat gyűjtsünk a turisták mozgásáról és viselkedéséről, és ezeket az információkat felhasználjuk a turizmus célállomásokra gyakorolt hatásának értékelésére. A mobiltelefonok, és különösen az okostelefonok számos érzékelőt tartalmaznak, például GPS-t, Bluetooth-t, Wifi-t, kamerát, amelyek különböző információk gyűjtésére használhatók.

Az elmúlt évtizedben a közösségi médiából származó, geotaggal ellátott adatok, mint a Twitter, a Foursquare, a Flickr vagy az Instagram az emberek mozgására vonatkozó fő adatforrásként jelentek meg. Az utazásokat jól lehet követni az emberek által önkéntesen feltöltött, idő- és térbeli hivatkozásokkal ellátott fényképekből (Zheng et al., 2012). Chua és munkatársai (2016) szerint a turisztikai tanulmányok ezt az új adatforrást a beutazó turisták számának becslésére (Barchiesi et al., 2015) és a turisztikai tevékenységek mérésére használták fel bizonyos városi (Önder et al., 2016) és természeti alapú látványosságoknál. Ezen adatok egyik fő előnye – és egyben potenciális adatvédelmi aggálya –, hogy lehetővé teszi az utazók profiljának kialakítását a lakóhelyük szerinti ország, érdeklődési körük, egyéb felkeresett turisztikai és látványosságok szempontjából. A Flickr-fotók idősoros adatait Miah és munkatársai (2017) eredményei szerint felhasználták a különböző demográfiai csoportok turisztikai keresletének előrejelzésére, valamint a kereslet előrejelzéséhez trend- és szezonális minták kinyerésére. Ez értékes információkkal szolgálhat az úti célokat kezelő szervezeteknek arról, hogy a kulturális turisták milyen tevékenységek iránt érdeklődnek és milyen tevékenységeket folytatnak a különböző helyszínek meglátogatása során, és ennek megfelelően tudják marketing stratégiáikat kiigazítani. Az olyan nyilvános fotó megosztó oldalak, mint a Flickr lehetővé tehetik a meghatározott földrajzi területeken készült fényképek hőtérképének elkészítését. Feltételezhetjük, hogy az egyes időszakok „fotó sűrűsége” nagyjából jelzi, hogy hány látogató talált egy helyszínt vagy eseményt elég jelentősnek ahhoz, hogy emlékeket gyűjtsön róla. A parkolóhelyeken, különösen a turisztikai látványosságok szomszédságában elhelyezett CCTV

megfigyelő kamerák potenciálisan értékes szerepet játszhatnak a kulturális turizmus elemzésében, ha számítógépes látással és képfelismerő rendszerekkel vannak felszerelve. A közúti forgalmi adatokon túl a légitforgalmi adatok, a tengeri utasforgalmi adatok és a vasúti forgalmi adatok is relevánsak lehetnek, különösen, ha az utasforgalmi kapcsolatok gyakoriságáról, utazási idejéről, a jegyárakról és a kihasználtsági arányokról van szó.

Nagy valószínűséggel ezen tapasztalatok alapján az online információ szerzésnek, tájékozódásnak a szerepe megnő és hosszabb távon is megmarad. Ennek kapcsán a személyi adatok védelmének kérdése fontosabbá válik, illetve a turizmusbiztonság oldaláról a félrevezető információk, csalások, visszaélések esélye megnövekszik és ezek kiszűrése, ellenük való fellépés fontossága pedig megnő a biztonság növelésének érdekében.

4. Következtetések, javaslatok

A kultúra iránt érdeklődők keresletét a koronavírus járvány nem vetette vissza, sőt a járvány alatti kényszerű leállások előidézte kreatív megoldások a kulturális turizmus töretlen és megingathatatlan népszerűségét jelzik. A „határzárak” feloldásával és a biztonságos utazás visszatérésével úja fokozott érdeklődésről beszélhetünk az egyes kulturális turisztikai termékek iránt. Ez nem véletlen, hiszen egy-egy desztináció versenyképességét jelentős mértékben meghatározza annak kulturális turisztikai kínálata.

Jelen tanulmányban nem állt lehetőség minden turisztikai termék részletes elemzésére, ugyanakkor fontos megállapításokra juthatunk a kulturális turizmussal kapcsolatban a koronavírus világjárvány tükrében. Előtérbe kerültek a különböző vallási és zarándokutak jelentősége, valamint ezek biztonságos menedzselése, turisztikai szempontú alakítása.

A pandémia okozta lezárások, szabályozások, korlátozások miatt fájóan hiányzott a bor-, gasztro- és fesztiválturizmus az egyes desztinációk kínálatából és fontos kérdés lesz a jövőben ezek gazdaságos és biztonságos megrendezése, üzemeltetése.

A határok újranyitásával ismét előtérbe került a külföldön tanulmányokat végző diákok helyzete, akikre az egészségügyi kockázatokon kívül más turizmusbiztonsággal összefüggő veszélyek is leselkedhetnek, amelyre a Szerzők szintén felhívják a figyelmet. Végezetül, a kutatás alapján a jövőben várhatóan előtérbe kerülnek majd a kereslet előrejelzését, nyomon követését segítő, modern infokommunikációs technológián alapuló eszközök.

Felhasznált irodalom

- Ásványi K.; Gyulavári T.; Jászberényi M. (2018): Családbarát desztináció a családok utazási preferenciái mentén. Kutatási jelentés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Turizmus Továbbképző és Kutatóközpont
- Bakonybel.hu (2022): Szent-kút (Borostyán-kút) <https://bakonybel.hu/index.php?p=adatlap&kategoria=latvanyossag&id=3> (letöltve: 2022.06.30)
- Balácsi, L. (2022): A BL-döntő árnyoldala: a szurkolók kerítést másztak, menekültek, sőt még a könnygáz is előkerült <https://index.hu/sport/futball/2022/05/29/labdarugas-bajnokok-ligaja-donto-liverpool-real-madrid-szurkolok-keses/> (letöltve: 2022. 05.31.)

- Barchiesi, D.; Moat, H.S.; Alis, C.; Bishop, S.; Preis, T. (2015): Quantifying International Travel Flows Using Flickr. PLoS ONE 2015, 10, e0128470 <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0128470> (letöltve: 2022.03.25.)
- Blikk (2021): Pofátlanság a köbön <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/atveres-pofatlansag-etterem-szamla/cv9yt7s> (letöltve: 2022. 05. 30.)
- Chua, A.; Servillo, L.; Marcheggiani, E.; Moere, A.V. Mapping Cilento (2016): Using geotagged social media data to characterize tourist flows in southern Italy *Tourism Management*, (57):295–310.
- Csapó J.; Matesz K. (2020): Kulturális Turizmus - Kreatív turizmus kialakulása és szerepe napjaink idegenforgalmába, In: Csapó J (2020): A nemzetközi és hazai turizmus legújabb keresleti trendjeinek bemutatása elméleti és gyakorlati megközelítésben, Egyetemi Jegyzet, Kiadó Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, 50-55. p.
- Dixit, S.K. The Routledge Handbook of Gastronomic Tourism, 1st ed.; Routledge: London, UK, 2021
- Eduline (2011): Mesterséges kómában van egy erasmusos magyar diák Nápolyban https://m.eduline.hu/felsooktatas/20110513_erasmus_magyar_diak_napoly_koma (letöltve: 2022.06.24)
- EUB (2022): Veszélyes a külföldi munkavállalás és tanulás? <https://eub.hu/veszelyes-a-kulfoldi-munkavallalas-es-tanulas/> (letöltve: 2022.06.25.)
- Index (2011): Három lány meghalt a West Balkánban https://index.hu/bulvar/2011/01/16/harom_lanyt_megoltek_a_west_balkanban/ (letöltve: 2022. 05.31.)
- Kalvet T.; Olesk M.; Tiits M, Raun J. (2020): Innovative Tools for Tourism and Cultural Tourism Impact Assessment. Sustainability. 2020; 12(18):7470. <https://doi.org/10.3390/su12187470>
- Kengyel Á. (szerk.) (2016). Az Európai Unió közös politikái. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630597203>. https://mersz.hu/hivatkozas/dj55aeukp_235_p2#dj55aeukp_235_p2
- Kengyel Á. (szerk.) (2020). Európai uniós politikák. Akadémiai Kiadó https://mersz.hu/hivatkozas/m667eukp_44_p4#m667eukp_44_p4
- Kovács, Gy.; Benkő, B. (2019): Az etikátlan gyakorlatok vizsgálata a szálloda- és vendéglátóiparban: A „Yellow Tourism” elmélet létjogosultsága Magyarországon In Kátay, Á. – Michalkó, G. – Rátz, T. szerk.: Turizmus 3.0 Kodolányi János Egyetem, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Magyar Földrajzi Társaság, Orosháza–Budapest 168-180. p.
- Marin-Pantelescu A.; Tăchiciu L, Oncioiu I.; Ștefan-Hint M.; (2022): Erasmus Students' Experiences as Cultural Visitors: Lessons in Destination Management. Sustainability 14(5):2553. <https://doi.org/10.3390/su14052553>
- Miah, S.J.; Vu, H.Q.; Gammack, J.; McGrath, M. (2017): A Big Data Analytics Method for Tourist Behaviour Analysis. *Information and Management* 2017, 54, 771–785. p.
- Michalkó, G. (2020): Az eligazodás szerepe a turizmusbiztonságban In Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. szerk.: Turizmusbiztonság Dialóg Campus, Budapest. 45-58. p.
- Muzeumstat.hu: Budapest és az összes vármegye múzeumi látogatószáma 2021-ben <https://muzeumstat.hu/hu/summary?state%5Bdatagroup%5D=visitors> (Letöltve: 2022. 03. 29.)
- NÉBIH (2022): Élelmiszerbiztonság <https://portal.nebih.gov.hu/informaciok/elelmiszer/lakossagi/elelmiszerbiztonsag> (letöltve: 2022. 05.30.)
- Németh, J. – Sallai, J. (2023): A városok rendészeti feladatai az 1920-as államosítás előtt, *RENDŐRSÉGI TANULMÁNYOK* 5: 4 pp. 85-97., 13 p. (2023)

- OECD (2018): *OECD's Global Forum on Tourism Statistics 2018*. Available online: <http://www.15th-tourism-stats-forum.com/Presentations.html> (letöltve: 2022.06.13.)
- OECD (2016): *OECD's Global Forum on Tourism Statistics 2016*. Available online: <http://tsf2016venice.enit.it/download> (letöltve: 2022.06.13.)
- Origo (2018): *Ételmérgezésbe halt bele egy magyar turista Thaiföldön* <https://www.origo.hu/utazas/20180123-meghalt-etelmergezesben-egy-magyar-turista-thaifoldon.html> (letöltve: 2022. 05. 30.)
- Önder, I.; Koerbitz, W.; Hubmann-Haidvogel, A. (2016): *Tracing Tourists by Their Digital Footprints*. *Journal of Travel Research*, 55:566–573. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047287514563985>
- Paraméter (2014): *NEONÁCIK: Nyitrán megszokták, hogy a csürhe az utcán is molesztál*. <https://parameter.sk/sk/node/179000> (letöltve: 2022. 06. 12.)
- Rech G.; Migliorati L.; (2021): *Social Representations about Cultural Tourism in the Time of COVID-19: A Case Study of Langhe, Monferrato and Roero (Italy)*. *Sustainability*. 13(11):6301. <https://doi.org/10.3390/su13116301>
- Simándi, Sz.; Benkei-Kovács B. (2018): *Kulturális turizmus tudástár a közösségi művelődésben sorozat 12. kötet*, Kiadó: NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. Elektronikus ISBN szám: 978-963-651-520-1, pp. 1-186. <https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/02/Tud%C3%A1st%C3%A1r-XII.-Kultur%C3%A1lis-turizmus.pdf>
- Terkenli, T.S. (2014): *Landscapes of Tourism*. In *The Wiley-Blackwell Companion to Tourism*, 1st ed.; Lew, A.A., Hall, C.M., Williams, A.M., Eds.; John Wiley & Sons, Ltd.: New York, NY, USA, 2014; 282–293. p.
- Turizmus.com (2020): *Az online térbe költözött a Szépművészeti és az MNG* <https://turizmus.com/desztinaciok/az-online-terbe-koltozott-a-szepmuveszeti-es-az-mng-1172530> (letöltve: 2022.02.25)
- Turizmus Online (2022): *Sopron nem marad fesztivál nélkül* https://turizmusonline.hu/belfold/cikk/sopron_nem_marad_fesztival_nelkul (letöltve: 2023.01.15)
- Varga M. (2011): *A vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon*. *Keresztény szó*, 2011. (22. évf.) 12. sz.
- Wang K-Y.; Kasim A.; Yu J. (2020): *Religious Festival Marketing: Distinguishing between Devout Believers and Tourists*. *Religions*. 11(8 szám) 413. p.
- Webbeteg (2022): *Egészségesek is kaphatnak allergiás rohamot* <https://www.webbeteg.hu/cikkek/egeszsegugy/1712/egeszsegesek-is-kaphatnak-allergias-rohamot> (letöltve: 2022. 05. 30.)
- Zheng, Y.T.; Zha, Z.J.; Chua, T.S. (2012): *Mining travel patterns from geotagged photos*. *ACM Transactions on Intelligent Systems and Technology* (3 szám), 1–18. p.

Digitalizáció vs. senior turizmus?

Dr. Göllény-Kovács Nikoletta¹

¹*Pannon Egyetem Nagykanizsa - Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, 8800 Nagykanizsa, Zrínyi Miklós utca 18. és*

¹*InnoTeq Informatikai, Szolgáltató és Tanácsadó Kft, sales manager, 7626 Pécs, Király utca 66.*

e-mail cím: nikoletti.kovacs@gmail.com

Absztrakt

A COVID járvány minden területen felgyorsította a digitalizációt. Az üzemeltetési és munkaerő-kiváltási kényszernek, növekvő ügyfélélménynek köszönhetően a digitális trendek a turizmusban is egyre nagyobb teret nyertek. Kutatásom a senior korú turisták igényeit és szokásait vizsgálja, figyelembe véve a digitális lehetőségek célcsoportom szempontjából jelentkező kihívásait és előnyeit. Korábbi kutatások szerint a ma élő ezüstkoriak egészségesebbek, műveltebbek, növekszik vásárlóerejük és várható élettartamuk, ezáltal növekszik turisztikai és szabadidős tevékenységek iránti igényük is. Az utazások során jellemzően fontos cél, hogy megismerjenek addig nem látott történelmi nevezetességeket, kultúrákat vagy természeti adottságokat, és mindezekről új ismereteket sajátítsanak el. A fejlettebb nyugati országokhoz képest a magyar lakosságnak azonban kevesebb lehetősége van a turizmusban való részvételre, amely főként anyagi és egészségügyi okokra vezethető vissza. Kutatásomból kiderül, hogy a kínált termékek és szolgáltatások minőségét az idősök szükségleteihez lehet igazítani, felhasználva a digitalizáció adta előnyöket.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Amennyiben elfogadjuk a 2000-es évek paradigmáit, miszerint az idősök turisztikai kereslete elsősorban az adott generációhoz tartozók életkori sajátosságaiból fakadó igények kielégítésével van összefüggésben (Dann, 2001), és az idősök szükségleteinek kielégítése generálja az őket megcélzó szolgáltatások terméké válását (Novelli, 2005), akkor az időskorúak esetében is a marketing szakemberek a korrallal kapcsolatos üzenetek megfogalmazására koncentrálnak (Marvel, 1999). Ennek megfelelően a senior turisták motivációja leggyakrabban az érintettek egészségi állapotából fakad (Hsu et al., 2007). Későbbi kutatásokban azonban körvonalazódnak látszanak a senior turizmus szemléletbeli alternatívái, és az egészségorientált megközelítések mellett megjelennek a kultúrával és az aktív időtöltéssel kapcsolatos trendek is (Burnett-Lucas, 2010; Rátz-Irimiás, 2012; Bauer, 2012). A szubjektív koréztelzés alapján szegmentálhatóak az idősök, így a magukat fiatalabbnak tartók jobb egészségi állapotról számolnak be, az élet élvezetét hangsúlyozzák, és kifejezetten keresik a fizikai kihívásokat (Gibson et al., 2012).

A senior korosztály jelenléte a korszerkezet átalakulása és az egészségipar eredményes működése következtében a szabadidős térben is kezd szembetűnővé válni (Moniruzzaman, M. et al. 2013, Chen, S. – Shoemaker, S. 2014). A hatvan év felettek igyekeznek fiatalosan élni, sokkal inkább az őket követő, mintsem az előttük járó generáció fogyasztási magatartását tekintik mintának. Többé-kevésbé eligazodnak az informatika világában és a gyógyfürdők látogatása mellett az aktív turisztikai szolgáltatások úgy, mint kerékpározás és a túrázás iránt is élénken érdeklődnek (Alén, E. et al. 2014; Bodnár D. et al. 2014). A kormányzatok ennek megfelelően törekednek az idős korúak életminőségének növekedését elősegíteni és támogatni (Morgan, N. et al. 2015). A senior korosztály aránynövekedése, az aktív korosztály zsugorodásával párhuzamosan azonban egyre nagyobb terhet jelent a nemzetgazdaságnak, amelyet a turizmusiparban megjelenő fogyasztásuk csekély mértékben kompenzál (Gál R. – Simonovits A. 2012).

Hazánkban a rendszerváltozás óta többször is módosították az idősök utazási kedvezményeire vonatkozó rendeletet. 1991-től a 70. életévét, majd 1997-től a 65. életévét betöltött magyar, illetve külföldi állampolgárok vehették igénybe ingyenesen a közforgalmú személyszállítási eszközöket. A jelenleg is érvényben lévő kormányrendelet szerint ehhez mindössze a személyi igazolványuk vagy útlevelük felmutatására van szükség, tehát nem kell menetjegyet vásárolniuk, vagyis a szolgáltatók nem regisztrálják az utazásaikat. Volt viszont egy átmeneti időszak (2010. március 1. és 2011. december 31. között), amikor annak érdekében, hogy körvonalazhassák a díjmentesen utazók nagyságrendjét, a MÁV járatain bevezették az úgynevezett regisztrációs jegyet. A 65 év felettek továbbra is ingyen utazhattak, de a felszállás előtt a pénztárakban igazolniuk kellett a jogosultságukat. A regisztráció során létrejött adatbázis lehetőséget teremtett a tudomány számára a szépkorúak vasúti utazási magatartásának tanulmányozására (Somogyi-Michalkó, 2016).

A senior korosztály utazási szokásairól az érintett korosztály utazásaik regisztrálásának elmaradása miatt nehéz képet alkotni, ezért a láthatatlan turizmus elméleti keretébe tartoznak. Kizárólag a MÁV 2011. évi adatainak értékelése teszi lehetővé annak a pillanatfelvételnak az elkészítését, amely a turisztikai kínálat fejlesztésénél figyelembe vehető. Ezen adatok értékelése során a 65 év felettek vasúti utazásainak éves megoszlása alacsonyabb téli és nyári, ugyanakkor magasabb tavaszi és őszi utazási hajlandóságot mutatott (Somogyi-Michalkó, 2016). A kutatás adataiból az is kiderül, hogy Budapestről induló idősök uticélja leginkább a főváros és a Balaton közti tengelyre tehető.

Polcz Elaine (2008) pszichológus szerint a magyarok nem tudnak jól öregedni: ülnek otthon, és várják, hogy hazajöjjen a gyermekük, időnként süteményeket sütnek, de általában el vannak keseredve, hogy keveset törődnek velük a fiatalok. Ezen kívül az idősök egymás közt nemigen élnek társadalmi életet, nem járnak el otthonról. Erre a problémára kínálhat a vallási turizmus lehetőséget, amely, ha nem is teljesen, de legalább részben választ adhat ezekre a problémákra, és bevonhatja azokat az idősöket is, akik elesettek vagy rosszabb anyagi helyzetben vannak.

A Halászkirály és Parsifal történetében az ifjú és az idős kettős szerepben van, mivel egyrészt felveszik a segítő, másrészt pedig a segített szerepet. A szerep váltakozása szabja meg a fejlődés dinamikáját, és ha valamelyik szereplő csak az egyik szerepet éli át (vagy bennragad az egyik szerepben), akkor a lelki fejlődés nem teljes mértékű. A legenda segítségével (valamint annak kiterjesztésével) azonban jól ábrázolható az út, amelyet az idősök tipikusan bejárnak, és ezen keresztül azok a problémák, amelyeket saját maguk látnak, vagy mások elmondása alapján

megjelennek. A család és a mikrokörnyezet elsődleges hatása a kezdeti lépések megteremtésében, vagy a vitorla bontásában vitathatatlan. Ugyanakkor emellett a turisztikai szolgáltatók, egészségügyi szervezetek, vallási helyszínek is egyértelműen közelebb kerülhetnek az idősebb látogatókhoz akkor, ha Parsifal bőrébe bújva felöltik a segítő szerepet, és célzott kommunikációval, valamint a személyesség szintjén emelő szolgáltatásokkal (törődés, közösségi élmény, rítusok) magasabb szintre emelik a vallási események élményszerűségét (Mitev et. al., 2015).

A digitalizáció, mint minden ágazatban, a turizmusban is egyre nagyobb szerepet játszik (Buhalis-Law, 2008), ennek kapcsán megjelent a digitális turizmus fogalma. A digitális turizmus jelentése összekapcsolódik a turisztikai élmények digitális eszközökkel történő támogatásával (Benyon et al., 2014). Digitális turizmus alatt értjük mindazon infokommunikációs eszköz és informatikai megoldás használatát, amely segíti a turisták igényeinek kielégítését, valamint javítja a turizmusban működő szervezetek, vállalkozások versenyképességét. A szakirodalomban emellett találkozhatunk a smart turizmus kifejezéssel (Höjer-Wangel, 2015; Gretzel et al., 2015; Lopez, 2015) és az e-turizmus használatával is (Buhalis, 2003; Buhalis-Jun, 2011; Beatrice-Mihalcescu, 2013).

Az innovatív módszerek és eszközök segítségével a turisták a turizmus vásárlási folyamatának minden szakaszában egyszerűbben, könnyebben tudnak részt venni. Mivel a digitalizációt a fogyasztó kényszeríti ki (Szigetvári, 2018), a szolgáltatók oldaláról fontos kérdés, hogy mennyire tudnak alkalmazkodni a digitalizáció folyamatához, mely területeken és milyen mélységben alkalmaznak innovatív megoldásokat.

A digitalizáció elsőként a repülőjegy, majd később a szállás foglalások kapcsán jelent meg a turizmusban, napjainkban azonban túlmutat a korábbi fogyasztó orientáltságon. A digitális megoldások által azon kívül, hogy könnyebb figyelembe venni a fogyasztó igényeit, a fogyasztó aktívan részt vehet a marketing folyamatokban a digitális eszközök és azok hálózatos összekapcsolása által. Részt vehet a termék kialakításában, általa történik az árak valós idejű alakulása. Az értékesítés fő helyszíne már a virtuális tér, és az online kommunikáció lép az első helyre a fogyasztóval való kapcsolatépítésben és kapcsolattartásban. A fogyasztói profilok kialakításának köszönhetően személyre szabott üzeneteket is el lehet juttatni a megfelelő helyre megfelelő időben.

A digitális turizmushoz szükséges eszközök és módszerek gyorsan teret hódítanak a hazai turisták körében is. Több kutatás is rámutat arra, hogy az új technológiai eszközök, módszerek használatának hatására folyamatosan változik az utazók által szerzett élmény (Wang et al. 2016). Az online kereskedelem kialakulásához szükséges, hogy a fogyasztók megfelelő internet elérhetőséggel rendelkezzenek. Az internethasználók aránya folyamatosan növekszik, ahogyan a digitális eszközzel rendelkezők száma is. Magyarországon 2018-ban 81,0% volt az internethasználók aránya, ami a világ országai közül a 42. legmagasabb internetpenetrációt jelenti⁴. A mobiltelefonos előfizetések száma szintén közelít a világ átlagához, 100 főre vetítve hazánkban 122,5 mobil előfizetéssel rendelkezik a lakosság (Statista Country Report, 2019).

2. Anyag és módszer

Az okostelefonok szinte teljesen kiszorították a hagyományos mobiltelefonokat és gyakorlatilag a kamerákat, fényképezőgépeket is. A szolgáltatók részére a kihívást már nem a digitális jelenlét jelenti – bár bizonyos helyeken még az is –, hanem a különböző eszközökre optimalizált alkalmazások. Happ és szerzőtársai (2020) kutatásukban leggyakrabban az információkeresést (93,1%) és az online szállásfoglalást (83,5%) jelölték meg, mint online végzett tevékenység az utazás szervezésében. Kutatásukban az online tevékenységek megítélésénél az életkor jelentősen befolyásolta a válaszokat. A statisztikai elemzéseknél kimutatható volt, hogy egyes szolgáltatásoknál a személyes kontaktus jelentőségét eltérően ítélik meg a különböző életkorú válaszadók. Az ajánlatkérés és a szolgáltatás igénybevétele két olyan tényező, melyek esetében egyértelműen az idősebb generációknak fontos a személyes kontaktus. Az Y és Z generáció által támasztott igényeknek megfelelően a személyes kontaktus számukra a tájékoztatásnál a legfontosabb, de ugyancsak elengedhetetlen az értékesítésnél és a problémakezelésnél is (Happ et al., 2020).

Az InnoTeq Kft-nél szerzett eddigi saját tapasztalatok alapján az utazások során jellemzően fontos cél a szépkorúak számára is, hogy megismerjenek addig nem látott történelmi nevezetességeket, kultúrákat vagy természeti adottságokat, és mindezekről új ismereteket sajátítsanak el. A VR (virtual reality, azaz virtuális valóság) szemüveg egy lehetséges mód, hogy az utazó élményszerűen, akár idegenvezető nélkül ismerjen meg történeteket, tegyen időutazást egy adott helyen, vagy akár otthon. Egy, az Európai Unió és Magyarország Kormánya által támogatott 2019-es GINOP projekt keretében végzett 52 fős hazai piackutatás során arra a következtetésre jutottunk, hogy a VR szemüveg nagy népszerűségnek örvend a fiatalok körében, azonban megnyugtató az eredmény, mely szerint a válaszadók akkor is megnéznék élőben az attrakciókat, ha az elérhető lenne virtuális formában. A virtuális valóság azonban még nem hódított nagy teret hazánkban. Ez betudható akár a technológia idegenségének vagy a turisztikai VR kínálat csekély mértékének. Piackutatásunk eredményeiből az is kiderül, hogy szignifikáns összefüggés mutatható ki az életkor és a virtuális valóság használta között: a fiatalok ugyanis szívesebben veszik igénybe a virtuális sétákat.

Az európai városok történelmileg sokszínűek, és különböző háttérrel és kultúrával rendelkező embereket és szakértőket vonzanak. Kiváló fejlődési területeket kínálnak a kibővített valóság technológiák számára, amelyeket a munka, az élet és az alkotás különböző területein használnak. Az európai városok multidiszciplináris jellege fontos előnyt jelent. Az InnoTeq Kft-nél úgy tapasztaljuk, hogy a VR- és az AR-alkalmazások akkor jöhetnek jól létre, amikor a kreatív emberek találkoznak mérnökökkel, programozókkal és szerkesztőkkel, akik viszont jól kapcsolódnak az ipar alkalmazási területeinek embereihez, és jó viszonyt ápolnak marketing- és üzleti szakértőkkel.

A virtuális és kiterjesztett valóság technológiák új élményeket és szórakoztatási módszereket hoznak létre, amelyek magával ragadóak és valós időben egyszerre sok néző által is élvezhetőek. Ez azt jelenti, hogy sporteseményeket, koncerteket és színházi előadásokat úgy tapasztalhatunk meg, mintha ott lennénk, annak ellenére, hogy ténylegesen bármilyen távolságra lehetnek tőlünk. A virtuális tér lehetővé teszi az emberek számára, hogy olyan

helyekre látogassanak el, amelyeket nehéz elérni. Rövid időn belül gyakorlatilag több helyet nézhetnek meg szignifikánsan alacsonyabb költséggel.

A mai, amúgy ingergazdag világunkban a virtuális valóság nagyban javíthatja a látogatási élményt. Athénban található Parthenontól kezdve a római Colosseumon át, a kevésbé ismert történelmi helyekig, például a grenoble-i Bastille vagy a brnoi Sprenberk-kastélyához, a VR és AR segít a műemlékek hosszú történelmének élményszerű bemutatásában, így a virtuális valóság természetesen felhasználható a turizmusban

is. A különböző régiók és a városok VR-élményeket hozhatnak létre, hogy népszerűsítsék magukat a potenciális látogatók körében. Az utazási irodák virtuális miniutakat indíthatnak utazási szolgáltatásaik értékesítése érdekében. Az induló Yondr (BE) egy virtuális utazási irodát épít fel, amely VR-utazást ajánl a világ minden tájára mind a valóságban, mind virtuálisan. A célállomások olyan VR-alkalmazást is kínálhatnak, amely lehetővé teszi a turisták számára, hogy a szállodákat és üdülőhelyeket meglátogathassák mielőtt a valóságban odamennének. A látogatók és így kiválaszthatják a következő szabadságuk alatti tartózkodási helyüket.

Kutatásom során ezen gyakorlati és saját üzleti tapasztalatomból eredő példák mentén sorra vettem a digitális megoldások által kínált lehetőségeket az időskorúak számára, figyelembe véve az utazási hajlandóságaikat és lehetőségeiket.

3. Eredmények és értékelésük

Mivel a fejlettebb nyugati országokhoz képest a magyar lakosságnak kevesebb lehetősége van a turizmusban való részvételre - amely főként anyagi és egészségügyi okokra vezethető vissza - a kínált termékeket és szolgáltatások minőségét érdemes az idősök szükségleteihez igazítani, felhasználva a digitalizáció adta előnyöket. Ehhez készítettem egy szemléltető táblázatot, melyen összegyűjtöttem az általam ismert digitális megoldásokat és azok felhasználási lehetőségeit a turizmusban.

1. táblázat: A digitális megoldások felhasználási lehetőségei a turizmusban

Turisztikai célállomások	Digitális megoldások a turizmusban			Előny
	VR/AR	Multimédia	Mobil applikáció	
élményparkok	X	X	X	élményszerű tapasztalás
tematikus parkok	X	X	X	élményszerű tapasztalás
színház	X	X		élményszerű tapasztalás
koncert	X	X		élményszerű tapasztalás
múzeum	X	X	X	vizualizáció, szimuláció, élmény
galéria	X	X	X	vizualizáció, szimuláció, élmény
sportrendezvény	X	X		élményszerű tapasztalás
szálloda	X	X	X	vizualizáció, élmény
üdülőhely	X	X	X	vizualizáció, élmény
városnézés	X	X	X	vizualizáció, élmény
selfie állomás	X	X		vizualizáció, élmény

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Digitális turizmus kategóriájába tartozik minden infokommunikációs eszköz és informatikai megoldás, amely segíti a turisták igényeinek kielégítését, valamint javítja a turizmusban működő szervezetek, vállalkozások versenyképességét. Jelen esetben a virtuális és kiterjesztett valóság, a multimédia (szöveg, hang, kép, videó, animáció, interaktivitás) és mobil applikáció felhasználását emeltem ki, mint digitális lehetőséget. Az általam felsorolt turisztikai célállomások esetében szinte mindhárom megoldás jól alkalmazható, és olyan élményt nyújt a felhasználó számára, melyre másként nincs lehetőség.

Továbbá mindhárom megoldás kivitelezhető bárhol, azaz nem szükséges az adott attrakció helyszínén lenni, be lehet mutatni az eseményt, helyszínt a távolból is. Információk, és élmények adhatók át a segítségükkel. Ezen eszközök használata nem igényel különösebb informatikai tudást és tapasztalatot, így az időskorúak is könnyen tudják alkalmazni. Az eszközök legfőbb előnye, hogy élményszerű tapasztalást nyújt, megkönnyíti a vizualizációt, és jól szimulálhatóak az események.

4. Következtetések, javaslatok

A digitális lehetőségek célcsoportom szempontjából jelentkező legfőbb kihívásaként az eszközök hiányát tudnám megemlíteni, hiszen nélkülük az alacsonyabb jövedelemmel vagy rosszabb egészségi állapottal rendelkezők – nem csupán időskorúak – nem jutnak hozzá olyan információkhoz és élményekhez, melyek könnyen élvezetessé tudnának tenni egy-egy virtuális utazást a számukra. A digitális lehetőségek legfőbb előnyeként a távolságok áthidalását tudnám

említeni, mivel nem szükséges a digitális eszköznek adott attrakció helyszínén lennie ahhoz, hogy átadja az élményt, így a felhasználó is bármilyen távolságra lehet adott helyszíntől.

A kínált termékek és szolgáltatások minőségét pedig oly módon lehet az idősök szükségleteihez igazítani, hogy az előzetes felmérések vagy utólagos visszajelzések által annyi interakció vagy virtuális információ kerül átadásra, amennyire igény jelentkezik.

Felhasznált irodalom

- Alén, E. – Nicolau, J. L. – Losada, N. – Domínguez, T. (2014): Determinant factors of senior tourists' length of stay. – *Annals of Tourism Research* 49. 19–32.p.
- Bauer, I. (2012): Australian senior adventure travellers to Peru: maximising older tourists' travel health experience. – *Travel Medicine and Infectious Disease* 10. 59–68.p.
- Beatrice, S. – Mihalescu, C. (2013): The Impact And Perspectives Of The E-Tourism At A Global Level. *Romanian Economic Business Review*. Romanian-American University. (4.1). 289-296.p.
- Benyon, D. – Quigley, A. – O'Keefe, B. – Riva, G. (2014): Presence and digital tourism. *AI & Society*. 29(4). 521–529.p.
- Bodnár, D. – Zámbo, V. – Zárny, S. (2014): Az OFF2013 magyar-lengyel európai uniós szociálturisztikai projekt eredményei. – *Turizmus Bulletin* 16. 2. 2–13.p.
- Buhalis, D. – Jun, S. H. (2011): E-Tourism. Bournemouth University, UK.
- Buhalis, D. – Law, R. (2008): Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet – The state of eTourism research. *Tourism Management*. 29(4). 609–623.p.
- Buhalis, D. (2003): eTourism: Information technology for strategic tourism management. Prentice Hall, Harlow, UK.
- Burnett, P. – Lucas, S. (2010): Talking, walking, riding and driving: The mobilities of older adults. – *Journal of Transport Geography* 18. 596–602.p.
- Chen, S. – Shoemaker, S. (2014): Age and cohort effects: The American senior tourism market. – *Annals of Tourism Research* 48. 58–75.p.
- Dann, G. (2001): Senior tourism. – *Annals of Tourism Research* 28. 1. 235–238.p.
- Gál, R. – Simonovits, A. (2012): A magyar nyugdíjrendszer éves hozamrátái. – *Közgazdasági Szemle* 59. 963–987.p.
- Gibson, H. – Kaplanidou, K. – Kang, S. (2012): Small-scale event sport tourism: A case study in sustainable tourism. – *Sport Management Review* 15. 160–170.p.
- Gretzel, U. – Sigala, M. – Xiang, Z. – Koo, C. (2015): Smart tourism: foundations and development. *Electronic Markets*. 25. 179– 188.p.
- Happ, É. – Ivancsóné, H. Zs. – Kupi, M. (2020): Digitális eszközök és módszerek használatának marketingszemponú feltáró elemzése a magyar turisták körében, *Turizmus Bulletin* XX. évfolyam 2. szám
- Höjer, M. – Wangel, J. (2015): Smart Sustainable Cities: Definition and Challenges. In: Hilty, L. M. – Aebischer, B. (eds): *ICT Innovations for Sustainability, Advances in Intelligent Systems and Computing*. New York, Springer. 333–349.p.
- Hsu, C. – Cai, L. – Wong, K. (2007): A model of senior tourism motivations: Anecdotes from Beijing and Shanghai. – *Tourism Management* 28. 1262–1273.p.
- Lopez de Avila, A. (2015): Smart Destinations: XXI Century Tourism. Presented at the ENTER2015 Conference on Information and Communication Technologies in Tourism, Lugano, Switzerland, February 4-6.

- Marvel, M. (1999): Competing in hotel services for seniors. – Hospitality Management 18. 235–243.p.
- Moniruzzaman, M. – Páez, A. – Nurul Habib, K. – Morency, C. (2013): Mode use and trip length of seniors in Montreal. – Journal of Transport Geography 30. 89–99.p.
- Morgan, N. – Pritchard, A. – Sedgley, D. (2015): Social tourism and well-being in later life. – Annals of Tourism Research 52. 1–15.p.
- Novelli, M. (2005): Niche tourism. – Elsevier, Oxford. 264 p.
- Polcz, A. (2008): Ideje az öregségnek. Pécs: Jelenkor, 64.p.
- Rátz, T, – Irimiás, A. (2012): Role of the Jewish Summer Festival in positioning Budapest as a cultural tourist destination. – In: Trócsányi, A. – Pirisi, G. (eds.): The role of the cultural economy and tourism in the renewal of cities. Publikon Kiadó, Pécs. 79–89.p.
- Somogyi, B. – Michalkó, G. (2016): A regisztrált láthatatlanok: az időskorúak vasúti utazási magatartásának vizsgálata Magyarországon, Földrajzi Közlemények, 140. 1. 41–54.p.
- Szigetvári, J. (2018): 10 év érdekes mozzanatai a digitális turizmusban – Miképpen vált a turizmus az egyik legdigitálisabb ágazattá, és mi várható a jövőben. Plenáris előadás. Nemzetközi Turizmus Konferencia. Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Győr.
- Wang, D. – Xiang, Z. – Fesenmaier, D. R. (2016): Smartphone Use in Everyday Life and Travel. Journal of Travel Research. 55(1). 52– 63.p.

Internetes források:

- Statista Country Report (2019): Hungary. <https://www.statista.com/study/48386/hungary> (Letöltve: 2019. május 20.)

Hogyan tartjuk meg a munkaerőt a magyar szállodaiparban?

László Andrea

Ügyvezető, Tréning-TÉR Kft, Szentbékáll, Petőfi u 25.

e-mail cím: laszlo.andrea@trendingter.hu

Absztrakt

Napjainkban az egyik legaktuálisabb kihívás a szállodaiparban a dolgozók megtartása. A munkaerő kivándorlás a 2008-as válság idején kezdődött, a vendéglátó- és szállodaipart súlyosan érintve. A munkaerő megtartásának az egyik leghatékonyabb módja, ha elérjük, hogy elégedettek legyenek a munkavállalóink, melyet tanácsadói tapasztalatom alapján, a vállalati kultúra oldaláról érdemes megközelíteni. A szervezeti kultúrának nagy hatása van a munkahelyre és a benne dolgozó emberekre. Az ágazatban lényeges szempont a munkaszpecifikus tapasztalat, a világos elvárások, a problémamegoldó képesség és a megfelelő idegennyelv-tudás. A versenyképes munkabér és juttatási csomag, a képzések és a tréningek és a rugalmasabb munkabeosztás eszköz lehet egy vezető kezében. Továbbá a fejlesztés alappillére a vezetők képzése, mivel ők alakítják a szabályokat, értékeket a szervezetben úgy, hogy az motiváló legyen és meg tudja tartani általa a jól képzett munkaerőt.

1. Bevezetés és szakirodalmi áttekintés

A 25 éves szervezet- és vezetőfejlesztési tapasztalatom során számtalan munkatársi elégedettségi vizsgálatot végeztem különböző állami és multinacionális vállalatnál, valamint a magyar kkv szektorban is. Már a 2000-es évek elején igény mutatkozott - akkor még jellemzően a multinacionális szervezetekben - arra, hogy megmérjük, hogy a különböző szervezeti egységekben dolgozó munkatársak mennyire elkötelezettek a vállalat irányába, mennyire elégedettek a munkakörükkel, milyen a kapcsolatuk a kollégákkal és a vezetőkkel, milyen karrierlehetőségeket látnak a vállalatnál, van-e jövőképük, kapnak-e elismerést a munkájukért, elégedettek-e a fizetésükkel, mit gondolnak a vállalat szabályozottságáról, működéséről, mennyire elégedettek a munkakörnyezetükkel, milyen az életminőségük az adott körülmények között, tudják-e a munka-magánélet egyensúlyt tartani, illetve, hogy mennyire érzik biztonságban magukat a szervezetben.

Egészen a közelmúltig az volt a tapasztalatom, hogy az elégedettségi vizsgálat vagy szervezeti kultúra felmérés eredményeit a döntéshozó pozícióban lévő vezetők bár nagy kíváncsisággal hallgatták, a kidolgozott akciótervből keveset valósítottak meg. A kevés változtatást kívánó javaslatokat többnyire megfogadták, hogy valamit prezentálni tudjanak a munkatársak felé, de azokkal a területekkel nem kezdtek semmit, ami esetleg a szervezet leggyengébb pontjára

mutatott rá. Ezeknél a szervezeteknél vagy a HR volt gyenge, vagy hiányzott a bátor, felelősségvállaló, hiteles, érett vezető. Vagy akár mindkettő probléma fent állt.

Az utóbbi években egyre inkább előtérbe került a meglévő munkaerő fontossága, a munkaerő megtartása és a hozzá kapcsolódó intézkedések. A legtöbb szervezet felismerte, hogy szükségzerű cselekedni (Perry, 2000). A munkaerő megtartásának jelentősége az utóbbi években felértékelődött. Én még sokat hallottam a 2000-es évek elején, hogy "nem kell itt dolgozni, sorállás van az adott pozícióra, el lehet menni, ha valami nem tetszik". Sajnos ez a vezetői hozzáállás sokáig kitartott, nehezen változott meg. A gazdasági - társadalmi környezet, a munkaerőpiaci helyzet már rég kiabált az attitűd-változtatás után, de sokan csak súlyos veszteségek árán jutottak el a felismerésig, hogy a munkaerő-megtartása, a fluktuáció megállítása létkérdés.

A Select International konzultációs szakértője, Thomas (2017) szerint a vállalatoknak az alábbi öt szempontot kell figyelembe venniük, ha meg akarják tartani tehetséges munkavállalóikat:

- megfelelő munkavállalói környezet, munkahelybiztonság kialakítása,
- egyértelműen tisztázott célok és elvárások, amelyben kulcsfontosságú szerepe van a szervezeti kommunikációnak és munkaköri leírásoknak,
- nyílt munkakörnyezet, amelyben szerepet játszanak a rendszeres visszacsatolások,
- a képzés-fejlesztés támogatása, kihívást és ösztönzést jelentő munkafeladatok,
- a jó munka elismerése, megbecsülése és jutalmazása. (Poór et al., 2020)

A szállodai tapasztalataim alapján a megfelelő munkavállalói környezet, a jó munkahelybiztonság adottság, hiszen a szállodák - ahova a vendégeket pihenni, kikapcsolódni várják - a munkatársaknak is kellemes környezetet biztosítanak. Az egyértelműen tisztázott célok, pontosan kommunikált elvárások hiányával azonban gyakran találkoztam. A munkaköri leírás sok vállalatnál csak a legszükségesebb információkat tartalmazza, és miután a belépő munkatárs aláírja, bekerül a dokumentumtárba, ahonnan csak a különböző ellenőrzések, audit esetén kerül elő. A munkaköri leírás pedig, a teljesítményértékelési rendszerrel karöltve, amennyiben organikus, élővé, validdá teszik ezeket a munkavégzési rendszereket, óriási lehetőségeket rejt, és számtalan eszközt ad a vezető kezébe, és a fent említett 4 releváns pontból 4-re választ ad.

Péter (2018) könyve alapját adó kutatás fókuszában az áll, hogy mi egy vezető szerepe és melyek a munkaerő motivációs lehetőségei a vállalati kultúrában. Napjainkban a vezetőkre más, újszerű feladatok hárulnak. Fel kell ismerniük a munkatársak egyéni képességeit, és készen kell lenniük azok befogadására. Kellő mozgásteret kell biztosítani a dolgozó számára, ezzel mintegy vállalkozóvá válik és kreativitását a vállalati célok elérésére fordítja. A környezetünk állandóan változik, és ha sikeresek akarunk lenni, akkor alkalmazkodnunk kell ezekhez a változásokhoz, és ennek megfelelően kell fejleszteni. Ha egy dolgozó azonosulni tud a szervezet kultúrájával, elkötelezetté válik, együtt él a szervezettel minden pillanatában, és ami nagyon fontos – különös megerőltetés nélkül. Nem teher számára többé a munka, hanem az életének a része. (Péter et al. 2019, Németh et al, 2020) A szállodaiipar egyike a leginkább munkaintenzív ágazatoknak, ami azt jelenti, hogy költségek volumene és az erőforrás értékteremtő képessége miatt is az erőforrások közül a humánerőforrás az elsődleges. A képlet egyszerű: egy olyan szállodában, ahol a recepciós segítőkész, ahol a szoba makulátlan, ahol az ételek a szakács odafigyeléséről tanúskodnak szívesen visszamegyünk később. Lépten nyomon

vendég-alkalmazott interakciók zajlanak, egy-egy dolgozó “hatása” a vendégek elégedettségére jelentős és a visszacsatolás gyors. (Varga-Sápi, 2022) Ebben az ágazatban így még nagyobb jelentősége lenne a minőségi munkaerő megbecsülésének, elismerésének. Ezzel szemben az ágazati bérek nagyon szomorú képet mutatnak.

A Portfolio 2019. 3. negyedévi felmérése a szektor átlagbéreit az utolsó előtti helyen (az utolsó helyen a szociális ellátás szerepelt) sorolta. Az Utazás kiállítás március 4-i pódiumbeszélgetésén Gál Pál Zoltán, a VIMOSZ elnöke elmondta, az ágazati bérezés az átlag alatt van, hiszen a turizmusban elérhető, bruttó 267 500 forintos fizetéssel szemben más szektorokban 349 636 forint és 758 700 között van. (Pintér-Kaszás, 2022. Turizmus.com) Kutatások azt mutatják, hogy a hazai szállodák jelentős részénél (29,7%-nál) nincs egyáltalán HR megbízott. Igen jelentős (16,2%) azon hotelek száma is, ahol egy egyébként másik pozíciót betöltő munkatárs látja el a HR feladatokat, vagy (16,2%-ban) központi HR támogatást él- vezethet a szálloda. Tehát dedikált, teljes HR munkatárssal vagy csapattal csupán a megkérdezett hotelek 37,8% -a rendelkezik. A számok önmagukban is reprezentálják a HR jelentőségét és pozícióját, de ezt a megkérdezett HR vezetők 27%-a is erősíti, hogy a HR funkció szervezetükben alárendelt. (Varga-Sápi, 2022) Teljes mértékben egyetérték Varga-Sápi Szabinával, aki egy 2022-es tanulmányában a következőt fogalmazza meg: Különösen fontos ez egy olyan szervezetben, mint a szálloda, ahol a humán erőforrás jelentősége nagy, a HR szervezet kicsi (kutatásaim szerint 150 dolgozói létszámra jut egy HR dolgozó). Minél kisebb a HR szervezet annál fontosabb a hatékony együttműködés a részlegekkel és legfőképp az egyértelmű célok és “közös nyelv” a felsővezetővel: a HR munkatársnak kevés idő alatt kell egy- személyben nagy mennyiségű munkát végeznie, támogató és stratégia-alkotó szerepeket egyszemélyben betöltenie. A szállodákban a közös szervezeti és HR célok elérésének titka tehát a felsővezetés - a vezetők és a HR együttműködésének sikerében rejlik, aminek kezdete a célok és érdekek közös nevezőre hozása, egységes HR szemlélet és célrendszer kialakítása. (Varga-Sápi, 2022) Boudreau (2012) is rávilágít arra, hogy a HR stratégiai partnerségének sokszor az az akadálya, hogy a többi felső- és középvezető nem a HR szakmai rendszerében gondolkodik. Ennek megfelelő szintre emelése a legfelsőbb vezető feladata. Ahova ő teszi a HR-t, odahelyezik majd a többiek is. A mintaadás itt is működik. A vezető személye, személyisége, vezetési stílusa, habitusa, karizmája van az egyik legnagyobb hatással a szervezetek működésének eredményességére és hatékonyságára. (Pierog-Dajnoki, 2020)

Balogh et al. (2012) rámutat a tényleges és potenciális munkavállalók szervezeti kultúrára vonatkozó vágyai és a valóság közötti eltérésekre. A következő években, évtizedekben fel kell készülniük a cégeknek arra, hogy a dolgozók tényleges igénnyel lépnek fel a felhatalmazás és bevonás, a felelősségteljes feladatok és az emberierőforrásfejlesztés területén. A feladatokba és döntésekbe történő bevonás, valamint a támogató, patronáló vezetői hozzáállás elősegíti a családias, baráti légkör kialakulását, a munkavállalók cég iránti elkötelezettségét és lojalitását.

Érdeemes megvizsgálunk a munkaerőmegtartás kérdését a fluktuáció oldaláról is. A szálloda- és vendéglátóiparban, a HORECA szektorban ugyanis - a többi iparághoz képest - a legmagasabb a fluktuációs ráta. A fluktuáció kiváltó okaiként a munkatársak többnyire a hiányzó elismerést, a túl hosszú munkaidőt és túl magas követelményeket, a nehezen tervezhető szabadidőt, a fejlődési vagy továbbjutási, továbbképzési lehetőségek hiányát nevezik meg. A fluktuációt növeli ezeken felül az alacsony bérezés, az előzetes elvárások nem teljesülése, a túlzott fizikai megterhelés és a rossz munkahelyi légkör. A legtöbb esetben a szakemberek az

elkötelezettség javításában látják a megoldást erre a problémára, ami egybecseng saját tapasztalataimmal, melyeket a későbbiekben ismertetett esettanulmányokban részletesebben bemutatok. A munkatárs lojalitása túlmutat a kötődésen, hiszen benne foglaltatik a vállalat, illetve munkatársainak és vendégeinek megbecsülése. A lojális munkatárs a vállalat elképzelései szerint, ill. annak értékrendje szellemében cselekszik, valamint a vállalat vendégei iránt is elkötelezettséget érez. Az „Engagement Index 2004” című GALLUP-tanulmány kimutatja, hogy a munkavállalók 87%-a nem érez igazi elkötelezettséget munkája iránt, pedig ez a vállalat sikerét nagy mértékben befolyásolja. A lojalitás számonkérése a munkatárson felettébb problematikus, hiszen egy munkatárs csak és kizárólag saját akaratából lehet lojális egy vállalat iránt. A lojális beállítottságot sem megvenni, sem kikényszeríteni nem lehet. (Karakasné-Rudolfné, 2008)

2. Anyag és módszer

Jelen kutatás primer és szekunder adatokra épül. A tanulmányban két szervezetfejlesztési esettanulmányt vizsgálok meg, abból a szempontból, hogy milyen eredménnyel zárultak. Az első esetben ugyanaz a tényező vitte sikerre a projektet, mint aminek a hiánya a második esetben a kudarcot készítette elő: a bátor, felelősségvállaló, érett vezető és a kompetens HR jelenléte, a kettejük együttműködése, a célok és érdekek közös nevezőre hozása, egységes HR szemlélet és célrendszer kialakítása. A kutatás 2015 - 2021 között történt, egy 5 csillagos nyugat-dunántúli szállodában, valamint egy dél-dunántúli könnyűipari vállalatnál. A kutatáshoz az információkat a szereplőkkel való interjúk és tréningek során 2015 és 2021 közötti időszakban gyűjtöttem. Az interjúkban a hotel dolgozói közül a menedzsmentből 5 fő, 1 fő étterem vezető, HR részlegről 3 fő, 3 szakács, 6 felszolgáló, 6 recepcióos munkatárs, wellness részleg munkatársai közül 6 fő, 5 bármixer, és a hauskeeping dolgozókból 5 fő vett részt. A könnyűipari vállalat menedzsmentjéből 3 főt, 6 középvezetőt, 2 HR területen dolgozó munkatársat, 3 beszerzőt és 4 értékesítőt kérdeztem meg.

3. Eredmények és értékelésük

Az első igazán eredményes szervezetfejlesztési munkát 2018 és 2021 között egy dél-magyarországi 300 munkatársat foglalkoztató könnyűipari cégnél végezhettem. Hosszú volt az út és komoly megtorpanások is voltak, de a végeredmény - a fluktuáció megállítása, a dolgozók elégedettségének a növekedése, és ezáltal az eredményesség stabilizálása - magáért beszélt, és a vevő teljes megelégedését szolgálta. A kulcsot két tényezőben láttam: egyrészt a tulajdonos - vezetőik magukat is alávetették a fejlesztésnek, beleálltak a nehéz helyzetekbe, hajlandóak voltak megvizsgálni a köztük lévő konfliktus gyökereit, és azon akkurátusan dolgoztak a kényelmetlenség és a sokszor fájdalmas szembenézés ellenére. Másrészt sikerült egy olyan, mind szakmailag, mind emberileg kiváló HR vezetőt kiválasztani, aki mind a vezetőkkel, mind a munkatársakkal szót értett. Nem engedte, hogy a lényeges döntési pontok mellett elmenjenek, beleállt a konfliktusokba, de soha nem öncélúan tette. Figyelem, jelenlét és éberség jellemezte.

Az elmúlt 10 évben több dunántúli 4 és 5 csillagos szállodában dolgozhattam szervezetfejlesztőként, ahol uniós pályázati forrásból fejlesztettem a vezetők, illetve a szállodai munkatársak általános kommunikációs készségét, konfliktuskezelési technikáit, valamint az ügyfélkommunikációt. Az eredményesség tekintetében nagy különbséget tapasztaltam, amelynek okát elsősorban a képzések kommunikációjának különböző módjában láttam. Ezt az eltérést pedig a HR-szemlélet szervezeti szintű megléte vagy éppen hiánya idézte elő. Azokban a szállodákban, ahol a HR alárendelt szerepet töltött be, ott a munkatársakkal való megfelelő foglalkozás, a konstruktív kommunikáció, az elismerés, a motiváció is véletlenszerű volt. Az adott szervezeti egység vezetőjének aktuális kompetenciájától függött. A képzéseken ez esetben, többnyire fegyelmezetlen, ki-be mászkáló, motiválatlan munkatársakkal találkoztam. Ahol azonban volt szervezeti szintű HRM, azaz a HR osztály a társosztályokkal együttműködve valósította meg a HR feladatokat, jelen esetben a képzést, ott minden résztvevő fegyelmezetten megjelent az oktatáson, és - természetesen beleszámítva az egyéni eltéréseket - alapvetően motiváltan vettek részt a fejlesztésben. Természetesen a vezető szerepe itt is hangsúlyos. A HR felmér, összegez, kitalál, javaslatot tesz, és a vezető az, aki megvalósítja a saját területén az egyeztetett HR feladatot. A vezető feladata, hogy információt adjon, hogy kiossza a feladatokat, hogy elmondja az elvárásait, majd számonkérjen és visszajelezzen. Enélkül bármilyen zseniális, újító, perspektivikus ötlettel áll elő a HR, az eredmény elmarad. Mint abban az ötcsillagos szállodában, ahol a HR-vezetővel együttműködve összeraktuk a képzési koncepciót, de nem történt meg az elköteleződés a vezetők részéről. A szálak ez esetben (is) a legfelsőbb vezetőhöz vezettek. Hiányzott ugyanis a vezetők megfelelő tájékoztatása, az elvárt eredmény és az elvárások kommunikálása. Így a vezetők, mint ahogy az mindig lenni szokott, fókuszukat a saját szervezeti egységük pillanatnyi legjobb működésén tartották.

Gyakori probléma ez a fajta silószemlélet a szervezetekben, jellemzően ott, ahol a legfelsőbb vezető nem tesz nagy hangsúlyt arra, hogy a menedzsment tagokat egy hajóba ültesse be. A silószemlélet kifejezést a vezetőfejlesztésben arra használjuk, amikor egy szervezeten belül több részleg vagy csoport nem kíván megosztani információkat vagy ismereteket egymással. A szervezeti silók – ellentétben a mezőgazdasági silókkal – egyáltalán nem hasznosak. Ez a fajta mentalitás ugyanis nagymértékben csökkenti a szervezet hatékonyságát. Amikor az éttermi dolgozóknak tartottam a vendégkommunikációs tréninget, a szakácsok 11-kor felálltak, azzal, hogy nekik menniük kell főzni, de ebéd után többen is jelezték, hogy különböző okok miatt ők előbb elmennének. A szakácsok az étteremvezető elvárásainak megfelelően cselekedtek, akit nem vontak be a képzési koncepció kitalálásába, így teljesen természetes, hogy nem is köteleződött el. A többiek pedig - érzélve, hogy ez a képzés "nem fontos", sőt inkább teher - szintén szívesen kivonták magukat az oktatás alól. A prioritás mindenkinek más volt, a hiányzó közös nevező miatt.

4. Következtetések, javaslatok

Szervezetfejlesztői tapasztalataim alapján a fókusz minden esetben a legfelsőbb vezető(k)re és a menedzsmentre javasolom tenni.

Bárhonnan vizsgáljuk is a munkaerőmegtartás kérdését, akár a munkatársi elégedettség, akár a fluktuáció okai irányából, a lényeg - véleményem szerint - ugyanaz. És ez a vezető személye. A legtöbbet ugyanis a vezető tehet azért, hogy a vállalati kultúrában jelen legyen a visszajelzés, az elismerés, amelynek hiánya gyakori ok, ha közelebbről megvizsgáljuk a fluktuációt egy adott szervezetben. A beosztott vezetők szemléletének változását - hogy a munkatársak problémáihoz nyitottan, megoldásorientáltan álljanak hozzá, és valódi "win-win" eredménye legyen egy nézeteltérésnek, konfliktusnak -, szintén a vezető segítheti elő, elsősorban példamutatással. Mindezekon kívül a vezető sokat tehet a jobb munkahelyi légkörért is, valamint azért, hogy a munkatársaknak lehetősége legyen a fejlődésre, a szemléletváltásra, amelyek amellet, hogy minőségibb, hatékonyabb munkavégzést eredményeznek, a hozzáállás változása kapcsán a munkatárs életminősége is javul: boldogabb, felszabadultabb lesz.

A vezetői attitűdváltás csökkenti az elégedetlenséget azokon a területeken is, amelynek nehézségein nem lehet változtatni. Például a túl hosszú munkaidő, túlzott fizikai megterhelés, alacsony bérezés. A legfelsőbb vezető az, akitől ezek a változások elindulhatnak. Abban az esetben, ha ez a vezető érett, transzparens, hiteles, kompetens és elkötelezett a saját és a szervezete fejlődésének az irányába.

Felhasznált irodalom:

- Balogh, Á., Bogdány, E., Cserhádi, G., Csizmadia, T., Polák-Weldon, R. (2012). Keresleti-Kínálati Diszharmónia a Szervezeti Kultúra Tükrében. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 43, 40-50 p.
- Karakasné, Morvay K.; Rudolfné, Dr. Katona M. (2008): A lojális munkatárs szerepe a minőségi szolgáltatásokban Doktori értekezés Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola
- Németh, K.; Birkner, Z.; Katona, A.; Göllény-Kovács, N.; Bai, A; Balogh, P.; Gabnai, Z.; Péter, E (2020): Can energy be a “local product” again?: Hungarian case study *Sustainability* 12 : 3 Paper: 1118 , 21 p.
- Péter, Erzsébet (2018): Vezetői lábnym: A vezető szerepe és a munkaerő motivációs lehetőségei a vállalati kultúrában, Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó, 155 p.
- Péter, E.; Németh, K.; Katona, A.; Göllény-Kovács, N.; Lelkóné Tollár, I (2019): How people in Zala County see security in tourism, *Deturope: Central European Journal of tourism and regional development* 11: 1 95-116. p.
- Pintér T. -Kaszás F. (2022) Újrindulás, minőség, versenyképesség a munkaerőhiány árnyékában <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/ujraindulas-minoseg-versenykepesseg-a-turizmusban-a-munkaerohiany-arnyekaban-1179956>
2022.11.28.20.30
- Poór, J.; Juhász, T.; Karácsony, P.; Kovács, Á.; Antalík, I.; Szeiner, Zs.; Csapó, I.; Horbulák, Zs.; Sztítás, P.; Hevesi, E.; (2020): A szervezeti jellemzők hatása a munkaerőhiány kialakulását előidéző okokra egy hazai empirikus kutatás tükrében. *Opus et Educatio* VII/4 390-401 p.
- Sebesi P.; Oláh P.K. (2019): A minőségmenedzsment jelentőségének bemutatása a Magyarországon működő szállodaláncokon keresztül Tehetségek a tudomány láthatárán 65- 79 p.
- Somlai, R. (2021): Az emberi erőforrás, mint versenyképességet növelő tényező szerepe a turizmus szektorban Doktori értekezés, Magyar Agrár- és Élettudományi egyetem
- Varga-Sápi, Sz. (2022): Helyzetértékelés a hazai szállodaipari vállalatok HR gyakorlatáról: szükséges és lehetséges beavatkozási pontok *Új Munkaügyi Szemle* III/3 77-83 p.

Well-being a magyar szállodaiparban

László Andrea

Ügyvezető, Tréning-TÉR Kft, Szentbékáll, Petőfi u 25.

e-mail cím: laszlo.andrea@treningter.hu

Absztrakt

A well-being, azaz a vállalati jólét komoly pénzügyi és versenyképességi előnyt jelenthet, jelenleg ugyanis a munkaerő megtartására tett legköltséghatékonyabb megoldásaként tartják számon. A well-being inkább kultúra és kevésbé pénz kérdése. Fontosabb, hogy megértjük-e, hogy a mindennapi apró döntéseink összeadódnak a nap végére, és ezek milyen mértékben hatnak a teljesítményünkre, kapcsolatainkra, és nem utolsósorban önmagunkra.

Több éves tanácsadói tapasztalatom, hogy a fluktuáció mögött leggyakrabban a főnök személye, illetve a munka-magánélet „egyensúlyának” felborulása áll.

A főnöke túlterheli, nem kap kellő visszajelzést, elismerést, figyelmet, támogatást, nincs megfelelő belső kommunikáció, ami által transzparenssé tehető a döntések. A munkatárs egyre nagyobb frusztrációnak van kitéve, ami által eredménydeficit keletkezhet. A munkáltatókat a teljesítmény és az elköteleződés foglalkoztatja leginkább, de azt kevesen látják át, hogy a munkatársak elégedettségén keresztül vezet az út odáig.

1. Bevezetés és szakirodalmi áttekintés

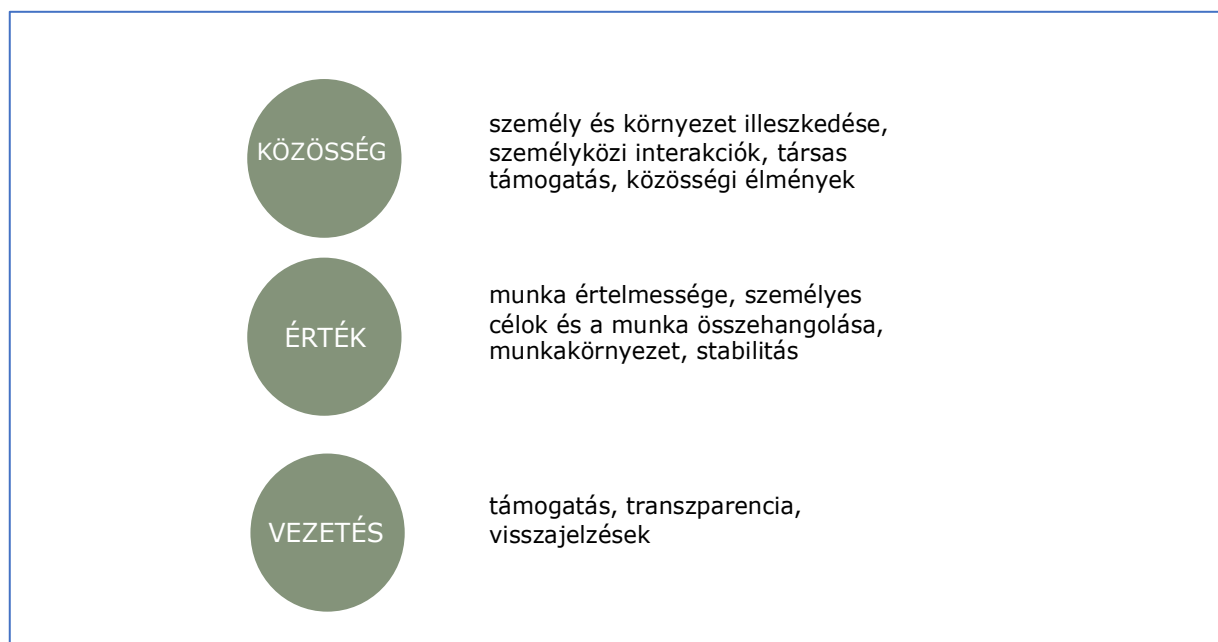
Szervezet- és vezetőfejlesztési tapasztalataim során gyakran szembesültem a dolgozókat nem becsülő hozzáállással. A munkatársi elégedettség vizsgálat igénye sok vezetőből váltott ki a kíváncsiság mellett egyfajta dühöt. Az az attitűd mutatkozott meg ilyenkor, hogy "ugyan már, a dolgozónak az a dolga, hogy dolgozzon, kit érdekel, hogy elégedett-e vagy sem". Ez a hozzáállás az elmúlt 20 évben bár lassan, lépésről lépésre változott, az igazi áttörést nem tapasztaltam meg. Egy-egy vállalatnál megjelent már az érdeklődés, elfogadták a "dolgozókat meg kell becsülni" nézőpontot, befogadták az ezzel kapcsolatos tudást, de az elvárásokkal és stresszel teli mindennapokban többnyire nem sikerült ezt a nézőpontot megvalósítani. Ez egyrészt érthető, a szocializáció - az "így nevelkedtünk" - ugyanis nagyon meghatározó, és a változáshoz/változtatáshoz pedig komoly belső munka szükségeltetik.

Az elmúlt években az egyre növekvő munkaerőhiány, valamint a munkatársak egyre rosszabb egészségi állapota komoly feladat elé állította a vállalatok HR szervezeteit. A munkahelyi egészségfejlesztési programok megjelenésének elsődleges oka, hogy a munkáltatókra egyre nagyobb költséget rótt a betegség miatt távol maradó munkaerő.

A munkahelyi egészség-fejlesztés célja egyrészt, hogy feltárja, majd kiküszöbölje a munkavállalók egészségi állapotára ható rizikófaktorokat, s ily módon megelőzze az egészség romlását, a betegség kialakulását. Emellett a munkavállalókat megpróbálja aktív részesévé

tenni önmaguk egészségi állapotának alakításában, javítva a saját egészségük feletti kontrollképességet, alapul véve a folyton változó igényeket és szakmai irányelveket. (Fritz, 2011). Ezeket a már amúgy is jelenlévő problémákat fokozta a világjárvány megjelenése, a háborús helyzet, valamint a gazdasági válság, melyek olyan mértékű instabilitást hoztak a szervezetek, valamint a szervezetben dolgozó emberek életébe, amelynek általános következménye a munkateljesítmény visszaesése, gyakoribb lett a demotiváltság, a rosszkedv. Ezek a tényezők a szervezetek részéről azonnali változtatásokat, új gyakorlatok bevezetését kívánják meg. Egyrészt egyre nagyobb igény mutatkozik a munkahelyi egészségfejlesztési programokra, másrészt a fókusz a tehetséges és alkalmazkodóképes munkavállaló megtartására helyeződött. Egyik területen sem várható változás azonban olyan vállalati stratégiák és intézkedések nélkül, amelyek a munkavállalók jólléti foglalkoztatására irányulnak. A munkavállalói jóllét tekintetében továbbra sem rendelkezünk pontos és átfogó definícióval, azt azonban kijelenthetjük, hogy a munkavállalói jóllétet fizikai és pszichológiai tényezők együttese határozza meg.

Gelencsér (2021) szisztematikus irodalmi áttekintésében összefoglalja a különböző ide kapcsolódó tanulmányokban említett jóllétet befolyásoló tényezőket, amelyek csoportosítása az 1. ábrán látható.

1. ábra: A munkatársi jóllétet befolyásoló tényezők
Forrás: saját szerkesztés

Saját tapasztalataim szerint is a jó csapat, a munkahelyi közösség, a minél több pozitív társas interakció, és a mindezek által megteremtett pszichoszociális munkakörnyezet szoros összefüggésben áll a dolgozói jóléttel és a munkahelyi maradási szándékkal. A Gelencsér (2021) által említett tanulmányok közül több is hangsúlyozza a szervezeti támogatás, a hiteles, felhatalmazó vezetési funkciók szerepét, valamint a munkahely stabilitásának fontosságát.

A megfelelő munkahelyi környezet kialakításának fontos eleme a megfelelő csapaton belüli, illetve munkatársak közötti kommunikáció, a konfliktushelyzetek megfelelő kezelése, a közös célok és az közösségi gondolkodás kialakítása, az érzelmi intelligencia fejlesztése, melynek fontos eszköze a vállalati képzés és coaching. Rahman et al. (2020) szerint a munkavállalók jólléte leginkább attól függ, hogy a szervezet, illetve a menedzsment gondoskodik-e a munkavállalók értékeiről, véleményéről és problémáiról. Ha egy cég sikeres akar lenni napjainkban, a vonalbeli vezetőknek tisztában kell lenniük beosztottaik igényeivel. Minél fogékonyabbak ezek iránt és minél többet tesznek kielégítésükért, annál többet kapnak viszonzásul az alkalmazottaktól (Bencsik, 2005).

Kundi et al. (2021) a munkahely stabilitásának fontosságára figyelmeztet, mivel a munkahelyi bizonytalanság negatívan hat a munkavállalók affektív elköteleződésére és a munkával kapcsolatos attitűdjeire. Azok a munkavállalók, akik bizonytalannak érzik foglalkoztatásukat, nagyobb hajlandóságot mutatnak a munkahelyváltásra, ezért a szervezeteknek törekedniük kell a leépítések, elbocsátások és más típusú strukturális változások elkerülésére.

A munkavállalók elégedettsége és elköteleződése szempontjából rendkívül fontos az önálló munkavégzés, és az autonómia szerepe, azaz, hogy a dolgozó fel legyen hatalmazva, legyen hatásköre, hogy ő dönthesse meghatározott kereteken belül. A vezetőknek lehetőséget kell tehát biztosítani a dolgozónak, hogy képességeit kihasználja, nem csak a feladatot, hanem a felelősséget is delegálnia kell.

A felhatalmazó vezetés magasabb szintű fizikai és pszichológiai jóllétet eredményez, növeli a munkavállalók szubjektív karrierelégedettségét és a személy-környezet (munkahely) illeszkedését. Minél inkább támogatják a munkavállalókat abban, hogy kihívásokat keressenek, önálló döntéseket hozzanak, a munkavállalók is annál magasabb hatékonysággal fogják erőforrásaikat kihasználni. (Gelencsér et al., 2021). Ezt erősíti meg Balogh et al. (2012) tanulmánya, melyben azt vizsgálja, hogy az egyetemi hallgatók milyen szervezeti kultúrában szeretnének dolgozni. A megkérdezett hallgatók nagy többsége (75,7%) a klán típusú szervezeti kultúrával rendelkező munkahelyen szeretne tanulmányai befejezése után dolgozni, míg a legkevésbé (5,7%) a hierarchiatípusúban. A piac (9,2%) és adhokrácia (9,4%) típus között nem volt lényeges különbség, ezeket azonban a hierarchiatípusnál nagyobb arányban választanák a hallgatók, és ez a sorrend nem változik sem a nem, sem az életkor függvényében.

"A klánkultúra alapfeltevése, hogy a környezet változása csapatmunkával és a munkavállalók képzésével szabályozható leginkább. A klánkultúrájú szervezet egy barátságos munkahely, olyan, mint egy nagy család. A szervezet vezetőjét mentornak tekintik, aki bizonyos esetekben „szülőként” gondoskodó személyként viselkedik. A klánkultúrájú szervezetben fontosnak tartják a hosszú távú személy- zetjejllesztést, a nyitottságot és a bizalmat." (Balogh et al., 2012)

Több tanulmány is felhívja a figyelmet arra, hogy a juttatások önmagukban nem játszanak akkora szerepet a munkaerőmegtartásban, mint ahogy az gyakran a felszínen látszik. Az viszont egyértelműen hatással van a fluktuációra, ha a javadalmazási- és motivációs rendszer következetlen.

Péter (2018) és Péter et al. (2018) eredményei szerint, a vezető feladata, hogy az intézményben közös értékeket fogadtasson el, amelyeket mindenki képes értelmezni, és amelyek mindnyájuk tevékenységének részévé válhatnak. A jövőkép kialakítása, a megvalósítására irányuló stratégiaalkotás és a szervezet küldetésének tisztázása a vezető szerepének és munkájának kulcselemei. A vezetőnek képesnek kell lennie a közös munkafolyamat irányítására, melynek során megszületnek a közösen elfogadott értékek és a jövőkép. Aboobaker et al. (2019) szerint a munka és a feladatok jellege, értelme és érdekessége, valamint a munkakörnyezet gyakorol legnagyobb hatást a munkavállalók jóllétére. Napjaink egyik legfontosabb vezetői feladata egy olyan munkakörnyezet kialakítása, ahol a munkavállalóknak lehetőségük van arra, hogy pozitív kapcsolatokat alakítsanak ki, megtapasztalják a munkájuk értelmét és célját, valamint összehangolják személyes céljaikat a vállalat érdekeivel. Mindez természetesen nem valósulhat meg olyan szervezeti légkör nélkül, amely elősegíti a személyközi kötődést, illetve a jó közérzet és a munkahelyi maradási szándék kialakulását. A megfelelő munkahelyi környezet kialakításának fontos eleme a megfelelő csapaton belüli, illetve munkatársak közötti kommunikáció, a konfliktushelyzetek megfelelő kezelése, a közös célok és az közösségi gondolkodás kialakítása, az érzelmi intelligencia fejlesztése, melynek fontos eszköze a vállalati képzés és coaching. (Gelencsér et al., 2021). Koon-Ho (2021) arra hívja fel a figyelmet, hogy azokban a szervezetekben, ahol érett, hiteles, és vezetői tekintetben kompetens emberek vannak menedzseri pozícióban, a munkatársak munkahelyi elkötelezettsége magasabb. A vezetőknek tehát kulcsszerepük van a munkavállalók lojalitásának kialakításában. A vezetői kompetencia része pedig a szaktudás, a rátermettség, a stabil értékrend, a következetesség és a beosztottakkal való megfelelő bánásmód. Goleman (2003) is hasonló eredményre jutott, miszerint a vezető egyik legfontosabb feladata olyan légkört teremteni a munkahelyen, amely arra inspirálja a beosztottakat, hogy a lehető legjobb teljesítményt nyújtsák. Az a vezető, aki ezzel az attitűddel vezeti csapatát, elégedettebb és motiváltabb beosztottakat tudhat maga mellett. Mató-Juhász (2021) egyéni és munkáltatói szinten is vizsgálja a felelősséget. Az egyén felelőssége, hogy napi szinten tegyen a testi-lelki-mentális épségéért rekreációs tevékenységekkel; hogy másokat is motiváló, inspiráló, pozitív kommunikációt folytasson mind személyesen, mind pedig az online térben, valamint, hogy ugyanolyan fontos legyen a számára a természeti környezet, illetve a társas kapcsolatok. Munkáltatói szinten a felelős és tudatos magatartást a támogató munkahelyi környezet biztosítása jelenti, azaz a munkáltató balancerként működjön stresszor helyett.

Számos munkahelyen tapasztalható még ma is átszervezés, modellváltás, tulajdonosváltás. Gyakran a megváltozott környezet által a vállalati kultúra is módosul(hat), így tapasztalt munkatársak kerülnek ki a munka világából. A szervezet tagjai számára mintaadónak bizonyulnak az értékes, rutinos, nagy szakmai tudással bíró munkatársak. Amikor eltűnik egy tárgyi eszköz a vállalat egyik irodájából, akkor belső vizsgálat indul, jegyzőkönyv készül, de, ha egy munkavállaló hagyja el a vállalatot az ott megszerzett tudása miatt az intézménynek ez az egyik nagyobb veszteség.

A tudás a vállalat hosszú távú versenyképességének egyik legfontosabb erőforrása és egyben a vállalati vagyon fő része is. Ahogy minden más vagyoni eszköz is szerepel a vállalati leltárban,

így ahhoz, hogy a szervezeti tudás is „bekerülhessen”, első lépésként szisztematikusan fel kell mérni mind a belső mind, pedig a külső tudást. A munkatárs távozása során a cég számára elvész az emberi tudástőke és ezáltal az összes képzési költség is. Ez esetben a humántőke szenved el veszteséget (nyugdíjazás, leépítés, átszervezés után megválnak egy jól képzett munkatárstól), és ekkor látszólag nem történik semmi. A személyes tudás, a szervezeti kultúra a szervezet intellektuális vagyontárgyai, a tudástőke megfoghatatlan kincs. Míg egy irodai számítógép besorolható a tárgyi eszközök közé (érték, amortizáció), addig a tudás az emberek elméjében keletkezik, amelyeket nemcsak dokumentumokban (amelyek nem is képesek visszaadni az adott szakember ismereteit, szakértelmét) őriznek a cégek, hanem a szervezeti rutin részeként, gyakorlati tevékenységekben és normákban beágyazódva jelenik meg (Péter, 2018; Németh et al, 2020).

2. Anyag és módszer

Kutatásomban szeretném bemutatni, hogy egy 35 fős észak-dunántúli vállalatnál az összes munkavállalóra kiterjedő pszicho-szociális kockázat és reziliencia szint felmérés során milyen eredményeket kaptunk. A vizsgálatot 2022 augusztusában és szeptemberében folytattuk, a cég minden dolgozójára kiterjedő, teljes körű mintavételt alkalmaztunk, a minta elemszáma 35 fő volt. Kutatásunk keresztmetszeti kvantitatív és kvalitatív kutatás volt, mely során kérdőíves adatfelvételt végeztünk, melyhez a Koppenhága Pszichoszociális Kockázatértékelő kérdőív 2. verzióját, valamint a Connor—Davidson 25 elemes Reziliencia Skálát használtuk. A kérdőíves adatgyűjtés mellett fókuszcsoporthoz interjúkat is végeztünk, saját szerkesztésű kérdéssorral, 2022 szeptemberében a vállalat telephelyén. Az interjúk során kollégáimmal minden dolgozóval interjúkat készítettünk. A kérdőíves felmérés és az interjúk során vizsgáltuk a munkahelyi követelményeket (mennyiségi elvárás, munkatempó, érzelmi megterhelés), a szervezettel és munkakörrel kapcsolatos faktorokat (kontroll, fejlődési lehetőségek, munka értelmessége, elkötelezettség). Fontos vizsgálati szempont volt az együttműködés és vezetés (előreláthatóság, jutalmazás, munkakör egyértelműsége, szerepkonfliktus, vezetés minősége, támogatás a felettől, támogatás a munkatársaktól, munkahelyi közösség), valamint a munka és magánélet egyensúlya (munkahelyi elégedettség, munka – család konfliktus). Felmérésünk során alkalmazott COPSOC II. kérdőív tartalmazott kérdéseket a bizalmi légkör (vezetés iránti, munkatársak iránti bizalom), az egészség, jóllét (kiegés, stressz, alvászavar), valamint az erőszak – zaklatás témakörökben is. A személyes interjúk segítettek árnyalni, pontosítani a kérdőíves felmérés eredményeit. A kérdőíves adatait IBM SPSS Statistic szoftverrel dolgoztuk fel, a statisztikai próbák során Pearson-féle korrelációt alkalmaztunk, 95% konfidencia intervallum mellett.

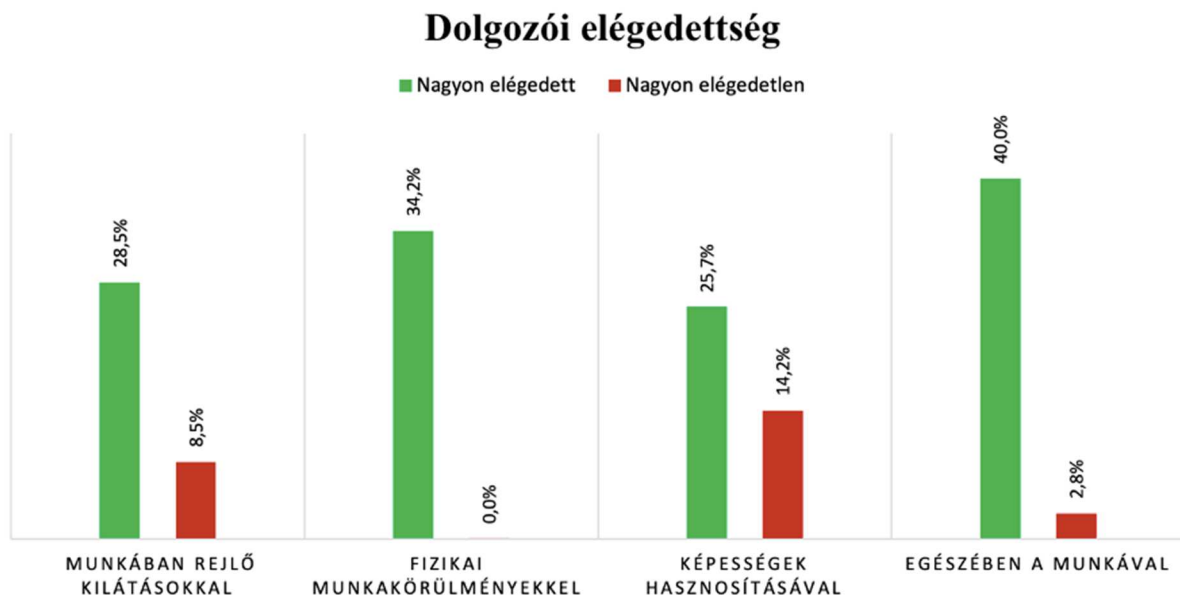
3. Eredmények és értékelésük

A felmérés során nyert adatok alapján a magas kockázat a hatáskör(kontroll) skálán a munkavállalók 37,1 %, munkatempó tekintetében 14,3%, szerepkonfliktus 11,4 % -nál volt

mérhető. A dolgozók 11,4 % érzi úgy, hogy nem kap elegendő támogatást kollégáitól. A kiégésre vonatkozó kérdések elemzésénél a dolgozók 11,4 % számít magas kockázatúnak.

Munka – magánélet egyensúlyát 8,5 % találta nem megfelelőnek, magas stressz szint 8,5 % -nál volt mérhető. Érzelmileg megterhelőnek a válaszadók 5,7 % érzi munkáját, és ugyan ennyien érzik a jutalmazási rendszert nem megfelelőnek. Az elköteleződés, munkatársak iránti bizalom, igazságosság és tisztelet, valamint az alvászavar skálákon a dolgozók 2,8% sorolható magas kockázatú csoportba. Elmondható továbbá, hogy a munkavállalók 14,1% háromnál több skálán is magas kockázati kategóriába volt sorolható.

Vizsgálatunknak az egyik kulcsfontosságú eleme az elégedettség felmérése volt. A cég dolgozói közül a munkában rejlő kilátásokkal, a fizikai munkakörülményekkel, a képességeik hasznosításával, illetve a munka egészével kapcsolatosan nagyon elégedettek, és nagyon elégedetlenek százalékos arányát a teljes létszámhoz viszonyítva az alábbi ábrán foglaltuk össze.

2 ábra: Dolgozók elégedettsége a teljes létszámhoz viszonyítva (saját szerkesztés)

Az adatokból megállapítható, hogy a leginkább fejlesztendő terület a dolgozók képességeinek kihasználása, mert a munkavállalók mindösszesen 25,7% -a értékelte úgy, hogy teljes mértékben elégedett azzal, ahogy a cég kihasználja a képességeit, viszont az ezzel kifejezetten elégedetlenek aránya is itt volt a legmagasabb, 14,2%. A másik fontosnak tartott vizsgálati terület a reziliencia volt. Valószínűsíthetően reziliens személyiségtípusba a dolgozók 40% tartozik, a normál tartomány alatti értékeket mindössze két dolgozónál mértünk.

A vizsgált cég esetében a legjelentősebb kockázati tényező a hatáskör, kontroll érzete volt. A munkavállalók több mint egyharmada úgy érzi, nincs megfelelő ráhatása arra, hogy kivel, mennyi munkát végezzen és azt hogyan tegye. Azonban figyelniük kell az olyan önmagában is jelentős rizikófaktorokra, mint a kiégés, stressz és alvászavar, illetve arra, hogy egyéni szinten igenis jelentős problémákat okozhatnak hosszú távon ezek a problémák, amelyek céges

szinten legelőször a kulcspozíciókat betöltők esetében megjelenő kockázati tényezőkön keresztül hatnak.

A különböző változók közti kapcsolatot vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a vizsgált populációban a reziliencia és elégedettség között szignifikáns ($p=0,014$) közepesen erős ($r=0,41$) korreláció mérhető. Az elégedettség és igazságosság között szignifikáns ($p < 0,001$), erős ($r = 0,75$) korreláció mutatkozott. Az elégedettség és a vezetővel szembeni bizalom között szignifikáns ($p < 0,001$), erős ($r = 0,72$) korrelációt találtunk. Az elégedettség és a vezetőtől tapasztalt támogatás között szignifikáns ($p < 0,001$), közepesen erős ($r = 0,64$) korreláció található. Az elégedettség kapcsolata a vezetés minőségével szignifikáns ($p < 0,001$) és közepesen erős korrelációt ($r = 0,67$), az elégedettség és hatáskör/kontroll között szintén szignifikáns ($P=0,005$) és közepesen erős ($r = 0,47$) korrelációt mutatott.

Az eredmények az alacsony elemszám miatt nem alkalmasak nagy populációra vonatkoztatható következtetések levonására, azonban jelen mintában rámutattak, hogy a reziliencia, illetve a vezetés minősége jelentős mértékben befolyásolhatja a dolgozói elégedettséget, ami a vállalat stabil működésének és versenyképességének egy kulcsfontosságú eleme. Ezen megállapítások kiindulási elemei lehetnek egy átfogóbb, nagyobb elemszámú kutatásnak.

3. Következtetések, javaslatok

Számos kutatás alátámasztja, hogy a munkavállalók jóllétének, elégedettségének megteremtése pozitívan hat a vállalatok eredményességére, mivel a költségek csökkenésén túlmenően hozzájárul az eredményes szervezeti együttműködéshez, mérsékeli a munkavállalók hiányzását és a fluktuációt, erősíti a munkahelyi elköteleződést és a szervezet munkaerő-megtartási képességét. Mind a primer, mind a szekunder kutatás megerősíti azt a hipotézist, miszerint a munkavállalói jóllétet befolyásoló tényezőkre a legnagyobb hatással a vezető van, mivel elsősorban az ő feladata a vállalati menedzsmentgyakorlatok hozzáillesztése a munkatársak igényeihez, a munkavállalói jóllét és elégedettség, valamint a fenntartható, hatékony és motivált foglalkoztatás feltételeinek megteremtése, a szervezeti célok és víziók hatékony kommunikálása, a munkatársak szaktudásának és csapatkohéziójának fejlesztése. Rendkívül fontos ezért a vezetői készségek folyamatos fejlesztése, a vezetői eszközök tudatos alkalmazásának megvalósítása, melyhez elengedhetetlen a folyamatos képzés és fejlesztés.

Felhasznált irodalom

- Balogh, Á., Bogdány, E., Cserhádi, G., Csizmadia, T., Polák-Weldon, R. (2012). Keresleti-Kínálati Diszharmonia a Szervezeti Kultúra Tükrében. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 43, 40-50 p.
- Bencsik A. (2005): Dolgozói elégedettség: A szervezeti versenyképességet befolyásoló tényező. *Vezetéstudomány*, 36(6), 41–47 p.
- Fritz, P. (2011): Munkahelyi egészségfejlesztés. 276–284 p.
- Gelencsér M.-Végvári B.-Szabó-Szentgróti G. (2022): A munkaerő-megtartás és a well-being kapcsolatának elemzése nemzetközi kutatásokban - szisztematikus irodalmi áttekintés *Vezetéstudomány/Budapest management review* LIII/6 40-51 p.
- Mató-Juhász (2021): Workplace wellbeing, avagy a modern kori munkahely *Recreationcentral* 2021 Tél 36-38 p.

- Németh, K.; Birkner, Z.; Katona, A.; Göllény-Kovács, N.; Bai, A; Balogh, P.; Gabnai, Z.; Péter, E (2020): Can energy be a “local product” again?: Hungarian case study Sustainability 12 : 3 Paper: 1118 , 21 p.
- Péter, Erzsébet (2018): Vezetői lábnyom: A vezető szerepe és a munkaerő motivációs lehetőségei a vállalati kultúrában, Veszprém, Magyarország: Pannon Egyetemi Kiadó, 155 p.
- Péter, E.; Németh, K.; Katona, A.; Göllény-Kovács, N.; Lelkóné Tollár, I (2019): How people in Zala County see security in tourism, Deturope: Central European Journal of tourism and regional development 11: 1 95-116. p.

A turizmus helyzete a visegrádi országokban 2020-2021-ben

Palkovics Krisztina¹- Komáromy Márk¹ - dr. Varga Zoltán²

¹Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Egészségtudományi
Doktori Iskola, Pécs, Vörösmarty u. 4.

²egyetemi adjunktus – Pécsi Tudományegyetem, Egészségbiztosítási Intézet
Zalaegerszeg 8900, Landorhegyi u.33.

e-mailcím: palkovics.krisztina@pte.hu, zoltan.varga@etk.pte.hu

Absztrakt

Elemzésünk célja a Covid-19 világjárvány turizmusra gyakorolt hatásának felmérése a visegrádi országokban. Az elemzéshez használt adatok a KSH és az Eurostat turizmus, vendéglátás körében közölt adatbázisaiból származnak. Elemeztük a vendégek számát, a vendéglátó- és szálláshelyek forgalmát, a turizmusban foglalkoztatottak számát és ezek gazdasági hatását.

Eredményeink azt mutatják, hogy a szobafoglaltság, vendégéjszakák száma jelentősen csökkent mind a 4 országban 2020-ban és 2021 első félévében is. A járvány, illetve a megfékezésére hozott intézkedések miatt jelentősen csökkent az ágazat vendégforgalma, árbevétele, a foglalkoztatottak száma, melynek gazdasági hatásai az államháztartási hiányban is mutatkoztak. Nem csak a turizmusban következtek be változások, a vírus terjedésének megfékezésére hozott intézkedések a turizmushoz kapcsolódó vállalkozásokat is érintették. Remélhetőleg ez a visszaesés a gazdasági válsághoz hasonlóan hamar megszűnik és újra növekedhet a turisztikai ágazat.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A turizmus gazdasági hatása a küldő- és a fogadóterületek gazdaságának jellemzőiben, gazdasági struktúrájában a turizmus fejlődése következtében végbemenő változásokban nyilvánul meg. Növeli a gazdasági teljesítményeket, többletfogyasztást indukál (multiplikátor hatás), pozitív hatást gyakorol a munkaerőpiacra, az ország folyó fizetési mérlegére, növeli a nemzeti vagyont. Kiegyenlítő szerepet tölthet be a területi fejlettségbeli differenciáltságban (Bacsi, 2008). A turizmus hozzájárul az ország bruttó hazai termékéhez (a bruttó nemzeti jövedelemhez), ezáltal az ország gazdasági növekedéséhez. Az érték- és jövedelemtermelésben multiplikátorhatás érvényesül. A turizmus fejlesztésének előnyei sorában kiemelkedő a munkaerőpiacra gyakorolt hatás, közvetlen munkahelyteremtés a turizmus vállalkozásaiban, és közvetetten a turisztikai szervezeteknél. Viszonylag nagy létszámban foglalkoztat az ágazat szakképzettséget nem igénylő munkaerőt, nagy részben szezonálisan (Morvainé-Probald, 2008).

Európa természetföldrajzi szempontból nagyon jó turisztikai látványosságokkal és üdülési lehetőségekkel bír. Éghajlata és felszíne kedvez a nyári üdüléseknek és a téli síturizmusnak is. Kiemelkedőek vízrajzi adottságai. Európában amelyik ország nem rendelkezik tengerparttal, ott a tavi üdülések a meghatározóak, ahogy Magyarországon is. Európa rendkívül gazdag gyógy- és termálvizekben, amit már az ókorban felfedeztek. Társadalomföldrajzi adottságai közül kiemelkedőek a történelmi, építészeti és kulturális emlékei, valamint híres történelmi városai is. A modern turizmus volumenének több mint felét az európai kontinens teszi ki (Gyuricza, 2008; Miczek, 1998). Az Európai térség a nemzetközi turistaforgalom egyik legkedveltebb utazási célpontja, mivel változatos turisztikai kínálatot tud nyújtani és a Schengeni Egyezmény aláírásával megkönnyítették az állampolgárok utazását. Az Európai Unió számos tagországához hasonlóan Magyarország is nagy jelentőséget tulajdonít a turisztikai ágazatok fejlesztésének. Magyarország Európában a kis országok közé tartozik, „Sohasem voltunk és az utóbbi években sem váltunk idegenforgalmi nagyhatalommá, de szerepünk a világ turizmusában sokkal nagyobb, mint az ország területi és lakossági nagyságrendjéből következne” (Czeglédi – Imre, 1989). Nagymennyiségű idegenforgalmi vonzerő áll rendelkezésre az ide látogató turisták számára. Budapest, országunk fővárosa, nem csak a gazdasági, politikai és kulturális élet legfontosabb szereplője, hanem az idegenforgalomban betöltött szerepe is meghatározó. A turizmus a gazdaság legfontosabb ágazata, annak fejlődését jelentősen befolyásoló tényező, azonban nem fix és kiszámítható, nagy hatással van rá a helyi, országos, és a nemzetközi politikai helyzet, ahogy például a 2015-ben indult ellenőrizetlen migráció, vagy ahogy elkerülhetetlenül nagy hatással van rá a napjainkban is zajló Covid-19 járvány. A biztonságérzet fontos tényezővé vált az utazási döntések meghozatala során. Meghatározó, hogy egy állam mennyire tekinthető biztonságosnak.

A magyar turizmus a rendszerváltás idején és azt követően is jelentős átalakuláson ment keresztül. Valamennyi volt szocialista országban rövid időn belül lezajlott a rendszerváltozás, és akik csak tehették, inkább már a nyugati országokba tervezték utazásaikat, hiszen évtizedekig szinte alig utazhattak a „vasfüggönyön” túlra. A beutazó forgalomban korábban jelentős keleti (volt szocialista) országok turistáinak érdeklődése fokozatosan csökkent hazánk iránt. A kelet- és nyugatnémet turisták, családok találkozóhelye sem a Balaton volt már ekkor, hiszen a korábbi NDK-s turisták is szabadon utazhattak az egységes Németország nyugati felébe. A privatizáció, a magánbefektetések nagyon hamar elkezdődtek a turizmus minden területén (Albert, 2010). Gubán szerint a rendszerváltás óta megmaradtak a turizmus ágazat azon problémái, amelyek a magyarországi turizmus erős térbeli és időbeli koncentrációját okozzák. A térbeli probléma alapvetően az, hogy külföldi vendégek több mint 76%-a (2005-ben) a Budapest-Közép-Dunavidék és a Balaton idegenforgalmi régió kereskedelmi szálláshelyein szállt meg. A Nyugat-Dunántúl turisztikai régió adatainak hozzáadásával ez az arány már 85%-os, így a további hat turisztikai régióknak már alig marad valami a külföldi vendégforgalomból. Az időbeli koncentráció a nyári hónapokat jelenti, és a szezonális gondja nem csak a Balatont érinti, hanem az egész országot, kivéve talán néhány gyógyhelyé minősített települést, ahol a gyógyturizmusnak köszönhetően a forgalom szezonális ingadozása kisebb mértékű (Gubán, 2007). A KSH adatait elemezve a térbeli probléma a külföldi vendégek esetén 2015-2019 között közel azonos arányú maradt. (KSH, 2020) A turizmus rendszerében minden biztonságot

befolyásoló tényező egyben az utazási döntést befolyásoló tényező is, egy-egy desztináció kiválasztásának meghatározó elemei a preconcepció és a tapasztalat (Michalkó, 2007).

A 2019. év végén Kínában kitört Covid-19 járvány 2020. március elejére világméretűvé vált, és a hazai gazdasági-társadalmi folyamatokban is óriási zavarokat okozott. A járvány, illetve az annak megfékezésére tett óvintézkedések hatására szinte teljesen leállt a légi közlekedés, visszaesett a turizmus, számos munkahely megszűnt. Az Eurostat adatbázisa alapján az Európai Unióban 2,6%-kal csökkent a gazdaság teljesítménye, ilyen a 2008-as pénzügyi és gazdasági világválság óta nem volt. Az Unió 10 tagállamában volt nagyobb, míg tizenhatban kisebb a GDP volumene az előző év azonos időszakához képest. A magyar gazdaság 2013 óta növekedést tudott felmutatni, ennek üteme 2018-2019-ben Magyarországon volt a legmagasabb az Európai Unió országai közül. Az országok korlátozó intézkedéseket hoztak, amelyek vagy megtiltották, vagy korlátozták az utazásokat. Becslések szerint 2020 tavaszán a Föld népességének 90%-át érintette valamilyen utazási vagy mozgási korlátozás (Gössling et al., 2021). Ilyen korlátozás volt a határok lezárása, a kijárási tilalom, szálláshelyek, vendéglátóhelyek, kulturális intézmények, szórakozóhelyek részletes és teljes bezárása, rendezvények tartásának tilalma. Magyarországon a Kormány 484/2020. (XI.10.) rendelete kimondta, hogy az éttermek vendéget nem fogadhatnak, vendégnek csak az étel elvitele céljából lehet azokban tartózkodni, valamint a szállodák turistákat nem, csak üzleti, gazdasági vagy oktatási célból érkezett vendégeket fogadhatnak, és mindennemű rendezvény megtartása tilos.

A V4 nyári egyetem beszámolója szerint a járvány kitörésének kezdetétől a V4-ek gyorsabban és hatékonyabban cselekedtek, mint nyugati szomszédaik, és a gazdasági hatások sem voltak annyira drámaiak, mint ahogy azt a szakértők előre jelezték. A járvány azonban mégis komoly erőpróba elé állította a régiót a közélet különböző területein és a V4-es országoknak egyesíteni kell az erejüket, hogy megteremthessék a megszokott körülményekhez való visszatérés feltételeit (Konrad-Adenauer-Stiftung, 2022).

A 2020-as év nagyon vegyes eredményeket hozott a gasztronómia területén. Rengeteg olyan vendéglátóhely van, amely kivár, szünetelteti tevékenységét, és a járvány elmúltával szándékozik újra talpra állni. Hogy ez mennyiben sikerül nekik, az a jelen helyzetből megítélve teljesen bizonytalan. Előre nem látható azon éttermek jövőbeli sorsa sem, amelyek jelenleg ugyan „takaréklángon” működnek, de biztos tartalékot, jelentős bevételt nem tudnak biztosítani maguknak (Varga et al., 2021).

„Azt könnyen kijelenthetjük, hogy a közművelődési intézmények látogatottsága alapján továbbra is a kultúra egyik legfontosabb és legkönnyebben elérhető feladatellátója, hiszen minden kitöltő óriási látogatószámokkal dolgozik. Kiemelten érdekes ez az adat a közösségi tér formájával párhuzamba állítva, hiszen a kisebb, civil szervezetek is többes látogatói forgalmakat bonyolítanak le évente, míg a nagyobb, több kiszolgálóhelységgel rendelkező szervezetek bőven 100-200 ezres átlagokat produkálnak. A koronavírus megjelenése a 2020-as évben ezeket a számokat jelentősen alakította át. Minden résztvevő ország adataiból az olvasható ki, hogy a konstans zárást minimum 50%-os visszaesés, de Magyarországon ennél is nagyobb, 50-60%-os csökkenés figyelhető meg. Ugyanakkor a látogatószámot erőteljesen tudta kompenzálni az online megtekintések száma. Azon szervezetek, amelyek gyorsan tudtak

reagálni a hirtelen jött igényre a social media felületeken megtekinthető tartalmakra, azok komoly eléréseket tudtak produkálni” (Budapest Művelődési Központ et al., 2021).

Magyarország bruttó hazai terméke 2020. III. negyedévében a KSH által közölt adatok szerint 4,7%-kal csökkent az előző év azonos időszakához viszonyítva, míg az előző negyedévhez képest 11,3%-kal nőtt. A nemzetgazdaság teljesítménye az előző év azonos időszakához viszonyítva az első három negyedévében összesen 5,6%-kal csökkent. Ugyanez a mutató az Eurostat által közölt adatok szerint az Európai Unió vonatkozásában 2020. III. negyedévére tekintve 2,8 %-kal csökkent az előző év azonos időszakához viszonyítva, míg az előző negyedévhez képest 10,97 %-kal csökkent (Palkovics – Varga, 2021).

A 2008-as gazdasági válság hatását vizsgálta Tóth Géza és Dávid Lóránt Észak-Magyarországon, ahol a válság hatása lassabban jelentkezett. A Magyar Turizmus Zrt. a turisztikai ágazatra történő hatását vizsgálta egész Magyarország gazdaságát illetően, mely során megállapították, hogy 2008 novemberére a szállodaipar megelőző évtizedének egyik legrosszabb hónapja volt, melyet 2009-ben újabb csökkenés követett és csak ezután kezdett ismét növekedni és 2011-ben zártak végül jó eredménnyel a szállodák (Tóth – Dávid, 2010; Magyar Turizmus Zrt., 2013).

Zenker és Kock (2020) egyértelműen megfogalmazta, hogy a Covid-19 járvány mély nyomokat hagyhat a turisták gondolkodásában és érzéseiben, és megváltoztathatja a turisták utazási módját, mely több annál, hogy az utazók és foglalások száma csökkenést mutat (Zenker – Kock, 2020). A sikeres vállalati működés és a piacorientáció egyik vezérfonala a feltárt vevői igény kielégítése. A turisták éves szinten többször utaznak, több élményt is keresve, de utazásaik hossza ezáltal lerövidül. Utazásaik során új élményekre vágnak, keresik az egyedit, a különlegeset. A szállodákkal szemben támasztott legfontosabb elvárásuk a kognitív értékek megléte, mely elsősorban a szobák tisztaságára vonatkozik és csak ezt követik az egyéb értékdimenziók, mint a vendégszeretet, relaxáció, gasztronómiai élmények (Kulcsár - Grotte, 2018). A turizmusbiztonság problematikája rendkívül sokrétű. A járványok szorongást okoznak a potenciális utazókban, a biztonságérzet hiánya pedig akkor is visszaveti a turisztikai keresletet, ha a határok nincsenek lezárva és az adott utazók diszkrecionális jövedelme nem csökkent (Keller – Tóth-Kaszás, 2020). A külföldiek a magyarországi közbiztonságot, valamint az élelmiszerbiztonságot és a tömegközlekedés biztonságát pozitívabban értékelték, míg a rendezvények és a gépjárművel történő közúti közlekedés biztonságát negatívabban (Rácz, 2019). Egy másik kutatásban a megkérdezett válaszadók legnagyobb csoportjának utazási döntéseinél a biztonság kérdése volt a legfontosabb, a döntéshozatal során a megkérdezettek számára fontos volt, hogy az adott ország biztonságos-e (Csapó – Törőcsik, 2019). Mindez még a járványt megelőző időkben lezajlott kutatás eredménye, a koronavírus alatt is igazolódott azonban, hogy megerősödik a turisták részéről a biztonság iránti igény, mely megmutatkozik a higiénia és a fizikai távolságtartás vonatkozásában is. A turisztikai szolgáltatóknak nagy hangsúlyt kell fektetni a foglalások rugalmasabb feltételeinek biztosítására (Csapó – Törőcsik, 2020).

A munkavállalói oldalról nézve komoly kihívást fog jelenteni az is, hogy többen kiábrándultak a turizmusból: 2020 tavasza óta más iparágban helyezkedtek el, és nem is kívánnak visszatérni egy olyan területre, amely ilyen mértékű kiszolgáltatottságról tett tanúbizonyságot 2020-ban. Fontos kérdés lesz, hogy azon szolgáltatók, akik a Covid-19 járványt, mint válságot megélték, egyáltalán talpra tudnak-e állni, és ha igen, mit tanultak mindebből (Kovács és társai, 2021). A válságkezelési stratégia szempontjából a szervezettek nagyjából két csoportra oszthatók. Egy jelen-több csoportot képviselnek azok, akik átmeneti időszakként tekintenek a pandémia okozta lezárásokra, és a fenntartást, túlélést tekintik célnak, míg a szervezetek kisebb csoportja lehetőségként próbálja megélni az időszakot és új stratégiát kidolgozva, a kommunikációs csatornákat fejlesztve és képzeteket támogatva újrapozicionálja a desztinációt (Nod et al., 2021).

A COVID-19 bebizonyította, hogy ha az embereket nagymértékben érinti a világjárvány, a kormányoknak be kell avatkozniuk (Qiu, 2020). El kell érni, hogy az egyének bízzanak a kormányzati intézkedések szakszerűségében és hatásosságában. A kormányzat feladata, hogy megtalálja az egyensúlyt a jövedelmezőség és az elszabadult tömegturizmus ártalmi között. Az egyének közötti megfelelő távolságot biztosító megoldások, a fertőtlenítés és a személyi higiénia lehetőségei biztosítása, valamint az infekciókontroll nem csak egészségügyi intézményekben való alkalmazása a világjárvány utáni szolgáltatói feladatok követelménye, mindezek az intézkedések azonban a szolgáltatások nagymérvű drágulását fogják eredményezni (Felkai, 2021). Ugyanakkor, ezt a jelenlegi válsághelyzetet úgy is felfoghatjuk, mint egy lehetőséget a fenntarthatóbb turizmus kereteinek kialakítására (Neumanné – Fehérvölgyi, 2020).

Kutatásunk célja az volt, hogy felmérjük a V4 országokban működő szálláshelyek vendégéjszakáinak számát, a szállás- és vendéglátóhelyek forgalmát, ezek változását a Covid-19 járványhelyzet kapcsán és ezáltal a turizmusból foglalkoztatottak arányára, a kormányzati szektor jövedelmi helyzetére mért hatásait.

2. Anyag és módszer

A kutatás során a KSH, valamint az Eurostat által közölt adatok kerültek elemzésre, mely során a turisztikai ágazatból a szálláshelyekre és a vendéglátóhelyekre koncentráltunk. A kutatás egy kvantitatív, leíró jellegű kutatás, melynek során teljeskörű adatelemzést végeztünk az adatbázisokból leválogatott adatokból. Az elmúlt éveket tekintve kiinduló adatnak a 2015. év adatait vettük, a változásokat tehát a 2015. évtől vizsgáltuk, míg a 2020. évre vonatkozóan a Covid-19 hatására is bekövetkező változások megállapítására a 2019. év megfelelő időszakának adatait vettük alapul. Az elemzés során vizsgáltuk a szállodák vendég érkezéseinek számát, a külföldi-belföldi vendégek számát és arányát, a szállás és vendéglátóhelyek forgalmát és a turizmusból foglalkoztatottak számát.

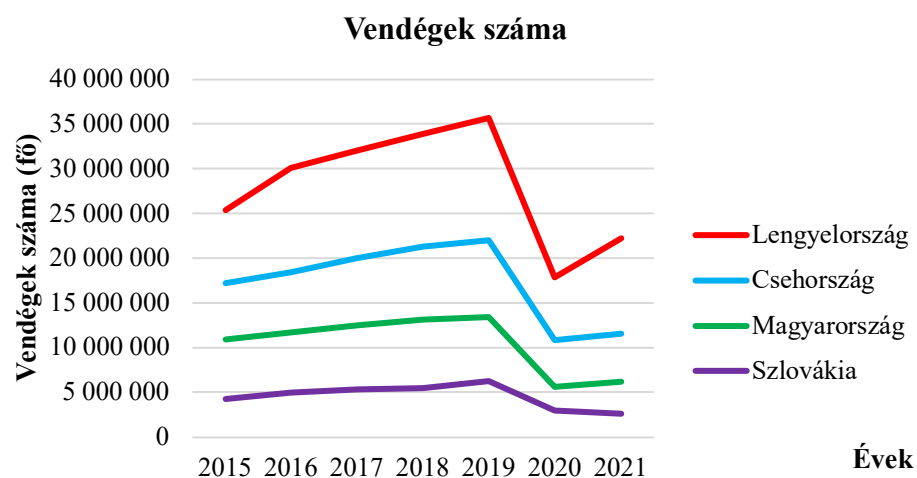
Az elemzés első lépésében az elmúlt 5 évet átfogó időszakra vonatkozóan elemeztük a vendégek érkezésének számát, melynek elemzése során külön kitértünk a belföldi és a külföldi vendégéjszakák arányának meghatározására. Vizsgáltuk a Covid-19 járvány és annak megfékezésére hozott óvintézkedések hatását erre az arányra és összességében a vendégéjszakák számának alakulására.

Ezt követően a vendéglátó- és szálláshelyek forgalmát elemeztük, a forgalmat százalékban elemeztük 2016-tól 2021-ig havi bontásban, ahol a 2015 évi adatok jelentették a 100%-ot. Ezt követően elemeztük a turizmusban foglalkoztatottak számának alakulását. A fenti mutatók gazdasági hatásának következményeként vizsgáltuk az országok költségvetési hiányának és adósságának változását.

3. Eredmények és értékelésük

2019-ben a nemzetközi trendeknek megfelelően turisztikai folyamatok mindegyik országban kedvezően alakultak. A vendégek száma (1. ábra) a 2016-2019. évek során hasonló tendenciát mutatott, 2015-től folyamatosan emelkedett. Legmagasabb értéket ebben az időszakban 2019-ben ért el, 2015-höz képest Csehországban 28%-kal, Magyarországon 23%-kal, Lengyelországban 40%-kal, Szlovákiában pedig 47%-kal volt magasabb. A 2020-as év az ábrán is szemléletesen nagy eltérést mutat, mindenhol az előző évhez képest körülbelül felére esett vissza a vendégek száma, de még 2021-ben is elmaradtak a korábban megszokottól. Habár 2020-hoz képest Szlovákia kivételével növekedett a vendégek érkezése, 2015-höz képest még így is 30-40%-kal volt alacsonyabb a számuk, kivéve Lengyelországot, ahol 2015-höz képest már csak 12%-kal volt kevesebb a vendégszám.

1. ábra: A vendégek száma a visegrádi országokban 2015-2021 között

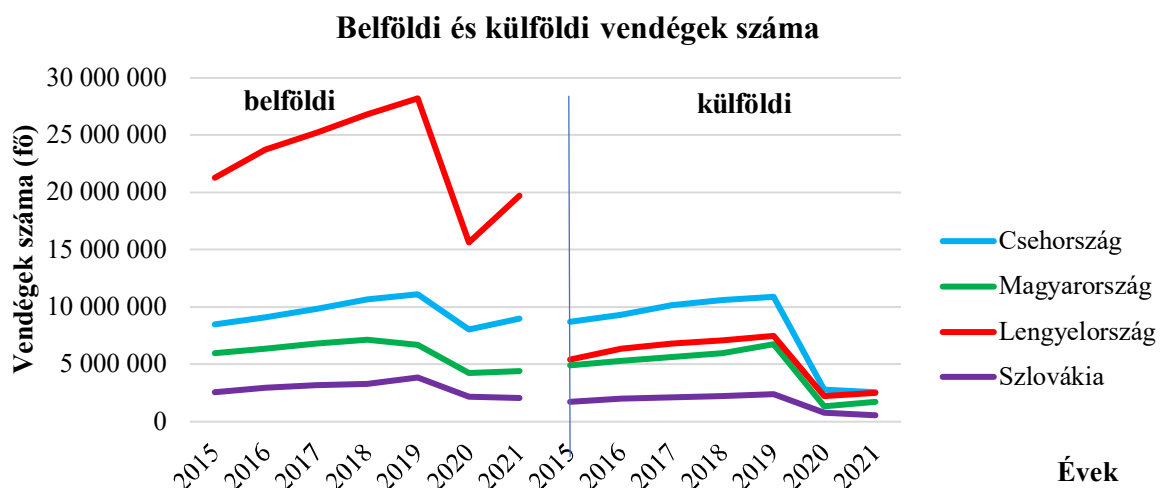
Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján, 2022

Minden ország esetében megfigyelhető volt, hogy a külföldi vendégéjszakák számának visszaesése sokkal jelentősebb volt a belföldi vendégéjszakák számának csökkenésénél.

A *belföldi vendégéjszakák* számszerű növekedésének aránya a korábbi évek során közel azonos ütemű volt az egyes országokban. Legkevésbé Magyarországon (12%), legjobban Szlovákiában (50%) emelkedett. 2020-ban azonban minden visegrádi országban csökkenést mutatott, Csehországban és Szlovákiában 5-15%-kal, Lengyelországban és Magyarországon 25-30%-kal esett vissza a számuk. 2021-ben Szlovákia kivételével mindenhol emelkedett ugyan a belföldi vendégek száma, de amíg Magyarországon csak minimális javulás történt, addig Lengyelországban 2020-hoz képest is 26%-kal nőtt, míg Csehországban a 2015-ös vendégérkezések számát is sikerült felülmúlni.

A *külföldi vendégéjszakák* esetében 2019-ig szintén folyamatos emelkedés volt megfigyelhető mind a négy ország esetén. A 2020-as év Magyarországon hozta a legnagyobb visszaesést, ez 2015-höz képest 72%-os csökkenést jelentett, de a többi országban is 55% feletti volt a változás. 2021-ben azonban Magyarországon emelkedett meg leginkább a külföldi vendégek száma, az előző évhez képest 27%-kal, Lengyelországban is emelkedet (11%-kal), Csehországban és Szlovákiában azonban továbbra is csökkent a külföldről érkező vendégek száma. Noha ez az emelkedés reménykeltő, de 2015-höz képest még így is 55-70%-kal alacsonyabb mindenhol a külföldi érkezések száma.

2. ábra: A külföldi és belföldi vendégek száma a visegrádi országokban 2015-2021 között

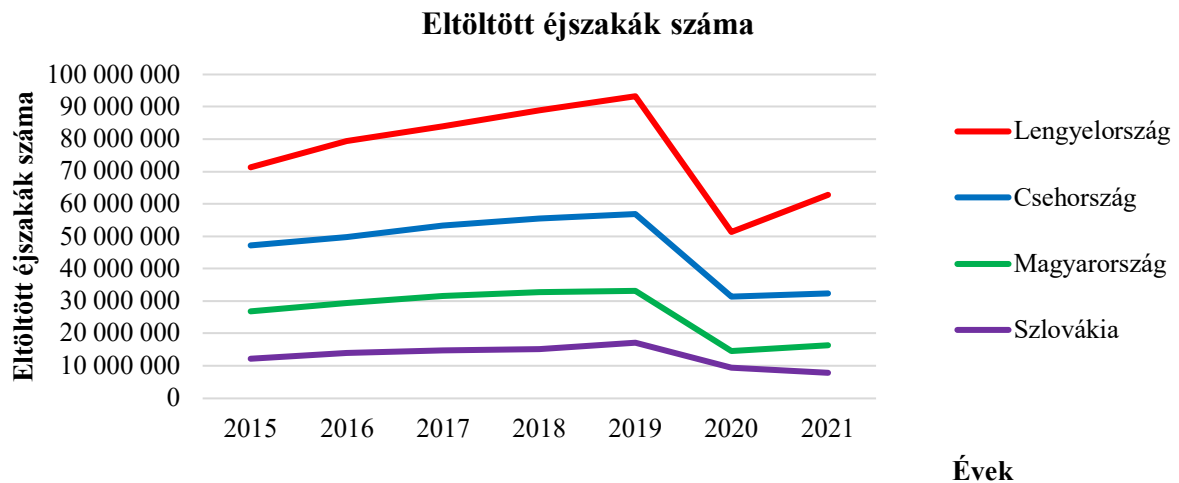

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján, 2022

Az eltöltött éjszakák számát tekintve (3. ábra) egyedül Szlovákia volt az, aki a 2020-as közel 50%-os visszaesést követően még 2021-ben további 16%-os csökkenést mutatott. A többi országban 2021-ben már növekedésnek indult az eltöltött éjszakák száma, Csehországban 3%-

kal, Magyarországon 12%-kal, Lengyelországban 22%-kal nőtt az előző évhez képest. Ez az emelkedés 2015-höz képest Lengyelországban is 12%-kal, a többi országokban pedig 30-40 %-kal volt alacsonyabb.

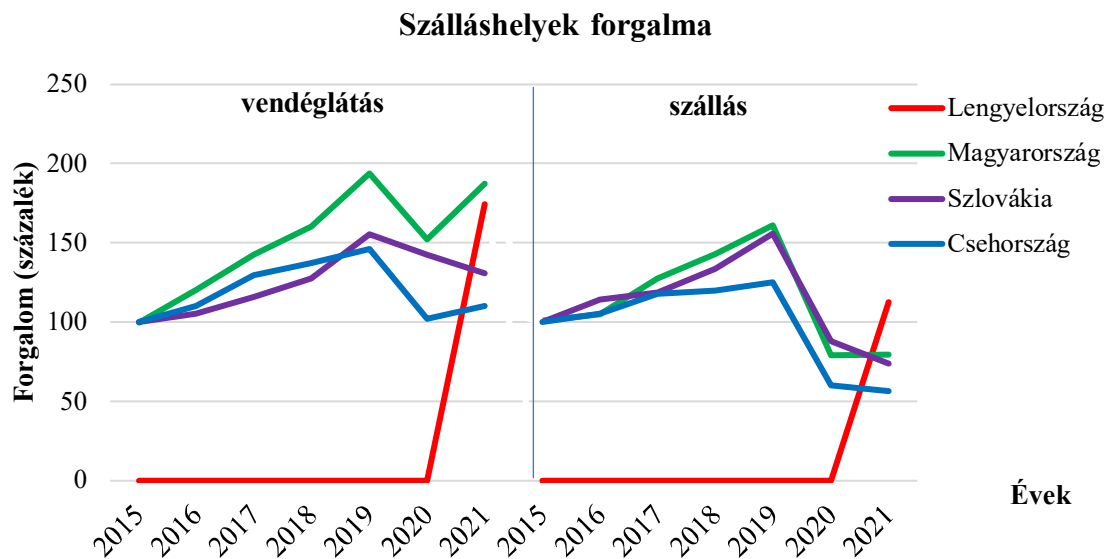
3. ábra: Az eltöltött éjszakák száma a visegrádi országokban 2015-2021 között

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján, 2022

A szállás- és vendéglátóhelyek forgalma esetén is hasonló tendenciát figyeltünk meg (3. ábra). A forgalom az elmúlt évek során különböző mértékben fokozatosan emelkedett. A Covid-19 járvány és annak megfékezésére tett intézkedések miatt azonban a szálláshelyek bezártak, a szállodák turistákat nem fogadhattak, és mindennemű rendezvény megtartása tilos volt, így a szálláshelyek forgalmát tekintve is 2020-ban végig csökkent a forgalom. Lengyelország esetében az adatok 2015-től nem ismertek, azt nem közölték. A többi országban azonban 40-50 %-os csökkenés volt a forgalomban. A vendéglátás esetén kisebb volt a visszaesés, Csehországban 30%, Magyarországon 21%, Szlovákiában pedig csak 8%. 2021-ben a szállásforgalom 2020-hoz képest tovább csökkent, a visszaesés azonban már kisebb mértékű volt, Szlovákiában 15%, Csehországban 6%, Magyarországon pedig már 1% emelkedés történt. A vendéglátóhelyek esetében Szlovákiát leszámítva - ahol 8 %-os forgalom visszaesés volt még 2021-ben is – mindenhol emelkedett a forgalom, sőt Magyarországon már 23%-os emelkedés történt. Tehát a szálláshelyek esetében sokkal nagyobb visszaesés volt tapasztalható a forgalom vonatkozásában, mint a vendéglátóhelyek esetén.

4. ábra: A szálláshelyek forgalma százalékban a visegrádi országokban 2015-2021. között havonta (2015 = 100 %)

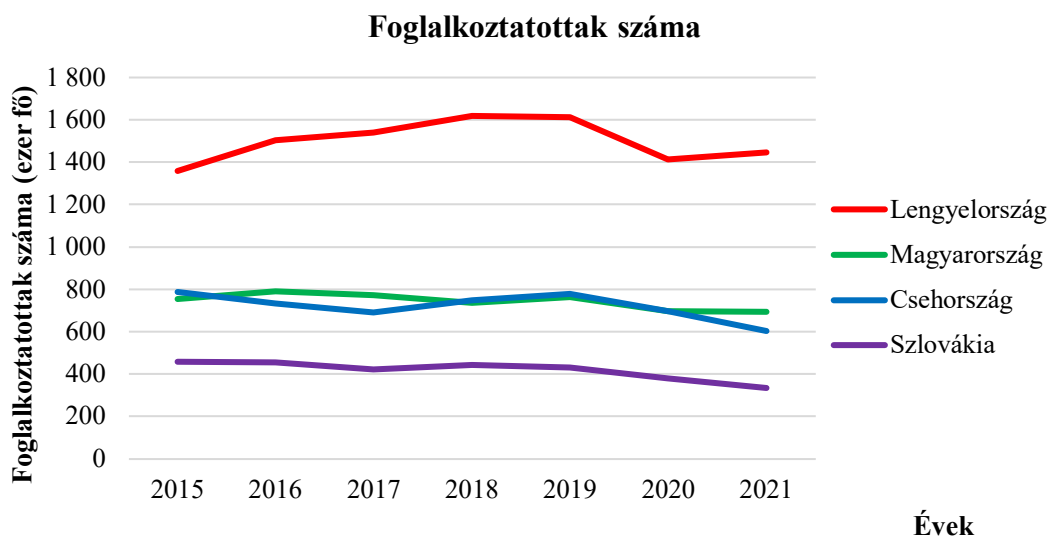

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján, 2022

Az elmúlt években a hazai *vendéglátóhelyek forgalma* is folyamatosan emelkedett. 2016 óta évente átlagosan 10-15%-kal nőtt a forgalom, a Covid-19 járvány és annak megfékezésére tett intézkedések miatt azonban a vendéglátóhelyek bezártak, és a korábbi évek során folyamatosan növekedő vendégszám óriási mértékben lecsökkent. 2020-ban január és február hónapok kivételével egész év során csökkent a forgalom. A legnagyobb visszaesések április, május és december hónapokban voltak tapasztalhatóak. Az előző év azonos időszakához képest Magyarországon áprilisban 74%-kal, májusban 50%-kal, decemberben 52%-kal csökkent a forgalom.

A *szálláshelyeken foglalkoztatottak számában* (5. ábra) a korábbi évek során már nem volt megfigyelhető tendencia. Míg Csehország esetében a megfigyelési időszakban különböző mértékben, de minden évben csökkent, vagy csak kis mértékben nőtt a turizmusban foglalkoztatottak száma, mely 2015-höz képest egyre kevesebb főt jelentett. Magyarországon, Lengyelországban és Szlovákiában is változóan alakult ez a szám, némely évben emelkedés, másik évben csökkenés volt megfigyelhető. 2020-ban azonban minden országban nagyobb visszaesés történt Magyarországot kivéve mindenhol 10%-nál nagyobb csökkenés volt. 2021-ben ez a foglalkoztatottsági visszaesés már csak Csehországban és Szlovákiában folytatódott, Magyarországon nem csökkent tovább, Lengyelországban pedig minimálisan 2,5%-kal emelkedett is.

5. ábra: A turizmusban foglalkoztatottak száma a visegrádi országokban 2015-2021. között
(ezer fő)

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján, 2022

4. Következtetések, javaslatok

A járvány hatására nem csak a turizmusban következtek be változások, a vírus terjedésének megfékezésére hozott intézkedések a turizmushoz kapcsolódó vállalkozásokat is érintették, hiszen a szállásdíjbevételek mellett az utazásokhoz kapcsolódó egyéb költségek is elmaradtak, a turizmusra épülő vállalkozások is működési problémákkal küszködtek.

Tanulmányunk célja az volt, hogy meghatározzuk a Covid-19 járvány, illetve a megfékezésére tett intézkedések hatását a turisztikai ágazatra. Minden elemzett mutatószámunk azt mutatta, hogy az elmúlt években a turizmus volumene folyamatosan emelkedett. Valamennyi vizsgált mutatószám esetén minden megfigyelt országban 2019-ig folyamatos emelkedés történt. A külföldi és belföldi vendégéjszakák arányának alakulásában különbségek alakultak ki, mely elsősorban a határzár következményeként alakulhatott így. Mindkét mutatószám azt mutatta, hogy még a 2020-as legmagasabb vendégéjszakák értéke is messze elmaradt a korábbi évek értékétől. A vendéglátóhelyek forgalma és a kereskedelmi szálláshelyek összes bruttó árbevétele is jelentősen elmaradt a korábbi, 2019-es évtől.

A magyarországi forgalomra nagy hatással volt a Kormány 2020. november 10. napján kiadott rendelete, mely kimondta, hogy az éttermek vendégeket nem fogadhatnak, vendégeknek ott csak az étel elvitele céljából lehet tartózkodni, valamint a szállodák turistákat nem, csak üzleti, gazdasági vagy oktatási célból érkezett vendégeket fogadhatnak, és mindennemű rendezvény megtartása tilos. Mindkét mutató esetében nagyobb fokú csökkenés volt kimutatható ebben az időszakban. Az Európai Unióban is hasonlóképp alakult a forgalom, hisz az Európai Unió

országokban is szigorítások voltak érvényben. Kutatásunkban a kereskedelmi szálláshelyekre vonatkozó adatokat elemeztük. Az üzleti célú szálláshelyekre vonatkozó adatokat nem vizsgáltuk, mivel ezek csak korlátozottan álltak rendelkezésre. A novemberi kormányrendelet után az üzleti szálláshelyekre vonatkozó adatok elemzése azonban érdekes eredményeket mutathat.

A 2020-as év a szálláshely-szolgáltatást és vendéglátás ágazatot viselte meg leginkább, hisz a pandémia miatt teljesítményük közel 60%-kal esett vissza az előző évhez képest, melyben nagy szerepe volt a Kormány által hozott rendeletnek, hisz a szállodák, fürdők, éttermek, kulturális intézmények ezáltal zárva voltak.

Az elemzett mutatószámok alakulásának további gazdasági hatásai is voltak. Ahogy azt Palkovics-Varga (2021) elemezte, Magyarország bruttó hazai terméke 2020. III. negyedévében 4,7%-kal csökkent az előző év azonos időszakához viszonyítva. További gondot okoz, hogy a 2020. évi bevétel kiesések a Kormány 2020. november 10-i határozatával szinte a 0-ra estek vissza és a 2021-es év elején is tartottak. 2021. március 27-től kezdődően kezdett csak a Magyar Kormány a védelmi intézkedések feloldásába 6 fokozatban.

Rácz Attila (2019) és Csapó - Törőcsik (2019, 2020) is megállapították kutatásaik során, hogy turizmus során fontos a biztonság kérdése a vendégek számára, mely a koronavírus járvány megjelenésével csak fokozódott és megerősödött a turisták biztonság iránti igénye a higiénia és a fizikai távolságtartás vonatkozásában. A turizmus résztvevői számára tehát a biztonság mindig is fontos szerepet játszott az utazási döntéseik meghozatala során. Ez csak fokozódott, illetve a biztonság, mint fogalom is mást takar a jelenlegi járványhelyzetben. A koronavírus terjedésének megakadályozását követően is nagy figyelmet kell fordítani a magas szintű vendégélmény biztosítására, de csökkentett számú, illetve intenzitású kapcsolatok megvalósításával. A belföldi turizmus fejlesztését, támogatását kellene előtérbe helyezni, hisz a magyarországi szállodaiparnak és az egész turisztikai ágazatnak a gazdasági válságnál is nagyobb válságot kell átvészelnie.

Ahogy azt Tóth - Dávid (2010), valamint a Magyar Turizmus Zrt. (2013) a gazdasági válság hatásának vizsgálatakor megállapította, hogy Magyarországon a gazdasági válság lassan jelentkezett, és a válságot követő harmadik évben már jó eredménnyel zártak a szállodák. Ezzel ellentétben a Covid-19 hatása azonnal jelentkezett a magyar turizmus eredményeiben is. Remélhetőleg a kialakult vírushelyzet hatására bekövetkezett visszaesés is a gazdasági válsághoz hasonlóan hamar megszűnik és újra növekedést tudhat magáénak a turisztikai ágazat.

Felhasznált irodalom

- Albert T. A. (2010): Szállodaiparunk fejlődése a rendszerváltástól napjainkig. „Útkeresés a gazdasági válság nyomán”. Mór: V. KHEOPS Tudományos Konferencia kiadványa; 316-326. p.
- Bacsi Zs. (2008): A turizmus társadalmi gazdasági alapjai, Előadás sorozat Pannon Egyetem GK Keszthely, (Internet) <https://www.georgikon.hu/tanszekek/agrargaz/Tananyagok/BACSI/BACSI%20TAN%20WINTER/TurTGA> (Letöltve: 2021. március 22.)

- Budapesti Művelődési Központ – Malopolski Instytut Kultury – RÉV – Magyar Kultúra Háza - Sumperk (2021): Egy lépéssel közelebb – közösségi kultúra a V4 országokban, Budapest, <http://www.bmknet.hu/kozmuvelodesi-szakmai-informaciok/10126-egy-lepessel-kozelebb-kulturalis-kutatas-a-v4-orzagaiban> (Letöltve: 2022. augusztus 10.)
- Czeglédi J. – Imre J. (1989): Turizmus itthon és külföldön – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 376.p.
- Csapó J. – Törőcsik M. (2020): A turizmus jövője, a nemzetközi és hazai turizmus legújabb trendjeinek elemzése elméleti és gyakorlati megközelítésben, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 1-66. p.
- Csapó J. – Törőcsik M. (2019): Turizmus és biztonság: a magyar lakosság utazási szokásaihoz köthető, biztonsággal kapcsolatos attitűdök reprezentatív vizsgálata. *Turizmus Bulletin*, XIX. évf. 3. sz., 13-20. p.
- Felkai P. (2021): Hogyan utazzunk a COVID járvány után? *Turizmus Bulletin*, XXI. évf. 1. sz., 44-49. p.
- Gössling, S. – Scott, D. – Hall, M. C. (2021): Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19., *Journal of Sustainable Tourism* 29(1): 1-20. p., DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gubán P. (2007): A rurális térségek turizmus fejlesztésének előnyei. In: Gubán P. (szerk.): Turizmus a nemzetgazdaságban, Konferencia kötet, Pécsi Tudományegyetem, Illyés Gyula Főiskolai Kar; 23-44. p.
- Gyuricza L. (2009): A turizmus nemzetközi földrajza – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 319. p.
- Keller K. – Tóth-Kaszás N. (2020): A koronavírus-járvány észlelése és hatásai a hazai turisztikai szolgáltatók körében. In: Kovács, L. (szerk.): Globális kihívás – lokális válaszok. Savaria University Press, Szombathely, 51-64. p.
- Konrad-Adenauer-Stiftung (2022): <https://www.kas.de/hu/web/ungarn/veranstaltungsberichte/detail/-/content/a-visegrad-negyek-a-koronavirus-utan> (Letöltve: 2022. augusztus 10.)
- Kovács L. – Keller K. – Tóth-Kaszás N. – Szőke V. (2021): A Covid19-járvány hatása egyes turisztikai szolgáltatók működésére: azonnali válaszok és megoldások, TVT Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok VI. évfolyam 2. szám, 6-24. p. (DOI: 10.15170/TVT.2021.06.02.01)
- KSH (2020): *A szállodák vendégforgalma megye és régió szerint*, https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0035.html (Letöltve: 2021. december 20.)
- Kulcsár N. – Grotte J. (2018): Mit várunk a szállodáktól? – avagy a legmeghatározóbb fogyasztói szegmens számára értéket jelentő tényezők a szállodákban. *Turizmus Bulletin*, XVII. évf. 3. sz., 4-14. p.
- Magyar Turizmus Zrt. (2013): Utazások a válság után – az európai turizmus alakulása 2008 és 2013 között. *Turizmus Bulletin*, XV. évf. 2. sz., 53-57. p.
- Michalkó G. (2007): A turizmuselmélet alapjai. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár
- Miczek Gy. (1998): Idegenforgalmi földrajz – KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 239. p.
- Morvainé Lovas E. – Probald Á. (2008): A turizmus és vendéglátás, közösségi étkeztetés munka-helyteremtő képességének lehetőségei, KSH, Budapest, 1-109. p.
- Neumanné Virág I. – Fehérvölgyi B. (2021): A Covid-19 hatása a turizmusra és a klímaváltozásra, In: Mezőfi N. – Németh K. – Péter E. – Püspök K. (szerk.): V. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet, Pannon Egyetem, Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, 205-220. p.
- Nod G. – Mókusné P. A. – Aubert A. (2021): Kispadra ültetett desztinációmenedzsment a pandémia félidejében(?), in *Turizmus Bulletin*, XXI. évf. 2. sz., pp. 43-54. p.

- Palkovics K. – Varga Z. (2021): Turisztikai ágazat hatása a nyugdíjrendszer alakulására, In: Mezőfi N. – Németh K. – Péter E. – Püspök K. (szerk.): V. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet, Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdasági Egyetemi Központ, 154-165. p.
- Qiu J. (2020): Pandemic risk: Impact, modeling, and transfer, in Risk Manag Insur Review, 293-304. p., DOI: 10.1111/rmir.12160
- Rácz A. (2019): Magyarország orszásképe és a turizmusbiztonsággal kapcsolatos attitűdök empirikus vizsgálata 2018-ban. *Turizmus Bulletin*, XIX. évf. 4. sz., 41-48. p.
- Tóth G. – Dávid L. (2010): A gazdasági-pénzügyi válság hatása az Észak-Magyarország régió turizmusára a szállásdíjbevételek és az alkalmazásban állók száma alapján. *Turizmus Bulletin*, XIV. évf. 1-2. szám, 60-63. p.
- Varga Z. – Csákvári T. – Palkovics K. (2021.): A gasztronómia kihívásai, In: Albert T.A. – Happ É. – Printz-Markó E. (szerk.): „Változó világ, változó turizmus” XI. Nemzetközi Turizmus Konferencia Tanulmánykötet, Széchenyi István Egyetem, Győr, 233-241. p.
- Zenker S. – Kock F. (2020): The coronavirus pandemic - A critical discussion of a tourism research agenda, in *Tourism Management*, Volume 81., DOI: 10.1016/j.tourman.2020.104164

Fenntarthatóság az ökoturizmusban, trendek és kihívások

Dr. Ritecz György¹ – Illyés Noémi² – Dr. Péter Erzsébet³

¹c. egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem – ²PhD hallgató Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola – ³egyetemi docens Pannon Egyetem Nagykanizsa-

Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ

¹ Budapest 1083, Ludovika tér 2,

² 1093 Budapest, Fővám tér 8.

³ Nagykanizsa 8800, Zrínyi utca 18.

e-mailcím: riteczgy@gmail.com, noemi.ilyes@stud.uni-corvinus.hu, peter.erzsebet@pen.uni-pannon.hu

Absztrakt

A változó fogyasztói igények kapcsán, újra „trendi” lett túrázni, amelyet nem csak a közösségi média platformok előretörése, hanem a fenntarthatóságot övező szemléletmód is jelentősen inspirált. Azokat az utazásokat, amelyek célzottan tudásgyarapítás, készség- vagy képességfejlesztés motivációjúak, a hit megerősítését szolgálják, esetleg spirituális indíttatásúak, az önismeretet mélyítik transzformatív utazásoknak nevezzük. Ezen turisztikai élmények boldogabbá, kiegyensúlyozottabbá teszik az egyént, nemcsak a lelki, hanem a mentális egészségének stabilitását is elősegítik, amihez az aktív turizmus hozzájárulhat. Az inspiratív helyekre irányuló transzformatív utazások elősegítése nemcsak a személyiség-, hanem a társadalomlélektan szempontjából is kulcsfontosságú, így a turizmuspolitika látókörébe emelése felettébb kívánatos. Az aktív és ökoturizmuson belül a fenntarthatóság jegyében terjed a „nemutazás” ideológiája, amely a szélesen értelmezett környezetért, a turizmus ökológiai lábnyomának csökkentéséért felelős magatartásban testesül meg. Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a hazai turisztikai központok a kínáló pályázati lehetőségek, milyen hatással vannak az ökoturisztikai fejlesztésekre. Mindezt az aktuális trend és jó példák bemutatásával kívánjuk igazolni.

Bevezetés és irodalmi áttekintés

A természetre irányuló ökoturizmus odafigyel, hogy a turisták a környezetre, kultúrára ne legyenek negatív hatással, jobb esetben hozzájárul a helyi értékek megőrzéséhez is. Az ökoturizmus igen komplex fogalom, amely többet jelent a természetjárásnál, vagy a gyalogos turizmusnál. Világjárvány rávilágított (reményeink szerint), hogy a turizmus fejlődése hatással van az erőforrásokkal való gazdálkodásra, hogy a gazdasági, társadalmi és esztétikai szükségletek kielégíthetők legyenek, ugyanakkor az életvédelmi rendszerek és az ökológiai folyamatok is gondozhatóvá váljanak. A fenntartható turisztikai termékek a helyi környezettel, közösséggel és kultúrával összhangban léteznek, amelyek ennek köszönhetően nem áldozatai, hanem haszonélvezői lesznek a turizmusfejlesztésnek (Halme 2001). A fenntartható turizmus egy olyan menedzsmentmódszer is, amely a természeti és társadalmi erőforrások, a helyi

lakosság és a turisztikai ágazat igényei és szükségletei közötti kapcsolatot jelzi (Sharpley 2000). A megfelelő marketingstratégiák kidolgozása érdekében meg kell határozni a turisztikai célpont kiválasztását befolyásoló tényezőket is. Roman et al. 2020-as cikke különösen a szervezeti, társadalmi, gazdasági és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tényezőkre összpontosít. Venter et al. (2020) által végzett kutatás szerint a pandémia hatással volt a rekreációs tevékenységekre, például a kerékpárutakra. Fontos, hogy a kocogni, túrázni, kerékpározni járók racionális és átgondolt tevékenységet végezzenek, és tartsák be a társadalmi (és természeti) szabályokat. A gyalogosok aktivitása a városi parkokban, a külvárosi erdőkben és a szentélyekben jelentősen megnőtt a pandémia óta, hangsúlyozva a beépített területekkel összefonódó nyílt terekhez való hozzáférés fontosságát. Ez új megvilágításba helyezi a városi természetet, mint a válságoknak ellenálló infrastruktúra értékét.

Kupi-Szemerédi (2021) eredményei szerint, habár a turizmus helyreállítása bizonytalanságokkal terhes, a turisták utazási szokásainak megváltozása egyedülálló lehetőséget kínál a turizmusnak a fenntartható fejlődés elveit tiszteletben tartó helyreállítására, az ökoturizmus szellemiségének erősítésére. Ezzel együtt, nem túlbiztató, hogy a Magyarországon 500 fő bevonásával végzett 2019-es felmérés alapján a megkérdezett turisták úti célválasztásában nem történt jelentős változás. A fő befolyásoló tényezők a biztonság (Mátyás 2015) és a kényelem és a környezeti szempontok voltak.

Az új utazási szokásokat a tudományos közösség is kutatta. Nagyszabású, több országra kiterjedő, többdimenziós kutatást végzett például Pan és Yue (2021), valamint Hodbod et al. (2021), akik öt európai országban végeztek reprezentatív fogyasztói felmérést. Empirikus mintájuk 7500 háztartásból állt, de ők elsősorban a háztartások önbevallása alapján a fogyasztás változásának indokaira összpontosítottak. Eredményeik szerint a természetközeli úti célok iránti preferencia nemcsak a túlszűfolt úti célok elkerülése miatt nőtt, hanem a fenntarthatóság és a természet értékének megbecsülése is egyre nagyobb szerepet játszik a turisták körében.

A tudományos közösség hangsúlyozza, hogy a világjárvány új utakat kínál a turizmus újjáépítéséhez. Niewiadomski (2020) azzal érvel, hogy az átmeneti deglobalizáció példátlan lehetőséget kínál a turizmus fejlődésére a fenntartható fejlődés elveinek tiszteletben tartása mellett. Higgins-Desbiolles (2021) és Värzaru (2021) eredményei szerint a válság tanulságai fenntarthatóbb alapokra helyezhetik a turizmust, és olyan kérdésekre irányíthatják a figyelmet, mint a túlzott turizmus (Ritecz – Suhajda 2022, Mátyás 2022, Michalkó et al., 2022), az éghajlatváltozás és a fejlesztési modellek rendszerszemléletű megközelítése.

Perrya et al. (2021) eredményei szerint a pandémia, mint stresszor arra hívja fel a parkok vezetőit, hogy fordítsanak különös figyelmet a potenciális látogatási ciklusok kritikus időszakára: a tervezés és a várakozás szakaszára. Ez a vizsgálat rávilágít a látogatás előtti biztonsági üzenetek fontosságára, és konkrét példákkal szolgál arra, hogy a szabadtéri rekreációs stratégiák és gyakorlatok keretrendszere hogyan segítheti a parkvezetőket a látogatókezelési kommunikáció és intézkedések célzott kialakításában. Volenec et al. (2021) hangsúlyozták, hogy "a szabadban és az otthonhoz közel". Sokak számára az otthonmaradási parancsok és más szabadidős helyszínek bezárása azt jelentette, hogy a helyi közparkok a pandémiának megfelelő kikapcsolódás és felfrissülés szempontjából kiemelkedő jelentőséget kaptak (Volenec et al. 2021).

A Jóna (2020) féle kutatás szerint a válaszadók 54%-a betartotta a kijárási korlátozást és nem kereste fel kedvenc közösségi terét. Ugyanakkor mindezt elsősorban a vírustól való félelemmel

indokolták. Azok közül viszont, akik kimozdultak, 13%-uk gyakrabban tette, mint korábban, elsősorban a mozgáshiányra hivatkozva.

A turizmuselmélet szempontjából újdonságként felmerül a kérdés: „szükséges-e a fizikai közelség a turistaélmény megszerzéséhez és megtapasztalásához, vagy elég ahhoz, hogy az agyat turista üzemmódba kapcsoljuk?” (Pécsek 2019).

A Turisztikai központok jelentősége az ökoturizmusban

A turisztikai ágazat egyik virágzó és aktív vállalkozásai az ökoturisztikai központok (EC-k) (Hosseini – Paydar, 2021b). Ezeket általában olyan régiókban hozzák létre, amelyekben lehetőség van ökoturisztikai tevékenységek végzésére, és bizonyos szolgáltatásokat nyújtanak a természetalapú turizmus iránt érdeklődő turistáknak. Az EC-k létrehozásának fő célja a monetizáció és a helyi közösségek fejlesztése (Hosseini – Paydar, 2021a). Tekintettel arra, hogy az EC-k egyik ügyfele a nemzetközi turista, így a velük való jobb és megfelelőbb kommunikáció érdekében a turisztikai központok személyzetének folyékonyan kellene beszélnie angolul, illetve a potenciális turisták által beszélt/értett nyelven. A koronavírussal való időbeli egybeesés jó alkalmat biztosíthatott arra, hogy a személyzetük angol nyelvtudását fejlesszék. Emellett az ügyfelek megtartásának és vonzásának egyik fontos kritériuma a turistákkal való megfelelő kommunikáció. Továbbá az emberek növekvő vágya, hogy szabadidejüket természeti területeken töltsék. A turisztikai központok által kínált szolgáltatások egyike a szállás. Ezeket a szálláshelyeket gyakran érintetlen természeti környezetben és vidéki környezetben hozzák létre. Tervezésük során nagyon fontos a környezetvédelmi előírásoknak, a helyi építészetnek és a régió természetes megjelenésének való megfelelés. Ezen szálláshelyek kialakításával együtt a turisták jogainak védelme érdekében szükséges szabványosítási intézkedéseket kell hozni, de még fontosabb betartani és alkotó módon értelmezni a meglévőket.

Az egynapos családi túrák szervezése is a feladataik között szerepel, amelyeket természetesen korlátozott létszámmal az egészségügyi utasítások teljes körű betartásával tartanak. A túra helyszínének megfelelőnek kell lennie a környezetszennyezés minimalizálása és a turista-tömeg kezelése szempontjából. Meg kell jegyezni, hogy e szolgáltatás (egynapos túra) bemutatása nem csak bevételt hoz az EC-k számára, hanem növel(het)i a családtagok boldogság érzetét és vidám hangulatát is, ezeken kívül fokozhatja a turisták és a környezet biztonsági szintjét.

A világvárvány következtében új távlatként nyílt meg az elektronikus ökoturizmus (E-ökoturizmus) fejlesztése is. Az elektronikus turizmus vagy E-turizmus az információ és a kommunikáció digitális birodalmában való jelenlétet jelenti, amely lehetővé teszi a környező (akár távoli) fizikai világból származó audio-, video- és szöveges információk megtekintését. Ez a fajta turizmus az információs és kommunikációs technológián (ICT) alapul. Az e-turizmus olyan eszköz, amely lehetővé teszi a turisták számára, hogy a legrövidebb idő alatt, a legkevesebb eszközzel és költséggel virtuálisan elutazzanak egy adott helyre vagy helyekre, és azonosítsák a kívánt úti cél turisztikai látványosságait és turisztikai kapacitásait. Az E-turista jellemzően azt várja, hogy a turisztikai helyszínre való belépést követően hozzáférjen a kívánt szolgáltatásokhoz és információkhoz az úti célról. Az e-turizmus megjelenése szintén választ

adhat a turizmus egyik legnagyobb kihívására, amely nem más, mint „kipróbálhatóság” problémája. A turizmus egyik jellemző sajátossága, hogy amikor a turista turisztikai terméket választ általában még nem tudja, hogy valójában mi vár rá az adott desztinációban, vagy az adott tevékenység során. Utazási szolgáltatások vásárlásakor csupán egy ígérvénnyel rendelkezik a fogyasztó, hogy az adott helyszín, vagy tevékenység pont ugyanolyan lesz, mint a katalógus lapjain. Az információs és kommunikációs technológia segítségével azonban lehetőség van akár az adott terméket kipróbálni, például VR szemüveg segítségével. Az innovatív, digitális eszközök használata egyre inkább jelen van az utazást megelőző, valamint az utazás alatti időszakokban, azonban a turisztikai élmény fogyasztása jellemzően továbbra is autentikus módon történik (Ilyés 2022). A turisták számára a turisztikai helyszíneken bemutatandó információk közé tartozik a régió földrajzi és éghajlati helyzete, a kommunikációs útvonalak állapota, a történelmi műemlékek, a turisztikai látványosságok bemutatása, valamint a térség turisztikai létesítményeinek minőségi és biztonsági szintje.

Lépések a fenntarthatóság érdekében

A fenntartható turizmus iránti igény már jóval a koronavírus járvány előtt megjelent. Az Egyesült Nemzetek Szervezete már 2005-ben kiadott egy útmutatót a fenntartható turizmusról, amely napjainkig is a Turisztikai Világszervezet fenntartható célú fejlesztéseinek alapjait képezi. Az ENSZ Környezetvédelmi Programja keretében írt iránymutatás a döntéshozókhoz szól, és fenntartható turizmusfejlesztési projektek és politikák létrehozására hívja fel a figyelmet a környezet és a helyi területek túlfogyasztástól és kizsákmányolástól való védelme érdekében (UNEP 2005). Az ENSZ intézményei között konszenzus van az ökoturizmus és a hozzá kapcsolódó tevékenységek meghatározásában. A Nemzetközi Ökoturisztikai Szövetség az alábbi öt fő stratégiai motivációra támaszkodik:

1. A biológiai sokféleség és a turizmus fenntartható kiaknázása, a természeti erőforrások fenntartható hasznosítása.
2. A környezeti ártalmak lehető legnagyobb mértékű csökkentése. A környezeti hatások és a társadalmi-gazdasági környezetre gyakorolt hatás, különösen az éghajlatváltozás tekintetében, energiafogyasztás és a hagyományos kultúrák megtartása.
3. Autonómia és a helyi szereplők tudatos bevonása, különösen a helyi közösségek teljes körű bevonása és az őshonos népesség részvételével.
4. Tudatosságnövelés és ökológiai nevelés az összes szereplők, különösen az utazók és vendéglátóik körében.
5. Fenntartható gazdasági előnyök biztosítása mindenki számára, így gazdasági szereplők számára is (Gheorghe – Iftime 2013).

Az Egyesült Nemzetek Szervezete a 2017-es évet a Fenntartható Turizmusfejlesztés Nemzetközi Événak is nyilvánította, ezzel is ösztönözve a döntéshozókat, hogy járuljanak hozzá az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaihoz.

A fentiekkel összhangban a Turisztikai Világszervezet fenntartható turizmusfejlesztéssel kapcsolatos munkájának fókuszpontjai a következők: a környezet optimális kihasználása, az

egészséges ökológiai folyamatok fenntartása, a befogadó közösségek tisztelete és az életképes gazdasági működés biztosítása (UNWTO 2022).

Az európai ökoturizmus különleges vonzereje a természeti környezettel való közvetlen kapcsolaton alapul, és a kultúrával, amelyhez a fenntartható mezőgazdaság is kapcsolódik. Az idegenforgalomból származó fenntartható mobilitás hozzájárulhat az élet és a környezet minőségének javításához, valamint a turisztikai utazások kisebb környezeti hatásaihoz. Ehhez a turisztikai célpontoknak együtt kell működniük közvetlenül a turisták származási országaival és a turistaközpontokkal. A stratégiai tervezésnek globálisnak kell lennie, és magában kell foglalnia a helyi közösségek prioritásait, értékeit, érdekeit és ismereteit. Ez különösen nehéz mostanság, amikor az antiglobalizációs folyamatok erősödnek.

Hazai aktív- és ökoturisztikai fejlesztések nyomában

Napjainkra az aktív és az ökoturizmus egyre szorosabban összefügg (Péter – Ilyés – Ritecz 2022). Az aktív turizmus fő motivációs tényezője a turizmusban általánosan megszokottakon kívül elsősorban a turista fizikai és pszichikai indítékai, melynek köszönhetően arra ösztönzi magát, hogy szabadidejét valamilyen aktív testmozgással töltsse el. Az aktív turizmuson belül a túrázás, kirándulás, kerékpározás és egyéb szabadidős tevékenységek egyre inkább részei lettek a mindennapi ember életének is, manapság az öltözködéstől az étkezésen át komoly mértékben változtatva az aktív turista életvitelén és életfelfogásán (Buckley 2006, Cater 2005). Csapó (2016) összefoglalója szerint fontos motivációs tényező, illetve vonzerő természetesen maga a természeti környezet, hiszen a turizmus ezen formája főleg „outdoor” végezhető. A rendszer alapját magától értetődően a mozgás és az aktivitás adja, a motivációk közül azonban a természetközelség mellett a kaland, illetve kalandszerű élményszerzés is hasonló mértékben fontos (Tomik 2013). A motivációk kapcsán érdemes még támaszkodni az Európai Bizottság 2014-2015-ben végrehajtott keresletfelmérésére, amelyben összesen 30.101 európai uniós polgárt kérdeztek meg kérdőíves felméréssel az utazási szokásaikról. A megadott válaszok jó része erősen köthető az aktív és az öko turisztikai motivációkhoz, így az első helyen (EU 48%, Magyarország 51%) megadott vízpart természetesen részben vízi sportokra is utalhat, de kiemelkedő a természet szerepének a megadása (EU 31%, Magyarország 39%), illetve a sporttal kapcsolatos események meglátogatásának motivációja is (EU 12%, Magyarország 8%). A természetet leginkább primer motivációnak választók a belgák (55%), a csehek (52%), a litvánok (48%) és a hollandok (43%). A legsportosabb nemzetek is 29%-kal (Cseh Köztársaság), illetve 25%-os (Ausztria) arányban jelezték ezen tevékenységek fontosságát az utazásaik folyamán. A legkevésbé sportos beállítottságúak a ciprusiak (2%), a portugálok (3%), a macedónok (3%) és az olaszok (3%) voltak a kutatási jelentés szerint (European Commission 2015).

Természeti kincseinkből és az adottságokból adódóan hazánkban kiemelt jelentőséggel bír az aktív- és ökoturizmus, gondolhatnánk. A turizmus statisztikái főleg a nemzetközi (24 óránál hosszabb) túrákat jegyzik, melyek magyarországi célpontjai, tevékenységei kevésbé kapcsolódnak az ökoturizmus fogalmkörébe. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában (MTÜ 2021) igaz, hogy számtalan helyen visszaköszön az aktív turizmus szerepe és

lehetőségei, de alapvetően a hazai/belföldi turizmusfejlesztésben. Az újonnan létrehozott 11 turisztikai térség közül Mátra-Bükk egyenesen az ország aktív turisztikai központja elnevezést kapta, hiszen a hegyvidék környezet önmagában is rengeteg lehetőséget biztosít az aktív turisztikai tevékenységek végzésére. Budapesten és a Tokaj-Nyíregyháza turisztikai térségben szintén jelentős az aktív turisztikai termékek megléte. A Magyar Turisztikai Ügynökség tájékoztatása szerint az elkövetkezendő években számos olyan projekt valósulhat meg az országban, amelyek az aktív- és ökoturisztikai kínálat bővítését célozzák. Ez magában foglalja a GINOP 7.2.1-15-ös pályázatot, valamint a VEKOP 4.1.1-15 pályázatokat. Előbbi 15,6 milliárd, utóbbi 10,64 milliárd forintos keretet jelent a turizmus ezen szegmense számára. A pályázatok során megvalósuló fejlesztéseknek köszönhetően lovas, vitorlás, túrakenu, valamint kerékpár útvonalak kerülnek kijelölésre és különböző megállópontok létesülnek. A GINOP 7.1.5-16 pályázat keretében nemzeti parkok komplex turisztikai fejlesztésére kerül sor (MTÜ 2020). Szintén fontos megemlíteni a Téry Ödön Nemzeti Turistaház-fejlesztési Programot is, amely keretén belül 2018-tól közel 100 turistaház, kulcsosház, zárandokház és vízitúra szállás kapott támogatást, amelyek többségében népszerű túraútvonalak (például Országos Kéktúra) mentén találhatóak. Az aktív turisztikai fejlesztésekben jelentős szerepe van az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központnak is (AÖFK). Az AÖFK munkájának köszönhetően reneszánszukat élik a vándortáborok, amelyek maximális résztvevői létszámmal üzemelnek évről évre. A szervezet 2021-es évértékelő kiadványából kiderül, hogy a VíziVándor táborok 152 turnusban, 4200 táborozónak mutatták be a természet szépségeit. 2019-ben elindult az Aktív Települések Program, amely keretében bringapark, mászóterem, vagy éppen korcsolyapálya létesítésére lehetett pályázni. Az AÖFK támogatásával via ferráták és sziklamászó útvonalak újultak meg, ahogyan két Tisza-tavi vízi kilátó is megépült. 2022 februárjában átadásra kerül a Bükki Csillagda is (AÖFK 2021). A kerékpáros forradalom életre hívta a Magyar Kerékpáros Szövetség által megvalósított BalatonBike365 applikációt is. A digitalizációt célzó projekt fejlesztése során első lépésben feltérképezésre került a Balaton környékén, a balatoni kerékpáros körön (206 km) kívüli, mintegy 1200 kilométernyi kerékpárút. Ebből – a biztonsági szempontokat figyelembe véve – végül 800 kilométernyi hálózat adja a BalatonBike 365 applikáció magját. Az útvonal javaslatok mellett az adatbázis szolgáltatókat és látnivalókat is tartalmaz, amelyek miatt érdemes letérni a balatoni bringakörörről. A projekt keretén belül kidolgozásra került a kerékpárosbarát szolgáltatók kritériumrendszere is, amely alapján a különböző turisztikai szolgáltatók feltűntethetik kerékpárosbarát szolgáltatásaik jellemzőit, valamint az adott útszakasz minőségét is ismerteti, mely a kerékpározók biztonsága szempontjából meghatározó (Turizmus.com Magazin 2022). Mindemellett, a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában a fenntarthatóság és a zöld szemlélet is fontos értéket képvisel. Már két alkalommal került megrendezésre a CheckINN GREEN pályázat a Magyar Turisztikai Ügynökség és a Magyar Turisztikai Szövetség Alapítvány gondozásában. A pályázati lehetőség célja a társadalmilag felelősen gondolkodó és cselekvő turisztikai vállalkozások, illetve szervezetek díjazása. A kiírás elsősorban a turizmushoz kapcsolódó kis-, közép- és családi vállalkozásoknak szól, akik már működő, vagy fejlesztés alatt álló olyan környezettudatos projektekkel indulhatnak a megmérettetésen, amelyek a hazai turizmus hosszú távú fenntarthatóságát célozzák meg. Ilyen például a fenntartható beszállítói lánc kialakítása, az energiahatékonysági intézkedések, tervek az ökológiai lábnyom csökkentésére és a zöld turizmus fellendítésére, valamint a helyi kulturális és gasztronómiai hagyományok megőrzésére (Turizmus.com 2020).

Trendek – példák és kihívások hazai környezetben

Tekintettel arra, hogy éghajlatváltozás lesz az egyik legjelentősebb kockázati tényező a betegségek megjelenése és terjedése szempontjából (Interestingengineering 2022) a világon, így a környezetvédelem, az ökoszemlélet a tágabb értelemben vett biztonságunk alapja lehet és kell, hogy az legyen.

Jól érzékelhető, hogy az aktív- és ökoturisztikai termékek egyik fontos jellemzője, hogy természeti kincsekre épülnek, és fontos az őket körülvevő turisztikai infra-, valamint szuprastruktúra fejlettségi szintje. Az erőforrások szűkös rendelkezésre állása és a megközelíthetősége kiemelkedő szereppel bír az aktív- és ökoturisztikai termékek fejlesztésében, amelyet jól példáz a 2021 júniusában átadott Tisza-tavi Fattyúszerkő-kilátó esete (Aktív Magyarország 2021). Az időtálló anyagokból épült kilátó különlegessége, hogy az aktív- és ökoturisták számára kizárólag vízen közelíthető meg. Építtetője a Békatutaj Egyesület, akik a kilátó átadását követően, példamutatóan közösségi finanszírozó kampányba is fogtak a kilátótornyok karbantartási költségeinek fedezésére, hogy az odalátogató turisták még sokáig élvezhessék a Tisza-tavi panorámát. Rögtön kettő is épült a különleges attrakcióból: a másik kilátótorony a Bölömbika-kilátó. Utóbbi, 2021-ben 3346 szavazattal elnyerte az Aktív Magyarország által hirdetett „Év Kilátója” díjat is (Travelo 2021). Mindkét kilátótorony számos elismerésnek és jelentős médiazajnak örvend, nem véletlen, hiszen az épületek különlegessége, hogy csak vízi úton lehet megközelíteni, amihez csónakba, kajakba, kenuba kell szállni, vagy egy SUP-ra pattani. Veszélyt rejt ugyanakkor magában a vízi kilátók kapcsán az, hogy, ha az érdeklődők különböző vízi eszközökkel, -alkalmatosságokkal érkeznek a kilátóhoz és tömeg alakul ki. Az elektromos, vagy motor meghajtással rendelkező eszközök jóval erősebbek és nagyobb hullámokat is verhetnek, mint egy kajak, kenu, vagy éppen a SUP, így a vízi túrázásban kevésbé jártas turista biztonságérzete csökkenhet, amelyre már különböző Internetes beszámolók is utalnak: *“Fattyúszerkőt céloztuk be Innen egyszerűen nem szoktak jönni emberek. Most meg megjelent 40 kajakos. Csak éppen ugyanekkor megjelent balról, a Tisza felől néhány motorcsónak, jobbról, Poroszló felől pedig kábé négy kenu, tíz emberrel láttam, hogy a kilátó kikötőjét teljesen elfoglalták a motorcsónakok. Itt egyszerűen nem lehet kikötni.”* (Részlet a Mivanvelem c. blogról, 2021). Jelen példa jól illusztrálja milyen kihívásokkal kell szembenézni egy szabadon álló, bárki által, bármikor díjmentesen látogatható aktív-és ökoturisztikai attrakciónak a kereslet időbeli és térbeli széthúzása, kiegyenlítése kapcsán. Értelemszerűen, ez esetben a térelméletet itt nehéz alkalmazni, hiszen összesen két ilyen különleges kilátótorony épült a Tisza-tavon, ha már valaki vízi túrázik, nyilvánvalóan szeretné megtekinteni. Az evezés, kajakozás, kenuzás viszont erősen szezonális jellegű, a kereslet feltorlódhat, ráadásul különböző vízi közlekedéssel érkeznek a jártas és nem túl jártas turisták egyaránt. Érdemes ezek biztonsági aspektusait is áttekinteni, és különböző kommunikációs kampányokkal az attrakciók utóéletét is gondozni. Bár az építtetőket a lehető legnemesebb cél vezérelte, ha ilyen esetben a turista nem érzi biztonságban magát a túl sok és eltérő típusú vízi jármű (csónak, kajak, kenu, motorcsónak stb.) miatt, az elrettentő lehet számára és a desztináció turisztikai imázsát is jelentősen ronthatja.

Egy más típusú, de aktív- és ökoturizmusban kiemelkedő példa a Katica tanya, amely működési modelljét tekintve is a fenntarthatóságot célozza meg. Ez esetben az üzemeltetési környezet is fenntartható, amely szemléletformálás kapcsán állhat itt példaként. *“A zsűri döntése alapján a*

CheckINN GREEN 3 millió forintos fődíj díjazottja a Katica Tanya Élmenyközpont, amely Patcán, a Zselicben található. A turisztikai koncepciót úgy álmodták meg, hogy élmenyközpontú, a természet közeli és a hagyományos életmódot felelevenítő, az aktív pihenést elősegítő szolgáltatóként legyenek jelen a turisztikai piacon.” (Turizmus.com 2020). A Katica Tanya 13 hektáron terül el Somogy megyében, a Zselicben. A turisztikai élmenyközpont alapvető értékrendje közé tartozik, hogy alázattal viseltetnek a környezetünk, az állatok és a természet iránt. Hisznek a szemléltető, gyakorlatias „élmenyalapú” és egyben biztonságtudatos tanításban és tanulásban. Az élmenyközpont energiaigényét 2017 óta csakis megújuló energiaforrásból fedezi (hűtés, fűtés, meleg víz, elektromos áramigény). Küldetésük szerint úgy kell gazdálkodjunk a rendelkezésünkre álló természeti erőforrásokkal, hogy aztán később azokból unokáink se szenvedjenek hiányt, mondhatni a létbiztonságuk érdekében. A tanya saját napelembiztosítással, hőgőjtővel rendelkezik, amely 100%-ban fedezi a turisztikai attrakció elektromos áramigényét. Az esővíz mellett, a hulladékot természetesen szelektíven gyűjtik az egész élmenyközpont területén, és egész Európában egyedülálló módon hulladék-törsde is működik a farmon. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a belépőjegy árának egy részét meg lehet fizetni otthonról hozott hulladékkal, például otthonról hozott PET palackkal, üdítő vagy aludobozokkal. A tanyán megtekinthető egy „Fenntartható Földgolyónkért” elnevezésű ház, amely közérthető módon magyarázza el a látogatók számára a fenntartható fejlődés, ökológia lábnyom, megújuló energiaforrások fogalmát. A szerves hulladékot komposztálják, és szürke vízzel takarítanak. Az egyszer használatos poharakból, szívószálakból pedig humuszt készítenek. A fenntartható és öko-tudatos működés mellett, a Katica Tanya évszaknak megfelelő programokkal várja a látogatóit, amely programok mind a természet közeli élmenyeket helyezik középpontba, azzal együtt, hogy a természeti környezet és a turisták biztonsága is maradéktalanul biztosítva legyen. A hely filozófiája, hogy ha a családok náluk töltik az idejüket, legyen kisebb az ökológiai lábnyomuk, mint ha otthon maradtak volna. Nagyon fontos, hogy a Katica Tanyán az élmenyszerzés közben tanulni is tudunk: edukatív jellegű programokkal várják az odalátogatókat, így a gyerekek már egészen kicsi korban szembesülhetnek a környezeti ártalmakkal, és tanulhatnak a fenntartható fejlődés és a direkt és tágabb értelmű biztonság fontosságáról. Így, a jövő generációja már egészen kicsi korban találkozhat a fenntartható fejlődés alapgondolataival, fontosságával és szükségességével.

Következtetések

A nagy nemzeti parkok – itt elsősorban USA-ra gondoljunk – olyan rekreációs helyszínek, amelyek inherens kockázatokkal járnak, és a kutatások ennek megfelelően vizsgálták a parklátogatók kockázatról alkotott elképzeléseit (Gstaettner et al. 2018). A parkokban kommunikált biztonsági üzenetek hangsúlya túlnyomórészt a parklátogatással járó és azon belül előforduló kockázatokra, például a vadvilággal való esetleges találkozásra, a szélsőséges időjárási eseményekre és a nem biztonságos vízviszonyokra helyeződik (Evensen et al. 2012, Saunders et al. 2019). Girasek és munkatársai (2016) a Yosemite Nemzeti Parkban olyan túrázókat vizsgáltak, akik úgy döntöttek, hogy olyan helyeken közelítik meg a Merced folyót, amelyeket a szakértők veszélyesnek (azaz a fulladás szempontjából magas kockázatúnak) minősítettek. Ezekkel a túrázókkal a látogatás utáni interjúk rávilágítottak arra, hogy hajlamosak voltak a veszélyeket szignifikánsan (és tévesen) alacsonyabbra értékelni, mint a szakértők. Ezen kívül az emberek egy része az adrenalin növekedés érdekében tudatosan

keresik a veszélyes, embert próbáló kihívásokat (Ritecz 2018:39-43, Kiss – Michalkó 2020), mellyel viszont a saját és nem egy esetben mások és a környezet biztonságát is fenyegetik.

A széles értelem bevett biztonságot, a turisták és maga a turizmus biztonságát is veszélyezteti a túlturizmus (overtourism) ennek visszafogása, más csatornába terelése (Ritecz – Suhajda 2022), egyben a globális felmelegedés és más környezetkárosító tevékenységek, események visszaszorítását is segítheti. Ezáltal a környezetvédelem és a zöld-elkötelezettség is erősödhet, amely turizmusbiztonságát, sőt a föld és valamennyi lakójának biztonságát is növelheti.

Már látjuk, hogy az emberiség környezetkárosításának eredménye, hatásai nem a távoli jövő, hanem a jelen generációját is érinti. Az öko-szemléletnek nem csak az öko-turizmusban, hanem a turizmus valamennyi ágában meg kell(ene) jelennie. A természeti és társadalmi környezet megóvása, megkímélése mindannyiunk feladata, érzékelve és értve, hogy annak szerves részeként befolyásolói és hatás alatt lévői is vagyunk.

Felhasznált irodalom

- Aktív Magyarország (2021): Lánzfűrészrel adták át a Tisza-tó két új kilátóját <https://aktivmagyarorszag.hu/lancfuresszel-adtak-at-a-tisza-to-ket-uj-kilatojat/> (letöltve: 2022.02.28.)
- Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ – AÖFK (2021): Aktívan előre aktív Magyarország 2021 évértékelő <https://aktivmagyarorszag.hu/wp-content/uploads/2022/03/aktivan-elore-2021-compressed.pdf> (letöltve: 2022.03.01.)
- Buckley, R.C. (2006): Adventure Tourism. CAB International. Wallingford.
- Cater, C. (2005): Looking the Part: The Relationship between Adventure Tourism and the Outdoor Fashion Industry. In Page, C.S. – Aitken, (eds.): Taking Tourism to the Limits. Elsevier, London, 155–163. p.
- Csapó J. (2016): Az aktív turizmus keresletének vizsgálata a turizmus legújabb trendjeinek tükrében. START- lektorált folyóirat 1(2):13–24. p.
- European Commission (2015): Flash Eurobarometer 414 “Preferences of Europeans towards tourism 2015”. DG COMM “Strategy, Corporate Communication Actions and Eurobarometer” Unit. DOI: 10.4232/1.12344.
- Evensen, D.T.; Decker, D.J.; Castle, K.T. (2012): Communicating about wildlife-associated disease risks in national parks. George Wright Forum, 29(2):227–235. p.
- Gheorghe, A.; Iftime, S. (2013): Strategic Planning of Ecotourism in Europe and the Development of its Products in Europe. Knowledge Horizons – Economics, Faculty of Finance, Banking and Accountancy Bucharest, "Dimitrie Cantemir" Christian University Bucharest, 5(1):78–81. p.
- Girasek, D.C.; Marschall, J.S.; Pope, D. (2016): Understanding hikers who approached a hazardous river in Yosemite National Park. Injury Prevention, 22(2):110–116. p.
- Gstaettner, A.M.; Lee, D.; Rodger, K. (2018): The concept of risk in nature-based tourism and recreation – a systematic literature review. Current Issues in Tourism, 21(15): 1784–1809. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1244174>
- Halme, M. (2001): Learning for Sustainable Development in Tourism Networks. Business Strategy an the Environment 10(2):100–114. p.
- Higgins-Desbiolles, F. (2021): The End of Global Travel as We Know It: An Opportunity for Sustainable Tourism. <https://theconversation.com/the-end-of-global->

- travel-as-we-know-it-an-opportunity-for-sustainable-tourism-133783 (letöltve: 2021. 10. 07.)
- Hosseini, S.M.; Paydar, M.M. (2021a): Discount and advertisement in ecotourism supply chain. *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 26(6):668–684. DOI: 10.1080/10941665.2021.1887306
 - Hosseini, S.M.; Paydar, M.M. (2021b): Examining and prioritizing the factors affecting tourist absorption for ecotourism centers utilizing MCDM tools *Journal of Optimization Industrial Engineering, Journal of Optimization in Industrial Engineering* 15(1):7–30. DOI:10.22094/JOIE.2021.1924575.1831
 - Hodbod, A.; Hommes, C.; Huber, S.J.; Salle, I. (2021): The COVID-19 consumption game-changer: Evidence from a large-scale multicountry survey. *Eur. Econ. Rev.* (140):103953.
 - Ilyés, N. (2022): A turizmus innovációs paradoxona. *Eduetus Egyetem, Tatabánya, ACTA PERIODICA* (25):23–33. p.
 - Interestingengineering (2022): Animal relocating could be the trigger for the next pandemic, study finds. <https://interestingengineering.com/study-genesis-next-pandemic> (letöltve: 2022. 05.03.)
 - Jóna, L. (2020): Többen mozogtak a koronavírus miatt a tereken és parkokban. <https://www.portfolio.hu/krtk/20200821/tobben-mozogtak-a-koronavirus-miatt-a-tereken-es-parkokban-445222> (letöltve: 2022. 12.04.)
 - Kiss, K.; Michalkó, G. (2020): A turizmus- és biztonságmarketing. In Michalkó, G.; Németh, J.; Ritecz, Gy. (szerk.): *Turizmusbiztonság. Dialóg Campus, Budapest.* 129–136. p.
 - Kupi, M.; Szemerédi, E. (2021): Impact of the COVID-19 on the Destination Choices of Hungarian Tourists: A Comparative Analysis. *Sustainability* 13(24):13785.
 - Magyar Turisztikai Ügynökség – MTÜ (2021): Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2.0. <https://mtu.gov.hu/cikkek/strategia/> (letöltve: 2022.01.31.)
 - Mátyás, Sz. (2015): Szubjektív biztonságérzet – lakossági vélemény a közbiztonságról és a rendőrségről. *Magyar Rendészet* 2015/5. 159-170. p.
 - Mátyás, Sz. (2022): A nemzetközi integrációk és világszervezetek viszonya a koronavírus-járvány gerjesztette turizmusbiztonsági deficithez. In: Michalkó, G; Németh, J; Birkner, Z (szerk.) *Turizmusbiztonság, járvány, geopolitika.* Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft., Budapest, 9-22. p.
 - Michalkó, G; Németh, J; Birkner, Z (2022): Lezárástól az újraindulásig: a COVID19 járvány hatása a magyar lakosság utazásaira és a turizmusbiztonsággal kapcsolatos percepcióira, In: Michalkó, G; Németh, J; Birkner, Z (szerk.) *Turizmusbiztonság, járvány, geopolitika, Budapest, Magyarország: Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. (2022)* 183 p. pp. 115-127.
 - MTÜ (2020): Az Európai Unió támogatásával megvalósuló fejlesztések leírása. <https://mtu.gov.hu/cikkek/az-europai-unio-tamogatasaval-megvalosulo-fejlesztések-leirasa-1091/> (letöltve: 2022.01.30.)
 - Niewiadomski, P. (2020): COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies* 22(3):651–656. p.
 - Pan, K.; Yue, X.-G. (2021): Multidimensional effect of Covid-19 on the economy: Evidence from survey data. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja* 35(1):1658–1685. p.
 - Pécssek, B. (2019): Nyaralás alatti munkavégzés: a workcation turizmus elméleti és gyakorlati kérdései, *Turizmus Bulletin* 19(1):4–13. p.
 - Perrya, E.E.; Coleman, K.J.; Iretskaia, T.A.; Baer, J.M.; Magnus, L.F.; Pettengill, P.R. (2021): COVID-19 messaging in U.S. state parks: Extensions of the outdoor recreation

- strategies and practices framework unmasked by the pandemic. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism* (36):100449. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100449>.
- Péter, E.; Ilyés, N.; Ritecz, Gy. (2023): Aktív- és ökoturizmusban rejlő lehetőségek és veszélyek földön, vízen és a felhőben. Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft., Budapest. – *megjelenés alatt*.
 - Ritecz, Gy.; Suhajda, A. (2022): Turizmus 3.2, vagy inkább Turizmus 4.0? In Jakab, B.; Mezőfi, N.; Németh, K.; Péter, E. (szerk.): VI. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia Tanulmánykötet, Pannon Egyetem Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, Nagykanizsa, 107–118. p.
 - Ritecz, Gy. (2018) A terrorizmus hatása a turizmusra. In Rendőrségi Tanulmányok 2018/4. 3–61. p.
 - Roman, M.; Niedziółka, A.; Krasnodębski, A. (2020): Respondents' Involvement in Tourist Activities at the Time of the COVID-19 Pandemic. *Sustainability* 12(22):9610. <https://doi.org/10.3390/su12229610>
 - Saunders, R.; Weiler, B.; Scherrer, P.; Zeppel, B. (2019): Best practice principles for communicating safety messages in national parks. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, (25):132–143. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2018.01.006>
 - Sharpley, R. (2000): Tourism and Sustainable Development Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism* 8(1):1–19. p.
 - Mivanvelem.hu (2021): Tisza-tavi oda-vissza: Elveszni a Nádasban <https://mivanvelem.hu/2021/10/21/tisza-tavi-oda-vissza-06-07/> (letöltve: 2022.04.10.)
 - Tomik, R. (2013): Active Sport Tourism – A Survey of Students of Tourism and Recreation. *Journal of Tourism, Recreation and Sport Management*. (1):13–20. p.
 - Travelo.hu (2021): Ez lett Magyarország kedvenc kilátója és turistaháza <https://www.travelo.hu/tura/20211026-megvalasztottak-az-ev-kilatojat-es-turistaszallojat.html> (letöltve: 2022.02.28.)
 - Turizmus.com (2020): Zselici szolgáltató nyerte a CheckINN GREEN pályázat fődíját <https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/eredmeny-szuletett-a-checkinn-green-palyazaton-1172367> (letöltve: 2022.01.15.)
 - Turizmus.com Magazin (2022): CheckINN UP Digitális Turizmus Különszám; Kerékpáros túrázást támogató weboldal és applikáció. BalatonBike 365. Második, módosított kiadás, Turizmus Kft. https://turizmus.com/application/files/3816/4312/1880/CheckINN-UP-2022_FINAL.pdf (letöltve: 2022.03.05.)
 - United Nations Environment Programme – World Tourism Organization – UNEP (2005): Making Tourism More Sustainable: a guide for policy makers. <https://digitallibrary.un.org/record/561577> (letöltve: 2022. október 10.)
 - UNWTO (2022): Sustainable development <https://www.unwto.org/sustainable-development> (letöltve: 2022. október 12.)
 - Várzaru, A.A.; Bocean, C.G.; Cazacu, M. (2021): Rethinking Tourism Industry in Pandemic COVID-19 Period. *Sustainability* 13(12):6956.
 - Venter, Z.S.; Barton, D.N.; Gundersen, V.; Figari, H.; Nowell, M. (2020): Urban nature in a time of crisis: Recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway. *Environmental Research Letters* 15(10):1–11. p.
 - Volenec, Z.M.; Abraham, J.O.; Becker, A.D.; Dobson, A.P. (2021). Public parks and the pandemic: How park usage has been affected by COVID-19 policies. *PLoS One* 16(5):e0251799. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251799>

Megoldás az átformált városkép? – Pandémia hatásai a Hévízi szolgáltatókra

Szummer Gréta¹ – Dr. Péter Erzsébet²

¹ *recepció*s – Bonvital Wellness & Gastro Hotel

² *egyetemi docens* - Pannon Egyetem Nagykanizsa –

Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ

¹ 8380 Hévíz, Rákóczi utca 16-18.

² 8800 Nagykanizsa, Zrínyi utca 18.

e-mail cím: szummergreta@gmail.com, peter.ertzsebet@pen.uni-pannon.hu

Absztrakt

A Hévízi turizmust is érintő járvány hatásait vizsgáltuk a szállodaiparra vonatkozóan, a Bonvital Wellness & Gastro Hotel példáján keresztül. Kutatásunk célja az volt, hogy bemutassuk a Pandémia milyen változásokat hozott Hévíz városában, hogyan befolyásolta a helyi turizmust és annak gyógyturisztikai kínálatát. Eredményeink szerint a szakképzett munkaerő más ágazatba való elvándorlása, és a turizmus létbizonytalansága több negatív következménnyel is járt. Hévíz kizárólag a turizmusra alapozta működését és legfőbb célcsoportjának a külföldi, több hétre érkező kúrás vendégeket tekintette. Ennek fényében a járványhelyzettel járó szigorítások és bezárások jelentős mértékben megviselték a város működését és átalakították a vendégképet. A város új célcsoportja a helyi lakosok és az környező desztinációkból érkező belföldi lakosság lett. Rövidesen azonban rájöttek, hogy a napi dolgozói menük és a házhozszállítás hosszútávú megélhetésre nem alkalmas, ugyanis a turisták kiszolgálása sokkal több jövedelmet eredményez, mint a helyiek kiszolgálása, akiket jól irányzott marketingstratégiával próbálnak bevonítani.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A turizmus az egyik legsebezhetőbb gazdasági ágazat, amely összehangolt tervezést kíván (Keller - Tóth-Kaszás, 2021). A válságot okozó események gyakran hirtelen, figyelmeztetés nélkül következnek be, és pusztítást okoznak. Kétségtelen, hogy a válságok gyakoriak az ágazaton belül, és a vállalkozásoknak úgy kell felkészülniük a következményekre, hogy nem ismerik a válság természetét, mikor fog bekövetkezni és milyen típusú lesz. (Kash - Darling, 1998)

A turizmus és a járványok közt két irányú kapcsolat van: egyrészt a turizmus növekedése segíti a járványok világméretű terjedését, másfelől a kialakult járványok jelentős mértékben gátolhatják a turizmust, mivel az emberek a járvány idején nem érzik magukat biztonságban, a turizmusnak a lényege pedig pont a jólét és az élvezetes élmények biztosítása. (Árva -Várhelyi, 2020, Ritecz, 2021, 2022)

A turisztikai ágazatot az elmúlt évtizedekben több súlyos regionális vagy globális válság sújtotta. A 2008-ban kezdődő gazdasági világválság, a természeti katasztrófák és más válságok, ha eltérő mértékben is, de lelassították az utazási kedvet. A világjárvány azonban példátlan helyzetet teremtett világszerte a modern turisztikai iparág számos területén. (Raffay, 2020; Ritecz – Suhajda 2022, Michalkó et al., 2022) A fenntarthatóság témaköre (Németh, 2018), a megújuló energiaforrások hasznosítása (Németh-Pintér, 2014) mellett számos olyan témakör került háttérbe, mely változások, innovációk, fejlesztések rendre napirenden voltak az ágazatban.

A koronavírus teljes gazdasági hatását nehéz megbecsülni, annyi azonban biztos, hogy a helyzet egyik legnagyobb elszenvedője a turisztikai ágazat. A koronavírus-járvány megfékezésére irányuló intézkedések más iparágakhoz képest jobban sújtották az idegenforgalmi ágazatot, és a nemzetközi utazások olyan jelentős arányú visszaesése volt tapasztalható, amire a második világháború óta nem volt precedens. A kormány azonnali lépéseket tett, és célzott gazdaságvédelmi intézkedéscsomagról (bérleti szerződések felmondásának megakadályozása, bérleti díjak szinten tartása, mentesülés a munkabérek utáni közterhek megfizetése alól, hitelmoratórium, döntött) melyek hatására, illetve a szakma fegyelmezett és rugalmas hozzáállásának köszönhetően a munkahelyek nagy része megmaradt.

A belföldi utazások a nyáron robbanásszerűen növekedni kezdtek a korlátozások feloldásával. Ennek az az oka, hogy sokan inkább belföldi utazást választottak, mint külföldi desztinációt. A változó körülmények miatt tudatosabbá váltak az emberek utazási szokásai: 70% volt azoknak a turistáknak az aránya, akik inkább biztonságosabbnak vélt belföldi utakat részesítették előnyben. A látogatók biztonságosabbnak ítélték a belföldi utazásokat, ami hozzájárult ahhoz, hogy a megváltozott körülmények ellenére 2020 júliusában összesen 18,6%-kal, míg augusztusban 31,3%-kal több vendég pihent Magyarország szálláshelyein, mint 2019-ben. (Megyeri, et al, 2021) Ugyanakkor az NTAK adatbázis elemzésekből is kiderült, hogy a Balaton nyugati medencéjében található fürdővárosok forgalmát jelentősen befolyásolta a pandémia. (Könnyid et. al., 2022)

Az úti cél megválasztása egy fontos kockázatkerülési eszköze volt a hazai utazóknak, azonban ez nem jelentette azt, hogy a belföldre utazók végül teljes mértékben nagyobb biztonságban is érezték magukat a nyaralásuk során azokhoz képest, mint akik külföldre utaztak (Kökény – Kenesei, 2022). Ennek oka az volt, hogy a belföldi desztinációkban, különösen a fürdőknél, strandoknál, vízpartoknál nagy tömeggel találkoztak az utazók, nem volt megfelelő az óvintézkedések betartása több helyen (kötelező maszkhasználat, fertőtlenítés, távolságtartás), amelyek fusztráltabbá tették a belföldi turistákat. Ezen tapasztalatok aztán a következő, 2021-es év belföldi utazástervezéseinél is korlátozó tényezőt jelentettek az utazni vágyók számára, amikor a felmerülő veszélylehetőségeket értékelték. Annak ellenére, hogy a belföldi szolgáltatók még felkészültebben várták már az érkező turistákat 2021-ben.

2. Anyag és módszer

Kutatásunk célja, hogy megtudjuk a Pandémia milyen változásokat hozott Hévíz városában, milyen módon és mértékben befolyásolja a helyi turizmust. Továbbá válaszokat keresünk arra is, hogy a vírus milyen hatással van a település gyógyturisztikai kínálatára.

Vizsgálatunk célcsoportja azon személyek, akik Hévíz város valamely turizmushoz kapcsolódó szolgáltatói közé tartoznak, illetve a Bonvital Wellness & Gastro Hotel munkavállalói. Véleményem szerint a kutatás alanyai Hévízen szerzett munkatapasztalatainak megismerésével betekintést kaphatunk a változásokba, illetve összehasonlíthatjuk a vírus előtti és a jelenlegi turisztikai eredményeket. Szekunder és primer vizsgálatokat egyaránt végeztünk. A lekérdezés 2021. decemberében zajlott Hévíz városában szakemberek bevonásával. Az empirikus vizsgálat során 8 fővel készült strukturált interjú. Ezek közül 5 interjút a Bonvital Wellness & Gastro Hotel alkalmazottaival (Józsi Norbert: Executive Chef, Udvari Ádám: F&B Supervisor, Jáni László: Front Office Manager, Takács-Nyers Kitti: Marketing Manager, Illésné Rákos Krisztina: Wellness & Spa Manager) készült. A további 3 interjú a hévízi Tourinform iroda egyik alkalmazottjával, Tar Viviennel; a Hévízi Tófürdő vezetőjével, Vas-Barna Ritával és Hévíz város főtanácsadójával, H. Horváth Orsolyával került lekérdezésre. Az interjúk során kapott válaszokat SWOT-analízis segítségével dolgoztuk fel. A szakirodalom áttekintését követően az előbbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

H-1: A pandémia következtében több tapasztalt és szakképzett munkaerő más ágazatba vándorolt a szállodaiparból, mivel sokan elvesztették a turizmusba vetett bizalmukat, akik lojálisak maradtak az ágazathoz megbecsült, biztosabb munkahelyet tudhatnak magukénak.

H-2: A környező országok által hozott belépési szabályozásokon túl a SZÉP-kártyával rendelkező vendégek száma is nőtt, melyek együttesen járultak hozzá a belföldi kereslet fellendüléséhez.

H-3: A minőségi fejlesztéseken túl a megújult szolgáltatáskínálatnak köszönhetően olyan piaci rések kerültek megtalálásra, ami a hévízi vendégkör pozitív változásához vezetett.

3. Eredmények és értékelésük

Hévíz gyógyturisztikai attrakciói

Magyarország turisztikai kínálatában a gyógy- és wellness turizmus kiemelt terület, melyek közül a leghíresebb, a legtöbb vendéget vonzó és a legmagasabb minőséget kínáló fürdőváros, a Balaton északnyugati csücskében elhelyezkedő Hévíz. (Hajnal - Köbli, 2014)

Annak ellenére, hogy a turisztikai piacon az új desztinációk felfedezése a trend, Hévíz továbbra is egyre növekvő törzsvendég számot tudhat magáénak. A kezelések nem csak gyógyítás, hanem prevenció, kikapcsolódás és pihenés céljából is igénybe vehetőek Hévízen. A wellness és az egészséges életmód kedvelőit kezelések és kúrák széles skálája várja. A város kiemelkedő mind orvosi, diagnosztikai, terápiás, illetve kutatási szempontból.

A hévízi gyógyturisztika sikerességét egyértelműen mutatja, hogy Khaled Fouda (Sarm es-Sejk kormányzója) elmondta: a hévízi egészségturisztika több mint kétszáz éves tapasztalatára építve szeretnék fejleszteni az egyiptomi Dél-Sínai tartomány gyógyturizmusát. (termalfurdok.com, 2018)

Továbbá Hévíz meghatározó szerepét az is szemlélteti, hogy 2020-ban a European Best Destination versenyben a 12. helyen zárt. A termál fürdővárosok közül Hévíz kapta a legtöbb szavazatot, mely alapján 2020-ban Európa Egészség Fővárosa elismerő címet viselhette. (turizmus.com, 2020)

Hévíz városának hosszú távú stratégiai céljai közé tartozik, hogy 2030-ra Európa tíz legismertebb és legnépszerűbb minőségi gyógyászati szolgáltatója közé kerüljön és exkluzív kínálatot nyújtó gyógyfürdőhellyé váljon. (hetfa.hu, 2014) A városvezetés egyik fő célkitűzése, hogy Hévíz saját programmal és termékkínálattal rendelkező, kiemelkedő, nemzetközileg is versenyképes helyé váljon Budapest mellett. Ennek a városfejlesztési stratégiai programtervnek a megvalósítása már egyáltalán nem is tűnik olyan távoli és megvalósíthatatlan célnak (Bogdány et al. 2012).

Post Covid Care program bemutatása

A programot több hévízi szolgáltató állította össze azon vendégek számára, akik a koronavírus fertőzés után poszt-Covid tünetekkel küzdenek. 2021 szeptemberétől a város 5 szállodájában érhető el ez a szolgáltatás. Hévíz 220 éves hagyománya és eredményei, a helyi szakemberek és egészségügyi dolgozók szakmai tapasztalata, valamint a város egyedülálló adottságai együttesen biztosítják a betegségen átesett vendégek gyógyszermentes kezelését. A hévízi szakemberek a poszt-Covid szindróma olyan tüneteiről számolnak be, mint a légszomj, mellkasi fájdalom, izomgyengeség, koncentrációs nehézségek és pszichés problémák, ezen tüneteket kívánják enyhíteni, vagy ha lehetséges, teljesen megszüntetni azokat. (turizmus.com, 2021)

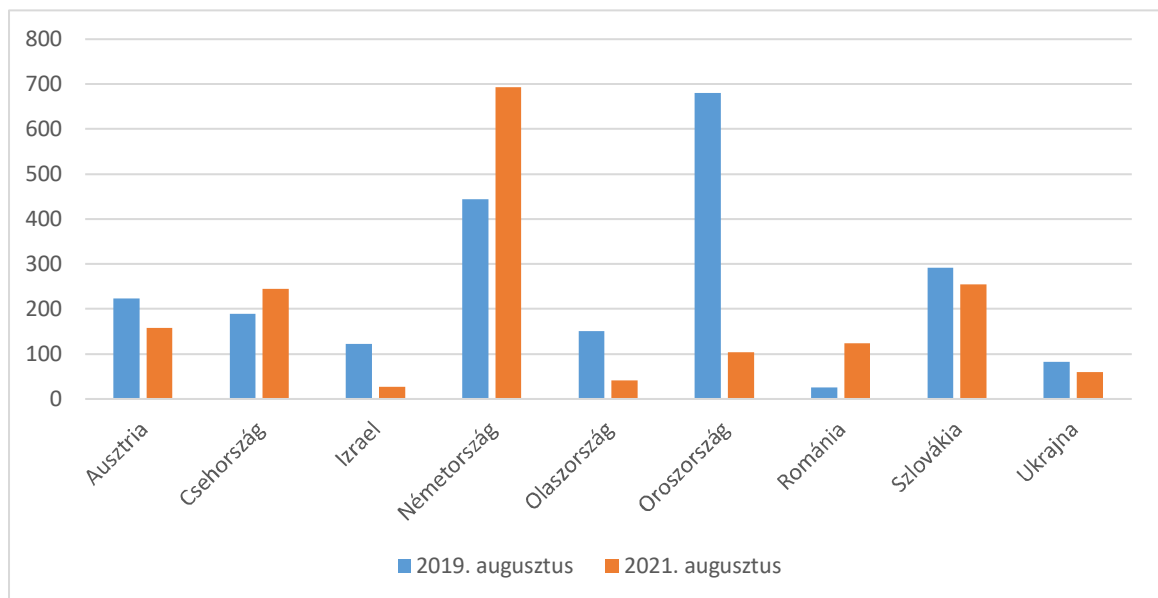
A Post Covid Care betegek online kérdőívet töltenek ki, amelyet szakorvosi konzultáció követ. Laboratóriumi és diagnosztikai vizsgálatok szükségesek, melyek 4 hétnél nem régebbi leletekkel is kiválthatók. A kezelés végén online kérdőív segítségével mérik fel a páciens egészségi állapotát. A kezelés javasolt időtartama minimum 1 hét, optimális időtartama 2-3 hét. A program hidrotériát, valamint hideg-, meleg terápiát és elektromos kezelést tartalmaz a gyógyfürdőben. A szívbetegségek kezelésére a masszázs és a mozgásterápia mellett sókamra vagy inhaláció, oxigénterápia és szén-dioxid fürdő áll rendelkezésre. A kezelés pszichológiai támogatással is kiegészül. (travelo.hu, 2021)

Empirikus vizsgálatunk egyik helyszíne a Bonvital Wellness & Gastro Hotel Hévíz négycsillagos superior felnőttbarát szállodája. A hotel a belvárosban helyezkedik el, mindössze 100 méterre a Hévízi-tófürdőtől. A szálloda tökéletes ötvözete a gasztronómiának, a gyógyászatnak és a wellnessnek, minden hévízi tartózkodás egyedülálló fénypontja. (szallas.hu, 2017)

Az 1980-as évek végéig SZOT-üdülőként üzemelt az ott álló épület, ami azt követően a szomszédos Panoráma Hotel részeként működött, majd a 2010-es évek elején elindult az újjáépítése. A 2013-ban már önálló szállodaként újraindított hotel azonban csak néhány hónapig üzemelt anyagi viták miatt. 2017-ben új tulajdonossal indította el szolgáltatásait. A magyar tulajdonban lévő szálloda kialakítására közel egymilliárd forintot fordítottak. Az üzemeltetést a számos hotel működtetésében tapasztalatot szerzett Accent Hotels lánc végezte egészen 2021 májusáig. (24.hu, 2017) Ezután a szálloda a több évtizedes idegenforgalmi szakmai tapasztalattal rendelkező Service 4 You Hotel Management Company tulajdonába került és jelenleg is a cég irányítása alatt üzemel.

Nemcsak a pihenni vágyók, hanem a gyógyulni vágyók is válogathatnak a különféle kezelések közül. A hotel kétszintes gyógyászati központja magas színvonalú orvosi szolgáltatásokat nyújt. A szálloda Spa részlege figyelembe veszi a hagyományos gyógykúra mellett, a természetes gyógymódok iránti növekvő igényt. Felár ellenében közel 20 masszázsszolgáltatás vehető igénybe. A gyógykezelésekre is nagy hangsúlyt fektetnek, melyek csak orvosi utasításra végezhetőek. Emellett a szolgáltatások széles körben jelennek meg a kozmetikai kezelések és az arckezelések területén is. Illetve a fürdők is jelentős szerepet töltenek be a gyógyászati szolgáltatások között. (bonvital.hu, 2017)

Ahogy a legtöbb kereskedelmi szálláshely szolgáltató, úgy a Bonvital Wellness & Gastro Hotel is hatalmas vesztese a Covid19 okozta pandémiás helyzetnek. Az 1. ábra a külföldi vendégéjszakák összetételének alakulását ábrázolja a szálloda 2019 és 2021 augusztusi adatai alapján.

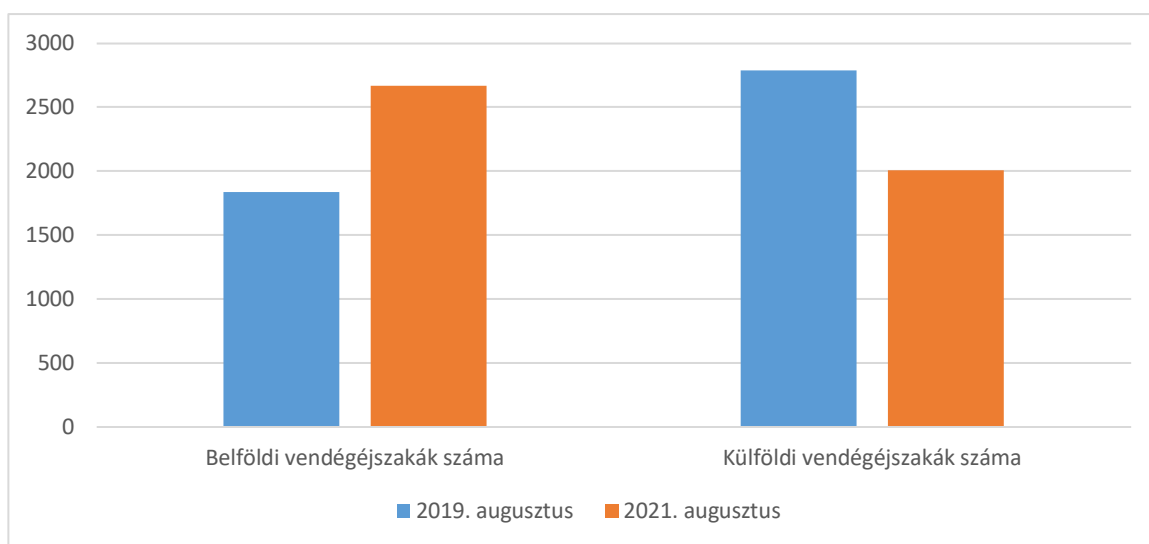

1. ábra: Külföldi vendégéjszakák összetételének alakulása 2019 és 2021 augusztusában (gyakoriság)

Forrás: saját szerkesztés (HostWare Nemzetiségi statisztika, 2022) alapján

Az 1. ábra bemutatja a különbséget a pandémia előtti és utáni időszakban, a külföldi vendégéjszakák összetételét tekintve. A belföldi vendégeken túl leginkább Oroszország, Ausztria, Németország, Szlovákia és Csehország a legfontosabb küldőországok a szálloda számára. Csehország és Németország kivételével, ahol ugyan növekedést tapasztalhatunk (Csehország: + 29%, Németország: + 56%), a többi ország esetén visszaesés figyelhető meg, melynek oka kétségtelenül a Covid19 világjárvány. A legnagyobb csökkenés Oroszország adatainál figyelhető meg, ugyanis 85%- kal esett vissza az orosz vendégéjszakák száma.

Az orosz vendégszám csökkenése a pandémia egyik legsúlyosabb velejárója. Míg az Oroszországból érkező vendégek jellemző tartózkodási ideje 7-14 éjszaka, a többi országból érkező vendégek, illetve belföldi vendégek éjszakáinak száma átlagban 2-3 éjszaka a Bonvital Wellness & Gastro Hotelben. Ezen adatok ellenére a vendégek tartózkodási idejében, ha kis mértékben is, de mégis növekedés tapasztalható. A 2. ábra a külföldi és a belföldi vendégéjszakák számának változását mutatja meg.

2.ábra: A külföldi és belföldi vendégéjszakák alakulása 2019 és 2021 augusztusában a Bonvital Wellness & Gastro Hotelben (gyakoriság)

Forrás: saját szerkesztés (Host Ware, Nemzetiségi statisztika, 2022) alapján

2019 augusztusában a belföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje a szállodában 2,43 éjszaka volt, míg a külföldi vendégek tartózkodási ideje 3,23 éjszaka. Annak ellenére, hogy a külföldi vendégéjszakák számánál csökkenés látható, 2021. augusztusában, ha nem is sokkal, de nőtt a tartózkodási idő belföldi és külföldi vonatkozásban is. Ez azt jelenti, hogy hiába érkezett kevesebb külföldi vendég a szállodába, ők mégis több időt töltöttek ott, mint 2019. augusztusában. A növekedés belföldi vendégek esetén 2,89 éjszakát, míg külföldi vendégek tekintetében 3,9 éjszakát jelent.

H-1: A pandémia következtében több tapasztalt és szakképzett munkaerő más ágazatba vándorolt a szállodaiparból, mivel sokan elvesztették a turizmusba vetett bizalmukat, akik lojálisak maradtak az ágazathoz megbecsült, biztosabb munkahelyet tudhatnak magukénak.

Az első hipotézist az empirikus kutatás során készített interjúkra alapoztuk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a hévízi szolgáltatók és munkavállalók, tapasztaltak-e a pandémia okán munkaerő elvándorlást. Illetve szerettem volna megtudni, hogy amennyiben igen, ez milyen hatással volt a szolgáltatókra és milyen módon érintette a helyi turizmust. Az eredményekből kiderül, hogy a probléma több szolgáltatót érint Hévízen. A Bonvital Wellness & Gastro Hotel alkalmazottaival készített interjúim során elmondták, hogy a szálloda szinte minden részlegén jelentős változás történt a személyzet tekintetében, az első és a második bezárás esetén is. A munkavállalók jelentős része önként mondott fel a szállodában, hiszen a bezárás alatti hónapokban a havi juttatás mértéke jelentősen csökkent. A létszám csökkenésében közrejátszott az is, hogy a próbaidőn levő munkavállalók szerződését pedig a cég szüntette meg. A munkaerőhiány komoly problémát jelentett a nyitás után, ugyanis szakképzett és tapasztalattal rendelkező munkavállalót szinte lehetetlen volt találni. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a turizmusban/vendéglátásban dolgozók számottevő része elvesztette hitét az ágazatban és inkább egy másik szektorban próbálta ki magát. Jellemzően ezek a munkavállalók a turizmus fellendülése után sem tértek vissza az ágazatba. A sok új munkaerő betanítása komplikált feladat volt, emiatt a szabadságok kiadása is nehézséget jelentett. Továbbá a vendégszám hirtelen megemelkedése is megnehezítette a gyors és gördülékeny betanulást. Munkaerő szempontjából azonban pozitív eredményként értékelhető, hogy a Bonvital Wellness & Gastro Hotelben maradt dolgozók munkahelyüket jobban megbecsülik, lelkesebben dolgoznak, a vendégek kívánságait még inkább maradéktalanul próbálják kielégíteni, illetve hálásak azért, hogy nem kellett új munkahelyet keresniük. Habár a nyitáskor fennálló váratlan problémák, megoldásra váró helyzetek és az új munkaerő betanítása jelentősen megnehezítette a régi dolgozók helyzetét, a lelkesedés szerencsére mindenkiben nagyobb volt és sikeresen vették a kezdeti akadályokat. A hévízi Önkormányzat intézményeiben is humán erőforrás leépítés ment végbe, habár ez nem a munkavállalók önkéntes felmondásában nyilvánult meg, tudtam meg H. Horváth Orsolyától. A súlyos bevételkiesés volt a legfőbb oka, hogy az önkormányzati intézményekben 20%-os létszámcsökkentést kellett alkalmazni. Ennek a csökkenésnek a zöldterületgondozás, szociális ellátás és programszervezés területen látható jelei is vannak a városban. Vas-Barna Rita elmondta, hogy a Tófürdő, a Festetics Fürdőház és a Szent András Reumakórház foglalkoztatottjainak számának csökkentését el tudták kerülni azzal, hogy a munkavállalókat egyik részlegről a másikra, egyik intézményükből a másikba átcsoportosították, majd miután visszatért minden az eredeti, pandémia előtti felállásba, a dolgozók is újból visszatérhettek saját munkakörükbe dolgozni.

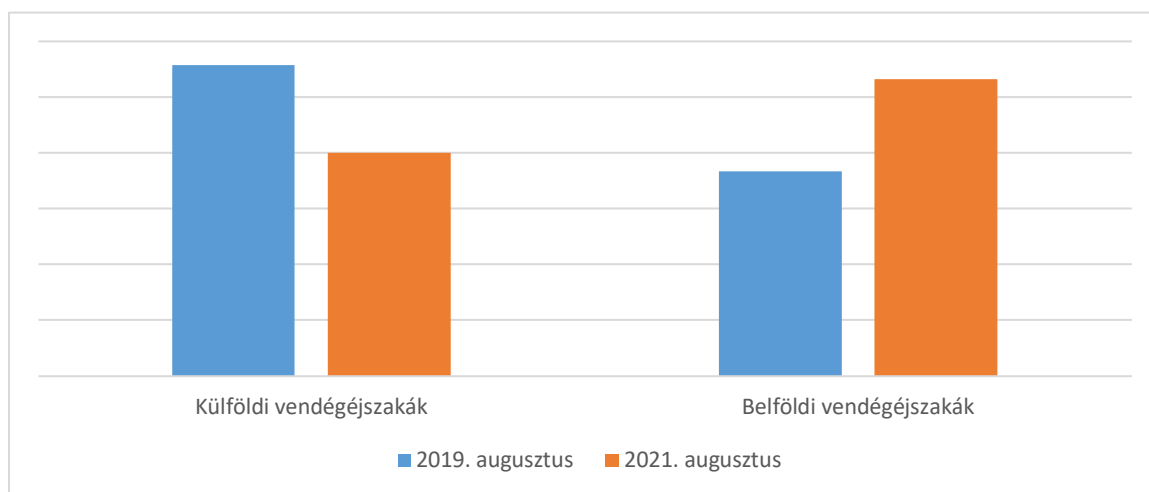
H-2: A környező országok által hozott belépési szabályozásokon túl a SZÉP-kártyával rendelkező vendégek száma is nőtt, melyek együttesen járultak hozzá a belföldi kereslet fellendüléséhez.

A második hipotézist primer és szekunder kutatási eredményekkel támasztanánk alá. Szerettük volna megtudni, hogy a pandémia után hogyan változott meg a belföldi és külföldi kereslet aránya, illetve, hogy ezt az arányt milyen tényezők befolyásolhatták leginkább.

A pandémia okán hozott utazási szigorítások jelentősen befolyásolták a Hévízre érkező vendégek összetételét. A határlezárások, a félelem és a bizonytalanság következményében azok

a vendégek, akik szerették volna szabadidejüket pihenéssel tölteni leginkább belföldi úticélokot választottak külföldi desztinációk helyett.

A külföldi és belföldi vendégéjszakák arányának jelentős változását a 3. ábra bizonyítja. A vizsgált hónapok vendégéjszakáinak száma szinte teljesen azonos, csak 47 vendégéjszaka a különbség. A külföldiek és belföldiek arányáról viszont ez egyáltalán nem mondható el. 2019 augusztusában a külföldi-belföldi vendégéjszakák aránya a szállodában 60% - 40%, míg 2021 augusztusában 43% - 57%. A külföldi vendégéjszakák csökkenésével 2021 augusztusában a szálloda 27 országból fogadott vendéget. Ugyanez 2019-ben még 36 ország volt.

3. ábra: A külföldi és belföldi vendégéjszakák számának aránya 2019 és 2021 augusztusában (gyakoriság)

Forrás: saját szerkesztés (HostWare Nemzetiségi statisztika, 2022) alapján

A SZÉP-kártya jelentős szerepet töltött be a belföldi turizmus újraindításában. Az alábbi ábra a Bonvital Wellness & Gastro Hotelben, SZÉP-kártyával kifizetett összegek változását mutatja be 2019 augusztusáról 2021 augusztusára.

2021 augusztus hónapjában körülbelül 2,5-szeresére emelkedett a SZÉP-kártyás bevételek aránya 2019 augusztusáról, ami havi tekintetben hatalmas változást jelent. Értelemszerűen a SZÉP-kártyákból származó bevételek növekedése nincs egyenes arányban a szálloda egyéb fizetési módokon szerzett bevételeinek növekedésével. A belföldi turizmus felélénkülésében számottevő szerepet játszott a SZÉP-kártyákkal való fizetés.

Mindkét év esetén az OTP SZÉP-kártyákkal történő fizetés tette ki a befizetések jelentős százalékát augusztusban (2019: 73%, 2021: 88%). Az alszámlák közül a legtöbb bevétel sorrendben a szálláshely, a vendéglátás majd a szabadidő fülről generálódott. Az MKB SZÉP-kártyákkal, illetve K&H SZÉP-kártyákkal történő fizetés esetén nagyságrendileg megegyező volt mindkét év esetén a bevétel aránya.

H-3: A minőségi fejlesztéseknek túl a megújult szolgáltatás kínálatnak köszönhetően olyan piaci rések kerültek megtalálásra, ami a hévízi vendégkör pozitív átalakulásához vezetett.

Érdekelt, hogy a Covid19 miatt mennyire alakult át Hévíz vendégköre és melyek azok az összetevők, amik az átalakulásához vezethettek. Továbbá kíváncsiak voltunk arra is, hogy a szolgáltatók minőségi fejlesztése és megújult szolgáltatásai mennyire járultak hozzá a vendégkör változásához.

H. Horváth Orsolyával készített interjúmból megtudtuk, hogy a pandémia alatt jó néhány hévízi szolgáltatónak adódott lehetősége olyan felújítások kivitelezésére, melyek már régóta vártak magukra. A Kisfaludy Szálláshely Fejlesztési Program keretében több szálláshely is megújulhatott. Vendégek hiányában jóval egyszerűbb volt ezen munkálatok elvégzése, kevesebb probléma adódott a zajos munkálatokból és a feldúlt városképből, mint normál esetben. Emellett város szinten is több felújítás, átalakítás vette kezdetét kihasználva a járványválság hatására csökkent vendégforgalmat. Ilyen például a Dr. Schulhof Vilmos sétány felújítása, a Hévízi-tó körüli park felújítása, sétálóövezet és rendezvényter kialakítása, illetve a Hévízi termelői piac megújítása.

A hévízi szolgáltatók és a Bonvital Wellness & Gastro Hotel vonatkozásában is elmondható, hogy a minőségi felújításokon túl (festés, új szőnyegek kerültek a folyosókra, új padló az étteremben, „kutyás” szobák kialakítása) a vendégeknek nyújtott szolgáltatások is jelentős változásokon mentek keresztül. Felismerték, hogy újíításra van szükség, így elmozdultak a modern, trendibb, keresettebb és eladhatóbb szolgáltatások felé. A megújulás az étel és ital kínálaton túl, a wellness és gyógyászati kínálatban is tapasztalható Hévízen.

Ezek a minőségi fejlesztések és tényezők együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy a korábbi évektől eltérően Hévízre egyre nagyobb arányban érkeznek belföldi vendégek. A fitt nyugdíjas célcsoport helyett inkább a fiatalabb korosztály és a családok érkezése jellemző. Az egy-két hétre érkező, kúracsomagot igénybe vevő vendégek száma jelentősen kevesebb lett. Ezek a változások pozitív irányba mozdítják el a Hévízről hosszú évek, évtizedek során kialakult városképet, mely szerint a város kizárólag az orosz és német időskorú turisták igényeihez illeszkedő kínálattal rendelkezik. Elhelyezkedéséből, tapasztalatából és szolgáltatásaiból adódóan minden olyan lehetőséggel rendelkezik Hévíz, melyekkel nem csak a gyógyászat területén, hanem további területek vonatkozásában is Magyarország legversenyképesebb városává válhat.

1. táblázat: SWOT-analízis a Bonvital Wellness & Gastro Hotel vonatkozásában

<p style="text-align: center;"><u>Erősségek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gyors reagálás ▪ Naprakész információk közlése ▪ Szálláshely megújulása ▪ Városi felújítási munkálatok ▪ Elmozdulás a tradicionális kúrától a modern gyógyászat irányába ▪ Városi felújítási munkálatok ▪ Több felületen is értesülhettek a vendégek a bezárásról ▪ A COVID intézkedések fel voltak tüntetve ▪ Az ügyelet összekovácsolta a részlegeket ▪ Wellness kezelések újragondolása ▪ A megmaradt élelmiszerek egy része felajánlásra került 	<p style="text-align: center;"><u>Gyengeségek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ A jól bevált dolgokon változtatni kellett ▪ Üzleti vendégek fogadásából a város nem tudott profitálni ▪ Jelentős külföldi vendégforgalom ▪ A próbaidőn lévő munkavállalókat elbocsájtották ▪ Az újra nyitás pontos dátuma kétséges volt
<p style="text-align: center;"><u>Lehetőségek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Belföldi piac új célcsoport ▪ Vendégkör átalakulása ▪ Új ajánlatok a szolgáltatóknál ▪ Piaci rések megtalálása ▪ Visszatérés a „normál” élethez ▪ A munkavállalói hozzáállás sokat változott ▪ Szomszédos országok és a belföldi turisták nagyobb arányban érkeznek ▪ A belföldi vendégeknél nem volt tapasztalható félelem ▪ Pandémia után a Brix Bistro-ban tartott rendezvényeknél nagyobb érdeklődés ▪ A vendégek egyből érdeklődtek a wellness kezelések iránt 	<p style="text-align: center;"><u>Veszélyek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hévíz turisztikai forgalomra van beállva ▪ Türelmetlenebb és bizalmatlanabb vendégek ▪ Mindenki féltette a megélhetését ▪ Kiszámíthatatlan utazási kedv ▪ Nehéz volt munkaerőt találni ▪ A kicserélődött személyzet nehézséget okozott ▪ A repülővel érkező, kúracsomagot igénybe vevők száma visszaesett ▪ A vendégek egy részét nem érdekelték a szabályok

Forrás: saját adat (2022)

Az 1. táblázat az empirikus kutatáshoz kapcsolódó SWOT-analízist mutatja be a Bonvital Wellness & Gastro Hotel vonatkozásában. Az erősségek közé tartozik, hogy a szállodalánc központi felületén, a szálloda saját weboldalán, hírlevélben és a közösségi média felületeken is tájékoztatást kaptak a vendégek a szálloda bezárásáról.

A bezárás okán a szükségessé vált munkálatok elvégzése megvalósulhatott. Az étteremben padlóburkolatcsere és tisztasági festés történt, a folyosókra új szőnyegek kerültek, illetve a könnyebb tisztíthatóság érdekében „kutyás” szobák kerültek kialakításra, ahol szőnyegpadló helyett laminált padló lett. A szállodai felújításokon túl, a városban végzett újítási munkák szintén pozitív hatással vannak a szállodába érkező vendégek városról alkotott képére is. A gyógyturisztikai kínálatban elmozdultak a tradicionális kúrától a modern gyógyászat irányába. A bezárás alatt jutott elég idő a wellness kezelések átgondolására és új árak képzésére, ezáltal eladhatóbb és trendibb szolgáltatások kerültek a szálloda kínálatába. Az aktuális covid intézkedések a hatályos jogszabályoknak megfelelően és a kormány által meghatározott módon voltak feltüntetve a weboldalon és a szálloda közösségi tereiben. Ezenfelül a wellness részleg

3 nyelvű tájékoztató füzetek kerültek kihelyezésre, a wellness részleg területén hatályos, Covid19 elleni szabályozásokról. A szálloda bezárásakor a megmaradt ételkészletek egy része felajánlásra került rászorulóknak részére. Illetve az újraindítás után a cél a megmaradt és még menthető, jó szavatossági idővel rendelkező alapanyagok felhasználása volt, ezért olyan ételeket készítettek, melyekhez azokat fel tudták használni. Továbbá az erősségek között említhető, hogy a bezárás alatti ügyeleti „nyitvatartás” összekovácsolta az egyes részlegek dolgozóit.

Gyengeségek közé sorolható, hogy a hosszú évek/évtizedek során jól bevált dolgokon kénytelenek voltak változtatni. Továbbá a város és a szálloda is szembesült a külföldi vendégforgalom jelentőségével. A bezárás mindenkit váratlanul érintett, senki sem volt felkészülve egy ilyen helyzetre. A Bonvital Wellness & Gastro Hotelben a próbaidőn lévő munkavállalók nagy részét elbocsájtották, illetve több munkavállaló önkéntesen távozott. A legfőbb gyengeségnek pontosan ezen okok miatt az mondható, hogy a szálloda szinte minden részlegén jelentős változás történt a személyzet tekintetében, az első és a második bezárás esetén is. A hosszú bezárás sok mindent megváltoztatott, az ember hozzászokott az otthoni környezethez és munkavégzéshez. Kezdetben csak azt hitték, hogy rövid ideig, pár hétig tart a bezárás, majd utána mindig egy-egy ünnep közeledtével reménykedtek a nyitásban, de annak dátuma nagyon kétséges volt. A pandémia okán a belföldi piac új célcsoportként jelent meg. A vendégkör átalakulása tapasztalható, a nyugdíjas vendégek helyett egyre több fiatalabb és családos vendég érkezik a szállodába.

A szálloda minden dolgozója kivétel nélkül nagyon várta már az újraindítást. Hiányzott nekik a kollégák napi szintű társasága és jól esett nekik visszatérni a „normál” életvitelhez, még ha több korlátozással egyetemben történt is ez. A munkavállalói hozzáállás sokaknál megváltozott, jobban értéklik, hogy van munkahelyük és fizetésük. Főleg azoknál tapasztalható, akik már régóta a hotelben dolgoztak és megszokták a biztos munkahelyet, elbizonytalanodtak a bezárásakor és értékelték, hogy visszaállhattak dolgozni.

Lehetőségekhez sorolható, hogy a pandémia során tapasztaltak, jövőbeni szigorítások és korlátozások esetén is előnyt jelenthetnek a munkavállalók és a vendégek szempontjából is, hiszen egy hasonló helyzet nem érne olyan váratlanul senkit, jobban át lehetne látni mit hoz a helyzet. A szomszédos országok turistái és a belföldi turisták nagyobb arányban érkeztek a szállodába. Az első hullám után a belföldi vendégek esetén egyáltalán nem volt tapasztalható félelem. Talán pont ezért is volt érzékelhető a Brix Bistro-ban, hogy az újra nyitás után nagyobb érdeklődés volt jellemző a rendezvények esetén, hiszen hiányzott a vendégeknek a szociális élet. Illetve a vendégek egyből érdeklődtek a wellness kezelésekre, ennek oka talán pont az volt, hogy a szigorú higiéniai előírások miatt nem féltek, de a vágy és a kedvező árképzés is közrejátszott a nagyszámú érdeklődésben.

A kilátástalan helyzet miatt mindenki féltette a megélhetését. A bezárás ideje alatt önkéntesen felmondott munkavállalók helyére nehéz volt megfelelő, szakképzett munkaerőt találni. A kicserélődött személyzet számos nehézséget is okozott, ugyanis be kellett tanítani az új dolgozókat, ami miatt nehezebb volt a szabadságok kiadása is.

További veszély még, hogy teljesen kiszámíthatatlan lett az utazási kedv és az utazási szokások. A vendégek az utolsó pillanatig várnak a foglalással, körülbelül két hétnél előrébb nem lehet látni a foglaltságot, ez nehézséget jelent minden részleg számára. Valamint veszélyt jelent, hogy a távolabbi országokból, repülővel érkező és az egy-két hetes kúracsomagot igénybe vevő

vendégek száma jelentősen visszaesett. Továbbá a vendégek egy része együttműködő volt a Covid19 miatt hozott szabályok betartásával kapcsolatban, azonban előfordult, hogy a vendégek egymást figyelmeztették a szabályok betartására, hiszen voltak akiket egyáltalán nem érdekeltek az aktuális intézkedések.

4. Következtetések, javaslatok

A Hévízre érkező vendégkör változásában elért sikerek növeléséhez, javaslom a célcsoportnak megfelelő programválasztási alternatívák bővítését. Leginkább a fiatalabb korosztály részére kikapcsolódási és szórakozási lehetőségek biztosítása a településen már meglévő szolgáltatók fejlesztésével vagy új szolgáltatásnyújtók piacra lépésével. A pandémia hatására a hévízi gyógyturisztikai attrakciók elmozdultak a tradicionális gyógykúrától a modern gyógyászat irányába. Nagyszerű lenne, ha a továbbiakban ez a változás még figyelemre méltóbb mértékben tapasztalható lenne és a világszinten eddig is egyedülálló és kiemelkedő hévízi szaktudás és gyógyturisztikai kínálat még több ország számára válhatna példává. Elengedhetetlen, hogy a versenyképességben az eddigiek során is kimagasló szerepet betöltő Hévízi-tó és annak épített környezete továbbra is megfelelő minőségű és kitűnő higiéniai kínálattal rendelkezzen, hiszen belföldi és külföldi viszonylatban is köztudott, hogy a Hévízi-tó és annak gyógyító hatása a település legnagyobb vonzereje. A Bonvital Wellness & Gastro Hotel tekintetében fontos, hogy a külföldi vendéglétszám csökkenésének pótlására vendégcsalogató ajánlatokkal, szállodán belüli újításokkal és vérpezsdítő programkínálattal álljanak elő, megtéve mindent annak érdekében, hogy a Hévízre érkező turisták ezt a szállodát válasszák a város kiterjedt szálláshely kínálatából. Ehhez javasolnám esetlegesen turisztikai szolgáltató tevékenységek támogatását vagy meglévő szálláshely épületének fejlesztését célzó pályázatok igénybevitelét, melyre a Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program támogatási projektjei alkalmasak lehetnek.

A Bonvital Wellness & Gastro Hotel vonatkozásában javaslom a marketingstratégia fejlesztését és modernizálását, több felületen minőségibb hirdetések és személyesebb, élethűbb tartalmak megjelentetését. Továbbá javaslom a csomagajánlatok újragondolását és nyereményjátékok során elnyerhető pihenés bevezetését, ezekkel is hozzájárulva a vendégforgalom növeléséhez.

Felhasznált irodalom

- Árva, L.; Várhelyi, T. (2020): Elmozdulás a minőségi turizmus felé, A fenntarthatóság a turizmusban a koronavírusjárvány után. *Polgári Szemle*, XXVI.: (1–3. szám) 8 p.
- Hajnal, K.; Köbli, Á. (2014): Hévíz turizmusának fejlődési irányai, *Modern Geográfia* III. 19 p.
- Bogdány, E., Balogh, Á., Csizmadia, T., Polák-Weldon, R. (2012). Future Employee Preferences in the Light Of Organizational Culture. In *Knowledge and Learning: Global Empowerment; Proceedings of the Management, Knowledge and Learning International Conference 2012* (pp. 363-371). International School for Social and Business Studies, Celje, Slovenia.
- Kash, T. J.; Darling, J. (1998): Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention. *Leadership & Organization Development Journal*, 179 p.

- Keller, K.; Tóth-Kaszás, N. (2021): A turizmusbiztonság megjelenése az EU tagállamainak turisztikai stratégiáiban. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 52(6), 32–43.
- Kökény, L.; Kenesei, Z. (2022). A turisztikai fogyasztók magatartásának vizsgálata a Covid19-pandémia első hullámának árnyékában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(4), 30–53 p.
- Könnyid, L.; Váradi, Z.; Nagy, Z.; Ilyés, N.; Horváth, O.H. The Changes in the Demographic Characteristics and Spatial Structure of Tourism Demand in the West Balaton Region's Spa Cities. *Sustainability* 2022, 14, 10531. <https://doi.org/10.3390/su141710531>
- Németh, K. (2018): Lokalitas és fenntarthatóság: A megújulóenergia-ipar fejlődésének aktuális kérdései, Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó, 1-144 p.
- Németh, K.; Pintér, G. (2014): The pillars of regional and municipal level energy-planning processes, In: Bene, Sz. (szerk.) 20th Youth Scientific Forum: University of Pannonia Georgikon Faculty Keszthely, Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar 297-307. p.
- Megyeri, G.; Boros, K.; Fekete, B. (2021): 3S Traveling – Turizmus a poszt-Covid19 éraban, *Turizmus XXI: (4. szám)* 54. p.
- Michalkó, G; Németh, J; Birkner, Z (2022): Lezárástól az újraindulásig: a COVID19 járvány hatása a magyar lakosság utazásaira és a turizmusbiztonsággal kapcsolatos percepcióira, In: Michalkó, G; Németh, J; Birkner, Z (szerk.) *Turizmusbiztonság, járvány, geopolitika*, Budapest, Magyarország: Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. (2022) 183 p. pp. 115-127.
- Raffay, Z. (2020): A COVID-19 járvány hatása a turisták fogyasztói magatartásának változására, in Ercsey Ida (szerk.): *Marketing a digitalizáció korában*. Széchenyi István Egyetem: Győr. ISBN: 978-615-5837, 347–356. p.
- Ritecz, Gy. (2022): Az államhatárok régi/új szerepben a COVID19 járványban es azt követően. In Michalkó, G. – Németh, J. – Birkner, Z. (szerk): *Turizmusbiztonság, járvány, geopolitika*. Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft., Budapest, 23-36. p
- Ritecz, Gy. – Suhajda, A. (2022): Turizmus 3.5, vagy inkább Turizmus 4.0? In: Jakab, Bálint; Mezőfi, Nóra; Németh, Kornél; Péter, Erzsébet (szerk.) VI. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia Tanulmánykötet, Nagykanizsa, Pannon Egyetem Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ 107-118. p
- Ritecz, Gy. (2021): Államhatár ellenőrzés és turizmus pandémia idején In: *Határrendészeti Tanulmányok* 2021/3. 35-83.p.
- Szummer, G. (2022): A járványhelyzet hatása Hévíz turizmusára a Bonvital Wellness & Gastro Hotel példáján, szakdolgozat - Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet, 1-53 p.

Internetes források:

- Hetfa.hu (2014): http://hetfa.hu/wp-content/uploads/H%C3%A9v%C3%ADz_VFSP_20140215.pdf (letöltve: 2022. március 06).
- Szallas.hu (2017): https://szallas.hu/bonvital-wellness-gastro-felnottbarat-hotel-heviz?gclid=CjwKCAjw7-P1BRA2EiwAXoPWA4bfqUVBBjTkkdACRutetkMeVu7oAE4B4b-i3qn8w5cOPw0dlXCCEBoCWQoQAvD_BwE (letöltve: 2021. december 27).

- Termalfurdok.com (2018): <https://termalfurdok.com/hevizi-mintara-fejlesztenek-az-egyiptomi-gyogyturizmust/> (letöltve: 2022. március 01).
- Turizmus.com (2020): <https://turizmus.com/desztinaciok/european-best-destination-2020-heviz-a-top-15-ben-1168558> (letöltve: 2022. március 06).
- Turizmus.com (2021): <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/mar-foglalhato-a-hevizi-post-covid-care-program-1177224> (letöltve: 2022.március 06.)

Körforgásos gazdaság, fenntartható turizmus

A napenergia-termelés éghajlat- és energiabiztonsági kérdései

Fejes Lilian¹⁻²- Dr. Czira Tamás³⁻⁴

¹ PhD hallgató – ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem - Földrajz- és Földtudományi Intézet, Meteorológiai Tanszék, Budapest

² éghajlatkutató – ⁴ ügyvezető – EnviAdapt Klíma-és Környezetkutató Intézet, Budapest

³ egyetemi adjunktus – Budapesti Corvinus Egyetem - Fenntartható Fejlődés Intézet, Budapest
e-mail cím: lilian.fejes@enviadapt.com, tamas.czira@enviadapt.com

Absztrakt

A megújuló energiaforrást hasznosító energiatermelő infrastruktúrák közül Magyarországon is egyre elterjedtebbek a napenergiát felhasználó termelőrendszerek, mind a lakossági, mind a közületi fogyasztók energiaellátására. A napelemek és a naperőművek időjárásfüggő energiahordozóból termelik az energiát, így esetükben az üzembiztos, megbízható energiaszolgáltatás igen nagy relevanciával bír, ezáltal viszont kiemelt figyelemmel kell lenni a meteorológiai és klimatológiai paraméterek és események kockázataira. A jelenkori klímaváltozás a megújuló energiaforrások hozzáférhetőségére és azok infrastruktúrájára is hatással van. Az antropogén éghajlatváltozás hatásai több módon is károsan érinthetik a napenergia-termelő rendszereket. A fizikai infrastruktúra elemeit veszélyeztetik a szélsőséges időjárási események, így az erős szellőkések, intenzív csapadékesemények, ónos eső, tapadó hó és jégeső. A hőhullámok gyakoribbá váló időszakai a napenergiakapacitás alakulását befolyásolhatják negatívan, a napelemek hatékonyságának csökkentése révén. A tanulmány e biztonsági kockázatok értékelésével foglalkozik.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Napjainkban a hazai energiaellátásban a megújuló energiaforrást hasznosító energiatermelő rendszerek közül egyre jelentősebb szerepet töltenek be a soha nem látott mértékben terjedő naperőművek és háztartási méretű kiserőművek. Az energiaellátást biztosító berendezések, hálózatok, infrastruktúrák pótolhatatlan szerepet játszanak társadalmi-gazdasági rendszereink, településeink folyamatos és biztonságos működtetésében, hozzájárulnak a kibocsátáscsökkentési célok teljesítéséhez, ugyanakkor számos olyan – akár váratlan – hatásnak vannak kitéve, amelyek megelőzésére és kivédésére időben fel kell készülni az energiaszolgáltatások megbízható és szünetmentes biztosítása érdekében.

A Nemzeti Energia Stratégia a hazai beépített fotovoltaikus kapacitásban 2030-ra 6000 MW-ot meghaladó, 2040-re pedig közel 12000 MW-os célértéket irányoz elő (ITM, 2020). Az már a stratégia megjelenését követő időszakban is látható volt, hogy a növekedés meghaladja a becsült értékeket, akár már 2025-re elérhetjük a 6000 MW-os értéket. 2021. év végére 1829 MW-ot ért el az 50 kW és a feletti naperőművek magyarországi beépített teljesítőképessége, azaz 2016 óta – 5 év alatt – a harmincháromszorosára nőtt ez az érték. A

növekedés új termelési csúcsoakat is eredményez: A MEKH által közzétett adatok szerint 2022. október 1-jén a magyarországi 50 kW és a feletti naperóművek összesített átlagtermelése már közel 2290 MW volt. A háztartási méretű kis naperóművek beépített teljesítménye ugyanebben az időpontban 1388 MW-ra, míg darabszámuk 160 ezer fölé emelkedett az elosztói engedélyesek, illetve a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal (MEKH) adatai szerint. (Pénzcentrum, 2022). A nagymértékű PV termelőegység növekedés azonban komoly kihívás elé állítja a magyar villamos-energia szektort, az új hálózatra csatlakozó kapacitások rendszerterhelési és -szabályozási problémát okoznak, és a az általuk megtermelt villamosenergia - fizikai természetéből kifolyólag - csak nagyon nehezen és költségesen tárolható. Az ellátásbiztonság érdekében összhangba kell hozni a megújuló kapacitások bővülését a rendszerszabályozási képesség fejlődési ütemével.

A klimatológiai információk szerepe egyre hangsúlyosabbá válik mind a napelemparkok telepítésénél, mind azok üzemeltetésénél, valamint kiemelt figyelmet érdemes fordítani azokra a klímamodellekből származó információkra is, amelyekkel a jövőben a klimatikus biztonsági kockázatok bekövetkezési valószínűsége becsülhető.

Minden mai hasznosított klímamodell és foratókönyv a felszíni átlaghőmérséklet jelentősen növekedését projektálja, amely kockázatot jelent a kitermelhető energiamennyiségre vonatkozóan: a felszíni átlaghőmérséklet emelkedése csökkenti a napenergia-termelő rendszerek leadott teljesítményét a napelemek hatásfokának csökkenése révén. A folyamatos technológiai fejlődés alapján azonban arra következtethetünk, hogy a jövőbeni napelemes technológiák valószínűleg magasabb hatásfokkal rendelkeznek majd, s ez valamelyest ellensúlyozhatja a hőmérséklet emelkedése okozta csökkenést. Emellett számos modelleredményben találkozhatunk a levegő szennyezettségének emelkedésével, amely a megemelkedett aeroszol-koncentráció révén a hasznosítható napenergia mennyiségét tovább csökkentheti. Összességében, a regionális modellekben a napsugárzás több modellre vonatkozó átlaga 2006 és 2100 között évtizedenként 0,60 W/m² -rel csökken Európa nagy részén. (IPCC AR6, 2022). Mindezek mellett a műszaki infrastruktúra elemeket veszélyeztetik a szélsőséges időjárási eseményekből fakadó egyes jelenségek, mint az erős szellőkések, intenzív csapadékesemények, ónos eső, tapadó hó és jégeső.

2. Anyag és módszer

A legelső lépés a napenergia-termelő rendszerek éghajlatbiztonsági vizsgálatában, hogy műszaki szempontból azonosítsuk, melyek azok a rendszerelemek, illetve részegységek, amelyek a leginkább érzékenyek az antropogén éghajlatváltozás által kiváltott és már napjainkban is jelentkező és egyre inkább felerősödő klimatológiai jelenségekre és az ezek által indukált hatásokra. Mint minden biztonsági értékelés során, ez esetben is meg kell vizsgálni a mindennapi éghajlati jelenségek hatásait, illetve a különösen szélsőséges időjárási események egyre gyakoribbá váló következményeit is. Nyilván ezek az éghajlati jelenségek másként hatnak a rendszerekre és azok részegységeire, így a helyi speciális hatásláncok felállításánál parametrizálni kell az éghajlati jelenségeket, az azok által kiváltott hatásokat és külön érdemes kategorizálni a rendszerelemeket is érzékenységük alapján. Korábbi vizsgálataink szerint a Magyarországra lefuttatott regionális klímamodellek szimulációi szerint, az időjárási

szélsőségek egyre gyakrabban és egyre nagyobb intenzitással fordulhatnak elő hazánkban az elkövetkező évtizedekben, így ezek külön gyakorisági és valószínűségi elemzése és hibakorrekciós elemzése is vizsgálatunk tárgyát képezi. Mindezek után konkrét, a napelemes rendszereket érő éghajlati eseményeket vizsgáltunk meg és ezek műszaki infrastruktúrában okozott hatásait értékeltük.

Annak érdekében, hogy a napenergia termelő rendszereket megvizsgáljuk az érzékenységek szempontjából, célszerű feltárni, hogy hazánkban a villamosenergia ellátó rendszer mely elemei a legérzékenyebbek a klimatikus hatásokra. Ennek vizsgálatához fel kell dolgozni azokat a jelentős hatású káreseményeket, amelyek például tartós áramkimaradásokat, ellátási zavarokat okoznak, illetve azok a műszaki szabványokat, fejlesztési terveket is, amelyek az energiatermelő és az energiaátviteli rendszerek klímabiztossá tételét hivatottak biztosítani. Az időjárási jelenségek miatti üzemzavarok statisztikai alapján feltárható, hogy a villamosenergia-infrastruktúra egyes részelemeinek éghajlati kitettsége, milyen típusú klímamutatókkal jellemezhető.

Azt csak ezután lehet megvizsgálni, hogy az egyes energetikai infrastruktúra-elemeknek mekkora az éghajlati hatásokkal szembeni érzékenysége, azaz a klimatológiai jelenségekkel szembeni reagáló- és ellenálló-képessége.

Ezekután lefuttathatók az alkalmazott hatásvizsgálati, vagy klímabiztonsági kiértékelési módszer fontos résztvevőként a valószínűségi és a kockázatbecslések. Ahhoz, hogy ezeket a tényezőket meghatározzuk, ahhoz ismernünk kell nemcsak a klimatológiai paramétereket és azok időbeli alakulását, hanem a napelemparkok egyes műszaki elemeinek eltérő érzékenységet is a klímahatásokra. Amennyiben ezeket a műszakilag jellemző érzékenységi faktorokat és a klimatológiai hatásokat egy kockázati mátrix elemeiként rendszerezzük, úgy a várható klimatológiai hatások bekövetkezési valószínűségével kombinálva eljuthatunk egy konkrét napelempark éghajlati kockázatbecsléséhez is. A módszer alkalmazása digitális környezetben jelentős feldolgozási- és tárhelykapacitást igényel, és igen időigényes folyamat más kockázatbecslési eljárásokhoz képest, elsősorban a klimatológiai adatsorok jelentős volumene miatt.

Az éghajlati kitettség vizsgálata

A klimatológiai hatásvizsgálatokban és a klímabiztonsági, valamint klímareziliencia vizsgálatok esetében legelső lépésként meg kell meghatározni, hogy adott műszaki létesítmény működését milyen parametrizálható éghajlati jellemzők, vagy jelenségek befolyásolhatják. A napenergia-termelő rendszereket befolyásoló éghajlati tényezők közül ki kell emelni a következőket: hőmérséklet alakulása, a légköri páratartalom és a csapadék változása, felhőtakaró alakulása, a relatív páratartalom, a nedvesség beszivárgása, a szélsőséges időjárási eseményekhez kapcsolódó károk, regisztrált jégeső események és a porfelhalmozódás adatai. A vizsgálatokhoz szükséges klimatológiai adatsorok többféle adatbázisból is előállíthatók. Nem megerőltető, hogy hitelessített meteorológiai állomások idősoraiból, a többek között ezek feldolgozásával is előállított homogenizált területi klimatológiai adatbázisokból nyerjünk információkat. Fontos szerepe lehet és a napelemparkok saját meteorológiai állomásaiból kinyert adatokból előállított mérési adatbázisok felhasználásának is. Emellett kinyerhetők

klimatológiai adatok a káresemények regisztereiből is. Az adatok programozási tevékenységgel dolgozhatók fel a leginkább, nagy számítási igényük miatt és ezek térinformatikai adatbázisba szervezésével a területi feldolgozásuk is megoldható.

Az éghajlatváltozás egyre szélsőséesebb hatásai több módon is károsan érinthetik a naperőművek elemeit, valamint az energiatermelő, energiaszállító és energiaellátó rendszereket, súlyos anyagi károkat, ellátásbeli zavarokat generálva. A klimatológiai hatások feltárásához egy megfelelő tér- és időbeli felbontású mérési adatbázis felhasználásával lehetőség nyílik beazonosítani a már bekövetkezett változásokat, amelyeket felhasználva a jövőre vonatkozó klímamodell szimulációk eredményeit is pontosítani tudjuk, csökkentve a modellekben jelentkező szisztematikus hibákat. Ehhez jól hasznosíthatók a hazai és nemzetközi klímamodell adatok adatbázisai. Az, hogy milyen modellszimulációk adataival dolgozunk, mindig projektfüggő kell legyen és megfelelő kiválasztási metódus keretében kell meghatározni az alkalmazott modellek körét, számosságát, a globális és regionális modellpárokat, az alkalmazott kibocsátási forgatókönyveket. Példaként említhető, hogy az egyik legjelentősebb gyors lefolyású időjárási esemény a zivatar, amely az erős széllelkésekkel, a rövid idő alatt lezúduló nagymennyiségű csapadékkal, kapcsolódó jégesővel, valamint szélsőséges esetekben villámtevékenységével is súlyos károkat okozhat a naperőművekben és a kapcsolódó infrastruktúrában. Ezeknek az eseményeknek a rövidtávú előrejelzése is komoly kihívást jelent, hasonlóképpen a hosszútávú, éghajlati viszonylatban vett várható előfordulásuk projektálása is. Nem minden klímamodell-adatbázis tartalmazza a megfelelő felbontású információkat az ilyen jelenségek vizsgálatára. Ennek érdekében - a kutatási kérdésekhez igazodóan - a következő lépéseként az összegyűjtött szélsőséges időjárási események közép- és hosszútávú megváltozásának vizsgálatára kerül sor regionális klímamodellek adataira alapozva.

A villamosenergia-hálózati elemekre legnagyobb hatást gyakorló klimatikus faktorok a következők:

- elsősorban a szélsébség,
- másodsorban a csapadék: ezen belül a tapadó csapadék és a hirtelen lezúduló nagy esők,
- végül a hőmérséklet: ezen belül a nyári maximumhőmérsékletek és a téli fagypony körül ingadozó hőmérséklet.

A fentiekén túl figyelembe kell venni néhány olyan az időjárás által befolyásolt tényezőt is, amely a földtani veszélyforrások kialakulásában játszhat szerepet:

- a nagy intenzitású lehulló csapadékjelenségek előfordulási gyakorisága miatti felszínmozgásos jelenségek,
- a talajvízzel való telítettsége,
- a talajvíz szintje és minősége,
- a felszín relief energiája, a felszínalaktan,
- a közvetlen felszín alatti rétegek statikai állapota, üregesedési hajlandósága,
- és a felszínborítás jellege.

A klimatológiai hatások azonosítása

A klimatológiai alapállapot felvétele után az éghajlatváltozás hatásainak feltérképezésével folytatódhatnak a vizsgálatok. A napenergiatermelő-rendszerek egyes elemeit érintő várható

regionális éghajlati hatások azonosítása érdekében szükséges azon hatásoknak a feltárása és jellemzése, amelyek a napenergia-termelésre alkalmas építmények és erőművek esetében a klímaváltozással összefüggésben kiemelt műszaki biztonsági kockázatot jelenthetnek.

Ezeket az eredményeket kombinálva a műszaki-technológiai információkkal, létrehozható egy olyan komplex vizsgálati módszertan, amely alapján becsülhet arra vonatkozóan, hogy a releváns meteorológiai és klimatológiai paraméterek megváltozása milyen hatással lesz az eltérő adottságú magyarországi napenergiatermelő létesítményekre.

Összefoglalóan az 1. táblázatban közöljük az időjárási helyzetek által leginkább érintett villamosenergia-infrastruktúra elemeket.

1. táblázat: A szélsőséges időjárási események hatása a rendszerelemekre

Időjárási esemény	Hatások
Erős szélsébség, szellőkés	Mechanikai meghibásodások következtében vezetékszakadások, átmeneti üzemzavarok keletkezhetnek.
Hőmérséklet emelkedés	A magas hőmérséklet közvetlen veszélyt jelenthet a rendszer berendezéseire, pl. transzformátorokra. Csökkenti az elektromos átviteli kapacitást és növeli a megnövekedett hűtési igények miatt a csúcsterhelést.
Erdőtűz	Jelentős veszélyt jelenthet a teljes rendszerre, főként az aszályos területeken. Az erdőtüzek gyakoribbá és súlyosabbá válhatnak, mivel gyakran száraz levegővel és erős széllel párosulnak.
Villámlás	Rendszer túlterhelést, erdőtüzeket okozhat, a környező vegetáció leesése felsővezetéseket, oszlopokat, alállomásokat rongálhat meg.
Hó és jegesedés	A tapadó csapadékok hatással lehetnek a felsővezetésekre, a súlyuk mechanikai túrésüket meghaladóan nyomja le őket, ami összeomláshoz és kaszkádszerű kiesésekhez vezethet. A hó elektromos kisülésekhez is vezethet a szigetelőkön felhalmozódó nedvesség által.
Árvíz	Veszélyezteti az átviteli és elosztórendszereket, mivel elárasztja az alacsonyan fekvő alállomásokat és földalatti kábeleket.

Forrás: saját szerkesztés, 2023; IPCC AR6 (2022) alapján

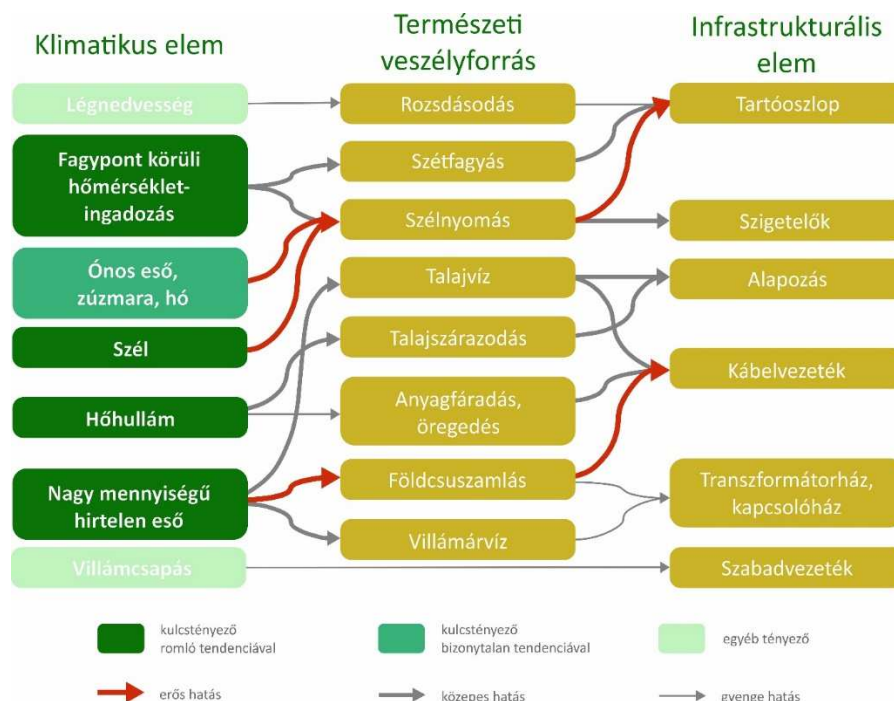
A hatásviselők érzékenységének jellemzése

A villamosenergetikai rendszerek esetében a hatásviselő rendszerek érzékenységét elsősorban műszaki állapotuk és karbantartásuk minősége határozza meg. Az átviteli rendszerek közül a

legsérülékenyebbek a kifesztültségű vezetékhalózat elemei. A kifesztültségű hálózat esetében elsősorban az infrastruktúra elemeknek és közvetlen környezetüknek a karbantartási hiányosságai fokozhatják a hálózati elemek érzékenységét. Jellemzően azonban mindegyik esetben olyan körülmények okozzák az üzemzavarokat, amelyeket a régebbi műszaki szabványok még egyáltalán nem kezeltek, vagy nem kezeltek megfelelően. Az éghajlati hatásokra és áttételesen a földtani veszélyforrásokra leginkább érzékeny villamosenergia-rendszerelemek csoportosíthatók érzékenységük nagysága alapján. A legérzékenyebb rendszerelemek a következők:

- elsősorban a tartóoszlopok szerkezete,
- másodsorban a tartóoszlopok alapozása,
- végül a kábelvezetékek állapota.

A villamosenergia infrastruktúrát érintő – klimatikus hatásokra kialakuló – folyamatok sematizált összefoglalását az alábbi ábra adja meg.

1. ábra: A klimatikus tényezők által a villamosenergia-hálózati elemekre gyakorolt hatások útvonalai (FICÉP, 2019)

Az éghajlati tényezőkre érzékeny napenergia-termelő rendszerelemek azonosítása elősegítheti a klímabiztos műszaki tervezést és a hatékonyabb működtetést egyaránt. Szakirodalmi adatok alapján, illetve a műszaki tapasztalatok szerint (Fejes – Molnár, 2021) a naperóművek különösen sérülékeny elemei az időjárási szélsőségek esetében a következők:

- Maga a napelem modul
- A napelemes tartószerkezet
- Kábelek
- Akkumulátor
- Inverter

3. Eredmények és értékelésük

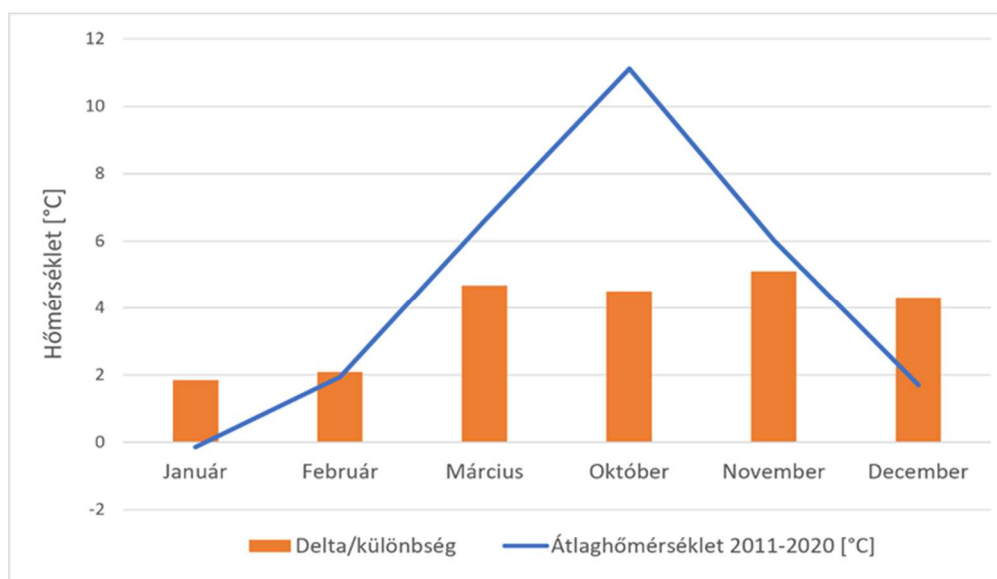
Az első eredményeink alapján meghatároztuk azokat a klimatológiai jelenségeket, amelyek a leginkább befolyásolhatják a villamosenergia-termelő rendszerek, így a naperóművek működését és állapotát.

Feltártuk melyek azok a hatások, amelyek az érzékeny villamosenergia-termelő rendszereket klimatológiai oldalról a leginkább befolyásolhatják a rendszereket

Felmértük azokat a nemzetközi és hazai klimatológiai adatbázisokat, amelyek alkalmasak lehetnek ilyen jellegű vizsgálatok adat-és információigényének kielégítésére.

A klimatológiai folyamatok jellemzését követően kategorizáltuk azokat a meteorológiai jellemzőket, amelyek egy klímabiztonsági, vagy klímareziliencia vizsgálatban a naperóművek éghajlati érzékenységét jellemezhetik.

Ezek alapján fogalmaztunk meg ajánlásokat a napelemparkok létesítéséhez kapcsolódó új típusú szakértői vizsgálati metódusban az úgynevezett klímareziliencia vizsgálatokban felhasználható adatok és információbázisok körére, és a vizsgálati módszertan finomítására egyaránt. Külön megvizsgáltuk, hogy a napelemek esetében milyen hatással van a hőmérséklet a termelési kapacitásra.

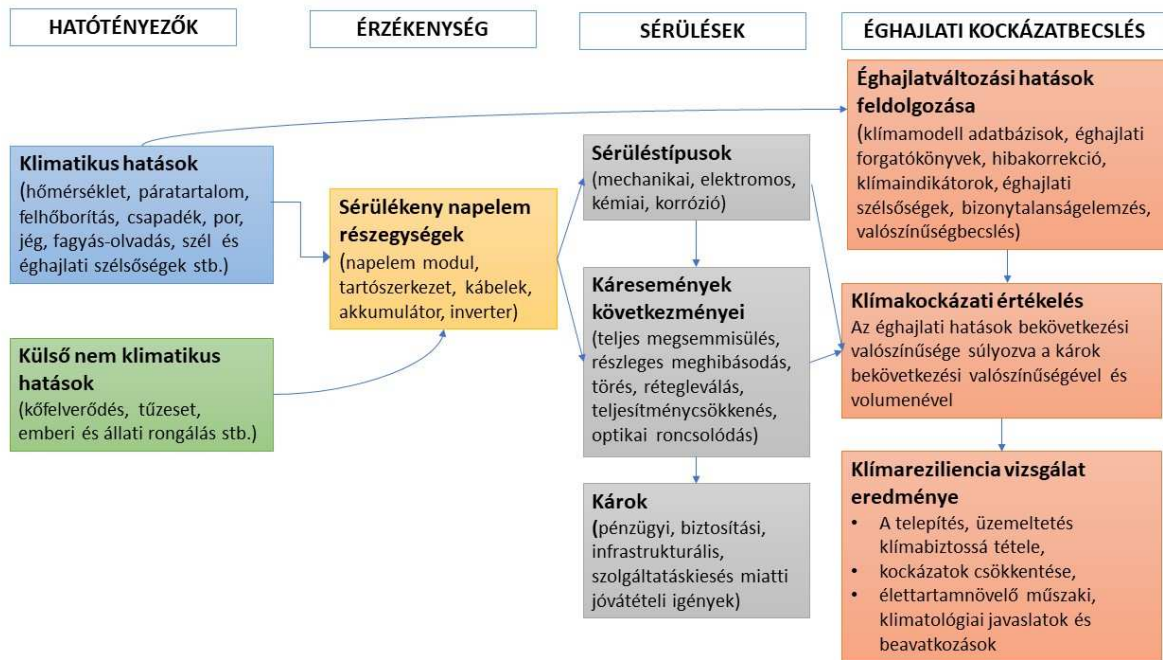
2. ábra: Az elmúlt évtized átlaghőmérsékleteinek alakulása, az év eleji és év végi hónapokban. (Fejes – Molnár, 2021)

Az előző évtized magyarországi átlaghőmérsékleteinek alakulását megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a kora tavaszra jellemző gyors felmelegedési sebesség időben korábban kezdődik.

A jelenkori éghajlatváltozás megmutatkozó hatásai miatt, már a februári hónapban emelkedő hőmérsékleti sebességi gradiens volt tapasztalható. Ez a jelenség egy napelem esetében azt okozhatja, hogy a vizuálisan nem beazonosítható mikropedések az év korábbi szakaszában

fognak tovább repedni, vagy a meglévő mikrorepedések kiszélesedni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a napelem modulok teljesítménycsökkenése vagy akár a tönkremenetele is jóval hamarabb következhet be.

A javasolt klímabiztonsági módszertani elemeket összefoglalva a következő folyamatábra szemlélteti.

3. ábra: A napelemparkok éghajlatbiztonsági értékeléséhez és éghajlati rezilienciavizsgálatához szükséges módszertani elemek összefoglalása

4. Következtetések, javaslatok

A napenergia-termelő rendszereket egyre komolyabb hatások érhetik a jelenkori éghajlatváltozás hatásainak következtében. E jelenségeket folyamatosan monitorozni érdemes. Továbbá szükség van - a múltbeli klimatológiai adatok vizsgálata mellett - a jövőben várható éghajlati változások és ezek következtében kialakuló hatások klímamodellekből kinyerhető információinak elemzésére és kiértékelésére is. Annak érdekében, hogy a napelemparkok klímabiztonsági kiértékelése eredményesen megtörténhessen az éghajlati sérülékenységvizsgálatok speciális metodológiai fejlesztésére van szükség. Ennek keretében alakíthatók ki az egyes energiatermelő infrastruktúra rendszerre azok a helyben specifikálható hatásláncok, amelyeknek a felállításával és felhasználásával és kockázati mátrixok kialakításával előállíthatók a klímabiztonsági valószínűségi és kockázatbecslések is. Ezek a napelemparkok létesítésénél segíthetnek a megfelelő műszaki megoldások kiválasztásában, valamint az üzemeltetési, karbantartási és vészhelyzetelhárítási havária-tervek kialakításában és ezek aktualizálásában.

A klímabiztonsági kutatáshoz kapcsolódóan továbbiakban az összegyűjtött és tipizált szélsőséges időjárási események közép-és hosszútávú megváltozásának vizsgálatára kerülhet sor a Magyarországra kiválasztott regionális klímamodellek adataira alapozva. Ezeket az eredményeket kombinálva a műszaki-technológiai információkkal, azaz a rendszerek érzékenységevel létrehozható egy olyan komplex vizsgálati módszertan is, amely alapján becslés készíthető arra vonatkozóan, hogy a releváns meteorológiai és klimatológiai paraméterek megváltozása milyen hatással lesz a magyarországi napenergiatermelő létesítmények termelési kapacitására.

Felhasznált irodalom

- Fejes L., Molnár Sz. (2021): A magyarországi napenergiatermelés éghajlati feltételei és kapcsolódó technológiai kérdései. In: Dr. Gróf Gyula et al (szerk.) Energiagazdálkodás, Budapest, 2022. évf. 63., szám 1-2., 24-28 p.
- FICÉP Kft. (2019): A magyarországi villamosenergia-ellátás éghajlati szempontú értékelése. Zárótanulmány. Készült a KEHOP-1.1.0-15-2016-00007 azonosítójú „NATÉR továbbfejlesztése” projekt keretében. (Letöltve 2022. augusztus 5. https://nater.mbfisz.gov.hu/sites/nater.mfgi.hu/files/files/FICEP_NATeR_villamosenergia_serulekenyseg_tanulmany.pdf)
- IPCC AR6 (2022): Clarke, L., Y.-M. Wei, A. De La Vega Navarro, A. Garg, A.N. Hahmann, S. Khennas, I.M.L. Azevedo, A. Löschel, A.K. Singh, L. Steg, G. Strbac, K. Wada, 2022: Energy Systems. In IPCC, 2022: Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [P.R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khouradji, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA. doi: 10.1017/9781009157926.008, 667-670 p.
- ITM (2020): Nemzeti Energiastratégia 2030, kitekintéssel 2040-ig. Innovációs és Technológiai Minisztérium, 14 p.
- MAVIR Zrt. (2022): <https://www.mavir.hu/web/mavir/-/%C3%9Ajobb-napenergiarekord-1803-1-mw-szerd%C3%A1n?returnPlid=237657540> (letöltve: 2022. augusztus 5.)
- Pénzcentrum (2022): <https://www.penzcentrum.hu/otthon/20221019/utolso-nagy-hajrarakeszulnek-a-magyar-haztulajok-telepitik-a-napelemeket-mintha-nem-lenne-holnap-1130079> (letöltve: 2022. október 20.)

„A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

A Zöld szálloda díj elnyerése és felhasználása

Jakab Bálint¹ – Dr. Rodek Nóra² – Dr. Raffay-Danyi Ágnes³

¹Ph.D hallgató, ²egyetemi adjunktus - Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, 8800 Nagykanizsa, Zrínyi Miklós utca 18.

³egyetemi docens – Pannon Egyetem 8200 Veszprém, Egyetem u. 10.

e-mail cím: jakab.balint@pen.uni-pannon.hu, rodek.nora@pen.uni-pannon.hu,
raffay.agnes@gtk.uni-pannon.hu

Absztrakt

Egészség, biztonság, fenntarthatóság. Ezek azok az igények, amik leginkább meghatározzák a járványhelyzet után lassan éledező szállodaipart. A szállodaipari trendek alapján jól tetten érhető, hogy az átlagos szállóvendéget foglalkoztatja a fenntarthatóság ügye, így az ökológiai lábnyom csökkentését eredményező lehetőségek, például a környezetbarát szállodák iránt egyre fokozódik az érdeklődés. Hazánkban a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (MSZÉSZ) a tevékenységét jó ideje a környezetvédelemre is figyelmet fordítva végzi, az utóbbi években a társadalmi felelősségvállalás ügyét is kiemelt fontossággal kezeli. Az MSZÉSZ 1993-ban indította útjára a környezet védelme érdekében a hazai szállodákat ösztönző tevékenységét. A „Zöld szálloda” minősítés hazánkban a szállodai környezettudatosság legismertebb megjelenési formája. Az első meghirdetés óta közel száz szálloda nyerte el a díj valamely formáját, azonban, a legtöbb egység közülük az elismerést nem használja fel aktív marketingtevékenységében.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Egyre inkább megfigyelhető az a tendencia, hogy a természeti készleteink megőrzése érdekében a különböző iparágak a fenntarthatóság és környezetbarát gyakorlatok révén próbálnak tenni. A szállodaipar is hatalmas mennyiségű energiát, vizet és egyéb nem megújuló erőforrásokat fogyaszt. Manaktola és Jauhari (2007) szerint a szállodák és létesítményeik építése, valamint üzemeltetése által okozott negatív hatásoknak a környezet a fő szenvedője. A negatív hatások közé tartozik többek között a szállodákban történő mosás / mosatás, a nagy mennyiségben keletkező hulladék, a fűtött úszómedencék vagy például a housekeeping részleg által használt erős vegyszerek (Gustin-Weaver, 1996). Bohdanowicz (2006) a tanulmányában azzal is egyetértett, hogy a szállodák nem csak erőforrásigényesek, hanem a hulladékkeletkezés az egyik legszembetűnőbb környezeti hatás. A szállodaipar tehát megfogadta, hogy csökkenti a környezetre gyakorolt hatását, a szállodák környezetbarátabbá tételével, amely arra az eredményre vezetett, hogy az elmúlt évtizedben a zöld programok egy feltörekvő trendből az ágazat egyik fontos elemévé nőttek ki magukat (Vivek-Biphas, 2016).

Mivel egyre több vendég aggódik a környezet és a környezetbarát termékek miatt, a szállodaipar számára rendkívül fontos, hogy részletesebben megvizsgálja a zöld szállodák koncepcióját. Robinot és Giannelloni (2010) szerint a zöld szolgáltatások és üzemeltetés egyre szélesebb körben elfogadottá válnak és a környezetbarát tulajdonságokat ma már a szállodai szolgáltatások alapintézkedésének tekintik. Azokat a szállodákat, amelyek környezetbarát megoldásokat alkalmaznak, gyakran zöld szállodáknak vagy környezetbarát szállodáknak nevezik. Felmerül a kérdés tehát, hogy melyik szálloda az, amelyik valóban zöld vagy környezetbarát? Ehhez kapcsolódóan pedig szintén fontos kérdés, hogy a szállodák minősítetik-e magukat ezen zöld megoldásaik alapján, hogy tudják a vendégek tudtára adni a megszerzett minősítéseket és élnek-e ezen marketinglehetőséggel?

A turisták motivációinak feltárása a döntéseiket befolyásoló tényezők megértése folyamatosan új kihívások elé állítja a szakmát (Kaszás et. al., 2022). Fontos, hogy a szállodavezetők megértsék vendégeik igényeit és szükségleteit, mielőtt magát a terméket és a szolgáltatást előállítanák. Nem elég ugyanis csak és kizárólag a környezetbarát megoldások alkalmazása (Leena et al., 2015), a vezetőknek pontosan ismerniük kell, hogy a vendégek milyen szempontokat vesznek figyelembe a szálláshely kiválasztásakor (Lockyer, 2002, Péter et al., 2019). A globális trendek Magyarországon is láthatók. Nő a szép korúak aránya, akik speciális igényeket támasztanak a szálláshelyekkel szemben és erősödnek az Y és Z generációs igények, amelyek kifejezetten a fenntarthatóság és a technológia által vezéreltek. A trendeket a szálláshely szolgáltatóknak és vendéglátóhelyeknek is követniük kell (Ernszt et. al., 2018).

A zöld értékrend kialakítása és a fenntartható megoldások alkalmazása a szállodaiparban mind kínálati oldalon egyre erőteljesebb, mind a vendégek részéről egyre inkább keresett. Különböző tanulmányok és összefoglalók szerint a vendégek tudatossága a zöld megoldásokat alkalmazó szálláshelyválasztásban megkérdőjelezhetetlen.

A Hilton 2018 év elején jelentette be, hogy jelentős fenntarthatósági kezdeményezést indít el, beleértve a szén-dioxid-kibocsátás 61%-os csökkentését (a Párizsi Klímaegyezménynek megfelelően), valamint a vízfogyasztás és a keletkezett hulladék 50%-os csökkentését. Még ez évben végzett egy felmérést is (72.000 fogyasztó részvételével), amely szerint a vendégek harmada tájékozódik a szálloda környezeti és társadalmi gyakorlatairól a foglalás előtt, a 25 év alatti vendégek körében pedig ez a szám 44%. Mostanra az utazók fiatalabb generációja ösztönöz, akik szerint a fenntarthatóság az utazási döntéseik meghozatalának egyik alaptényezője. Ezen kívül a felmérésben szerepelnek többek között olyan megállapítások is, mint hogy a vendégek többsége elvárja, hogy legyen friss törölköző, tiszta ágynemű, illetve piperecikkek is a szobában, amelyek természetesen alap bekészítéseknek számítanak a legtöbb szállodában. Ugyanakkor ezen bekészítések jelentősen hozzájárulnak a szállodaipar nagy mennyiségű víz- és energiafogyasztásához, nem beszélve az általuk termelt hulladékról. A hosszú távú hatások nemcsak a környezetre károsak, hanem a szállodai költségekre is. Az EPA (Environmental Protection Agency) szerint például az Egyesült Államokban a kereskedelmi és intézményi létesítményekben a teljes vízfelhasználás körülbelül 15%-a szállodákban és egyéb szálláshelyeken történik (Forbes, 2018).

New York állam például pont az említett egyszer használatos piperecikkek betiltását fontolgatja a szállodákban, és ha elfogadják ezt a törvényt csak New York államban évente 27,4 millió apró piperecikk-palackot törölnének el. Ha aláírják a törvényt, az intézkedés 2024-ben a nagyobb, 2025-ben pedig a kisebb szállodákban lépne hatályba. A jogszabály célja a környezet

védelme a műanyag hulladék mennyiségének csökkentésével és a fenntartható alternatívák előmozdításával. A New York-i törvényjavaslatot szállodaipari csoportok támogatják, amelyek közül sokan keresik a módját, hogy csökkentsék ökológiai lábnyomukat. A Marriott szállodalánc például a közelmúltban bejelentette, hogy világszerte megszünteti a műanyag palackok forgalmazását a tulajdonában lévő hotelekben (The New York State Senate, 2021). Sok szálloda már arra ösztönzi a vendégeket, hogy ne ragaszkodjanak minden nap friss törölközőhöz a mosodai szolgáltatásokból származó szennyezés csökkentése érdekében (Lohyd-Benedicte, 2015). Kalifornia államban is hasonló a helyzet, ugyanis ott már elfogadták a kis piperecikk-palackok betiltásáról szóló törvényjavaslatot; 2023-tól a szállodák 2000 dolláros pénzbírságot kaphatnak az esetleges ismételt szabálysértések miatt (California Legislative Information, 2019).

A Booking.com több évre visszamenő kutatása is abba az irányba mutat, hogy az utazók / a vendégek szeretnék tenni az utazásaik, illetve a szálláshelyeken való tartózkodás során, a környezetünk védelme érdekében. Ugyanakkor az egyik fő hátráltató tényező számukra ebben, hogy akár információ, akár tanúsítvány hiánya miatt nem tudják hogyan tehetnék fenntarthatóbbá az utazásukat (1. táblázat). A másik fő szempont, amelyet Németh et. al. (2021) is vizsgált, hogy többletköltséget jelenthet az utazók számára. „A komfortot szolgáló légkondicionálás és árnyékolás mellett egyre fontosabbá válik az időjárástól független attrakciók (például fedett teraszok, fedett rendezvényterek, fedett és kültéri medencék) fejlesztése, amely több beruházást igényel. Ezek költségeit a turistáknak kell fizetniük a jegyek vagy a szállodai szobák árában.” (Németh et. al., 2021). A kutatást a Booking.com megbízásából egy független cég végezte, a válaszadókat (a mintát) pedig 12 desztináció utasai adták. 2018-ban összesen 12.134 választ sikerült összegyűjteni, kb. ezeret-ezret a következő országokból: Ausztria, Brazília, Egyesült Királyság, Franciaország, India, Japán, Kanada, Kína, Németország, Olaszország, Spanyolország, USA. A válaszadók szerint a „fenntartható utazás” egy szubjektív fogalom, amely a különböző utazók / vendégek számára eltérő jelentéssel bír. Az online kérdőívet kitöltők majdnem fele (46%) számára a „fenntartható utazás” azt jelenti, hogy környezetbarát vagy zöld szálláshelyeken szállnak meg, amely ezen kérdésre vonatkozó listán a leggyakoribb válasz volt (ezt 40%-kal „a különböző környezeti hatások csökkentése” követte). A válaszadók kétharmada (68%) a jövőben szeretne ökoszálláshelyen megszállni, amely érték magasabb, az előző évek méréseihez képest, valamint szintén pozitív, hogy azon utazók aránya, akik nem vették figyelembe a környezetbarát üdüléseket (mert nem tudtak a létezésükről) csökkent (31%).

Az utazók szintén kb. kétharmada (67%) hajlandó lenne legalább 5%-kal többet költeni utazásra annak biztosítása érdekében, hogy a lehető legkisebb mértékben terhelje a környezetet, ugyanakkor még mindig az észlelt többletköltségek jelentik a legfőbb akadályt a fenntarthatóbban utazni vágyó vendégek előtt. A kutatás azt is megmutatja, hogy az információk és a hiteles tanúsítványok hiánya szintén jelentős akadályt jelent a fenntartható utazás előtt, amely vizsgálatunk fő tárgya is egyben.

1. táblázat: Korlátok a fenntartható utazásokkal kapcsolatban

A fenntarthatóbb utazás legfőbb globális akadályai	
Költségek – nem engedhetem meg magamnak a többletköltséget	42%
Információ/tanúsítvány hiánya – Nem tudom, hogyan tehetném fenntarthatóbbá az utazásomat	32%
Idő – A fenntartható utazás túl időigényes lenne	22%
Úticél – A fenntartható utazás korlátozná az utazást a kevésbé vonzó úti célokra	22%
Luxus / kényelem – A fenntartható utazás nem felel meg a luxus / kényelem megszokott szintjének	20%

Forrás: ftnNews, 2018 alapján saját szerkesztés

A kutatásunk a hazai zöld szálláshelyeket minősítő tanúsítványt – a Zöld Szálloda díjat – elnyert szállodákat vizsgálja abból a szempontból, hogy a megszerzett tanúsítványt, védjegyet kommunikálják-e saját honlapjukon, illetve, hogy van-e bármilyen információ feltüntetve arról, hogy milyen zöld megoldásokat alkalmaznak. Előzetesen annyi megjegyezhető, hogy meglehetősen alacsony százalékuk kommunikál bármit is a vendégek felé a fenntarthatósági / zöld megoldásaikkal, illetve a díjjal kapcsolatban.

Ehhez tartozik szorosan, hogy a Booking.com kutatása alapján a válaszadók 40%-a szerint a fenntartható vagy környezetbarát szűrési lehetőséget kínáló online foglalási oldalak segítenének a vendégek tájékoztatásában, míg 32%-uk továbbra is nemzetközi szabványt szorgalmaz a környezetbarát szálláshelyek azonosítására (ftnNews, 2018).

Zöld szálloda definíciók

A „zöld” kifejezést általában olyan termék vagy szolgáltatás leírására használják, amely a tágabb környezetre és a klímavédelemre összpontosít (Lengyel et. al., 2021). A zöld szálloda, más néven fenntartható szálloda vagy ökohotel, működése során a fenntarthatóságot helyezi előtérbe. A zöld szálloda ezen definícióján belül a különböző megközelítések széles skálája létezik. A Cloudbeds (2020) szerint létezik egy olyan csoportosítás, amelyben egyrészt a szállodák már az alapoktól kezdve a fenntarthatóságot szem előtt tartva vannak felépítve. Ezek az ökoszállodák már a tervezési fázisban figyelembe vették a fenntarthatóságot, és úgy építik meg az ingatlant, hogy a lehető legkisebb legyen a környezetre gyakorolt hatása. A fenntartható építési gyakorlat környezetbarát lesz, kevesebb energiát használ fel és kevesebb nyersanyagot pazarol az építési folyamat során. Az elkészült ingatlan olyan berendezési tárgyakat és technológiákat tartalmaz, amelyek elősegítik a hulladékgazdálkodást, az energiamegtakarítást és a vízmegőrzést, például napenergiát és víz-újrahasznosító rendszereket. Tekintettel a szükséges erőfeszítésekre és költségekre, ezek a szállodák általában olyan tanúsítványt kapnak, amely elismeri az ingatlan fenntarthatóságát (pl. LEED). (Az alábbiakban a leggyakoribb globális szállodai tanúsítványokat is ismertetjük.)

A fenntarthatósági spektrum másik végén léteznek olyan szállodák, amelyek környezetbarátabbá teszik gyakorlataikat és ingatlanjaikat. Ezek a zöld szállodák nem feltétlenül követték a fenntartható építési gyakorlatot, de az ingatlanokat a fenntarthatóság szem előtt tartásával üzemeltetik. Ez magában foglalhat olyan funkciókat, mint az esővíz összegyűjtése és újrafelhasználása, az alacsony vízhasználattal működő WC-k és a LED-es

világítás, valamint olyan programok, mint például a vendégek ösztönzése arra, hogy tartózkodásuk alatt ritkábban mosatassák ki a törölközőket és az ágyneműt.

A Zöld Szálloda Szövetség (Green Hotels Association) (2021) meghatározása szerint a zöld szállodák olyan környezetbarát létesítmények, amelynek menedzsmentje tudatosan olyan programokat hoz létre, amelyekkel vizet, energiát takaríthatnak meg és csökkenteni tudják a hulladék mennyiségét, miközben költségeket takarítanak meg. Kasim (2004) zöld szálloda definíciójában azonban a környezeti elemeken kívül megjelennek a társadalmi és gazdasági tényezők is, tehát azt a szállodát nevezi zöldnek, amely felelős a munkavállalói, a helyi közösség, a helyi kultúra és a közvetlen környezete iránt. A szakirodalomban tehát nincs egyetértés a zöld szálloda kifejezés kapcsán, valamint sok esetben használják a környezetbarát szálloda kifejezést is mint szinoníma.

Zöld minősítések a szállodaiparban

A szállodák számára fontos presztízs értékkel bírnak a különböző zöld programok és védjegyek, amelyek elnyeréséhez szigorú előírásoknak kell megfelelniük. Albert Tóth (2016) szerint a fenntarthatósági szempontok érvényesülésében a zöld szállodákra vonatkozó minősítési rendszerek fontos szerepet játszanak. A vendégek számára pedig egyfajta garancia az, ha egy szálloda rendelkezik ezen védjegyek valamelyikével. Nemzetközi és hazai szinten is léteznek olyan zöld programok, zöld védjegyek, amelyek biztosítják a pozitív hírnevet a szállodák számára.

Ha globálisan megvizsgáljuk a különböző minősítési rendszereket a legfontosabbak a következők: LEED, Green Globe, TripAdvisor Green Leaders, Green Key Global, Green Tourism Active, Audubon Green Lodging Program, Green Seal, EarthCheck, Travelife. Az európai minősítések közül a legjelentősebbek: Green Tourism (az Egyesült Királyságban), Ecotourism Ireland Certification Programme, European Ecotourism Labeling Standard (EETLS), Ecolabel vagy Ecoflower. Az amerikai régió zöld szállodákat minősítő rendszerei: Energy Star (az USA-ban), Certification for Sustainable Tourism, GREAT Green Deal Certification Program (Közép-Amerika), Sistema de Distinción en Turismo Sostenible (Chile), Hoteles+ Verdes (Argentína). Az afrikai kontinens minősítő rendszerei: Fair Trade Tourism (Dél-Afrika), Ecotourism Kenya, Green Star Hotel (Egyiptom), míg végül, de nem utolsósorban Ázsia és Ausztrália területén a Eco Certification (Ausztrália) és az Asian Ecotourism Standard for Accommodations (AESAs) elterjedt. A minősítések kritériumrendszerei sok hasonlóságot mutatnak, ugyanazt a célt szolgálják, de országoként és egyesületenként valamelyest eltérőek lehetnek (Cloudbeds, 2020).

Néhány zöld szállodákat minősítő rendszer rövid bemutatása (a teljesség igénye nélkül): A LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) egy olyan program, amely a fenntartható gyakorlattal az alapoktól felépített épületeket minősíti. A LEED egy holisztikus rendszer, amely nem egyszerűen egyetlen épületelemre összpontosít, mint például az energia, a víz vagy az egészség, hanem a teljes képet nézi abból a szempontból, hogy melyek azok a kritikus elemek, amelyek együtt a lehető legjobbak egy épület létrehozásában. A LEED célja olyan „hatékony” épületek létrehozása, amelyek:

- Csökkentik a globális éghajlatváltozáshoz való hozzájárulást
- Javítják az egyének egészségét
- Helyreállítják a vízforrások védelmét
- Védik és javítják a biológiai sokféleség és az ökoszisztéma-szolgáltatások védelmét
- Elmozdítják a fenntartható és regeneratív anyagciklusokat
- Javítják a közösség életminőségét (U.S. Green Building Council 2022).

A LEED négy szintű tanúsítást kínál, amelyben a pontok száma határozza meg a szolgáltatók szintjét. Igazolt 40-49 pont között, ezüst 50-59, arany 60-79, platina 80 pont és efelett. (U.S. Green Building Council, LEED v4.1, 2022).

A Green Globe tanúsítvány nemcsak magának a vállalkozásoknak a környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatóságát méri, hanem az ellátási láncban szereplő partnereit is. Szintén egy holisztikus minősítő rendszerről van szó, amely 44 alapvető kritériumot és 380 megfeleléségi mutatót használ, így a Green Globe a zöld szállodák egyik legpontosabb ökotanúsítványa. A Green Globe Certification három minősítési szinttel is rendelkezik (okleveles tag, arany, platina szintű tag), így egy szálláshely még akkor is részt vehet a programban, ha az a fenntarthatósági útja legelején jár. A Green Globe külső auditorokat alkalmaz a szálláshelyek hatékony elemzéséhez. A Green Globe tanúsítást és képzést kínál annak érdekében, hogy a szállodák a lehető legkörnyezetbarátabbak legyenek (Green Globe 2023).

A teljes Green Globe szabványt naptári évenként kétszer felülvizsgálják és frissítik. A szabvány a következő nemzetközi szabványokon és megállapodásokon alapul:

- Globális fenntartható turizmus kritériumai
- Globális partnerség a fenntartható turizmus kritériumaiért (STC partnerség)
- Az Amerika Fenntartható Turisztikai Tanúsítási Hálózatának alapkritériumai
- Az Agenda 21 és a fenntartható fejlődés alapelvei, amelyeket 182 kormány hagyott jóvá az ENSZ 1992-es Rio de Janeirói Föld-csúcstalálkozóján
- ISO 9001/14001/19011 (Nemzetközi Szabványügyi Szervezet) (Green Globe 2023).

A kritériumrendszere alapvetően négy különböző területre vonatkozik, amelyek a fenntartható menedzsment, a társadalmi és gazdasági fenntarthatóság, kulturális örökségvédelem és a környezeti fenntarthatóság (Green Globe Policy V1.7 2023).

A Green Key minősítéssel jelenleg 60 országban több mint 4000 szálloda és egyéb létesítmény rendelkezik. A Green Key tanúsítvány az idegenforgalomban az egyik vezető kiválósági szabvány a környezeti felelősségvállalás és a fenntartható működés területén. A Green Key garantálja a vendégeknek, hogy amennyiben egy ilyen minősítéssel rendelkező szálláshelyen szállnak meg, hozzájárulnak a környezet védelméhez. Az ezektől a létesítményektől elvárt magas környezetvédelmi szabványokat szigorú dokumentációval és gyakori auditokkal tartják fenn. A Green Key minősítési rendszert szállodák, hostelek, kis szálláshelyek, kempingek, üdülőkörök, konferencia központok, éttermek és látnivalók is megszerezhetik (Green Key Global Report 2018).

A Green Key tanúsítvánnyal rendelkező létesítményeknek több magas szintű környezetvédelmi követelménynek kell megfelelniük. Hat Green Key kategóriához (szállodák és hostelek, kempingek és üdülőkörök, kis szálláshelyek, konferenciaközpontok, éttermek és látnivalók) dolgoztak ki kritériumokat és magyarázó megjegyzéseket, amelyek ugyanazt a 13 kritériumterületet fedik le, amelyek a következők: a személyzet bevonása, környezeti menedzsment, a vendégek tájékoztatása, vízkezelés, energiafelhasználás, mosás és takarítás,

étel és ital (pazarlás), hulladékkezelés, adminisztráció, beltéri környezet, zöld területek, zöld programok és a társadalmi felelősségvállalás. Ez a fokozatos minősítési rendszer 1-5 kulcsot ad a programnak való megfelelés szintje alapján. Az 5 kulcs a legmagasabb értékelés. (Green Key Criteria 2021).

Helyi zöld szálloda minősítési rendszerek a fentiekén kívül: Tájföldön pl. a Green Leaf Programot használják, amelynek a lényege, hogy irányelvek segítségével támogassa a környezeti megoldások megvalósítását a szállodák számára, ezenkívül pedig minősítik őket energia, környezet és természeti erőforrások hatékony felhasználására vonatkozóan (Green Leaf Foundation, 1997). Németországban a VDR Certified Green Hotel, Máltán a Malta ECO Certification, Olaszországban a Legambiente Turismo minősítő rendszer működik (Grotte-Lukács, 2019).

Zöld Szálloda díj

A Zöld Szálloda díj pályázatot Magyarországon a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (MSZÉSZ) 1993-ben írta ki először, amelyen 2023-ig több, mint 100 szálloda vett részt. A pályázat célja annak az elősegítése, hogy a mindennapjainkban egyre nagyobb jelentőséggel bíró környezettudatos gondolkodás teret nyerjen. A pályázati leírásban meghatározott leírás szerint „a szállodaüzemeltetők sokat tudnak tenni a fenntarthatóságért a hatékony energiafelhasználással, a víztakarékossággal, a környezetet kímélő tisztítószer-, anyagok felhasználásával, a közvetlen környékükről történő árubeszerzéssel és sok egyéb intézkedéssel.” (MSZÉSZ, 2022). A pályázat két évre biztosítja a Zöld szálloda embléma használatának jogát, azonban több olyan szálloda is van, amelyek már „örökzöld” elnevezéssel rendelkeznek, ők hosszú távon használhatják a logót, nem szükséges megújítaniuk 2 évente.

A pályázaton való részvétel feltétele, hogy a szállodának MSZÉSZ tagnak kell lennie, a szállodákra vonatkozó környezetvédelmi törvényeket ismeri és betartja, az utóbbi két évben elmarasztaló környezetvédelmi határozat nem született a szálloda ellen, rendelkezik környezetvédelmi szabályzattal, valamint kötelezően mellékeli a szénlábnyomat, fotókat a szelektív hulladékgyűjtésről és melegkonyhával való felszereltség esetén egy nyilatkozatot zsírfogó használatáról, ezenfelül pedig az önértékelő táblázat 60 kritériuma alapján eléri a minimum 60%-os teljesítettséget.

A díjat a lánchoz tartozó és az önálló szállodák is elnyerhetik, amelyeket a Szövetség külön kategóriában vizsgál. Három fokozatú minősítés szerezhető mindkét kategóriában a megtett intézkedések arányában, arany, ezüst és bronz. Az „Örökzöld szálloda” cím elnyerése akkor lehetséges, ha az adott szálloda, 1993 óta kiírt időszakokban legalább három alkalommal dobogós helyen (1., 2., 3. hely) végzett a saját kategóriájában (MSZÉSZ, 2022).

2022-ben a Zöld Szálloda pályázaton a zsűri 18 arany, 19 ezüst, illetve 2 bronz fokozatot adományozott a nevezőknek a pontszámok alapján, akik 2023. január 1-jétől 2024. december 31-ig jogosultak a Zöld Szálloda 2023-2024 cím viselésére (MSZÉSZ 2022). A Zöld Szálloda díj elnyeréséhez a szállodáknak az alábbi 8 fő kritériumra kell nagy hangsúlyt fektetniük: 1. tájékoztatás és CSR, 2. energia (alkritérium pl. a fogyasztások napi mérése, alkalmaznak hővisszanyerős megoldást, szobai kártyás kapcsoló használata a vendégszobában stb.), 3. víz

(alkritérium pl. naponta mérik a vízfogyasztást, víztakarékos wc tartályok alkalmazása, csapadékvíz hasznosítás stb.), 4. szennyvíz, 5. hulladék gazdálkodás (alkritérium pl. újrahasznosított anyagokat használnak, szelektív hulladékgyűjtés – a vendégszobákban is, lépéseket tesznek az élelmiszerpazarlás csökkentése érdekében stb.), 6. ózonréteg védelem (alkritérium pl. nem dohányzó a hotel), 7. zöld beszerzés (alkritérium pl. van többféle bioélelmiszer, fair trade árut vásárolnak stb.), 8. zöld iroda (alkritérium pl. a bútorok környezetvédelmi tanúsítvánnyal rendelkeznek, legalább 80 %-ban újrahasznosított papírt használnak stb.) (Zöld Szálloda Önértékelő táblázat 2022).

Zöld marketing a szállodaiparban

Fontos, hogy a szálláshelyek működésében alkalmazott fenntartható megoldások versenyelőnyt jelenthetnek a szolgáltatók számára, de csak abban az esetben, ha erről a (potenciális) fogyasztókat / vendégeket is megfelelően tájékoztatják, értesítik. Így amellet a tény mellett, hogy egy szálloda rendelkezik zöld megoldásokkal és / vagy erről tanúsítványa is van, a különböző marketingkommunikációs eszközök is fontossá válnak, hiszen ezen kampányok felhívhatják a fogyasztók figyelmét a szállodák zöld gyakorlataira. Choi et al. (2015) szerint azonban ezen kommunikáció hitelessége kérdéses, hiszen egyes szállodák ugyan zöldnek hirdetik magukat, de ez csupán marketingfogás valós tartalom nélkül.

Ásványi és Komár (2018) szerint a zöld minősítéssel bíró szállodák esetében nagyobb hangsúlyt kell fektetni a fenntartható megoldások kommunikációjára, ugyanakkor a fogyasztói tudatosság növelésében, az utazók szemléletformálásában is részt kell venniük. A megfelelő kommunikációhoz elengedhetetlen a zöld tanúsítványok láthatóságának, presztízsének növelése, hiszen ezek tovább támogathatják az egyébként is környezettudatos fogyasztókat a döntéseikben, jobban pozicionálva a tanúsítvánnyal bíró szállodákat, s segítve azok szegmentálását. A szerzők szerint a zöld szállodák esetében elsődleges marketing cél egy-egy cím megszerzésével az imázs erősítése, a jobb megkülönböztetés és pozicionálás a versenytársakkal szemben, esetlegesen a célközönség bővítése (Ásványi – Komár 2018).

2. Anyag és módszer

Empirikus kutatásunk során megvizsgáltuk a Zöld Szálloda 2023-2024 pályázat győzteseit, hogy a megszerzett védjegyet felhasználják-e a vendégek tájékoztatására, feltüntetik-e a saját honlapjukon, valamint online kommunikációjuk során tájékoztatják-e a fogyasztókat arról, hogy milyen zöld / fenntartható megoldásokat alkalmaznak a működésük során. Az alapsokaságot így az a 39 szálloda jelentette, amely a legutóbbi pályázat során elnyerte a díjat. Megvizsgáltuk az arany, ezüst és a bronz minősítéssel rendelkező hotelek honlapjait is, illetve a lánchoz tartozó, és az önálló szállodák kategóriáinak győzteseit. A kutatás így tulajdonképpen egy kvalitatív tartalomelemzéssel valósult meg.

3. Eredmények és értékelésük

Szállodai honlapok elemzése: zöld értékek kommunikációja és kategóriái

2. táblázat: Az önálló szállodák kategória nyertesei

Helyezés	A szálloda neve	Zöld szálloda díj logó	Egyéb zöld minősítés logó	Zöld megoldások kommunikációja
I.	Hotel Sástó	✓	-	✓
II.	Royal Club Hotel Visegrád	-	-	✓
III.	Jankovich Hotel	✓	-	-

Forrás: saját szerkesztés

A 2. táblázatban látható, hogy az önálló szállodák kategória első három helyezettjének honlapjain viszonylag jó arányban feltüntetik a minősítéssel megszerzett védjegyet és / vagy tájékoztatják a fogyasztókat a szállodában alkalmazott zöld megoldásokról. A feltüntetett hotelek közül a gyöngyösi Hotel Sástó az amelyik mindkét szempont szerint ismerteti a fogyasztókkal zöld tevékenységét.

3. táblázat: A lánchoz tartozó szállodák kategória nyertesei

Helyezés	A szálloda neve	Zöld szálloda díj logó	Egyéb zöld minősítés logó	Zöld megoldások kommunikációja
I.	Park Inn by Radisson Zalakaros Resort and Spa	-	-	-
II.	IntercityHotel Budapest	-	-	az eredeti német honlapon
III.	Park Inn by Radisson Sárvár Resort & Spa	-	-	-

Forrás: saját szerkesztés

A 3. táblázatban azt figyelhetjük meg, hogy a lánchoz tartozó szállodák kategória nyertesei közül egyik hotel sem tünteti fel a saját honlapján sem a megnyert díjhoz tartozó védjegyet, sem azokat a zöld megoldásokat, amelyekkel próbálnak tenni környezetünk megóvása érdekében. Kivételt jelent valamilyen szinten az IntercityHotel Budapest, amelynél a lánc eredeti német nyelvű honlapján osztanak meg néhány információt a fenntarthatósági intézkedéseikkel kapcsolatban.

A következő pontban (4. táblázat) a Zöld Szálloda 2023-2024 pályázat arany fokozattal díjazott szállodáit láthatjuk, amely közül hat önálló, hat pedig lánchoz tartozó szállodaként működik. Három (önálló) hotel honlapján figyelhető meg, hogy felhasználják a megszerzett védjegyet, míg további három (szintén önálló) hotel kommunikálja zöld megoldásait. A lánchoz tartozó hotelek közül egyedül a Kempinski Hotel Corvinus Budapest honlapján található (egyéb) zöld minősítéshez tartozó védjegy, a 2. fejezetben felsoroltak közül az Earthcheck védjegyet használják. A táblázatban felsorolt 12 hotel közül csak a Hotel Palota Lillafüred és a La Contessa Kastélyhotel és Rendezvényközpont használja a védjegyet is és oszt meg információkat a zöld működésükkel kapcsolatban. Ezen kívül több olyan lánchoz tartozó hotel is van (Accor cégcsoport), amelyek a lánc saját zöld programját – a Planet 21-et – tüntetik fel a honlapjukon. Az AccorHotels évtizedek óta stratégiai szinten foglalkozik a fenntarthatóság és a CSR kérdéseivel. Globális stratégiáját és számszerűsített célkitűzéseit a Planet 21 programban foglalja össze, amely négy pillérre, a munkavállalókra, vendégekre, partnerekre és helyi közösségekre épül, és ezen kívül két fő prioritást határoz meg: az F&B-t és karbonsemleges épületeket. A szállodákat a megvalósított akciók függvényében egy hozzárendelt pontrendszer segítségével bronz, ezüst, arany vagy platina kategóriába sorolják (Turizmus Online, 2018, Accor Planet 21).

4. táblázat: Az arany fokozattal rendelkező szállodák tájékoztatásai

A szálloda neve	Önálló szálloda	Lánchoz tartozó szálloda	Zöld Szálloda díj logó	Egyéb zöld minősítés logó	Zöld megoldások kommunikációja
Airport Hotel Budapest	x		-	-	✓
Club Dobogómajor	x		✓	-	-
Hotel Európa Fit	x		-	-	-
Hotel Palota Lillafüred	x		✓	-	✓
Ibis Budapest Castle Hill - Mercure Budapest Castle Hill		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Kempinski Hotel Corvinus Budapest		x	-	✓	Earthcheck logó
La Contessa Kastélyhotel és Rendezvényközpont	x		✓	-	✓
Mercure Budapest City Center		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Novotel Budapest City		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja

Novotel Budapest Danube		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Park Inn by Radisson Budapest		x	-	-	-
Wellness Hotel Katalin	x		-	-	-

Forrás: saját szerkesztés

Végezetül a következő összevetésekben (5. és 6. táblázat) a Zöld Szálloda 2023-2024 pályázat ezüst és bronz fokozattal díjazott szállodáit láthatjuk, amelyeknél arányaiban hasonló számokat tapasztaltunk, mint az arany fokozatot elnyert hoteleknél. A Zöld Szálloda díj védjegyét a felsorolt hotelek közül egyik sem használja a saját honlapján, míg a zöld megoldásokkal kapcsolatos tájékoztatás is kimerül projekt szintű megjelenítésben (és ez is csak egy hotelnél). A láncokra (Accor cégcsoport) szintén jellemző a saját Planet 21 program kommunikációja, nyilván a központilag szerkesztett honlapoknak köszönhetően. Egy olyan hotel van, amely a Zöld Szálloda díj védjegyén kívüli egyéb logót használ (Opera Garden Hotels & Apartments – Green Hotel védjegy).

5. táblázat: Az ezüst fokozattal rendelkező szállodák tájékoztatásai

A szálloda neve	Önálló szálloda	Lánchoz tartozó szálloda	Zöld Szálloda díj logó	Egyéb zöld minősítés logó	Zöld megoldások kommunikációja
Caramell Premium Resort	x		-	-	projekt szintű tájékoztatás
Countryyard by Marriott Budapest City Center		x	-	-	-
Erzsébet Királyné Szálloda	x		-	-	-
Hotel Moments Budapest	x		-	-	-
Hotel Nemzeti Budapest		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Hotel Opál	x		-	-	-
Hotel Sopron	x		-	-	-
Hunguest Hotel Aqua-Sol		x	-	-	-
ibis Budapest Centrum		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja

ibis Budapest Citysouth		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
ibis Budapest Heroes Square		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Ibis Győr		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Mamaison Hotel Andrassy Budapest		x	-	-	-
Mamaison Residence Izabella Budapest		x	-	-	-
Novotel Szeged		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Novotel Székesfehérvár		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja
Opera Garden Hotel & Apartments		x	-	✓	Green Hotel logó
Párisi Udvar Hotel Budapest		x	-	-	-

Forrás: saját szerkesztés

6. táblázat: A bronz fokozattal rendelkező szállodák tájékoztatásai

A szálloda neve	Önálló szálloda	Lánchoz tartozó szálloda	Zöld Szálloda díj logó	Egyéb zöld minősítés logó	Zöld megoldások kommunikációja
Hotel Oktogon Hagenmacher		x	-	-	-
ibis Styles Budapest City		x	-	-	Planet 21 (Accor saját program) kommunikációja

Forrás: saját szerkesztés

A feltüntetett hotelek mellett szerepel még a Thermal Park Hotel Egerszalók, mint különdíjas, de a honlapján szintén csak projekt szintű tájékoztatást adnak a zöld megoldásaikról.

4. Összegzés

Összességében tehát elmondható, hogy a különböző tanulmányok, kutatások és felmérések igazolják, azt, hogy az utazók egyre tudatosabban választanak környezetbarát, fenntartható, zöld megoldásokat, mind az utazásaik megszervezése, mind pedig konkrétan a szálláshelyválasztás kapcsán. A szolgáltatók részéről is egyre tudatosabb a fenntartható elemek, megoldások beépítése a vállalat mindennapi életébe, gyakorlatába, azonban ezek kommunikációja és a fogyasztókkal való megismertetése nem igazán épült be a szálláshelyek marketingtevékenységei közé.

Vizsgálatunk során a Zöld Szálloda 2023-2024 pályázat győzteseit elemeztük abból a szempontból, hogy a megszerzett védjegyet felhasználják-e a vendégek tájékoztatására, feltüntetik-e a saját honlapjukon, valamint online kommunikációjuk során tájékoztatják-e a fogyasztókat arról, hogy milyen zöld / fenntartható megoldásokat alkalmaznak a működésükben. A vizsgált 39 szálloda közül öt használja / tünteti fel a honlapján a Zöld Szálloda díjhoz tartozó védjegyet, amely kb. 13%-ot tesz ki (mind az öt szálloda „önállóként” működik). Két hotel használ egyéb védjegyet, amely további 5%, azonban a mintánkban szereplő többi szálláshely honlapján semmilyen fenntarthatósággal kapcsolatos logó nem kerül feltüntetésre. A zöld megoldások kommunikációját tekintve 8 hotelnél jelenik meg bármilyen tájékoztatás hírként, külön menüpontként vagy egyéb helyen feltüntetve, ezenkívül 12 hotelnél a már említett Planet 21 programot kommunikálják, míg 19 díjnyertes szállodánál semmilyen információt nem közölnek. Úgy gondoljuk ezen a téren mindenképpen fejlődniük kell a vizsgált szálláshelyeknek.

A kutatás folytatásának lehetősége véleményünk szerint abban rejlik, hogy felmérjük azt, hogy milyen okok vezetnek ahhoz, hogy a szálláshelyek nem tartják (elég) fontosnak a megszerzett védjegyek és az alkalmazott fenntarthatósági, zöld megoldásaik kommunikációját.

Felhasznált irodalom

- Albert Tóth A. (2016). Fenntarthatóság és környezetvédelem a szállodaiparban. *Területfejlesztés és innováció*, 10(3), 16-29.p.
- Ásványi, K., Komár, Z. (2018): Érték-e zöldnek lenni? Zöld szállodák és vendégeik. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, III. évfolyam 1. szám, 20-33.p.
- Bohdanowicz, P. (2006): Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries-survey results. *International Journal of Hospitality Management*. 25(4):662–682.p.
- Choi, H., Jang, J., Kandampully, J. (2015). Application of the extended VBN theory to understand consumers' decisions about green hotels, *International Journal of Hospitality Management* (Volume 51), 87-95.p.
- Ernszt, I., Péter, E., Keller, K., Tóth-Kaszás, N. (2018): Biztonsági kérdések turizmusban, egy határ menti térség példáján keresztül, *Turizmus Bulletin* 2018 (2), 38-45.p. <https://journals.lib.uni-corvinus.hu/index.php/turizmusbulletin/article/view/927/423>
- Grotte, J., Lukács, R. (2019): Zöld marketing és e-turizmus trendek a szállodaiparban, in: *Annales Tomus XII*, Vol. 12., Budapesti Metropolitan Egyetem, Budapest, 2019. ISSN: 1789-879X, 159-174 p.

- Gustin, M. E.; Weaver, P. (1996): Are hotels prepared for the environmental consumer? *Journal of Hospitality and Tourism Research*. 20(2):1–14.p.
- Kasim, A. (2004): Socio-environmentally responsible Hotel Business: Do Tourist to Penang IsIND, Malaysia Care? *Journal of Hospitality and Leisure Marketing* 11(4): 5-28.p.
- Kaszás, N., Keller, K., Péter, E., Lelkóné, T. I., Németh, K. (2022): Együttműködések fenntarthatósága a határ mentén – egy szlovén-magyar turisztikai kezdeményezés eseteírása és elemzése, *Tér és Társadalom*, 36. évf., 1. szám, 2022., <https://doi.org/10.17649/TET.36.1.3286>
- Leena, N. F.; Jaykumar, V.; Isaac, S. S. (2015): Assessing CRM practices in hotel industry: a look at the progress and prospects. *Indian Journal of Science and Technology*. 2015; 8(S6):82–90.p.
- Lengyel, P., Bai, A., Gabnai, Z., Othman, M. A. M., Balogh, P., Péter, E., Tóth-Kaszás, N., Németh, K. (2021): Development of the Concept of Circular Supply Chain Management – A Systematic Review, *Processes* 9: 10 p. 1740 (2021), 6.p. <https://www.mdpi.com/2227-9717/9/10/1740>
- Lockyer, T. (2002): Business guests' accommodation selection: the view from both sides. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 2002, 14(6):294–300.p.
- Lohyd, T.; Benedicte, M. (2015): Using social norms and commitment to promote pro-environmental behavior among hotel guests, *Journal of Environmental Psychology* (Volume 44), 10-15.p.
- Manaktola, K.; Jauhari V. (2007): Exploring consumer attitude and behavior towards green practices in the lodging industry in India. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 19(5):364–377.p.
- Németh, K., Hegedűsné, B. N., Vincze, A., Tóth-Kaszás, N., Péter, E. (2021): Generation approaches to climate change with special regard to tourism and recreational habits – Result of a Hungarian survey, *Society and Economy* 44 (2022) 1, 83-101p. 10.1556/204.2021.00021
- Péter, E; Németh, K; Katona, A; Göllény-Kovács, N ; Lelkóné Tollár, I. (2019): How people in Zala County see security in tourism, *DEUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT* 11 : 1 pp. 95-116.,
- Robinot, E.; Giannelloni, J. L. (2010): Do hotels' "green" attributes contribute to customer satisfaction? *Journal of Services Marketing*. 2010; 24(2):157–169.p.
- Vivek, K. V.; Biphas, C. (2016): Hotel Guest's Perception and Choise Dynamics for Green Hotels Attribute: A Mix Method Approach, *Indian Journal of Science and Technology*, Vol 9(5), DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i5/77601, ISSN (Print): 0974–6846 ISSN (Online): 0974–5645

Internetes források:

- AccorHotels – Planet 21 Guidebook: https://accorhotelscomms.com/newsletter/luxe/2019/issue_02/spotlight-pdfs/Accor-Planet21.pdf (letöltve: 2023.01.15.)
- California Legislative Information (2019): Section 1, Chapter 6.1, AB (Assembly Bill) 1162, Kalra. Lodging establishments: personal care products: small plastic bottles, https://leginfo.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201920200AB1162 (letöltve: 2022.12.18.)
- Cloudbeds (2020): Industry trends: The top green hotel certifications for your eco hotel, Published on 18 December, 2020 | Updated on 01 February, 2023, <https://www.cloudbeds.com/articles/eco-friendly-hotel-certifications-overview/#apac> (letöltve: 2023.01.15.)

- Forbes (2018): Sustainable Travel: Young travelers drive Hilton's latest effort to cut carbon footprint in half, <https://www.forbes.com/sites/halahtouryalai/2018/12/10/hilton-hotels-sustainability-environment/?sh=108a052bb975> (letöltve: 2022.12.14.)
- Green Globe (2023). Green Globe International Standard for Sustainable Tourism, <https://www.greenglobe.com/criteria-indicators>, (letöltve: 2023.01.20.)
- Green Globe Policy V1.7 (2023). Guidebook, <https://static1.squarespace.com/static/6003af59c8cd610112a4eff3/t/6247d523c0ecca7e0a393f5f/1648874795262/Green+Globe+Policy+V.1.7.pdf> (letöltve: 2023.01.21.)
- Green Key Criteria 2022-2025 (2021). Green Key Criteria and explanatory notes Hotels & Hostels, 1-81, <https://www.greenkey.global/criteria>, <https://static1.squarespace.com/static/55371f97e4b0fce8c1ee4c69/t/6110fc7d9c1b137e0236d6c5/1628503166577/Green+Key+criteria+and+explanatory+notes+2022-2025+hotels+and+hostels.pdf> (letöltve: 2023.01.18.)
- Green Key Global Report (2018). Guidebook, 1-26, <http://www.greenkeyglobal.com/wp-content/uploads/2018/06/Green-Key-Report-updated-2018.pdf> (letöltve: 2022.12.05.)
- Green Hotels Association (2021). What are green hotels? <http://greenhotels.com/index.php> (letöltve: 2023.01.08.)
- Green Leaf Foundation (1997): Green Leaf Programs, <http://www.greenleafthai.org/en/green-leaf-programs/> (letöltve: 2023.01.10.)
- ftnews (2018): Ozgur T., - 68% of travelers seek eco-friendly hotels, 19 April 2018, <https://ftnews.com/accommodation/34098-68-of-travelers-seek-eco-friendly-hotels> (letöltve: 2022.12.20)
- Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (2022). Pályázatok; Zöld szálloda díj. <https://www.hah.hu/palyazatok/zold-szalloda> (letöltve: 2022.11.05.)
- The New York State Senate (2021): New York Hotels may soon have to ditch environmentally unfriendly mini toiletry bottles, <https://www.nysenate.gov/newsroom/in-the-news/todd-kaminsky/new-york-hotels-may-soon-have-ditch-environmentally-unfriendly> (letöltve: 2022.12.14.)
- Turizmus Online (2017): Fenntartható turizmus és élhető város, http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/fenntarthato_turizmus_es_elheto_varos (letöltve: 2022.11.06.)
- Turizmus Online (2018): Eredményes az AccorHotels fenntarthatósági programja, <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/eredmenyes-az-accorhotels-fenntarthatosagi-programja-1158908> (letöltve: 2023.01.10.)
- U.S. Green Building Council, LEED v4.1 (2022). Benefits of LEED, <https://www.usgbc.org/leed/benefits-leed> [Letöltve: 2023.01.11.]

Körforgásos gazdaság Nagykanizsán és környékén– egy felmérés tapasztalatai

Balogh Péter

pályaaorientációs tanácsadó, Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparkamara,

8800 Nagykanizsa Ady Endre u. 1.

e-mail cím: iampeterbalogh@gmail.com

Absztrakt

A körforgásos gazdaság elmélete a XXI. században került igazán a figyelem középpontjába. A folyamatosan erősödő igény a megújulásra, a fenntartható fejlődés és környezetvédelem egyre hangsúlyosabb szerepet kap mindennapi életünkben. A pandémia, a szomszédunkban zajló háború, illetve a gazdasági válság még inkább rávilágított arra, hogy rendszerszintű változásra van szükség, ebben pedig kiemelt szerepe lehet a körforgásos módszereknek.

2021. novemberében végzett kutatásomban megvizsgáltam, hogy Nagykanizsán és környékén hogyan vélekednek helyi vállalkozások a körforgásos gazdaságról, mennyi információval rendelkeznek a témában, megvalósíthatónak tartják-e szervezetükben. A kérdőívre kapott válaszok kiértékelése után SWOT analízis segítségével foglaltam össze az eredményeket.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

1.1 A téma jelentősége, napjaink kihívásai

2023-ban már mindenki számára ismerős lehet ez a két fogalom: környezetvédelem és fenntartható fejlődés. Az ENSZ elemzése szerint 2022 november 15-én Földünk lakossága elérte a 8 milliárd főt. Ha a növekedés ilyen ütemben folyik tovább, 2030-ra 8,5 milliárdan, 2050-re 9,7 milliárdan, 2100-ra 10,4 milliárdan leszünk. (UN, 2022) Az OECD számításai szerint (2019) amennyiben nem változik a jelenlegi trend, 2060-ra szinte megduplázódik az anyagfelhasználásunk: a 2017-ben felhasznált 89 gigatonnáról 167 gigatonnára. Ez igaz a fémekre, nem fémes ásványokra, biomasszára, fosszilis tüzelőanyagokra. Ennek eredményeképpen az üvegházhatású gázok kibocsátása is duplázódik, tovább szennyezzük a termőtalajt, édesvizeinket, mérgezzük a tengereket. A kitermelés, a gyártás növekedése magával hozza a keletkezett szemét mennyiségi növekedését is. 2016 és 2050 között – becslések szerint – a keletkező hulladék mennyisége majdnem duplájára, 2,01 milliárd tonnáról 3,4 milliárd tonnára fog nőni. A fejlődő országokban még rosszabb helyzet várható, az ott felgyülemlett hulladék mennyisége akár megháromszorozódhat. (Kaza et al., 2018)

Mindezek oka a jelenlegi gazdasági modellben is keresendő. Az iparosodás óta a „*termeld ki – állítsd elő – dobd ki*” elven működő gazdasági modell az alapértelmezett. (Ellen McArthur Foundation, 2013) Ez a modell nagy mennyiségű termék előállítására lett tökéletesítve, melynek alapköve a minél alacsonyabb áron beszerzett alapanyag, minél nagyobb mennyiségben. (Fogarassy, 2017) Ezzel párhuzamosan a gyártók egyre több termékbe építenek be avulást, lerövidítik a termék élettartamát, ezáltal kikényszerítve az újabb vásárlást. (Guiltinan, 2009) Ez még inkább növeli a kibocsájtott szemét mennyiségét.

1.2 A körforgásos gazdasági modell térnyerése

A problémák megoldására számos megoldási javaslat született. Az elmúlt években népszerű gondolat lett a körforgásos gazdaság. Ezt bizonyítja, hogy 2006 és 2016 között több mint tízszeres növekedés tapasztalható a témában megjelent tudományos publikációk számában (Geissdoerfer et al., 2017). Hogy konkrétan mit jelent a körforgásos gazdaság, nehéz megfogalmazni. Kircherr és szerzőtársai (2017) kutatásuk során 114 definíciót gyűjtöttek össze. Az alábbi megfogalmazás véleményem szerint sikeresen ragadja meg a téma esszenciáját, mivel ez a megközelítés dinamikus, a folyamatok körkörösítése a lényeg. A szerzők szerint az abszolút veszteségmentes állapot elérése, a teljes körforgás nem lehetséges.

„Egy olyan gazdasági rendszer, amiben az erőforrások bevitele és pazarlása, a gáz kibocsájtás, és az energia szivárgása minimalizált az anyag- és energiacsatornák körforgásával, kiterjesztésével, hatékonyabbá tételével, dematerializálásával. Ez elérhető digitalizálással, szolgáltatásként nyújtással, a megoldások megosztásával, hosszú távú terméktervezéssel, karbantartással, javítással, újra használatával, újra gyártással, felújítással, újrahasznosítással.,, (Geissdoerfer et al., 2020)

A körforgásos gazdaság alapelveit az Ellen MacArthur Foundation foglalta össze:

- *hulladék kiiktatása* tervezés által, ahol termékek biológiai és technológiai komponensei a hulladéktermelés minimalizálása érdekében vannak megtervezve;
- *ellenállóképesség* a sokféleség által, ahol a sokoldalúság, a modularitás, az alkalmazkodóképesség a vállalatok számára kiemelt fontosságú, különösen a jelenlegi, gazdasági nehézségekkel teli időszakban;
- *megújuló energiákra építés*, ahol a tervezési folyamat kezdetétől a végéig számbaveszik a felhasznált energiamentisítést, azt a lehető legnagyobb mértékben csökkentik, valamint megújuló forrásokból pótolják;
- *rendszerben gondolkodás*, ahol a teljes folyamatot, infrastruktúrát górcső alá veszik, és nem részekként elemzik;
- *a hulladék élelem is lehet*, mivel lehetnek olyan alapanyagok, melyeket vissza lehet juttatni a bioszférába mérgeanyagoktól mentesen. (Ellen MacArthur Foundation, 2013)

Szintén fontos a 3R, a reduce (csökkent), reuse (újrafelhasznál), recycle (újrahasznosít). Ezeket az R betűs fogalmakat folyamatosan bővítették, ahogy a szakirodalmi feldolgozottság nőtt, 2021-ben már 38 ilyen R betűs fogalmat találhatunk, mint a körforgásos gazdaság fontos alapelemei (Srinivas, 2021).

Mint látható, az elmélet központjában a cégek, vállalatok állnak. Geissdoerfer és szerzőtársai tanulmányukban (2017) kiemelik, hogy még a fenntarthatóság kérdéskörénél egyértelmű cél, hogy a környezetünk nyerjen a gazdasággal és a társadalommal egyetemben, a körforgásos gazdaság haszonélvezői egyértelműen az azt megvalósító vállalatok. Mellettük ugyan megjelenik a környezetünk is, a kevesebb alapanyag és erőforrás felhasználás miatt, valamint a társadalom a környezeti fejlődés és a potenciális új munkalehetőségek által, de csak kisebb mértékben. A témakör kapcsán átfogó jelleggel több kutatás is indult (Lengyel, 2021; Németh, 2018), melyek a témakör összetettségére mutatnak rá. Kozma et al. (2021a, 2021b) kutatásukban szintén felhívják a figyelmet arra, hogy egy nagyon komplex, egyelőre nem letisztult kérdéskörrel van szó. Monitoringra, további kutatásokra van szükség annak érdekében, hogy az országokban és régiókban található sikertényezőket megfelelően be lehessen azonosítani. A témakört érintő egyes részterületek vizsgálatait, elemzéseit (Németh et

al., 2019; Németh – Pintér, 2014) egyértelműen rávilágítanak a helyi adottságok figyelembevételének kiemelt jelentőségére.

2. Anyag és módszer

Kutatásom célcsoportja az előző fejezetben felvázoltak tükrében a Zala megyei, azon belül a nagykanizsai vállalatok, a városi és környékbeli cégek voltak. Szerettem volna megtudni, hogy miként gondolkoznak a témáról, mennyi információval rendelkeznek, megvalósíthatónak tartják-e szervezetük életében, illetve szerintük mi segíthetné leginkább a szélesebb körű elterjedését.

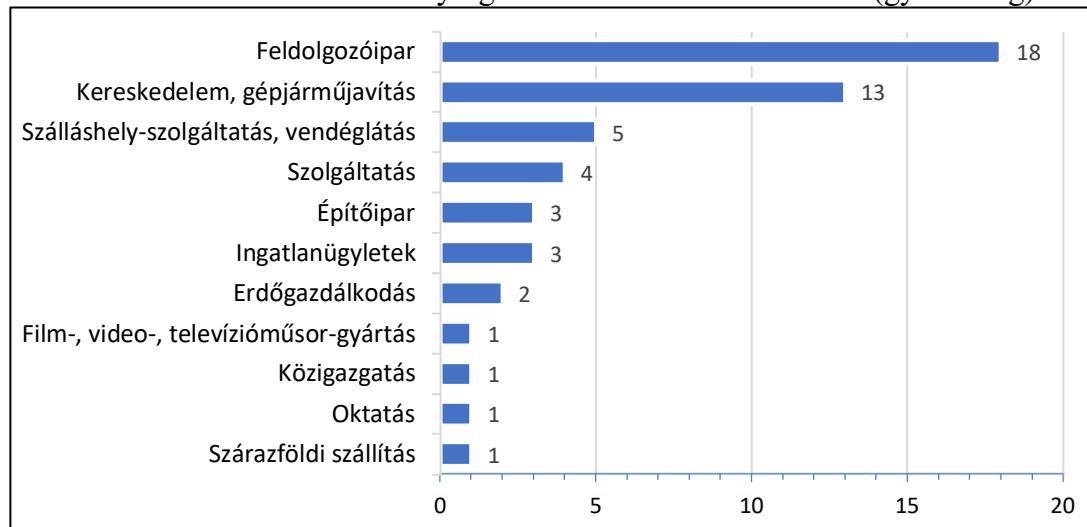
Jelenleg több mint 4000 regisztrált vállalkozás tartozik a Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparkamarához, azonban a szorosabb, napi kapcsolattartás miatt kutatásomat az önkéntes tagok, és az általunk kezelt duális képzőhelyek között végeztem. Ezek alapján 2021. novemberében 240 vállalkozással vettem fel a kapcsolatot. A megkérdezett vállalatok főtevékenységük alapján széles csoportba tartoztak, mivel fő célkitűzésem annak vizsgálata volt, hogy a cégek mennyi és milyen információval rendelkeznek a körforgásos gazdaságról. Ennek következtében a kérdéssor a következő témakörökre fókuszált: információ-ellátottság, vállalkozói szemléletmód, megvalósítási lehetőségek és kihívások. Ezekon felül fontosnak tartottam továbbá, hogy a válaszadóknak milyen a beosztása, illetve, hogy az érintett vállalkozások milyen hosszú ideje működnek. Feltételezésem szerint, minél magasabb található a válaszadó a vállalati hierarchiában, annál jobban beelát a vállalati életbe, jobban el tudja dönteni, hogy megvalósítható-e a körforgásos gazdaság a cég mindennapjaiban. A válaszadó vállalatok kora pedig azért lehet fontos tényező, mivel nem biztos, hogy egy régóta stabilan működő vállalat érdekelt lehet a megszokott üzletmenete feladásában, nem biztos, hogy érdeklődik a körforgásos gazdaság iránt.

A COVID-19 pandémia miatt a személyes megkeresés sajnos nem volt lehetséges, így egy 20 kérdésből álló kérdőívet állítottam össze a Google Forms segítségével, majd küldtem el ezeknek a vállalkozásoknak. A 240 megkérdezett vállalattól 52 válasz érkezett, melyből mind az 52 értékelhető volt. Az eredményeket Microsoft Excel segítségével csoportosítottam, majd ezen adatok alapján szintén Excel segítségével szerkesztettem a diagrammokat.

3. Eredmények és értékelésük

A válaszadók TEÁOR kód szerinti főtevékenységét az 1. ábra szemlélteti. Mint látható, nagy többségben a feldolgozóipar, a kereskedelem, valamint a vendéglátás területén tevékenykednek.

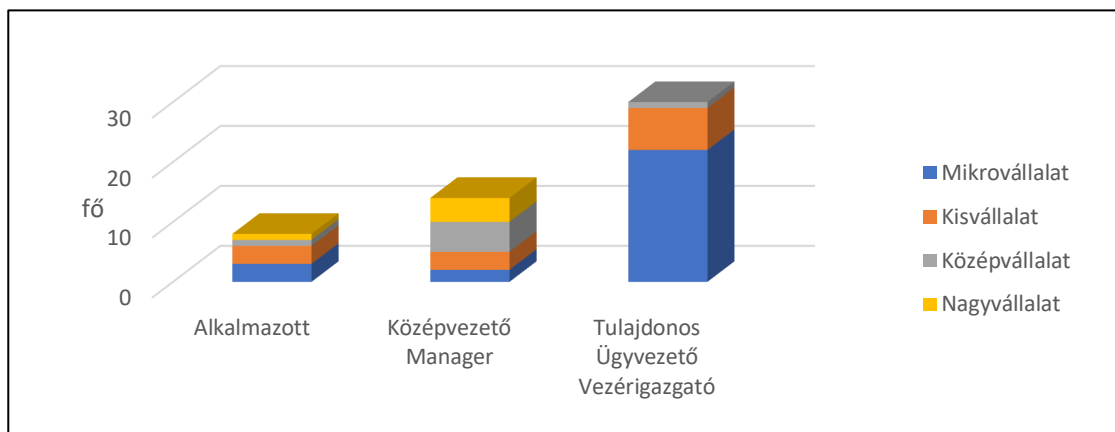
1. ábra: Válaszadók tevékenységi körhöz való tartozás szerint (gyakoriság)

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A kutatás során kiemelten fontosnak tartottam, hogy a KKV szektor minden résztvevőjét, azaz mikro-, kis- és középvállalatot, illetve még nagyvállalatokat is meg tudjak szólítani. Nagy eredménynek tartom, hogy számos cégvezetőt, tulajdonost, ügyvezetőt sikerült elérnem. Úgy vélem, a vezetők látják legreálisabban azt, hogy megvalósítható-e a körforgásos gazdaság cégük működésében. Ki kell emelni, hogy a válaszadó vállalkozások vezetői nagy többséggel mikrovállalatot irányítanak, egy személyben felelősek a teljes irányításért. A 2. ábra szemlélteti a válaszadók beosztását, illetve vállalkozásuk, szervezetük méretét.

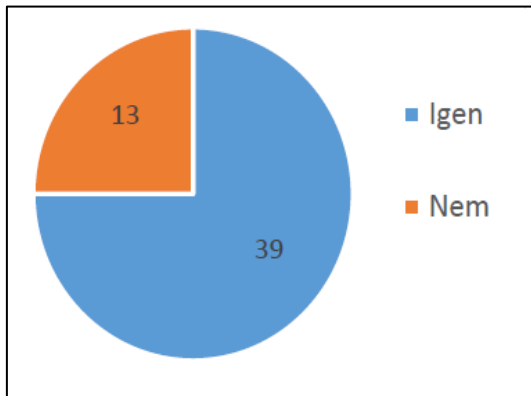
2. ábra: Munkakör és cégnagyság viszonya a kitöltők esetében

Forrás: saját szerkesztés, 2023

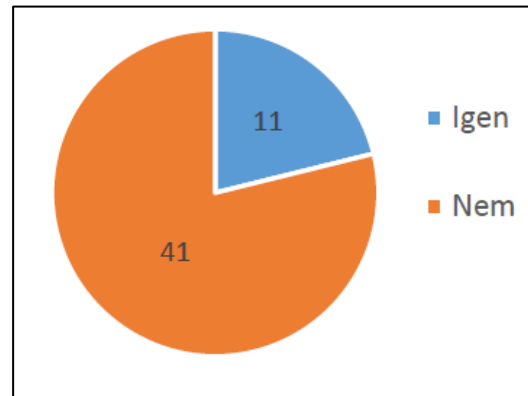
A 3. és 4. ábrán láthatjuk, a válaszadók hány százaléka hallott már a körforgásos gazdaságról, illetve, hogy mekkora részük érzi magát megfelelően tájékozottnak a témában. Egyértelmű, hogy bár a cégek túlnyomó többsége hallott már róla, azonban nem rendelkezik elegendő információval. Cégeink jelentős része komoly hagyományokkal, kiépített kapcsolatokkal, vásárlói körrel rendelkezik. Ezek a tapasztalatok is hozzájárultak ahhoz, hogy az elmúlt évek viszontagságait, gazdasági nehézségeit túléljék, sőt megerősödve vészeljék át ezeket az időket. Fontosnak tartom, hogy ezek a régóta stabilan működő vállalkozások is érdeklődést mutatnak a körforgásos gazdaság felé, felismerték, hogy fontos szerepe lehet a jövőben.

3. ábra: A válaszadó hallott-e már a körforgásos gazdaságról

Forrás: saját szerkesztés, 2023

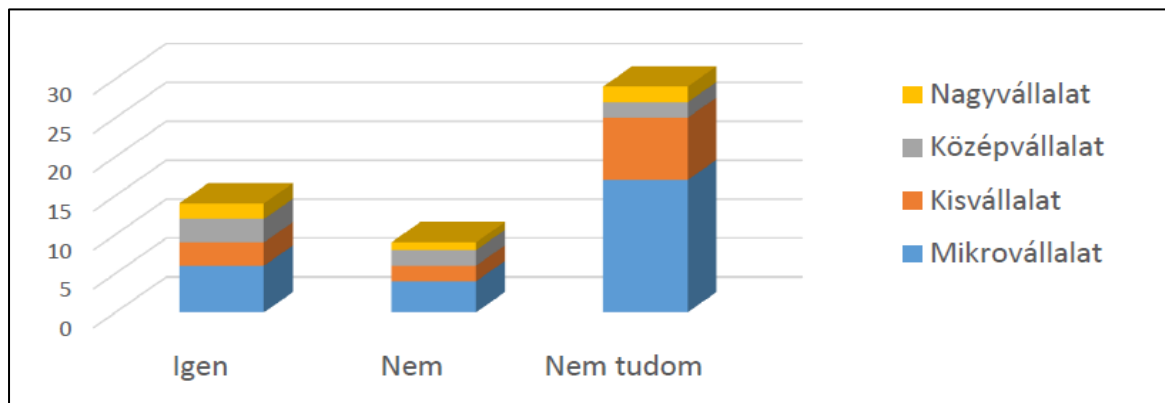
4. ábra: A válaszadó elegendő információval rendelkezik-e a körforgásos gazdaságra történő áttéréshez

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A vállalatok többsége nem rendelkezik elég információval a körforgásos gazdaság alkalmazásáról, így ez fontos hátráltató tényező. Ennek következtében abban sem biztosak, hogy vállalkozásukat át lehet-e alakítani, meg lehet-e valósítani a körforgásos megoldásokat a cég mindennapjaiban. Ez látható az 5. ábrán szereplő diagrammokon is.

5. ábra: A válaszadó vállalkozásának üzleti modellje lehetővé teszi-e a körforgásos gazdaságra történő áttérést

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Az 1. táblázatban foglaltam össze az elterjedést segítő tényezőkre vonatkozó kérdés válaszait. Látható, hogy a legtöbb szavazatot a „Támogató ágazati politikák kialakítása”, a „Megfelelő érdekeltségi rendszer kialakítása” illetve az „Állami szerepvállalás/állami támogatás” kapta. Úgy gondolom, ez összefüggésben áll az információhiánnyal is. Mivel a válaszadók nincsenek birtokában a megfelelő ismereteknek, kiadásként gondolnak a körforgásos megoldások megvalósítására, amit nem szívesen tennének meg. Ebből következik, hogy az államtól várják a kezdőlökést, azt a pénzügyi támogatást, ami a kezdeti költségeket fedezni tudja.

1. táblázat: A körforgásos gazdaság terjedését leginkább segítő tényezők a válaszadók szerint

Segítő tényezők	Mikrovállalat	Kisvállalat	Középvállalat	Nagyvállalat	Válaszok összesen
Hazai körforgásos gazdasági terv elkészítése	14%	15%	20%	23%	23 db
Támogató ágazati politikák kialakítása	26%	21%	30%	15%	35 db
Állami szerepvállalás / állami támogatás	18%	18%	10%	23%	25 db
Megfelelő jogszabályi környezet elkészítése	12%	15%	5%	8%	16 db
Pénzügyi akadályok elhárítása	9%	12%	15%	8%	15 db
Megfelelő érdekeltségi rendszer kialakítása	22%	21%	20%	23%	31 db

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A 2. táblázatból kiderül, hogy a válaszadók több mint fele konkrét lehetőséget lát a körforgásos gazdaságban. A fenntartható fejlődés, a korral való haladás, az ökológiai lábnyom csökkentése felismerten fontos tényező. A vállalkozások szerint új, körforgásos rendszer alapján készült termékek fejlesztésével lehetőségük lenne akár a Nyugat-Európai piacokon történő megjelenésre is, ahol szigorúbb környezetvédelmi, minőségi szabályoknak kell adott esetben megfelelni. Az új, innovatív megoldások a vállalatok számára új munkahelyek létrejöttét is jelenthetné, melyek a környékbeli tehetséges fiatal szakemberek számára lehet vonzó. Ebben nagy szerepe lehet a jövőben Nagykanizsán megvalósuló Science Park-nak is. A cégek legfőképp azt várják a projekttől, hogy tartsa itthon a fiatal szakembereket, illetve növelje a város hírnevét, presztízsét. Azonban itt is szembetűnő a „nem rendelkezik elég információval” válaszok relatíve magas száma.

2. táblázat: Potenciális üzleti lehetőségek a körforgásos gazdaságban

Lát-e üzleti lehetőséget?	Nem kívánt válaszolni	Nem rendelkezik elég információval	Nincs üzleti lehetőség a rendszerben	Lát lehetőséget, konkrét választ adott	Válaszok összesen
Mikrovállalat	4	9	3	11	27 db
Kisvállalat	1	4	0	8	13 db
Középvállalat	1	0	0	6	7 db
Nagyvállalat	3	0	0	2	5 db
Összesen	9	13	3	27	52 db

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A 3. táblázatból láthatjuk, a válaszadók többsége kockázatokat is lát a körforgásos gazdaság bevezetésében. Állami szerepvállalás nélkül az átmenet véleményük szerint drága és időigényes, a gazdasági környezet pedig nem teszi lehetővé számukra az ilyen célú kiadásokat. Kiemelten fontos kockázat az átállást irányítani, megvalósítani képes képzett munkaerő hiánya, illetve az esetleges alkalmazásukhoz kapcsolódó személyi kiadások. Ez főleg a KKV szektornak jelent nagyobb anyagi terhet, akik a válaszok során hangot is adtak ilyen félelmeiknek. Szerintük az átállást állami támogatás nélkül csak a nagyobb cégek engedhetik meg maguknak. Ez a válaszok során is visszatükröződött, a válaszadó nagyvállalatok egyike sem említette a pénzügyi kockázatokat.

3. táblázat: Potenciális kockázatok a körforgásos gazdaság bevezetésében

Lát-e kockázatot?	Nem kívánt válaszolni	Nem rendelkezik elég információval	Nincs kockázat a rendszerben	Lát kockázatot, konkrét választ adott	Válaszok összesen
Mikrovállalat	6	9	4	8	27 db
Kisvállalat	1	4	0	8	13 db
Középvállalat	1	0	1	5	7 db
Nagyvállalat	2	1	0	2	5 db
Összesen	10	14	5	23	52 db

Forrás: saját szerkesztés, 2023

SWOT elemzés

A kérdőívre kapott válaszok összefoglalását, a tapasztalatokat a 6. ábrán látható SWOT táblában foglaltam össze. Összességében elmondható, hogy a válaszadók régóta működő, nagy hagyományokkal rendelkező cégek. A változás szükségszerűségét felismerték, hiszen a folyamatosan szigorodó Európai Unió előírásoknak meg kell felelni, valamint a vásárlók, a lakosság is egyre inkább elvárja a környezettudatosság megjelenését a kínált árukban, szolgáltatásokban. Látják azokat a lehetőségeket, előnyöket, amelyeket a körforgásos gazdaság nyújthat vállalatuk, illetve az egész város, térség számára is.

6. ábra: Nagykanizsai vállalkozások körforgásos szemléletének SWOT elemzése

Strengths – Erősségek	Weaknesses – Gyengeségek
'Régi motorosok' Motiváció Felismert igény Szükség	Információhiány Pénzügyi nehézségek, költségek Szakemberhiány
Opportunities - Lehetőségek	Threats – Veszélyek
Újdonságfaktor Új vásárlók, új piacok Science Park Együttműködés	Állami háttér, támogató rendszer hiánya Lokális együttműködés hiánya

Forrás: saját szerkesztés, 2023

Azonban a vállalatok – bár hallottak már a körforgásos gazdaságról – nagyon kevés információval rendelkeznek a megvalósítást illetően. Emiatt nincsenek tisztában azzal sem, hogy meghonosítható-e vállalkozásuk, szervezetük életében. Anélkül, hogy a vállalatokat széleskörű információval látnánk el, nincs esélye a körforgásos gazdaságnak elterjedni helyi szinten. Ez abban is megmutatkozik, hogy a vállalatok nagy többsége, főleg a legkisebbek, extra kiadásként tekintenek a rendszer bevezetésére, így nem tervezik annak megvalósítását. Szintén probléma a képzett, témában jártas gazdasági és műszaki szakemberek hiánya, akik ezeknél a

vállalkozásoknál képesek lennének megtalálni azokat az irányokat, kitörési pontokat, ahol el tudna a cég indulni a körforgásos rendszerek megvalósítása felé. Mindenképpen pozitívumnak tartom, hogy a válaszadók nagy többsége, több min 80%-a továbbképezné magát, hasznosnak tartana egy, a témához kapcsolódó továbbképzést, előadássorozatot. A szemléletformálás a jövőben döntő fontosságú tényező lehet.

Szintén komoly probléma a helyi cégek közötti összefogás hiánya. Nem ismerik egymást, versenytársként tekintenek a másikra, nem hajlandók nyitni a potenciális jövőbeli körforgásos partnerek felé. Nincs olyan platform, ahol ezek a cégek meg tudnák ismerni egymást, illetve információhoz juthatnának a körforgásos gazdaságot illetően. A szemléletformálásban, a szakemberek képzésében, illetve a kapcsolatfelvételben, az egymás megismeréséhez szükséges platform életre hívásában nagy szerepe lehet Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzatának, a Pannon Egyetem Nagykanizsa – Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központnak, illetve a Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparkamarának is.

4. Összefoglalás, javaslatok

Az elmúlt pár év bizonyította számunkra, hogy a gazdaságban szükség van a rendszerszintű változásra. A körforgásos üzleti modell segíthet nekünk ezt elérni, ám még rendkívül hosszú út áll előttünk. Az építkezést az alapoktól kell kezdeni. A kapott válaszok is alátámasztják, hogy szemléletformálás, tájékoztatás, információk átadása nélkül nem honosítható meg a körforgásos gazdaság városunkban sem. Ezen felül egy olyan platform létrehozása is szükséges, ahol a helyi vállalatok meg tudják ismerni egymást, fel tudják fedezni a lehetőségeiket. Mindezek kulcsa a helyi együttműködés. Nagykanizsán erre lehetőséget ad az önkormányzat, a helyi egyetem és a gazdasági kamara közötti jó kapcsolat. Az eredmények kapcsán azonban tisztában kell lenni azzal is, hogy újszerű fogalomkörrel, megközelítéssel van szó, így kérdés, hogy a megkérdezett vállalatok ugyanúgy értelmezik-e a kérdőív kérdéseit, a megfogalmazott felvetéseket.

Felhasznált irodalom:

- Ellen MacArthur Foundation (2013): Towards the circular economy: Economic and Business Rationale for and Accelerated Transition, <https://emf.thirdlight.com/link/x8ay372a3r11-k6775n/@/preview/1?o> (letöltve: 2023.01.26)
- Fogarassy Cs. (2017): The Theoretical Background of Circular Economy and the Importance of its Application at Renewable Energy Systems. Szent István Publishing House. ISBN: 978-963-269-672-0
- Geissdoerfer, M.; Pieroni, M. P. P.; Pigosso, D. C. A.; Soufani, K. (2020): Circular business model: A review. *Journal of Cleaner Production*, 277 [123741]
- Geissdoerfer, M.; Savaget, P.; Bocken, N.M.P.; Hultink, E. J. (2017): The Circular Economy – a new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143 757-768. p.
- Guiltinan, J. (2009): Creative Destruction and Destructive Creations: Environmental Ethics and Planned Obsolescence. *Journal of Business Ethics* (2009) 89 19–28. p. Springer 2008
- Kaza, S.; Yao, L.; Bhada-Tata, P.; Van Woerden, F. (2018): What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. Urban Development Series. The World

- Bank Group, Washington, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30317> (letöltve: 2023.01.26)
- Kirchherr, J.; Reike, D.; Hekkert, M. (2017): Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resource, Conservation and Recycling*, 127 221-232 p.
 - Kozma D. E.; Molnárné Barna K.; Molnár T. (2021a). Rangsoroljunk vagy nem? A körforgásos gazdaság mérési lehetőségei és azok összehasonlítása az EU tagországokban. *Vezetéstudomány*. 52 (8-9). 77. p.
 - Kozma D. E.; Molnárné Barna K.; Molnár T. (2021b): A fenntarthatósági rangsorok módszertani összehasonlítása az EU tagországaiban. In: Mezőfi N. et al. (szerk.) V. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötet. Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 406-422. p.
 - Lengyel P.; Bai, A.; Gabnai, Z., Mustafa, O.; Balogh, P.; Péter, E.; Németh, K. (2021): Development of the Concept of Circular Supply Chain Management – A Systematic Review. *Processes*. 9/10:1740. 1-20. p.
 - Németh, K. (2018): Lokalitás és fenntarthatóság: A megújulóenergia-ipar fejlődésének aktuális kérdései, *Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó*, 1-144 p.
 - Németh, K.; Péter, E.; Szabó, P.; Pintér, G. (2018): Renewable energie alternatives in central and eastern european countries – through the example of Hungary, *Georgikon for agriculture: a multidisciplinary journal in agricultural sciences* 24:3, 72-88. p.
 - Németh, K.; Pintér, G. (2014): The pillars of regional and municipal level energy-planning processes, In: Bene, Szabolcs (szerk.) 20th Youth Scientific Forum: University of Pannonia Georgikon Faculty, Keszthely, Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, 297-307 p.
 - OECD (2019): *Global Material Resources Outlook to 2060: Economic Drivers and Environmental Consequences*. OECD Publishing, Paris, https://read.oecd-ilibrary.org/environment/global-material-resources-outlook-to-2060_9789264307452-en#page20 (letöltve: 2023.01.26)
 - Srinivas, H. (2021): *Moving towards a Circular Economy: More than Just 3Rs!* GDRC Research Output - Concept Note Series E-097. Kobe, Japan: Global Development Research Center, <https://www.gdrc.org/uem/waste/more-3r.html> (letöltve: 2023.01.26)
 - United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022): *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3., https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf (letöltve: 2023.01.26)

A fenntarthatóság és körforgásos gazdaság elveinek alkalmazása az EU gazdaságában

Neumanné Dr. Virág Ildikó¹ – Dr. Kozma Dorottya Edina² – Dr. Molnárné Dr. Barna Katalin³

¹egyetemi docens, ²egyetemi adjunktus, ³egyetemi docens - Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar 8200 Veszprém, Egyetem u. 10.

e-mail cím: virag.ildiko@gtk.uni-pannon.hu ; kozma.dorottya.edina@gtk.uni-pannon.hu; barna.katalin@gtk.uni-pannon.hu

Absztrakt

A termelés lineáris szemléletében a nyersanyagokat kitermelik, termékeket állítanak elő belőle, majd a termék használatát követően hulladék jön létre (take–make–use–dispose, azaz, „vedd el–csináld– használd–dobjd el”). Az európai hulladékpolitika a környezeti szempontból fenntartható hulladékgazdálkodásra összpontosít. Az új körforgásos gazdaság akció terv a 'Tisztább és versenyképesebb Európáért' hangsúlyozza, hogy EU folytatni fogja a körkörös gazdasághoz vezető utat globális szinten az Európai Green Deal tervével, a klíma semlegesség és az erőforrás hatékonyság elvével és az AGENDA 2030 fenntartható fejlődés fenntartható fejlesztési céljaival. A körforgásos gazdaságról szóló csomag a hulladékkal kapcsolatban a megelőzés, az újrahasználat, az újrafeldolgozás és a hulladéklerakás tekintetében új hulladékgazdálkodási célértékeket vezet be. Az EUROSTAT mutatói segítségével a gazdasági növekedés, a környezeti tényezők, valamint a körforgásos gazdaság változói közötti összefüggést tárjuk fel az EU 27 országok esetében.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A világ népessége növekvő tendenciájú és a települési hulladék mennyisége is növekszik. A települési hulladék mennyiségének növekedése kihívást jelent az emberek és a környezet számára, ezért az újrahasznosítás fontossá válik a környezeti fenntarthatóság és a körforgásos gazdaság szempontjából. Az éghajlatváltozás kérdését, a CO₂-csökkentést, valamint a környezetszennyezést és a települési hulladék újrafeldolgozását napjainkban, a társadalomban, valamint a tudományban is fontos és egymással összefüggő témának tekintik.

A hulladékgazdálkodás, a hulladékhasznosítás, az újrafelhasználás és az újrafeldolgozás nem új fogalom vagy tevékenység. A növekvő népességszám, a gazdasági fejlődés és a gyors urbanizáció eredményeként a hulladékgazdálkodás globális kérdéssé vált. Különös figyelmet kell fordítani a települési hulladéokra, mivel a lakosság általában a nagyvárosokban koncentrálódik. Ma, a városok a gazdasági növekedés fontos központjaivá váltak, amelyek a világ népességének mintegy 55% -át teszik ki, és a teljes energia közel kétharmadát fogyasztják,

ami az energiaszektorból származó CO₂-kibocsátás körülbelül 70% -át generálja. (EUROSTAT, 2020)

A Világbank 2018-ban közzétett jelentése szerint a globális hulladéktermelés 2050-re eléri a 3,40 milliárd tonnát, ezért sürgős intézkedéseket kell elfogadni az egészségre és a környezetre gyakorolt negatív hatások csökkentése érdekében. (Kaza et al., 2018)

Mivel az éghajlatváltozás egyre vitatottabb téma, szeretnénk haladni az üvegházhatású gázok (ÜHG) kibocsátás csökkentése felé. Az Európai Unióban a hulladékgazdálkodási tevékenységek nem elhanyagolható forrásai az üvegházhatású gázoknak, becslések szerint 2017-ben a teljes üvegházhatásúgáz-kibocsátás mintegy 3% -át tették ki. Ebben az összefüggésben a Körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési terv (COM, 2015) és az Új körforgásos gazdaság cselekvési terv (COM, 2020) részeként a hulladékgazdálkodással foglalkozó irányelvek sorozatát fogadták el és hajtották végre.

A jelenlegi gazdasági rendszert a fogyasztás és a termelés lineáris szemlélete határozza meg, amelyben a nyersanyagokat kitermelik, termékeket állítanak elő belőle, majd a termék használatát követően hulladék jön létre (take–make–use–dispose, azaz, „vedd el–csinálj–használd–dobjd el”).

A körforgásos gazdaság (Circular Economy, CE) alternatív modell mind elméleti, mind gyakorlati szempontból, amely felismeri a környezet alapvető szerepét, beleértve annak funkcióit, valamint a környezet és a gazdasági rendszer kölcsönhatását. Célja a gazdasági tevékenység ökológiai és környezeti hatásainak minimalizálása, ehhez értékmegőrző, értékelújító, újra feldolgozó rendszereket hoz létre és egyben működtet is, amelyben a gazdaság szereplői fontos szerepet kapnak. Ezért a körforgásos gazdaság fogalmára világszerte egyre nagyobb figyelmet fordítottak a döntéshozók és az érdekeltek.

Tanulmányunkban célunk az, hogy áttekintsük a körforgásos gazdasági koncepciók célkitűzéseket és intézkedésrendszert az Európai Unióban, illetve leíró statisztika és regresszió elemzés segítségével megvizsgáljuk a tagállamok eddigi eredményeit és meghatározzuk a fenntarthatósági célokat és gazdasági növekedést alapvetően befolyásoló tényezőket.

2. Az Európai Unió körforgásos gazdasági koncepciója

Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) megalakulásakor és az 1990-es évek elejéig a hangsúly a tagállamok közötti kereskedelem technikai akadályainak felszámolására összpontosult, az áruk egységes piacának elősegítése érdekében. Következésképpen a tevékenységek a jogszabályok összehangolására koncentráltak pl. termékbiztonság, munkahelyi egészség és biztonság, elektromágneses összeférhetőség (EMC) stb.

Hasonlóképpen, sok országban jogszabályok vonatkoztak bizonyos anyagok használatára, de ezeket általában a biztonság, nem pedig a környezeti szempontok vezérelték.

Noha a környezetvédelmi jogszabályokat ebben az időszakban csak tagállami szinten szabályozták, és ez nagyon változó volt, számos politikát és koncepciót dolgoztak ki, amelyeket később a páneurópai környezetvédelmi jogszabályokban is felhasználnak. Erre példa volt az

ügynevezett „új megközelítés”, amely 1985-ben a törvények csak „alapvető követelményeket” tartalmaznának, és a részleteket a szabványok tartalmaznák. A szabványoknak való megfelelés lehetővé tenné a gyártók számára annak bizonyítását, hogy megfelelnek az „alapvető követelményeknek”. Sok országban jogszabályok vonatkoztak bizonyos anyagok használatára, de ezeket általában a biztonság, nem pedig a környezeti szempontok vezérelték.

Az Európai Unió, illetve tágabb értelemben a fejlett országok jelentős szerepet játszanak a körforgásos gazdaság modell megalkotásában és kivitelezésében (Kirchherr et al., 2017). Több európai uniós ország ambiciózus célja és hosszú távú stratégiája nemcsak jelentős eredményeket hozott az energiahatékonyság területén, de formálta is a régiót, és a globális megújuló energiaipart. Kiemelendő Németország és Dánia szerepe (Németh et al., 2020).

A hulladék csökkentésére, a környezetre veszélyes anyagok környezetbe történő kibocsátásának csökkentésére és a környezeti hatások csökkentésére irányuló követelmények évtizedek óta az Európai Unió jogszabályainak középpontjában állnak. Jelenleg a körforgásos gazdasági koncepció prioritás az Európai Unió számára, mivel 2015-ben jóváhagyták a „Körforgásos gazdasági csomag” néven ismert politikai intézkedésrendszert, ami a termékek teljes életciklusra koncentrál az egész ciklust lefedő intézkedésekkel: a termeléstől és a fogyasztástól kezdve a hulladékkezelésig és a másodlagos nyersanyagok piacáig. (COM, 2015)

Ez a Stratégia és Cselekvési Terv olyan intézkedéseket tartalmaz, amelyeket az Európai Unióban a hulladékok újrahasznosítására és ártalmatlanítására vonatkozó tervek megvalósítása érdekében kell megtenni, és mindezt a körforgásos gazdaság koncepciójának alkalmazása érdekében. A csomag két részből álló cselekvési tervet tartalmaz, egy bevezető részt, amely leírja a javaslatokat, és egy mellékletet, amely megadja a javasolt ütemtervet annak meghatározására, hogy mikor kell ezeket a javaslatokat kezelni. A javasolt intézkedések támogatják a körforgásos gazdaságot az értéklánc minden lépésében - a termeléstől a fogyasztásig, a javításig és az újragyártásig, a hulladékgazdálkodásig és a gazdaságba visszatáplált másodlagos nyersanyagokig.

Az európai szabályozási csomag célja, hogy 2030-ra csökkentse a hulladékkeletkezést és a jobb minőségű hulladékgazdálkodást, az energia megtakarítást és az erőforrás-felhasználást érjenek el. Ezzel a Stratégiával az EU olyan új jogi keretet fogadott el, amelyen keresztül a beruházásokat ösztönzik a gazdaság körforgásos gazdasággá való átállása, a gazdaság erősítése, a versenyképesség növelése és a jövőbeni gazdasági növekedés biztosítása érdekében. A stratégia biztosítja, hogy a fejlett gazdaságok egyre inkább eltávolodjanak az a lineáris gazdaság modelltől, így sokkal kevesebb hulladék keletkezik, és ezzel egyidejűleg elkerülhető a természeti erőforrások felhasználása a termelés során. A Bizottság javaslatai szerint a körforgásos gazdaságra vonatkozó csomag célja a hulladék minimálisra csökkentése annak érdekében, hogy amikor egy termék élettartama véget ér, annak anyagait, ahol csak lehetséges, a gazdaságban kell tartani. Ezért az, amit korábban hulladéknak tekintettek, értékes erőforrássá alakul. (COM, 2015)

A körforgásos gazdaság csomag hangsúlyozza a tervezés fontos szerepét, és ez tükröződik a cselekvési tervben, amely kimondja, hogy az Európai Bizottság a körkörös gazdaság szempontjait hangsúlyozni fogja az ökodizájnról szóló irányelv szerinti jövőbeni terméktervezési követelményekben, amelynek célja az energiával kapcsolatos termékek

hatékonysága és környezeti teljesítménye. A jövőben végrehajtási intézkedések kidolgozása során figyelembe veszik az olyan kérdéseket, mint a javíthatóság, a tartósság, a frissíthetőség, az újra feldolgozhatóság vagy egyes anyagok vagy anyagok azonosítása. Mára az Európai Unió az új energiagazdaságért folytatott küzdelem élharcosának tekinthető, különösen az alternatív energiák és a klímapolitika terén (Németh et al., 2018). A cél Európa átmenete a gazdasági növekedés hagyományos lineáris modelljétől az új modellbe, amely a „termékek és anyagok hurkainak” lezárásán alapul. Ezt az elkötelezettséget számos célkitűzés bizonyítja.

A második csomagot 2018-ban terjesztették elő, az irányelvek a Parlament és a Tanács közötti intézményközi tárgyalásokat követően 2018 májusában kerültek elfogadásra. A települési hulladék újrafeldolgozási céljai: 2025-re 55 százalék; 2030-ig 60 százalék; 2035-re 65 százalék (2017-ben, az EU-28 esetében 46,4 százalék volt). A műanyag hulladék újrafeldolgozási céljai: 2025-re 50%; 2030-ig 55 százalék (2016-ban, az EU-28 esetében 42,2 százalék volt.) A csomagolási hulladék tekintetében 2030-ra 70%-os közös uniós újrafeldolgozási célértéket tűztek ki és a hulladéklerakók igénybevételének csökkentését is előírták (2035-ra legfeljebb 10%) a települési hulladék tekintetében. 2023-ra szüksége a biohulladék, 2025-re pedig a háztartási textil- és veszélyes hulladék elkülönített gyűjtése és a hulladéklerakás visszaszorítását ösztönző gazdasági eszközöket is előirányoztak.

2020 márciusában tette közzé az Európai Bizottság (COM, 2020) a tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési tervét. „Csak egy Föld van, de 2050-re a világ úgy fog fogyasztani, mintha három lenne”. A körforgásos gazdaságról szóló csomagban szereplő, hulladékról szóló négy új irányelv a megelőzés, az újra használat, az újrafeldolgozás és a hulladéklerakás tekintetében új hulladékgazdálkodási célértékeket vezet be. Az európai zöld megállapodás keretében a körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv jövőorientált menetrendet biztosít a tisztább és versenyképesebb EU eléréséhez, és a klímasemlegességhez való teljes körű hozzájáruláshoz. A körforgásos gazdaság elveinek alkalmazása az EU gazdaságában 2030-ig további 0,5 %-kal növelheti az EU GDP-jét mintegy 700.000 új munkahelyet teremtve és az egyes vállalatok számára a zárt rendszerű modellek növelhetik nyereségességüket, miközben megvédhetik őket az erőforrások ingadozásaitól.

A tervezet részletesen újradefiniálja a következő problémaköröket (COM, 2020):

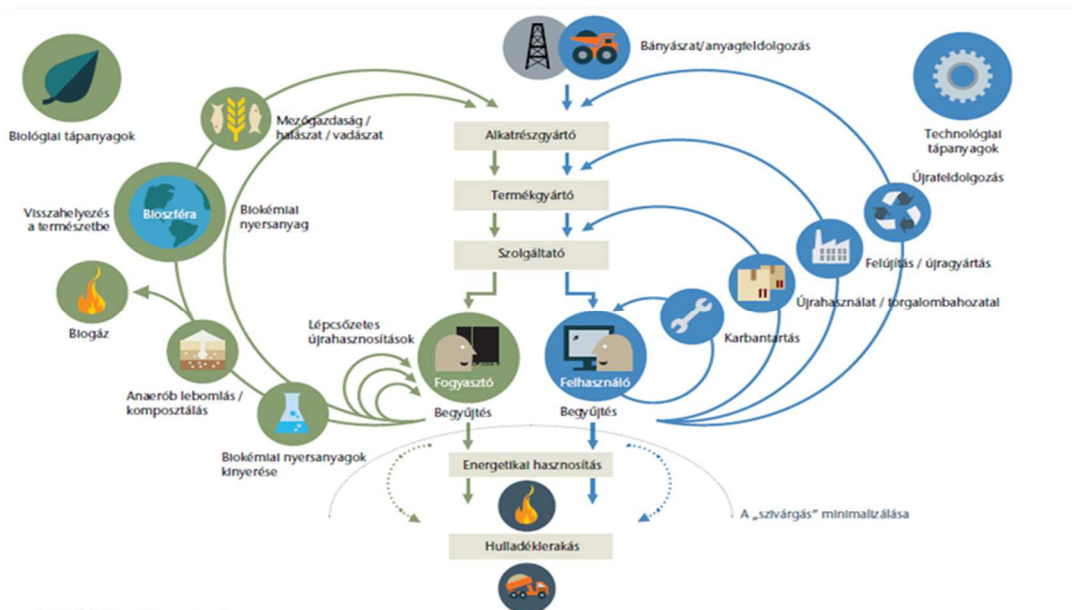
- **Fenntartható termékpolitikai** keret (Fenntartható termékek tervezése; A fogyasztók és a közbeszerzők pozíciójának erősítése; Körforgás a termelési folyamatokban).
- **Kulcsfontosságú termék-értékláncok** (Elektronika és IKT; Akkumulátorok és járművek; Csomagolás; Műanyagok; Textilipar; Építőipar és épületek; Élelmiszerek, víz és tápanyagok).
- **Kevesebb hulladék**, több érték (A hulladékképzés megelőzésére és a körforgásos gazdaságra irányuló megerősített hulladékpolitika; A körforgás fokozása mérgező anyagoktól mentes környezetben; A másodlagos nyersanyagok jól működő uniós piacának megteremtése; Az EU-ból származó hulladékexport kezelése)
- **Több területet érintő intézkedések** (A körforgásos, mint a klímasemlegesség előfeltétele; Az áttérés előmozdítása a kutatás, az innováció és a digitalizáció révén; Vezető szerep a globális szintű erőfeszítésekben)

A műanyagok körforgásos gazdaságban betöltött szerepével kapcsolatos európai stratégia az, hogy 2030-ig valamennyi műanyag csomagolást újra feldolgozható vagy újrafelhasználható módon kelljen megtervezni: a műanyag-újrahasznosítás gazdaságosságának és minőségének javítása; a műanyag hulladékok terén a szemetelés visszaszorítása; a beruházások és innováció ösztönzése a műanyagok értéklánca terén.

3. Szakirodalmi áttekintés

A körforgásos gazdaság kifejezés eredete az 1920-as évekre nyúlik vissza, Leontief „A gazdaság, mint körforgás” című kutatásában említette ezt a koncepciót, majd Von Bertalanffy 1937-ben dolgozta ki az „Általános rendszerelmélet” első elméletét.) Az 1990-es évek végén a körforgásos koncepciót először Pearce és Turner (2003) környezeti közgazdászok alkották meg, a gazdaság és környezet zárt rendszerének leírására. A regeneratív fenntartható körforgásos gazdaságra jellemző C2C (bölcsőtől bölcsőig) koncepciót először Braungart és McDonough közgazdászok vezették be 2012-ben, amely a hulladék újrahasznosítását és új termékekké történő átalakítását foglalja magában. Olyan modellekben használják, amelyek értékelik a megújuló és tiszta energia termelését, az ökoszisztémák sokféleségét és a zöld energiaforrások felhasználását (Browne et al; 2008, Vuta et al; 2019). Larsson (2018) szerint a körforgásos gazdaság egy olyan gazdasági rendszer, ahol a termelésben és az elosztásban ugyanazokat az erőforrásokat újra és újra felhasználják.

A CE keretrendszerének leghíresebb ábrázolása az Ellen MacArthur Alapítvány úttörő munkája, a Pillangó diagram, amely leírja az erőforrások áramlását egy gazdaságban (napenergiával, megújuló energiákkal vezérelt rendszerben) (1. ábra) Az Ellen MacArthur Alapítvány munkájának célja innovatív ötletek terjesztése és a körkörös regeneratív és helyreállító gazdaság felé történő átmenet felgyorsítása, mely segíti a vállalatokat abban, hogy hol és hogyan kezdjék meg az intézkedések megtételét. Az Ellen MacArthur Alapítvány (2015) a körkörös gazdaságot helyreállító gazdasági rendszerként írja le, aminek célja a termékek, az alkatrészek és az anyagok hasznosságának fenntartása és értékük megőrzése. A koncepció azon az elképzelésen alapul, hogy az anyagokat a zárt hálózatban használják fel (Veleva et al., 2017), a hulladék szinte teljes mértékben hasznosul és a biológiai, illetve technológiai alkotórészek, a nyersanyagok és az energia visszakerülnek a körfolyamatokba, több fázisban használják fel őket (Gan et al., 2013).

1. ábra A körforgásos gazdaság modellje

Forrás: Ellen MacArthur Alapítvány alapján Körforgásos Gazdaságért Alapítvány szerkesztése, 2019

A körkörös gazdaságra való áttérés megvalósításához elengedhetetlen az üzleti modellekben történő innováció, a körforgásos üzleti modell megtervezése. A körforgásos gazdaság gyakorlati megvalósításához azonban globális, többszintű és több léptékű megközelítésre van szükség: az innováció fejlesztéséhez intézkedések a politikában, a kormányzásban, az üzleti modellekben és a finanszírozási rendszerekben (Guerrero et al., 2013). A körforgásos gazdaság megvalósításának útja a mikro szinttől (a termékek, vállalatok, fogyasztók szintjén) a mezo szinten át (ökoszisztémák, ipari szimbiózis, ipari körzetek vagy az egész városi rendszerek) át a makro szintig (város, régió, nemzet) terjed. (Viles et al., 2020) A körforgásos gazdasági átmenet különböző rendszerszintű kezeléséhez az ehhez kapcsolódó mérőeszközöket kell használni. (Maranesi et al., 2020) Saidani és munkatársai 55 körkörösségi mutatót 10 kategóriába sorolt, például a megvalósítás szintje (mikro, mezo, makró), hurkok (karbantartás, újrafelhasználás, újragyártás, újrahasznosítás) és a körkörösség perspektívája (tényleges, potenciális) alapján. Kutatásuk kimutatta, hogy léteznek körforgásos gazdasági mutatók, de hiányoznak a holisztikus mutatók és a különféle indikátorok használhatóságával kapcsolatos ismeretek. (Saidani et al., 2019)

A „többszintű átmenet” perspektívája segít megérteni az innovációk folyamatos fejlesztését és terjesztését a CE elvein alapulva. Ezek az újítások a vállalatok, a hálózatok és az ellátási láncok területén játszódnak le a különféle iparágakban és területeken, és különböző szintű szereplők, tanácsadók és ágazati szervezetek részvételét, valamint ágazatközi és intézményközi együttműködést igényelnek. Makroszinten az éghajlatváltozás csökkentését célzó globális megállapodások, a gazdaságok globalizációja és az új társadalmi hálózatokon alapuló új fogyasztói kultúrák kifejlesztése segíti az innovációt a vállalatoknál, valamint az ipari és technológiai hálózatokban. (Maranesi et al., 2020)

4. Empirikus kutatás: anyag és módszer

A fenntartható erőforrás-felhasználással kapcsolatos mutatók alapvetőek a körforgásos gazdaság koncepciójának megvalósítását vagy fejlesztését célzó különféle szakpolitikák és programok értékeléséhez, nyomon követéséhez és fejlesztéséhez. Silvestri és munkatársai két összetett mutatót épített fel – a Körforgásos Gazdaság Statikus Indexet (Circular Economy Static Index, CESI) és a Körforgásos Gazdaság Dinamikus Indexet (Circular Economy Dynamic Index, CEDI) –, amelyek lehetővé teszik az európai régiók körkörös gazdaság (CE) teljesítményének statikus és dinamikus értékelését. (Silvestri et al., 2020)

Az EUROSTAT körforgásos gazdasággal kapcsolatos mutatóinak (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy>) felhasználásával leíró statisztikánk az alábbi változókon alapul. A továbbiakban többváltozós regresszió analízis segítségével végeztünk vizsgálatot a gazdasági növekedés és a környezeti tényezők, illetve a körforgásos gazdaság változói, mint magyarázó változók között 2008 és 2018 között a 28 európai uniós ország esetében. A modellben az erőforrás-termelékenység, a környezeti foglalkoztatás, az újrafeldolgozási arány és a környezetvédelmi innováció és a gazdasági növekedés kapcsolatát vizsgáltuk. Az újrafeldolgozáshoz szükséges infrastruktúrába és az innovatív erőforrásokba való beruházás elengedhetetlen és összhangban van a környezetvédelem és a fenntartható gazdasági növekedés céljaival.

5. Eredmények és értékelésük

A következőkben először a **leíró statisztikai elemzés** eredményeit mutatjuk be. **A települési hulladék újrafeldolgozási aránya:** a 2. ábra a települési hulladék újrafeldolgozási arányát mutatja az EU-országokban 2000 és 2018 között (növekvő).

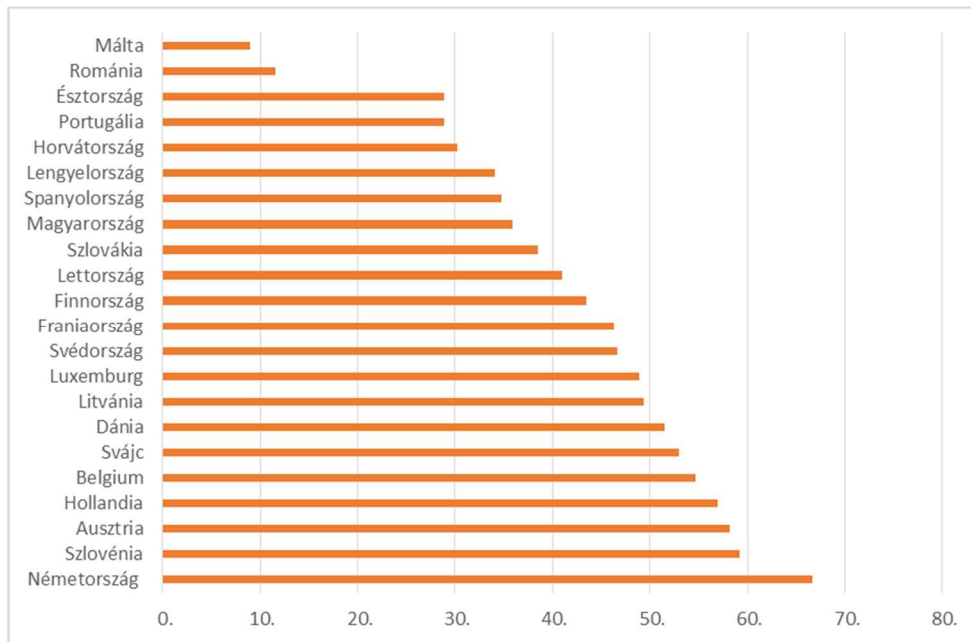
2. ábra A települési hulladék újrafeldolgozási aránya az EU országokban 2000 és 2018 között százalékban (ezer tonnából számítva)

Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó mutatók alapján saját szerkesztésű ábra, 2022

A 2. ábra és 3. ábra és az 4. ábra alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a települési hulladék újrahasznosítási aránya a legnagyobb Németországban (66,7%), Szlovéniában 59,2 Ausztriában (58,2%) volt.

A mutató az újrahasznosított települési hulladék részarányát méri a teljes települési hulladéktermelésben. Az újrahasznosítás magában foglalja az anyag újrahasznosítását, és a

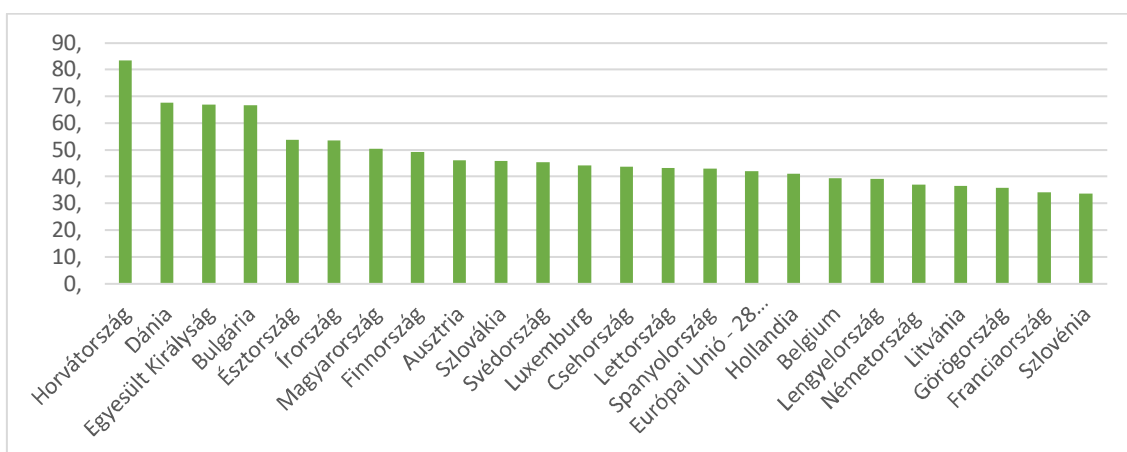
komposztálást is. Az arány százalékban (%) van kifejezve, de az aránypár mindkét tagját tonnában mérjük.

3. ábra: A települési hulladék újrafeldolgozási aránya 2019-ben az EU országokra bontva százalékban

Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó mutatók alapján saját szerkesztésű ábra 2022

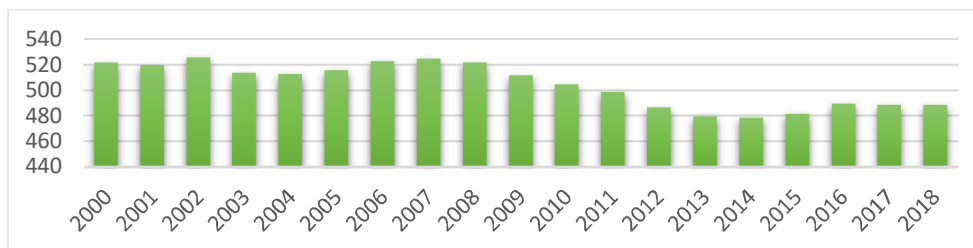
Az e-hulladék újrahasznosítási aránya: A 4. ábra alapján megállapítható, hogy az e-hulladék újrahasznosítási aránya Horvátországban (83,4%), Dániában (67,5%), Egyesült Királyságban (67%) volt a legmagasabb. Az e-hulladék a leggyorsabban növekvő hulladéktípus az EU-ban.

4. ábra Az e-hulladék újrahasznosítási aránya százalékban, az EU országokban 2019-ben
Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó indikátorok alapján saját szerkesztésű ábra, 2022

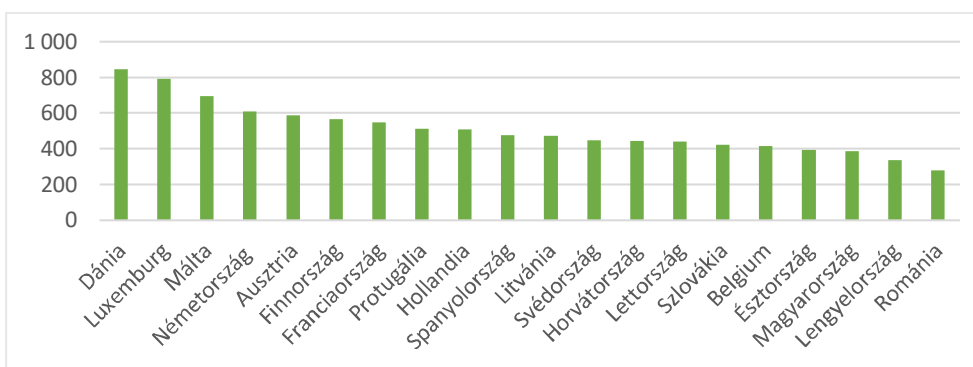
Az e-hulladék akadályozza az EU ökológiai lábnyomának csökkentésére irányuló erőfeszítéseket és kevesebb, mint 40%-át hasznosítják újra.

Az egy főre eső települési hulladék (kg) a 5. ábra alapján folyamatosan csökken az EU országában 2000 és 2018 között. A mutató az önkormányzatok által összegyűjtött és a hulladékgazdálkodási rendszeren keresztül kezelt hulladékot méri, nagyrészt a háztartások által termelt hulladékból áll.

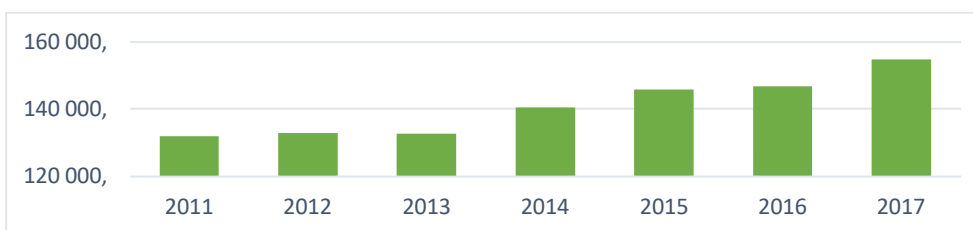
5. ábra: Az egy főre eső települési hulladék az EU-ban 2000 és 2018 között (kg/fő)
Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó mutatók alapján saját készítésű ábra, 2022

A 6. ábra az egy főre eső települési hulladék mértékét mutatja az Európai Unióban országonként 2019-ben kg/fő-ben számítva.

6. ábra: Az egy főre eső települési hulladék az EU-ban országonként 2019-ben (kg/fő)
Forrás: EUROSTAT mutatók alapján saját készítésű ábra, 2022

A körforgásos szolgáltatásokkal kapcsolatos magánbefektetések, munkalehetőségek és hozzáadott érték bemutatása.

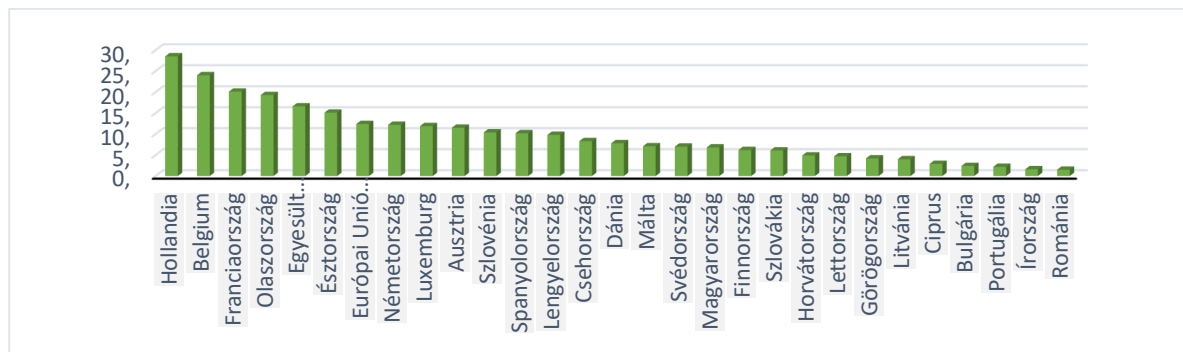

7. ábra Körforgásos szolgáltatásokkal kapcsolatos magánbefektetések, munkalehetőségek és hozzáadott érték 2011-2017 között (Millió euro termelési tényezők költségén számított hozzáadott érték)

Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó mutatók alapján saját készítésű ábra, 2022

A 7. ábra a körforgásos szolgáltatásokkal kapcsolatos magánbefektetések, munkalehetőségek és hozzáadott érték alakulását mutatja az EU országában, millió euróban.

Újrahasznosított anyagok felhasználási aránya: A 8. ábra az újrahasznosított anyagok felhasználási arányát mutatja az EU országokban, a legnagyobb arány Hollandiában, Belgiumban és Franciaországban található.

8. ábra Az újrahasznosított anyagok felhasználási aránya az EU-ban 2019-ben százalékban
Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó mutatók alapján saját készítésű ábra, 2022

Többváltozós regresszióanalízis: A körforgásos gazdaság modelljének megvalósításához a tagállamoknak jelentős beruházásokat kell végrehajtaniuk a környezeti infrastruktúra védelmében annak érdekében, hogy hatékony eszközöket fejlesszenek ki környezeti céljaik elérése érdekében. A többváltozós regressziós elemzés során az egy főre jutó GDP növekedésére az alábbi magyarázó változók befolyásolják. Erőforrások termelékenysége: az erőforrás-termelékenység a munka termelékenységének proxy változójaként alkalmazzuk; környezeti termékek előállításában való részvétel: a környezeti foglalkoztatás a környezetvédelemmel kapcsolatos tevékenységekben alkalmazott emberi tőke, amely várhatóan pozitív hatással lesz a gazdasági növekedésre; az újrahasznosítási arány; a piac azon innovatív vállalkozások részesedése, amelyek innovatív új termékeket hoztak a piac számára; a megújuló energia felhasználása.

Az elemzést OLS regresszióval végeztük, a magyarázóerő (R-négyzet) 0, 786. A Durbin – Watson teszt szerint a modell független változói között nincs multikollinearitási probléma, mivel a statisztikai teszt értéke $DW = 2,09$. A modell a körforgásos gazdaság mutatóinak a fenntarthatóságra gyakorolt hatását hasonlítja össze és megállapítja, hogy a körforgásos gazdasági környezeti tényezők az EU tagállamban befolyásolják a gazdasági növekedést.¹⁶ Az erőforrások termelékenysége, a környezeti innováció és az újrahasznosítási arány a gazdasági növekedés és a fenntartható fejlődés fontos tényezője.

1. Táblázat: Regresszióanalízis outputja 2008-2018 panelelemzés

Linear regression		Number of obs = 308	
	F (8, 693)		154.02
	Prob > F		= 0.000
	R-squared		= 0.786

Root MSE = 1.5672				
Robust				
GDPpernövétem	Coef.	Std. Err.	t	P> t
Erőforrtermelék.	1.817	1.186	3.58	0.000 .
Környtermfoglal	0,566	1.324	3.34	0.031
Újrahasznarány	0.450	0.101	4.87	0.042
Környinnováció	1.168	1.323	-1.52	0.0053
Megújulenfelh	0,687	1.769	4.567	0.016
cons	-1.969	2.866	3.25	0.000

Forrás: EUROSTAT adatbázisból származó mutatók alapján STATA programmal végzett saját számítási eredmények, 2022

6. Következtetések, javaslatok

A hagyományos lineáris gazdaságból a körforgásos gazdaságba való áttérés nem egyszerű. A körforgásos gazdaság elveiből kiindulva szükséges az erőforrások felhasználásának és kezelésének újragondolása, a hulladék és a szennyezés csökkentése, valamint a természetes rendszerek regenerálása érdekében. Az életszínvonal emelkedésének pozitív, de negatív hatásai is vannak: ez növeli a fogyasztást, ami viszont több hulladékot generál egy főre. A növekvő hulladékmennyiség arra kényszeríti az országokat, hogy megtalálják és bevezessék a hulladék megelőzési és -csökkentési programokat, valamint megfelelő megoldásokat találjanak a hulladék újrafelhasználására és újrafeldolgozására. A természeti erőforrások megtakarítása mellett a körforgásos gazdaság felé történő átmenet fenntartható, alacsony szén-dioxid-kibocsátású, erőforrás-hatékony és versenyképes gazdaságot fejleszt a növekedés és a munkahelyek fokozása révén. Az Európai Unió a hulladékgazdálkodás problémájára összpontosított, és különféle stratégiákat, programokat és politikákat fogadtak el a hulladék keletkezésének megakadályozása, valamint az újrafelhasználás és a hulladék újrafeldolgozásának fokozása érdekében. A hulladék nemcsak az erőforrások kimerülésével járó probléma, hanem káros hatással van a környezetre is, és az újrahasznosítási folyamat segíthet a nyersanyagok megőrzésében és a környezet védelmében a jövő generációi számára.

Felhasznált irodalom

- EUROSTAT. Greenhouse Gas Emissions from Waste. 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/productseurostat-news/-/DDN-20200123-1> (letöltve: 2022. december 1.)
- COM, European Commission. New Circular Economy Action Plan. For a Cleaner and More Competitive Europe. 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:98:FIN> (letöltve: 2022. december 1.)

- COM Circular economy: closing the loop. European Commission. (2015) https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/circular-economy-factsheet-general_en.pdf (letöltve: 2022. december 1.)
- COM Circular economy research and innovation. Connecting Economic & Environmental Gains. (2017): <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020> (letöltve: 2022. december 1.)
- COM (2018): Circular Economy: Implementation of the Circular Economy Action Plan. http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.html (2018) (letöltve: 2022. december 1.)
- Schroeder, P.; Anggraeni, K. ; Weber, U. (2018) "The Relevance of Circular Economy Practices to the Sustainable Development Goals," *Journal of Industrial Ecology*, vol. 23, no. 1, pp. 77–95 p.
- Ellen MacArthur (2015) Foundation Towards the circular economy *J. Ind. Ecol.*, 1 (1), pp. 4-8 p
- Ellen MacArthur (2017) Foundation Priority Research Agenda
- European Commission: Circular economy: http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm (letöltve: 2022. december 2.)
- Gan, Y. Zhang, T.; Liang, S. ;Zhao, Z. ; Li N (2013): How to Deal with resource productivity. *J Ind Ecol* 17:440–451 p.
- Pearce, D.; Turner, R.K. (2003) Economics of natural resources and the environment, Hemel H.: Harvester Wheatsheaf. In *Natural Resource and Environmental Economics*, 3rd ed.
- Kaza, S. ; Yao, L. ;Bhada-Tata, P. ; Woerden, F.V. What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050; Urban Development Series; World Bank: Washington, DC, USA, 2018.
- Kirchherr, J. ; Reike, D. , Hekkert, and M. :(2017): Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions, *Resources, Conservation and Recycling*, Volume 127, 221-232 p.
- Larsson M. (2018) The Circular Economy and Business Challenges. In: *Circular Business Models*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Leontief, W. (1928) Die Wirtschaft als Kreislauf. *ASwSp* 60, 577–623 p.
- Németh K., Péter, E., Pintér, G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék” *TURIZMUS BULLETIN* 18. 1. 37-44 p.
- Preston, C. Carr W (2018): Recognition justice, climate engineering, and the care approach. *Ethics Pol Environ* 21:308–323 p.
- Von Bertalanffy, L. (1968) *General System Theory*; George Braziller: New York, NY, USA, pp. 3–17 p.
- Saidani, M.; Yannou, B. & Leroy, Y. & Cluzel, F. & Kendall, A. (2019) A taxonomy of circular economy indicators. *J. Clean. Prod.* 2019, 207,542–559 p.
- Sassanelli, C. ; Rosa, P. ; Rocca. ; R.; Terzi, S. (2019) Circular economy performance assessment methods: A systematic literature review. *J. Clean. Prod.*
- Silvestri, F.; Spigarelli, F. ; Tassinari, M. (2020) Regional Development of Circular Economy in the European Union: A Multidimensional Analysis. *J. Clean. Prod.*
- Viles, E.; Santos, J., Arévalo, T.F. , Tanco, M. ; Kalemkerian, F. (2020) A new mindset for circular economy strategies: Case studies of circularity in the use of water. *Sustainability* 2020, 12 p.
- Maranesi, C. ; De Giovanni, P. (2020) Modern circular economy: Corporate strategy, supply chain, and industrial symbiosis. *Sustainability* 2020, 12 p.

- OECD (2020): Farm Management Practices to Foster Green Growth. Available online: <http://www.oecd.org/publications/farmmanagement-practices-to-foster-green-growth-9789264238657-en.htm> (letöltve: 2022. december 3.)
- UNEP (2020): Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty, Eradication. http://web.unep.org/greeneconomy/sites/unep.Org.greeneconomy/files/field/image/green_economyreport_final_dec2011.pdf (letöltve: 2022. december 3.)

A munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszerek fejlődése a körforgásos gazdasági modellhez kapcsolódóan

Dr. Ködmönné Pethó Henrietta

*PhD hallgató, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Menedzsment Intézet
8200 Veszprém, Egyetem u.10.*

e-mail cím: kodmonne.petho.henrietta@gtk.uni-pannon.hu

Absztrakt

A még jelenleg is fennálló válsághelyzet mindenre kiterjedő hatással és rendkívüli bizonytalansági szinttel jár. A válság idején az egészségvédelmen túl, a vállalati válságkezelés fő célja az üzletmenet folytonosságának fenntartása, melyre az irányítási rendszer szabvány alkotói új szabványok megjelenésével is reagáltak. Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy ehhez kapcsolódóan mely területekre helyeződött nagyobb hangsúly a szabványos irányítási rendszerekben. Bemutatja a munkahelyi egészség és biztonság irányítási rendszer válsághelyzetre kiadott ISO/PAS 45005:2020 Munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítása – Általános irányelvek a biztonságos munkavégzéshez a COVID-19 világjárvány idején szabványt. Ismerteti a szabványnak a szervezetek számára jól használható elemeit. Az elemzések azt mutatják, hogy a válsághelyzetben az irányítási rendszerekben eltolódtak a súlypontok többek között a munkahelyi egészség és biztonság irányába, melyek a körforgásos gazdasági modell működéséhez is jól kapcsolhatók.

1. Bevezetés

Napjainkban a munkatársak fizikai és mentális állapotával, a váratlan helyzetekre való megfelelő reagálással, a munkahelyi egészségvédelemmel és biztonsággal kapcsolatban számos tanulmány született, a vírushelyzet azonban ezt a témát „prioritássá” tette napjainkban.

Poór és mtsai (2021) írják le, hogy a világjárvány hatásait vizsgáló nemzetközi kutatások keretében a The Global Research Data Alliance egy önkéntes közösség, mely több mint 10 500 szakemberből áll, világszerte 145 országból, és céljuk az összefogás, a különböző tudományterületek adatainak, eredményeinek egymás közti megosztása (RDA 2020). A hazai kutatások közül kiemelhető a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Koronavírus dossziéja (KSH 2020), amely a friss információkat, kutatási eredményeket gyűjt össze és teszi közzé a vírus kapcsán. (Poór és mtsai, 2021). A TÁRKI „A járvánnyal kapcsolatos társadalomtudományi kutatások Magyarországon” címmel hozott létre egy online felületet, ahol listázták a hazánkban jelenleg futó COVID kutatási projekteket. (Jarjabka és mtsai, 2020). Ezek a kutatások is megerősítik, hogy a koronavírus járvány következtében a munkavállalóknak életük több meghatározó területén is olyan új kihívásokkal kellett szembesülniük, amelyek jelentősen átalakították megküzdési mintázataikat. (Rezsőfi és mtsai., 2022). Rövid idő alatt kiemelkedő szerepet kapott a munkahelyi egészségvédelem és egészségmegőrzés, mely a pandémia okozta

válság átvészelésének stratégia kérdésévé vált (Faragó,2021). Ezekhez a stratégiákhoz kapcsolódnak a vállalatok működését segítő szabványos irányítási rendszerek. A vállalatok, működésük szabályozásával kapcsolatban, egyre több irányítási rendszerszabványt használnak, amelyek közül, számossága alapján, kiemelkedik az minőségirányítási követelményszabvány (ISO 9001). Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a vállalatok ezt nem önállóan, hanem más szabvánnyal(okkal) együtt, integrált rendszerként működtetik menedzsment rendszereiket (Berényi, 2018; Bernardo, 2014; Rebelo et al., 2016). Mindezek alapján a tanulmány célkitűzése annak bemutatása és elemzése, hogy az MSZ ISO 45001:2018 (MEBIR – Munkahelyi Egészségvédelem és Biztonság Irányítási Rendszer) (továbbiakban ISO 45001) szabvány és a pandémia alatt az ISO szabványügyi szervezet által kiadott ISO/PAS 45005:2020 (Munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítása – Általános irányelvek a biztonságos munkavégzéshez a COVID-19 világitvány idején) szabvány milyen mértékben képesek biztosítani a munkavállalók komplex menedzselését MEBIR vonatkozásában akár válságszituációban is. A tanulmány aktualitását alátámasztja továbbá, hogy a szervezeti működést alapvetően meghatározó emberi erőforrást fizikai és mentális állapotának megőrzése és fenntartása („karbantartása”), valamint a váratlan helyzetekre való megfelelő reagálás céljából kiemelten kell kezelniük a vállalatoknak, felelősséget kell vállalniuk munkavállalóik munkahelyi egészségéért és biztonságáért, ami magában foglalja egészségük támogatását és védelmét is. Ennek jelentőségét alátámasztják a pandémiához kapcsolódó válsághelyzet kapcsán folytatott felsővezetői interjúk is, amelyek szerint a munkavállalók menedzselése mellett a kialakult vírushelyzet egyik legfontosabb következménye a munkavállalók munkahelyi egészségének és biztonságának a kérdésköre. A tanulmány során az elemzéshez használt módszer a munkahelyi egészségvédelmi és biztonság irányítási rendszer (MEBIR) szabványok dokumentum elemzése volt, mely során az MSZ EN ISO 45001:2018 Munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszer követelmény szabványt elemeztem összehasonlítva a a munkahelyi egészség és biztonság irányítási rendszer válsághelyzetre kiadott ISO/PAS 45005:2020 Munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítása – Általános irányelvek a biztonságos munkavégzéshez a COVID-19 világitvány idején szabvánnyal, ismertetve a szabványnak a szervezetek számára jól használható válsághelyzetre kiegészített elemeit.

2. Munkavállalókkal kapcsolatos követelmények és útmutatások az ISO 45001 szabványban

Az ISO 45001 szabvány (a fejezetben MEBIR-ként is említett) egyik előnye, hogy kiemelten foglalkozik a munkavállalókkal, úgymint a munkavállalók és egyéb érdekelt felek szükségleteinek és elvárásainak megértésével, a vezetői szerepvállalással és a munkavállalók részvételével, a munkaerő megnövelt védelmével, a javuló munkatársi motivációval, továbbá a szabvány egyik kiemelt fókuszában a munkavállalók és külső személyek biztonsága és egészségének védelme áll.

A tanulmányban a MEBIR szabvány két, a munkavállalókat tartalmazó fejezetét elemzem: a 4. fejezet 4.2. alfejezetében A munkavállalók és egyéb érdekelt felek szükségleteinek és

elvárásainak megértését, valamint az 5. fejezet Vezetői szerepvállalás és a munkavállalók részvétele szabványfejezet követelményeit.

A fejezetek elemzése előtt szükséges megemlíteni, hogy a MEBIR szabvány a Bevezetés 0.1 Háttér fejezetében már írja a munkavállalók irányában a felelősséget, hogy a szervezet felelős a munkavállalók és mások munkahelyi egészségéért és biztonságáért, akikre hatással lehetnek a tevékenységei. A fizikai és mentális egészségük támogatását és védelmét is magában foglalja ez a felelősség. Azok a szervezetek, akik alkalmazzák a MEBIR rendszert, képessé válnak biztonságos és egészséges munkahelyek biztosítására, a munkával kapcsolatos egészségkárosodás és sérülés megelőzésére, valamint MEB-teljesítménye (Munkahelyi Egészségvédelem és Biztonság) folyamatos javítására.

A szabvány a 0.2. Egy MEB irányítási rendszer célja fejezetben konkrét célként határozza meg, hogy a MEB irányítási rendszer célja és tervezett eredményei a munkavállalók munkával kapcsolatos sérülésének és egészségkárosodásának megelőzése, valamint a biztonságos és egészséges munkahelyek biztosítása.

A 0.3. Sikertényezők fejezetben a szabvány sikertényezőként határozza meg, hogy a szervezet felhasználhatja ezen dokumentum sikeres bevezetésének bizonyítását a munkavállalók és más érdekelt felek meggyőzésére, hogy eredményes MEB irányítási rendszert működtessen. Azt is jelzi, hogy ennek a dokumentumnak az alkalmazása azonban önmagában nem garantálja a munkavállalók munkával kapcsolatos sérüléseinek és egészségkárosodásának megelőzését, a biztonságos és egészséges munkahelyek biztosítását, valamint a jobb MEB-teljesítményt.

Nagy előnye az ISO 45001-es szabványnak, hogy tartalmazza ennek a dokumentumnak az alkalmazására érvényes szakkifejezéseket és meghatározásokat. A MEBIR szabványban konkrétan definiálásra kerül, hogy mit ért a szervezet a munkavállaló szakkifejezés alatt.

...a munkavállaló munkát vagy munkával kapcsolatos tevékenységeket végző személy, aki a szervezet (3.1. szakasz) felügyelete alatt áll. 1. megjegyzés: A személyek különböző, fizetett vagy ingyenes, megállapodások alapján végeznek munkát vagy munkával kapcsolatos tevékenységeket, rendszeresen vagy átmenetileg, szakaszosan vagy szezonálisan, alkalmoszerűen vagy részmunkaidőben. 2. megjegyzés: A munkavállalók közé tartozik a felső vezetőség (3.12. szakasz), a vezető és nem vezető beosztású személyek. 3. megjegyzés: A szervezet felügyelete alatt végzett munkát vagy munkával kapcsolatos tevékenységeket végezhetnek a szervezet alkalmazott munkavállalói, külső szolgáltatók munkavállalói, vállalkozók, magánszemélyek, kölcsönzött munkavállalók valamint más személyek, attól függően, hogy a szervezet hogyan osztja meg a munkájukra vagy a munkával kapcsolatos tevékenységükre gyakorolt felügyeletet a szervezet környezetének megfelelően (MSZ ISO 45001:2018, 3.3. fejezet).

A 4. A szervezet környezete 4.2. A munkavállalók és egyéb érdekelt felek szükségleteinek és elvárásainak megértése alfejezetben a szabvány követelményként írja elő, hogy a szervezetnek meg kell határoznia azokat a munkavállalókon kívüli egyéb érdekelt feleket, akik lényegesek a MEB irányítási rendszer szempontjából, továbbá a munkavállalók és egyéb érdekelt felek lényeges szükségleteit és elvárásait (azaz követelményeit). A szabvány követelmény megértéséhez az A mellékletben konkrét példákat ad a szabvány.

A szabvány 5. Vezetői szerepvállalás és a munkavállalók részvétele fejezet 5.1 Vezetői szerepvállalás és elkötelezettség alfejezetben a MEB irányítási rendszer vonatkozásában a felsővezetőségnek biztosítani kell vezetői szerepvállalását és elkötelezettségét a munkavállalók irányában többek között azzal, hogy biztosítja az erőforrások rendelkezésre állását a MEB irányítási rendszer kialakításához, bevezetéséhez, fenntartásához és fejlesztéséhez. Támogatja és irányítja a személyeket abban, hogy hozzájáruljanak a MEB irányítási rendszer eredményességéhez, valamint védi a munkavállalókat a szankcióktól, ha jelentik az eseményeket, veszélyeket, kockázatokat és lehetőségeket, továbbá azt is biztosítja, hogy a szervezet kialakít és bevezet folyamato(ka)t a munkavállalókkal való konzultációra és részvételükre. A vezetői szerepek kiemelten fontosak pl. (kormányzó, leader, menedzser) a hazai KKV-k esetében is, mint ahogy azt a szakértői kutatások is alátámasztják tanulmányukban (Bogdány és mtsai, 2014).

Az 5.2 MEB politika fejezetben írja elő a szabvány, hogy a szervezetnek olyan MEB politikát kell kialakítania, bevezetnie és fenntartania, mely többek között elkötelezettséget tartalmaz a munkavállalókkal, és ahol vannak, a képviselőikkel folytatott konzultációra és részvételükre. Az 5.3 Szervezeti szerepek, felelőségek és hatáskörök fejezetben jelöli, hogy a munkavállalóknak a szervezet minden szintjén felelőséget kell vállalniuk a MEB irányítási rendszer azon tényezőiért, amelyek felett felügyeletet gyakorolnak. Az 5.3 melléklet konkrétan leírja, hogy míg a felsővezetésnek általános felelősége és hatásköre van a MEB irányítási rendszerért, a munkahelyen minden személynek figyelembe kell vennie nemcsak saját egészségét és biztonságát, hanem másokét is, továbbá megjegyzi, hogy ajánlatos, hogy a munkavállalók képesek legyenek jelenteni a veszélyes helyzeteket azért, hogy intézkedéseket lehessen tenni. Arra is legyenek képesek, hogy szükség szerint az elbocsátás, a fegyelmi eljárás vagy más hasonló szankció veszélye nélkül az aggodalmakról jelentést tegyenek a feljebbvalóik felé. Az 5.4 Konzultáció és a munkavállalók részvétele szabvány szakasz követelményei között szerepel, hogy a szervezetnek folyamato(ka)t kell kialakítania, bevezetnie és fenntartania minden elfogadható szinten és funkcióra a munkavállalókkal, és ahol van, a munkavállalók képviselőivel folytatott konzultációra, továbbá részvételükre a MEB irányítási rendszer kidolgozásában, tervezésében, bevezetésében, teljesítményértékelésében, továbbá fejlesztési tevékenységeiben.

A szabvány 5.4 Konzultáció és a munkavállalók részvétele szabvány követelményhez útmutatót ad, melyben leírja, hogy a munkavállalók (és ahol vannak a munkavállalók képviselőinek) részvétele és konzultációja kulcsfontosságú tényező lehet a MEB irányítási rendszer sikeréhez és erre ajánlatos is ösztönözni őket a kialakított folyamatok révén. Továbbá jelzi azt is az útmutató, hogy a konzultáció kétirányú kommunikációt jelent, amely magában foglalja a párbeszédet és véleménycserét is. A konzultáció a szükséges információk időben történő

rendelkezésre bocsátása, hogy a döntés meghozatala előtt tájékozott visszajelzést adjanak a szervezetnek. A részvétel képessé teszi a munkavállalókat arra, hogy hozzájáruljanak az intézkedések és a javasolt változtatások döntéshozatali folyamataihoz, amelyek a MEB irányítási rendszert érintik. A MEB irányítási rendszerben a visszajelzés tehát a munkavállalói részvétel függvénye. Ajánlatos, hogy a munkavállalókat minden szinten ösztönözzék a veszélyes helyzetek bejelentésére azért, hogy megelőző intézkedéseket vezethessenek be, illetve helyesbítő tevékenységeket hajthassanak végre.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az ISO 45001-es szabványban található meg legteljesebb körűen a munkatársak menedzsmentje.

3. Fejlesztéssel kapcsolatos követelmények és útmutatások az ISO 45001 szabványban

A munkahelyi egészség és biztonságirányítási rendszerekre (MEBIR) vonatkozó követelmény szabvány a fejlesztésre vonatkozó követelményt az ISO 45001 szabvány 10. fejezete tartalmazza. A fejlesztésre vonatkozó általános előírásokat a 10.1 alfejezet írja le. A 10.2 alfejezet esemény (incidens), nemmegfelelőség és helyesbítő tevékenység követelmények megvalósítására ad iránymutatást, míg a 10.3. alfejezet a folyamatos fejlesztés követelményét mutatja be.

Az esemény (incidens), nemmegfelelőség és helyesbítő tevékenység vonatkozásában a MEBIR szabvány az alábbi követelményeket állítja:

„ Amikor esemény vagy nemmegfelelőség fordul elő, a szervezetnek:

a) időben reagálnia kell az eseményre vagy a nemmegfelelőségre és ahogy alkalmazható:

1.intézkedést kell tennie annak felügyeletére és kijavítására;

2.foglalkoznia kell a következményekkel;

b) értékelnie kell, a munkavállalók részvételével (lásd az 5.4.szakaszt) és más lényeges érdekelt felek bevonásával, hogy szükség van-e helyesbítő intézkedésre az esemény vagy a nemmegfelelőség kiváltó okának (okainak) megszüntetésére annak érdekében, hogy az ne forduljon elő újra vagy máshol, a következők segítségével:

1) az esemény kivizsgálása vagy a nemmegfelelőség átvizsgálása;

2) az esemény vagy a nemmegfelelőség okának (okainak) meghatározása;

3) annak meghatározása, hogy történtek-e hasonló események, léteznek-e hasonló nemmegfelelőségek, vagy azok előfordulása lehetséges-e;

c)át kell vizsgálnia, megfelelő módon, a MEB-kockázatok és az egyéb kockázatok meglévő felméréseit (lásd a 6.1. szakaszt);

- d) meg kell határozni és végre kell hajtani minden szükségestevékenységet, beleértve a helyesbítő tevékenységet, összhangban a szabályozások hierarchiájával (lásd a 8.1.2. szakaszt) és a változtatások kezelésével (lásd a 8.1.3. szakaszt);
- e) a tevékenység elvégzése előtt fel kell mérnie azokat a MEB- kockázatokat, amelyek új vagy megváltozott veszélyekkel kapcsolatosak;
- f) át kell vizsgálni minden végrehajtott tevékenység eredményességét, a helyesbítő tevékenységet is beleértve;
- g) el kell végeznie a változtatásokat a MEB irányítási rendszerben, ha szükséges.” (ISO 45001:2018 10.2 alfejezet)

Megjegyzésként írja a szabvány, hogy az események indokolatlan késedelem nélküli bejelentése és kivizsgálása lehetővé teheti a veszélyek kiküszöbölését, és a kapcsolódó MEB-kockázatok legkisebbre csökkentését a lehető legrövidebb időn belül.

Az ISO 45001 szabvány A melléklete a 10.2 esemény (incidens), nemmegfelelőség és helyesbítő tevékenység szabványkövetelmény vonatkozásában azt az útmutatást adja:

Események vonatkozásában: szintbeli elesés sérüléssel vagy anélkül; törött láb; azbesztózis; halláskárosodás; az épületek vagy a járművek károsodása, amennyiben azok MEB-kockázatokhoz vezethetnek;

Nemmegfelelőségek esetén: a védőeszköz nem működik megfelelően; a jogszabályi és egyéb követelmények nem teljesülnek; az előírt eljárásokat nem tartják be;

Helyesbítő tevékenységek vonatkozásában: a veszélyek kiküszöbölése; helyettesítése kevésbé veszélyes anyagokkal; a berendezések vagy eszközök újratervezése vagy módosítása; eljárások kidolgozása; az érintett munkavállalók felkészültségének javítása; a használati gyakoriság változása; egyéni védőeszközök használata.

A kiváltó ok elemzése vonatkozásában feltárják az eseményhez vagy nemmegfelelőséghez kapcsolódó összes lehetséges tényezőt azzal, hogy megkérdezik, mi történt, hogyan történt és miért történt meg annak érdekében, hogy bemenetet szolgáltatson arra, mit lehet tenni az ismételt előfordulás megakadályozására.

A kiváltó ok meghatározásakor a szervezetnek ajánlatos az elemzés tárgyát képező esemény vagy nemmegfelelőség jellegének megfelelő módszereket alkalmaznia. A kiváltó ok elemzésekor a megelőzésre összpontosítunk. Ez az elemzés több közreműködő hibát azonosíthat, beleértve a kommunikációhoz, a felkészültséghez, a fáradtsághoz, a berendezésekhez vagy az eljárásokhoz kapcsolódó tényezőket.

Az események (incidensek), nem megfelelő kockázatokat is rejtenek magukban. A válsághelyzet a kockázatok újragondolását tette szükségessé, illetve az üzletmenet folytonosságát kellett biztosítani ezek újragondolásával is akár.

A MEBIR szabvány kockázatalapú gondolkodásmód követelményei miatt a szervezetek így vagy úgy már használtak kockázatkezelési technikákat. A váratlan teljes világot érintő pandémiás helyzet viszont rákényszerített szabványos irányítási rendszert nem működtető

szervezetet is, hogy a kockázatkezelési módszereket, technikákat mindennapi életükbe beépítsék. A kockázatkezelés területén dolgoztak ki szakértők (Kosztján és mtsai, 2020; Kovács és mtsai, 2014) olyan módszert, ami vállalati igényekre testreszabott módon kezeli a kockázatokat. Ezt a módszert a szervezetek jól tudják használni az integrált irányítási rendszerekben követelményként megfogalmazott kockázatalapú gondolkodásmódhoz kapcsolódóan.

Megállapítható tehát, hogy a munkahelyi egészség és biztonságirányítási követelményeket alkalmazó szervezetek komplex útmutatásokat kapnak a fejlesztési követelményeknek való megfelelése, rendszerbe illesztése, működtetése kapcsán.

4. Az ISO/PAS 45005 szabvány bemutatása

Az ISO 45001 munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszer szabványhoz kapcsolódóan az ISO szervezete a pandémia megjelenését követően reagált a világjárványra, felismerte, hogy a munkahelyi egészségvédelem és biztonság került többek között a fókuszba a válság kezelésekor, így kiadásra került az ISO/PAS 45005 munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítása- általános irányelvek a biztonságos munkavégzéshez a COVID-19 világjárvány idején szabvány, mely a következő fejezetekből épül fel:

Kockázatok tervezése és értékelése:

- A szervezet kontextusának megértése
- Vezetés és munkavállalói részvétel
- Általános tervezés
- Munkahelyek
- Szerepek
- Tevékenységek
- Vészhelyzeti készség és reagálás
- A korlátozások módosításának tervezése

COVID-19 gyanús vagy megerősített eset
 Pszichológiai egészség és jólét
 Inkluzivitás

Valamennyi fejezetben leírt irányelv hozzásegíti a szervezeteket a pandémia megfelelő, szabványos keretek között történő kezeléséhez munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási fókusszal.

5. Az ISO 45001:2018 szabvány szerinti munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszer kapcsolata a körforgásos gazdasági modellhez

A körforgásos gazdasági modell szabványos irányítási rendszerekhez való kapcsolatának bemutatása előtt szükséges a körforgásos gazdasági modell értelmezését bemutatni.

„A körforgásos gazdaság egy anyag és energiaáramaiban újra gondolt, minden korábbinál tudatosabb terméktervezési és gyártási módokon, a termékek tudatos használatán alapul. A termelési, fogyasztási folyamatokban keletkező melléktermékek, hulladékok újrahasznosítását a lehető legnagyobb arányban megvalósítani képes módszerek és eljárások összessége” (Németh és mts. 2020)

A körforgásos gazdaságban nincs hulladék: a ma termékei a holnap alapanyagai. Ezzel egy zárt hurok, egy körforgás jön létre.

A körforgásos gazdasági modellben az anyagok újrahasznosítása és a termékek javítása is kulcsfontosságú szerepet játszik.

Az ISO 45001:2018 szabvány felépítésében a következő szabványelemek segítik a körforgásos gazdasági modell működtetését.

A szervezet környezete

Ebben a szabványszakaszban a szervezetek felméri külső és belső tényezőiket a környezetük vonatkozásában, valamint érdekelt feleiket. Mindkét esetben lehetőségük van a körforgásos gazdasági modell szerint felmérni és választani, illetve ezen elemeket használni.

Vezetői szerepvállalás

Ebben a szabványszakaszban az első számú vezető elkötelezettségét van mód ilyen irányban is definiálni, minőségpolitikát meghatározni, szervezeti szerepeket és felelősségeket definiálni a körforgásos gazdasági modell vonatkozásában.

Tervezés

Itt kell a szervezetnek meghatározni a kockázatokkal és lehetőségekkel kapcsolatos tevékenységeit, felmérve a körforgásos gazdasági modellt is. Minőségcélokat határoz meg a szervezet, ahol ezeket a célokat is definiálhatja.

Támogatás

Ebben a fejezetben az erőforrás gazdálkodásról nyilatkozik a szervezet, az emberi erőforrásokat, infrastruktúrát is ideértve. A felkészültség, tudatosság és kommunikáció fejezetekben fontos, hogy a szervezet mennyire tudatos és hogyan kommunikál ebben a vonatkozásban is.

Működés

A fejezetben a termék vagy szolgáltatás követelményeit, tervezését, a termék vagy szolgáltatás nyújtását, kibocsátását szabályozza többek között a szervezet, ebben is lehetősége van figyelembe venni a körforgásos gazdasági modell lehetőségeit.

Teljesítményértékelés

A fejezet figyelemmel kíséréssel, méréssel és elemzéssel és értékeléssel foglalkozik, vezetőségi átvizsgálást tart a követelményeknek való megfelelés vonatkozásában.

Fejlesztés

A szervezet nem megfeleléseinek, helyesbítő tevékenységeinek és folyamatos fejlesztéseinek szabályozása történik itt ebben a témában is.

Mindezen szabványkövetelmények a körforgásos gazdasági modellhez kapcsolódóan megjelennek a technológiai kör, a biológiai kör, valamint a megújuló energiaforrások használata vonatkozásában mindenazon szervezeteknél, amelyek a terméküket és/vagy szolgáltatásukat szabványos irányítási rendszereknek megfelelő folyamatokkal működtetik.

6. Következtetések, javaslatok

A kialakult vírushelyzet legfontosabb következménye többek között a munkavállalókra, valamint a munkavállaló munkahelyi egészségének és biztonságának védelmére, továbbá a válsághelyzetre való gyors reagálásuk kérdésköre. Az ISO 45001-es szabvány alkalmas a munkatársak teljes körű menedzsmentjére, mivel tartalmazza a munkatársak és tágabb körben az érdekeltek definiálását, a munkatársakkal, illetve munkahelyi egészségvédelem és biztonság kérdéskörének követelményeit és végezetül útmutatót is ad ezeknek a követelményeknek az alkalmazásához. Mindezekből következik, hogy a munkatársak - mint a jelenlegi helyzetben kiemelt erőforrás – menedzsmentje teljes körűen megtalálható az ISO 45001-es szabványban. Az ISO/PAS 45005 szabvány, mint a munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítása – általános irányelvek a biztonságos munkavégzéshez a COVID-19 világjárvány idején szabvány segíti hozzá a szervezeteket, hogy a pandémiás időszakban úgy működtessék folyamataikat, hogy a munkahelyi egészségvédelem és biztonság kiemelt szerepet kapjon. A jövőben dől el, hogy a szervezetek ehhez hasonló válsághelyzetekben tudnak-e élni az e szabvány által nyújtott irányelveknek megfelelő működtetéssel, illetve a körforgásos gazdasági modellnek megfelelő működéssel.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program doktori hallgatói ösztöndíj programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapból finanszírozott szakmai támogatással készült.

Felhasznált irodalom

- Poór, J., Dajnoki, K., Jarjabka, Á., Szűcs, B., Szabó, S., Szabó, K., & Tóth, A. (2021). Koronavírus-válság. Kihívások és HR-válaszok: Első-második-harmadik hullám összehasonlítása. 13-14.p.
- RDA (2020): The Global Research Data Alliance community response to the global COVID-19 pandemic. <https://www.rd-alliance.org/global-research-data-alliance-community-response-global-covid-19-pandemic> (Letöltve: 2023. január 10.)
- Rezsőfi, É., Lantos, V., Balogh, R., Kárpáti, Z., & Szilas, R. F. (2022). Megküzdési minták a munkahelyi stressz kezelésében a koronavírus járvány idején–személyes vs. munkaadói felelősség. *ÚJ MUNKAÜGYI SZEMLE*, 3(3), 25-38.p.
- Faragó, F. (2021). COVID-19 és munkavédelem. *Biztonságtudományi Szemle*, 3(4), 113-131.

- Berényi, L. (2018). The spread of ISO 9001 and ISO 14001 management system standards. *International Journal of Economics and Management Systems*, 3, 11-18.p.
- Bernardo, M. (2014). Integration of management systems as an innovation: a proposal for a new model. *Journal of Cleaner Production*, 82, 132-142.p.
- Ködmönné Pethő, H. és Csizmadia, T. (2020). A minőségirányítási alapfogalmak fejlődésének áttekintése az ISO 9000 5.0 tükrében. *Minőség és Megbízhatóság*, 54(1), 90-100.p.
- Rebelo, M. F., Santos, G., & Silva, R. (2016). Integration of management systems: towards a sustained success and development of organizations. *Journal of Cleaner Production*, 127, 96-111.p.
- MSZ EN ISO 9001:2015 Minőségirányítási rendszerek. Követelmények
- MSZ ISO 45001:2018 A munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszere. Követelmények alkalmazási útmutatóval
- ISO/PAS 45005:2020 Munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítása- Általános irányelvek a biztonságos munkavégzéshez a COVID-19 világjárvány idején <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:pas:45005:ed-1:v1:en> (Letöltve: 2023. jan.10.)
- Kovács, Z., Kosztyán, Zs. T., & Csizmadia, T. (2014) TREF – Total Risk Evaluation Framework: integrált kockázatmenedzsment-szemléletű keretrendszer kifejlesztése és bevezetése egy magyarországi termelővállalatnál. *Vezetéstudomány - Budapest Management Review*, 45(11), 71-82.p.
- Bogdány, E., Balogh, Á, Csizmadia, T. (2014). Leadership succession and the origin of successor in Hungarian SMEs. *Management &Marketing*, 9(3), 283-300. p.
- MacArthur E. (2013): *Towards the Circular Economy: an economic and business rationale for an accelerated transition*. Ellen MacArthur Foundation Publishers, Cowes, UK, 1-98. p.
- Németh K- Birkner, Z. - Katona A. - Göllény-Kovács N. - Bai, A. - Balogh P. - Gabnai Z.- Péter E. (2020): Can energy be a “local product” again? Hungarian case study, *SUSTAINABILITY* 12:3 Paper: 1118, 21 p.

A körkörös gazdasági modellváltás szervezeti feltételeinek vizsgálata a strukturális és a tudás alapú menedzsment elméletek keretrendszerében

Mezőfi Nóra

*PhD hallgató – Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ,
Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet*

Neptun kód: EHE31S

e-mail cím: mezofi.nora@uni-pen.hu

Absztrakt

A körforgásos gazdasági modell, a circular economy (CE) több elméleti koncepciót és gyakorlati megoldást ötvöz annak érdekében, hogy rendszerszintű megoldásokat kínáljon a fenntartható vállalati működés gyakorlati megvalósításához. A CE modellben a gazdaság anyagcsere folyamatai zárt rendszerben áramlanak, a hulladékok és melléktermékek szinte 100 százalékban újrahasznosulnak. Célja mind a hulladékcsökkentés, mind az erőforrás-felhasználás csökkentése a termékek életciklusának átalakításával: a ma termékei a holnap alapanyagai.

A fenntartható fejlődés, a körkörös gazdaságra való átállás egyre sürgetőbb volta okozta kihívások a vállalatok számára új menedzsment megközelítések alkalmazását igénylik. A vonatkozó kutatások évről-évre új elméleti modelleket formálnak, azonban a korábbi tudományos eredmények, illetve elméleti modellek szintén jelentősen befolyásolják az új kutatások által adott új válaszokat. Az elemzés célja a meglévő menedzsment modellek áttekintésével új értelmezések feltárása és szintetizálása, a körkörös gazdasági modellváltás empirikus kutatásokkal feltárt szervezeti feltételeire, réseire választ keresve.

A szervezeti feltételeket a menedzsment-modellek tükrében vizsgálva megállapítható, hogy a körkörös gazdasági modellváltás szervezeti megvalósulása az adott szervezet tudásmenedzsment kapacitásától, valamint a szervezet strukturális mechanizmusaitól függ. Tanulmányomban ezen feltételek megvalósulási keretrendszerének megalkotására tesztek kísérletet két menedzsment modell, a tudás alapú, valamint a strukturális elmélet eszköztárának szintetizálásával és integrálásával.

1. Bevezetés

A körforgásos gazdasági modell, a circular economy (CE) több elméleti koncepciót és gyakorlati megoldást ötvöz annak érdekében, hogy rendszerszintű megoldásokat kínáljon a fenntartható vállalati működés gyakorlati megvalósításához. Alapját többek között az ipari ökológiai megoldások, a bölcsőtől a bölcsőig (Braungart, McDonough, 2002) és a kék gazdaság (Pauli, 2010) koncepciói alkotják. A CE modellben a gazdaság anyagcsere folyamatai zárt rendszerben áramlanak, a hulladékok és melléktermékek szinte 100 százalékban újrahasznosulnak. Célja mind a hulladékcsökkentés, mind az erőforrás-felhasználás

csökkentése a termékek életciklusának átalakításával: a ma termékei a holnap alapanyagai. Ezzel egy zárt kör, egy körforgás jön létre.

A CE modell által kínált széles eszközalettát áttekintve egyértelmű, hogy a profit-orientált szervezetek esetében a fenntartható fejlődés elvének érvényesítése a gazdálkodás olyan újragondolását jelenti, amely a nyereségszerzés mellett tekintettel van az általa érintett környezeti tényezők fenntarthatóságára és a társadalmi elvárásokra egyaránt.

A fenntartható fejlődés, a körkörös gazdaságra való átállás egyre sürgetőbb volta okozta kihívások a vállalatok számára új menedzsment megközelítések alkalmazását igénylik. A vonatkozó kutatások évről-évre új elméleti modelleket eredményeznek, azonban a korábbi tudományos eredmények, illetve a korábbi elméleti modellek jelentősen befolyásolják az új kutatások által adott új válaszokat. Az elemzés célja a meglévő menedzsment modellek áttekintésével új értelmezések feltárása és szintetizálása, a körkörös gazdasági modellváltás empirikus kutatásokkal feltárt szervezeti feltételeire, réseire választ keresve.

A Magyarországi Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlesztésért (BCSDH) 2020-ban készített átfogó felmérést a körforgásos gazdaság hazai helyzetéről. A felmérés összefoglaló jelentésében olvashatjuk, milyen az átállást támogató tényezőkre számítanak a vállalatok. A három legfontosabb téma, amivel a válaszadók szerint foglalkozni kellene: a jó gyakorlatok megismerése (73 százalék), a fejlesztési (innovációs) lehetőségek (59 százalék), valamint a körforgásos gazdaság fogalmainak és céljainak ismerete (54 százalék) (BCSDH, 2020).

Nemzetközi tudományos adatbázisokban is számos gyakorlatorientált kutatást találunk annak feltárására, milyen kihívásokkal szembesülnek a vállalatok a környezeti szempontok vállalati stratégiába történő integrálása során. Ezen kutatások eredményeit az alábbi pontok foglalják össze.

- Információhiány

A környezetvédelem szempontjából releváns külső és belső információk megszerzése nem egyszerű. Még ha rendelkezésre is állnak a megfelelő monitoring rendszerek, melyek kiépítése és működtetése költségigényes, megfelelő szakértelem nélkül az információk relevanciájának megállapítása nehéz.

- Oktatás és képzés hiányosságai

Az oktatás és képzés két dimenzióban jelenik meg. Egyrészt a környezet védelme érdekében történő cselekvés nem képzelhető el anélkül, hogy az emberek tisztában legyenek a környezet és környezetvédelem fogalmaival. Másrészt olyan szakmai ismeretanyag elsajátítása nélkül, ami rugalmas lehetőséget biztosít a környezeti érdekek figyelembevételére a döntések során.

- Források elérhetősége

A környezetvédelem által nyújtott előnyök egy része a folyamatok átgondolásával és észszerűbb szervezésével elérhetőek (Tóth, 2002). Számos változás azonban jelentős többletráfordítást igényel, amit a vállalatok nem minden esetben tudnak vállalni. Illetve, ha nem is jár többletráfordítással, a vállalatoknál hiányzik az a képesség, hogy az átállás költségeit és pénzben kifejezhető hasznosságát mérjék, ezáltal a vállalati gondolkodást továbbra is uralja az a sztereotípiá, hogy a fenntartható működés magas költségekkel jár. A fent hivatkozott BCSDH felmérés szerint a magyar vállalatok 38 százaléka továbbra is elsősorban kiadásként tekint a körforgásos gazdaságra való áttérésre, míg a nemzetközi tapasztalatok szerint, azoknak a vállalatoknak több, mint felénél, ahol már vannak körforgásos projektek, a profit növekedett (BCSDH, 2020).

- Stratégiai szemlélet hiánya

A stratégiai gondolkodás fontossága egyre szélesebb körben ismert, gyakorlati megjelenése azonban még nem általános.

Jelen tanulmány célja, hogy az empirikus kutatások által feltárt, a körforgásos gazdasági modellváltáshoz szükséges szervezeti hiányosságokra választ keressünk a menedzsment elméletek között. Az elmúlt évek menedzsment szakirodalma rávilágít, hogy a CE modellváltáshoz elengedhetetlen szervezeti megújulásnak integráns része az innováció és a szervezeti változás vezetése is (Dobák et al., 2012), amelyhez szorosan kapcsolódik a tudásmenedzsment és szervezeti tanulás megjelenése (Fejes, 2015). A hivatkozott empirikus felmérés is megerősíti ezt, mivel az azonosított kihívások közül több szorosan kapcsolódik a szervezeti tudáshoz.

Tanulmányomban arra keresem a választ, hogyan lehet a tudásmenedzsment eszköztárára támaszkodva a hiányzó kulcsfontosságú tudást felépíteni a szervezeten belül: az egyének szintjén, alulról építkezve vagy a szervezet egészéből haladva az egyének felé. A kérdésfelvetés alapjául Giddens (1984) struktúraelmélete szolgált, amelyben a szervezeti (vagy társadalmi) struktúra és az egyes ember közötti duális dinamikát, körkörös kölcsönhatást elemzi: a struktúra hat az egyén viselkedésére a szabályok, meghatározott értékek és normák, valamint az elvárások által, emellett az egyén viselkedése, cselekvéseinek sorozata is jelentős alakító erővel bír a szervezetre nézve.

Az elmélet gyakorlati jelentőségének egyértelmű megerősítését látom abban az ambivalens jelenségben, hogy a Global Risk Report aktuális kiadásában (WEF, 2021) a nagyvállalatok vezetőinek jelentős többsége elkötelezett a globális klímakihívások okozta válság kezelése mellett, magas prioritással kezeli a kérdést, ennek ellenére a vállalati szintű elköteleződés a legnagyobb akadálya továbbra is annak, hogy érdemi előrelépés történjen Földünk fenntarthatóságának kérdésében.

A tanulmányomban az említett menedzsment elméletekre támaszkodva arra a kérdésre keresem a választ, hogy a változás légy Te magad elven, van-e lehetősége az egyénnek jelentős befolyást gyakorolni a szervezet zöld elköteleződésére? Egyéni vagy vállalati szinten, vagy a két szint szimbiózisának megteremtésével lehet hatékonyan felépíteni egy valós környezetvédelmi felelősségvállalást?

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Vállalatok környezeti attitűdje

A körforgásos gazdaság gyakorlati megvalósulásában az egyén-vállalat-környezet kapcsolati problémarendszer megoldása egyre sürgetőbb kérdés. Az érdekek feltárása során egyszerre, párhuzamosan kell két dolgot vizsgálnunk.

1. Fókuszálni kell a vállalatokra, mint a termékek előállítójára, és ezzel a környezeti szennyezési-védelmi lehetőségek meghatározó szereplőire;
2. Fókuszálni kell az egyénekre, megérteni „működésüket” és feltárni a befolyásolási lehetőségeket.

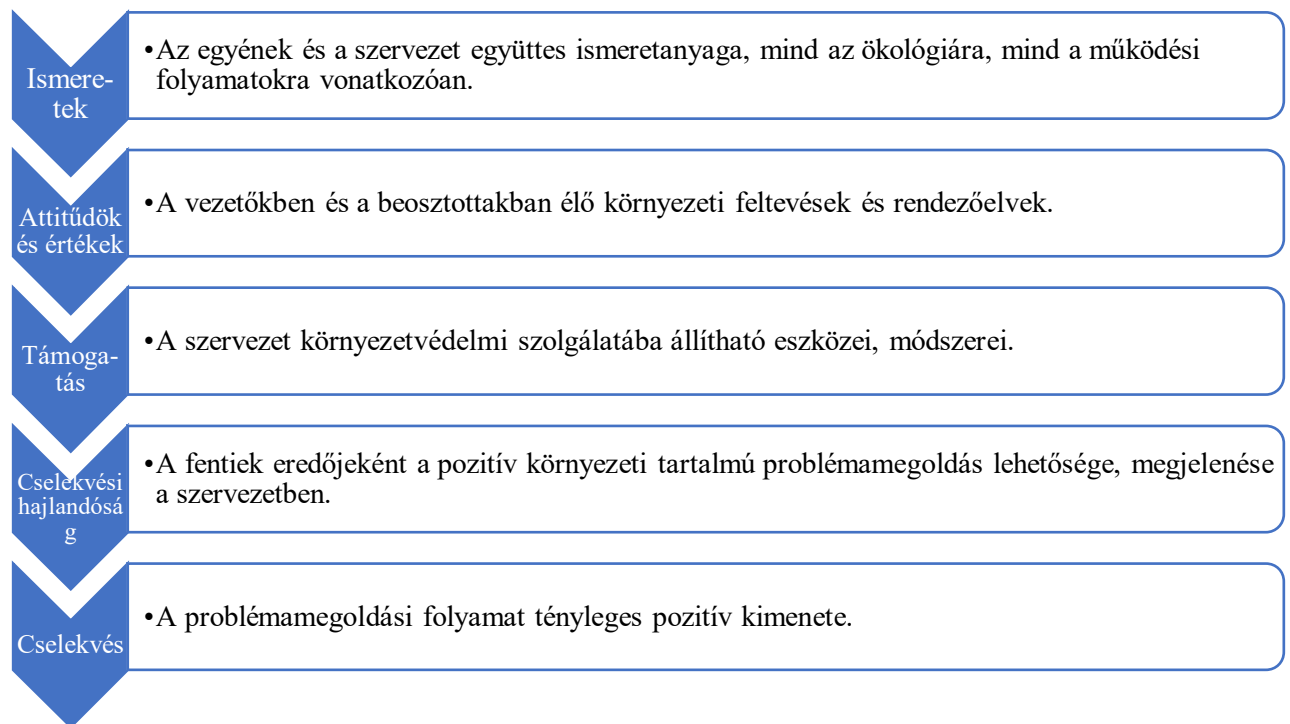
Tovább bonyolítja a kérdést Rókusfalvy (2002) felvetése, amelyben a környezetvédelem kérdését nem gazdasági, műszaki vagy földtudományi problémaként értelmezi, hanem

pszichológiaiaként. Először a fejekben kell rendet tenni, csak azután következhetnek a valóban hatékony javítást, megelőzést célzó akciók.

Kritikus fontosságú a környezettudatosság fogalmának meghatározása is. A szakirodalom alapján olyan magatartásformaként tudom definiálni, amely az egyén vagy a szervezet felelős és aktív szerepvállalásán alapul a környezeti problémák megoldásával kapcsolatosan. Lényegében a cselekvések minőségi jelzője, jellemzője. A fogalom a szakirodalomban gyakran jelenik meg többdimenziós rendszerként, amelynek összetevői Maloney megközelítése szerint a tényszerű ökológiai ismeretek, az érzelmi érintettség a környezeti problémák iránt, a cselekvési hajlandóság, valamint a konkrét cselekvés az (Maloney, Ward, 1973).

Más elméletek a normák és értékek fokozott szerepét hangsúlyozzák (Németh, 2018; Németh – Pintér, 2014). Egy aktuális kutatás az elméletek összefésülésével öt fontos dimenziót különített el; ökológiai tudás (1), környezeti attitűdök (2), környezeti értékek (3), cselekvési hajlandóság (4), tényleges cselekvés. (5) (Nemcsicsné, 2004).

A fent vázolt normákat és elméleti kereteket a vállalati működés sajátosságaiba integrálva a szervezeti környezettudatosság fejlődését az alábbi folyamatára foglalja össze.

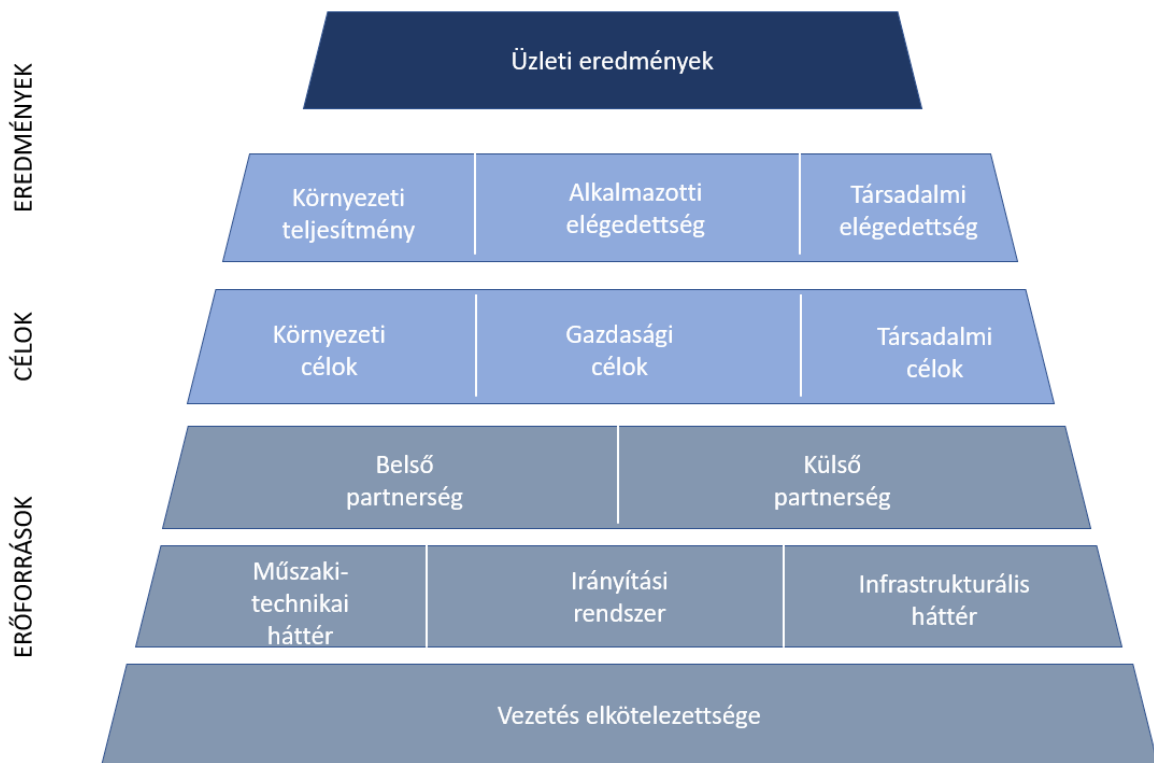
3. ábra Szervezeti környezettudatosság kialakulása

Forrás: saját eredmények, 2022

Egy olyan átfogó modellváltás érdekében, mint amelyet a körforgásos gazdaságra való átállás megkövetel, azt a kérdést kell megvizsgálni, milyen pontokon és milyen módon lehet a környezet védelmének, a környezeti menedzsment működésének hatékonyságát és hatásosságát megragadni, hol és milyen pontokon érdemes fejlesztési beavatkozási akciókat tervezni.

Mielőtt azonban a fejlesztésre keresünk megoldásokat, el kell köteleződni egy referencia-keretrendszer mellett, amelyben mérhetővé válik a környezettudatosság, körforgásos szervezeti elköteleződés fejlődése, lehetővé válik fejlesztési célok kijelölése. Erre a célra jelen tanulmány

célkitűzéseivel összhangban Berényi László által kidolgozott, a kor elvárásait és a már gyakorlati szinten is elfogadott és alkalmazott EFQM logikát ötvöző fenntarthatóság értékelési keretrendszert választottam, amelyet az alábbi ábra szemléltet (Berényi, 2009).

4. ábra Vállalati fenntarthatóság értékelési keretrendszere
Forrás: Berényi kutatásai alapján saját szerkesztés, 2022

A keretrendszert alkalmasnak ítélem a vállalatok körforgásos gazdaság iránti elkötelezettségének értékelésére, mert

- rendszerszemléletű, stratégiai keretrendszerben értékeli a fenntarthatósági törekvéseket, nem pedig kiragadva, egy-egy részleg feladataként;
- a piramis csúcsán az üzleti eredmény áll, mely gondolkodásmód támogatja annak a szemléletnek a mélyülését, amely a körforgásos üzleti modellre, mint növekedési lehetőségekre tekint;
- az ábrán is nyomon követhető, hogy a körforgásos szemlélet megköveteli az érintettek és az érdekelték hálózatos összekapcsolódását – a versengés helyett kooperáció szükségességét;
- komplexitásának köszönhetően képes kezelni a különösen a KKV szektorban jellemző heterogenitást, mivel ezek a vállalatok számtalan eltérő szektorban jelen vannak, különböző beszállítói hálózatok részeként, eltérő vezetői stílusokkal és tulajdonosi struktúrával, vállalati kultúrával.

A környezettudatosság dinamikus értelmezése a szervezeti szint bekapcsolásával válik teljessé. A szervezet adja az attitűdök, értékek, ismeretek és a cselekvések megvalósításának támogató háttérét, melyre az egyén nem, a csoport pedig csak részlegesen képes hatni. A környezettudatosság fejlesztési folyamatában ezek alapján két kulcsfogalmat lehet azonosítani.

Egyik kulcsfogalom a szervezeti tudás (ismeretek → értékek → attitűdök) épülésének folyamata, a másik pedig a szervezeteket uraló strukturális sajátosságok, amelyek megértésén keresztül lehetővé válik a tudás fejlesztésén át a fenntartható cselekvésig vezető út hatékony menedzselése.

2.2. A struktúraelmélet és tudásmenedzsment kapcsolódási pontjai

A szervezeteket a szakirodalom számos esetben nyílt, információfeldolgozó rendszerként kezeli és elemzi. Ezen megközelítésből kiindulva a vállalatok célja és feladata, hogy a körkörös gazdasági modellváltás okozta kihívásokat és bizonytalanságokat az információ és a szervezeti tudás feldolgozásával és fejlesztésével kezeljék. A tudásfeldolgozási követelményeket a modellváltás okozta kihívás mellett, a szervezet tevékenységének összetettsége és függőségei, valamint az adott kapcsolatok során jelentkező értelmezési problémáknak a mértéke határozza meg (Robbins, 1990). Összefoglalva ezeket a feltételeket megállapítható, hogy adott szervezet tudásmenedzsment kapacitása függ a szervezet strukturális mechanizmusaitól (pl. koordinációs eszközök), belső struktúrájától, valamint az alkalmazott IT eszközöktől. A modellváltás szervezeti feltételeinek megteremtésére törekedve ez a két tényező, az információfeldolgozási követelmények és -kapacitások harmonizálása a cél, amelyhez a tudás alapú menedzsment elmélet mellett a strukturális elméletek eszköztára kínál megoldást, hiszen a szervezeti struktúra az egyik kulcsfontosságú változó a cég stratégiájának megvalósításában, alapvető fontossággal bír a teljesítmény elérésében. A szervezeti struktúra meghatározza a tevékenységek, feladatok allokációját, a jelentési kapcsolatokat, a követett formális koordinációs mechanizmusokat és kölcsönhatási mintákat (Chandler, 1962).

A szervezeti tudás felépítésének lehetőségeit keresve Giddens struktúraelméletéből indulok ki. A bennünket körülvevő társadalomban élő egyes embereket, csoportokat, szervezeteket, közösségeket és erőviszonyokat olyan kontextuális kapcsolatokként mutatom be, amelyek folyamatosan és kölcsönösen befolyásolják egymást. A struktúraelmélet központi témája, hogy az egyének a társadalmi, szervezeti struktúrák tagjai, és ezek a struktúrák támogatják a rutinok folyamatos végrehajtását. (Giddens, 1984). Az elmélet az alapvető körköröségre összpontosít (rekurzivitása) a társadalmi életben. Feltételezi, hogy a társadalmi rendszerek strukturális tulajdonságai az egyének gyakorlataiból és ezen gyakorlatok eredményeiből, végtermékeiből állnak össze. (Giddens, 1982).

Az elmélet továbbá azt vizsgálja, hogy (1) milyen mértékben hozza létre és alakítja a társadalmi struktúrákat az emberek önkéntes viselkedése és (2) milyen mértékben alakítják, formálják vagy éppen korlátozzák a társadalmi struktúrák az egyének viselkedését, amit Giddens (1984) a "struktúra és cselekvés kettősségének" nevezett. Így a társadalmi struktúrák egyszerre közegei és eredményei az emberek viselkedésüknek.

Giddens felfogása szerint a gyakorlatokat gyakorlati tudás alkotja, amely hallgatóságos és implicit, és diszkurzív tudás, amellyel az emberek tisztában vannak (Baber, 1991). Giddens hangsúlyozza a rutinok fontosságát a mindennapi társadalmi tevékenység struktúrájában és a társadalmi struktúra folyamatos érvényesülésében (Giddens, 1984). Giddens elmélete szerint a struktúra egyszerre jön létre a gyakorlatokban való érvényesülés révén, és egyben alkotja meg ezeket a gyakorlatokat. A Giddens által felismert kapcsolatból eredően a szervezeti változások

értelmezhetőek úgy is, mint a képességek és a források aktiválásának körkörös folyamata, amely során az egyes emberek együttműködnek és ezáltal hatással vannak más emberekre.

A modern strukturációs elmélet a körkörös gazdasági modellváltásra adaptálva úgy értelmezhető, hogy a megbízók (szabályozók, elkötelezett vállalati döntéshozók) és a modellváltás gyakorlati megvalósítói struktúrákat írnak bele (inscription) aszerint, hogy elképzeléseik, interpretációjuk alapján adott vállalat, hogyan fog profitálni a modellváltásból. Ezek a struktúrák befolyásolják a használatot: bizonyos használati módokat, eszközöket lehetővé téve, míg bizonyosakat meggátolva (Orlikowski és Gash, 1994).

A felhasználók a gyakorlati alkalmazás során az eredetileg tervezettől többé-kevésbé eltérő értelmezést adnak a modellnek – így alakítva azt magukévá. Ez által a felhasználók is struktúrákat visznek bele az eszközbe. Így a modellváltás megvalósítása során a felhasználók modellről alkotott interpretációi és az intézményi feltételek, szabályozási elvárások együttesen határozzák meg, milyen módon ültetik át gyakorlatba a modell elemeit – amely pedig formálja, alakítja magát a modellt (Orlikowski és Gash 1994, Orlikowski 2000). A strukturációs elmélet hívei egyik kulcsfontosságú példának az internetet hozzák fel: Tim Berners-Lee, a világháló alapját képező HTML protokoll kifejlesztője sosem gondolta volna, hogy ilyen nagyságrendben és ilyen sokféle területen használja majd az emberiség, amit ő kezdetben kialakított (Orlikowski 2000).

Összefoglalva a struktúra elmélet alapján felállított kiindulási keretet elmondható, hogy a társadalmi, illetve a szervezeti struktúráknak nincs elsőbbsége az egyes emberhez képest és ugyanez igaz fordítva is.

A strukturációs elmélet alapján az egyénnek és az interpretációinak, ezzel együtt a tudásának kulcsfontosságú szerepe van a szervezeti változásokban. A tudás alapú menedzsment elmélet kapcsolódási pontját Grant (1996, p112) idézetében kívánom megragadni: “a cégek, mint termékek és szolgáltatások biztosítására létrehozott intézmények azért léteznek, mert olyan feltételeket teremthetnek, ami lehetővé teszi, hogy több egyén integrálja speciális tudását.” Grant (1996) azt is kijelenti, hogy a szervezetek alapvető feladata a specializált egyének erőfeszítéseinek koordinációja. A tudás alapú menedzsmentelméletek abból indulnak ki, hogy a szervezetek sikerét meghatározza, hogyan kezelik tudáskészleteiket. Azok a cégek, amelyek más szervezeteknél hatékonyabban képesek megtalálni, elsajátítani és felhasználni a tudásukat. a belső és külső tudásukból származó új ismeretek kiaknázásában és hasznosításában, az elmélet szerint jobban fognak teljesíteni, mint a versenytársaik.

A gyakorlati megvalósítás irányainak kijelöléséhez elengedhetetlen ismertetni Nonaka és Takeuchi (1995), Polányi kutatásaira alapozva kidolgozott vállalati tudás tipológiáját, miszerint két típust különböztetünk meg: az explicit és a tacit tudást. Érvelésük szerint a tudás létrehozása és kiterjesztése e két tudás-típus szociális kölcsönhatásain keresztül valósítható meg. Grant (1996) a koordinációs mechanizmusok aspektusából elemzi a tudást, állítása szerint a szervezetek hatékonysága jellemzően a szabályok, rutinok és más integrációs mechanizmusok maximális alkalmazásával társul, a kommunikáció és tudástovábbítás gazdaságossága érdekében, míg a csoport-alapú problémamegoldó és döntéshozatali megoldások, mint költséges módszerek, inkább a komplex, szokatlan és fontos feladatokra korlátozódnak.

A tudásmenedzsment elméleti kereteiből kiindulva, azokat a struktúra elmélet releváns pontjaival kiegészítve az alábbi összefoglaló táblázat tartalmazza a körkörös gazdasági modellváltás szempontjából iránymutató pontokat.

Szerző, évszám, oldalszám	Kiemelt meghatározás / modell TUDÁSMENEDZSMENT	Kiemelt meghatározás / modell STRUKTÚRA-ELMÉLET
Johanson & Vahlne, 1977, p. 26, 28	Sikeres modellváltás alapja a szükséges tudás megszerzése és felhasználása.	A szervezet és annak egyes tagjai között duális, körkörös dinamika alakítja a tudást és tudásáramlást.
Grant, 1996, p. 116, 120	A tudásintegráció érdekében a menedzsmentnek megfelelő koordinációs mechanizmusokat kell kialakítani. A tudásintegráció része a közös nyelv, a szimbolikus kommunikáció, a közös jelentések, közös megértések kialakítása is.	A mechanizmusok, mint a strukturális rendszer alapjai befolyásolják az egyének tudásmegosztó magatartását, valamint az egyén magatartása is befolyásolja a strukturális rendszert
Hansen, et al., 1999, p. 106, 107, 108	Két fő tudásmenedzsment-stratégia: kodifikációs és perszonalizációs stratégia.	A perszonalizációs stratégia alapja, hogy a tudás az egyéntől elválaszthatatlan és ezért csak személyesen ismerhetők meg, sajátítható el és foglalható rendszerbe.

1. táblázat: Szervezeti tudás felépítésének kiindulópontjai a tudásmenedzsment és a struktúra elmélet alapján

Forrás: saját készítés, 2022

A tudásjellemzőkből levezethető, hogy minden tudás csak az egyének fejében megy végbe, a szervezetek pedig kétféle módon tanulhatnak. Vagy a tagjaik tanulásával, vagy pedig olyan új tagok befogadásával, akik a szervezet által eddig nem birtokolt tudással rendelkeznek. A szervezetek azzal tanulnak továbbá, hogy történetükből eseményeket kódolnak be a viselkedést befolyásoló rutinjaikba. A szinergia jelenségének alapelve szerint (az egész több a részek összegénél), az egyének személyes tudásukat összeadva, kiegészítve egymás tudását egy magasabb szintet teremtenek. (Fehér, 2002: 421-422.) Ezek a rutinok, valamint az elért magasabb tudásszint egy idő után függetlenednek az őket végrehajtó egyénektől, és akkor is fennmaradnak, ha nagyszámú egyén hagyja el a szervezetet.

Peter Senge (1990) a tanuló szervezetek eredményes működésének öt alapelvét fektette le, mely elvek mindegyike szükséges ahhoz, hogy a szervezet fejlődni tudjon. Az alapelvek gyakorlatorientáltan hordozzák mind a struktúra, mind a tudás alapú menedzsment modell alapjait:

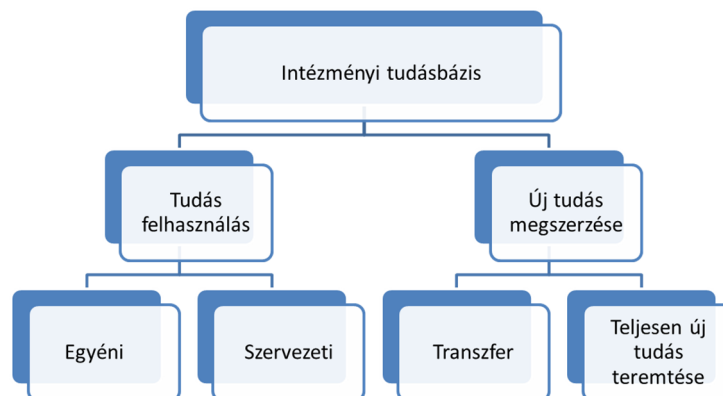
- Rendszergondolkodás: a tanuló szervezet megérti, hogy ő maga is egy nagyobb rendszer része, nem létezhet nélküle. Giddens struktúra és cselekvés kettősségének elmélete alapján kölcsönösen hatnak egymásra.
- Gondolati minták: napi döntéseink legnagyobb részét automatikusan, ún. gondolati mintáink segítségével hozzuk, sőt ezek a minták jelentősen befolyásolják tudatos

döntéseinket. Egy tanuló szervezetben viszont a változás motorja, hogy felszínre hozva a gondolati mintákat tudatosítjuk, hogy mindenki csomagja újra írható, újra értelmezhető.

- Személyes kiválóság: a tanuló szervezetben érett, önmegvalósító személyiségekre van szükség, akik folyamatosan törekednek személyes hatékonyságuk fejlesztésére. A kezdeményező és a döntéseikért felelősséget vállaló munkatársak növelik a szervezet rugalmasságát. A tanuló szervezetben a személyes önmegvalósítás nemcsak a felső vezetőkre, hanem gyakorlatilag minden munkatársra vonatkozik.
- Közös jövőkép kialakítása: részvétel (stratégiaalakítás, döntések stb.) nélkül nincs elköteleződés
- Csoportos tanulás: egy tanuló szervezetben természetesen nem csak egy, hanem több nézőpont is létezik. Mikor ezek találkoznak, vita helyett dialógus alakul ki, azaz nem versengenek a nézőpontok, hanem együtt igyekeznek elérni a legjobb megoldást. A másképp gondolkodókra nem ellenfélként, hanem szövetségesként tekintenek, mert így tudják a szinergiákat kihasználni. A közös tudásnak tehát mindenki részesévé válik, s létrejön a legmagasabb szintű, élő tudásmenedzsment.

A szervezeti tudásbázis felépítése kapcsán két nagy kérdéskör mentén érdemes vizsgálni az egyes szerepköröket:

- a tudásbázis gyarapodásához, új tudás megszerzéshez kapcsolódó kérdések
- a szervezeten belül már létező tudás hatékony felhasználásához, intézményen belüli áramlásához kapcsolódó lehetőségek és lehetetlenségek.

3. ábra A tudásbázis formálásának főbb pontjai
 Forrás: saját készítés szakirodalom alapján, 2022

Ahogy az ábra szemlélteti, a tudásfelhasználás hatékonyságát érdemes vizsgálni szervezeti és egyéni szinten. Ezek összehangoltsága nagymértékben hozzájárul a szervezeten belüli tudásáramlás sikeréhez.

A tanuló szervezet kiépítésének folyamatában mind a tudás alapú, mind a struktúra menedzsment-elmélet alapján kulcsfontosságú a vezető szerepe és felelőssége, különösen a vállalati kultúra formálásában. Jenovszky szerint (2005) a hagyományos vezetői funkciókkal szemben a vezetőnek egyszerre kell eleget tenni a tervező, szolgáló és tanár szerepének, mert

ezáltal tudja elérni a szervezet a folyamatos tanulást, és így teremődnek meg feltételek a fenti alapelvek megvalósulásához. Ezért fontos a vezető részéről a példamutatás, és ezek hiteles megvalósításához törekednie kell a hagyományos vezetői kép átformálására annak érdekében, hogy a dolgozók/munkavállalók érezzék a különbséget, akkor teremődik meg a lehetőség, hogy külső kényszer hatása nélkül, belülről motiváltan, proaktívan tegyenek az elérendő cél érdekében.

Ezek alapján megvizsgáltam a hatalom megjelenését a Giddens (1984) által kidolgozott duális struktúra elméletben is. Eszerint a szervezeti struktúra és az azt alkotó egyének egyaránt a struktúrát felépítő, működtető és alakító tényezők, a hatalom pedig e két tényezőnek egyaránt fontos alkotóeleme. A hatalom jelenléte is kettős a modellben: egyrészt, mint az egyén szintjén a változás érdekében tett, meghatározott és önkéntes cselekvésre való képessége, másrészt az uralom rendszere, amely meghatározza a szabályokat és a forrásokat.

Ebből kiindulva az alábbi következtetéseket tehetjük a modellváltásban a hatalom szerepéről:

- A hatalom az emberi viszonyok alapvető összetevője, ami nem más, mint az embernek az események befolyásolására való képessége.
- A hatalom a társadalmi, jelen esetben szervezeti interakció elengedhetetlen tartozéka, minden esetben részét képezi, keret ad és egyben motorja a fejlődésnek.
- A különböző egyének eltérő módon és mértékben férnek hozzá a forrásokhoz, ami az egyén szintjén értelmezett hatalom terén is különbségeket eredményez. Ebből adódóan a képességek és forrásokhoz való hozzáférés fejlődése kulcsfontosságú az egyéni hatalomgyakorlás, változás és változtatás beindításához.
- A hatalom egyben folyamat, amely az emberi tényező (befolyásolás képessége) és a szervezeti struktúra (elvárások, szabályok, működési keretek) között zajlik. A hatalom dinamikus jellegéből adódóan nem elég egyszeri akciókkal alakítani azt, hanem folyamatos felügyeletet, karbantartást, fejlesztést igényel.

3. Alkalmazott módszertan

Jelen tanulmány célja a körforgásos gazdasági átalakulást optimálisan támogatni képes szervezeti fejlődés egy lehetséges modelljének megalkotása, két, a modellváltás empirikusan feltárt akadályaira leginkább reflektáló menedzsment elmélet, a tudás alapú, valamint a strukturális elmélet eszköztárának szintetizálásával és integrálásával. A modellváltás tudományos támogatásának egyik legnagyobb kihívása, hogy nincsenek univerzális receptek, egységesen jó megoldások: minden ország, minden szektor, minden vállalat egyedi sajátosságait figyelembe véve kell útmutatót nyújtani az átalakulásban érintetteknek. A kutatás újszerűségének alapja, hogy generalista szemlélettel igyekszik tekinteni a körforgásos üzleti megoldásokra, aminek egyik fontos előfeltétele a különböző menedzsment-modellek szintézise és együttműködése, továbbá az, hogy legyenek megfelelő modellkoncepciók, amelyek elég általánosak ahhoz, hogy átvihetők legyenek egyik szférából a másikba.

4. Következtetések: A körforgásos gazdasági modellváltáshoz szükséges szervezeti tudás felépítésének egy lehetséges elméleti keretrendszere

Összefoglalva az elméleti áttekintés konklúzióit megállapítható, hogy a szervezetek környezetvédelmi magatartásának fejlődését alapvetően három tényező befolyásolja:

- Hatalom: szabályozó és/vagy irányító hatóság kinyilatkoztatott elvárásai.
- Szervezet egyes tagjai, különös tekintettel a véleményformáló egyénekre.
- Profitcélok, profit-érdekeltség megléte.

A levont következtetés helyességét igazolja az OECD 2003-as reprezentatív felmérése a vállalatok környezetvédelmi magatartásáról, amelyet Magyarországon 467 vállalatra vonatkozóan végeztek el, így alkalmas mértékadó tanulságok leszűrésére. A magatartást befolyásoló tényezőket a kiváltott hatás erőssége szerint rangsorolva (2-nagyon fontos, 1-közepesen fontos, 0- egyáltalán nem fontos) a felmérés az alábbi eredményeket adta:

	<i>Átlag</i>
<i>Szabályozó hatóság befolyása</i>	1,77
<i>Menedzsment alkalmazottak befolyása</i>	1,17
<i>Vevők befolyása</i>	1,13
<i>Vállalati központ befolyása</i>	1,06
<i>Környékbeli, közösségi csoportok befolyása</i>	0,90
<i>Környezetvédők befolyása</i>	0,89
<i>Szállítók befolyása</i>	0,88
<i>Nem menedzsment alkalmazottak befolyása</i>	0,77

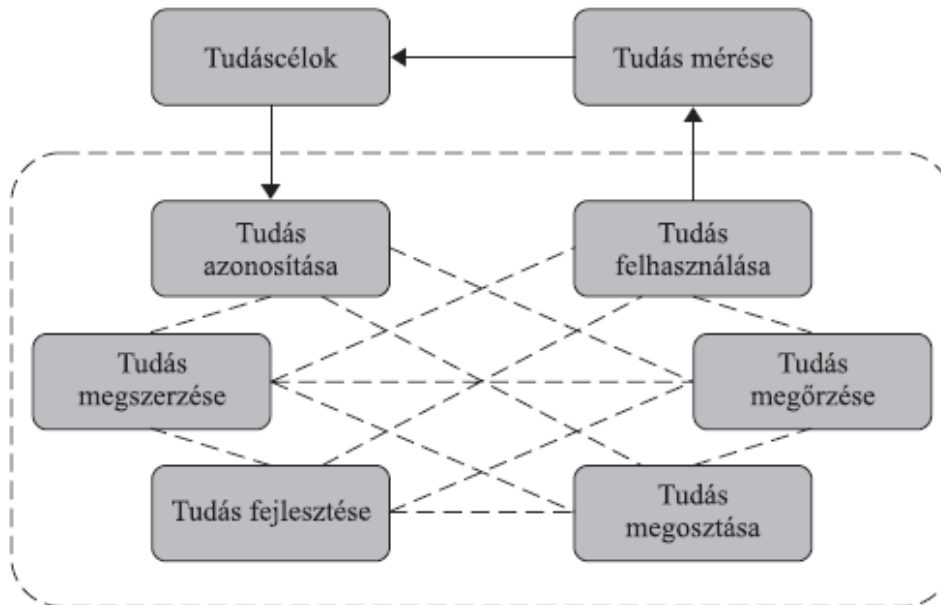
2. táblázat: Vállalat környezetvédelmi magatartását befolyásoló erők rangsora

Forrás: saját készítés az OECD 2003-as felmérése alapján

A szabályozási környezet egyre szigorúbb jellege, az iránymutató elvárások és célok megléte adott, mind hazai, mind nemzetközi környezetben: a vállalatok tisztában vannak az átállás szükségességével. Az átállás feltételei közül a tudáshiány és ezáltal az elköteleződés hiánya a legsürgetőbb, ezek megoldásához kívánok támpontot nyújtani.

A tudásmenedzsment definíciója meghatároz egy olyan tevékenységláncolatot, amely a tudás menedzselését egy folyamatosan fejlődő, ciklikus folyamatként ábrázolja. Ez a logika a szervezeti tudásbázis kialakítására és irányítására koncentrál.

Az egyik legismertebb modellt Probst és munkatársai (2006) alkották meg, melynek nyolc alkotóelemét, külső és belső körfolyamatát szemlélteti a 3. ábra.

5. ábra: Probst modell körfolyamata

Forrás: Probst, 2006

A folyamat a külső körből, a tudáscélok meghatározásával indul – ebben az esetben itt jelenik meg a szabályozó hatóság, illetve a szervezeten belüli döntéshozók szerepe, akik célként definiálják a körforgásos gazdasági modellváltáshoz szükség tudás megszerzését. A tudásmenedzsment célok meghatározzák, hogy milyen szinten milyen képességek kiépítésére van szükség. Szintenként más és más célok kijelölése lehet indokolt, amelyek a következők lehetnek:

- Normatív cél alatt értjük elsősorban a tudás-érzékeny szervezeti kultúra létrehozását, amely előkészíti a hatékony tudásmenedzsment folyamatait.
- Stratégiai célok definiálásához megállapítják a vállalat alapvető képességeit, fellelhető tudásanyagát és megfogalmazzák, hogy a jövőben milyen tudásra lesz szüksége a vállalatnak. Idetartozik továbbá a tudásportfolió kialakítása, melyben leírásra kerül, hogy a vállalat milyen területen legyen kompetens.
- Operatív célok a stratégiai és normatív célok megvalósítását szolgálják. Egy tipikus operatív cél például a hozzáférhetőség a szervezet belső dokumentumaihoz.

(Probst, 2006)

A következő lépésként indul a belső körfolyamat a helyzetelemzéssel, hiszen nem kell mindent újra kitalálni, támaszkodhatunk a meglévő erőforrásokra, tapasztalatokra, tudásra. A következő kérdések megválaszolása segít feltérképezni a körforgásos gazdasági modellváltáshoz szükséges tudásszintet:

- Mennyire felelnek meg az elvárásoknak a meglévő folyamataink, mekkora a jelenlegi zöld hatékonyságunk?
- Milyen súllyal jelennek meg a szervezetben a környezetvédelmi szempontok?
- Mekkora a szervezeti nyitottság, milyen szintű érzékenyítésre van szükség?
- Kik lesznek a változás kulcsszereplői? (véleményvezérek, elkötelezettek)

A következő lépésben, a tudás megszerzésénél jelenik meg az egyéni szint, az egyén szervezeti struktúrárt alakító szerepe és ereje. A szakirodalmi részben megalkotott elméleti keretre

támaszkodva ennél a lépésnél a legfontosabb feladat az egyéni képességek és források aktiválása, valamint új tudás beépítése a szervezetbe. Ez utóbbi történhet úgy, hogy a meglévő munkatársaknak lehetőséget biztosítunk a tanulásra, egymástól és/vagy külső forrásból, formális és/vagy informális keretek között. Tapasztalatok azt mutatják, hogy a dolgozók jellemzően informális csatornákon keresztül nyitottak a tanulásra, ezért fontos, hogy ennek a szervezeti lehetőségét megteremtjük. Az informális hálózatok előnye, hogy személyes kapcsolatokon keresztül létrejön a bizalom az emberek között, és ez erősebb motivációt eredményez, valamint gyorsabban beépülnek a környezetvédelmi szempontok a napi munkahelyi rutinokba, amik pedig Giddens duális struktúraelmélete alapján jelentős alakító hatással bírnak a szervezet egészére nézve. A formális hálózatok lehetnek mindenki számára könnyen hozzáférhető adatbázisok, amelyek tudásanyagokat, jó gyakorlatokat, inspiráló statisztikákat stb. tartalmaznak. Legfőbb hátrányuk, hogy nagyon gyorsan elavulnak, folyamatos frissítést, gondozást igényelnek.

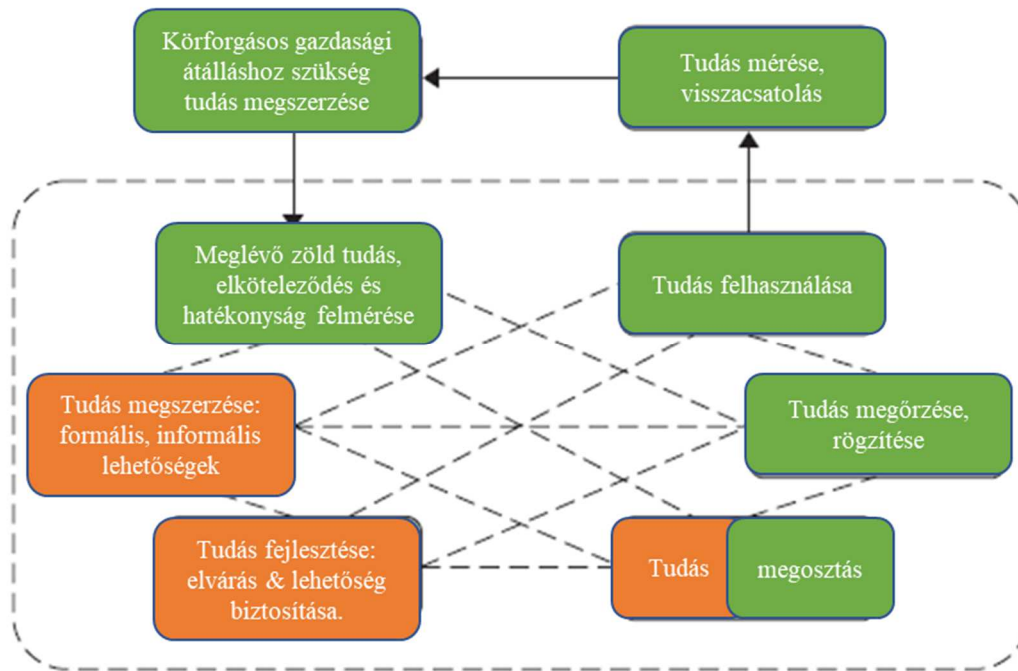
Másik lehetőség a körforgásos gazdasági átálláshoz szükséges tudás fejlesztésére, hogy új tagok kiválasztásának fontos szempontjaként jelenik meg a környezetvédelmi elköteleződés, körforgásos gazdasággal kapcsolatos magas tudásszint, ezáltal a szervezet eddig nem birtokolt tudáshoz jut.

Tudásfejlesztés célja a megszerzett tudás intenzitásának, ezáltal a téma iránti felelősségvállalás és elköteleződés növelése, szintere az előző lépéshez hasonlóan szintén az egyéni szint.

A tudásfejlesztés egyik eszköze a tudás megosztás, amelynek célja, hogy megsokszorozza a szervezetben felhalmozott tudást. Az egyéni szint mellett itt jelentős a menedzsment szerepe a tudás megosztásának motivációja terén.

A tudás felhasználásánál érünk el a fő célhoz: hogyan tudja a szervezet a megszerzett tudást a körforgásos gazdasági modellváltás szolgálatába állítani. A modellváltáshoz itt kapcsolódnak az egyéb, a tanulmány elején bemutatott felmérésben megjelenő feltételek, mint az innovációs erő, finanszírozási források, piaci nyitottság.

Az alábbi ábrában a Probst modellt a körforgásos gazdasághoz kapcsolódó tudás megszerzésének folyamatára adaptáltam, továbbá színekkel egészítettem ki, ahol a sárga az egyének szerepét, a zöld pedig a döntéshozók felelősségvállalását mutatja.

6. ábra: Probst modell adaptálása a körforgásos gazdasági modellváltáshoz szükséges tudás felépítésére

Forrás: saját eredmények, 2022

A színek látványosan szemléltetik, hogy a modellváltáshoz szükséges tudás felépítésének igényét bár menedzsment szintről kell indítani, annak hatékony beépüléséhez, folyamatos fejlesztéséhez támaszkodni lehet és kell az egyénekre, az ő bevonásukkal tud hatékonyan kialakulni egy valós környezetvédelmi elköteleződés, ami elengedhetetlen feltétele a modellváltásnak.

Irodalomjegyzék

- Baber, Z. (1991): Beyond the structure/agency dualism: An evaluation of Giddens theory of structuration. *Sociol. Inq.* 1991, 61, 219–230 p.
- Berényi, L. (2009). A környezettudatosság fejlesztésének alapjai. *VEZETÉSTUDOMÁNY*, 40(10), 44-54 p.
- Braungart, M., McDonough W. (2002): *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*. North Point Press, 2002.
- Chandler, A.D. (1962) *Strategy and Structure: Chapters in the History of American Enterprise*. MIT Press, Boston.
- Dobák, M., Hortoványi, L. & Szabó, Z. R. (2012). A sikeres növekedés és innováció feltételei. *Vezetéstudomány*, 43(12), 40-48 p.
- Fehér, P. (2002): *Tudásmenedzsment: a jövő szolgáltatása*, *Szolgáltatások a 3. évezredben* BKÁE, Budapest 421-422 p.
- Fejes, J. (2015). Innovációs kalandozások az elmélettől a stratégiáig. *Vezetéstudomány*. 46(6), 58-69 p.
- Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society*; Polity Press: Cambridge, UK, 1984.

- Giddens, A. (1982): Profiles and Critiques in Social Theory. Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
- Giddens, A. (1991): Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, Stanford University Press.
- Grant, R. (1996): Toward A Knowledge-Based Theory of the Firm. Strategic Management Journal 17(S2). 109-122 p.
- Jenovszky, Zs. (2005): A szervezeti kultúra és a tanuló szervezet kapcsolata. II. rész, Tanulószervezet. Munkaügyi Szemle, július-augusztus. 40.
- Magyarországi Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlődésért (2020): Körforgásban az üzlet. Jelentés a körforgásos gazdaság magyarországi helyzetéről. https://bcsdh.hu/wp-content/uploads/2020/01/KorforgasosGazdasagPlatform_2019_HUN_final_final.pdf Letöltés ideje: 2021.11.21. 16:37
- Maloney, M. P., & Ward, M. P. (1973). Ecology: Let's hear from the people: An objective scale for the measurement of ecological attitudes and knowledge. American psychologist, 28(7), 583 p.
- Nemcsicsné Zs., Á. (2004): A vállalati környezeti tudatosság dimenzióinak mérési lehetőségei. Vezetéstudomány (2004), 109-120 p.
- Németh, K. (2018): Lokalitas és fenntarthatóság: A megújulóenergia-ipar fejlődésének aktuális kérdései, Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó, 144 p.
- Németh, K. - Pintér, G. (2014): The pillars of regional and municipal level energy-planning processes, In: Bene, Szabolcs (szerk.) 20th Youth Scientific Forum: University of Pannonia Georgikon Faculty, Keszthely, 600 p. pp. 297-307.
- Nonaka, I., Takeuchi, H. (1995) The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. Oxford University Press, New York.
- Orlikowski, W., Gash, D.C. (1994): Technological frames: making sense of information technology in organizations. DOI:10.1145/196734.196745.
- Orlikowski, W. (2000): Using Technology and Constituting Structures: A Practice Lens for Studying Technology in Organizations. <https://doi.org/10.1287/orsc.11.4.404.14600>
- Pauli, G. (2010) The Blue Economy: 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs. Konvergenta Publishing UG, Berlin.
- Probst, G. et. al. (2006): Wissen Managen, Wie Unternehmen ihre wertvollste Ressource optimal nutzen. Gabler GmbH, Wiesbaden, <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-8349-9343-4>
- Robbins, S.P. (1990): Organization Theory: Structure, Designs and Applications. 3rd Edition, Prentice Hall, Upper Saddle River.
- Rókusfalvy P. (2002): A környezetpszichológia alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.
- Senge, P. (1992): The Fifth Discipline: The Art and Practice of The Learning Organisation. Century Business, London
- Tóth, G. (2002): Vállalati környezeti érdemrendje. A vállalati fenntarthatóság minősítéséről és ennek nehézségeiről. Vezetéstudomány, VII. évfolyam, 1-2. szám. 2003. Tavasz - Nyár (5-26 p.). Online elérhető: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/101/2/tothg.pdf>.
- WEF (2021): The Global Risks Report 2021. 16th Edition. Pdf elérhető online: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021>. Letöltés ideje: 2022.11.17. 11:30.

A vendégösszetétel és a 'Plate Waste' összefüggésének vizsgálata egy budapesti szálloda büféreggelijének példáján

Nemes Petra – Karakasné Dr. Morvay Klára

¹egyetemi alapszakos hallgató, ²főiskolai docens - Budapesti Gazdasági Egyetem,
1054 Budapest, Alkotmány utca 9-11.

e-mail cím: nemespetra99@gmail.com, KarakasneMorvay.Klara@uni-bge.hu

Absztrakt

Egy gazdag büféasztalos reggelit megpillantva, a vendég jellemzően háttérbe szorítja a tudatosságot és a bőségtől vezérelve több ételt szed ki, mint amennyit el tud fogyasztani, így az a tányéron marad. Ennek a veszteségnek – más néven „plate waste”-nek – a környezetre gyakorolt negatív hatása rendkívül jelentős. A szállodák a vendégeket okolják a „plate waste” keletkezéséért. A kutatás célja, hogy feltárja, valójában ki a felelős ezért a hulladékért, valamint, hogy felfedezhető-e összefüggés a „plate waste” és a vendégösszetétel között. Az eredmény elérése több kutatási módszer alkalmazását igényelte. Egy négycsillagos szálloda büféreggeliztetése során keletkező „plate waste” mennyiségének mérésére került sor miközben a vendégekre hatással lévő figyelemfelkeltő jelzések kerültek kihelyezésre. Emellett interjú készült az étterem séfjével, valamint kérdőív segítségével a vendégek véleményét kutattuk. A „plate waste” méréséről, összetételéről, okozójáról és értékéről hazánkban kevés információ áll rendelkezésre. A kutatás egyedisége abban rejlik, hogy rendkívül gyakorlatorientált, eredményei hasznosak a szakma számára, és további kutatások kiindulópontjaként szolgálhat.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A világon előállított emberi fogyasztásra szánt élelmiszer közel egyharmada végzi hulladékként a termelőtől a fogyasztó tányérjáig vezető úton (consilium.europa.eu, 2022). Egyre jobban vitatott témává válik a globális felmelegedés, az éhezés és a gazdasági nehézségek, amik mind köthetők az élelmiszer túltermeléshez is. Az élelmiszer-pazarlás számlájára írható Európa teljes üvegházhatásúgáz-kibocsátásának legalább 6 százaléka, ami körülbelül 143 milliárd euró veszteséget jelent (Feedback EU, 2022). A társadalmi hatás súlyosságát bizonyítja az, hogy a globálisan évente keletkező élelmiszerhulladék 25%-a elegendő lenne arra, hogy a bizonytalan élelmiszer-ellátás miatt nélkülözőket és éhezőket (811 millió ember) táplálja (HOTREC, 2017). A turizmus és vendéglátás szektorban kiemelkedően van jelen a fogyasztói társadalomra jellemző túlzott fogyasztási vágy, aminek a kielégítésére törekednek a szolgáltató egységek. Mindez igaz az élelmiszerekre is, az élelmiszer-pazarlás a vendéglátóipar egyik legnagyobb kihívását jelenti napjainkban. Az Európai Unióban a vendéglátóipar (éttermek, szállodák F&B részlege, a rendezvényszervezők és intézményi vendéglátók) a kidobott élelmiszerek 15 százalékáért felelős évente, ami több mint 23 millió tonnát jelent (Feedback EU, 2022). Egyre növekvő trend az, hogy az utazási élmény meghatározó részét képezi a gasztronómia és az étkezés. A turistára jellemző lehet az, hogy egy adott helyen való tartózkodása alatt az étkezési szokásai teljes mértékben eltérjenek az otthonitól. Jellemzően háttérbe szorítja a tudatosságot és több étel marad a tányéron akkor, amikor a szokásaitól eltérően étkezik. Viszont a keletkező ételhulladékért nem csupán a vendégek vonhatók felelősségre, hanem a szolgáltatók is.

A szállodai szektorban a konyhai és az F&B részleg felelős a legtöbb hulladék kibocsátásért, aminek kiemelkedő részét az élelmiszerekből származó hulladék teszi ki (Karakasné, 2017). A szállodai étkeztetésben jellemző az úgynevezett büféasztalos étkeztetés, amikor a vendég önkiszolgáló módon választhat a szálloda által előre kikészített ételválasztékból. A legtöbb szállodában a reggeliztetés ilyen módon történik, és ez az ételkészítés-pazarlás melegegye.

1.1. A „plate waste”

Főleg magasabb kategóriás szállodák esetében a büfé étkeztetés során a legjellemzőbb elkerülhető ételmaradék típus a „plate waste”, ami a vendégek által a tányérba kieszett, fogyasztásra alkalmas, de el nem fogyasztott ételt jelenti (Erdélyi, & Karakasné, 2019). A szerzők nem vállalkoznak arra, hogy magyar elnevezést találjanak a „plate waste” kifejezésre – tányér veszteség, vendég maradék, fogyasztási veszteség? –, többnyire a szakmában bevált angol kifejezést használják a cikkben. A „plate waste” a szálloda F&B területén képződő ételmaradék egy kis szelete, mégis többletköltséget jelent, hiszen az el nem fogyasztott étel nem okoz örömet a vendégnek, viszont a szálloda már fizetett érte a beszerzéskor, energiát, vizet használt a termeléskor, munkaórát fizet a kapcsolódó személyzetnek, és emellett költség merül fel a szerves hulladék elszállíttatása miatt is.

A plate waste az a típusú hulladék, amelynek nincs esélye arra, hogy újrahasznosítsa a szálloda, hiszen ezt minden esetben a szemétkosba kell dobni a higiéniai okok miatt. A keletkezett szerves hulladék újrahasznosítási lehetőségei korlátozottak. A házon belüli komposztálást kevés szálloda alkalmazza, a továbbadás lehetőségei csökkentek, mivel a 75/2002 (VIII.16.) FVM rendelet az ételmaradékokra vonatkozóan megtiltotta az étkezési melléktermékek takarmánycélú felhasználását az ételmaradéktermelő haszonállatoknál, így a szállodának kell gondoskodnia az ételmaradék- és étkezési melléktermékek összegyűjtéséről és elszállíttatásáról. Egy tudatosan megválasztott szervesmaradék elszállító céggel van még lehetőség arra, hogy a szervesmaradékból biogázt állítsanak elő, így a negatív hatások csökkenhetnek.

Mindezeket szem előtt tartva, a megelőzésre, a helyes tervezésre, valamint a dolgozók és vendégek megfelelő hozzáállására kell hangsúlyt fektetni. A megfelelő intézkedések alkalmazásával a plate waste 92%-a elkerülhető lehet (Papargyropoulou et al., 2016). Ehhez a szállodáknak komplexen kell vizsgálni a problémát, aminek a kiinduló pontja a plate waste mennyiségének és összetételének a feltérképezése, amelyekhez mérések elvégzése szükséges. Ehhez már technológiai eszközök is állnak rendelkezésre (Winnow Solutions, Leanpath mérleg), amelyek mesterséges intelligencia segítségével mérik a vendégek tányérján megmaradt ételt, analizálják az összetételét és költségszámítást végeznek. Magyarországon még csupán egy szállodában, a Sofitel Budapest Chain Bridge-ben alkalmaztak ilyen eszközt (Erdélyi, & Karakasné, 2019). Ez árulkodik arról, hogy a hazánkban végzett ilyen típusú mérések száma csekély, a tényleges cselekvés útján még nem indult el a hazai szállodaipar. Elméleti síkon tapasztalható némi előrehaladás: a NÉBIH (Nemzeti Ételmiszerlánc-biztonsági Hivatal) készített egy ételmaradék megelőzésére és kezelésére irányuló segédletet a vendéglátó szektornak, amely egy jó kiindulási pont lehet a probléma gyökerének felkutatásához. Hasznos javaslatokkal, példákkal látja el a vendéglátósokat, mindemellett táblázatokat is biztosít az ételmaradék felmérésére.

A plate waste legyőzése nem merül ki a mérések elvégzésében, inkább iránymutatásként szolgálnak a további lépések meghatározásában. Ahhoz, hogy teljeskörűen lehessen vizsgálni a problémát, elengedhetetlen a vendégek ismerete (demográfiai adatok, jellemző vendégszegmens és utazási cél stb.), a rendszeres vendégigény felmérés, az étkezési trendek követése, és a szállodai előrejelzések nyomon követése (aktuális foglaltság, várható reggeliző

vendégszám, rendezvények, szegmensösszetétel). A plate waste keletkezésének szempontjából fontos még említést tenni a reggeliztetés infrastruktúrájáról, a kihelyezett eszközökről és ételekről. Ha nincs a szálloda kapacitásához alakítva az étterem befogadóképessége vagy nem optimálisan van berendezve, akkor könnyen zsúfoltság keletkezhet (Juvan et al., 2021). Ez ahhoz vezet, hogy a vendégek a tömegben diszkomfortosan érzik magukat, több ételt halmoznak rá egyszerre a tányérra félve attól, hogy elfogy a kiszemelt fogás, de végül a tányéron marad a kiszedett étel. A tányérok és szedőeszközök mérete is befolyásoló tényező lehet. Kisebb méretű tányérok alkalmazása 20-30%-kal csökkentette a tányéron maradó étel mennyiséget büfé étkeztetés során Juvan et al. (2021) kutatásában. A meleg ételek melegen tartása szintén fontos, mert ennek hiánya rontja az élvezeti értékét, növelve a fogyasztási veszteséget.

A mérési eredmények összefüggésbe hozhatók mind a vendégek jellemzőivel mind pedig a reggeliztetés kivitelezésével. Az ezekből származó konklúziók segítenek a helyes tervezésben, a célok felállításában, valamint a stratégia meghatározásában. A „plate waste” mérése rendkívül időigényes feladat, számos megfigyelést és utánajárást igényel, ezért hiányos a tájékozottságunk e téren. Ennek a kutatási úrnek a kitöltése motiválta jelen tanulmány megírását, melynek célja, hogy jobban megismerjük a plate waste mennyiségét, összetételét és kiváltó okát egy vizsgált szállodában. További cél, hogy a kapott eredményekre támaszkodva olyan javaslatokat fogalmazzunk meg, amelyek hasznosíthatók a vizsgált szálloda számára, hozzájárulva a fenntarthatóbb működéshez, valamint, hogy példamutatásként szolgáljon más szállodák részére.

2. Anyag és módszer

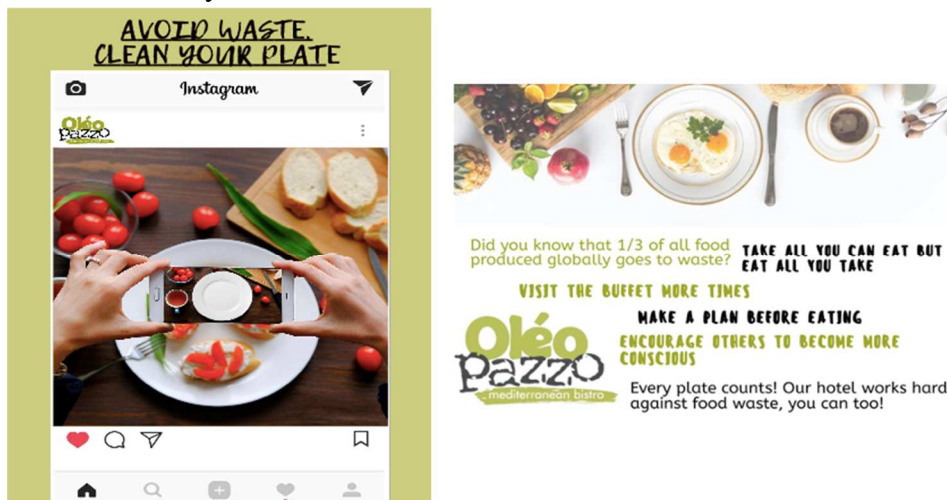
Annak érdekében, hogy előrelépést tegyünk a plate waste kiküszöbölésében, egy esettanulmány elvégzésének keretein belül kerül górcső alá ez a veszteségtípus. A kutatás helyszíne egy budapesti konferencia szálloda, a Courtyard by Marriott Budapest City Center étterme, ahol csak a büféreggeliztetésre koncentráltunk.

A kutatás során a következő kérdésekre kerestük a választ:

1. Milyen mennyiséget képvisel, valamint milyen összetételű a büféreggeliztetés során keletkező plate waste a Courtyard by Marriott Budapest City Center szállodában?
2. Ez a mennyiség pénzügyileg mennyire meghatározó a szálloda szempontjából?
3. Milyen összefüggés van a „plate waste” és a Courtyard szálloda vendégszégmensei között?
4. Milyen szerepet játszik vendégek körében a tudatosság a szállodában való tartózkodásuk alatt?
5. Hogyan lehet elérni azt, hogy a vendégek tányéron hagyott maradékának mennyisége csökkenjen?

Az esettanulmány során több kutatási módszert alkalmaztunk. A teljeskörű kutatásra 2022.08.14 és 2022.08.25. között került sor. A mérések magukban foglalták a vendégek büféasztalról való fogyasztásának, valamint a tányéron meghagyott maradék mennyiségének és összetételének pontos meghatározását. A szállodától kapott adatok segítségével becsültük meg, hogy a reggeliből származó plate waste mennyi veszteséget és mekkora költséget jelent a szállodának. Hat napon keresztül, két mérési periódusban rögzítettük az adatokat, és közben egy kísérletet is végeztünk. Új tányéralátétek és figyelmeztető plakátok kerültek kihelyezésre az étteremben (1. ábra), amelyek arra szólították fel a vendéget, hogy inkább többször szedjenek kevesebbet a büféről, valamint, hogy tudatosan fogyasszanak. A célunk az volt, hogy a vendégek a figyelmeztetésnek köszönhetően kevesebb ételt hagyjanak a tányéron. Az

eszközöket a két mérési periódus között helyeztük ki, így össze tudtuk hasonlítani a kihelyezés előtti és utáni eredményeket.

5. ábra: Az étteremben kihelyezett plakát és tányéralátét
Forrás: Saját adatok, 2022

Szimultán a mérésekkel egy kérdőív kitöltésére kértük meg a reggelizni érkező vendégeket, amely arra fókuszált, hogy mennyire vallják magukat tudatos fogyasztónak, és mennyire elégedettek a büfékínálattal. Összesen 104 vendég töltötte ki a kérdőívet. A nemek közel egyenlő arányban voltak a kitöltők között: a nők 47%-ot, a férfiak 53%-ot képviseltek. A kitöltők nemzetisége vegyesnek bizonyult, a legtöbben brit származásúak voltak (25%), a második helyen pedig az Egyesült Államokból érkező vendégek (14,42%) álltak. A kitöltők 40%-a 45 és 65 év közötti volt, leginkább szabadidős céllal érkeztek a szállodába, ami nem okoz meglepetést, hiszen az augusztus nem a konferenciák időszaka. A vendégek véleménye mellett fontos volt a szálloda álláspontját is megismerni a témában, így interjú készült a szálloda executive séfjével.

3. Eredmények és értékelésük

3.1.A szálloda és az étterem álláspontja

A plate waste megelőzése szempontjából kulcsfontosságú a tudatosság és az, hogy mind vezetői szinten, mind alkalmazotti szinten tisztában legyenek a probléma súlyosságával. A séffel készített interjú során elhangzott, hogy a konyhavezetési elvekben vezető szerepe van a fenntarthatóságnak és törekednek arra, hogy minél kevesebb ételhulladék keletkezzen. Ez abban mutatkozik meg, hogy sűrűn mérik azt, hogy miből mennyi fogy a büfé asztalon, ebből meghatározzák a megfelelő ételadagokat és ezzel próbálják a túltermelést kiküszöbölni. Odafigyelnek az újrahasznosításra is, természetesen betartva az erre vonatkozó HACCP (Hazard Analysis Critical Control Points - nemzetközileg elfogadott, szisztematikus módszer az élelmiszerek biztonságának megteremtésére a lehetséges kockázatok, veszélyek megállapítása, értékelése és kezelése révén) szabályozást, miszerint bizonyos meleg ételek nem lehetnek 3 óránál tovább tartva a büféasztalon. A még újrahasznosítható ételeket sokkoló segítségével (gyors hűtés) tartósítják, amelyeket pedig jellegükből adódóan nem lehet újból kiadni (például szeletelt gyümölcsök és zöldségek, halak, tésztafélék) azokat a dolgozói étkeztetés keretein belül használják fel alapanyagként, így az ételek 70-80%-a újrahasznosításra kerül. Habár a plate waste mennyiségének és összetételének meghatározására még nem végeztek méréseket a kutatást megelőzően, a szálloda céljául tűzte ki, hogy 2024-re 40%-kal

csökkentsék az elkerülhető élelmiszerhulladék mennyiségét. A plate waste szempontjából fontos, hogy a vezetőség tisztában legyen a reggeliztetés erősségeivel és gyengeségeivel. Hiszen, ha már felismerték a problémát, akkor egy lépcsőfokkal közelebb kerültek a változtatás felé. Gyengeségnek az étterem méretét és kapacitását emelte ki a séf, szerinte az étterem befogadóképessége nincs a szálloda befogadóképességéhez igazítva, ami gyakran ahhoz vezet, hogy a reggeli során az étterem megtelik. Erősségnek azt emelte ki, hogy a reggeli kínálatával minden vendégigénynek eleget tudnak tenni és minden ízlésnek kielégítő választékot nyújtanak.

3.2. Kvantitatív mérések eredményei

A 6 mérési nap során 23,7 kg kidobott ételt gyűjtöttünk össze és szeparáltunk szét 9 ételkategorióra (pékárúk, müzlik és magvak, joghurtok, vegetáriánus meleg ételek, húsos meleg ételek, tojásos meleg ételek, hideg felvágottak és sajtok, gyümölcsök, zöldségek). Az első 3 napon (1. táblázat) átlagosan 90 kg étel került a büféasztalra, aminek 5,1% maradt a vendégek tányérján. Egy vendég átlagosan közel fél kilogramm (473 g) ételt szedett ki, melyből 24,1 grammot hagyott a tányérján.

1. táblázat: Első mérési periódus eredményei

	2022.08.14	2022.08.15	2022.08.16	1. mérési periódus átlagai
Napi összes plate waste (gramm)	3876	5399	4527	4601
Napi összes büfé fogyás (gramm)	93361	100170	77617	90383
Napi reggelizők száma (fő)	225	181	167	191
Plate waste egy főre lebontva (gramm)	17,2	29,8	27,1	24,1
Plate waste és büfé fogyás aránya (%)	4,2%	5,4%	5,8%	5,1%
Büfé fogyás egy vendégre lebontva (gramm)	415	553	465	473

Forrás: saját adatok, 2022

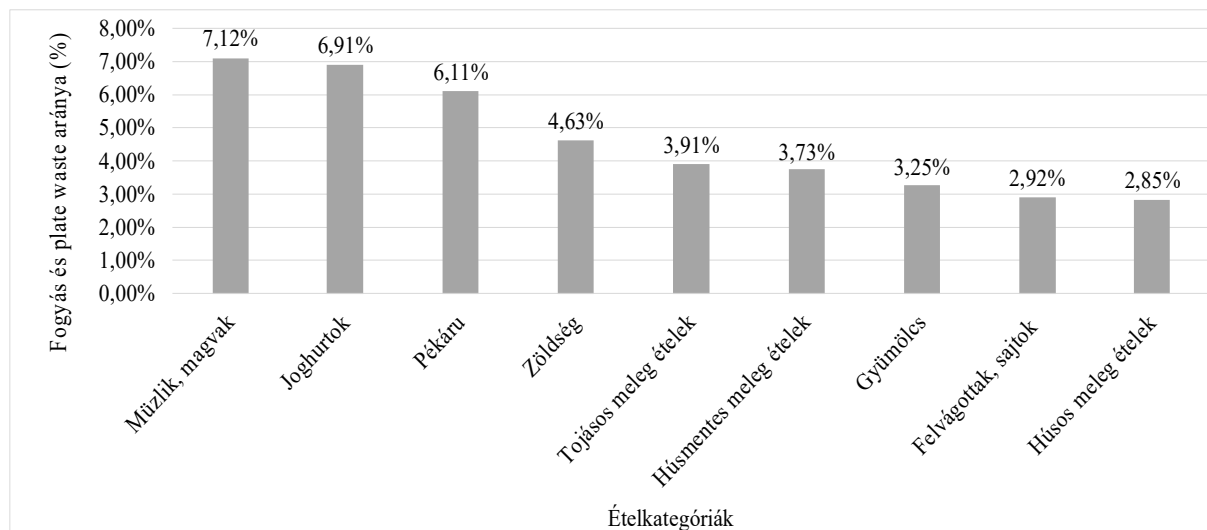
A második mérési periódus 3 napján (2. táblázat) hasonlóképpen 90 kg ételt helyeztek ki a büféasztalra, annak ellenére, hogy majdnem 20%-kal kevesebben reggeliztek. A vendégek fogyasztása átlagosan magasabb volt (556 g), de a plate waste mennyisége (20,3 g) és aránya (3,7%) alacsonyabb lett az előző időszakhoz képest.

	2022.08.21	2022.08.23	2022.08.25	2. mérési periódus átlagai
Napi összes plate waste (gramm)	4788	2728	2340	3285
Napi összes büfé fogyás (gramm)	95762	77936	96307	90002
Napi reggelizők száma (fő)	208	116	162	162
Plate waste egy főre lebontva (gramm)	23,0	23,5	14,4	20,3
Plate waste és büfé fogyás aránya (%)	5,0%	3,5%	2,4%	3,7%

Büfé fogyasztás egy vendégre lebontva (gramm)	460	672	595	556
---	-----	-----	-----	-----

2. táblázat: Második mérési periódus eredményei
Forrás: saját adatok, 2022

A vizsgált 6 nap alatt átlagosan egy vendég 22,5 gramm maradékot hagyott a tányéron és a büféről kiszedett ételek 4,37%-át dobták ki. Az interjú során kiderült, hogy a szállodában

6. ábra: Büféről elfogyasztott ételek kidobási aránya
Forrás: saját adatok, 2022

keletkezett szerves hulladékot a Biofilter Környezetvédelmi Zrt. szállítja el, akik biogázt állítanak elő belőle. Mivel a szálloda az elszállított szerves hulladék mennyiségét havi bontásban nyilvántartja, így kiszámoltuk, hogy a reggeliből származó plate waste körülbelül 7%-ot képvisel a szállodában keletkező összes szerves hulladékból. Ami az összegyűlt plate waste összetételét illeti, az alábbi diagrammról (2. ábra) leolvasható, hogy melyik ételcsoportban mekkora volt a kidobási arány.

A 6 nap alatt átlagosan a müzlik és magvak kategóriájából dobták ki legnagyobb arányban a kiszedett ételt, de dobogós helyen vannak a joghurtok és a pékáru is. Ez hasznos információ a konyha számára, mert ennek köszönhetően láthatóvá válik, hogy mi az, amiből a legtöbb hulladék keletkezik, miből lenne érdemes mást vagy kevesebbet kitenni, mi az, ami inkább csak a vendég szemének kedves és nem az ízlésének.

A plate waste értékének meghatározására a kategóriákba besorolt ételek átlagos beszerzési árát vettük alapul, ami nem pontos, csak iránymutatásként szolgál. A kapott szám nem tartalmazza a munkaerő költségét, valamint a felhasznált energia árát (tárolás, elkészítés), továbbá az elszállítás költségét sem. Mivel az ételek egy része készételként érkezik, kevés a reggeli kínálatból az olyan élelmiszer, amit ott helyben készítenek, így a beszerzési ár szerint kalkulált összeg közel állhat a valóságos értékhez. A reggeli során naponta átlagosan összegyűlt plate waste (3,9 kg) megközelítőleg 5 387 forintot jelent a szállodának, mely éves szinten közel 2 millió forint. Egy nemzetközi szállodalánc számára elenyésző lehet az összeg, viszont ennek nagy része elkerülhető lehetne. A séf úgy nyilatkozott, hogy az F&B részlegnek számít ez a pénzkiesés, és megfontolja ennek csökkentésére irányuló intézkedések bevezetését.

3.3. A kísérlet eredménye

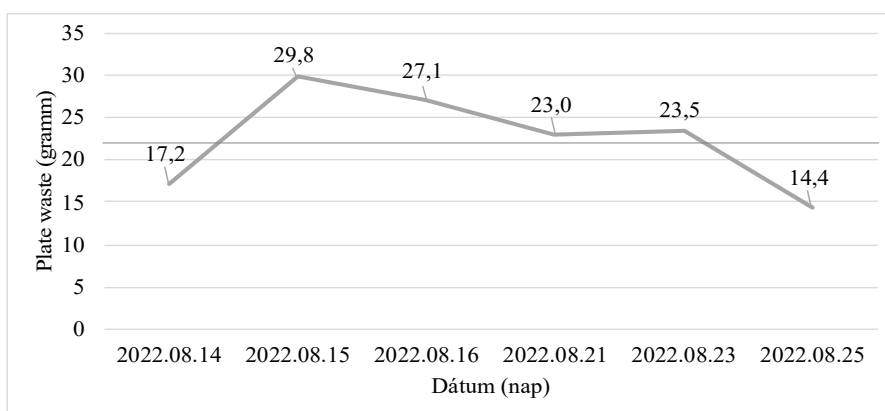
A kísérlet arra irányult, hogy a 2. mérési periódus előtt színes, figyelemfelkeltő alátéteket és plakátokat helyeztünk el a reggeliző térben, amivel tudatosabb fogyasztásra ösztönözhetjük a vendégeket. Kíváncsiak voltunk ennek hatására a tányér-veszteség kialakulásában.

3. táblázat: Az első és második mérési periódus átlagolt eredményei

	1. mérési periódus	2. mérési periódus
Átlagos plate waste (gramm)	4601	3285
Átlagos büfé fogyasztás (gramm)	90383	90002
Átlagos reggelizők száma (fő)	191	162
Átlagos plate waste egy főre lebontva (gramm)	24,1	20,3
Átlagos plate waste és büfé fogyasztás aránya (%)	5,09%	3,65%
Átlagos büfé fogyasztás egy vendégre lebontva (gramm)	474	556

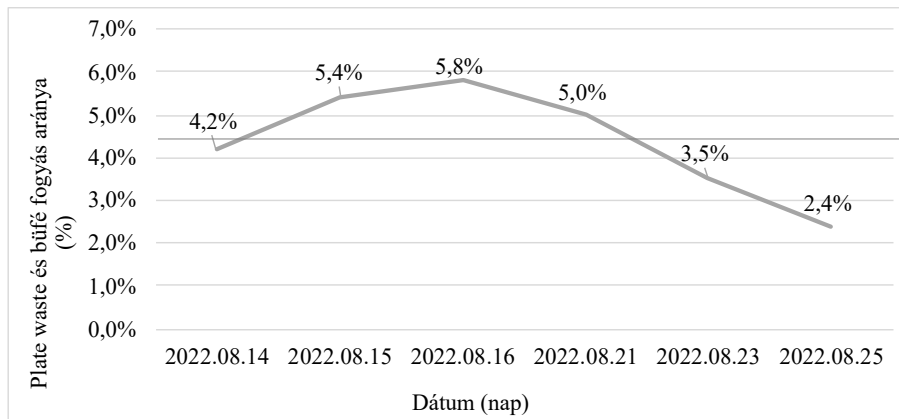
Forrás: saját adatok, 2022

Összehasonlítva a két mérési periódust (3. táblázat), az egy főre számolt plate waste mennyisége, és a plate waste aránya is alacsonyabb volt a 2. mérési periódus során. A látványosabb összehasonlítás érdekében vonaldiagrammokkal ábrázoltuk a napi plate waste mértékét (3. ábra) egy vendégre vetítve, valamint a plate waste és büfé fogyasztás arányát (4. ábra) napokra bontva. Mindkét ábrán a vízszintes vonal szemlélteti a hat nap átlagát.

7. ábra: Egy vendég által átlagosan meghagyott maradék

Forrás: Saját adatok, 2022

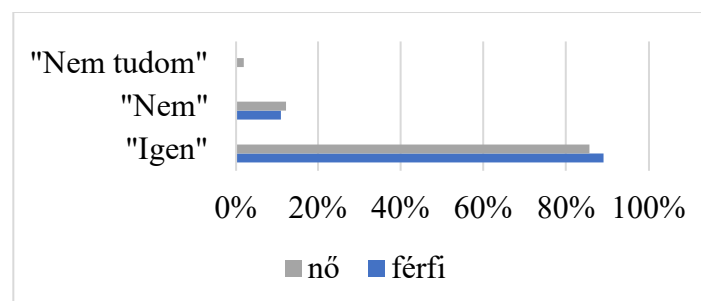

4. ábra: Plate waste aránya a büfőfogyasztáshoz viszonyítva
Forrás: Saját adatok, 2022

Az egyértelműen megállapítható a táblázat és a vonaldiagrammok adataiból, hogy a kihelyezett figyelmeztető jelzések hatására jelentős változás tapasztalható. Az egy vendégre számolt plate waste mennyisége az első periódusban átlagosan 24 gramm, míg a másodikban 20 gramm úgy, hogy a személyenkénti átlagos fogyasztás itt magasabb volt. Tehát a vendégek átlagosan fejenként többet szedtek a büféről, de kevesebb ételt hagytak meg a második mérési napok alatt. A 4. ábra jól szemlélteti, hogy az augusztus 16-ai csúc (a figyelemfelkeltő anyagok kihelyezése) után folyamatosan csökken a kidobott ételek aránya. Habár az átlagos vendégszám eltérő a két időszak alatt, az ételfogyasztás mennyisége közel azonos. Összehasonlítva az összes plate waste mennyiségét szintén elmondható, hogy a két periódus között szignifikáns különbség van. Közel 1500 grammal kevesebb étel került a mérődobozokba átlagosan a második periódusban, ami 30%-os csökkenést jelent. Emellett az átlagos vendégszám csak 17%-kal csökkent az első periódushoz képest. A szállodának érdemes hosszútávon alkalmazni az új tényezőket, hiszen ennek az előállítási költsége elenyésző a plate waste értékéhez képest és ami a legfontosabb, a vendégek nem érzékelnek csökkenést a szolgáltatás minőségében.

3.4.A vendégkérdőívek eredménye

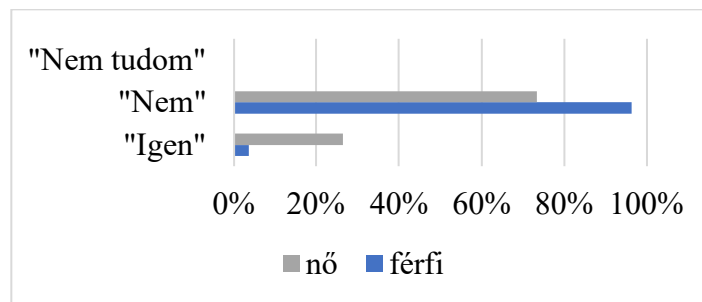
A kérdőív segítségével a Courtyard szálloda éttermében reggeliző vendégek demográfiai adatait, utazásuk alatti étkezési szokásait, az étel-miszer-pazarlás témában való jártasságát és személyes véleményüket vizsgáltuk. A reggeli elfogyasztásával körülbelül 15-30 percet töltöttek el.

5. ábra: Az utazása során figyel az ételpazarlásra?
Forrás: Saját adatok, 2022

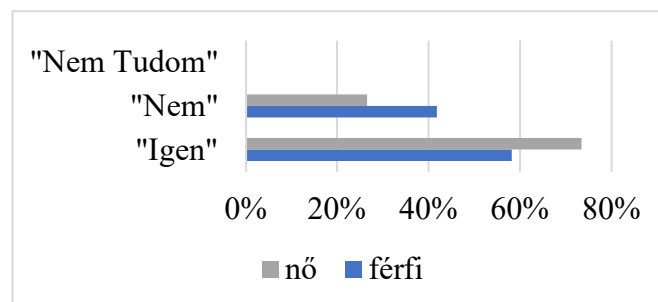
A vendégek több mint 80%-a válaszolta azt, hogy figyel az ételpazarlásra utazása során is (5. ábra). A válaszok valóságosságát a plate waste mérési eredmények is alátámasztják, miszerint

az összes szerves hulladék csupán 7%-át képviseli a reggeliző vendégek tányérjáról származó ételmaradék.

6. ábra: Hajlamos több ételt szedni a büféről, mint amennyit el tud fogyasztani?
Forrás: Saját adatok, 2022

Arra a kérdésre, hogy hajlamosak-e több ételt szedni mint amennyit el tudnak fogyasztani, már jobban megoszlanak a válaszok. Az egyértelműen látható a 6. ábrán, hogy a nemmel válaszolók vannak többségben, ezt a plate waste és büfé fogyasztás arányának eredményei is alátámasztják. A mérés alatt a büféről kiszedett ételeknek átlagosan a 4%-át hagyták meg, tehát nem szedtek szignifikánsan több ételt a vendégek a büféről annál, mint amennyit meg tudtak enni. A nemekre kitérve pedig megállapítható, hogy a nők hajlamosak jobban abba a hibába esni, hogy többet szednek, annyit amennyit a 'szemük kíván'.

7. ábra: Megváltoznak az étkezési szokásai az utazásai alatt?
Forrás: Saját adatok, 2022

A 7. ábra az utazás során megváltozott étkezési szokások kérdésére ad választ. Az eredmények azért meglepőek, mert kiderül, hogy habár a vendégek tudatosnak vélik magukat az utazásaik során is, mégsem követik az otthoni étkezési szokásaikat. A mérési eredmények és a kérdőív alapján megállapítható, hogy általánosságban a vendégek tudatosak, utazásuk során figyelnek az ételpazarlásra, viszont ettől függetlenül hajlamosak arra, hogy megváltozzanak az étkezési szokásaik.

A kérdőívet kitöltő vendégek 93%-a elégedett a reggeli kínálattal, a maradék 7% pedig nem válaszolt a kérdésre. Annak ellenére, hogy elégedettek, szívesen adtak tanácsot, amit az executive séf is örömmel fogadott. Azokat a javaslatokat emeltük ki, amelyeket több vendég is megemlített.

- „include some options for vegans or nondairy food” – több vegán és tejtermék mentes ételválaszték.
- „preferably to change/update the selection once in couple of months” – a büfékínálat változtatása/frissítése néhány havonta.
- „happens when buffet items are not kept warm enough” – az ételek nincsenek eléggé melegen tartva.
- „more hungarian option” – több magyaros ételopció.

A vendégek igénylik, hogy több vegán, tejtermék mentes opció legyen a büfén, ez a mai trendeket, preferenciákat és az ételérzékenyek növekvő számát figyelembe véve releváns tanács. Környezetvédelem szempontjából is meggondolandó a növényi opciók választása. Egyre nagyobb az igény a növényi alternatívákra, például növényi italokra, környezetvédelmi okokra hivatkozva (kisebb ökológiai lábnyom, kevesebb üvegházhatású gázkibocsátás) (Balsa et al., 2021).

A szálloda több szerződéses partnernek is tart fent szobákat, például repülőtársaságok dolgozóinak. Ezekre a vendégekre jellemző az, hogy munkájukból adódóan rendszeresen járnak ebbe a szállodába, tehát magas a visszatérő vendégek száma. Mivel a reggeli kínálat átlagosan csak évente kétszer cserélődik, így a visszatérő vendégek, nem tapasztalnak változást a reggeli választékában, pedig a kérdőív alapján igényelnék ezt,

A magyaros fogásokra való igényt több vendég jelezte. A séf állítása szerint többször próbáltak magyaros ételeket kirakni a büfére (tepertő, paprikás szalámi, körözött, lecsó), de nem volt kiemelkedően népszerű a vendégek körében, így a pazarlás elkerülése érdekében nem kínálták tovább.

3.5. A vendégösszetétel és a plate waste közötti összefüggés

Korábbi kutatások bizonyították, hogy több plate waste keletkezik akkor, amikor egy vendéglátó egységben büféétkeztetésnél egyszerre sok vendég van az étteremben és zsúfoltság keletkezik. A kutatás során érdemes volt azt jobban szemügyre venni, hogy milyen arányban vannak csoporthoz tartozó vendégek a reggeli folyamán. Mivel a kutatást nyáron végeztük, így a szállodában magasabb arányban voltak szabadidős egyéni és csoporttal érkező turisták, mint üzleti turisták. A turistacsoportokra jellemző, hogy mivel általában kötött programhoz igazodnak, egy időszámban érkeznek reggelizni, ami eredményezheti azt, hogy az étterem gyorsan megtelik. A kutatás időpontjában azt vizsgáltuk meg (4. táblázat), hogy milyen arányban vannak csoporthoz tartozó vendégek az étteremben a reggeli folyamán.

4. táblázat: Vendégadatok

Dátum	Vendégszám (fő)	Csoporthoz tartozó vendégek aránya (%)	Fő nemzetiség	Összes "plate waste" (g)	Legnagyobb arányban kidobott étel	Arányszám (%)
2022.08.14	225	73,30%	Egyesült Királyság (48%)	3876	Joghurt, pékáru	7%
2022.08.15	181	83,4%	Egyesült Királyság (59%)	5399	Müzlik, magvak	23%
2022.08.16	167	0,0%	-	4527	Müzlik, magvak	16%
2022.08.21	208	29,8%	Egyedült Államok (25%)	4788	Pékáru	7%
2022.08.23	116	0,0%	-	2728	Joghurt	9%

2022.08.25	162	47,5%	Egyedült Államok (24%)	2340	Joghurt	5%
------------	-----	-------	------------------------------	------	---------	----

Forrás: Saját adatok, 2022

A második mérési napon (08.15.) a reggeliző vendégek 83,4%-a csoporthoz tartozott. A csoporttagok a fent állítottakhoz hűen egyszerre érkeztek elfogyasztani a reggelit, így az étterem gyorsan megtelt, a büfénél sorok kígyóztak és az asztalok között is zsúfoltság keletkezett. A várt eredmények születtek, hiszen a mérési napok közül ekkor gyűlt össze a legtöbb plate waste. Az említett napon az Egyesült Királyságból érkezett a reggelizők közel 60%-a és ekkor a müzlik és magvak kategóriájából dobták ki a legnagyobb arányban az ételt. Érdekes, hogy korábbi kutatások eredményei alapján ebben az országban szintén ebből a kategóriából származik a legtöbb ételhulladék. A nemzetiségek és a plate waste összetétele és mennyisége közötti összefüggés azonban további kutatást igényel.

Következtetések, javaslatok

A következtetéseinket és javaslatainkat a kutatási kérdések sorrendjében fogalmazzuk meg.

1. Milyen mennyiséget képvisel, valamint milyen összetételű a büféreggeliztetés során keletkező plate waste a Courtyard by Marriott Budapest City Center szállodában?
A plate waste mennyiségét ezelőtt nem mérték a vizsgált szállodában, nem ismertek erre kifejlesztett technológiát (Winnow). Jelen kutatással sikerült ezt az űrt valamilyen szinten betölteni és rávilágítani néhány összefüggésre. Az eredményekből kiderült, hogy a szálloda fenntarthatóan működteti a reggeliztetést, a plate waste mértéke nem számít kiemelkedőnek a többi szerves hulladékhoz képest. A tányéron hagyott élelmiszer 14-30 grammot tesz ki személyenként, ami a fogyasztás 3-5%-a. Legnagyobb mértékben a müzlik, joghurtok, pékáru és zöldségek kerülnek kidobásra.
2. Ez a mennyiség pénzügyileg mennyire meghatározó a szálloda szempontjából?
Ha csak szigorúan a kidobott tányérvesztés értékét tekintjük, ez mintegy évi 2 millió forint elkerülhető költséget jelent. Ha figyelembe vesszük, hogy a kidobott étel tárolása, feldolgozása, értékesítése további költségekkel jár, ez az érték valószínűleg a többszörösét jelenti a valódi költségeknek. Mivel a reggelinél mért tányér veszteség a szerves hulladék 7%-át teszi ki, ezért az élelmiszer-pazarlás (vesztés) értéke meghaladhatja éves szinten a 28 millió forintot.
3. Milyen összefüggés van a „plate waste” és a Courtyard szálloda vendégszégmensei között?
Ezt a kérdést nehéz egyértelműen megválaszolni, mivel csak néhány adat állt rendelkezésre. Korábbi kutatásokban a vendégek neme, kora, tartózkodási ideje és célja, valamint a nemzetiségek között találtak összefüggéseket. Mi azt tudjuk kijelenteni, hogy a csoportos vendégek arányának növekedése emelheti a plate waste mennyiségét, mivel az egyidőben egyszerre érkezők magas száma arra sarkallja a vendégeket, hogy sokat szedjenek a tányérjukra. El szeretnék ugyanis kerülni a hosszadalmas sorban állást, illetve, hogy elfogyjanak a kívánt ételek. A vendégösszetétel és plate waste kapcsolatának feltárása hasznos lehet a szálloda számára oly módon, hogy az előrejelzéseket figyelembe véve könnyebben tudnak kalkulálni a büfere kihelyezett ételek mennyiségével és összetételével.
4. Milyen szerepet játszik vendégek körében a tudatosság a szállodában való tartózkodásuk alatt?

A mérések rávilágítottak arra, hogy a vizsgált (és több) szálloda által állított sztereotípa a vendégekkel kapcsolatban nem feltétlen igaz. Úgy vélik, hogy a vendég a felelős a legnagyobb mértékben a plate waste kialakulásáért. A válaszadók 80%-a nyilatkozott úgy, hogy az utazásai során is tudatosan figyel az étkezésére és a pazarlásra. A hölgyek hajlamosabbak megfeledezni a diétáikról, bátrabban kóstolgatnak és többet esznek a szállodai tartózkodás alatt.

5. Hogyan lehet elérni azt, hogy a vendégek tányéron hagyott maradékának mennyisége csökkenjen?

A kutatás során kiderült, hogy habár a vendégek tulajdonságaiból adódóan is keletkezhet plate waste, a tervezésben és a részletekben rejlő lehetőségekkel a szállodai menedzsment befolyásolhatja ennek mértékét. Sok múlik a pontos tervezésen, a beszerzésen, a raktározás módján és az előkészítésen, az esetleges konyhai hibák megelőzésén, valamint a menedzsment és a dolgozók hozzáállásán és képzettségén is.

A vendégek többségében elégedettek a kínálattal, viszont az általuk adott javaslatok, ötletek megfogadása ajánlott a szálloda számára annak érdekében, hogy még jobban maximalizálni tudják a vendégigények kielégítését, amivel a kidobott étel mennyisége is csökkenthető. Érdeemes lenne több felmérést végezni a vendégpreferenciákra irányulóan, főleg akkor, amikor a reggeli büfé kínálatot tervezik változtatni. Nem csak a napi fogyasokat kell mérni, hanem a várható vendégösszetétel ismeretében és függvényében kell a büféválasztékot módosítani. Ami a büfé kínálat színességét illeti, az évi két változtatás kevésnek bizonyul a visszatérő vendégek magas száma miatt. A büfékínálat sűrűbb változtatása is pozitív irányba viheti a plate waste elleni harcot.

A séf által említett reggeliztetés gyenge pontját, ami az étterem méretében mutatkozik meg, a kutatás is bizonyította. Az étterem méretét nehéz utólag növelni, viszont az asztalok és a büfé elrendezésében lehet változtatni. Kis átrendezéssel és a reggeli periódusok ütemezésével igazodhat a szálloda vendégszámához és csökkentheti az időnként felmerülő zsúfoltságot, ezáltal a plate waste mennyiségét is.

A vendégek figyelemfelkeltésére irányuló kísérlet sikeresnek bizonyult. Több szempontból is megérné a szállodának továbbra is használni a tányéralátéteket és plakátokat. Az eszközök előállítására nem költséges, főleg, ha a plate waste pénzben meghatározott veszteségéhez viszonyítjuk. Emellett nem igényel sok befektetett energiát, nap mint nap felhasználható és sokszorosítható.

A szállodának megéri alkalmazni az élelmiszerhulladék mennyiségét felmérő majd a megelőzésben segítséget nyújtó technikát, kampányokat, képzéseket. Magyarországon a NÉBIH segédlete adhat támogatást a vizsgált szállodának, mert az ingyenesen elérhető megoldásokkal költségcsökkentést tudna elérni.

Összességében ez a kutatás a vizsgált szálloda számára hasznosítható eredményeket hozott és tovább bővítette az élelmiszer-pazarlás elleni intézkedéseket befolyásoló tényezők megismerését.

Felhasznált irodalom

- Balsa-Budai, N., & Szakály, Z., 2021. A fenntartható fogyasztói magatartás vizsgálata a tej és tejhelyettesítők piacán. *Tejgazdaság, Évf. 78 szám 1-2 (2021)*
<https://doi.org/10.34100/TEJGAZDASAGvol78iss1-2pp3-17> (letöltve: 2022.10.30)

- consilium.europa.eu, 2022. *Az élelmiszer-veszteség és az élelmiszer-pazarlás csökkentése* (2021.11.19.) <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/food-losses-waste/> (letöltve: 2022. 09. 21.)
- Erdélyi, É. & Karakasné, M.K., 2019. Az élelmiszerhulladék alakulásának elemzése egy szállodacsoport példáján keresztül. In: Albert, T.A. & Happ, É. & Printz-Markó, E. & Kupi, M. & Török, N., ed., 2019. *X. Nemzetközi Turizmus Konferencia Tanulmánykötet*. Győr: Széchenyi István Egyetem, 244-261. p.
- Feedback EU, 2022. *No time to waste*. <https://feedbackglobal.org/wp-content/uploads/2022/09/Feedback-EU-2022-No-Time-To-Waste-report.pdf> (letöltve: 2022. 10. 30.)
- HOTREC, 2017. *European hospitality industry guidelines to reduce Food Waste and Recommendations to Manage Food Donations*. <http://datas.com/hotrec/hospitality-guidelines-food-waste/index.html#1/z> (letöltve: 2022.09. 21.)
- Juvan, E. & Grün, B. & Zabukovec Baruca, P. & Dolnicar, S. 2021. Drivers of plate waste at buffets: A comprehensive conceptual model based on observational data and staff insight. *Annual Tourism Research Empirical Insight*, 2(1), 1-3. p. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S266695792100001X> (letöltve: 2022. 10. 30.)
- Karakasné, M., K., 2017. Az élelmiszerpazarlás jelentősége és minimalizálási lehetőségei a szállodaiparban. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 12(4), pp. 233-245.
- Papargyropoulou, E. & Wright, N. & Lozano, R. & Steinberger, J. & Padfield, R. & Ujang, Z., 2016. Conceptual framework for the study of food waste generation and prevention in the hospitality sector. *Waste management*, 326-336. p. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0956053X16300174> (letöltve: 2022.09.28.)

Safety and security in tourism, sustainability

Cities strategies to protect their energy and climate security

Iskander Ben Rjiba¹ – Georgina Tóth-Nagy² – Viktor Sebestyén³

¹Ph. D student, ²assistant professor, ³senior research fellow,

University of Pannonia, Sustainable Solutions Research Laboratory

E-mail address: skanderbenrjiba@gmail.com, toth-nagy.georgina@mk.uni-pannon.hu,
sebestyen.viktor@mk.uni-pannon.hu

Abstract

According to recent research results, human activities are changing the Earth's climate in ways that affect the energy and climate security of the cities. Consequently, creating and implementing sustainable strategies to be more resilient became an obligation. Therefore, the central concept of cities is to act in various fields to achieve the targets set: social involvement, eradicating energy poverty, and infrastructure retrofit.

The study aims to conduct a quantitative and qualitative analysis of the different strategies of cities to cope with climate change, which can be done by classifying the different cities and their action plans: population, action plan type, and CO₂ emission reduction target. Based on this detailed analysis, the successful application of the sustainable cities models will be detected. In addition, it could be an essential step and tool, in the process of improving the cities' resilience, in order to ensure their energy and climate security.

1. Introduction

European cities face a range of challenges over the coming decades that will influence the nature of urban growth and development across the continent. Climate change is central amongst these and will have direct implications for urban processes through changes to temperature and precipitation patterns (Carter, 2011). These cities can play a key role in developing and implementing climate change programs, because they are located at the interface of local action and national and international level climate change adaptation and mitigation commitments (O. Heidrich, 2016). Consequently, they started to build a strong strategy to improve their local air quality and to enhance their resilience which became widely cited as a key goal for both adaptation and mitigation efforts in cities and urban regions (Leichenko, 2011). Frequently used terms such as 'climate resilient,' and the 'resilient city' emphasize the idea that cities, urban systems, and urban constituencies need to be able to quickly bounce back from climate-related shocks and stresses (E. Boyd, 2008).

In 2008, the European Commission (EC) launched the Covenant of Mayors (CoM), which brings together local and regional authorities voluntarily committing to develop and implement a Sustainable Energy and Climate Action Plan (SECAP) (Vullo, 2022), in order to reduce their energy related Greenhouse Gas (GHG) emissions. It is a voluntary agreement under which local governments commit to reduce CO₂ emissions by at least 20% within 2020 (Molteni, 2017). Then they focused on the active role of local authorities and increased its targets by 2016, through the Sustainable Energy and Climate Action Plans (SECAPs) in terms of greenhouse gas reduction from 20% to 40% by 2030 (Francesco Scorza, 2021), and an ambitious project is set to achieve climate neutrality by 2050 (Marco Manzan, 2022). The Covenant of Mayors will tackle three key issues: climate change mitigation, adaptation to the adverse effects of climate change and universal access to secure, clean and affordable energy (Luigi Santopietro, 2020).

The initiative registered a very rapid growth from 241 signatories in 2008 in the EU 27 to more than 10 000 signatories covering more than 869 million inhabitants worldwide in March 2020 (Albana Kona, 2021).

The main objective of this study is to extract the strategies of several European cities presented in Figure 1 published in the covenant of mayors website (Mayors, 2008), make a detailed classification of the action plans depending on their cost, targets and co-benefits, categorize them, and make an analysis of it in order to identify the different patterns, and evaluate their efficiency in achieving the target set.

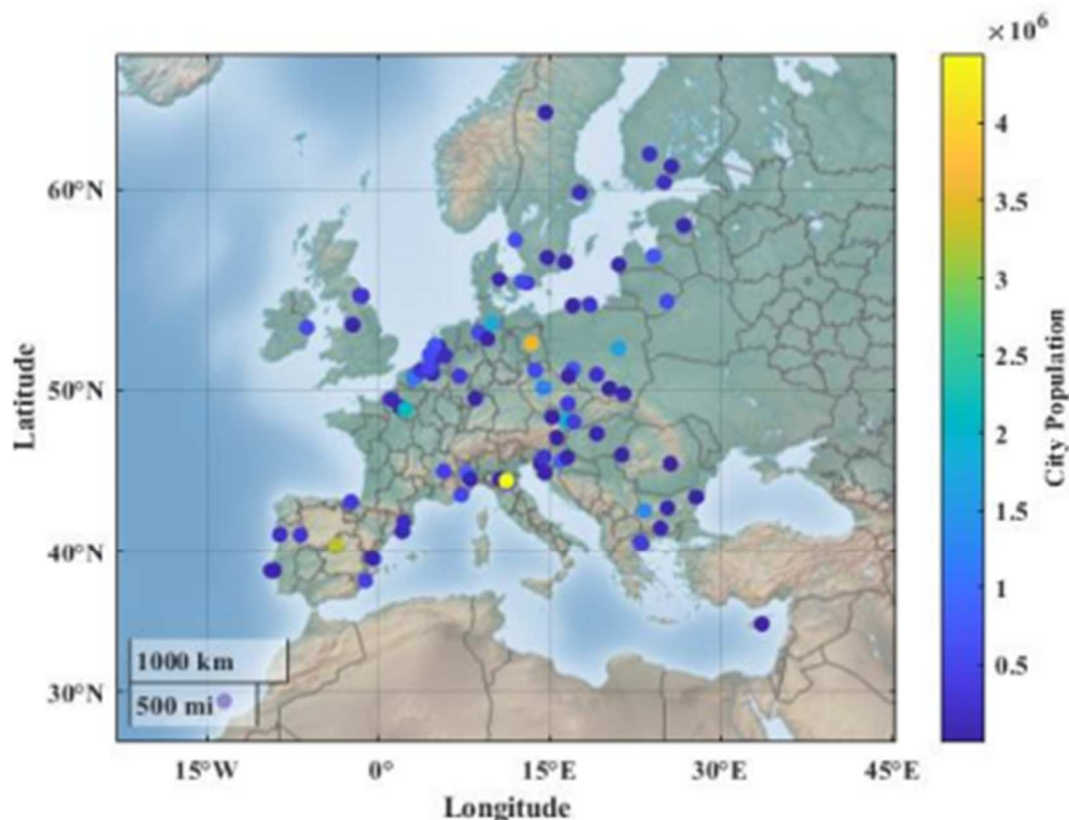

Figure 1: Geographic localisation of the different action plans added to the covenant of mayors website (edited by author)

2. Methodology

In order to achieve the planned target, a text mining concept and procedure will be followed based on the fact that our source documents are published in text forms. Text mining is extraction of useful information from text data it is also known as text data mining or knowledge discovery from textual databases (Sonali Vijay Gaikwad, 2014). It is a multi-disciplinary field based on information retrieval, data mining, machine learning, statistics, and computational linguistics (Ramzan Talib Muhammad Kashif Hanif, 2016).

The first step of the study consists of gathering and reviewing all the action plans (Figure 2) listed in the covenant of mayors website (99 document). In our case and in most of the times, data that we gather from different sources is so large that we can not read it and analyze it manually, so we need text mining techniques to deal with such data (Hussein Hashimi, 2015). Consequently, a categorization process should be done (Figure 2), in order to ensure the information extractions which is the construction of a structured image of selected relevant

piece information drawn from texts (Shilpa Dang, 2014), then the data and documents need to be visualized, by organizing them based on their similarities and present the groups or cluster of the documents in certain graphical representation (Tan, 1999). In our case, this step consists of creating a table classifying the action plans depending on their type, cost, targets and co benefits.

A step of summarization should be added to the process (Figure 2), to create a compressed version of the classification table of data. This step can be defined as the reduction of the length and detail of a document while retaining most important points and general meaning (Rajamani, 2017). Consequently, in our case, the length and the complexity of the table will be reduced but the overall meaning will be kept as it is in the original one.

The next step of the process consists of making two matrix (Figure 2): the aim of the first one is to visualize the occurrence of each action plan in the different European cities studied, and the second one is to identify the common benefits and co-benefits of the different strategies. In general Q-matrix defines which skills are necessary to answer an item (Michel c. Desmarais, 2012), it is a new method for data mining and knowledge discovery, which consists of creating a matrix-based model that extracts latent relationships among observed binary variables (Tiffany Barnes, 2005). The last step of the study consists of analyzing the results, getting the main conclusions and identifying the common points between all the strategies and action plans published by European cities, in order to reduce greenhouse gas emissions and ensure their resilience (Figure 2).

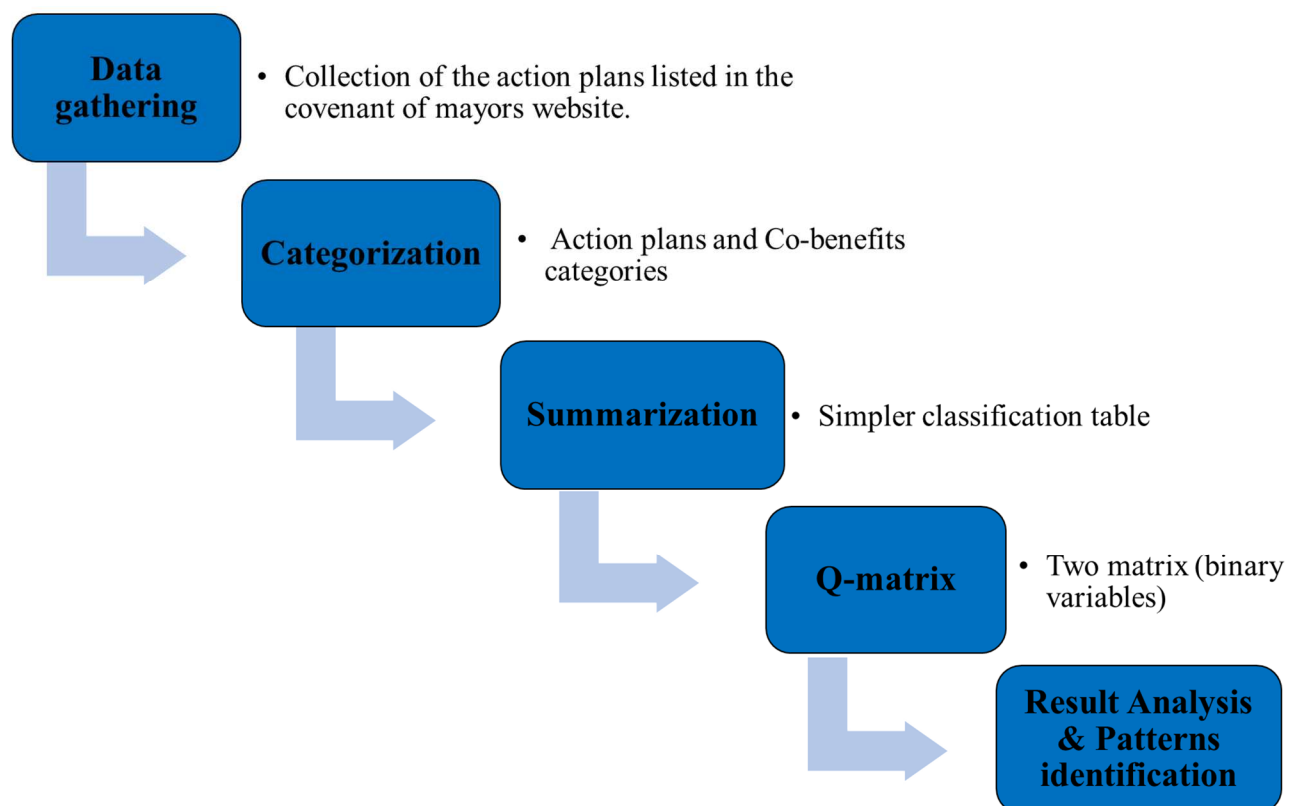

Figure 2: Summary of the mining process (edited by author)

3. Presentation of the empirical research results

Based on the action plans collected, a classification table was created containing the main information extracted from the source documents, in addition to two matrix visualizing the occurrence frequency of the action plans and linking them to the Co-Benefits. This step led to an appropriate analysis and identification of the patterns.

3.1. Analysis of the different strategies and action plans

95 cities listed as signatories of the covenant of mayors published their strategies to cope with climate change. 4 cities shared more than one publication including different actions to reduce CO₂ emission which are: Barcelona, Ghent, Rouen and Ljubljana.

Different type of actions were applied in these cities: social actions, infrastructural and ecological interventions, organizational, logistic and analytical actions. The main target is the same for these cities: reducing greenhouse gas emissions and achieving climate neutrality by 2050.

The different action plans extracted and added to the table created can be categorized into 10 categories:

- Buildings insulation, enhancement and renovation.
- Heat system improvement and reducing heat effect.
- Involving community and stakeholders.
- Transportation optimization.
- Street lights replacement.
- Switching energy source (use of renewable energy).
- Planting trees, building green rooftops and green areas.
- Advanced data analysis strategies to act efficiently.
- Flooding avoidance.
- Seeking financial investments.

The analysis of the different publications shows several cases of applying the same action in different cities, such as the car sharing system, which was applied in Bremen first, then it spread to other cities like the city of Ghent.

The total cost of the actions is largely varying between cities. The cost is strongly related to the type of the action plan: The infrastructural interventions (building insulation and renovation) require high budget such as the project of retrofitting 48 buildings in Ljubljana which cost 14.9 million euros. However, the cost is much less for the actions of creating tools to include the community in tackling the climate change effects. The cost can be related, also, to the area of application of the action plan, for example, planting trees and creating new parks in Paris required a high budget (300 million euros), due to the big, targeted area: 20,000 trees were

planted, and 30 hectares of new parks was created.

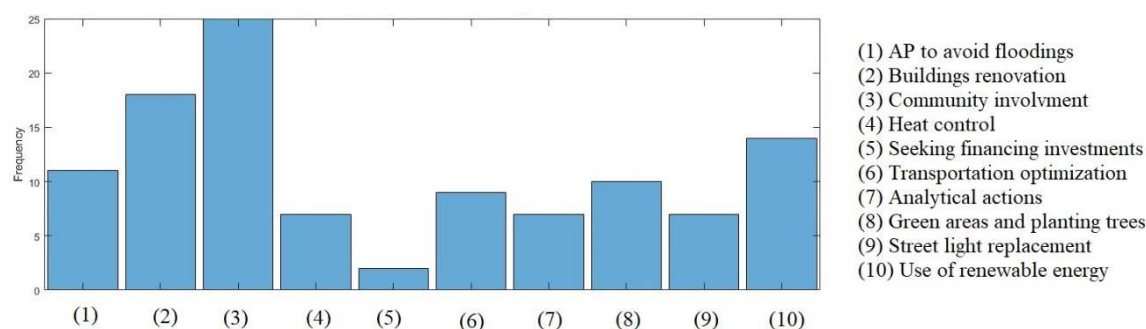

Figure 3: Occurrence of the action plan categories in the cities publications (edited by author)

The main strategy mentioned in 25 studied document is to find the appropriate ways and tools to include the community (residents, students, stakeholders) in acting against the climate change effects (Figure 3). The analytic table shows that involving the community is occurring mainly in the recent publications (action plans published on 2022). In fact, acting together and working on raising the awareness of the population about the situation is a key point to achieve the target set.

Launching a project of renovating and insulating buildings appeared in 18 articles (Figure 3). 11 project belongs to cities located in Central and Eastern European countries: Bulgaria, Latvia, Cyprus...etc. Other projects belong to small cities such as Reggio Emilia in Italy.

A common plan in the European cities is to switch from using fossil fuel to renewable energy, this is why this strategy appeared in 14 documents (Figure 3). In fact, changing the energy sources is a common tool to achieve all the targets set such as switching energy sources to achieve the optimization of transportation, and installation of photovoltaic panels in the building roofs encouraging residents.

3.2. Analysis of the links between the action plans and Co-benefits

In addition to the main benefit of applying the action plans which is reduction of CO₂ emissions, there are a lot of Co-benefit gained from these strategies. Co-benefits have become a major topic in climate and energy discourses. They are often cited in the context climate-related decision making as factors that can significantly change the outcomes of direct cost-benefit evaluations (Diana Urge-Vorsatz, 2014). The analysis of the classification table shows that these Co-benefits can be categorized into 9 categories: Raising population awareness, solving environmental issues other than improving air quality such as water and waste management, ensuring more savings and decreasing the expenditure, traffic jam avoidance, encouraging clean activities, biodiversity protection, ensuring citizens safety, increasing the employment percentage and optimizing commercial activities.

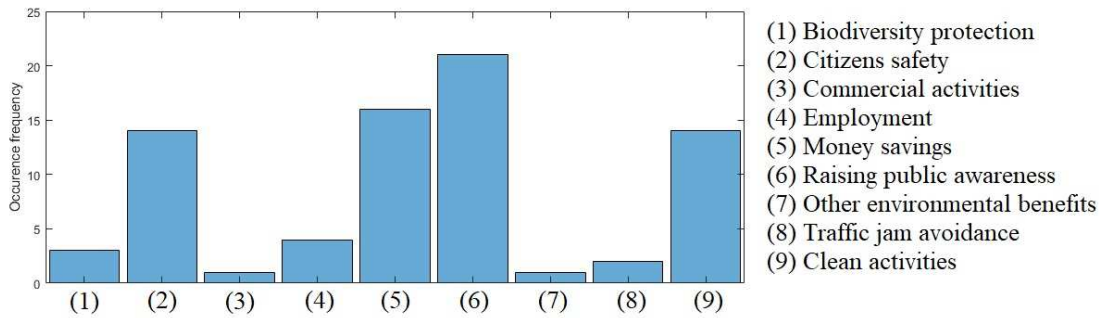

Figure 4: Co-benefit occurrence in the cities’ publications (edited by author)

As shown in Figure 4, the main benefits extracted from the different strategies published are: raising the population awareness about the current climate situation and the different ways to improve it (21 action plan), reducing the expenditure to increase the savings (16 action plan), encouraging the residents to practice clean activities directly and indirectly (14 action plan), and ensuring the citizens safety (14 action plan).

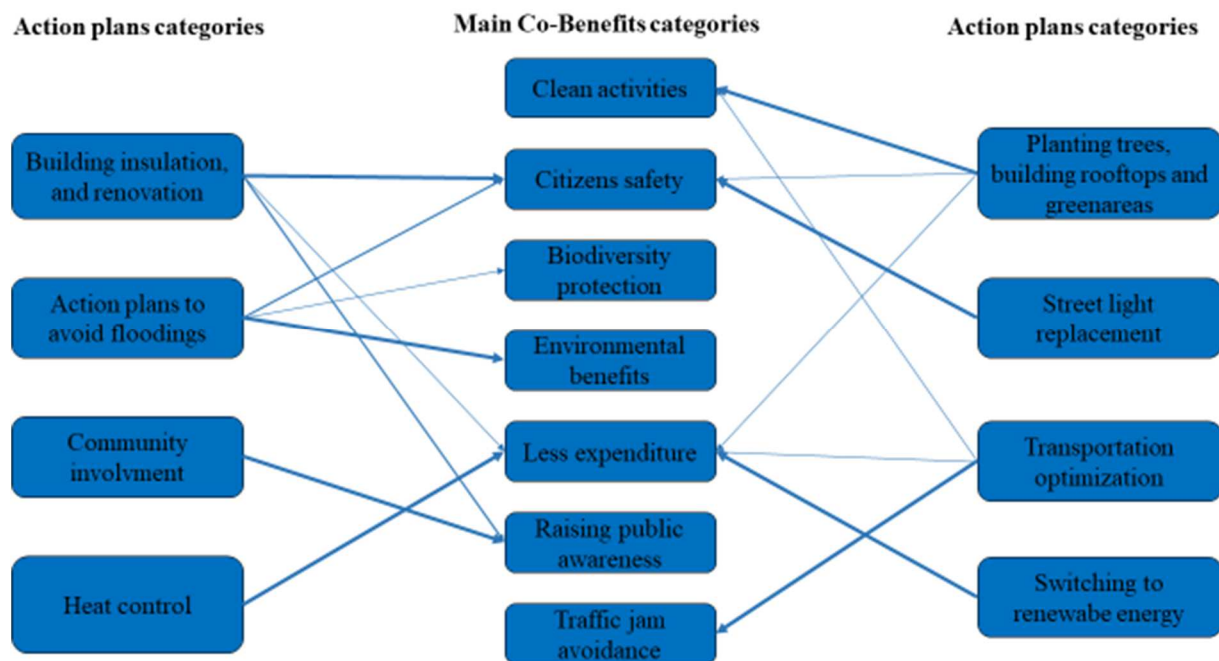

Figure 5: Relation action plans categories-Co-benefit categories (edited by author)

The analysis of the classification table shows that each benefit extracted is strongly related to a specific action plan category, for example, changing the street lights will ensure the citizens safety, planting trees and building green areas contribute mainly to encouraging the residents to practise clean activities, and thanks to the involvement of the community in building the strategies to cope with climate change, the awareness of the population is raising (Figure 5).

Several action plans can have a lot of benefits other than reducing greenhouse gas emissions, such as optimizing the transportation which will decrease the expenditure amounts, contribute to decreasing the traffic jam occurrence frequency and encourage the population to practise clean activities (Figure 5).

4. Conclusion

One of the most important challenges for the European countries is to protect their environment and energy, to cope with climate change and ensure their resilience. This can not be done without building strong strategies and acting efficiently. The covenant of mayors is one of the tool built to allow their signatories to benefit from networking with other CoM signatories with a view to funding opportunities, improve local health and quality of life and boost economic and employment growth.

The analysis of the different action plans published in the covenant of mayors website shows the positive impact of making this tool: Same action plans was shared and applied in many cities. The analysis shows, also, that recently the European cities are tending to involve their community more and more in deciding the actions to take in order to act efficiently.

The analysis of the CO₂ emissions reduction target set in each action plan published shows that there is a common objective for all the signatories, which is decreasing the CO₂ emissions by at least 40% in 2030 and achieving a climate neutrality by 2050.

European cities are trying to act on society, infrastructure, ecology, transportation in order to achieve their target. Deciding the type of intervention is strongly related to an observation and analysis of a current state of the city, for example, the analysis of the situation in the central and eastern European cities shows that an improvement of the infrastructure is needed.

In addition to improving the air quality, the different strategies and action plans studied has several co-benefits which could be categorized into 9 categories. These benefits are strongly related to the action plans set. The results show that each action plan category can have several co-benefits. Through the strategies built, the European cities are working on achieving several objectives and making enhancements in many fields other than improving the air quality.

References

- Albana Kona, F. M.-F. (2021). Global Covenant of Mayors, a dataset of greenhouse gas emissions for 6200 cities in Europe and the Southern Mediterranean countries. *Earth system science data*, 3551-3564.
- Carter, J. G. (2011). Climate change adaptation in European cities. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 193-198.
- Diana Urge-Vorsatz, S. T. (2014). Measuring the Co-Benefits of Climate Change Mitigation. *Annual review of Environment and Resources*, 549-575.
- E. Boyd, H. O. (2008). Resilience and 'climatizing' development: examples and policy implications. *Development*, 390-396.
- Francesco Scorza, L. S. (2021). A systematic perspective for the Sustainable Energy and

- Climate Action Plan (SECAP). *European Planning Studies*, 1-21.
- Hussein Hashimi, A. H. (2015). Selection criteria for text mining approaches. *Computers in Human Behavior*, 729-733.
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 164-168.
- Luigi Santo Pietro, F. S. (2020). A Place-Based Approach for the SECAP of Potenza Municipality: The Case of Green Spaces System. *Computational Science and its Applications*, 226-234.
- Marco Manzan, G. B. (2022). Climate Change Risk and Vulnerabilities Analysis in Trieste SECAP. *Environmental Governance for Sustainable Development*, 1-14.
- Mayors, C. o. (2008). Resources-Library. Récupéré sur eu-mayors.ec.europa.eu: <https://eu-mayors.ec.europa.eu/en/resources/library>
- Michel Desmarais, B. B. (2012). Items to skills mapping a Conjunctive Q-matrix from Data. *International Conference on Intelligent Tutoring Systems*, 454-463.
- Molteni, E. C.-M. (2017). Urban CO2 mitigation strategies under the Covenant of Mayors: An assessment of 124 European cities. *Journal of Cleaner Production*, 161-177.
- O. Heidrich, D. R. (2016). National climate policies across Europe and their impacts on cities strategies. *Environmental management*, 36-45.
- Rajamani, R. S. (2017). A study of text mining methods, applications, and techniques. *International journal of engineering sciences & research technology*, 623-628.
- Ramzan Talib Muhammad Kashif Hanif, S. A. (2016). Text Mining: Techniques, Applications and Issues. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 414-418.
- Shilpa Dang, P. H. (2014). Text Mining: Techniques and its Application. *IJETI International Journal of Engineering & Technology Innovations*, 22-25.
- Sonali Vijay Gaikwad, A. c. (2014). Text Mining Methods and techniques. *International Journal of Computer Applications*, 42-45.
- Tan, A.-H. (1999). Text Mining: The state of the art and the challenges. *Proceedings of the pakdd 1999 workshop on knowledge discovery from advanced databases*, 65-70.
- Tiffany Barnes, D. B. (2005). Experimental Analysis of the Q-Matrix Method in knowledge Discovery. *International Symposium on Methodologies for Intelligent Systems*, 603- 611.
- Vullo, E. a.-F. (2022). Greenhouse Gases Emission Factors for Local Emission Inventories: Covenant of Mayors Databases: Version 2022. Publications Office of the European Union.

Employer branding - according to the opinion of Transdanubian employees

Erzsébet Péter Ph.D¹ - Andrea László² – Péter Balogh³

¹associate professor, University of Pannonia Nagykanizsa - University Center for Circular Economy, Institute of Applied Management Sciences, H-8800 Nagykanizsa, Zrínyi Miklós str. 18.

²managing director, Tréning-TÉR Ltd., H-8281 Szentbékállá, Petőfi str. 25.

³vocational guidance consultant, Chamber of Commerce and Industry of Nagykanizsa, H-8800 Nagykanizsa, Ady Endre str. 1.

E-mail address: peter.erszebet@pen.uni-pannon.hu, laszlo.andrea@treningter.hu, iampeterbalogh@gmail.com

Abstract

Employer branding builds an image of the company as a place to work so that people want to work for them. A positive working environment is a motivator, and the company's results depend largely on how well employees work and how hard they try to do their best. At a place where employees feel bad, their motivation will very quickly decrease, which will logically have a negative impact on their performance. It is typical that they only do the minimum necessary to keep the business running, but not enough to allow it to grow. To make a real team out of employees, it is important to employ people who can work together. The right tools are in place: team-building trainings, joint programmes in an informal environment outside working hours. In our exploratory cross-sectional research in 2018 and 2022, we were looking at the motivation and success of workers in the region and the reasons why they consider workplace branding to be a key factor.

1. Introduction and literature review

The constantly changing economy and the evolving socio-economic needs require businesses to adapt to a changing environment in a flexible way. Businesses that fail to respond to the constant changes in their external and internal environment will not remain stagnant, but they will grow backwards. In the past, this process of change was relatively slow, and it was sufficient to react with less frequent and smaller decisions, but today businesses need to be prepared for rapid and drastic changes (Keller, 2017). Employees thrive in an environment where their intrinsically motivated expectations of performance and recognition are met. The high level of work-related stress of Hungarian workers is mainly due to job insecurity, over-committing behaviour and low peer support (Klein et.al., 2012; Biermann-Németh, 2017). Warr identifies 12 components of the environment that influence well-being at work and the right proportion and degree of these components lead to well-being, or in his terms to 'happiness' (Warr, 2007). These twelve components are: control, opportunity to use skills, goals from the external environment, variety, clarity of the environment, relationship with others, income, physical security, peer position, supportive leadership, career opportunities and fairness (Szombathelyi, 2012; Bogdány et al., 2014; Balogh et al., 2012; Birkner-Máhr, 2016).

The communication practices and style of the line manager also have an impact on the satisfaction of the subordinates. For employees, the leader creates a link between individual goals and the overall goals of the organisation, therefore it is an important value if the leader tries to solve problems through negotiation and compromise (Szilágyi, 2010).

People are strongly motivated by the need for peer recognition (Serge, 2002), and they see it positively when leaders are less in the centre, but they coordinate activities more in the background, and they seek consensus. Wise managers take every opportunity to organise their subordinates into teams, taking full advantage of the benefits (Dienesné, 2006).

2. Materials and methods

The research seeks to find out how important the work environment and job stability are among workers in Transdanubia. Within the quantitative research, a questionnaire survey was carried out, in which, among other things, workers in Transdanubia were asked about the extent to which the stability of their jobs influences their lives and their sense of security, and how satisfied they are with their working environment. The survey was first conducted in 2018 (involving 423 people) and repeated in 2022 (involving 492 people). Random sampling was used to select the sample. The distribution of the employees who completed the questionnaire was 56% female and 43% male in the two periods, in line with the representativeness of the sample.

3. Empirical research results and their evaluation

A characteristic of organisational culture is that it cannot be changed by instructions. Leaders must genuinely believe in the culture of the company and demonstrate ways and daily values in which employees are not passively involved, but actively engaged. Culture can reinforce attachment to the organisation, but it can also become restrictive, as it can hinder autonomy and limit learning. If the corporate culture suggests that everyone should behave and interpret events within and outside the company in the expected way, then it limits the ability to assess them with an unbiased, fresh eye. In the new culture, managers have different responsibilities than before. Employee commitment plays a very important role in the functioning of the company and is greatly influenced by the impact of the leader on the team. The busier a manager is, the less likely he or she is to pay attention to the people around him or her, and if employees are not given feedback or only scant feedback, they may not be motivated to participate in the work together. Where trust exists, communication is more natural and tasks are carried out more smoothly. The two conditions to strengthen trust are the willingness to trust and the evidence, the set of occasions when trust is translated into real and tangible actions and results (Péter et al., 2018). In addition to financial benefits, workplaces can do the most for their employees with their predictability, stability, and therefore guaranteeing a sense of security. It is much easier for workers to adapt to lower pay, and to more or harder work for a while than to

unpredictability. Uncertainty is a major source of stress, as it creates a constant sense of danger (Kiss, 2018). An unpredictable work climate and the lack of stability create a constant tension in employees, who have to be constantly prepared for the unexpected. This can be challenging in the short term and can lead to serious problems in the longer term. At the same time, jobs that provide predictability and stability can give workers a sense of security that can have a positive impact on other aspects of their lives. This clearly makes work more efficient and effective and strongly reduces turnover. The importance of job stability was the most stressed by employees in both years (74%-77%) (Figure 1).

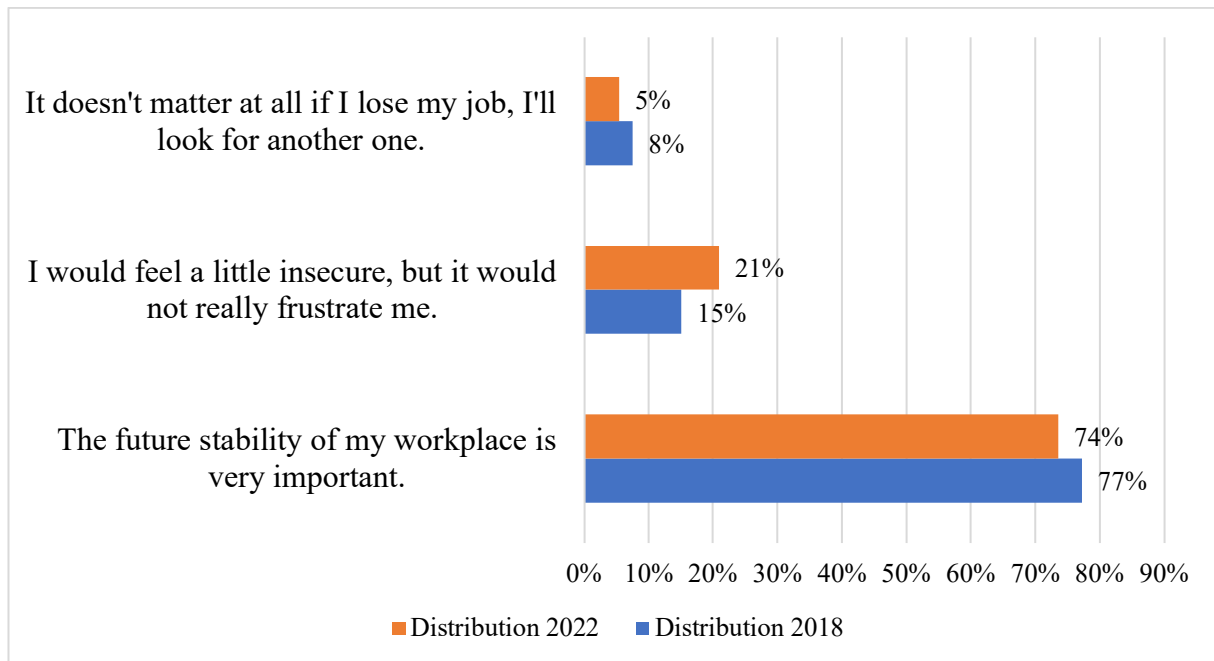

Figure 1: Distribution of the correlation between research respondents' perception of security and having a stable job

Source: created by the authors, 2023

In 2018, the distribution of incentives to work well according to employees' perceptions was led by pay (16%), a good workplace with supportive colleagues (13%) and a stress-free workplace (11%). In 2022, the survey results show that, in addition to pay (14%) and a good workplace (11%), the need for a healthy work environment (10%), a good manager (10%) and a stress-free workplace (10%) were also selected as attributes.

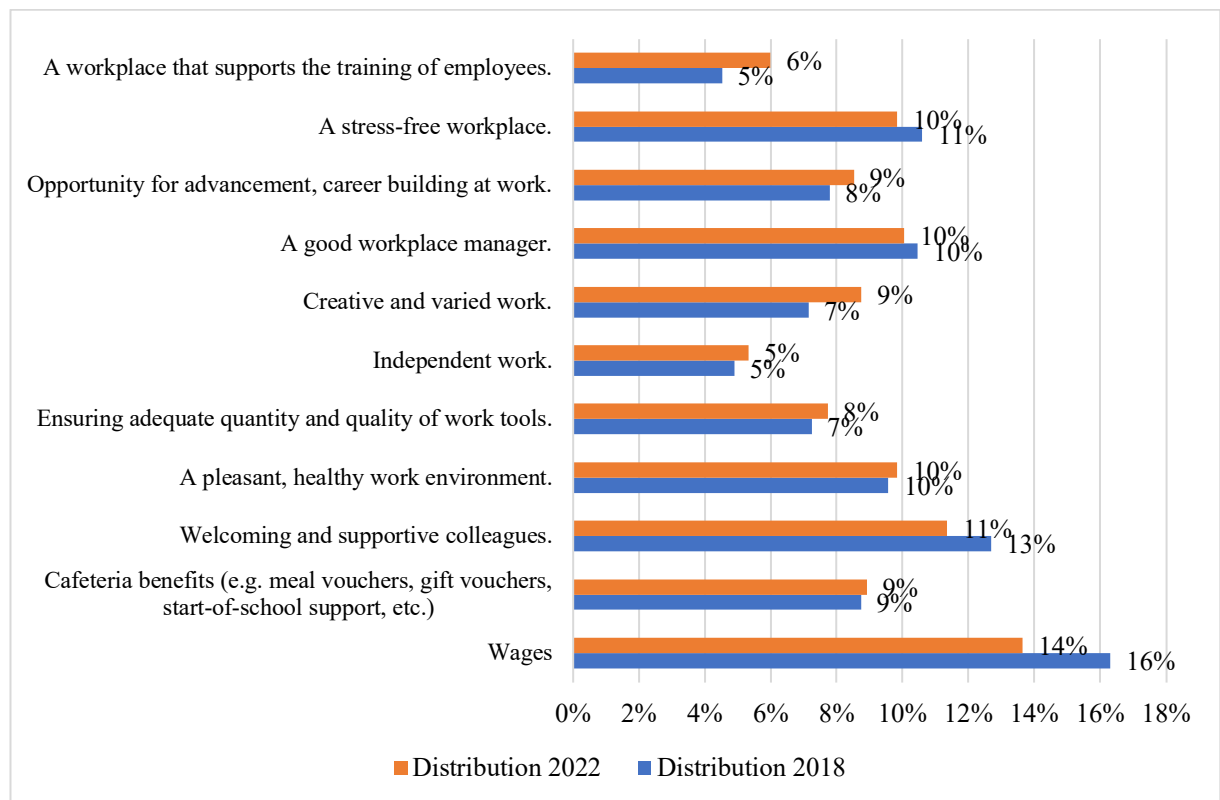

Figure 2: Distribution of incentives to work well based on the opinions of employees
Source: created by the authors, 2023

Internal communication is one of the key factors in creating the right workplace commitment, satisfaction, motivation and atmosphere, and should be given greater emphasis in the future than it is done in the existing companies included in the study. There is a need to refine and systematise the relationship between managers and subordinates, to share information and to evaluate performance regularly and consistently, with real content, in which there is a balance between positives and negatives, as well as to develop an appropriate reward system and ensure job stability. Listening to each other's problems and trying to solve them will certainly 'pay off' in the long run. Maintaining good pay and a sense of appreciation are necessary to get the most out of the workforce.

A rigid environment does not increase efficiency, but rather has the opposite effect on motivation. If the employee feels that his work is appreciated, possibly with a day off to spend more time with his family, this can be a powerful motivator to achieve goals. Managers say that it is important for people over 30 that the zone should be non-emotional, for younger people this is not an important aspect. Those who have been with the company for longer are more attached, but young people change easily (Péter, 2018).

More and more employers feel responsibility to minimise the stress that employees experience during the day. It is even worth the extra cost, as reducing stress factors can lead to more successful employee performance. Success is identified by the majority of the research subjects with professional success, but this is not a substitute for efficiency in human relations, which is a key driver of motivation (Péter, 2018).

4. Conclusions

Our results so far show that a stable job is very important for the workers' daily sense of security, and that the majority of workers in the region have a relatively secure job, which increases their sense of security. However, they will still consider changing jobs if they are promised more pay for the same job, which may be due to the fact that only 10% of the respondents are fully satisfied with their pay. They feel physically safe in their jobs and are generally satisfied with the working environment, though the availability and quality of work equipment is not always sufficient and the technical equipment of the environment could be improved in some cases.

Corporate culture (values, norms, attitudes) can have a significant impact on the functioning of knowledge markets and can also be a key determinant of successful knowledge transfer. Effective knowledge management cannot be achieved without organisational, cultural and behavioural change. A clear vision and a clear direction for all to follow are the hallmarks of a great leader. Adequate pay and financial security are prerequisites for achieving higher goals. If these criteria and appropriate working conditions are met, the workforce can be motivated above and beyond these. However, if, in the spirit of austerity, there is no money for bonuses, the real value of the salary is reduced and there is no money for trainings, either, then the focus should be on human relations again. Praise can be the driving force of work. Building employee commitment is key, because if the employees' opinion of this deteriorate, the company can easily lose them. Employer branding is not about the company's image of itself, but rather about making employees feel motivated, purposeful, valued and that it is really an ideal place to work. It is unnecessary for employers to communicate terms such as reliability, respect, authenticity and a familiar environment if employees find that they are not paid on time or are regularly forced to work overtime, which is rarely or not at all rewarded. Many employers realise the importance of employer branding when they spend months managing job advertisements in vain. Employer brands are not built by well-funded brand campaigns, but by real people who are part of the company's everyday life. Employees are the ones who carry the company's reputation the easiest and fastest, therefore ensuring their satisfaction is key.

References

- Balogh, Á., Bogdány, E., Cserhádi, G., Csizmadia, T., & Polák-Weldon, R. (2012). Keresleti-Kínálati Diszharmónia a Szervezeti Kultúra Tükrében. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 43, 40-50. p.
- Biermann, M.; Németh, K. (2017): Flexibility and security? - Characteristics of employment in tourism around Lake Balaton, In: Kiglics, Norbert (szerk.) II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz 344-352. p.
- Birkner, Z.; Máhr, T. (2016): Interpreting innovation – in another way, *Vezetéstudomány* 47.: (10) 39-50. p.
- Bogdány, E., Balogh, Á., & Csizmadia, T. (2014). Leadership succession and the origin of successor in Hungarian SMEs. *Management & Marketing*, 9.:(3), 283-300. p.
- Dienesné, K. E. (2006): Szervezeti kultúra in Hajós-Berde: Emmberi erőforrás gazdálkodás. Debreceni Egyetem AVK

- Lelkóné, Tollár I. (2018): A bérezés és a cafeteria rendszer elemeinek hatása a munkavállalók elégedettségére In: Pintér, Gábor; Zsiborács, Henrik; Csányi, Szilvia (szerk.) Arccal vagy háttal a jövőnek? : LX. Georgikon Napok, Keszthely, Magyarország : Pannon Egyetem Georgikon Kar, 215-221 p.
- Keller, K. (2017): A turizmusmarketing környezete, In: Lőrincz Katalin, Sulyok Judit (szerk.): Turizmusmarketing, Budapest, Akadémiai Kiadó, ISBN: 978-963-454-024-3, 39-61. p.
- Klein, B.; Klein, S. (2012): A szervezet lelke. EDGE 2000, Budapest., Multidisziplináris kihívások dokszínű válaszok 4.:(különszám) pp.39-56.
- Péter, E. (2018): Vezetői Lábnyom - A vezető szerepe és a munkaerő motivációs lehetőségei a vállalati kultúrában, Pannon Egyetemi Kiadó, ISBN 978-963-396-114-8, 150-155. p.
- Péter, E.; Németh, K.; Lelkóné, Tollár I. (2018): A vezető, mint a szervezeti érték alakítója, In: Pintér, Gábor; Zsiborács, Henrik; Csányi, Szilvia (szerk.) Arccal vagy háttal a jövőnek? : LX. Georgikon Napok, Keszthely, Magyarország : Pannon Egyetem Georgikon Kar, 349-354 p.
- Serge, M. (2002): Társadalomlélektan. Osiris kiadó Budapest
- Szilágyi, B. (2010): A szervezeti kultúra és a vezetés humán menedzsment feladatainak k, apcsolata. Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények, Krúdy Könyvkiadó, Nyíregyháza, II. évfolyam 1.szám 183-192 p.
- Szombathelyi, Cs. (2012): A munkahelyi jóllét kutatásának előzményei és jelenlegi megközelítése-Asztressztől a jóllétig. Alkalmazott Pszichológia, 2012/3. 33-45 p.
- Warr, P. (2007): Work, happiness and unhappiness. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey.

Internet resources:

- Hetfa.hu (2014):
http://hetfa.hu/wp-content/uploads/H%C3%A9v%C3%ADz_VFSP_20140215.pdf
(letöltve: 2022. március 06).
- Kiss Júlianna (2018): Miért ér többet a biztos háttér, mint a nagy fizetés?
<https://www.linkedin.com/pulse/mi%C3%A9rt-%C3%A9r-t%C3%B6bbet-biztos-h%C3%A1tt%C3%A9r-mint-nagy-fizet%C3%A9s-julianna-kiss>, (letöltve: 2023. január 20.)

The vulnerability of shopping centres in the light of bomb attacks

Norbert Daruka Ph.D¹ – László Szalkai²

¹ Ph.D graduate of military engineering, Óbuda University, ²Ph.D student National University of Public Service

e-mail adress: daruka.norbert@uni-obuda.hu, szalkai.laszlo81@gmail.com

Abstract

In our days terrorist bombings belong to the biggest threats. The targets of terrorist organisations are usually public transport, public spaces and facilities that can accommodate large number of visitors at the same time. Shopping centres, which, because of their size and capacity, or their nature, can accommodate thousands or tens of thousands of visitors at a time, are automatically included among the facilities at risk. If we look only at the major cities and county capitals of our country, we can see that all major cities have shopping centres that welcome thousands of visitors. Shopping centres are nowadays major tourist destinations, both at home and abroad. The majority of bomb attacks are committed precisely because the number of victims in such public areas can be high, and the news value of the act is therefore greater.

1. Introduction

One of the most important things in our lives is security. The security we create in our family life, locally, regionally or globally. Security as a concept can be interpreted in many ways and in this respect, we can distinguish between e.g., personal, social, material or information security. In this sense, security is nothing more than "a guarantee of survival", but this varies from one individual to another.

One of the greatest threats today, taking into account the previous ideas, is terrorism. The face, methods and forms of terrorism are diverse. That is why we will only deal with a small part of it, namely terrorist acts involving explosive devices. The targets of terrorist organisations are usually public transport, public spaces and facilities that can accommodate large numbers of visitors at the same time. Shopping centres, which, because of their size, capacity and nature, can accommodate thousands or tens of thousands of visitors at a time, are automatically included in the list of vulnerable facilities.

Shopping centres as an institution and their security are of concern to almost everyone, as most people will visit a shopping centre sooner or later. Shopping centres have become part of urban life, not only in terms of urban architecture and planning, but also in terms of lifestyle. They are now an integral part of the city, which cannot be excluded, and organising their security is a huge task and challenge. [1]

When looking at the county capitals and large cities in Hungary, it can be observed that all major cities have shopping centres, which welcome thousands of visitors. Not only in our country, but all over the world, these facilities are major tourist destinations.

In the case of bomb attacks against stationary targets, it is observed that the majority of attacks are committed precisely because the number of victims and the news value of the act can be high in such communal areas. Service providers, organisations and local authorities working in security areas need to make the public, decision-makers and official bodies aware that shopping centre security is part of complex security and therefore part of urban security. So, this issue, this problem, must be dealt with according to its place and importance.

2. Security and its understanding

When we look at security and its interpretation, we find that many researchers have addressed this issue, with arguments for and against. In 2013, Ferenc Gazdag published a textbook on the comprehensive study of security entitled "Basics of security studies", but Zoltán Szenes and Péter Tálás, among others, have also examined the issue of security. Péter Deák, a security policy expert, who is unfortunately no longer with us, has also worked on security from a law enforcement perspective. In order to explore the issue of shopping centre security further, it is necessary to recall statements and initial ideas that are not open to question and can therefore be taken as basic truths.

- The first is security, public order, which is already primarily a matter of prevention. It is a practical policy, a system of rules and institutions designed to protect the lives and property of the population and citizens from danger, and not primarily focused on the irreparable elimination of the consequences of damage and harm, and thus on the never sufficient mitigation of losses.
- Second, security has moved beyond the traditional threats for a long time and the need to manage external violence and conflict, and its content has become complex.
- Thirdly, although threats know no borders, they are concentrated in their manifestations and consequences primarily in densely populated, developed, urbanised areas, namely world cities and metropolises. [2]

Creating the potential for complex security requires broad social cooperation. A „safe city”, or achieving security, can give life to a city, so to speak. Unfortunately, there are many examples of the impact of a successful attack or assassination on the population of a city and the number of visitors to its tourist attractions. For example, an improperly placed explosive device made of ammonium nitrate exploded in the Colombian capital in June 2017. In Bogotá, three people were killed and nine injured in a shopping centre despite the mall being full of people. [3] In October 2002, a chemistry student in the Myyrmann shopping centre in Vantaa, Finland, detonated a rucksack packed with homemade explosives. In the attack, 7 people were killed and 159 injured, both groups being children and teenagers. Since then, the security system in the shopping centres has been completely reorganised.[4] And in Athens, a timed home-made explosive device wounded two security guards in January 2013. Fortunately, there were no fatalities in this attack, but I thought it important to mention it because the authorities had been aware of the attack earlier. [5]

In order to achieve complex security, it is necessary to build a network of relationships and cooperation based on broad trust between different layers of society. The police, security personnel and ad hoc intervention organisations must be able to work together, as must the local population and visitors for tourist purposes. This is beginning to happen in Hungary and there are increasingly positive signs that Hungarian policing is moving towards community policing. Of course, it is a long, decade-long journey from education and training to daily practice.

The system can only work effectively and move forward in terms of shopping centre security if there is cooperation between owners, private service providers and all those working in the security sphere, so that there is common thinking, common will and common action. In any case, social cooperation is the most important form of cooperation.

3. Unlawful use of explosives

Terrorism, and the illicit use of explosives within it, is an asymmetric challenge for today's security organisations, which they are currently seeking to address. This type of terrorism is nothing more than the unilateral use of force against the population of a stronger country, city or alliance. In addition to the death toll and the material damage caused, the psychological impact of globalisation has a destabilising effect through fear mongering. Destabilisation in this sense is the same as the purpose of military operations.

According to the Hungarian Encyclopaedia of Military Science, terrorism is always motivated by a destructive intent, which is associated with a political, ideological or religious idea that legitimises the use of violence. „*The unlawful use or threat of use of force or violence against individuals or property to coerce or intimidate governments or societies in order to achieve certain political, religious or ideological objectives.*” [6]

The most common and perhaps most brutal form of terrorist attack is the bomb attack. In the wake of terrorist bombings in many parts of the world, the objective is to minimise the possibility of terrorist attacks and to prevent the actions of those with criminal intent. In order to respond to these attacks, to prevent them and to respond effectively, we need to look at the attacks that have occurred in recent decades. The methods were chosen on the basis of the Global Terrorism Database (GTD), which was created in 2001 under the auspices of the University of Maryland and run by The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). According to the database, the types of terrorist attacks can be: armed attack, hostage-taking, kidnapping, homicide, bombing, attack on critical infrastructure, hijacking (aircraft), and suicide bombing.

With regard to shopping centres, the database does not contain separate elements and does not distinguish between them. It is important to note, however, that shopping centres can be considered as a vulnerable category, just like office buildings, business centres, airports. The presence of hundreds or even thousands of people at the same time in these areas could make these facilities a suitable target for terrorist organisations. It should also be noted that access to shopping centres and their service areas (such as underground car parks) is much easier than to similar areas of an office building.

The databases of bombings also show that terrorist acts occurred outside the European continent a few decades ago. The most frequent news reports are about attacks in Israel and in war zones in the east of the world, in Iraq and Afghanistan. Over the last decade and a half, this phenomenon has spread to the countries of the European Union. Buildings and facilities in the civil sector are among the targets. [7]

Shopping malls, as a particularly vulnerable site for bomb attacks, have already been the subject of acts that can be interpreted as a warning.

In Netanya, Israel, on May 18, 2001, a Palestinian man carried out a terrorist bomb attack in the popular HaSharon Mall in the midday hours of the day, when the mall was full of visitors. According to reports, the suicide bomber was wearing a long blue jacket that concealed an explosive device strapped to his body. After the mall's security alerted the man, he managed to herd him close to the entrance, where he detonated the explosive device strapped to his body. The effects of the explosion killed six people and the bomber himself, and according to news sources, the number of injured and wounded ranged from 50 to 100. The exact number is not known because the injuries resulting from the panic in the shopping centre were also attributed to this attack. *„In today's incident, police say the guards at the shopping center were suspicious of the man. He was wearing an oversized blue coat on a very warm day. They prevented him from entering the mall.”* [8]

You would think that after an attack like this security would be tightened, but in this case, if there was one, it didn't last long. On 12 July 2005, the same shopping centre was affected in an attack similar to the previous one. The attack occurred in the late afternoon and in this case a Palestinian suicide bomber approached the popular shopping centre. From the description of the incident, it is not clear whether the shopping centre was the target and whether the bomber might have set off the explosive device earlier. *„The suicide bomber, wearing an explosive device hidden under his clothes, detonated himself at the pedestrian crossing leading to the mall after approaching a group of four young women crossing the road.”* [9] The blast killed five people and injured more than 90 others. The majority of the injuries were caused by the explosive device attached to the suicide bomber's body and the glass surfaces of the shopping mall. The local police also confirmed that they estimated the size of the explosive device attached to the suicide bomber's body at around 10 kilograms, which was surrounded by nails and metal panels to increase its destructive effect. Unconfirmed sources conclude that the target was the interior of the shopping mall, but that the victims at the pedestrian crossing may have seen the device and that the bomber detonated it earlier. [10]

On 25 January 2002, the Tel Aviv open-air shopping mall was attacked by a bomb. No fatalities were reported, but 25 people were injured in the attack, according to the online encyclopaedia of Palestinian attacks upwiki.hu.top. According to the descriptions, the lack of fatalities was due to luck, as the bomber failed to set off the device on first intention and his shout gave shoppers in the immediate vicinity time to run away. Had this not happened, the death toll could have been as high as 40-50. [11]

Israel was not the only country affected by attacks on shopping malls. On 27 December 2017, a bomb exploded in a shop in the Gigant Hall shopping mall in St Petersburg, injuring 13 people. Authorities believe the explosion was caused by a homemade bomb. The detonation occurred near the luggage locker of one of the stores. The device had a yield equivalent to 200 grams of TNT and was packed with destructive devices. [12]

From these attacks, one would not think that our country should be prepared for such events, but unfortunately this is not the case. „*There is a bomb in the building. I can't live in a country that sponsors the terrorist Putin and puts cheap gas above human life,*” was written in the email sent to several Hungarian shopping centers. [13]

The bomb threat has paralysed shopping malls across the country. The Budapest Police Headquarters (BRFK) has ordered an investigation. In Budapest, Arena Plaza, MOM Park and Mammut were affected by the alert. In Miskolc, the Central Hospital of Borsod-Abaúj-Zemplén County, the MÁV Railway Registration Office in the pedestrian zone, Miskolc Plaza and the Szinvapark shopping centre were also threatened. According to the Magyar Hang, Debrecen also received a threatening message. The ORFK, however, said in response to a question from the newspaper that the National Police Criminal Investigation Office is already investigating an unknown perpetrator, but „*in the interest of the investigation, the police will not provide further information on the proceedings*”. [14]

Fortunately, only at the threat level, but today our country is also involved in attacks on shopping malls. However, we have to think about the security measures we will encounter when we go to such a shopping centre. In most cases there is only a ticket machine to prevent entry, but no screening! You can park your car anywhere, even in the immediate vicinity of walls and pillars. Most shopping centres don't even have a size limit, so you can even drive a van into the mall car park. There are lifts from the parking levels up to the shopping area, where there is also no screening, not even a security guard. There are a few cameras in the aisles, but even these are only monitored by a maximum of 2-3 security guards in the central area. Of course, this is just to raise awareness, but we have all been to these shopping centres and have experienced these security deficiencies.

4. Buildings protection overview

When examining the protection of buildings, we see that in Hungary the protection of buildings can be divided into two distinct parts. Prior to the Millennium, the protection of human life and material goods was predominant, and protection focused on the construction of shelters. During this period in Hungary, terrorism was not defined as a concept, but the term "assassination" was applied to the events that occurred. In the years following 1989, there was a so-called change of attitude and the domestic legal environment began to adapt to the Western threat.

On 15 december 1997, the United Nations in New York adopted a common position on the suppression of explosive terrorism. The European Union, following the attacks in the United States of America on 11 September 2001, drew up its guidelines on the fight against terrorism. Hungary ratified the 1997 international convention in 2002 (on countering terrorism by bombings, in New York, United 52nd Session of the United Nations General Assembly, New York, 15 December 1997 adopted on 15 December 2002, which Hungary signed in Act XXV of 2002). The provisions deal with the prevention and suppression of terrorism, the prevention of terrorism, the prosecution of terrorists and cooperation between countries. In general, the legislation covers the security of life and property and the protection of buildings against physical attacks, including the effects of terrorist bombings.

Following the attack on the World Trade Center, professionals in the security sector recognised the negative impact of terrorist attacks on buildings and huge improvements were made. Most Western security technologies have been gradually adopted by developing countries and are now being applied to most of the priority installations in cities. Thanks to the attacks that have been prevented, security solutions have conquered huge markets and today it is difficult to keep up with the development of security-enhancing technologies.

Effective solutions and security measures have already led to significant changes in shopping centres. A good example is the physical separation of the shopping area of a shopping centre from the car park. Such a solution can be seen, for example, in picture 1, where the parking building and the shopping centre are connected only by a pedestrian traffic corridor.

1. picture Car park and shopping centre (by the author ND.)

As already mentioned, these structures have the particular characteristic of being able to accommodate thousands or even tens of thousands of people. In line with national trends, these structures were built at the turn of the millennium and their design is more concerned with the buildability of the site than with safety. One of the features of these shopping centres is that they are fitted with huge glass surfaces and a huge underground car park, even on several levels. It is very rare, as we have already outlined, that the parking garage is located in a separate building and not under the shopping centre, which is more advantageous from a security point of view. Although everyone is aware of the security risks of this problem, in many cases the domestic situation does not allow for retrofitting, as these exposed areas are very quickly built up.

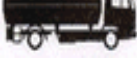
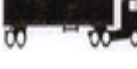
In their research on safe spacing and the vulnerability of the object to blast attacks on buildings, experts generally take the view that the military's training in methods for placing and sizing charges, regardless of country, and the ability of the bombers to obtain the quantities and components of explosives for their targets from internet sources, should be considered a risk factor. In recent years, the tightening up of the rules has led to the elimination from basic law enforcement training of subjects that taught students about explosives and explosive devices. By this decision, the decision makers are indeed reducing the chance and possibility of future attacks, but we believe that it is worth considering that in the future they could be more effective in dealing with the detection of a terrorist bombing attempt with criminal intent by those serving in the security sector [1][15]

We have mentioned the dominant glass surfaces for shopping malls, which are mostly limited to heat-resistant glass, insulating glass, toughened glass and polycarbonate. However, in the case of fixed glass surfaces, for example, various types of bonded glass can be easily applied by retrofitting, and the resistance of the surfaces can be increased by using laminated

glass, thus preventing the negative effects of overpressure and shock waves caused by possible explosions.

Shopping centres are difficult to identify, but they have in common the presence of different types of shops, service offices, banks and financial institutions in public areas. In the case of community spaces, a distinction can be made between external and internal areas. For internal areas, the main areas are long and spacious corridors, lifts, escalators, staircases and staff passageways. For external areas, the main features are the internal courtyard, possibly a playground, and the pavements, access roads and parking areas. Depending on the nature of the shopping centre, it may include a number of games rooms, cinemas, conference rooms, gyms, playrooms and even media studios in some cases. All these areas provide numerous opportunities for the commission of criminal acts, as they are occupied by a large number of people at the same time.

1. Figure VBIED safety clearances [1]

Threat type		Can be found at charge TNT equivalent	Distance dangerous for the building structure	Shrapnel range
	Motorcycles	50 kg	10 m	200 m
	Car (4-door version)	450 kg (in boot)	150 m	600 m
	Minibus	2000 kg	200 m	1000 m
	Truck	4500 kg	300 m	1200 m
	Tanker	13 000 kg	400 m	2000 m
	Semitrailer tractor	25 000 kg	500 m	2500 m

Source: edited by the author ND.

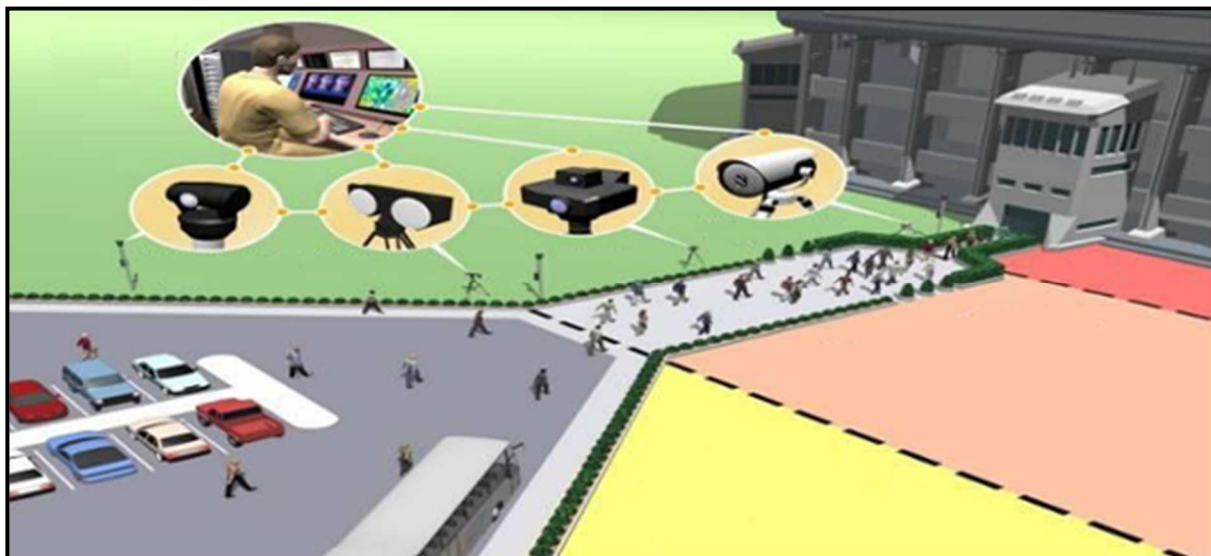
Two types of offences can be identified: the first is the possibility of committing an explosive act outside the premises of a shopping centre or a complex of buildings, and the second is the possibility of committing an explosive act inside the shopping centre, i.e. inside the building. Due to the different architectural solutions of shopping centres, it is not possible to provide a uniform so-called template for the design of a safe stand-off distance. We have already mentioned underground car parks under the building as a risk factor, but open-air car parks in the immediate vicinity of the building can also be a problem and of course roof parking can also fall into this category.

Mechanical security devices can help to ensure effective protection in the design of outdoor car parks. Such effective security solutions may include a barrier access system, a CCTV system

monitoring the area and the presence of a guard on constant patrol. Open parking without guarding and barrier-free access is the most security risk and therefore the most optimal security design is achieved by increasing the distance of the parking spaces from the building. The increase in distance should be accompanied by the installation of barriers. When designing parking arrangements, areas where parking is prohibited should always be designated and clearly marked. In all cases, vehicles carrying out official measures shall be able to approach the entrances to the establishment unhindered. Staff parking should be segregated, and an up-to-date record kept of all persons entering the loading area for the purposes of goods transport. Where possible, the loading area should be protected by a separate electronic security system. [7]

An important aspect may be to prevent direct access to shopping centres, thus facilitating the successful execution of a possible suicide attack by vehicle. Preventing direct access can be achieved by simple architectural solutions. Simple solutions can be benches, kerbstones, fountains, flower stands, but level differences, ditches, concrete barriers can also be used to prevent larger vehicles. Low concrete barriers are durable but unpopular solutions with architects. Flower pots used as barricades, advertising pillars, street furniture fixed in the ground reduce the risk of attacks. Environmentalists prefer green belt zones, but security experts see low shrub vegetation as a source of danger, as it can be hidden, explosives, and means of attack in these areas.

2. Figure Options for creating protection zones

Source: edited by the author [16]

In determining security distances, it would be necessary to zone the perimeter of domestic shopping centres and design security solutions based on this classification. The security of the shopping centre and its surroundings can be enhanced by the construction of security barriers and their precise designation, the incorporation of operating conditions into a set of rules, the establishment of parking regulations and continuous monitoring, with any necessary modifications and updates.

Despite the physical barriers mentioned above, shopping centre interiors are still under attack. The introduction of explosive devices or explosives into the interior, if the external protection is effective, can only be carried out as personal equipment, in bags, under clothing, in small packages. Unfortunately, these dimensions are still sufficient to carry out a successful

attack, but the stability of the building may no longer be affected by these smaller structures, or only in the case of a multi-coordinated attack.

In the attacks described as an example, attempts have been made to use structures attached to the perpetrators' bodies, but this is more difficult to prepare for, as only a few dozen security guards are needed to keep an eye on thousands of visitors. In countries and shopping centres where there is a risk of attacks, facial recognition systems are already in place outside the shopping centres to help security staff. These systems give effective protection if a central database is available and data can be compared. There are also scanners that can flag to security staff people arriving with bags, baggage or large packages, thus helping to ensure timely identification.

If a planned attack is directed against the building, security staff working in the interior should be aware of the statically important places they need to keep a constant watch on, if these areas cannot be closed to visitors.

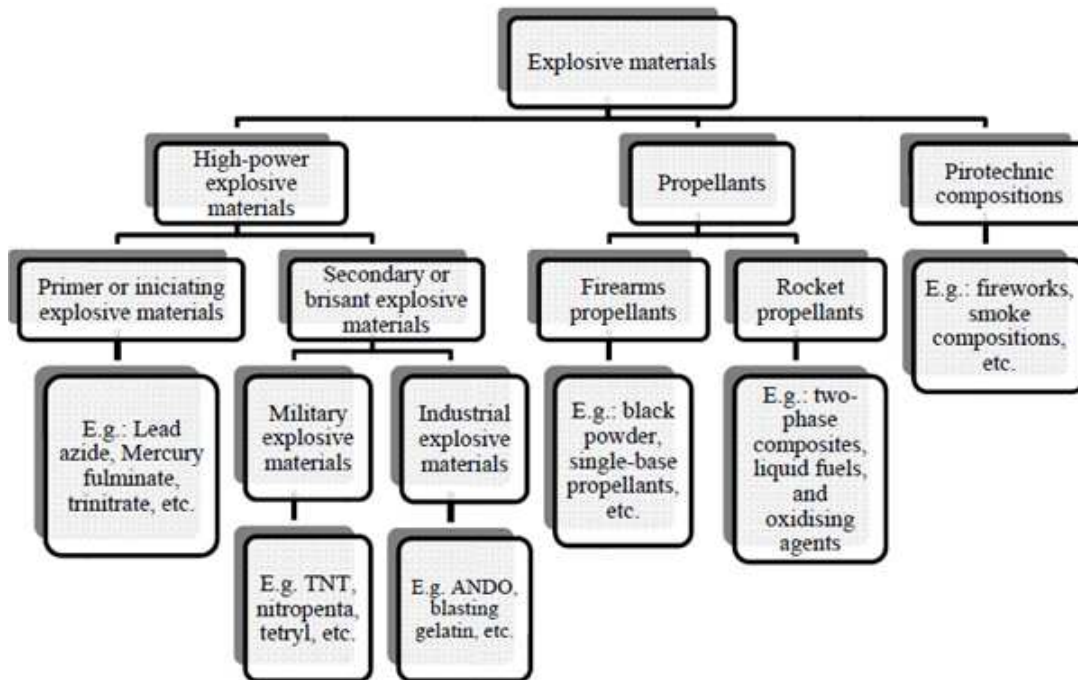
5. Explosives and their unlawful use

The use of explosives has been reported in a number of shopping mall bombings. Explosives or complete explosive devices, possibly munitions of war, can be used indefinitely as a means of attack. The type of explosive or explosive device used by the terrorist organisation or the bomber depends on the type of explosive that can be obtained and produced in the area. Some organisations have also been observed to use „cookbooks” describing the construction of explosive devices to try to obtain the necessary materials. The latter may not justify a great deal of experience in the manufacture of explosive devices. The following diagram shows the classification of explosives used in bomb attacks. [17]

In the case of terrorist acts, explosives and explosive devices carried to the scene in hand, placed near buildings can cause significant damage, posing a direct threat to passers-by, workers and those working on the premises. Deployed explosive devices are easy to transport and move, but attacks that have occurred have shown that the perpetrator typically leaves the device where it is not visible. He also knows the location, returns several times and observes the surroundings carefully. From a reconnaissance point of view, it is difficult to defend against, as people entering the shopping centre are likely to have handbags, backpacks and shopping bags. In our opinion, left/abandoned sports bags or backpacks, possibly items or bags left on benches or ankle rests in the public areas of the mall, or bags or boxes left in the entertainment center or in restaurants or restrooms are also potential hazards.

It is advisable to require cleaning services in shopping centres to carry out increased and regular bin emptying to reduce the security risk of bomb attacks. Focusing on prevention, the size of the bins should also be reduced. When patrolling, the security service should pay increased attention to the patrol route, to abandoned objects, boxes placed next to the bin, and objects placed as rubbish that do not fit in the bins.

3. Figure Figure Classification of explosive materials based on their used [18]

Source: L. LUKÁCS (2017)

If the security or cleaning service reports any anomalies, the security plan set out in the shopping centre will be followed. If there is no such plan, action shall be taken in accordance with the measures taken by the authorities. In many cases, this is just a "blind racket", but it only takes one occasion for it to become a sharp act of terrorism. Specialised units involved in reconnaissance and bomb disposal use modern technology to detect or confirm the presence of suspected explosive devices. [19]

Summary

If the occurrence or non-occurrence is certain, then we are no longer talking about risk, because if we know exactly what event is going to happen, we can prepare for it, and by taking various regime measures, adverse effects can be virtually eliminated. There is no such thing as 100% security, but in order to protect shopping centres, the chance and possibility of terrorist attacks as a risk factor must be minimised and reduced by continuous preventive and preparedness activities. Well-organised physical protection, taking advantage of the technological possibilities of the times, can be a useful aid to security professionals.

Our second comment: a decade and a half ago, in 2006, there was an initiative, a professional event (KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2006), which brought together the professionals concerned to discuss the effectiveness of security in shopping centres. The participants in the panel meeting then discussed the problems of the sector, but the initiative's objective of regularly cooperating in professional forums, thinking together and seeking solutions and alternatives to the challenges that arise has not been pursued. In any event, this initiative should be given substance and the opportunity for joint professional work should be sought. [20]

Fortunately, our country is not exposed to the threat of terrorist bombings, but we cannot be sure that in the future there will not be an extremist person or group that could change this trend.

Bibliography

- [1] Norbert DARUKA: Future wars in the use of improvised explosive devices, *Sereg Szemle XVI. / 2.*, 2018. apr-jun HU ISSN 2060-3924, 7-22.
- [2] Péter DEÁK: Security Policy Handbook, OSIRIS KIADÓ KFT. 2007. ISBN 9789633899151, 642.
- [3] DW Maid for minds (2017): Deadly bomb blast rocks Colombian mall, <https://www.dw.com/en/deadly-bomb-blast-strikes-upscale-bogota-shopping-mall/a-39296004>; (download: 2022. november 14.)
- [4] T. MARKUS; V. KOLJONEN; K. SILLANPÄÄ1; E. TUKIAINEN; S. PYÖRÄLÄ; E. KEMPPAINEN; J. KALSKE; E. ARAJÄRVI; U. KERÄNEN; E. HIRVENSALO (2006). "Triage in a Bomb Disaster with 166 Casualties". *European Journal of Trauma*.32(4): 374–80. doi:10.1007/s00068-006-6039-8; (download: 2006. october 14.)
- [5] Reuters (2013): Makeshift bomb injures two at Greek shopping mall, <https://www.reuters.com/article/us-greece-blast-idUSBRE90J04A20130120>; (download: 2014. may 08.)
- [6] Zoltán KRAJNC (Editor in Chief): *Encyclopedia of Military Science - new volume*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- [7] Eszter Elza ÓVÁRI KOVÁCS – Norbert DARUKA: General characteristics of bomb threats and bomb attacks. *International Symposium on Drilling and Blasting Technology 2022*, Velence, Hungary, ISBN 978–615–01–6009–2, 232-246.
- [8] CNN.com (2001): CNN's Sheila MacVicar describes bomb scene, <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/meast/05/18/macvicar.otn/index.html> (download: 2004. november 3.)
- [9] CNN.com (2005): Bomber kills three at Israeli mall, <http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/07/12/israel.blast/>; (download: 2017. december 28.)
- [10] Gov.il: Conclusions on the blast radius, https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_foreign_affairs/govil-landing-page/blasting_investigate; (download: 2013. march 11.)
- [11] Ynet (2013): <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2357113,00.html>; (download: 2013. march 19.)
- [12] RT.com (2017): 10 injured, dozens evacuated after explosion in St. Petersburg store, https://www.rt.com/news/414373-explosion-petersburg-store-injured/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202301; (download: 2017. october 23.)
- [13] HUNGARY today (2022): Shopping Mall Bomb Alert: Unknown Perpetrator Wanted to Send Message to Putin Supporters in Hungary, <https://hungarytoday.hu/hungarian-malls-bomb-alert-threat-scare-putin-ukrainian-war-email-message/>; (download: 2022. april 21.)
- [14] Magyar Hang (2022): Bombriadó miatt ürítettek ki több fővárosi és vidéki plázát, <https://hang.hu/belfold/bombariado-miatt-kiuritetek-ket-fovarosi-plazat-is-139697>; (download: 2022. april 19.)

- [15] István EMBER: The role and the risks of explosive ordnance decontamination in Hungary. *Science & Military (Veda a Vojenstvo)* 16. (2021a), 1. 32–42. Online: http://ak.aos.sk/images/repozitar/sam/sam_1_2021/sam_1_2021_5.pdf.
- [16] Dtic.mil (2013): <http://www.dtic.mil/ndia/2010GlobalExplosive/Doherty.pdf>; (download: 2013. oct. 02.)
- [17] Tibor HORVÁTH – István EMBER: Characteristics of homemade explosive materials and the possibilities of their identification. *Land Forces Academy Review* 26. (2021), 2. 100–107. Online: <https://doi.org/10.2478/raft-2021-0015>.
- [18] László LUKÁCS (2017). *Chapters from the Development of Hungarian Explosion Technology with Special Regard to Potential Trends of Further Development and New Challenges*. Budapest: Dialóg Campus. ISBN9786155680359.
- [19] István EMBER – Zoltán KOVÁCS: Drones Above EOD Operators During Their Public Duty. *Proceedings of Papers, Blasting Techniques 2020 International Conference*. Banská Bystrica, Slovenská spoločnosť pre trhacie a vrtacie práce, 2020, 90-97.
- [20] FRANK György: Közveszéllyel (robbantással) való fenyegetés kezelése, http://www.szvmszkbp.hu/search/index.php?q=2006%20&menu_id=1; (download: 2007. január 19.)

Trends in civil aviation

Ildikó Ernszt Ph.D.

associate professor, University of Pannonia Nagykanizsa - University Centre for Circular Economy

18 Zrínyi M. Street, H-8000, Nagykanizsa

e-mail address: ernszt.ildiko@pen.uni-pannon.hu

Abstract

Due to the COVID-19 pandemic the aviation industry has collapsed and experienced an unprecedented decline. After the dramatic downturn the industry started its recovery. However, the new world after the epidemic has brought new needs, new demands, expectations and possibilities as well. The present trends of the aviation industry will be focused on. Among others the rising usage of new technologies, the touchless customer experience, the importance of sanitation, industry data management, self-driving vehicles and the matter of sustainability will be touched. The priorities of air passengers will also be mentioned.

1. Introduction

Despite the fact, that the aviation industry has already experienced several serious fallbacks, the losses of the COVID-19 pandemic cannot be compared to any of them. The effects of the previous crisis situations (oil crisis, Iraq-Iran war, Gulf crisis, Asian crisis, 9/11 terrorist attacks, SARS virus, financial crisis) do not even approach the disastrous impact of the epidemic of the last years (ICAO, 2022). The decline in world total passengers was tremendous. Compared to the 2019 traffic data the decline in world total passengers was 60% in 2020, 49% in 2021 and 27-29% in 2022.

It must be added that not only the traffic data were catastrophic, but also other problems have plagued the whole industry. Per Engelbrechtsen (business development director, BEUMER Group) summarized the present situation very well: “Imagine losing 90% of your passengers and once they start to come back, you have lost at least 30% of your staff. That is the essence of the summer of 2022” (Mann, 2022a).

However, the aviation industry started its recovery: already in 2021, the big aviation manufacturers increased their production. Airlines have started their operation on nearly all of their traditional routes, meanwhile new routes were also added to the old ones (e.g. United Airlines). Even new airlines started their operation (e.g. Akasa Air) (Mordor Intelligence, 2022).

The air traffic has also improved, as passengers started to travel immediately just after lifting off different travel restrictions. According to the data of November 2022, the total traffic measured in revenue passenger kilometres (RPKs) grew 43,1% compared to the data of the previous year (November 2021). The Asia-Pacific region shows the fastest recovery from all

regions (Airlines. IATA, 2023). So, quoting the words of Willie Walsh, IATA's Director General: "Traffic results in November reinforce that consumers are thoroughly enjoying the freedom to travel." (Airlines. IATA, 2023).

What is more, the IATA already expects the industry to be profitable in 2023 (Airlines. IATA, 2022).

Life seems to go back to normal. However, several factors can influence the recovery and future of the sector (See Figure 5). What is sure, that the whole aviation industry must recover in a new world, where new demands and expectations must be fulfilled. Now it is already a cliché, that all hardships can also open ways for a new start and a change.

The pandemic has taught many things for leaders, CEO-s. As Ajay Singh (CEO, SpiceJet) has summarized the essence of this: "The main differences are flexibility and thinking out of the box. Leaders must learn to look at the world differently" (Airlines. IATA, 2021).

2. Materials and methods

Secondary research was carried out in the paper. Several recent articles were examined. Furthermore, the relevant international organizations' (International Civil Aviation Organization, IATA) materials, data were also used. With the help of the secondary sources, I tried to reveal, what are the most important trends in civil aviation. Not only the technical changes, but also the changes in different processes were also mapped. The developments, shifts in the aircrafts industry, the changing role of the airports were also outlined. Moreover, the transformation of passenger needs was also given a picture about.

3. Trends in civil aviation

When mapping the most important trends in aviation industry (see Figure 1), there are two key words: adaptability and efficiency: The industry must adapt to the new changes on a cost-efficient way. So, the formula seems to be quite simple in theory: the costs must be cut, meanwhile boosting revenue – to reach this, the rising new technologies give a helping hand.

If we try to assess the most recent, determining trends of the industry, the followings must be mentioned: the importance of touchless customer experience, strict sanitation protocols, improving cross industry data management, increasing use of self-driving vehicles, developing better apps, and finally the change in travel habits can also be observed (JETechnology Staff, 2022).

According to Christine Ourmières-Widener (CEO, TAP Air Portugal), air passengers would like to get a new, individual flying experience. In this, artificial intelligence can bring the change: „We will need to get to the point where every customer has an individual experience. Their journey will be unique to them and their requirements. Artificial Intelligence is interesting in bringing that individual experience but all technologies on the operational side are important too, such as those improving the maintenance of aircraft." (Airlines.IATA, 2022c).

The COVID-19 pandemic has created the need for strict sanitation protocols. One way to facilitate this is the increased use of touchless devices. It helps to minimize the physical connection between passengers and the staff. Furthermore, it also enhances the efficiency and speed of the processes at the airports. Besides, as cutting down costs is a top priority, it also contributes to this, since all processes are carried out by the passengers themselves.

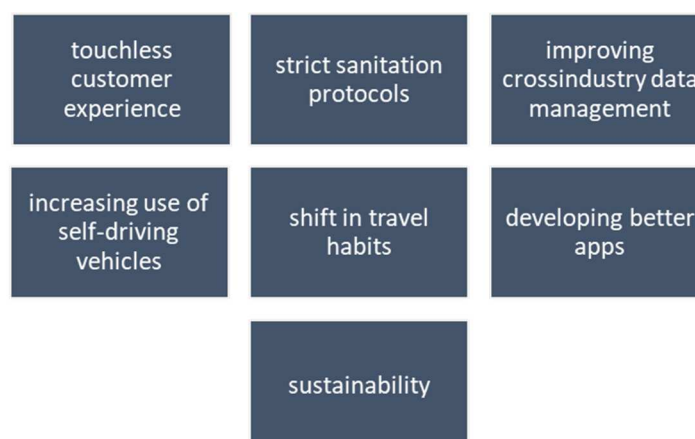
Touchless customer experience embraces „automated check-in, biometric facial recognition, digitized bag-tracking and electronic boarding information” (JETechnology Staff, 2022)

Facilitating strict sanitation demands include using special air filters, fogging spaces, using protective equipments, the implementation of special ultraviolet (UV) technology by robots among others. A needs-based system is advised to make the cleaning, where it is carried out based on flight schedules, passenger movements concentration on risky areas from this perspective. Information must also be given to passengers about sanitation activity (e.g. in mobile apps). It can help to rebuild passenger confidence in safety of flying. (Boyle-Veovo, 2020; JETechnology Staff, 2022; Mann, 2022b).

Artificial intelligence and high-tech data management solutions are also getting a priority to have a better communication about possible disruptions and flight patterns: e.g. predicting future disruptions, choosing better flight paths based on real time weather data. The increased use of self-driving vehicles appears in different operations (e.g. snow removal, taxiing, baggage handling), which contributes to the optimal usage of human and other resources. (JETechnology Staff, 2022).

Several airports and airlines have developed and improved different apps for air passengers. Their aim is to give more, holistic information for their customers to create a better passenger experience. On the flights of Spice Jet there are no magazines or menu cards, because the information about that can be obtained through the SpiceJet App on a smartphone. Furthermore, taxis, hotels are also proposed on this, and help is given to organize the whole journey of the passenger (Airlines. IATA, 2021). (Figure 1)

Figure 1: Trends of the aviation industry

Source: created by the author based on JETechnology Staff, 2022; Airlines.IATA, 2022b

There are several trends special for the airline industry. Among them the expanded flexibility, predictive maintenance, improving aircraft sustainability, the increasing number of narrow-

body aircrafts and the growing market for low-cost carriers can be mentioned (JETechnology Solutions, 2022).

In the airport industry a stronger cooperation can be observed among the different departments. Passenger actions, behaviour are analysed using big data calculations in order to improve the services and to use the human and financial resources more efficient. (Smith Detection 2022)

A special focus is put on sustainability. There are projects, airports which are designed keeping sustainability in mind. Timber, solar panels, modular construction, waterfall appear in these newly designed airport areas. In Dock A at Zurich Airport, Switzerland a timber terminal was designed – it will be opened in 2032. The Seattle-Tacoma International Airport, USA will have 2biophilic design principles at its heart, with photovoltaic rooftop panels, electrochromic window glazing and non-fossil-fuel heating systems” in order to cut down the emissions of the airport. It is expected to be ready in 2027 (Barker, 2022).

Air-filtrating systems are also incorporated. A huge percentage of the airports’ revenues (40%) originate from non-aeronautical operations – from the revenue of shops, cafes, restaurants.

For now, we can even talk about „airport cities”, aerotropolis. (Smith Detection 2022) At Changi Airport, Singapore the air passenger gets into the world of wonders – getting a very delicate, unique flying experience. At the airport several gardens (butterfly, cactus, arrival, discovery, piazza, Water Lily, sunflower, orchid garden), art installations, amusement areas wait the passengers. Even an interactive sculpture is at the disposal of the customers (Changi Airport Group, 2022). (See Figure 2)

Figure 2: Trends of the airport industry

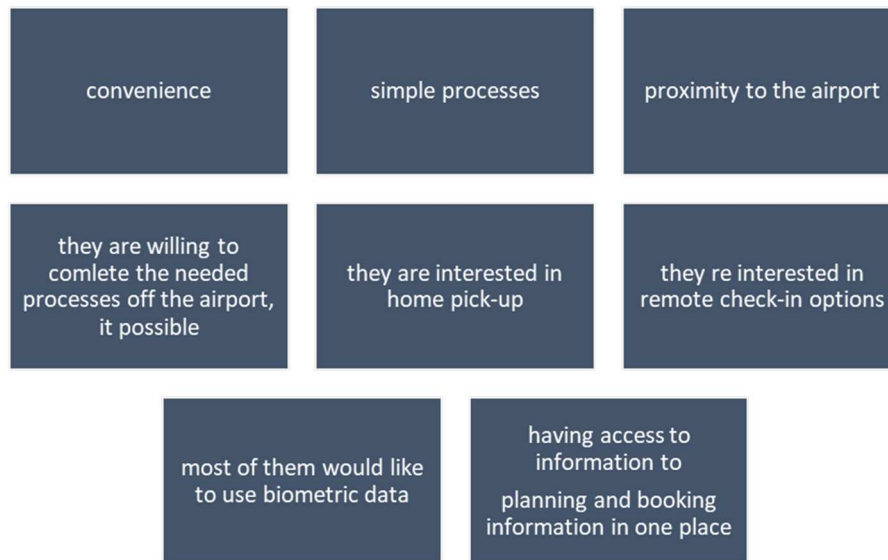
Source: created by the author based on JETechnology Staff, 2022, SmithDetection 2022

When mapping the trends of the aviation industry, the passenger demands must also be considered. They have also changed in the last years.

The most important priorities for air passengers are the simplification of processes and convenience. So, approaching it from the other way, complexity was a significant deterrent element when choosing the airport. When they choose the airport, proximity was the most important aspect (75%), the price of the ticket was only the most important factor for 39% of passengers. They prefer, if they have access to planning and also to booking information in one place, and majority of them would like to have home pick-up and even more of them would

like remote check-in. Also 75% of them prefers biometric data against passports, boarding passes (Airlines. IATA (2022d) (See Figure 3)

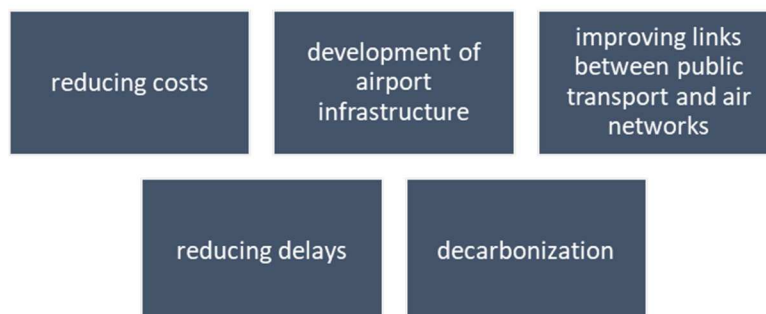
Figure 3: The top priorities of air passengers in general

Source: created by the author based on Airlines. IATA (2022d)

According to a vast majority of business travellers (89%) the presence of air connectivity is vital for their successful business activity. 84% of them even said, they could not even imagine continuing this activity without air connectivity.

Figure 4: The most important priorities of business travellers

Source: created by the author based on Emerging Risks, 2022.

Among their most important priorities are: „reducing costs (42%), development of airport infrastructure (37%), improving links between public transport and air networks (35%), reducing delays (35%), decarbonization (33%)” (Emerging Risks, 2022). (See Figure 4)

4. Conclusions

It is still hard to make predictions for the future. There are several key issues, which influence the speed and way of recovery. The depth and length of global recession, the possible future travel restrictions, the restoration of confidence in air travel and the future changes in traveller behaviour and changes in the industry all have a deep impact on the future directions of air travel (JETechnology Staff, 2022). (See Figure 5).

Figure 5: Causes of hardships to make future predictions regarding the revival of the industry

Source: created by the authors based on JETechnology Staff, 2022

However, if we want to assess the possible future trends that will determine the development of the aviation industry; the digitalization, connectivity, safety and security issues, sustainability matters and giving more adventure for the air passengers will be the key words.

Aviation is an important driving force of innovation. Revolutionary new technologies are the everyday reality of the aviation industry, where artificial intelligence, robotics, electronic aircrafts, alternative fuel are important steps. Aviation also starts to appear in serving mobility within the cities themselves. So, it is not an exaggeration to state, that a new type of mobility is born based on the new technologies (ICAO, 2023).

References

- Airlines. IATA (2023): Passenger travel still on the road to recovery, <https://airlines.iata.org/news/passenger-travel-still-on-the-road-to-recovery> (download: 10. 01. 2023)

- Airlines. IATA (2022a): Airlines reduce losses and expect profit in 2023, <https://airlines.iata.org/analysis/airlines-reduce-losses-and-expect-profit-in-2023> (download: 10. 01. 2023)
- Airlines. IATA (2022b): Airlines of the Firsts, <https://airlines.iata.org/ceo-interviews/airline-of-the-firsts> (download: 10. 01. 2023)
- Airlines. IATA (2022c): Working in tandem with partners for recovery, <https://airlines.iata.org/ceo-interviews/working-in-tandem-with-partners-for-recovery> (download: 10. 01. 2023)
- Airlines. IATA (2022d): Convenience is top priority for passengers, <https://www.airlines.iata.org/news/convenience-is-top-priority-for-passengers> (19. 01. 2023)
- Airlines. IATA (2021): Thinking creatively for the younger generation, <https://airlines.iata.org/ceo-interviews/thinking-creatively-for-the-younger-generation> (download: 10. 01. 2023)
- Barker, N. (2022): Ten airports designed with sustainability in mind, <https://www.dezeen.com/2022/07/08/airports-sustainable-architecture/> (19. 01. 2023)
- Boyle-Veovo (2020): A clean sweep: Intelligent sanitation management paves the way for safer air travel, <https://www.internationalairportreview.com/article/117948/clean-sweep-intelligent-sanitation-management-paves-the-way-for-safer-air-travel/> (download: 11. 01. 2023)
- Changi Airport Group (2022). Inspiring moments, <https://www.changiairport.com/en/discover/inspiring-moments.html> (19. 01. 2023)
- Emerging Risks (2022): European businesses believe aviation key to recovery, <https://www.emergingrisks.co.uk/european-businesses-believe-aviation-key-to-recovery-iata/> (19. 01. 2023)
- International Civil Aviation Organization (2023): Future of Aviation. <https://www.icao.int/Meetings/FutureOfAviation/Pages/default.aspx> (download: 21. 03. 2023)
- International Civil Aviation Organization (2022): Effects of Novel Coronavirus (COVID-19) on Civil Aviation: Economic Impact Analysis. https://www.icao.int/sustainability/Documents/COVID-19/ICAO_Coronavirus_Econ_Impact.pdf (download: 05. 02. 2022)
- JETechnology Staff (2022): Airport and Airline Industry Trends in 2022, <https://aircraftmaintenancestands.com/blog/airport-and-airline-industry-trends/> (download: 20. 11. 2022)
- Mann, J. (2022a): Aviation industry tackles lingering impact of pandemic, <https://www.airport-technology.com/analysis/aviation-industry-tackles-lingering-impact-of-pandemic/> (download: 02. 12. 2022)
- Mann, J. (2022b): Airports go blue: ultraviolet cleaning systems, <https://www.airport-technology.com/analysis/airports-go-blue-ultraviolet-cleaning-systems/> (download: 11. 01. 2022)
- Mordor Intelligence (2022): Aviation Market - Growth, Trends, COVID-19 Impact, and Forecasts (2023 - 2028), <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/aviation-market> (download: 03. 12. 2022)

Red light running and side distance issues of the micromobility traffic in Budapest

Peter Felföldi¹

¹ assistant lecturer, Faculty of Law Enforcement, University of Public Service

82 Üllői road, H-1083, Budapest

e-mail address: felfoldi.peter@uni-nke.hu

Abstract

In recent years, the issue of maintaining side distances and cyclists' following the traffic rules has been a recurring issue among cyclists and cycling traffic professionals in Hungary. One of the most striking problems is that of cyclists crossing at a red traffic light sign. In this article, I examine two issues on two different busy road infrastructures in Budapest: The issue of running the red traffic light on the Grand Boulevard in the 8th district of Budapest, and the issue of side distance on a road section without cycling infrastructure, the Hatar road in the 9th district. The results of the research provide an insight into the patterns of running the red light signs and the distribution of small lateral distances, which are subjectively very frustrating for cyclists.

3. Introduction and literature review

a. Side distance

After stagnating in the mid-2010s, cycling in Budapest has started to grow again in recent years, following the COVID-19 epidemic and the introduction of cycling-friendly policies. (Felföldi, 2021a) (Gertheis, 2020) However, there has long been a debate in the cycling community and among those concerned with the safety of vulnerable road users about what are the effective cycling-friendly measures, and what are the traffic rules, even if they do not exist today, that could make a denser urban traffic area attractive for further cycling. Increasing cycling in urban transport can have a positive impact on road safety (Jacobsen, 2003) (Fyhri, Sundfør, Bjørnskau, & Laureshyn, 2017), on air quality (Samad & Vogt, 2020) (Sommar et al., 2020), or even the stress level of individual users. (Caviedes & Figliozzi, 2018) At the same time, it cannot be said that urban cycling is a risk-free and suitable urban transport alternative for everyone. The recognition of its positive effects is leading to the prioritization of this mode of transport and the improvement of its conditions of use becoming a strategic goal in more and more cities, including Budapest. (Ábel et al., 2014)

The stagnation in the 2010s compared to the previous increase in the share of cycling in Budapest could also be explained by the fact that the growth in the mid-2000s had faded out, and the conditions offered by the infrastructure available at that time were sufficient to ensure a measurable share of traffic by the mid-2010s. (Felföldi, 2021b) Changing this ratio can be approached from a number of directions, and a variety of infrastructural, legislative and social awareness-raising and education activities can all lead to both positive and negative shifts in the modal share of cycling.

One of the primary factors directly influencing the spread of cycling is the subjective perception of safety by users. This perception of safety applies to all types of vehicles. Generally spoken, for most human activities, people prefer to do what they consider to be safe, or at least the level of risk is not perceived to be too high in relation to the benefits to be gained. This risk perception is also present in the field of road users. (Mikušová & Hrkút, 2014) This risk assessment naturally includes the cyclist's concern to protect his or her own health and safety. Consequently, the perception of safety (and not necessarily the actual level of safety) plays a key role in the issue of urban cycling. (Gutiérrez, Hurtubia, & Ortúzar, 2020)

A common objection to cycling in urban, densely urbanized and/or high-traffic public spaces is that it is "too" dangerous. However, each road user perceives a different level of real danger and risk. Consequently, it is not possible to point to a phenomenon that is dangerous in general terms, 'by definition'. This requires an analysis of the phenomenon and the use of objective data from accident investigation to establish whether a particular hazard that is perceived as dangerous is also really dangerous. However, even if such accident data show that the phenomenon under investigation is the cause of a small number of accidents, and that it is therefore not a 'real' hazard, this does not mean that road users do not perceive it as a hazard. And the result is real: the urban expansion of cycling is slower than it would be in the absence of this subjective perception of danger.

In this study, I examine a slice of the problem of the "dangers" of urban cycling. The issue of whether or not to maintain the side distance when cycling is a real one, with both objective and subjective accident risks. For this reason, the idea of maintaining and quantifying the lateral distance, and even setting this figure in legislation, has been a recurring theme in the transport policy debate on the safety of vulnerable road users for many years. Although the problem of maintaining the side distance has not been discussed in legislation or literature in Hungary, the social debate on this phenomenon, known in cycling slang since the early 2000s as 'centizés' (femina.hu, 2020), was reignited in 2018.

Taking advantage of the spectators' interest in the Tour de Hongrie cycle competition held in mid-August 2018, Active Hungary launched the "One and a Half Meter" campaign, which for the first time presented a numerical value for the side distance to be kept from cyclists. This campaign proved effective in raising awareness of the distance value, but was criticized for requiring drivers of motorized vehicles to comply with a value that does not exist in law (vezess.hu, 2018).

However, it can be stated that the awareness-raising that started at that time on social media platforms and on their own website (Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ, 2017a) has been effective in terms of communicating the message, but has not been followed by a change in legislation in the more than four years since then. This was already pointed out in 2019 in an attitude-building article (ORFK-OBB, 2019) published by the National Accident Prevention Committee of the Hungarian Police Headquarters (ORFK-OBB). Despite the lack of clarity in the legislation, both Hungarian Public Roads, the operator of the Hungarian state road network (Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ, 2017b), and ORFK-OBB have been actively involved in the campaign since then. Nevertheless, the legislative background in Hungary remains uncertain, even though Germany and even Romania have already adopted legal amendments to address this issue. In Germany, a side distance of 1.5 meters is required in built-up areas and 2 meters outside built-up areas, including for pedestrians and electric

micromobility devices what are known there as "electric mobility vehicles". (Bundesministerium für Digitales und Verkehr, 2021). Romanian legislation bans overtaking cyclists within the traffic lane (maszol.ro, 2021). However, the Hungarian legislation has not yet been modified on this issue, although the plans to update the joint decree 1/1975 (II. 5.) KPM-BM on the amendment of the road traffic rules (KRESZ) already appeared three years ago in the press, with the numerical definition of 1 and 1,5 meter side distances (zaol.hu, 2019).

b. Red light running (RLL)

In traffic, we see rules being violated at any time of the day. Road traffic in Hungary is regulated by a number of different legislations. However, the knowledge of these regulations leaves a lot to be desired on the part of road users. There are many parts of this legislation that many road users do not need to be familiar with, either because they do not deal with the driving of the vehicles they drive or because they do not cover the conditions they are required to drive in.

In this part of the study, I have focused on one area of transport that applies to virtually everyone who wishes to participate in road transport, whether as a pedestrian or as a driver. (Major & Mészáros, 2015) Road users learn what the colors of traffic lights mean from kindergarten or from their parents. These are signs that most people in Budapest see every day. So, it cannot be said that some road users do not obey the instructions on traffic lights, because they do not know what they mean. All the road users in the study were using the road and were under the general vehicle signals ('tri-colored red-yellow-green') of the junction, although the users of the micromobility equipment were not drivers (Felföldi & Harangozó, 2021), as the vast majority of electric scooter riders also used the cycle lane. In addition, a common criticism of cyclists is that, since a driving license is not required to ride a bicycle which is defined as a vehicle, cyclists' knowledge of traffic law is lower. It is not the purpose of this study to clarify this, but it can be assumed that cyclists know the meaning of the red light of a traffic light, whether they have passed a road traffic test or not.

Traffic counts should be carried out regularly at signalized junctions for various purposes. The purpose of these can vary from assessing traffic needs to assessing the impact of traffic engineering changes and investigating offences. (Felföldi, Major, & Mészáros, 2019) However, it is generally accepted that the observation should not affect the normal flow of traffic in the slightest possible way, as this would distort the picture of reality.

I have carried out traffic surveys at junctions on a number of occasions and have had the opportunity to observe traffic flow at a number of signalized junctions in Hungary. In the course of these observations, my observation in virtually any traffic light junction is that the traffic light prohibition sign is ignored to some extent not only by cyclists but also by virtually all types of vehicles. The type of vehicle only influences the temporal distribution of red light running. The experience was that the distribution of violations by motorized traffic during the red signal period is different from that of non-motorized traffic but can be observed for both categories of road users. At the same time, it was also observed that motorized traffic violations at signalized intersections are often associated with speeding, which particularly increases the risk of accidents (Major & Mészáros, 2016), especially at an intersection.

Another important aspect was that, surprisingly, there is no extended study of this phenomenon in the Hungarian literature. Although international research has explored the causes and

characteristics of driving through the forbidden sign, either from Serbia (Vujanić, Pešić, Antić, & Marković, 2018), from Germany (Huemer, 2018) (De Ceunynck et al., 2016), From China, where the automation of machine detection of the phenomenon is also at a high level (Shen, Zhang, Lv, Wei, & Sun, 2020), or even from Ghana (Ackaah & Aidoo), where even the installation of traffic cameras is only one of the recommendations of the research, the issue has been thoroughly addressed. In the United States, the problem was addressed 3 decades ago, and automated enforcement has led to improvements in reducing red light running. (Smith, McFadden, & Passetti, 2000) A study in Iran found that vehicle type, driver's licence type, driver's age and driver's education were significantly associated with the incidence of running red lights. (Kashani, Amirifar, & Bondarabadi) The results of a study in the Chinese city of Nanjing showed the surprising result that e-bicyclists' tendency to run red lights was significantly higher than conventional cyclists. (Bai & Sze, 2020)

On the Budapest Grand Boulevard, where I collected the data used for this research, the changing transport needs (Gertheis, 2020) resulting from the pandemic COVID-19 have led to the development of cycling infrastructure, mostly using the outer lane of the two-lane-per-directional route. This did not cause any harm to motorized road traffic, which had fallen as a result of the pandemic. However, with the subsequent resurgence of motor vehicle traffic, the argument that cycling infrastructure is not worth maintaining because of its apparent low utilization rate has been increasingly heard or read in the media. Although the traffic on the road is high from the outset, in terms of the number of users. (Felföldi, 2021a). This debate, which will not be settled until the end of 2022, has once again led to the public opinion that cycling "does not deserve" such a reduction in road capacity, because users are breaking the rules in any event. The primary and most visible manifestation of these offences is the red light running by cyclists. Nevertheless, it can be stated that we are witnessing a very turbulent period for transportation demands in Budapest, and consequently for traffic safety, which has been affected by the changing availability of micromobility vehicles (Felföldi, 2021b), the COVID-19 epidemic (Felföldi & Tóth, 2021) and the changing fuel prices (Major, 2021).

4. Materials and methods

a. Side distance

I collected the side distance values I studied by conducting field traffic measurements. The method consisted of physically collecting the data, organizing this data, and then evaluating and visualizing the organized information using Microsoft Excel software. However, the results of the present series of measurements will show that the amount of data collected is not yet large enough and that the statistical indicators (standard deviation, median) do not yet differ enough to allow conclusions to be drawn from them using statistical methods. The series of measurements carried out can therefore only be described as a pilot project, on the basis of which, using the same instrument and the methodology developed, data can be collected in many places in the country, and the evaluation of this data, even with statistical methods, can produce impressive results even with large quantities of data.

The main instrument used for the measurement is the Physics Package C3FT V3.1.1 measurement instrument manufactured by Codaxus LLC in Austin, Texas (Codaxus LLC, 2023). C3FT is a wordplay on the expression "see-three-feet", which means to make the side

distance of 3 feet visible. The US distance measurement is not metric but based on imperial units. The device is also able to print metric values directly. That said, in the United States, motorized vehicles are required to use a distance of 3 feet instead of the 1.5 feet in Hungary. (Las Vegas Review Journal, 2017). 3 feet distance is only 0.9144 meter. The device emits 42 kHz ultrasound. It detects the reflection of this sound between 20 and 250 cm and displays the distance value calculated from the reflection of the sound wave on a three-digit, seven-segment display. The sensitivity of the device varies between +3 and 0 cm. This is the measurement accuracy. This means that if in reality a vehicle passes within 100 cm of the point of installation, it will not display less than 100 cm, but may display 103 cm. The theoretical setup is shown in Figure 1, while the real setup is shown in Figure 2.

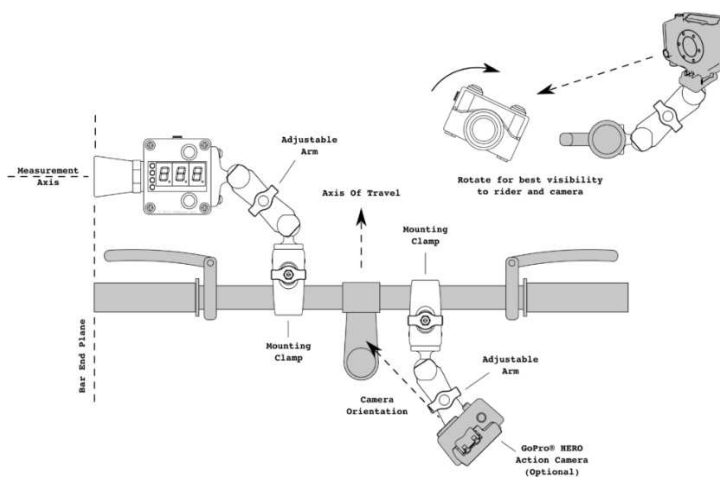

Figure 8.

Recommended installation and layout for the C3FT v3.1.1 rangefinder

Source: <https://codaxus.com/wp/wp-content/uploads/2017/06/c3ft-v3-mounting-diagram-768x497.png>

As shown in Figure 2, a video was also recorded using an HTC One m8 phone. Although the phone's camera has shock compensation, the vibration between the phone and the measuring device was high and using an action camera with a wider angle lens would have been more appropriate. Although there were no difficulties with the evaluation.

*Figure 9.
Measuring setup
Source: photo by the author*

The bike was a MTB-like, 26-inch wheel diameter, conventionally powered grey Mongoose Otero Comp, which was used with the same equipment for all the measurement sessions, with a permanently operating rear light for safety reasons.

For some of the measurement sessions it was also necessary to use a new orange visibility vest with two horizontal reflectors, each 5 cm wide, and a black Casco Viper MX cycling helmet without chin protector. All other clothing was black.

b. Red light running

The measurement was carried out at the intersection of József Boulevard and Nap Street, in the main direction of József Boulevard, from Corvin quarter towards Rákóczi square on 13, 14 (Saturday, Sunday) and 16 (Tuesday) November 2021. Peak-time traffic surveys were carried out, during which the type of vehicles on the road was recorded (even if they were not vehicles according to the KRESZ). Also, the number of seconds were registered after the traffic light at the junction was turned red.

Figure 10
Photograph of the tested intersection in the tested direction

Source: photo by the author

The on-site image in Figure 3 shows the junction under investigation. The traffic light is currently showing a green signal for the József Boulevard.

Peak hours in the context of this measurement refer to weekend and weekday peak periods. Both weekend and midweek 3-hour intervals were examined, between 9am and 12 noon on Saturday 13/11/2021 and between 3pm and 6pm on Sunday 14/11/2021. The weekday measurements were taken on Tuesday 16/11/2021 between 6:30 and 9:30 am and between 3:30 and 6:30 pm.

The weekday period was 60 seconds and the weekend period 90 seconds at the intersection. This was the time interval during which the signals were repeated on the traffic light. The intersection traffic controller device operates on a per-second basis. As the majority of violations are committed in the first 3 seconds, which is largely independent of the length of the period, I have separated weekend and weekday violations.

If we want to compare the compliance of individual road users with regard to running the red light, it is also legitimate to ask whether we should know not only the percentage of offenders but also the percentage of compliant road users. Regular drivers are those who actually stop at the forbidden signal. But again, it is irregular to pass through the junction during the preparation time (red-yellow, 2 seconds), either accelerating from a stationary position or moving. It is therefore clear that between the regular and the irregular, there are "intermediate" road users who are difficult to categorize. To be able to understand the overall traffic behaviour at this level, it would be necessary to know the number of vehicles that are queuing at each period, which was not always physically possible to determine. And even if we knew the number of people stopping at a red signal, it would still not answer whether all those queuing are doing so voluntarily or because they are forced to. During the measurement, there was a situation where the driver of an on-coming vehicle did not want to pass through a traffic light that changed to the red signal, but the driver of the vehicle following him did, which almost resulted in an accident.

Some drivers, both cyclists and motorists, are also unhappy if the "green wave" is not at their desired speed. This is also the case on the Grand Boulevard, where the alignment of the tram signals is designed to take into account the dynamics of the trams, which means that the green phases of the Grand Boulevard are too short for motorized traffic and the transverse green phases are also too short, while the speed of the green wave is too fast for cyclists (i.e. the green wave overtakes cyclists) compared to the cyclists' average speed of 14-15 km/h. This problem is also present on the vast majority of green-aligned roads for cyclists. The result is that road users who do not benefit from this wave speed may feel that the traffic rules are working against them, which may be one explanation for the violation of the rules.

As described above, I have only dealt with the clear, visible cases, because finding the individual motivations of "intermediate" rule breakers and non-breakers and the reasons for their behaviour is far beyond the scope of a cross-sectional traffic count. I could live with the supposition that both motorized and non-motorized road users arrived at the red light signal randomly out of the total population. The non-motorized ones did not even have the "constraint" mentioned earlier. Thus, those who wanted to cross the road were able to do so without having to overcome any particular physical obstacle, avoiding any other road users who might already be in front of them. This was not necessarily possible with a car. Although there have been several examples of cars overtaking the entire column of vehicles in the empty cycle lane.

Another aspect of the study method is that the cross-sectional traffic measurement was carried out only for the one cycle lane and one motorized traffic lane shown in Figure 3, and the traffic light for them. It does not include traffic on the tramway, pedestrians and vehicles on the pavement, or pedestrian and vehicle traffic perpendicular to the József Boulevard in the intersection under study.

5. Presentation of the empirical research results

a. Side distance

The method designed and implemented required that the data series with four different measurement settings (cycling without helmet and visibility vest, helmet only, vest only, and helmet and vest) be evaluated separately. Therefore, the results were examined in four different ways according to the use of protective cycling equipment.

1. diagram: Results of the four measurements shown below each other

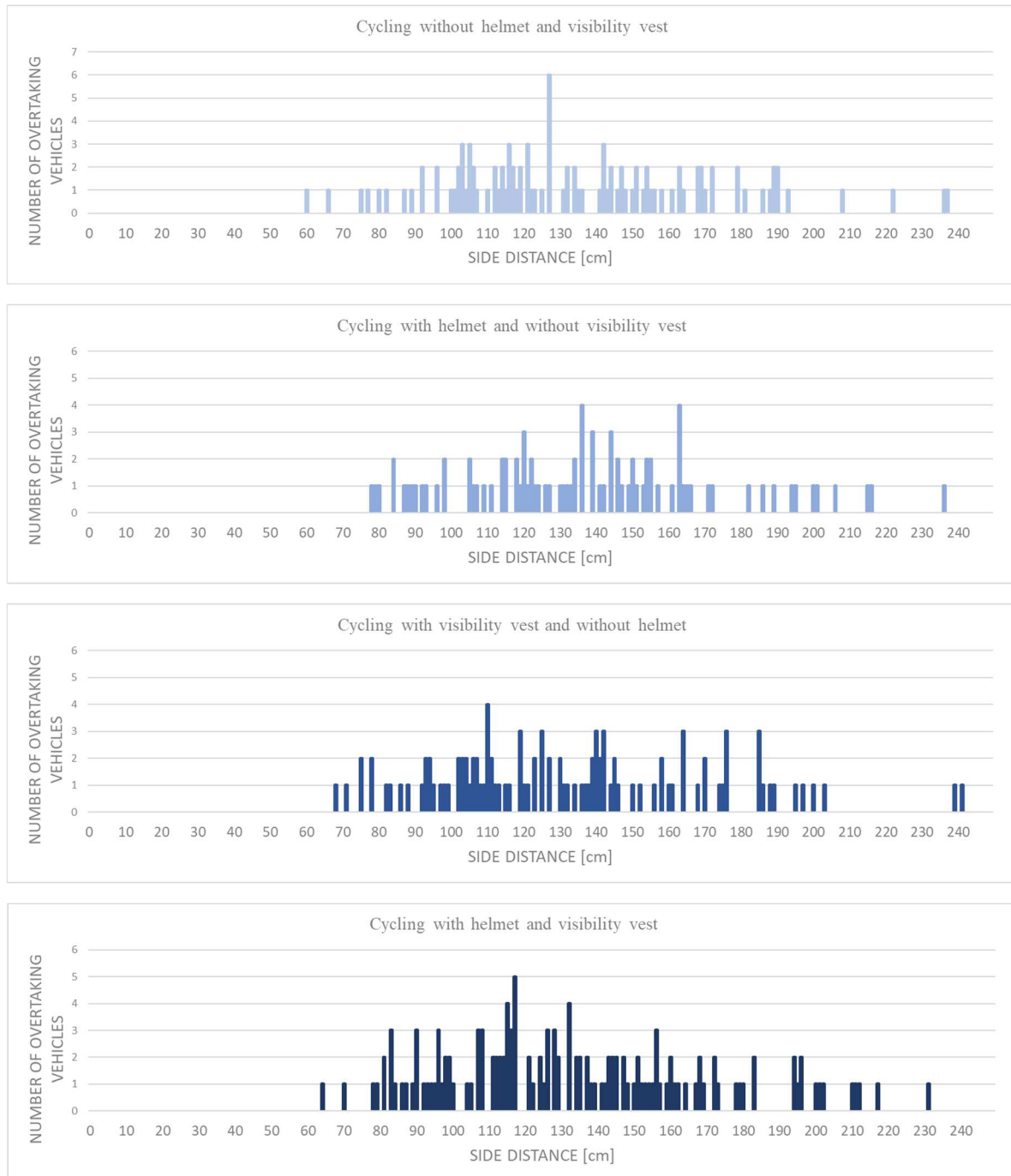
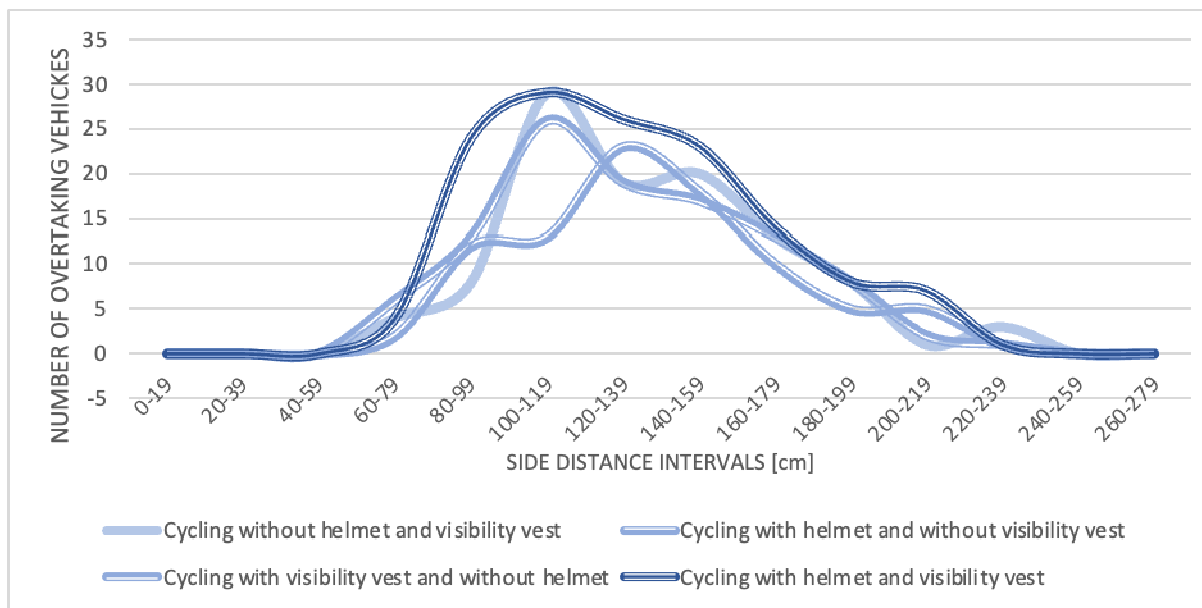

Diagram 1 shows the results of data collection using four different combinations of bicycle safety devices. In all cases, the data were recorded on the same section of Budapest, Határ Road, the road separating the 9th and 19th districts. During overtaking, the minimum value displayed by the distance meter was recorded. At a first sight, all four data series show very similar results, but it is possible to quantify and better visualize the similarity.

Diagram 2: Overtaking side distance intervals (20 cm) according to the use of each safety device

Source: created by the author, 2023

In diagram 2, the values are distributed into 20 cm intervals. This method allows the elimination of randomness. Within 20 cm intervals, the movement of the two vehicles is practically influenced by minor effects, so it is unnecessary to look for a trend in the fact that a car is 113 or 114 cm side distance. However, when broken down into intervals, it is possible to identify a trend. This approach has made it obvious, that for a sample size of this range, there is practically no difference between the appearance of a cyclist and the attention of the drivers of faster vehicles towards him. It should be underlined that this is only one sample of data from a single road section in Budapest, which however, covered several occasions and periods of the day. The statistical indicators, mean, median, standard deviation and small differences in minimum and maximum distances are showed in Table 1.

Table 1: Statistical indicators for measurement setups

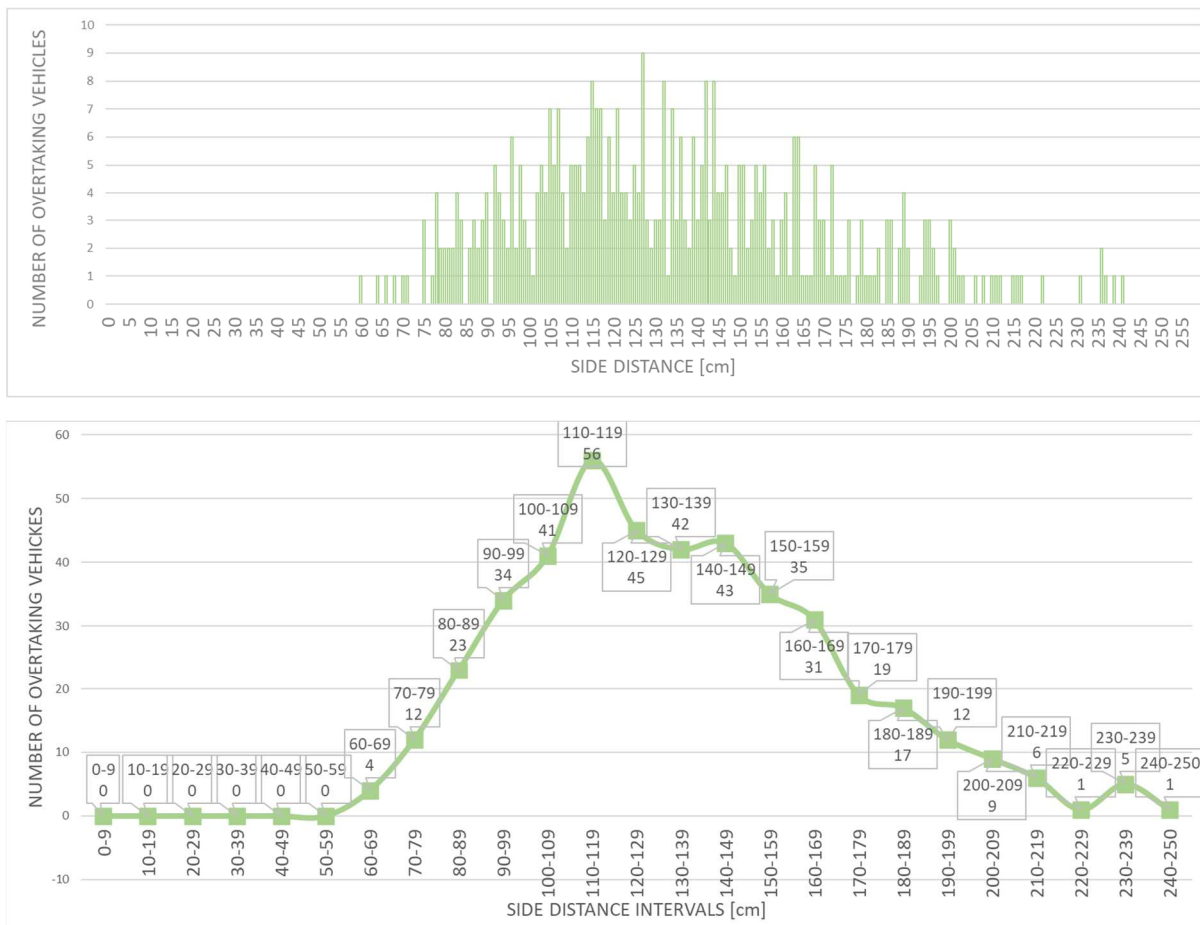
	Without helmet and vest	With helmet, without vest	Without helmet, with vest	With helmet and vest	All setup in one
Mean	135	137	132	133	134

Median	127	136	127	128	131
Standard deviation	35,4	34,2	36	35,6	35,4
Minimum distance	60	78	68	64	60
Maximum distance	237	236	241	231	241

Source: created by the author, 2023

Because of the small differences, it is reasonable to examine all the overtaking data together. This will allow us to provide an opinion on a larger sample of overtaking events. In a similar way to the previous ones, this can be plotted by cm or by intervals.

2. diagram: All measured overtaking side distances

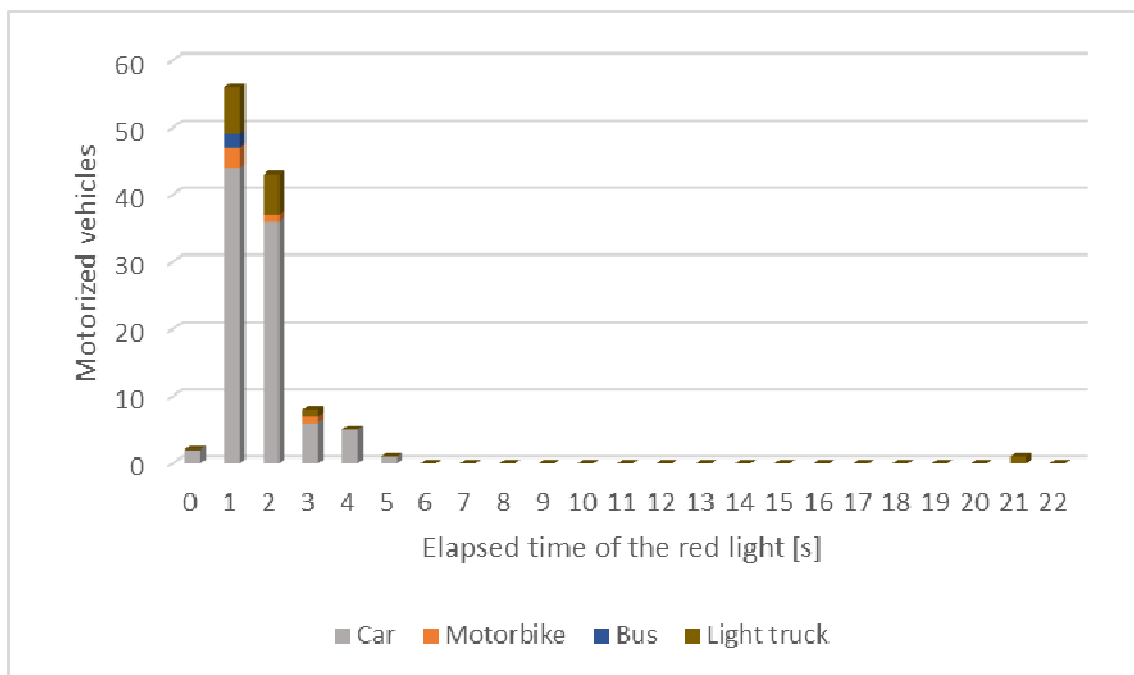
Source: created by the author, 2023

Since the sample size is four times the size of that examined for the separately decomposed modes in Diagram 2, the results here are spectacular when examining not 20, but even 10 cm spacings. As can be seen in Diagram 3, the side distance values divided into 10 cm intervals clearly show that most vehicles kept a side distance of 110-119 cm from the bicycle, while the recommended 1.5 m interval is already on the descending side of the graph.

b. Red light running

In the following, we can examine the pattern of red light running by drivers of motorized and non-motorized vehicles at a busy intersection in Budapest. I present the weekend and weekday peak hour violations of traffic recorded at the junction of the Grand Boulevard and Nap Street separately, since the intersection period is 60 s during the workday and 90 s during the weekend, and therefore the length of the weekend red signal is longer.

Diagram 4: Red light running committed by motorized vehicle drivers, weekday peak hours, N=116

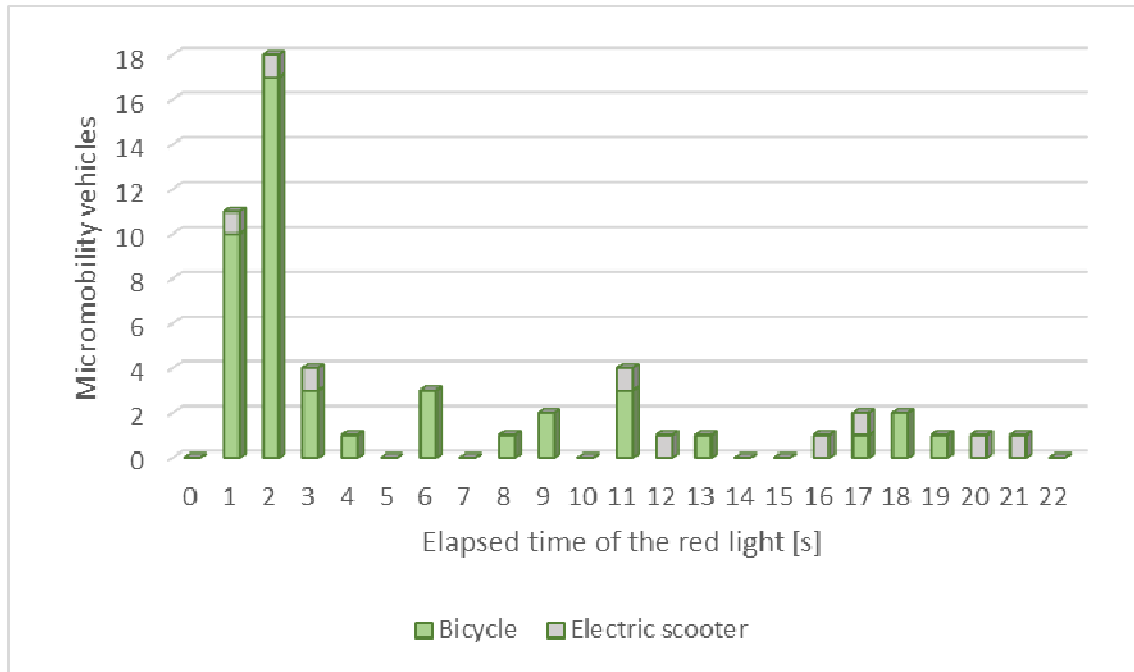

Source: created by the author, 2023

Diagram 4 is perhaps the best illustration of the phenomenon observed by some motorized drivers. The curve of the individual columns clearly shows the pattern of the behaviour that was already observed on the spot after the traffic lights had given the red signal. A relatively high number of motorized road users entering the junction 1-2 seconds after the signal had given the red signal. The intersections are partly prepared for this phenomenon by issuing so-called intermediate times. A few seconds after the red signal for one direction has been given, based on calculations determined by the geometry of each intersection, there is no free signal for crossing traffic, there is a time window which is used to allow those still in the intersection to leave the conflict zone. This procedure, which is intended to improve road safety from a

technical point of view, is abused by drivers entering the junction shortly after the red signal has been given.

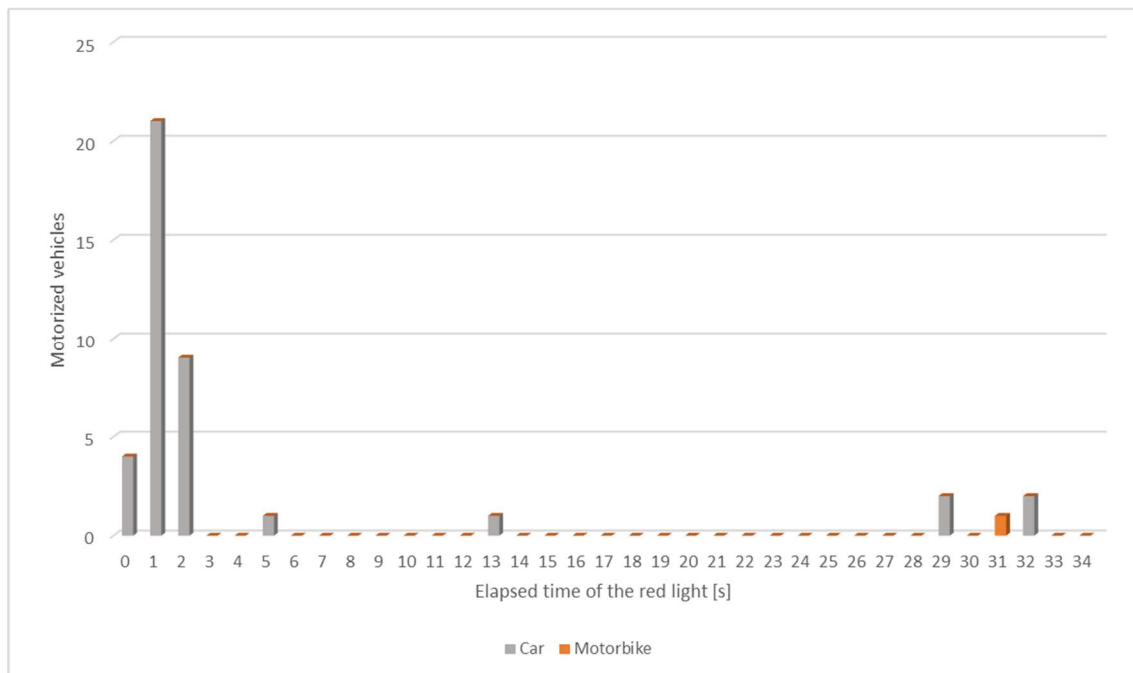
Diagram 5: Red light running committed by non-motorized vehicle drivers, weekday peak hours, N=54

Source: created by the author, 2023

Diagram 5 shows the same non-motorized traffic red light runnings during the weekday morning and afternoon peak hours. In this case cyclists and electric scooter riders committed the offences. Although the number of elements is not very high, a similar phenomenon to motorized traffic can be observed at the beginning of the red light phase. The difference is in the middle and at the end of the red period, where the phenomenon of the offence does not disappear. The peak in the middle of the red phase is due to the uncertainty resulting from the lower number of elements, and it is likely that the local maxima will disappear over the whole red phase after further measurements. If not, it could form the basis for further investigation to take into account the cyclist traffic at the surrounding junctions. Although not considered to be a mass phenomenon, each case is more visible than the same offence in the first few seconds. Also, obviously 0 would be acceptable in this time range. Particularly notable was the percentage of offenders with electric scooters. While the data recorded during the traffic count showed that the proportion of e-scooter riders compared to bicycle riders on the infrastructure under study was about 10%, the proportion of RLL e-scooter riders was around 20%. This phenomenon is difficult to interpret, if only because accelerating with an electric scooter does not require a huge energy investment on the part of the user. As they are also motorized vehicles, acceleration is achieved by pressing a button using the electrical energy stored in the battery. The "explanation" that cyclists do not want to stop is not valid either, as it is exhausting to transfer the kinetic energy back into the vehicle and into the rider as well by the muscles of the legs after every red light and restart. Obviously, this argument is not correct by any road user, but it does come up from time to time in public discourse and literature. (Huemer, 2018)

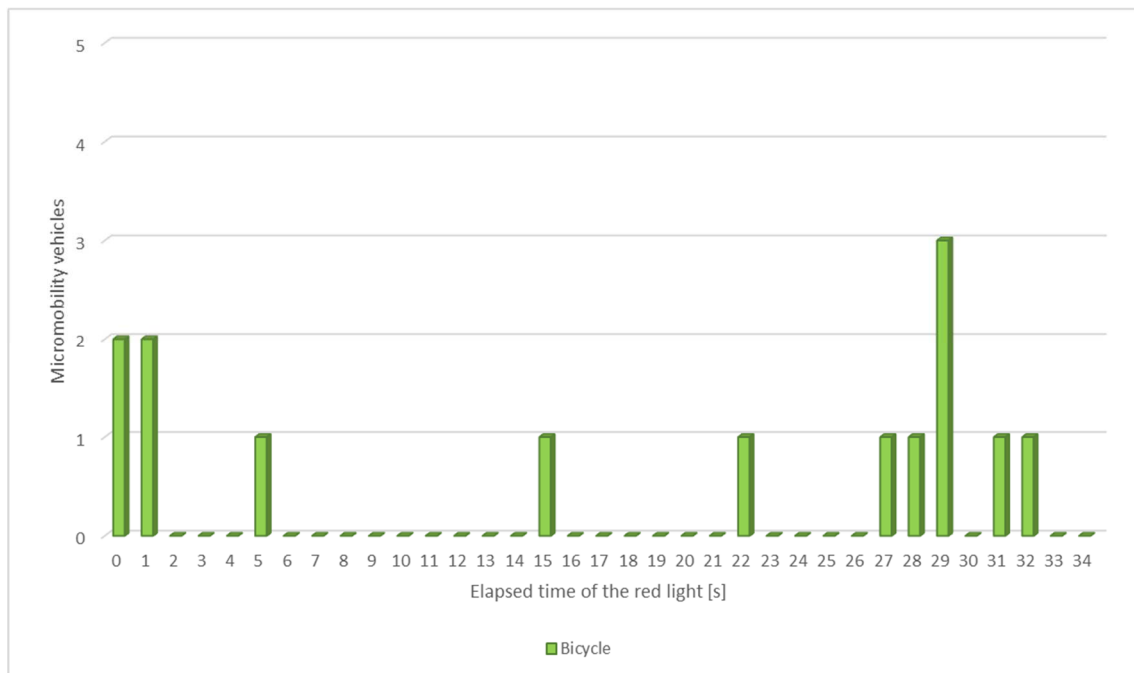
3. diagram: Red light running committed by motorized vehicle drivers, weekend peak hours, N=42

Source: created by the author, 2023

Diagram 6 shows the total number of offences committed by motorcyclists on weekend peak hours, Saturday mornings and Sunday afternoons. The number of elements is considerably lower, about a third of the weekday value, which may be due to the calmer traffic flow, although the number of motorized vehicles was higher at the weekend. This shows that the relative conformity of motorized traffic at weekends is higher than on weekdays. Nevertheless, it can also be seen that the weekday pattern is followed by the weekend pattern. Regardless of the length of the period time, road users (who in this case, with one exception, are car drivers) continue to enter the junction in the first seconds of the red signal. However, it can also be seen that some people may have lost patience by the end of the longer red phase resulting from the longer period time and started to move and pass through the junction several seconds before the green signal.

4. diagram: Red light running committed by non-motorized vehicle drivers, weekend peak hours, N=14

Source: created by the author, 2023

Diagram 7 shows the weekend non-motorized violations. Since the weekend non-motorized traffic rate was only 45.8% of the weekday rate on the days measured, the number of offenders is also lower. This number of elements does not allow us to draw any firm conclusions, but we can conclude that there is a slight increase in the number of the offenders at the beginning and end of the red phase during the 6 hours under study, similar to the motorized traffic. Further investigation will be needed to establish a trend.

4. Conclusions

In this study, we reviewed two phenomena of the road traffic in Budapest. Both phenomena affect both motorized and non-motorized road users. However, while passing through a red traffic sign is typically a wilful violation, keeping a safe lateral distance from cyclists, and especially its numerical values, results from a much less concretized traffic behaviour. Accordingly, the two problems should be treated differently from the point of view of accident prevention and enforcement.

It has been seen that there is a similar pattern of driving through a traffic light's red signal for motorized and non-motorized road users in the seconds after the beginning of the red signal. Thereafter, the behaviour of motorized road users and micromobility traffic users shows a divergence. Micromobility users have a lower willingness to obey the traffic rules during the

red signal, so that there are some who continue to drive through the red signal even when the signal has been red for several seconds. It can be stated that the generalized negative perception of cyclists as not obeying the instructions of the traffic light's red signal is due to the offence committed in the middle of this red phase, as the initial offence, which is also typical of motorized traffic, can be "forgiven". If society did not accept the driving through at the beginning of a red sign, then the penalty using cameras integrated into the traffic lights would be solved. On the other hand, the public discourse would not associate just the cyclists with this type of violation. Offences occurring in the seconds approaching the end of the red signal also require further investigation.

Maintaining lateral distance is a safety behaviour on the safety of cyclists and other users of micromobility devices by drivers whose vehicle's air mass alone may be sufficient to unbalance a vulnerable road user. In the Hungarian public discourse, this distance has become widely accepted as 1.5 meters. However, lateral distances measured on a busy 2*1 lane road in Budapest show that currently this distance is around 1.2 meters for most drivers. Since this distance can be determined practically only if the device described here, or similar is available, it is questionable to make it enforceable by law. The legislation and its enforceability are questionable. However, the further promotion of the 1.5 meter concept as a slogan is reasonable, as the more the peak of the curve shifts towards the 1.5 meter value, the more beneficial it is from a road safety point of view.

With regard to the problems presented, it should be underlined that the measurements carried out were not widespread. The aim was to highlight only the areas of analysis, which will be further explored in the data collection, so that it will be possible to carry out more in-depth investigations of both issues in the future.

References

- Ackaah, W., Aidoo, E. N. (2020): Modelling risk factors for red light violation in the Kumasi Metropolis, Ghana. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*. doi:10.1080/17457300.2020.1792936
- Bai, L., Sze, N. N. (2020): Red light running behavior of bicyclists in urban area: Effects of bicycle type and bicycle group size. *Travel Behaviour and Society*, 21, 226-234. doi:10.1016/j.tbs.2020.07.003
- Caviades, A. Figliozzi, M. (2018): Modeling the impact of traffic conditions and bicycle facilities on cyclists' on-road stress levels. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 58, 488-499. doi:10.1016/j.trf.2018.06.032
- De Ceunynck, T., Daniels, S., Vanderspikken, B., Brijs, K., Hermans, E., Brijs, T., Wets, G.. (2016): Is there a spillover effect of a right turn on red permission for bicyclists? *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 36, 35-45. doi:10.1016/j.trf.2015.10.016
- Felföldi, P. (2021a): Forgalmi helyzetkép a budapesti József körúton a COVID-19 első és második hulláma között. *VÁROSI KÖZLEKEDÉS*, 58(1), 17-24.
- Felföldi, P. (2021b): Gyengébb közlekedők és átalakuló mobilitás Budapesten. *BELÜGYI SZEMLE: A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA* (2010-), 69(7), 1239-1259. doi:10.38146/BSZ.2021.7.9

- Felföldi, P., Harangozó, V. (2021): Az alternatív közlekedési eszközök budapesti helyzetképe, különös tekintettel az e-rollerekre. *Közbiztonsági Szemle*, 2(1), 9-38.
- Felföldi, P., Major, R., Mészáros, G. (2019): *Forgalomszervezés és -irányítás*. Budapest: Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó.
- Felföldi, P., & Tóth, Zs. (2021): Budapesti forgalmi változások a COVID-19 első hulláma alatt. In Nóra Mezőfi, Kornél Németh, Erzsébet Péter, & Krisztián Püspök (Eds.), *V. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötet* (pp. 179-195): Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Campus.
- Fyhri, A., Sundfør, H. B., Bjørnskau, T., Laureshyn, A. (2017): Safety in numbers for cyclists—conclusions from a multidisciplinary study of seasonal change in interplay and conflicts. *Accident Analysis & Prevention*, 105, 124-133. doi:<https://doi.org/10.1016/j.aap.2016.04.039>
- Gertheis, A. (2020): A koronavírus hatása az aktív és mikromobilitásra. *VÁROSI KÖZLEKEDÉS*, 56(1), 7.
- Gutiérrez, M., Hurtubia, R., Ortúzar, J. D. (2020): The role of habit and the built environment in the willingness to commute by bicycle. *Travel Behaviour and Society*, 20, 62-73. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tbs.2020.02.007>
- Huemer, A. K. (2018): Motivating and deterring factors for two common traffic-rule violations of cyclists in Germany. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 54, 223-235. doi:10.1016/j.trf.2018.02.012
- Jacobsen, P. L. (2003): Safety in numbers: More walkers and bicyclists, safer walking and bicycling. *Injury Prevention*, 9(3), 205-209. doi:10.1136/ip.9.3.205
- Kashani, A. T., Amirifar, S., Bondarabadi, M. A. Analysis of Driver and Vehicle Characteristics Involved in Red-Light Running Crashes: Isfahan, Iran. *Iranian Journal of Science and Technology-Transactions of Civil Engineering*. doi:10.1007/s40996-020-00453-2
- Major, R. (2021): A közlekedési balesetek alakulása a benzinár függvényében. *BELÜGYI SZEMLE: A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA* (2010-), 69(2 SPECIAL ISSUE), 105-119. doi:10.38146/BSZ.SPEC.2021.2.6
- Major, R., Mészáros, G.. (2015): *Forgalom-ellenőrzés* (0 ed.): Budapest: NKE Szolgáltató Kft.
- Major, Róbert, & Mészáros, Gábor. (2016): The Current Questions of Police Speed Control. *MAGYAR RENDÉSZET*, 2016/2., 131-138.
- Mikušová, M., Hrkút, P. (2014): Public Perception of Selected Road Safety Problems. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 162, 330-339. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.214>
- Samad, A., Vogt, U. (2020): Investigation of urban air quality by performing mobile measurements using a bicycle (MOBAIR): *Urban Climate*, 33. doi:10.1016/j.uclim.2020.100650
- Shen, X. Y., Zhang, F., Lv, H. T., Wei, S. S., Sun, Z. C. (2020): The application and extension of the theory of planned behavior to an analysis of delivery riders' red-light running behavior in China. *Accident Analysis and Prevention*, 144. doi:10.1016/j.aap.2020.105640
- Smith, D. M., McFadden, J., Passetti, K. A. (2000) Automated enforcement of red light running technology and programs: A review. In *Transportation Research Record* (pp. 29-37):
- Sommar, J. N., Johansson, C., Lovenheim, B., Markstedt, A., Stromgren, M., Forsberg, B. (2020): Potential Effects on Travelers' Air Pollution Exposure and Associated Mortality Estimated for a Mode Shift from Car to Bicycle Commuting. *International*

Journal of Environmental Research and Public Health, 17(20):
doi:10.3390/ijerph17207635

- Vujanić, M., Pešić, D., Antić, B., Marković, N. (2018): Selection and Assessment of the Relevant Data for Reducing the Number of Red-Light Running. - Transport (16484142) Y1 - 2018/03//, 33(- 1 M3 - Article), 11. doi:10.3846/16484142.2016.1174153
- Ábel, M., Andrásy, Sz., Bencze-Kovács, V., Benda, Gy., Berger, A., Bukovics, Z., Mátrai, T. (2014): Balázs Mór-Terv. Budapest közlekedésfejlesztési stratégiája 2014–2030 (0 ed.): Budapest: BKK Budapesti Közlekedési Központ Zrt.

Internet links:

- Aktiv- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ: 1,5 méter – távolság, ami közelebb hoz <https://masfelmeter.hu/> (download: 30 Januar 2023)
- Aktiv- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ: Új 1,5 méteres táblák Magyarországon <https://masfelmeter.hu/tahlak> (download: 30 Januar 2023)
- Arany Gábor: A tervek szerint a KRESZ előírja majd a kötelező oldaltávolságot – [zaol.hu](https://www.zaol.hu/helyi-életstilus/2019/07/a-tervek-szerint-a-kresz-eloirja-majd-a-kotelezo-oldaltavolsagot) 14.07.2019 <https://www.zaol.hu/helyi-életstilus/2019/07/a-tervek-szerint-a-kresz-eloirja-majd-a-kotelezo-oldaltavolsagot> (download: 30 Januar 2023)
- Bundesministerium für Digitales und Verkehr – Regelungen im Radverkehr 27.01.2023. <https://zukunft-radverkehr.bmvi.de/bmvi/de/home/info/id/13> (download: 30 Januar 2023)
- Codaxus LLC: C3FT V3 product page 27.01.2023. <https://codaxus.com/c3ft/c3ft-v3/> (download: 30 Januar 2023)
- Deák Zsuzsa: Változott a KRESZ: így kell előzni a kerékpárosokat! – [maszol.ro](https://maszol.ro/belfold/Valtozott-a-KRESZ-igy-kell-elozni-a-kerekparosokat) 14.10.2021. <https://maszol.ro/belfold/Valtozott-a-KRESZ-igy-kell-elozni-a-kerekparosokat> (download: 30 Januar 2023)
- Jan Hogan: Push to enforce 3-foot rule personal for some bicyclists. Las Vegas Review Journal 2017.11.23. <https://www.reviewjournal.com/local/summerlin/push-to-enforce-3-foot-rule-personal-for-some-bicyclists/> (download: 30 Januar 2023)
- ORFK-OBB: A bringások a gyengébbek, vigyázzunk rájuk! 12.06.2019. <https://kreszvaltozas.hu/magazin/a-bringasok-a-gyengebben-vigyazzunk-rajuk/> (download: 30 Januar 2023)
- Tamás Katalin: Centizés az utakon: kerékpárosokat kérdeztünk a veszélyes jelenségről. [femina.hu](https://femina.hu/utazas/centizes-kerekparos-elozese/) 15.09.2020 <https://femina.hu/utazas/centizes-kerekparos-elozese/> (download: 30 Januar 2023)
- Rác Tamás: Másfél méter oldaltávolság a biciklistől – hol van ez leírva? [vezess.hu](https://www.vezess.hu/magazin/2018/09/05/masfel-meter-oldaltavolsag-a-biciklistol-ugyan-mar/) 05.09.2018. <https://www.vezess.hu/magazin/2018/09/05/masfel-meter-oldaltavolsag-a-biciklistol-ugyan-mar/> (download: 30 Januar 2023)

VII. TURIZMUS ÉS BIZTONSÁG NEMZETKÖZI
TUDOMÁNYOS KONFERENCIA